SIMPLICII COMMENTARII IN LIBROS DE ANIMA ARISTOTELIS.

Quos Ioannes Faseolus Patauinus ex græcis latinos fecit: atq; illustriss. & opt. Tridenti Episcopo, ac principi Christophoro de Madrucio dicauit.

ACCESSERVNT AVTEM ET TRES EIVSDEM FASEOLI EPISTOLÆ. Quarum prima imperitos, inelegãtesq; latinos interpretes deserendos admonet. Altera vero Arabas quoq; relinquendos probat. At tertia ad bonas literas, probatissimosq; authores præclara ingenia, ornatissimi viri Ioannis Baptistæ Campeii Episcopi Maioricensis exemplo, hortatur.

Venetiis Apud Octauianum Scotum.

1543

ILLVSTRISS. VIRO CHRISTOPHORO DE MADRVCIO TRIDENTI ET EPISCOPO, ET PRINCIPI OPTIMO.

Ioannes Fasceolus. S.P.D.

RARA, atque præclara egregia adolescentis Aliprandri fratris tui indoles, quem quatuor abhinc annos, quo sanè tempore hos Simplicii commentarios latinos faciebam ex græcis literis instituebam, in causa fuit: ut cum de te tum ex iis, quæ in eo uidebam, tum ex omni omniũ sermone optima, ac præstantissima quæque intelligerem: si iis unquam datum esset, ut in publicum prodirent, eos omnino tuo nomine præditos apparere uellem. Verum et illud quoque confestim accessit: quod cum paulo post Venetias horum impressoribus tradendorum causa me conferrem: forte fortuna accidit, ut optimum uirum, medicumque eximium, ac tui amantissimum Tremenum Perotium, qui eodem proficiscebatur, inuenerim. Quem cum propter familiaritatem illam, quæ mihi cum eo intercedit, me æ huiusce uolũtatis participem reddidissem: eam sanè primo laudauit: deindeque pluribus me ad id cohortatus est. At huiusmodi postea tempora partim ex patris mei morte, partim ex aliis non paucis meis solicitudinibus subsecuta sunt: quæ quod à me celerrime confectum fuerat: attamen adhuc penitus absolui prohibuere. Quo omni tamen tempore ad id opinionis, quam de te conceperamus, tantum cumuli additum est: ut nulli non mirum uideri queat. Sed quis nunc de optimo, atque præstantissimo principe loquitur: qui te non omnibus exemplum statuat? Quis omnium bonarũ artium fautorem nominat: qui te non cæteris omnibus anteponat? Quis iustior? Quis clementior? Quis populorum suorum amátior? Quis omnis eorum utilitatis cupidior? Cæterum, ut alias præclaras animi tui dotes prætermittam: quis nunc in tam amplo dignitatis gradu collocatus repetitur: qui tecum diuinarum, humanarumque rerum peritia comparãdus sit? Admiratus equidem persæpe sum, cum et ex aliis permultis, et ex præstantissimo inprimis medico, atque adeo iam ferè his temporibus medicorum parente ac principe Francisco Fri℥ melecha, audiuissem: quo studio, et qua animi alacritate, cum tibi per occupationes, quas in maximo imperio maximas esse quilibet facile sibi persuadere potest, datum est, literis, ac libris incumbas: et quàm docte, quàm copiose, quantaque cum omnium admiratione de abditis, reconditisque, atque difficillimis rebus uerba facere soleas. Incredibili etiam afficiebar lætitia ex fama illa, quæ tacita iam esse non ualet: qua unus penè rectorum studiorum amator, studiosorum adiutor, ac bonarum literarum defensor ubique prædicaris. Nam de pietate religione, meraque sanctimonia, quæ in te elucescit: quid plura commemorem? Quam maxima enim indicia afferrẽ possunt. Sed illud grauissimum, ac certissimũ absque ulla dubitatione existit: quod in his adeo diuturnis, et adeo molestis christianæ reip. controuersiis, una, cui tu præsis, ciuitas, ad eas conciliandas, ac tollendas delecta fuerit: et ad te inprimis earum diiudicandarum arbitrium deferri, omnes arbitrati sint. Quod cum aliis permultis de causis, nobis admodum gratum, atque exoptatum fuit: tum quia non paruam disputationem futuram audiuimus, de iis omnibus latinis, græcisque scriptoribus: qui eloquentiæ, politiorisque omnis doctrinæ nobis magistri, ac doctores existunt. Quos nonnullos reuera barbaros, et cuiusque humanitatis expertes omnino delere conari, multi dicunt. Quod qua animorũ feritate, immanitate ue illi sunt: libentissime perfecturos mihi persuadeo. Nam hac quoque ratione, quæ eorum impietati, falsæque inductioni aduersantur, destruerent. Verum te, tuique similibus iudicantibus, quid hac in causa aut illis sperandum, aut nobis timendum est? Nosti enim profecto horum scriptorum uim, nosti copiam, ac tum uerborũ, tum sententiarum ornamenta: nosti et præceptiones. Quæ licet ad uerum finem Christianum hominem non perducant: at neque procul ab eo ipsum abducunt. Atque adeo si recte considerare uelimus: tametsi aliquando quædam in horum libris inueniãtur, quæ cum delectationis causa literis mandata sint, ad licentiam quampiam animos nostros deducere uidentur: attamen et non pauca ibi extant, quibus ad uirtutis, laudabiliumque actionum, ac contemplationum iter, adduci possumus. Quare haud sanè intelligo, cur paruarum quarũdam offensionum gratia, nos iis et sciendi, et loquẽdi præceptis priuatos uelint. Verum quando haud is huius quæstionis tractandæ locus est: hanc nunc omittam: atque eò, unde mea fluxit oratio, reuertar. Nam, ut uel in ipso huiusce epistolæ initio, dicere instituteram: cum exercitationis, atque amicorum quorũdam causa in prima illa ætate hos Simplicii cõmentarios latinos fecissem: haud nẽpe de eis emittendis, quicquã in animo habebam. Postea uero, cũ amicissimorũ hominũ precibus parendũ mihi uiderem: uel ob ea, quæ de te, tuaque in omni uirtutũ genere præstantia, una omnium uoce prædicari audiebã: uel ob excellentẽ lectissimi iuuenis Aliprandi fratris tui probitatem: quem intuens, singularem quandam tui imaginem intueri mihĩ uidebar: te eum esse duxi, cuius nomine, et authoritate fretus hos ederem. Quod nõ solum aliorum multorũ exemplo mihi faciendum fuit: qui ita suos libros foras dare cõsueuere: sed et ob eam præsertim causam, quod in complu

rium reprehensionem meas has lucubrationes incurrere animaduertebam. Aderunt enim iniquo, iratoq; in me animo et iuniores, et seniores istorum temporum philosophi, magnaeq; inprimis, ac pertinaces eorum, qui, aut Ioannem illum Scotum, aut Diuum Thomam sequuntur, cateruae. Quorum nonnullos ob imperitos, inelegantesq; latinos interpretes, eorumq; duces à me reprehensos mihi infensos noui. Alii uero existunt, qui meum illud Arabum deserendorum consilium, nulla ratione pati queunt. At cum magnam partem politiorum literarum penitus ignari sint: qua animi aequitate meas ad bonas literas cohortationes suscepturos, putandum est? Malunt etenim hi, quod comune semper uitium fuit, quae callent didicisse, quam ea dediscendo, alia sibi nunc exacta iam aetate discenda proponere. Infantiamq;, atq; imperitiam suam ita amant, ut neminem nisi in illa sua faece, atq; infelicitate doctum futurum existimet. Sed neq; horum omnium solum impetus mihi excipiendi erunt. Nam et illi altera ex parte urgebunt: qui in tenuioribus quibusdam dictionibus omnem rerum cognitionem collocarũt. Meq; puri, ac synceri latini oratoris professorem, non recte nonnunquam latine locutum asserent. Quippe cum et locutionibus quibusdam haud admodum apud antiquiores illos crebris usus interdum sim: et uocabula forsan nonnulla in meis his scriptis reperiantur: quae iuniorum philosophorum potius usum, quàm incorruptum illum priscorum sermonem oleant. Quibus paucis ad responsum datũ uelim. Quod ut uerissimum est, ita praestantissimorum uirorum authoritatibus nititur. Nam in rebus nouis, nouorum nominum copiam acquirendam esse, nullus est, qui nesciat. Et latinam linguam iis terminis, ac quasi cancellis circũscriptam, ut iam latius uagari nequeat, nequaquam concedendum est. Vnde tum in simplicibus uerbis, tum in eorum coagmentationibus me aliquid ausum esse non nego. Licet neq; eam ob causam me ita progressum putem, ut quicquam quod tolerari non posit, inducere uoluerim. Caeterum illis, quibuscum propter ea, quae in meis epistolis conscripta sunt, mihi controuersia est, qua sanè ratione obsisti potest? Videntur enim latinos, atq; Arabas tueri: uidentur philosophiae caeterarumq; facultatum doctores defendere: uidentur hos de antiqua possessione sua depelli non finere: uidentur praeterea et ipsi non parum de causa nostra ob suorum illorum principum nomina detrahere. Vbinam locorum igitur consistam? Quo confugiam? Quaue ratione his obuiã prodire audeam? At prodibo nempe: atq; eius principis iudicio, ad quem nunc scribo confisus faciam. Mihi namq; dubium esse non potest, quin tua sententia superior discessurus sim: cum me ita malos latinos, ac barbaros interpretes oppugnare noueris: ut ad praestantissimos, atq; optimos quosq; praeclaros iuuenes traducere exoptem. Ita superiorum temporum barbariem uituperare uideris: ut ad rerum notitiam cum eloquentia coniungendam mortaleis quidem omneis, sed raram primis ingeniis inflammem. Quae sanè quàm pulchra, quàm utilia, quàm laudabilia, quàm hominum generi honesta futura sint, quis iam in dubium reuocare audeat? Paululum iam nonnullis abhinc annis bonae artes, quia cum bonis literis societatem inserere sese exerunt. Quid ergo de illis temporibus sperandum est, cum sine ornandae, ac collocupletandae orationis peritia rerum cognitio nulla erit? Quod tamen haud antea fore mihi persuadeo, quàm opt. ac propè de caelo delapsi tui similes principes imperitis, atq; ineptis doctoribus sublatis, eos uiros deligent: qui ita sapientes sint: ut et ornate loquendi facultate praesient: neq; hanc sine maximarum rerum doctrina sibi asciscendam duxerint. Cuius quidem rei tum signa non dubia sese ostendere incipiũt Sed quanto ulterius progrediemur: tanto absq; ulla dubitatione apertius se indicabunt. Tu uero interea opt. atq; rariss. princeps, et in uestigiis, in quae ingressus es, persta: et inter eos, qui bonas literas in priscam dignitatem restituere debeant principatum expecta. Hosq; meorum studiorum primos, ac nondum maturos fructus ita excipe: ut mihi ad praeclarius, perfectiusq; aliquid aliquando pariendum, dux atque author sis. Vale.

IOANNES FASEOLVS BONARVM LITERARVM STVDIOSIS, S. P. D.

DVbius equidem sum, utrum plus gratiæ apud uos mihi comparaturus sim: quod uestra causa id reprehendendorū malorum interpretū onus susceperim: an odi. apud eos qui propter sectas, quibus se addixerunt, me id suscepisse, iniquissimo animo sunt laturi. At hæc mecū reputans ea profecto spe confirmor, quod cum uel omneis omnium maleuolorum uituperationes cū unius præstantis ingenii beneuolentia nequaq. cōparandas sciam si ex uobis ulli extiterint, qui hæc eo animo, quo à me tractata sunt, excipiant: illud futurū confido: ut et ego meæ erga uos uoluntatis amplissima præmia consequar: et uos nō sine maximo uestro emolumento mihi gratias habeatis. Quod uos tunc facturos puto. cū relictis obscuris, ac deuiis eorū itineribus, eò accedetis: ubi absq; ulla difficultate, et absq; ullis salebris ad pulcherrimarū rerū cognitionem peruenire poteritis. Cuius quidem rei una est ratio. quam nunc uobis propono, ut imperitos, atq; ineleganteis interpretes deseratis: et politos, atq; doctos scriptores in manus sumatis. Quod si efficiendum uobis uidetur: meas has epistolas quæso perlegite. Nam ex iis, et quibus in tenebris maiores nostri errarint: et q̄tum luminis se nobis ostendat, cognoscetis. Duo nanq; cum sint: quibus homines cæteris animantibus antecellunt: intelligendi, atq; eorum quæ animo concepta fuere exponendi ratio: quorū alterum Sapientiæ, alterum Eloquentiæ nomine significari solet: hoc neglecto in priori illo uim oēm maiores nostri collocasse uidentur. Vnde et rerū peritiā sibi asciscunt. se harum tum cās, tum euentus nosse profitentur. Apte uero, ornate, ac copiose loquendi facultatem aspernantur. Quod si et rerū cognitionem, quam uel solā plurimi æstimandā esse cōcedo: apud hos nullā ferè reperiri ostendero: et dicendi laudem minime spernendā probauero: nonne et hos turpissime lapsos, et eorum ineptias fugiendas esse, luce clarius patere poterit? Antea uero q̄ ulterius progrediamur: siquid uel ex scriptorū multitudine, uel ex hominū imperitia, uel ex annis quos uixerūt, uel temporū beneficio, uel ex insigni aliquo dignitatis, nacti sunt authoritatis, ea, quo absq; ullo impedimento ueritas appareat, remoueatur. Interpretati igitur Arist. libros sunt Albertus, Egidius, Burleus, Suessanus hoi ūq; consimiles non pauci. In quorū interpretationibus, ut cuilibet notum esse pōt, illud earum uidetur propositum: ut oēm orationis ornatum, atq; adeo purā, ac integrā oēm latinitatem despiciant: et se rerum solum explanatores profiteātur. In quibus tā̄ii plerunq; sunt: qui adeo ab illius philosophi mente, et intelligentia aberrent: ut alia oīa nouerint, præter ea, quæ is declarare uoluerit. Quod ibi locorum præsertim iis accidit: ubi maiora, præstātiora, ac diuiniora traduntur. De mentis nostræ immortalitate quotusquisq; ex his exisitit: qui nostrum Aristo. non longe secus, ac senserit, sensisse dicat? Consulamus Simpliciū, Consulamus Themistiū: q̄ apud eos oīa certa, ac perspicua sunt, intelligemus. Sed quid unum uobis locum cito? Sexcenti alii sunt: in quibus se nullā Aristo. sensorum cognitionem adeptos præseferunt. Quare si quæ omnibus in promptu sunt, tantum assequi uidentur: quæ uero obscuritatis aliquid hīt: lumenq; desiderant: hos omnino fugiunt: Græciq; cōtra nihil non rectissime, atq; uerissime explicant: Cur hos neglectos, in illisq; operam nostram consumptam malumus? Cæterum hic illud tenendum aiunt: quod in exponendis Aristo. sententiis, Græcis sanè palma eripi non potest: at dubitandi rationes sunt: quæ Latinos magnopere commendent. Nam illæ neq; admodum frequentes in his sunt: neq; huiusmodi apud illos: cuiusmodi apud nostros dubitatiōes reperiuntur. Quorum utrunq; uerissimum est. Licet alterum haud magni faciam: alterum penitus aufugiā. De illa nāq; dubitationum multitudine ualde solicitus non sum, Satis mihi superq; existit. quod à Græcis ad dubitandum cum pulchra quæpiam occasio oblata est, excitor: neq; omne meæ uitæ tempus in his conterere cogor. Genus autem illud earum dubitationum, quæ à Latinis inductæ sunt, prorsus deuito. Scitum etenim peripateticorum principis in primo naturalium auditionum: Scitum et Philoponi in eiusdem libri expositione dictum extitit. Quorum alter ex unius absurdi positione facile permulta inde sequi asseruit: alter ambiguitatem quamplurimorum errorum fontem atq; originem esse dixit. Aristo. enim absoluta, atq; rotunda scripta nostri intellectione sua nō assequentes, ex pessimo, ac turpissimo hoc ambiguitatis genere: et ut aperte rem oēm enunciem, ex imperitia sua ad dubitandum feruntur. Quo absurdo posito in ineptissima quæq; delabuntur. Testificariq; id proxima, quæq; hæc præcesserunt, tempora possunt: quibus quid nugarum? quid stultitiæ? quid imperitiæ uiguerit? quis est, qui ignoret? Nostra uero hæc ætas iam oculos aperire, Græcorum luce prodeunte, cepit. Vnde et illa quoq; aliqua ex parte euanuerunt. Quod haud sanè nobis mirum uideri debet: nam et illud crebro à permultis usurpari solet: quod ab Aristo. ut opinor, emanauit: qui rectam ipsarum rerum intellectionem, dubitationum omnium dissolutiōem esse pronuntiauit. Quapropter si ex Græcorum expositiōibus, quæ re uera ab Arist. traduntur doceor. si inde rerum ueritatem agnosco: si ex hac notitia difficultates omneis tollere ualeo: si ex hac uel ex animo, uel alia quacunq; ratiōe abunde dubitare queo: quid

præter hos, alios, præsertim nihil ferè præclari dicentes, requirere debeo? Verum proximas ætates hāc Græcorum uidendorum facultatem non habuisse respondent: hancq; ob cām neq; eas, hanc uiam secutas dicunt. Quibus si infelicitatem suam mouerunt: et huiusce rei deprecationem petunt, facile hanc concedo. Sed ea lege, ut ineptas, indoctas, inelegantes, ac barbaras illas suas expositiones in tenebris abdant: è hominū conspectu auferant: neq; bonos adolescentes in iis meliores annos, ac illum ætatis florem cōsumere permittant. Quod si hac in luce degere uelint. aut alia paranda, aut quæ à me hactenus dicta: quæq; mox dicentur, confutanda. Verum qn quantopere in rerum cognitiōe, quam tamen omnem sibi uendicant: nostri isti inanes, atq; contemnendi sint, à me ostensum duco. ad ornamenta orationis, quæ omnino necessaria existimanda sunt, me confero. Quod tametsi ex eorum amplitudine, ac dignitate, ex ui, ac natura, ex hominum opinionibus, antiquorum authoritate, atq; usu, aliisq; plurimis huiusmodi rationibus comprobare possem: attamen ne longior sim: hæc oīa prudens, sciensq; prætermitto. et nouam quandam, nobisq; neq; inutilem, neq; iniucundam uiam in eo. Ægyptios nanq;, atq; Chaldæos, apud quos diuinarum, humanarumq; rerum notitia penè nata uidetur: iis rationibus usos fuisse comperimus, ut commentis, ac fabulis quibusdam eam, tanq; tegumentis contexerint: itaq; contectam, aliis tradiderint. Quos imitatus Pythagoras est: qui tum numerorum, tum solidorum figuris eam abdidit. À quo neq; Plato quidem lōgius recessit. qui illius uiri inuenta sua imitatione cōmendauit. Aristo uero diuinum illud ingenium hæc oīa mutauit. apud quem non umbras, neq; imagines, ac simulacra reperies: sed res pura, ornataq; oratione, expositas uidere poteris. Tametsi etiis quoq; suam illam uel breuitatem, uel, ut ego dicere, soleo, scribendi perfectionem excogitarit: quæ tum amabilem, tum admirabilem se nobis præbuit. Quæ quidem oīa haud aliam ob causam à sapientissimis uiris inuenta fuisse mihi persuadeo: nisi quo et eorum animi, qui ad rerum cognitionem apti non essent, penitus remouerentur: et qui ab iis diuersi multo magis accenderentur: et præclarissimarum rerum cognitio iis seruaretur: quibus in primis conueniret. id quod nobis quoq;, nostrisq; maioribus curæ esse debebat. Nam neq; rara, atq; præclara ingenia ab iis studiis amouenda: neq; tarda conuocanda: neq; scientiarum fores omnibus patefaciendæ. At ex ornandæ orationis facultate contempta, et præstanteis iuuenes abalienatos, et stultos incitatos, et omnia omnibus reclusa uidemus. Quotus quisq; nanq; qui ingenio uigeret, his temporibus extitit qui cum aut Dialecticæ, aut alicui ex philosophis operam nauare studuerit: ad aliquemq; horum doctorum accesserit: ineptias illas degustarit: neq; hinc, tāquam ex turbidissima tempestate aufugerit? Rursusq; quis adeo rudis, adeo hebes, ac impolitus, qui in illo cæno, in illa fece, se palmarium consecuturum non sperarit? Noui sanè plerosq; qui hanc ob causam, aut maiora studia deseruerint. aut ad ius ciuile se contulerint. Quare cum neq; amplius illæ Ægyptiorum fabellæ, neq; Pythagoræorum, Platonicorumq; numeri ullo in numero esse possint. neq; diu. nā illam Aristotelicam scribendi rationem assequi queamus: illud reliquum est, ut ornandæ orationis laudem, loquendiq;, ac scribendi nitorem, splendoremue omnibus uiribus retineamus. Quod si re ipsa præstare uoluerimus, et magna latinorum interpretum pars abiicienda: et Græci omni diligentia uersandi. Cuius quidem rei facilius illi compotes erūt, qui græcas literas exacte nouerint. At cum et Aristot. iam omnia ferè scripta, et huius interpretum, aliorumq; non paucorum libri latini facti sint: uel qui eas non didicerint, non parum in iis se exercere poterunt. Quod si uos quoq; studiosi adolescentes, qui esse debetis, eritis, illud uobis polliceor, in meq; recipio: quamprimum eos in lucem exituros, qui non inania, ac barbara doceant: sed præclarissimarum, atque abditissimarum rerum notitiam cum summa eloquentiæ laude coniungant. Quod uel facilius uobis datum iri confidite. si et horum temporum principes ii erūt, qui studiosorum commodis, dignitatiq; hilari, ac prompto animo seruire cupiant: et studio intelligens quid intersit perspiciant. Valete. Meq; amate.

PROOEMIVM ERVDITISSIMI SIMPLICII in libros de anima Aristotelis Ioanne Fasceolo Patauino interprete.

MAXIMO sane studio digna, ea quidem primum veritas est, quæ de anima traditur: siue res ipsas, siue alia permulta respicias. Quæ tantum conuenientiæ, atque affinitatis nobiscum obtinere videtur: vt aliis omnibus antecellat. Deinde vero & eorum cognitio eiusmodi est: quæ ab iis diiudicata sunt, qui ad summum scientiæ fastigium peruenére. Quas equidem ob causas, & omni diligentia hanc Aristotelis tractationem, quæ de anima inscribitur, complectendam puto. Nam licet præceptiones, contemplationesq; non paucæ, ac diuinæ à Platone de ea nobis concessæ fuerint: attamen abunde à Platonis interpretibus tractantur, atque explicantur. Verum cum Aristoteles is extiterit: qui hác tractationem de anima absoluerit: vt & Iamblicho præstantissimo veritatis iudici videtur: multæ reperiuntur inter eos, qui hæc, quæ ab eo scripta sunt, dilucida reddunt, dissensiones. Quæ non solum ad Aristotelicarum dictionum expositionem pertinent: sed ad ipsas res, vel maxime, uergunt. Quapropter mihi quoq; visum est, inuestigandum, literarumq; motu mentis mandandum esse philosophi consensum. Siue ipse secum, siue cum veritate conueniat. Ita tamen, vt quibus in locis aliis aduersetur, obseruem: ac quæ mihi in controuersia aliqua posita videbuntur, tum perspicuis Aristotelis decretis, tum dilucidis eius verbis comprobem: vbique sane rerum veritatem, quo ad eius fieri poterit, complectens: ac Iamblichi expositionem. ex eius ipsius de anima commentariis sequens. Studium itaque, atque propositum id nunc unum nostrum est. Quare non sine eius numine, qui animarum, disciplinarumq; omnium causa est, presens opus aggrediamur. Aristotelis nanq; mens aperte patet: quod de anima agere, ac loqui velit. Inuestigabimus autem postea, vtrum de omni anima agat, & propter quam quoque causam nullum de corporum cœlestium anima verbum, facere videatur. Nam antea inquirendum à nobis est, vtrum naturali philosophiæ, aut superiori contemplatio de anima conueniat. Admodum enim id vtile est ad comprehendendam substantiam ipsius animæ: nunquid naturalis vlla ratione sit: an præstantior: an quodam modo utriusque particeps existat. Quoniam igitur haud simpliciter, atque inconsiderate de his quærere Aristoteles uidetur: sed & causas quoque admouet: ut ipse in libris de animalium particulis demonstrat: ideo describendum, atque exacte, quod ab eo dictum fuit, tractandum. Nam cum illud philosophus sumpsent: quemadmodum à naturali non solum materia, sed forma quoque cum in aliis, tum in animalibus consideranda est: infert. Si sane hæc est anima: aut animæ pars, aut non sine anima. Quia ubi ea recesserit, nequaquam præterea animal est: neque ulla ex particulis eadem erit: excepta sola figura. Vt ea, quæ in lapides conuersa feruntur. Sin autem hæc ita sese habent: ad naturalem de anima loqui, atque cognoscere spectabit. Licetque haud de omni: ac id ipsum inspiciendo iuxta quod huiusmodi animal est. Et quid anima sit: aut ipsa particula: & in iis quæ acciderunt circa huiusmodi substantiam, iustrui, atque erudiri debet. Præsertimq; cum & natura dupliciter dicatur: & cum sit altera quidem tanquam materia: altera uero tanquam forma: quæ etiam est, & tanquam mouens, & tanquam finis. Huiusmodiq; sit animalis, aut omnis anima, aut aliqua eius particula. Quare & hac etiam ratione, qui, quæ de natura scribenda sunt contemplatur: de anima potius, quàm de materia loqui debet. Nam multo magis materia propter eam natura est, quàm contra. Lignum enim lectulus, ac mensa est: quia potestate hæc est.

Dubitatio. Dubitare autem aliquis posset, in id quod dictum fuit intuens: vtrum de omni anima naturali loquendum sit: aut de quadam. Nam si de omni, philosophia nulla præter naturalem scientiam reliqua est. Intellectus enim intelligibilia requirit. Quare cuncta naturalis cognitio contemplaretur. Ad eandem etenim de intellectu, atque intelligibilibus contemplationibus agere pertinet. Siquidem hæc sub eandem rationem cadunt: atque eorum omnium quæ sub eandem rationem cadunt, eadem consideratio est. vt & in sensu, atque iis, quæ sentiuntur, patet. Nunquid autem non est omnis anima motus principium? neque particulæ omnes? Nam accretionis illud quidem est, quod & in plantis reperitur. Alterationis autem, quod sentiendi vim habet. Lationisq; aliud aliquid. Haud autem, quod intelligendi facultatem obtinet. Inest enim latio & in aliis ab animalibus. Cogitatio vero nulli eorum adest. Patet itaque quemadmodum de omni anima loquendum est. Neque enim omnis anima est natura: sed vna quæpiam eius particula: aut & plures. In his autem determinatum fuit: quod ipsum quidem esse animæ ex naturali philosophia cognoscendum est. Quatenus ipsa animalium forma est: forma, inquam, quæ animalia, quatenus animalia determinat. De qua etiam dubius noster Aristoteles est: siue animam, siue particulam animæ, siue non sine anima appellare oporteat. Quatenusq; augendi, atque sentiendi vim habet: & motus secundum locum causa est. Nam quatenus intelligens existit: se primæ philosophiæ cognoscendam præbet: quæ intelligibilia ipsa cognoscit: & intellectum, etiam illum, qui intelligibilium contemplandorum vim habet. Neque eum tantum tractat qui seiunctus est: sed & eum, qui in nobis reperitur. Nanque ea intellectui huic, qui in nobis est, intelligibilia sunt. Quodque intelligendi vim habet, atque intelligibile ipsum, cum mutuo inter sese referantur: ab vna, atque eadem scientia considerantur. Quemadmodum quod sentiendi vim obtinet, & quod se sensibus sentiendum offert. Ideoq; neque naturalis pure, atque syncere contemplatio ista de anima est: neque iis simpliciter ascribenda, quæ post naturalia dicuntur: sed his ambobus scientiis connexa. Vt & ab Aristotele in his determinatum fuit. Nam cum in latitudine quadam naturalem, ac post naturalem philosophiam Aristoteles collocarit: alteram quidem ad animam vsque deducere, alteram vero subducere videtur. Quoniam dilucidum est, quod neque iuxta naturaleis corporum formas, anima terminus, qui substantialis dici debeat, existit. Illæ nanque tanquam corporum: hæc autem tanquam animalium forma est. Atque illæ principia sunt, vt moueantur. Hæc autem quæ moueat. Illud enim ex seipsis moueri, animatorum proprium est: vt in octauo naturalis auditionis dictum fuit. Neque intelligens illud animæ huiusmodi est: cuiusmodi quæ supra naturam: & quæ pure impartibilia: quæ penitus firma, atque stabilia, & quæ exacta, ac syncera. Ideoque si quis in extremis philosophias statueret: ita vt altera ex parte naturalis, ex altera vero quæ post naturalem sequitur, collocetur: hæc de anima media inter vtranque futura est. Idque ei euenit dum in latitudine, atque adeo in profunditate considerata fuerit. Quatenus intelligens animæ pars ab ea, quæ sentiendi vim habet: quæque naturalis est, distincta, ac disiuncta est. Patet quemadmodum scientia de anima huiusmodi existit. Quandoquidem & ipsius animæ substantia huiusmodi est: vt media inter naturalia, atque ea, quæ naturam superant, dici queat. & quia aliquid quidem habet, quod cum iis quæ naturam superant, ei commune sit: aliquidq; quod ad ea, quæ natura sunt, vergat. Tametsi id alio quodam modo sese habeat: quem ratio indicare posset.

Responsum. Quoniam & Aristoteles id ipsum inuestigat: qui concludens in iis, quæ dicta sunt, inquit. Patet, quod haud de omni anima loquendum, naturali profecto. Neq; n. omnis anima est natura: sed quæpiã vna eius particula, aut & plures. Quãdo igitur ipse quoq; de intellectu animæ: nõ autem de eius naturalibus solum particulis, sermonem habet: dilucidum est, quemadmodum non est simpliciter naturalis, tractatio de anima. Hæcq;

Quæ præcesserũt codicis manu scripti, meoq; beneficio habes: nã in Aldino desiderantur.

iam apud nos conclusio certa, firma, atque fixa sit. Propositum autem eius id esse videtur: vt de ea tantum loquatur anima, quæ in mortalibus animalibus reperitur. Ne verbum quidem enim vnquam, de corporum cœlestium anima facere videtur. Nisi quatenus notam inurit mathematicis illis Timæi de ea demonstrationibus. Ac forsan Platonicis contemplationibus: quippe quæ satis superque ea de re differant: sibi acquiescendum putauit: aduersus Timæum id totum modo afferens, quod haud iis, quæ ex mathematicis sese ostendunt, atque apparent, hærendum sit. Forsan autem & propter ea, quæ de præstantia nostri intellectus dicta fuere: silentium agit. Tanquam statuens ad cœlestem quoque animam illa eadem referri posse. Animam etenim vniuersi, huiusmodi profecto esse debere, inquit, cuiusmodi est: qui dicitur intellectus. Neque enim qualis anima, quæ sentiendi, aut, quæ appetendi facultatem obtinet. Vniuersi nanque anima, ratio pura, atque intelligens est: quæ tota per seipsam totam abit, immixta secundarum istarum vitarum respectu. Quoniam neque ad corpora accedit: neque ipsa corporum existit. Sed corpora ipsa existunt, vel ea in seipsa manente. Ideoque in circulum eius latio fertur: quod propter conuersionem eius totius in seipsam totam fit. At neque de variis, atque diuersis humanæ animæ euentibus: aut de permultis illis opinionibus, quæ nobis occurrunt, quidpiam philosophus noster tractasse videtur: quia sciebat à vero illo principe de his exactum atque absolutum habitum fuisse sermonem. Cæterum cum neque tanquam inseparabilem à corpore animam statuat: causam affert, in tertio libro, propter quam, separabilis illius vitæ haud recordemur: quippe qui profecto & anteaquam ad corpus accedamus, simus. Verum cum de ea sola anima in primis agat, quæ in mortalibus reperitur: nullam eius potestatem, & substantiam illaboratam dimittit. Sed primo quidem communiter omnibus formalem causam tribuit: haud tamen tanquam corporum: sed tanquam instrumentorum viuacium. Natura nanque ea est, quæ tanquam corporum formalis causa est: non autem anima. Quæ vero tanquam viuax instrumentum effingit, aut anima, aut animæ pars, aut non sine anima. Atque hæc quidem vna formalis causa est: ex qua, quod forma affectum sit, viuaciter moueri potest. Altera vero ea est, à qua mouetur. Ab anima enim, animal mouetur: quemadmodum à gubernante, nauigium. Diuersaque quodam pacto hæc, vt visuri sumus, est: quæ viuaciter mouet. ab ea ex qua, quod ita mouetur, determinatur. Quandoquidem ipsum mouens nequaquam cum eo, quod mouetur, idem est: sed ex se distinctum est. Mouetur autem viuacibus motibus, vt ambulatione, & volatu, & respiratione, non corpus ipsum simpliciter: sed viuens corpus. Viuens autem est, ex vita, quæ in ipso existit. Quare ex ea quoque viuaciter mouetur. Quoniam igitur & ipsum mouens in animali anima est: vtrum eadem, cum ea, secundum quam mouetur? An impossibile est? Nam & totum quoque animal secundum eam forma afficeretur, tum quod mouet, tum quod mouetur. Neque, quemadmodum Aristoteli videtur, anima quidem moueret: animal autem moueretur. Instrumentumque præterea ab eo diuersum est, quod ipso vtitur: vnde & forma, quæ eam habet vim, vt tanquam instrumentum formet, atque effingat, ab ea diuersa erit, quæ vtitur. Illaque etiam quæ vtitur actus est, quemadmodum nauta nauis. Duplex nanque est actus: alter quidem iuxta quem est nauis: alter vero, vt nauta. Primo itaque, vt iam dictum fuit: omnibus mortalium animalium animis, formalem earum causam Aristoteles tribuit: quæ duplex est. Deinde vero & vnamquanque pertractans, simul quidem earum diuersitates tradit: simulque & quod communiter omnibus inest, singillatim contemplatur. Atque alias quidem magis ad id, quod instrumentarium est. vergere: alias vero magis prope id, quod vtatur, stare videt. Omnemque animam instrumentarii corporis actum esse asserit. Licet haud oẽm, iuxta oẽm sui ipsius vim intelligat. Nam manifeste intellectus huiusmodi esse dicitur: vt nullum cohibeat, atque coagmẽtet

corpus: neque corpore tanquam instrumento vtatur. Hancq; ob causam neque etiam hebetatur: cum à præstantiorum intellectione ad ea, quæ minora sint contemplanda accedit: quemadmodum sensus: qui corpore ipso tanquam instrumento vtitur. At exacte præterea Aristoteles noster diiudicat, quæ ad intelligentem animæ facultatem spectat. Nam alteram quidem in actione collocatam nouit: quæ imaginatione etiam vtitur: quæ non sine vita corporum formam referente, quo ad minorem propositionem spectat, existit. Altera vero ea est, quæ in contemplatione posita est. Quæ etiam duplex est. Nam altera propè eam actionem permanet, quæ à substantia ortum habet. Quæ aut imperfecte sese habet: aut iam perfecta est, & aut in id, quod primo modo dicitur potestate propter imperfectionem decidit: aut iuxta id, quod licet potestate sit, attamen perfectiori quadam ratione est, stat. Aut & iuxta id, quod actu. Quæque imaginatione quidem non vtitur: sed ipsam consequentem habet. Ita, vt vnà cum contemplatione illa agendi vim habente, cum progrediatur, atque à substantia recedat: illa quoque simul moueatur. Altera vero propè actionem eam, quæ firma, atque stabilis est, permanet. Quæ etiam in vnum & idem actionem cum substantia contrahit, iuxta quam & seiunctum illum intellectum imitatur. & sua ex substantia actus est. ex quo solo est immortalis: quippe cum per eum cum perpetuis illis connectatur. Atque eiusmodi existit: vt semper permanens illud obtineat. Verum purum, atque excellum in separabili illa vita. A' seipso autem quadam ratione recedentem in impetu, atque appulsu ad secunda ista. Tametsi neque huiusmodi existit: vt nequaquam permanens sit. Est quidem igitur & tunc firmum, atque stabile secundo loco. Nam quod modo in hanc, modo in illam partem vergit, nequaquam immortale est: tanquam id, quod mutatur: & quod in separabili illa vita non adsit. Verum cum distinxerit etiam philosophus vires, ac facultatis eas, quæ appetendi vim habent, ab iis, quæ cognoscere valent: quænam eæ sint vires, quæ secundum locum animalia mouere possint, accurate tractat. Hæcq; ea omnis contemplatio est: quæ in secundo, ac tertio libro nobis traditur. Nam in primo, posteaquam suam nobis mentem Aristoteles designauit: & quot, qualiaque de anima inuestiganda sint, proposuit: tractationisque viam, atque rationem sibi præscripsit: ita, vt ab appositis incipiendo per actionem ad animæ substantiam accedat: antiquorum de anima opiniones scriptione prosequens, à quibus quædam tum comprobanda, tum confutanda recipiens, cognoscendi vim, atque mouendi animam obtinere statuit. Incorporeamque & impartibilem, & immobilem, quo ad corporatos motus spectat, esse vult. Prætereàque neque corporatam harmoniam, neque compositionem, neque rationem quandam administrationis esse demonstrat. Principiumque eam esse declarat, haud tanquam elementum, neque tanquam ex elementis: sed tanquam rationem, & formam. Vnamque insuper in vnoquoque animali animam esse Aristoteles vult: & in iis, quæ rationem participant. Quæ omneis habeat viuaceis substantias, atque vires: iuxta quas appetit cum ratione, & ita, & appetitione: & iuxta quas cognoscit intelligendo, aut scientiam pariendo, aut optando, aut imaginatione concipiendo, aut sentiendo. Atque naturales quoque illas vires extremo loco possidet. In tertioque etiam libro, cum ex eo, quod rationis compos animam nostram Aristoteles considerarit: atque in medietate extremorum animalium eam statuerit: aliquando quidem facultati illi sentire valenti ipsam similem facit: aliquando autem intelligenti. Et aliquando quidem ad eam, quæ sentiẽdi vim habeat, deduci. aliquando autem ad intelligentem imitationem adduci asserit. Et aliquando quidem in id, quod impartibile: quatenus ei pote est, contrahi fatetur: atque totam in seipsa permanere: quando etiam intellectum ipsam superãtem imitatur: aliqñ vero quodã pacto à seipsa ita impetu illo, ad ea quæ extra, recedere: & ex appulsu agere: & in partitionem progredi. Haud tamen ita, vt omnino ab oppositis abeat. Nanque eius partitio non sine contractione in id, quod impartibile, fit.

Et appulsus

Et appulsus conuersione aliqua in seipsam. & recessus à seipsa vnà cum permansione in seipsa existit: quæ tamen tenuis, atque obscura redditur, cum in id, quod extrinsecus existit, tendit. Ita, vt & simul maneat, & mutetur, nostra anima, propter medietatem eorum, quæ solum permanent, atq; eorum quæ omnino mutantur. Nam extremorum ei quodam pacto affinitas intercedit. Quia & quadam ratione diuiditur, & quasi impartibilis est. Simulq; fit, atque ingenita est. Quodam etiam modo corrumpitur, & incorrupta seruatur. Vnde neque omnino aliquid ex, ea eodem modo semper, & pure permanere, ex Platonici sententia statuemus: neque omnino in impetu illo ad ortum progredi. Sed tota progreditur: atque syncere in impetu illo ad secunda permanet. Cæterum hæc manifestius, & tota Aristotelicorum verborum explanatio demonstrabit: quippe cum ea sint, quæ ita Aristoteli videantur: & à Iamblicho dilucidius explicata fuerint. Iam vero philosophi verba aggrediamur.

SIMPLICII COMMENTARIUM IN PRIMUM DE ANIMA ARISTOTELIS.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

PRIMA PARTICULA.

X HONESTIS & honoratis scientiam esse existimantes

EXPOSITIO.

Roœmium id propositæ tractationis metā designat; ac quippe cum res maximo studio digna sit, cunctis hominibus gratulatur; ꝓpterea q; auditorē exacuit. Nam & generatim difficultatem contemplationis substantiarum, & speciatim ipsius quoq; animæ manifestat. Omnem igitur scientiam inter honesta, & honorata collocat; licet non quamlibet cognitionem scientiam vocet; sed eam quæ verā notitiam gignere valet. Ex hac enim ipsius scire participes facti sumus; ex opinione vero ipsius opinari. Superantur autem & phantasiæ, & sensus ab ipsa scientia; quippe qui semper accidentia, & nullam vnquam percipiant substantiam. Sciētia itaq; cognitio erit, quæ veram notitiam parere potest. Honesta vero, & honorata subiecto quidem conueniunt. Nam quicquid vere honoratum, honestum quoq; est; & omne quod honestum honoratum; sed ratione differunt. Honestum nanq; est, tanquam amādum, ac ex se eligendum. Honoratum vero propter grauitatem, atq; excellentiam dicitur; cum ei illa cedant, quibus est honoratum. Iure igitur nos qui homines sumus, atq; ex ratione perficimur, ex honestis, & honoratis esse existimamus contemplationem scientiæ gignendæ vim habentem, quippe quæ præstantissima rationis perfectio sit; & ob hanc quoq; caussam ab ea ex se expetenda; quæq; vbi affuerit, præstantiam ei omnem largiatur.

Arist. pœm. quid ꝓstet.
Scia īter q̄ ē.
Sciētia quę?
Opīo quæ?
Phātasiæ ac sensus qd ꝑcipiant?
Sciētię defō.
Honestū & honorati rō.
Honestū qd?
Honoratū quid?
Rō qd faciat
Scia quid?

MAGIS autem alteram altera, aut propter exactam notitiam; aut quia meliorum maioriq; admiratione dignorum sit.

Omnis nanq; scientia honesta, & honorata est; verum alia alia honestior, atq; honoratior existit; aut quia certior sit; quemadmodum sese Geometria habet erga Astronomiā ea comprehendentem, quæ in cœlo apparent; quod quidem cœlum exacta propter distātiam deseritur notitia. Aut quia meliorum sit, quēadmodum econtrario sese habet Astronomia, & quæ in iis versatur, quæ apparent, erga intuentem illam facultatem, quæ Geometrica est. Cæterum hæ quia mathematicæ tractationes sunt, a propriis vincuntur sciētiis; quippe cum neq; substantiam spectent, neq; ex veris causis principia sortitæ sint. Veræ nanq; sunt substantiales formæ. At detur has quoq; inter illas connumerari, quæ substantiarum contemplandarum potestatem habent; attamen exactius animis nostris insita est cognitio de animalibus, q̄ contemplatio de rebus cœlestibus; quia propter propinquitatem illa occulta non est. Hæc autem ea potior, quia de nobilioribus agat. Præstantius quidem igitur est, eo quod aliquando est, quod perpetuum; & quod magis caussæ locum obtinet, aut tanquam finis, aut tanquam efficiens, aut tanquam forma, eo cuius caussa est. Et omnino quod Diis propinquius eo nobilius quod ex sua substantia ab iis longius recessit. Exactior autem est cognitio quæ necessitatem retinet; quæq; deficere non valet; quæq; ei quod cognosci debet conueniens existit.

Cœlū an cognoscatur.
De mathematicis.
Forma substātialis.
Perpetui & cāęnobilitas
Dei excellentia.
Cognitio exactior quæ?

PROPTER ambo hæc de anima historiam iure in primis collocemus.

Tum propter exactam notitiam; tum quia meliora, maioriq; admiratione digna tractet. Nanq; propter propinquitatem, atq; conuenientiam ipsius animæ erga seipsam; cū maxime propinquum sit cognoscenti quod cognosci debet; præbet & exactam, composi

Notanda.

torum cognitionem. Ille enim compositorum consensus qui a nobisipsis percipitur, perspicuus, atq; certus est. Conuersio vero illa ipsius animæ in seipsam quæ secũdum intellectum, atq; rationem absq; vlla perturbatione fit, dilucidior, atq; certior existit. Verum & ea in seipsam conuersione, cum seipsam sine corpore, atq; adeo se a corporibus separabilem inuenerit, suiq; ipsius noscendæ se proprie vim habere viderit; quia secundum volũtatem viuat; atq; principatum, tanq̃ præstantissima obtineat; se quoq; ceu a primis causis haud seiunctam admirabitur. Neq; enim tanq̃ omnino primam assero; sed ceu inter primas naturalem. Quod sane ei accidit propter subingressum ad eas cũ rebus naturalibus fere continuum. Historia vero scientiæ loco nunc accepta fuit. Nam ea nos scire dicimus quæ exacte cognoscimus.

Anima an sit prima causa? Historiæ significatio. Quę sciamus?

SECVNDA PARTICVLA.

VIDETVR præterea & ad ueritatem omnem cognitio ipsius magnopere spectare. præsertim autem ad naturam. Est enim tãquam principium animalium.

EXPOSITIO.

Cum ex se notitia de anima; vt iam dictum fuit; honesta, atq; honorata est; tum vero si & ad omnem veritatem eius cognitio magnopere spectat; hoc est ad cognitionem, quæ rerum scientiam gignere valeat. Veritatem namq; hic haud eã interpretari debemus; quæ ex sentiente, aut opinante notitia proficiscitur; sed eam, quæ sciam gignere valeat; quæq; substantiarũ sit. Ad quã non solum spectat cognitio de anima; sed & admodũ quoq; spectat. Atq; ad eam quidem primo quæ de iis agit, quæ sunt quandoquidem, vt in libris de particulis aĩalium ab Aristotele dictum fuit, nequaq̃ sine ipsius intellectus cognitione, ipsum intelligibile cognoscere potes sumus. At neq; sine cognitiõe ea quæ nostri ipsius intellectus sit. Siquidem nobis quacunq; ratione cognoscibilia ipsa intelligibilia reddũtur. Eodẽ igitur modo neq; sensibilia absq; ipsius sentientis facultatis cognitione pcipi queũt. Verum quando nequaq̃ sciri possunt, ne ipsæ quidẽ substantiæ; tanq̃ eæ quæ sensu percipiantur; sed ratio atq; intellectus ille est, qui substantiarum, & naturalium rerum contemplãdarum potestatem habet; huius quoq; cognitio ad naturalium cognitionẽ, tanq̃ eorum quæ sciri queant, satis superq; pertinet. Deinde media inter vere intelligibilia, atq; ea quæ naturaliter sunt; & inter ea quæ impartibilia, atq; partibilia, anima est; & contemplatio de ea ad extremas philosophiæ parteis spectare valet. Ad primamq; in primis philosophiam propter similitudinem animæ cũ iis, de quibus in ea agitur. Ex iis namq; quæ in medio collocata sunt, facilius ad maiora ascendere possumus. Ad naturalẽ vero maxime pertinet, quia scientiæ munus existit, tanq̃ ex causa ea cognoscere, quæ inde deducta atq; effecta sint. Iure itaq;, præsertim autem ad naturam dictum fuit, qm̃ cognitio qua a causis, in ea quæ ab iis effecta sunt, ducimur; ea cognitione conuenientior, atq; præstantior est, qua econtrario ab effectis rebus ad causas ipsas agimur. Ex anima vero res ipsæ naturales, ceu ex principio pendent. maxime namq; propria inter naturalia, aĩalia sunt. quorum tanq̃ principium aĩam esse inquit. particulamq; illam, tanq̃ addidit, qm̃ forma, & intelligibilis, atq; impartibilis substantia, reuera principium est. Anima vero cũ deciderit a substãna illa vere impartibili; & ab eo quoq; quod vere principiũ dicatur, superatur. Formale enim principium impartibile est. Omnis namq; forma terminus, & cuius causa existit. Perfectio enim est, & illud vnde motus principium fit. Intellectus namq; quod primo mouet, existit. Videtur autem dixit, non quia incertus sit, sed tanquã id efferẽs, quod omnium concessu habetur,

Veritas hic quõ interpretanda. Quarũ propriẽ scia. Ratio pria. Intelligibile quõ cognoscatur. Intelligibilia quæ?

Rõnis atq; Intellect⁹ quæ cognitio. Ratio scda. Aia inter q̃ media sit Extremę philosophię partes. & hic aiam mẽ mediam habeto. Scię munus. Quæ cognitio pstãtior.

Principiũ reuera. Formę dotes

TERTIA PARTICVLA.

INQVIRIMVS autem contẽplari, & cognoscere naturã ipsius, & substãtiam:

EXPOSITIO.

Manifestius ex his propositum nobis suum philosophus indicat: qui id agit, vt animatam substantiam, quæq; per se ipsi animæ insunt, aliisq; per hanc, contempletur, atq; cognoscat. Contemplatio vero significat relationem eam quæ ex ipsa perspicuitate, atque

Aristo. his in libris mens. Cõtẽplatõis & cognitiõis significatio.

ex iis quæ sensui apparent ad veritatem de anima spectat. Cognitio autem comprehēsio/nem illam scientiam patientem, quæ secundum rationem acquiritur. Nomen vero illud natura, neq; genus mihi significare videtur: neq; enim ita vti eo vocabulo consueuere; neq; quia idem quod substantia dicat, ibi positum est, sed per naturā quicquid ipsius animæ ad ea quæ naturaliter sunt vergit, innuitur; substantia vero quod cum intelligibilibus cognatum, atq; separabile manifestat. Naturæ significatio & substantiæ.

DEINDE quæcunq; euenere circa ipsam. ex quibus alia quidem, propriæ passiones animæ esse uidentur: alia uero communia, & animalibus per illata inesse.

Quæ scilicet ex se. Ea enim tanq̃ animæ euenere. Ac quādo in cognitione causarum, quæ scientiæ pariendæ vim habet, substantiæ notitia notitiam accidētiū præcedit; nosq; scientiam adipisci volumus: hinc inquirimus prius cognoscere substātiam, deinde quæcunq; euenere. Verum quoniam ex nobis notionibus disciplinæ tradēdæ ratio existit: & ad ea quæ naturæ priora sunt, progredimur: necessario in tua hac doctrina ex accidentibus ad ipsam substantiam peruenit. Passiones autem intelligit, non ea quæ quæcunq; ratione ipsi animæ insint. Neq; enim & permanentes eius intelligibiles actiones comprehēdit. Sed quæcūq; ei ita insunt, vt ipsa aliquid patiatur. Cuiusmodi impetus ille ad corpus est; & omnino vita ea, quæ iuxta appulsum quendam consistit. Nanq; in necessu quodā ipsius animæ a seipsa illa posita est. Idq; passio dicitur. Quandoquidem permanens illa actio eadem cum ipsius animæ substantia est; non autem accidens existit. Ex accidentibus autem, quæ & passiones dictæ sunt, alia sunt propria animæ, vt contemplans eius cognitio, quæ neq; sensu, neq; phantasia, neq; omnino corpore vtitur. Quæcunq; vero sentiendi, aut cogitatione informādi vim habet, & quæ his quoq; vtitur, agens est cognitio, quæ cōis cū aliis quoq; aīalibus. Neq; ipsis solis adest aīalibus, quæ reuera cōposita sunt: sed ipsius quoq; aīæ est. Nanq; vt dicetur, aut initium sumit ab ipsa, aut in ipsam definit. Passiões aīæ q dicantur. Accīdētia aīæ propria.

QVARTA PARTICVLA.

PENITVS autem, & omnino est ex difficillimis accipere aliquam fidem de ea. Nanq; cum communis sit quæstio, & multis aliis. Dico sane eius, quod circa substātiam, & ipsius quid est: forsan alicui uideri posit, una quædā esse methodus de omnibus, de quibus uolumus cognoscere substantiam. quemadmodum & propriorū secundū accidens demonstrationem. Quare inuestigandū esset methodum hanc.

QVINTA PARTICVLA.

SIN autem nō est una, & communis quædam methodus circa ipsum quid est, adhuc difficilius fit id tractare. Oportebit enim inuenire circa unumquodq;, quis modus. Sin autem manifestum sit, utrum demōstratio est, aut diuisio, aut & aliqua alia methodus. Præterea multas dubitationes habere posset, & errata, ex quibus nā oporteat inuestigare.

EXPOSITIO.

Cum contemplationem de anima ex iis quæ dicta sunt eligendam, atq; expetendā demonstrarit; cumq; illud prædixerit, quod in primis eius substantiam cognoscere inuestigamus: nunc eorum animos præparans, qui rerum studiosi sint: primo generatim difficultatem methodi, quæ substantiarum cognoscendarum facultatem habet, nobis in memoriam prouocat. neq; enim verum vna, an plures sint, facile est cognoscere. Vna nanq; videri posset, quandoquidem & ipsa substantia quæ inuestigatur, cōmunis & vna quædam in omnibus esse videtur. & ita rei quoq; societas adest. Præsertim cū vna quoq; detur methodus, in simplicibus quidē proprietatibus intelligentia illa, quæ ex notione intelligit: qua terminos cognoscimus. In iis autem quæ ex pluribus constant, ea quæ ex genere, & differentia. At & plures videri possent propter generum, atq; differentiarū diuersitatem, & formarum quoq;. Siue autem vna, siue plures sint, siue, quod verū est, & vna, & plures haud in promptu eius comprehensio est. Quandoquidem & omnis quoq; ha

Quę ad habitū sciētia pstantē requirantur.

bitus scientiam præstans difficilis est, naturaq; indiget apta, longaq; exercitatione, & vita secundum rationem peracta, atq; ab omni vitio remota; si omnino debeamus recte eius quod propositum est substantiam, pulchreq; consequi. Cæterū hæc quæstio haud propria est cōtemplationis de anima; sed cōmunis inquit, est, & cum alis permultis; in quibus ipsum quid est inuestigamus. Communis nanq; horū omnium quæ ad definitionem spectat. Deinde quia vnam, fere non sine excusatione posuit; quemadmodū enim vna est scientia eorum quæ secundum se insunt; quæ ipsa est demonstratiua; ita & vna quoq; est, quæ ipsum quod quid erat esse definit; quoniamq; & resolutiua vna, & diuisiua vna, inuestigandum, inquit, methodum hanc; ita scilicet, vt definiendi habitum possidere queamus. At quando & multæ quoq; quodam modo sunt; quod & nobis significauit, cum dixit oportebit inuenire circa vnum quodq; quia modus. Opus nanq; est in vnoquoq; singillatim communi vti methodo; quoniam igitur, inquam, & multæ sunt, difficilius fit id tractare, id autem est, vt propriam vniuscuiusq; inueniamus substantiā. Illud vero, quod postea infertur, sin autem manifestum sit, vtrum demonstratio, & quæ sequuntur, interpretatio mihi esse videtur eius quod antea dictum fuit, eius inquā, oportebit enim inuenire circa vnūquodq; quis modus. Quippe cum & iis id quoq; accidat, qui vnam quamcunq; ipsius quid est, fatentur methodum. Accidit enim & his, vt inuestigent ex quibusnam principiis propria vniuscuiusq; assignanda sit definitio.

ALIA enim aliorum principia, quemadmodum numerorum, & planorum.

Accīs vū dictū, quod demonstratur. Propriū cur quod demōstraī, dicaī. Colligunī q̄ dicta sunt; & ꝓponūtur q̄ dicenda.

Et alia quoq; rerum naturalium principia sunt, & in aliis omnibus codē modo. Propria vero quæ demonstrantur secundum accidens dicuntur; licet substantialia sint. Qm̄ omne quod demonstratur, tanq̄ aliud de alio dicitur. Et propter hanc causam accidens, ceu cum alio cadens nominatur. Proprium autem dicitur, quoniam quod multorum cōmune est, singillatim ex demonstratione cognosci debet. Hac igitur ratione primo generatim quam difficile sit definientem consequi habitum, nobis in memoriam reduxit; deinde & propriam, atq; priuatam obscuritatem in ipsa animæ substantia inuestigāda admouit; simulq; & quæstiones proponit de quibus inquisiturus est, ex his.

SEXTA PARTICVLA.

PRIMO autem forsan necessarium distinguere, in quonam ex generibus, & quid est. Dico autem utrum hoc aliquid, & substantia, aut quale, aut quantum, aut & aliquod aliud ex diuisis generibus.

EXPOSITIO.

De genere & differentia. Forma impartibilis.

Quandoquidem in orationibus definiendi vim habentibus genus esse solet, quod ante omnia accipitur; & deinde differētia; quoniam forma impartibilis est, impartibiliterq; comprehendit quod circunscriptum, atq; designatum est. definitioq; diuidens, atq; colligens, singillatim illud primo eius indicat quod circunscriptum, atq; inde quod designatum; ex quibus alterum quidem in ipso quid est, alterum vero in ipso quale quid est, cognoscitur, atq; dicitur. Quapropter & ipse cum dixerit, in quonam ex generibus necessariū esse distinguere, addidit & quid est, explanans quid illud in genere esse significet; qm̄ iuxta quod quid est; quemadmodum in differentiis, iuxta quod tale. Dubium autem est de anima, vtrum eius genus substantia, aut quale, aut quantum sit. Vnde & de tribus his generibus speciatim mentio facta fuit; tanq̄ ea sint, quæ in iis opinionibus circunferantur, quæ de anima recitātur. Adiectum autem & illud a philosopho fuit, aut & aliquod aliud ex diuisis generibus, quia euenire potest, vt & ad aliud quodpiā genus ab aliquo adducatur. At Pythagoræi quidem vna cum Platone substātiam eam esse asserūt. Qui autem corporum harmoniam ipsam dixerunt, quiq; talem mixtionem, in qualitate collocarūt. Xenocrates vero qui ipsam numerum esse voluit, in quantitate posuisse videtur.

Genus & differentia qūo dicantur.

In quibus generibus aīa.

PRAETEREA uero, uerū ex iis, quæ in potestate sunt, aut potius actus quidam, differt enim non parum.

Forma

Forma quidem ea est, quæ primus, & purus est actus. Forma nanque actus, atq; perfecto existit. In potestate autem non solum materia constituta est; quippe quæ, cum imperfecta secundum se sit, quia recipiendarum formarum vim habeat, perficiatur: sed & omne id, quod forma affectum est; compositumq; in primis propter societatem, quam cum materia habet. Immo vero & omne corpus, licet sine materia sit, quippe cum neq; secundum seipsum, neq; a seipso viuat, sed aliunde id accipiat, neq; enim quatenus corpus viuit. Anima vero si rei veritatem quæramus, media inter formas, atque ea, quæ formis affecta sunt, est; quippe quæ tota suipsius totius cum horum vtroque coniunctionem indicat. Censet autem Aristoteles, quia ex seipsa viuat, atque excitetur, & tanquam principium mouendorum corporum vim habens sit, non in id quod terminatur, sed in id quod terminat, vergere. quapropter & sic quodam pacto dixit, aut potius actus. quandoquidem non pure, neque simpliciter. Siquidem & anima rationis particeps, & intellectus cuius ipsa particeps est potestate, ac materialis dicitur. Propter eandemq; causam, & particula illa, quidam, adiecta fuit; quoniã haud determinate, & simpliciter est actus, sed subingrẽdiendo. Vnde neque semper iuxta perfectum manet actum, sed interdum & iuxta imperfectiorem eum, qui secundum habitum. In potestate autem est, & quod forma affectum posuit, quod actu quidem est, non tamen actus; is nanq; forma est. Iureq; ei quod in potestate, non id quod actu, sed ipsum opposuit actum. Nam actu illud existit, quod forma affectum est. Forma vero haud in ipso est actu, sed ipsemet actus est. quod non parum differt. Is nanque est secundum seipsum substantia, vt in septimo eius tractationis quæ post naturalia dicitur, didicimus. quod vero actu est, iuxta alterũ substantia existit. & actus quidem primus, ac causa, id autem secundum, & quod ex causa efficitur.

Forma qđ?
In pτãte qđ?
Corpus q̃tenus viuat.
Aia inter q̃ media?
Aía ex Arist. sentẽtia quo vergat.
Aia q̃uõ act⁹
Actus quotuplex.
Actu esse & actus ipse q̃uõ differãt

SEPTIMA PARTICVLA.

INVESTIGANDVM præterea & an partibilis, aut impartibilis.

EXPOSITIO.

Partibilis quidem simpliciter corporea omnis substantia est; quia aliæ alibi partes collocatæ sunt. Impartibilis autem quæ pure intelligibilis; quæ & multum profunditaris habet. & quæ media quoq; inter vtranque est, in qua & anima existit. Indicat autẽ eius ingressum in id quod partibile, & comprehensio eius quod cognosci potest, quæ non sine distantia fit; & ex aliis in alia transitus; & decursus qui singillatim in iis, quæ inuestigantur, fit. Cæterum q̃ eius quod impartibile est, particeps sit, illud manifestat, q̃ & cognitionis iuxta id, quod cognosci debet, status fit. Coniunctio nanque illa vnuīsque impartibilis est. & gressus ille in mutatione semper iuxta terminos: & collectio quoque, quæ post singularium decursum in vnum venit, idem declarat. Aristoteles autem, vt apud formam, ita & apud id quod impartibile, potius animam collocat. Eaq; quidem est ceu non partibilis. id autem huiusmodi, vt non solum a partibilibus, sed & a substantia ea, quæ circa corpora dispersa est, seiuncta sit rationis particeps anima.

Partibilis, atq; impartibilis substãtia quæ?
Quæ aĩam partibilẽ indicent.
Quę aĩam impartibilẽ significent.
Aĩa vbi ab Arist. collocetur.

ET utrum eiusdem speciei omnis anima, aut non.

Id quoque inuestigandum proponitur, vtrum eiusdem speciei inter se omnes animæ sint, vegetatiua scilicet, sensitiua, rationalis. Eiusdem autem speciei ea profecto sunt, quæ iuxta vnam postremam aliquam determinantur formam. Quæ enim iuxta aliquid communius, eiusdem dicuntur generis, non autem eiusdem speciei. Inuestigatione autem, quod nunc propositum est, dignum iudicatur, propter eos, qui diuersitatem in compositis ex materia, non autem ex forma adducunt. Quemadmodum in tibiis inquiunt soni ex propinquioribus foraminibus diuersi redduntur ab eis, qui longius distant; cum tamen vnus sit, qui inflat spiritus. Verum neque secundum formam neque secundum substantiam, huiusmodi differentiam esse dicemus. Quemadmodum enim quod prolixius, quodque breuius in hominibus est, nullam facit secundum formam

Eiusdẽ speciei quæ?
Eiusdem generis quæ?

mutationem: ita, neque quod grauius, quodque acutius tibiarum sonum iuxta formam mutat. Quoniam omnis substantia cum et suum esse, et quod huiusmodi sit ex aliqua forma habeat, ex ea & diuersitatem suam quo ab aliis differat, recipere debet. Diuersitas nanque quæ in instrumentis atque materiis cernitur, aut ex diuersis oritur formis, aut ex diuersis rationibus, quæ in vna reperiantur forma. Accidit autem ei, qui eiusdem speciei animas ponit, vt & diuersæ potestates in vna anima tanquam eiusdem speciei ponantur. Ita vt in nobis absque vllo discrimine sint, vegetatiua, sensitiua, rationalis, & aliæ quæcunque. Neque autem si dissimilium sint formarum, quæ diuersorum animalium existunt, vt equi sensitiua ab ea, quæ hominis, altera enim rationis expers, altera autem rationis particeps: iam & in homine plures erunt dissimiliū formarum potestates, vt quæ sentiendi exempli gratia, & quæ opinandi vim habet. Omnes enim hominis existunt: & hominis speciem iuxta postremam vnam formam designant. Verum diuersis rationibus: nanque multæ sunt iuxta vnamquanque formam rationes.

Diuersitas in rebus vnde originem habeat.

SIN autem non eiusdem speciei, utrum specie differunt, aut genere.

Licet enim omnes animæ, & vitæ quoque quædam sint: attamen iuxta id quod prius, ac posterius inter se differunt: ita vt neque sub vno genere constituendæ sint. Talia nanque sunt, quæ omnino simul existunt. Posteriora vero cum prioribus, vt quæ ab vno, & ad vnum coniunctionem habent.

Hęc sunt quæ nis analoga dicuntur

NVNC quidem enim dicentes, & inuestigantes de anima de humana sola uidentur considerare.

In Timæum orationem nunc dirigere videtur, qui in naturali suo sermone de homine, atque huius animis mentione facta finem fecit: tanquam & ipse ad reliquorum animantium animas, & plantarum quoque contemplationem suam perducere debuerit. Ego autem iudico Timæum proprium sermonem de animis, quæ in aliis reperiuntur dimisisse: cum censeret ex exemplo secundæ, atque tertiæ partis, illius animæ, quæ in homine reperitur, & eas quæ in aliis animantibus sunt, nos percipere posse.

Excusat Timæus.

OCTAVA PARTICVLA.

CAVENDVM autem est, ne nos aliqua ratione lateat, utrum una ratio eius est, quemadmodum animalis, aut iuxta unumquodque diuersa. ut equi, canis, hominis, Dei.

EXPOSITIO.

Siquidem enim eiusdem speciei omnes sint, vna quoque erit cunctarum ratio, quemadmodum & hominis, & vt ipse dixit, animalis. Sin autem dissimilium formarū existūt, iuxta vnamquanque formam diuersa assignabitur ratio.

VT equi, canis, hominis, Dei.

Dei cœlestis animalis dicens. Quoniam autem & de vnoquoque eorum quæ dissimilium formarum sunt generis dicitur ratio, discrimen subiungens rationis ipsius speciei, erga rationem generis infert.

ANIMAL autem uniuersale, aut nihil est, aut posterius.

Species vltima qd indicet.

Omnis enim vltima species substantiæ perfectam indicat permanentiam, & quæ seipsum per seipsam perficiatur: licet materialis sit. Quippe cum haud perficiatur a materia, aut a composito: sed ipsius quidem composita constituat, materiamque perficiat, in actum eam ipsius naturam, quæ recipiendi vim habet, adducens. Ipsum vero genus, quod tanquam sine formis ex se subsistat, nihil est. Semper enim cum aliqua specie existere debet, aut cœlesti, aut hominis, aut equi, aut aliqua alia. Aut posterius. Nā genus quod in vnaquaque specie est, post speciem existit. quando quidem ipsa quidem species impartibiliter

est totum. Genus vero iuxta particularem quandam rationem eorum quæ in specie continentur, illa complectitur. Quapropter quatenus quidem per se subsistens nihil est, quatenus vero particularis quædam ratio, quæ in specie cõtinetur, posterius specie est.

Genus quõ nihil, & quõ posteri⁹ sit.

EODEM præterea modo & si aliquid commune aliud dicatur.

Non solum si quid aliud tanquam genus dicatur, vt planta, sed adhuc magis etiam si quid tanquam in prioribus, & posterioribus commune sit. Neq; enim aliquid pure in his commune datur: sed quodcunq; cum aliqua mutatione dicas.

Aiam genus vt dicũt, analogũ eẽ, hinc habeto.

NONA PARTICVLA.

PRAETEREA uero si non multæ sint animæ, sed particulæ: utrum oporteat antea inquirere totam animam, aut particulas. Difficile autem & ex his determinare quænam diuersæ sint inter se.

EXPOSITIO.

Si non multæ sunt animæ, inquit, hoc est, si non secundum speciem inter se differũt: quæ in diuersis, atque vno reperiuntur homine: sed particulæ existant: quæ diuersitatem, verum non secundum speciem obtineant: cum vnius sint particulæ: sed secundum rationes differant: vt ignis leuitas atq; illustrandi facultas. Quod in vno quidem animali, siue homine, siue aliquo alio verum est: quo vna vniuscuiusque anima sit. Siue igitur particulæ, siue potestates, quæ in vnoquoque multæ existunt vitæ, dicendæ sint: eiusdem sane speciei, at ratione differentes, fatendum est. Illas vero, quæ in animalibus diuersarum formarum videntur: & in specie quoque variandæ. Quo eorum secundum speciem diuersitas ab animis in primis oriatur: atque deueniat. In quibus itaque particulæ sunt multæ: proponit inuestigare, vtrum totum antea, an particulæ contemplandæ sint. & quænam ex particulis reuera inter se diuersæ sint. & quæ non. vt quæ producendi vim habet, diuersa ab ea quæ appetere valet. Nutriens autem, & augens, & generans plures non sunt: sed hæ omnes in vnã coeunt. Difficilisq; de his determinatio est. Quoniam si veritatem sequi velimus sua ex substantia, & vna anima est, & multæ: & secundum seipsam, & iuxta quamcunque vitam. Nanque vnaquæq; & vna, & multiplex reperitur: & quadam ratione partibilis, atque impartibilis. Quod propter eam causam ei euenit: quia in medio collocata est. Hacq; ratione fit: vt neque quod pure, atque syncere idem per seipsam totam habeat: neque diuersitatem diuulsam, aut omnino partibilem. Difficilis itaque est, ac non sine magno labore diiudicari potest has ob causas, consideratio ea quæ inter media, atq; opposita constituta est: propter coniunctionem scilicet, quam cum iis retinet: quæ extremis in locis sita sunt.

Quod aĩa, & vna, & multiplex.

Cur consideratio inter media, atq; opposita difficilis.

DECIMA PARTICVLA.

ET utrum particulas oporteat primo inuestigare: aut opera earum. ut ipsum intelligere, aut ipsum intellectum. & ipsum sentire, aut quod sentiendi uim habet. Eodemq; modo & in aliis. Sin autem opera prius, rursum aliquis dubitare posset, siue & opposita horum antea inuestiganda sint, ut sensibile ante id quod sentiendi uim habet: & intelligibile ante id quod intelligere potest.

EXPOSITIO.

Scientiæ ea sane propria ratio est, quæ ex ipsa substantia actionum noscendarũ vim adipiscitur. Respectu vero nostro ea manifestior existit: quæ contrario modo progreditur. At neq; actiones cum ad aliquid referantur propter respectum, aut tanquam ad id cognoscitur: aut quod expetitur: aut quod nutrit: cognoscere possemus, sine eorum cognitione ad quæ referuntur. Quæ opposita dicuntur, secundum oppositionem eorũ quæ ad aliquid dicuntur. ceu recursus ac reflexio quædam sit: eorumq; mutua, inter se pmanẽtia. Magisq; perspicua hæc quæ de oppositis habetur cognitio cognitione illa est,

Propria sciẽtiæ ratio q̃. Nobis manifestior quæ.

Opposita quõ hæc dicantur.

quæ de actionibus confestim tradi posset. Quandoquidem & sensui magis exposita sunt ipsa opposita, quẽadmodum ipsum sensibile; & quod inter hæc appetibile; & quatenus ipsum quoq; intelligibile inter ea, quæ sentiri possunt, connumerandum est. Quod vero nostri intellectus seiunctum est, ex ipso intellectu melius percipiemus.

VNDECIMA PARTICVLA.

VIDETVR autem non solum ipsum quid est cognoscere utile esse ad considerandas causas eorum quæ euenerunt substantiis, quemadmodum in mathematicis, quid ipsum rectum, & quid ipsum obliquum. aut quid linea, & planum, ad perspiciendum quot rectis trianguli anguli sunt æquales. At & econtrario accidentia conferunt magnam partem ad cognoscendum ipsum quod quid est. Vbi enim habuerimus tradere iuxta imaginationem de accidentibus, aut omnibus, aut plurimis, tunc & de substantia habebimus aliquid dicere quampulcherrime.

EXPOSITIO.

Posteaquam quæstiones proposuit; & huius contemplationis difficultatem explicauit; quod inde consequens erat, agit; ac rationes, modosq; quibus copiosi esse possimus, tradit; & primo ad totius definitionis inuentionem. Scientiæ nanque munus est, ex ipso quid est, hoc est, ex definitione quæ ipsum esse declarat, quæ ex se substantiis euenerũt, considerare. Quoniam contemplatio ex causa procedit. Accidentium autem causa ipsa existit substantia. Substantiam autem nunc communius omnem formam interpretari debemus. Licet sub quocunq; repenatur genere. Rectum itaq;, & trigonum accepta fuere, quibus quæ contingant ex eorum definitione cognoscimus. Definitio enim quæ proprie esse ipsorum indicat, nos perfacile præparat; vt & quæ per se huiusmodi rei insunt, cognoscamus. Scientiæ itaq; munus id est. quoniam & ipsa res in causa esse ostenditur eorum, quæ sibi insunt. Verum cum ipsa res interdum haud ex seipsa nota sit, ecõtrario ex iis, quæ ei per se euenerunt; quæ & a sensu, & ab imaginatione comprehẽdi possunt; cognoscitur. In mathematicis quidem igitur, notũ est ipsum quod quid erat esse cuiusq; quia & quanta quædam, aut qualia sunt, quæ definiuntur; quæ & a sensu, & ab imaginatione comprehendi possunt. Quæcunq; vero substantiæ sunt; quarum contemplandarum ratio, atq; intellectus vim habet; haud ex se iis manifestæ sunt; qui secundum sensum viuunt. Sed ex iis quæ ipsis acciderunt ad ipsas relatio fit. Qui sane modus in anima necessarius est.

Sciæ mun⁹. — Contẽplatio n' vnde fiat. Quæ accidẽtium causa. Substãtia hic qũo accipiẽda.

OMNIS nanque demonstrationis principium ipsum quid est. Quare ex quibuscunque definitionibus non licet accidentia cognoscere: at neque coniectura assequi. de ipsis facile est: patet quod dialectice dictæ sunt: atq; inanes omnes.

. Coniunctio causam inferens addita est; quæ indicat quemadmodum & propter hanc causam, maximo studio digna est contemplatio substantiæ; quia & demõstrationis principium in se contineat. Demonstratio nanq; est, quæ ex ipso quid est, accidentia ratiocinando colligit. Et non econtrario ex his in substantiam recursus fit. Dicit itaq; quemadmodum aliquid in primis de substantia dicendum est, quo ipsum quid est nobis demonstrationis principium sit. Propter quæ tanq̃ corollarium infert; quo distinguantur definitiones quæ recte traditæ sint ab iis quæ ceu descriptiones existant, atq; adũbrate scriptæ sint. Ex definitionibus enim quæ rei naturam complectuntur, tum manifestius, tum obscurius sequitur accidentium cognitio. Sin autem non sequitur, dialectice dictæ sunt; & inanes habẽdæ. pro eo qđ est logice, & nõ naturaliter. Solitus nanq; Aristoteles est huic particulæ naturaliter distiguẽdo opponere particulã illã logice. Quæ id qđ apparet, atq; in opinione positũ est, significat; nõ aũt qđ ex natura atq; esse ipsius rei acceptũ sit. Nã nõ de vera rerũ cognitiõe; sed de ea quæ in opinione posita sit, dialectices vocabulũ adducit.

Substãtię cõtẽplatio qđ cõpreh̃dat. Ex substãtia accñia patere, nõ cõtra. — Naturaliter logice. qđ apud Arist. signent. Dialectices vocabulo qũo Aristoteles vtat'.

Inane

Inanic vero dixit, id significare volens quod a natura, rerumq; profunditate absit.

DVODECIMA PARTICVLA.

DVBITATIONEM præterea habent & passiones animæ, utrum sint omnes communes habentis: aut est aliquid & ipsius animæ proprium. Id nanq; inuenire quidem necessarium, non tamen facile. Videtur enim ex plurimis nihil sine corpore pati, neq; facere, ut irasci audere cupere, omnino sentire.

Passiones quidem animæ, vt & antea diximus, non simpliciter appellat omnem eius actioné. sed illius quæ patitur; atq; extrinsecus a seipsa quasi recedens, progreditur. Neq; enim & permanentes eius actiones; & quæ non recedunt a substantia: sed in idem cum ea veniunt, passiones dicit. Verum censet ex his, tanq̃ ex manifestis in animæ substátiam, nos esse adducendos; & ad eas actiones quæ cum animæ substantia conueniũt: quæq; non secus sunt occultæ; atq; ipsa animæ sit substátia. Quapropter neq; facile est, vt ipse dixit, has inuenire: ex quibus solis, quid ipsa a corporibus separabile habeat, colligere possemus. Videtur enim tanq̃ manifeste ponere omnem animam esse substantiam: q̃m & omnis vita est substantia. & illa præsertim postrema; quippe quæ contraria suscipere queat, vt uoluptatem, dolorem, cupiditatem, odium, & quæ mouere, atq; cohibere corpora colligere ve possit; atq; animantia conuenienter determinare. Quæ re vera magis q̃ alia omnia corpora sunt substantiæ. Quod autem secundo loco viuens est: id primo ipsa est vita; ex qua & illud viuentibus adest propter quod vere viuẽtia sunt. Primo itaq; & magis proprie substantia ipsa est vita. Inuestigat præterea vtrum sit vlla anima, quæ omnino a corporibus separari possit. Nam quod multæ inseparabiles sint, tanq̃ perspicuum ponitur; quandoquidem neq; earum actiones a corporibus separari posse videntur. Pronuntiatum autem illud verissimum, atq; apertissimum est; q̃ scilicet in substantiis pares, atq; conuenientes sint actiones. Viuaces nanq; sunt, eorum quæ viuũt. rationales aũt eorum quæ vtũtur ratione. Quare & separabilis substantia separabiles quoq; omnino actiones habebit. Sensus vero omnes, & imaginationes, & perturbationes quæ vna cum his insunt; ita scilicet audacia, cupiditas, odium, haud absq; corporibus reperiri possunt. Quapropter neq; anima, quæ hæc patitur, atq; agit omnino separabilis esse poterit. Verum quando multæ sunt illius animæ quæ inseparabilis existit iuxta profunditatem diuersitates; quæ quidem extremæ inseparabiles, ab omnibus conceduntur, quippe quæ instrumentarii corporis actus sint; secũdum quos viuaciter moueri potest. Qui vero actus eam habent vim, vt instrumentum moueant; quiq; nautæ ex proportione respondent; qui & præstantiori quodam modo illud obtinent, vt inseparabiles sint; quippe qui excellendo eam habent vim vt ea quæ mouentur, moueant; omnino propter actionem illam erga corpora a corporibus ipsis inseparabiles existunt; cum tamen possint & alias quoq; actiones separabiles habere. Quemadmodum & nauis rector eas exempli gratia habet, vt deambulare possit. Alio autem modo inseparabiles sunt agentes, nostri intellectus scientiæ; quia in minori sua propositione a sensu, atq; imaginatione seiungi nequeunt; & propter hanc causam & cõmunes cũ eo quod ipsas retinet, existunt. Quod autem ad maiorem pertinet, nihil hoc indigent. Eodemauté modo sese habent, & quæcunq; ea contẽplantur, quæ naturaliter sunt. Quæ vero intelligibilia tractant, nihil hoc vtuntur. Quæcunq; vero non sine quadam eminentia agentes, intelligibilium contemplationem exercent, haud absq; imaginatione sunt; quippe cum ipsa imaginatio consequens sit, non autem simul agat. quemadmodum vmbra in lumine corpus cõsequitur. Quod nẽpe euenit propter progressum illum rationis, quæ extrinsecus tendendo imaginationem mouet. Hoc itaq; pacto & hæc quoq; inseparabilis est; cum omnino imaginationem habeat consequentem. Quoniam quæ permanens est, atq; in sui substátiam actionem contrahit, omnino est separabilis: neq; quocunq; moueatur modo vna cum quopiam corporeæ aut appetitionis, aut cognitionis motu, mouetur.

Aię passiões q̃dicantur.

Vnde, quod aia a corporibus separabile hēat colligi queat.

Q. d̃ ois aia atq; adeo omnis vita substantia.

Axioma veriss.

Cõuemẽtes substãtiis cẽ actiones.

Scię practicę & agẽtes cur iseparabiles & naturales

MAXIME autem uidetur proprium ipsum intelligere.

Cum ipsum sentire tanq̃ commune quoddam admouerit:& patiẽtes appetitiones irasci, scilicet, & audere, & desiderare sub ipsum sentire adduxerit; quoniã passiones hæ aut sunt sensus, aut non sine sensu;& cum ex alia parte obiecerit ipsum intelligere: profecto in ipso intelligere omnes vitas comprehensas voluit, quæ sensum superant:hoc est imaginationem, & actionem omnem quæ cum ratione fiat. Quibus ambabus cõmune est, vt intus incipiãt;& a seipsis excitentur:& propter hanc causam ei quod maxime propriũ ipsius animæ similes sunt.

SIN autem est ea id imaginatio quædam aut non sine imaginatione, non contingeret neq; id sine corpore esse.

Non ois imaginatio intellectus.

Qui intellectus imaginatio sit.

Recte cum conditione locutus est. quoniam neq; omnis imaginatio est intellectus. neq; enim ea quæ animalium ratione carentium. Quare & illa particula quædã ipsi imaginationi adiuncta fuit. Neq; simpliciter intellectus est imaginatio; sed totũ id, intellectus qui pati, atq; effingi potest. At neq; omne intelligere in ea actione quæ rationis particeps est, non sine imaginatione existit. Sed quatenus non pura est actio, neq; in seipsa permanens, sed tunc id accidit, cum anima extrinsecus progrediens a seipsa recedit, & a substantia partibiliter disiungetur. Id quod & passio quadam ratione est. Propter hãcq; causam dubitationem esse dicit, non de actionibus, sed de passionibus animæ. quas hoc in loco non sine corpore esse ponit, in tertio vero libro præterea declarat.

Dubitatio.

At quamnam ob causam omnino dubitationẽ habere inquit, si de passionibus sermo habetur? Videtur nanq; perspicue omnis passio ex eo fieri impetu, qui ad corpus tendit.

Responsum.

Nũquid quoniam actionem illam rationis participem, quæ haud corpore indigeat, licet imaginatio cõsequatur; dubitare tamen aliquis posset; num oportet & cum corpore communem ducere. Quod nanq; separabile existit, manifeste habet. Verum utrum id ita possideat, vt ipse exactius loquens indicat dubium est. Quoniam haud omnino sine corpore est. Quod tamen nõ de mortali omnino intelligendum. Sentiendi nanq; vim habet atq; cogitatione concipiẽdi, & illud quoq; diuinum animæ nostræ vehiculum.

DECIMATERTIA PARTICVLA.

SIQVIDEM igitur est aliqua, animæ actionum, aut passionum propria contingeret ipsam separari. Sin autem nulla est propria eius non esset separabilis.

EXPOSITIO.

Rectissime ex actionibus sese in substantiam reducit. quemadmodum enim ex viuacibus viuentem scimus, & ex rationabilibus rationabilem, ita ex separabilibus quoq; separabilem. Quandoquidem & quod conuertitur necessarium est, rationalẽ scilicet substantiam rationales habere actiones;& separabilem separabiles. Antea vero adducta dubitatione de passionibus, an omnes communes sint, & cum eo quod habet; nunc iam vniuersaliter determinans, non ex solis passionibus, sed & ab ipsis actionibus quod animæ separabile est, cognoscendum censet. Cum sane sciat passiones quadam ratione esse insparabiles; actiones vero eius stabiles, esse separabiles.

Dubitatio.

At quadã ratione inquit, tanq̃ cernetur testula quæ in naris profundo existit, cum tamen apta sit, vt cernatur?

Responsum

Fieri q̃d ã posse, q̃ nũq̃ fiũt

Quoniam, respondebo, forte fortuna euenit, vt antea corrupta sit, q̃ cerni potuerit. Neq; enim quicquid ambulandi potestatem habet, ambulabit; licet ad ambulandum aptum, atq; natum sit. Neq; id quod sua ex substantia huiusmodi est;& iã aliquo huiusmodi pacto agere censemus; sed aptum, natumq; esse, nobis iam sufficit. Nam & oculus qui proprias habet actiones, attamen a toto corpore secundum substantiam inseparabilis est.

Aliud ꝓpriũ aliud separabile esse.

Neq; enim idem esse dicam quod proprium, & quod inseparabile est. Proprium nanq; eius ipsum intueri, haud tamen absq; toto. Quandoquidem erat quoq; proprium oculi simul cum toto. Gubernator vero diuerso modo se habere videtur: nam cũ inseparabiles a naui habeat actiones; attamen ipse secundum substantiam separabilis est. Quatenus nanq; homo separabilis est; quippe qui & alias quoq; habeat actiones separabiles. Hominis enim sunt, & quæ gubernandi vim habent; sed ex cõplexione quadam cũ alio fiunt. Nihil autem prohibet

quod

quod separabile est;ex aliqua aliquando actione cum eo connecti,a quo separatum est.

SED quemadmodum recto,quatenus rectum,multa contingunt, ut tangere æneam sphæram in puncto:non tamen tangeret id separatum ipsum rectum. Inseparabile enim,siquidem semper cum corpore aliquo est.

Album Rectum Ambigua eẽ

Quemadmodum enim id nomen,album,ambiguum est, dum aliquando albedinẽ, aliquando quod albedine infectum indicat.ita & id nomen rectum;quod & ipsam significat rectitudinem;& quod secundum eam formatum est;vt corpus quod oĩno dirigendi potestatem habet. Quandoquidem inseparabilis a corporibus ipsa est rectitudo. Ipsum itaq; rectum quod tangit æneam sphæram,quatenus rectum,corpus est,quod rectitudine figuratum fuit. Quandoquidem & sphæra quoq; ænea est. Nanq; rectũ ipsum separatum nunq̃ tangit id. Et illud id,subiectum ipsum significat. Rectũq; nunc pro ipsa forma,atq; rectitudine accipitur. Vult aũt ex his Aristoteles eius passiones cõsiderare, quod terminatum,atq; forma honestatum sit.quæ quidem passiones definitionem sequãtur: verũ nõ definitionẽ eius quod definitur. Qm̃ & ambulatio vitã seqtur,verũ huius aĩalis.

DECIMAQVARTA PARTICVLA.

VIDENTVR autem & animæ passiones omnes esse cum corpore,ira,clementia,timor,misericordia,audacia. præterea lætitia. & ipsum amare, & odisse. Simul enim cum his patitur aliquid ipsum corpus. Indicat autẽ id,quod aliquando quidem a uehementibus,& perspicuis perturbationibus eueniẽtibus, nihil incitamur, aut timemus. aliquando autem & a paruis,atq; obscuris mouemur. Quãdo concupiscit corpus,& ita sese habeat,quemadmodum cum irascatur. Præterea id magis manifestum,nam nullo formidoloso eueniente in passionibus aliqui collocantur, eius qui timet.

EXPOSITIO.

Aĩæ passiones vnde & quotẽ

Cum opera,hoc est,animæ actiones dimiserit;de solis nũc eius loquitur passionibus. Quæ quidem oẽs ei ex illo impetu in corpus eueniunt. Et propter hanc causam passiones dicũtur; atq; inseparabiles quadã ratione a corpore existunt. Sed aliæ quidẽ eius ita existũt,vt consequatur;aliæ vero ita,vt ipsum quoq; corpus simul agat. Atq; hæ dupliciter fiunt,tu iuxta vitam eam,quæ vtitur,atq; mouet instrumentũ;hoc est,ipsum viuẽs corpus;tum iuxta vitam eam,quæ tanq̃ instrumentum,illud efficit,atq; effingit. Passiones itaq; eas,quæ corporis sunt,tanq̃ eius quod tantũ consequitur,haud huiusmodi indicantur,vt de eis nũc sit mẽtio facienda. Qm̃ illæ potius actiones sunt. Ipsum nanq; intelligere licet nõ sine imaginatione fiat,actio potius tñ est,q̃ passio. Verũ in primis allatæ sunt passiones illæ,quæ iuxta vitã eam positæ sunt,quæ instrumentum format,ira scilicet,clementia,& quæ eiusdem ordinis cum his. Quæ passiones quidem sunt, eius quod viuaciter mouetur,tanq̃ patientis;animæ vero tanq̃ mouentis. Quãdoquidem neq; agẽtes,practicæve illæ intellectiones huiusmodi sunt,quippe quæ secundum seipsas totas corpore vtantur;neq; ita vtantur,vt patienti;cum ex conuenienti conuersione vtũtur corpore;sed potius vtantur tanq̃ animali agente. Hæq; præterea non sine actione quadam iudicandi vim habente,repeririuntur. Passiones autem illæ intellectus quæ enumeratæ fuere,qui ex cõuersione,atq; alteratione corpori insunt;licet dũ aĩa iudicat,vtiturq;,innascantur;attamen ita instrumento insunt,vt viuaces dicẽdæ sint passiones. Neq; enim huiusmodi hæ sunt,quales eorum quæ anima carẽt;quæ ex solo impetu ab eis quæ extrinsecus sunt,eis adueniunt. Sed non sine quadam actione consistunt,quia id viuax est. Ipsum nanq; mouens in iis quæ animã habent,intrinsecus existit. Quapropter,quẽadmodum in imperitis corporea apparet tẽperatio,quæ harũ perturbationum causa est; sic & in iis qui disciplinis imbuti sunt,animæ illa mouendi vim habens adest actio, quæ mouet,licet nõ cõcupiscat ipsum corpus,aut cohibet motũ illũ corporis vel cõcupiscẽtis. Aristoteles vero ceu pspicuũ sit ex morali philosophia,quod aĩa rationis particeps domina

Mouẽs in iis q̃ aĩam hñt intrinsecus existere.

istius excitationis, atq; cohibitionis sit, id nunc prætermisit. Vnde & in fine huius libri, intellectum imperare, atq; in corpus potestatem habere, confirmatum fuit. Quod vero perturbationes, passionesve hæ haud ad ipsam animam spectent: sed corporis sint probatur. Nam passiones omnes eas, quæ cum mutatione, atq; alteratione fiunt, corporeas esse vult. Animam vero a quacunq; perturbatione liberat. neq; eam solum quæ separabilis sit, atq; in seipsa maneat: sed quæcunq; vtitur corpore, tanquam instrumento. & in ipso motu collocata est. Quæ itaq; ipsius instrumenti sola est vita, vna cum corpore eas excipit passiones, de quibus hactenus locuti sumus.

Dubitatio

At si secundum se impassibilis mouens anima est, quonam pacto eadem edocta perturbationes reprimit? quove præterea modo anima quæ extra seipsam vergit, ab ea diuersa erit, quæ tota in seipsa permanet, si & ipsa impassibilis est?

Responsum

Nũquid in actionibus est aliquis subingressus, cõuersiove quæpiam; quam alio modo passionem appellamus: licet neq; passio vocanda sit.

Passio proprie.

Quæ nanq; proprie passio, perturbatiove dicitur, extrinsecus tota accedit; & in mutatiõe ea posita est. quæ ab alio aliquo mouente fit. Anima vero mouens, atq; ipso corpore vtens: haud extrinsecus aliquid recipiens, neq; dum ab alio mouetur: sed iuxta propriam actionem, & subingreditur, & varijs modis versando mouet: & vtitur instrumento, dum obscure, aut præter rationem, aut inordinate, aut quacunq; ratione indefinite agit.

Eruditio cuiusmodi medicina.

Atq; ipsa quidem erudirio medicina est, illius actionis inuersæ. Intelligens vero contemplatio ab actione tendente ad id quod extra, ad substantialem ipsam actionem transmutatio est. Iræ nanq; & timores, & quæ huiusmodi sunt, quæ vna cum corporea illa conuersione innascuntur; quod totum id est: quia viuaces sunt motiones; passiões sane animales sunt: verum iuxta vitam eam, quæ ipsum fere animal effingit. Fiuntq; ab anima illa, quæ mouet: aut inordinate, & immoderate; & ab ea quæ indefinite agit, aut ordinate ab ea quæ naturam, & rationem sequitur. Quod itaq; communes cum corpore quod ipsas habet, huiusmodi sint passiones, prima probatio vel inde sumi valet; quia vna cum his ipsum quoq; corpus patiatur. id autem est; quod corporea mutatio fiat. Altera vero sumitur ab iis, qui imperite erga corporeas temperationes, atq; dispositiones se habẽt; qui vel immobiles permanent; licet valida interdum, atq; vehementia sint, quæ extrinsecus accidunt, tum suauia, tum molesta: (quæ passiones quoq; appellatæ fuere:) aut vltra mediocritatem omnẽ mouentur, cum corpus ipsum incitatum est. quemadmodum quod semine affluat, erga venereas sese res habet. aut quod indignatione accensum est, in ipsam iracundiam. Aliquando vero, quamuis nihil extrinsecus molesti euenerit; qui paulo plus ad atram bilẽ proni sunt, in timores incurrunt: manifestiorq; hoc pacto redditur perturbationum causa, quæ ex ipsa corporis affectione pendet. Licet anima quoq; huc ipsum corpus mouens accersita fuerit. Quemadmodum enim dicturus est, aliquãdo quidem ipsa animæ actio exordiens progreditur ad rorpus; aliquando vero corporis passiones animæ actionem ad ipsum reuocant. Verum nequaquam tanquam in finem. vt patris appetitionem ad se trahit; sed tanquam eam, quæ fingat, atq; formet, in ipso corpore congruas, atq; conuenientes subiectæ temperationi passiones.

DECIMAQVINTA PARTICVLA.

SIN autẽ ita sese habet, patet, quod & passiones rationes in materia sunt. Quare & definitiones tales. ut, ipsum irasci, motus quidam talis corporis, aut partis, aut potestatis.

EXPOSITIO.

Viuacem quidem actionem ratio manifestat. Passiones vero inseparabilẽ eius miscellam indicant, quod cum in materia sit, ad corporeum vergit motum, quia ipsius quoque compositi est. Sermo itaq; qui passionum ita definiendarum vim habet, vt rebus quoq; ipsis conueniat; non solum ipsum viuax; sed corpus quoq; comprehendet. Vt, exẽpli gratia, ipsum irasci motus quidam est, huiusmodi corporis, aut partis.

Irasci quidã motus est.

Mutatio nanq; corporea est, & propter hanc causam, motus quoq; dicitur. Licet non simpliciter motus appellari queat; sed quidam motus. Quandoquidem totum id est, viuax scilicet motus, & tanquam

quam

q̃ uiuentis corporis. Quapropter neq; corporis simpliciter dicimus: sed huiusmodi corporis, hoc est, viuentis. & viuentis iuxta talem vitæ speciem, vt exẽpli gratia, appetendi, & sentiendi, & vlciscendi vim habentem. Interdum vero sermo ipse definiens haud totum cõprehendit corpus: sed partem solum illã, quæ primo passionem eam recipere solet. vt sanguinem circa cor existentem, aut spiritum sentiendi vim habentẽ. & propter hanc causam, aut partis dixit. Illud autem, aut potestatis, adiectum fuit, quia aliquando definitiones illius vitæ motũ primo significare solent, quæ instrumentũ format. Qui nanq; iram feruorẽ esse dixit sanguinis circa cor, vltionis appetendæ vim habentem: cum motum corporis primo enuntiarit, qui in materia est: deinde formam ex eo, quod appetendi vim habet, significauit. Qui vero appetitionem vltionis, ex sanguine circa cor feruente dicat, motum potestatis antea adduxit, hoc est, formantis vitæ instrumentum.

AB hoc, causa huius.

In perfectis itaq; passionum definitionibus accipere debemus nõ solum quod ita viuat corpus: sed & quod ipsum mouet: & quod tanq̃ instrumento vtitur: & quod tanq̃ finis in causa est: siue vere bonum sit, siue ita videatur. Nanq; vt exemplis hanc rem declaremus, salus secundum naturam bonum est: vltio verò bonum esse videtur.

ET propter hæc iam naturalis est contemplari de anima, aut cuiuscũq;, aut talis.

Talem quidẽ intelligit nõ solum eam quæ instrumentũ effingit: sed & eam quæ illius mouendi vim habet: & tanq̃ instrumento vtitur: qua mouet: & qua vtitur: & oĩno eã quæ ad corpus vergit, quatenus vergit. & eam præterea oẽm quæ rerum veritatis contẽplandæ vim habet: tum quia emineat: tũ quia suam in substantiã actionẽ reducat. Qm̃ enim vna, multiplexq; aĩæ substantia est: quatenus quidẽ vna, atq; eadẽ subiecto, quæ firme, atq; aliquando eminẽdo contẽplatur: & quæ in corpus inclinat: & quæ corpore vtitur: quæq; ipsum mouet, de quacunq; naturalis ipse sermonẽ habere videri posset. Materiã nanq; attingit, qui quacũq; ratiõe ipsam cõtẽplatur. Quatenus vero diuersa redditur: ita vt haud vna sola, sed multiplex sit: qui eã contẽplatur iuxta id quod inseparabile est, haud de oĩ contẽplaretur: sed speciatim de ea quæ ĩseparabilis quacũq; rõne est a corporibus, q̃tenus talis.

DECIMASEXTA PARTICVLA.

DIVERSA aũt ratiõe definiret naturalis, ac dialecticus, unũ quodq; ipsorũ, ut, ira quid est. Is.n. appetitionẽ ultionis, aut aliquid tale. Ille uero feruorẽ sanguinis circa cor, aut calidi. Ex his aũt, alter quidẽ materiẽ affert: alter uero formã, ac rationẽ.

EXPOSITIO.

Quandoquidem determinatum est, qua ratione aĩatam substantiã sibi naturalis vendicat: quatenus scilicet, a corporibus inseparabilis est: & modum quoq; cognitiõis eius, qui rebus conueniat, Aristoteles determinat. Quicquid enim animæ ipsius a corporibus inseparabile est, vt aptum, atq; natum est, ita intelligi quoq; debet. hoc est, iuxta eam cognitionem quæ rebus conueniat. id autem est, quatenus & illud quoq; inseparabile. Duoq; simul, viuacem scilicet formam, atq; ipsum corpus, qui res ipsas consequitur, videbit. Qui vero haud tanquam inseparabilem, inseparabilem contemplatur vitam, leuiter ipsam attingere, ac nequaquam ad intima peruenire videtur. & propter hanc causam, logice, atq; dialectice agit. Leuem nanq; notitiam, & quæ haud ad res ipsas vsq; perueniat, logicam, atq; dialecticam Aristoteles appellare consueuit, quippe cum opinionem, non autem sciẽtiam gignat. Qui de naturæ itaq; rationibus disputat, cum scientiæ professor existat, & tanquam inseparabilem videbit: & qua ratione inseparabilis sit, perspiciet: & qualisnam vitæ forma sit, de qua sermo est: & a quonam corpore inseparabilis. In ipsa vero dictione, cum antea dixerit, diuersa ratione definire naturalem, atq; dialecticum: cum vtrunq; diuersitatem suam sub exemplo iræ in formis, atq; passionibus animæ in medium adducere voluit: alterum in sola forma versari, inquit, alterum vero in sola materia. Neq; tamen naturalem ipsum solam materiam tractare intelligit: manifeste enim hunc ambas sibi asci-

scere, inquiet. Sed cum metam sibi hanc statuerit, quo inter naturalem, dialecticumq; quid discriminis sit, indicet: vniuersalius diuidit, quotcunq; iræ definitiones afferri posse videtur. Inter quas & ea quæ ex materia cõstet, sumpta quoq; fuit propter diuisionis pfe-ctionem. Quæ itaq; ex appetitione datur definitio, formæ est, quæ vero ex calido circa cor ad materiam spectat. At infert postea & eam quæ ex ambabus constet, ex his,

HAEC quidẽ enim ratio, illa uero rei. Necesse aũt esse hãc in materia tali si erit. Quẽadmodũ de domo, ratio quidẽ talis esse posset, quod umbraculũ prohibẽs interitũ a uẽtis, & ibribus, & caloribus. Illa uero loqueretur lapides, & lateres, & ligna.

Haud sane hæc intelligẽda, quemadmodum Plutarchus philosophus exponit, qui diuidit rationem, aduersus eam quæ rei. Sed cum Aristoteles dixerit appetitionẽ vltionis formam esse, & rationem, rationẽ rei esse inquit, hoc est, formã: iuxta quã perficitur ira. Qñ autem composita est ipsa ira, necesse est, & rationem, & formã in materia videre, si licebit. Nanq; cum sit, haud sine materia est. Deinde cum & in domo separatim formam, ac separatim materiam dixerit, definitionem ex ambabus addit.

ALTERA autẽ in his forma, causa horũ. Quæ itaq; naturalis ex his? utrũ quæ circa materiã, rationẽ aũt ignorãs: aut quæ circa rationẽ solã: aut quæ ex ambabus.

In lignis scilicet, & lapidibus, & lateribus forma est, hoc est, ipsum vmbraculum: cui addiderit & finem. Quandoquidem in iis quæ ab arte fiunt, determinatum est ipsum cuius causa ex forma. Verum cum distinxerit definitiones, inuestigat quod reliquũ est, quænã ex his naturalis sit: & eam esse iudicat, quæ ex ambobus constat.

EX illis sane, quæ utraq;.

Quæ in materia, & quæ solum in ratione. Verũ videtur mihi eam, quæ in materia posita est, dimittere cum demonstret neminem vnq̃ ex sola materia definire. Ex iis vero quæ postea infert, distinguit vniuersaliter definitiones quæ circa rationem positæ sunt. Ex materialibus nanq; rationibus, cum aliæ quidem substantiales sint: secũdum quas cõposita substantiæ sunt: qualis quæ animaliũ vitam, & quæ ignem, quæq; alia elementa, & quæ ex his cõposita definire potest: aliæ vero substãtias sequãtur: oẽs illæ scilicet rationes, quæ secundum accidentia consistunt: & cum ex his substantiarum, accidentiumq; rationibus: aliæ quidem a materia inseparabiles sint: quæ & quatenus naturæ participes sunt, intelliguntur: aliæ vero quatenus per se sunt, cognoscantur: de omnibus ipsis substantialibus, atq; accidentium materialibus rationibus, quæ non sint separabiles, & quatenus non separabiles, solus naturalis tractabit.

DECIMASEPTIMA PARTICVLA.

AN non est aliquis qui circa passiones materiæ nõ separabiles. neq; quatenus separabiles. Sed naturalis circa omnia, quæcunq; talis corporis, & talis materiæ opera, & passiones.

EXPOSITIO.

Sed naturalis circa omnia, quæ talis corporis, & talis materiæ opera, & passiões. Hac q; ratione materiales rationes vocat: quas omnes siue substantiæ, siue accidẽtium sint, solus considerat naturales, cum inseparabiles sint, quatenus inseparabiles.

QVAECVNQVE autem non sine huiusmodi alius.

Hoc est, non quatenus inseparabilia, sed quatenus separabilis alius. Dialecticus nanq; est, qui substantiales rationes, tanq̃ per seipsas existentes cognoscit.

ET circa quædam quidem artifex, si euenerit. ut faber, aut medicus. Ex iis autem quæ quidem nõ separabilia: quatenus uero non huius corporis passiones, & ex ablatione mathematicus.

Quippe

Quippe cum de inseparabilibus & artifex quoq; consideret: haud tamen de oĩbus, sed de solis accidentibus. Accidens nanq; est, & bona ualetudo, & pulchritudo ligni. & hac ratione a naturali differt: quia in illis versetur, vt dictum est. quẽadmodum dialecticus quia fere separabiles, atq; substantiales rationes consideret. De quibusdam autem & mathematicus agit, quẽadmodum & artifex: & de his accidentibus, & profecto haud separabilibus. At non amplius erit mathematicus, cum de huius corporis passionibus tractabit. non. n. tanq̃ de inseparabilibus. Sed ceu ex ablatione, & ipsos per se numeros, & mutuos eorum respectus, atq; figuras considerat.

QVATENVS autem separata, primus philosophus.

Quod quidem de separabilibus primus philosophus agat perspicuum est. Illud autẽ quatenus separata locum habet non in iis quæ supra nos sunt: sed in nostra rationali aĩa: quã intellectum appellat. Ipsa nanq; in illo ad corpus respectu, separabilis simul est, atq; inseparabilis. & quatenus quidem inseparabilis a naturali cognoscitur: quatenus vero separata se primo philosopho contemplandam tradit.

DECIMAOCTAVA PARTICVLA.

SED redeũdum iam est unde discessit oratio. Dicebamus enim quod passiones animæ inseparabiles sunt a naturali materia animalium. Quatenus uero huiusmodi sunt, ira, & timor: & non quemadmodum linea, atq; planum.

EXPOSITIO.

Id aũt est, redeundum ad animæ passiones, quæcunq; separabiles cum sint a naturali materia animalium, quatenus huiusmodi insunt. Animæ quidem igitur dicũtur passiones: cũ tamẽ ipsius cõpositi sint. quippe cum illa moueat, atq; agat ipsas in cõposito. Quẽadmodum & solis lumen in aere dicimus: quippe cum sol quidẽ illud agat, aer vero patiatur. Naturalis aũt materia animalium est, instrumentarium corpus, & quod ad vitã aptissimum est. illud vero, quatenus huiusmodi sunt, & quæ secuntur: indicat huiusmodi passiones, iram dico, & timorem, & quæ his similes. Quæ nequaq̃ ex ablatione, quẽadmodũ linea, atq; planũ sine materia intelligi possunt. quippe quæ quatenus talia, materiã quoq; secum trahant: & non quẽadmodũ planũ sine ære, atq; oĩno sine duritie poni possint. Ipsum náq; planũ, vt & ipsum cauum sese habet, cũ sine naso intelligitur. Ira vero, vt ipsum simũ. Simũ náq; cauitas in naso est. vt ira appetitio vltionis in feruore sanguinis circa cor.

DECIMANONA PARTICVLA.

INVESTIGANTES autem de anima, necessarium simul dubitantes de quibus abundare oportet, prodeuntes antiquiorum opiniones una cõprehẽdere quotquot aliquid de ea dixerunt. Quo quæ quidem dicta sunt recte, accipiamus: sin autem quicpiam non recte, id caueamus.

EXPOSITIO.

Quando haud confestim nobis rerũ veritas apparere potest: cum ita affecti ad cõtẽplationem post ortum simus: præcedit inuestigatio, & impetus, qui nos in diuersas partes trahit, atq; de his dubitatio. Vt exẽpli gratia in eo quod propositum est: vtrũ scilicet substãtia anima sit, necne. & si substantia, vtrum potestate, an actu. & vtrum corpus, an sine corpore. & rursum si substantia, vtrũ separabilis, an inseparabilis, vel quadam ratione vtrunq;. At qm̃ opiniones quæ antehac de ea habitæ fuerunt, opposita de ipsa quoq; enunciarũt: earum narratio ad nos magnopere pertinet: qui & ad dubitationem, & ad inuentionẽ mẽtis aciem dirigimus. Quo ex iis: in quæ illi intuentes, alii quidem sic, alii vero sic statuerũt: nonnulla refellamus, nonnullaq; probemus

PRINCIPIVM autem inuestigationis proponere quæ maxime uidentur inesse ei secundum naturam.

Quãdoquidẽ & cognoscere ea quæ insunt: vt antea dictũ fuit: magnã partẽ cõfert ad cognoscẽdũ ipsum quid est. Particula vero illa, secũdũ naturã, adiũcta fuit: quo quæ secũdũ se indicaret, Quæ. n. ex audiẽtibus cõiora sunt: haud in propriã aĩæ substãtiam reducunt.

ANIMATVM sane ab inanimato duobus in primis differre uidetur, motu, & ipso sentire. Accepimus autem & ab antiquioribus hæc fere de anima.

Vult sane ex iis, quæ animæ insunt, eius substantiam inuenire. Quænam vero ea sint, quæ insunt: ex iis quæ ab ea determinata sunt: hoc est, ex animatis quatenus talia sunt: cōtemplatur. Quænam ea itaq; sunt: quæ animato, quatenus animato: ex omnium, vt vno verbo comprehendam, sententia insunt? Ipsum intrinsecus moueri. Motus nanq; hic acceptus fuit, qui intrinsecus ei inest. & non simpliciter. Qui nanq; intrinsecus animatorum proprius est. Qui vero ab altero, & in iis quæ anima carent, reperitur. Ipsum vero sentire sumptum fuit, non tanquam id, quod omnibus animatis insit: sed tanquam quibusdam solis. Illud vero intrinsecus moueri oībus. Nanq; & in plantis accretio, atq; decretio extat.

VIGESIMA PARTICVLA.

INQVIVNT enim nonnulli & maxime, & primo animam esse ipsum mouens.

EXPOSITIO.

Natura quidem principium est eius in quo est, sed vt moueatur: nō vt moueat. Anima vero haud simpliciter principium existit: sed huiusmodi, vt intrinsecus viuaciter illud moueatur. Quapropter non solum ipsius moueri principium animalibus præstat; sed tanq̃ ea quoq; quæ mouendi vim obtineat. Vita itaq; quæ corpori concessa est, eius principium est, quod viuaciter mouetur: atq; ita vt illud moueatur. At quando hāc, non omnino animam: sed aut animæ partem: aut non sine anima appellat: adcurrit ad eā, quæ vim corporibus largitur: quæ anima magis proprie est, q̃ vita: quam ex eo quod mouet definit. Mouens quidem igitur esse animam, & ipse quoq; statuit: sed non primo: & præsertim animā eorum quæ genita sunt: de qua nunc sermo habetur. Animæ vero corporum cœlestium: nisi & ante has intellectus sit: nostræq;, quæ non per seipsas omnino verum est, quod moueant mortalia corpora: sed aliquem finem, qui extrinsecus accidat, intuētes: vt in physicis dictum fuit: & cum per accidens moueant: propter accessum scilicet eum, quod ad corpora spectant: neq; primo, neq; maxime mouentes dicēdæ sunt. Quippe cū neq; causæ quæ mouent ea, quæ errando vagantur, siue animæ, siue intellectus sint: propter id haud solæ omnem eorum exordiantur motum. Forsan aūt, particula illa, nōnulli addita fuit: & propter Anaxagoram, qui nō manifeste appellat animam illum intellectum, quē primū mouens ponit: & propter Empedoclem, qui amicitiam, atq; discordiam, & nō aīas vocat, quæ mouent: aut & propter eos naturales, qui materialibus solum vtuntur causis.

ARBITRATI uero quod ipsum non mouetur non posse alterum mouere: ex iis quæ mouentur quoddam hac ratione animam esse putarunt.

Non secus in formalibus causis sese res habet: & in iis quæ mouēdi vim habent: atq; in materialibus. In quibus alia quidem proxima est: aliaq; lōgius abest: & alia prima existit. Et quoniam ipsum mouens causa est: motus vero ex causa efficitur: primum ipsum mouens nullo pacto moueri necesse est, quo pure in mouendi causa remaneat. Media vero quadam ratione moueri Plato vult: quippe quæ subingrediantur primum illū intellectū, qui mouendi potestatē habet. Haud tamen ita, vt corporeo illo motu moueantur: qui postremus est, & corū quæ mouentur solum. Decimus itaq; in libris de legibus aīæ motus esse dicitur: cū post octo corporeos sit: atq; nonū, qui naturalis est. Natura enim apud eū mouetur, per subingressum ex impartibili: & multo magis aīa. Verum Aristoteles, qui solum corporeū noīat motū: hāc vlli mouēdi vim habentiū causarū sese adiūcturum negat.

VNDE Democritus quidem ignem quendam, atq; calidum, ipsam esse inquit. Nam cum infinitæ sint figuræ, atq; atoma, quæ sphæræ formam habent, ignē & animam dicit. ut in aere quæ ramenta dicuntur: quæ apparēt in radiis per fenestras ingredientibus: quorum cuiuscunq; generis semen, elemēta dicit totius naturæ. Eodē præterea modo & Leucippus. Ex iis aūt, quæ sphæræ formam habent, animam: quia præcipue ubiq; possunt ingredi huiusmodi figuræ: & reliqua mouere, cum moueantur & ipsa. Existimantes animam esse quod præbet animalibus motum.

VIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QVAPROPTER & ipsius uiuere definitionem esse respirationem. Cum enim colligat ipsum continens corpora, & eiciat ex figuris eas, quæ præbent ipsis animalibus motum: cum neq; hæ unq; quiescant: auxilium extrinsecus accedit: quatientibus aliis huiusmodi in respirando. Prohibent nanq; hæ & quæ insunt in animalibus, di uidi prohibentes quod colligit, atq; coniungit. Et uiuunt donec id facere possint.

VIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

VIDETVR præterea & quod a Pythagoreis dictum fuit eandem habere sententiam. Dixerunt enim quidam ipsorum, animam esse ramenta illa, quæ in aere sunt. Alii uero quod hæc mouet. De his autem dictum fuit: quoniam continenter moueri uidentur: licet sit tranquillitas summa.

EXPOSITIO.

De Democrito primo mentionem facit, tanquam de eo qui manifeste corporeum motum animæ assignarit; nanq; localem dedit. Siquidem quoddam ex corporibus atomis ipsam ponebat; quatenus scilicet sphæricũ quid existit; id quod & ignis quoq; est. Quod enim facillime moueatur; & per omnia pertranseat; ita vt nõ prohibeatur; cum sine angulis inter figuras, quæ sphæræ formam habet, existat; igni, atq; animæ conuenire videtur. Manifesta autem Democriti opinio de elementis est, ex primo naturalis auditionis; cũ atoma posuerit parua quædam corpuscula, qualia illa apparent ramenta in radiis, qui per fenestras ingrediuntur. Neq; enim hæc, sed similia his propter paruitatem elementa Democritus posuit; quæ ex vna quidem substantia omnia essent; sed magnitudine, atq; figura inter se different. Ex quibus tanq̃ seminibus cõposita omnia corpora constare inquit; atq; eam ob causam, & cuiuscunq; generis seminarium ipsa vocat; tanq̃ omnium rerum semina. Quapropter & ipsius viuere definitionem respirationem esse vult; quæ duplici quoq; ratione ipsius viuere causa est. Tum quia prohibeat egressum rotundorum illorũ corporum iam intus existentium; ingrediente, atq; occurrente aere rotundis illis figuris; quæ ab ipsis exeunt; quia facile mouentur; & ex necessitate elisis ex collectione solidorum, quæ a continente fit; & aere ingrediente pugnante aduersus illam collectionem, causa dilatandi, atq; expellendi solida. Hacq; ratione respiratio ipsius viuere causa est. Tũ quia loco exeuntium rotundarũ extrinsecus similia inducit. Vtrum autem hoc modo Democritus ex corporibus animam genuerit; quam quasi digito intelligentem volebat substantiã per sphæram indicare; haud sane habemus declarare. Neq; enim cõueniens est Aristotelicæ aduersari historiæ; quia, vt plurimum illud tantum exponit, quod apparet; quemadmodum & illud quod de Pythagoricis adductum fuit. Democritum enim scribit elementa similia ramentis quæ sunt in aere dicere; nonnullosq; præterea Pythagoreorum hæc eadem sentire; cum tamen hæc nunq̃ opinati sint Pythagorici illi viri; atq; adeo forsan demonstrauerint animæ substantiam iam diuisam, & in id quod perspicuum est, progredientem.

IN idem præterea feruntur & quicunq; dicunt animam ipsum mouens. Videatur enim hi omnes existimare motum esse maxime proprium animæ. Et alia quidẽ omnia moueri propter animam.

Qua quidem ratione Plato animam moueri dicat ex subingressu a primo mouente, iã dictum est. Non simpliciter tamẽ mobilis sed per se mobilis dicitur; ita vt haud omnino ab impartibili illa substatia, atq; actione recedat. Idem nanq; impartibilem ipsam substãtiã, atq; perfectam actionem apud Platonem indicat. quemadmodum & ipsum nobile eam habet vim, vt partibilem significet. Medietati itaq; animæ nomẽ compositum ex extremis tribuitur propter coniũctionem medii cũ ambobus extremis. Aristoteles vero qui motus nomine solum vtitur, cum de partibili loquitur actione; atq; ea quæ dũ fit suũ habet esse; iure incorporeas motus causas moueri negat; siue primæ, siue mediæ, siue extremæ sint

HANC autem a seipsa: quia nullum uideant mouẽs, qđ nõ & ipsum moueatur.

VIGESIMATERTIA PARTICVLA.

EODEM præterea modo & Anaxagoras animam esse dicit mouentẽ: & si quispiam alius dixit, quemadmodum ipsum omne mouit mens. Non tamen omnino quemadmodum Democritus. Ille enim simpliciter animam, & mẽtem. Id nanq; uere est, quod apparet. Quare recte scripsit Homerus, ut Hector iacet aliud sentiens. Non sane utitur mente, tanquam potestate aliqua circa ueritatem: sed idem dicit animam, & mentem.

VIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

ANAXAGORAS autem minus dilucide loquitur de ipsis. Multis enim in locis causam ipsius bene, ac recte mentem dicit. Altera uero ex parte mentem esse eandem cum anima. In omnibus nanq; ipsam existere animalibus, & magnis, & paruis & honoratis, & inhonoratis. Non autem uidetur, cum iuxta prudentiam mens ista dicatur, omnibus eodem modo inesse animalibus, at neque hominibus omnibus.

VIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

QVICVNQVE quidem igitur propter ipsum mouere animarum inspexere, hi quod maxime mouet existimarunt esse animam.

EXPOSITIO.

Licet enim mens primo moueat, cum omnino immobilis sit; at simul cum anima, atq; natura mouet. Si itaq; moueantur anima, atq; natura, causa quæ mouendi vim habet cõflata ex iis ipsis, atq; ex mente, quod mouetur, erit. Verum cum mentionem fecerit de Anaxagora, qui mentem motus causam esse dixit; tanquam & animam quoq; ipsam mouentem pronuntiarit; addit, haud tamen omnino quemadmodum Democritus. Hunc quidẽ enim tanquam non distinguentem potestatem illam cognoscendi vim habentem semper veram; quam mentem appellamus; ab ea quæ aliquando fallitur; qualis ea in nobis vita est, quæ sentiendi, cogitatione effingendi, atq; opinandi potestatem habet; quia oẽ quod apparet verum esse iudicat; in idem, inquit, adducere mentem, atq; animam; eam scilicet, quæcunq; sit, quæ cognoscendi vim habeat. Laudariq; Homerum a Democrito Aristoteles scribit; qui dixit, vt Hector iacet aliud sentiens propter vulnus. cum tamen propter corporis percussionem læsa ea fuerit vita, quæ iudicandi facultatem obtinet; non autem ea, quæ a corpore separabilis est. Quam animæ huiusmodi potestatem appellat, vt veritatem comprehendere possit; & eam profecto mentem innuit, quæ non sine prudentia ad verã notitiam perueniat. Homerum quidem igitur ex poetica quadam licentia absq; vllo discrimine dictionibus vti, admiratione dignum nequaquam est. Verum Democritus eum laudans dilucidum facit, quod in quamcunq; cognitionem mentem illam cum prudẽtia adducit. Anaxagoram vero Aristoteles inquit, haud omnino in idem animam, atq; mentem conferre; quodq; non manifeste loquitur; atq; adeo opposita dicere videtur. Nanq; interdum solius rectæ cognitionis mentem causam esse dicit; & propter id quadam ratione ipsam ab anima seiungit; quippe cum ea sit; quæ haud omnem comprehẽdat veritatem; sed sine præstãti illa vi. Interdum autem cum ipsam in omnibus animalibus reperiri asserat; eandem quoq; ita cum anima ponit. Anima enim in omnibus est; at nequaquam mens; nisi quispiam imaginationem mentem appellet; cuius respectu distinguens, mẽtem cum prudentia haud in omnibus esse dicit. Quandoquidem ne in omnibus quidem hominibus reperitur. Perpauci nanq; sunt, qui cum prudentia veram notitiam gignentem veritatem contemplentur. Haud in omnibus itaq; hominibus est; non tanquã ii ea careant substantia, quæ intelligere valeat; (nanq; vna est anima, quæ omnes habet potestates) sed ceu ipsi ea nequaquam vtantur.

QVICVNQVE uero propter ipsum cognoscere, atq; sentire ea quæ sunt: hi sane dicunt animam principia. Alii quidem plura facientes principia: alii uero unam hanc. Quemadmodum Empedocles quidem ex elementis omnibus: esse autem & unumquodq; horum animam, sic dices. Terra nanq; terram uidimus, Aquam autem aquam. Aethere uero Aethera deum, at igne ignem sæuum. Amore uero amorem. Discordiamq; discordia mœsta.

VIGESIMASEXTA PARTICVLA.

EODEM præterea modo in Timæo Plato animam ex elementis facit. Cognoscitur nanq; simili simile, resq; ex principiis sunt.

EXPOSITIO.

Subintelligendum est verbum inspexerunt, quod ab Aristotele superius positum fuit. Verum cum duobus aiam effingi dixerit, eo scilicet quod mouendi habeat, atq; eo quod cognoscendi: & cum scripsent, quod quia mouetur, mouere quoq; ipsam antiquiores voluere: addit, & qua ratione ipsam ea; quæ sunt cognoscere existimarunt. Simili nanq; simile semp cognosci opinantes: & animam quippe quæ ea quæ sunt cognosceretius quoq; quæ sunt similem esse voluerunt. Ac ne ex iis omnibus quæ sunt, ea sibi constituenda esset, quæ infinita fere sunt: ex principiis ipsam posuere. Quandoquidem & incipientium cognitio ex principiis ortum habet. Satis superq; igitur, cum ex principiis anima constituta sit: non solum ipsa illa principia; sed & alia quæ ex eis deducuntur, cognoscere valet. Hacq; sane ratione Empedocles ex quatuor elementis ipsam existere inquit: & ex duobus principiis vim mouendi habentibus, amicitia, scilicet, atq; discordia. Ita, vt nō solum anima miscella sit ex omnibusillis principiis: sed & vnumquodq; principium cum habeat vim cognoscendi simile. Quod nanq; cuiusq; rei cognoscendæ vim habet, illud anima est. Plato vero in Timæo ex imparibili substantia, & ea quæ circa corpora diuisa est. ipsam constituit. Ex quibus altera quidem intelligentem, altera vero sententem terminum indicat: cū ex substantia elementorum rerum generandarum vim habentium, & ex eodem, atq; diuerso constituatur. Quæ sane, & his similia eodem sunt ordine genera disposita, rerū omnium elementa Plato ponit.

EODEM præterea modo & in iis quæ de philosophia dicuntur, determinatum fuit.

De philosophia nunc intelligit, quæ de bono ab eo cum Platonem allocutus esset, scripta fuere. In quibus Pythagoricas, atque Platonicas opiniones de iis quæ sunt, memoriæ commendat.

IPSVM quidē animal ex unius idea, ac prima longitudine, & latitudine, & profunditate. Alia uero eodem modo.

Aristoteles quidem semper quod extra apparet scriptis suis mandare, atq; confutare cō sueuit: verbaq; aduersus antiquorum consuetudinem excipere: neq; exactam virorum illorum veritatem, quæ cum rebus ipsis conuenientiam habet tollit: sed cōtra dictiones, vocabulumve, quibus abusi sunt, sese obiicit. Nonnullos nanq; cognoscebat, qui iam deciplebantur: & in mathematicos numeros, geometricasq; magnitudines ferebantur. Viri vero illi itinera multitudini trita fugientes, & occulte iis tantum qui digni existerent philosophiam tradentes, aliis ex mathematicis nominibus eam indicabant. Ac manifestius quidē virorum illorum sententia in iis libris conscripta fuit: qui a me in ea quæ post naturalia dicuntur, editi fuere. Nunc autem tantum dicamus, quantum necesse est in memoriam reuocare: quo q; quæ nunc proposita sunt, exponantur. Numeros nanq; appellabant species: quippe quæ primæ ab imparibili illa commistione disiunctæ essent. Quæ enim supra species, & supra omnem disiunctionem sunt. Absolutam quidem formarum multitudinem

ex deñario numero significabant. Nanq; prima formarum principia vnitate, atq; dualitate innuebant, tanquam iis, quæ neq; essent numeri. Primum vero principiũ trinitate, atq; quaternitate, tanquam primis numeris constabat; quorum alterum imparium, alterum vero parium existit. Ex quibus postea non sine quadam collectione numerus ille fit, qui decem appellatur. Post numeros vero in vitis istis secundis, atq; multiplicibus geometricas magnitudines loco naturalium ponentes; & has in numeros, atq; eorũ principia, tanquam in suas formales causas adduxere. Punctum quidem, ceu id quod impartibile sit, in vnitatem. Lineam vero, ceu primam dimensionem, in dualitatem. Et superficiem, ceu plus dimetientem, in trinitatem. In quaternitatem autem solidũ. Et vocabant, vt ex iis quæ ab Aristotele dicta sunt assequi coniectura licet; dualitatem primam longitudinem. Neq; enim simpliciter longitudinem dicebant; sed primam; quo causam indicent. Eodemq; modo & primam latitudinem trinitatem; & primam profunditatem, quaternitatem. Adducebant præterea in formalia principia, & animatas omnes cognitiones. Intelligentem quidẽ in vnitatem, ceu non sine coniunctione indiuisibili contrahentem. Sciendi vero vim habẽtem, in dualitatem; tanquam eam, quæ conuoluat; atq; ab altero quod causa sit, in effectũ deducat; sed per id quod nunquam aberret; atq; per eadem semper iter faciat. Opinionem autem in trinitatem; quia eius vis haud ad idem semper, sed aliquando quidem in verum, aliquando autem in falsum vergit. In quaternitatem vero sensum; quia corporum comprehendendorum vim habet. Nanq; in dualitate vnam dimensionem ab altera vnitate ad alteram esse volebant. In trinitate vero duas ex quacunq; ad reliquas. In quaternitate treis. Adduxerunt itaq; in principia ea omnia quæ cognoscuntur; hoc est, ea quæ sunt; & cognoscentes horum vires. Diuidebant autem ea, quæ sunt, non secundum latitudinẽ, sed secundum profunditatem; in intelligibilia, & scibilia, & opinabilia, & sensibilia. Eademq; ratione cognitiones ipsas, in intellectum, & scientiam, & opinionem, & sensum. Illud igitur ipsum animal ex diuisione eorum quæ cognosci possunt, sumptum fuit; quod intelligibilem significat apparatum. In quo ipsæ formæ sunt; hoc est, quæ maxime primæ, atq; earum principia. Ipsius vnius scilicet idea, quæq; primæ longitudinis; quæ erat ipsa dualitas, quæq; primæ latitudinis, & quæ primæ profunditatis. Ex communi enim quadam ratione primum id in omnibus concinnandum est. Id autem est, vt ipsam trinitatem, & ipsam quaternitatẽ dicamus. Alio vero eodem modo, Aristoteles inquit. Reliqua intelligens, ex diuisione eorum quæ cognosci possunt: ipsa scibilia, opinabilia, sensibilia. Quæ ex principiis quoq; sunt, hoc est, ex formis. Verum haud ex principiis, tanquam ex elemẽtis. Sed ex illis tanquam ex causis seiunctis ab iis, quæ cum vnoquoq; eundem seruant ordinem.

VIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero & aliter, intellectum quidem, quod unum. Scientiam quæ duo. Simpliciter nanq; ad unum. Plani uero numerum opinionem. Sensum autem eum qui solide.

EXPOSITIO.

Alium sane modum, particula illa aliter significat. Indicat autem & diuisionem ipsam quæ fit, in iis quæ sunt. Haud tamen quatenus cognosci possunt; sed quatenus cognoscẽdi vim habent. & id eis euenit, in sua principia ipsis adductis.

NVMERI quidem enim formæ ipsæ, & principia eorum quæ sunt, dicebantur. Sunt autem ex elementis. Iudicantur autem res, aliæ quidem intellectu: aliæ autem scientia: aliæ uero opinione: aliæ sensu. Formæ autem sunt numeri hi rerum.

Posteaquam vtraq; separatim diuisit & quæ vt cognoscantur, & quæ vt cognoscant, vim habent; mutuam eorum similitudinem in his demonstrat. Quo & ex virorum illorum sentẽtia simili simile cognoscatur. Numeri nanq; cum ipsæ, atq; maxime primæ sint formæ, erant quidem ex elementis ipsius vnius dualitatis, & trinitatis, & quaternitatis. Principia vero dicebantur tam substantiarum earum quæ cognoscendi facultatem habent; q̃ earum quæ cognosci queunt. Nanq; ea, quibus iudicantur res, elemẽtariis determinãtur principiis;

principiis:& ipsæ quoq; res, quæ cognosci possunt. Quoniam formæ numeri hi sunt:hoc est forma alia, atq; harum rerum elementaria principia. Omnes nanq; res quæ cognosci queunt, formis determinantur, quatenus formæ sunt.

VIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

QVONIAM autem & mouendi uis uidebatur animæ inesse, & cognoscendi, hac ratione nonnulli contexerunt ex ambobus asserentes animam numerum mouentem seipsum.

EXPOSITIO.

Xenöcratis ista fuit oratio: qui voluit animæ medietatem, & formarum, & eorum quæ ex formis essent conficta, atq; vnà eius proprium demonstrare. Numerus nanque forma est. Quod vero moueri potest, iis quæ formis affecta sunt, conuenit. Ex extremis quidem igitur haud id solum indicat: quod neq; numerus simpliciter erit, neq; mobilis. Id quidẽ enim subingreditur: cum ab indiuisibili eiecta fuerit. Illo vero nobilior est: quia diuisibili præstat. Vtrunq; itaq; quadam ratione esse poterit: quippe quæ vtriusq; particeps sit: numerus scilicet mobilis. Ex conuenientia vero medietatis, ex seipso mobilis dicitur. Quoniam haud tanquam cum dimensionibus media anima est: qualis physica ratio existit: & ante hanc ex virorum illorum sententia mathematica substantia. Neq; qualis substantia quæ prouenit secundum lumen intellectus: cum intelligens adhuc maneat. Sed quia in id quod lucidum, atq; moderatum progrediatur in illustratis ab intellectu, declarans intelligentis naturæ permanentiam, atq; latentiam. Licet vita quidem omnis iuxta viuacem suam proprietatem, excitationem, atq; accensionem quandam indicet: sed quæ intelligit indiuisibilem, atq; in seipsa permanentem. Quæ vero corporis formam refert, eam, quæ circa corpora partita est, significat: & eam quæ ex altera parte ad alteram succedit. Verum anima collectionem ex seipsa in orbem, atq; distantiam proponit. Horum itaq; causa Xenocrates animam numerum sese mouentem esse asseruit. Aristoteles vero, qui numerũ definire posse pauloante dixit, & quæ cognosci, & quæ cognoscere valent: de anima iure, tanquam is qui cognoscendi vim habeat, dici interpretatur. Et propter hanc causam eos qui dicunt animam numerum seipsum mouentem, contexisse dixit, quod mouendi, & sentiendi facultatem habeat.

DIVERSI autem sunt de principiis quænam, & quot. Maxime quidẽ qui corporea faciunt ab iis, qui incorporea. Ab his uero qui miscent, & ex ambobus principia fecere. Differunt præterea, & circa multitudinem: nam alii unũ, alii plura dicunt.

VIGESIMANONA PARTICVLA.

CONSEQVENTER autem his, & animas assignant. Quod enim mouendi uim habet, naturam primorum existimarunt, nõ sine ratione. Vnde uisum est quibusdam ignem esse. Nanq; is maxime tenuis, & maxime ex elementis sine corpore. præterea mouetur, atq; mouet alia primo.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ex principiis contexunt animam, qui de ea, vt ipse scribit, commentatur: qualiacunq;, & quantacunq; quilibet posuisset principia, ex talibus atq; tot ipsi aĩam constituerunt. Corporea quidem rerum principia naturales ipsi posuere. Corpore vero carere Pythagorei vna cum Platone voluere. At Empedocles, atq; Anaxagoras ex his vtrisq; miscent. Consequenter autem his animas assignant: dum vnusquisq; suum principium, aut principia in animam refert. Quippe cum non rerum solum cognoscendarum, sed mouendarum quoq; vim habeat. Non sine ratione enim inquit ipsos existimasse eã primorum mouendorum causam facultatem habentem. Nanque effectus omnino est, qui mouetur. Quod autem per seipsum mouet: & nõ quia moueatur ab altero: ex natura ea est, quæ in causa motus existit. Qui vero ignem principium posuere: & ceu corpus maxime tenue animæ ascribunt: quoddam magis conueniens et tribuunt: q̃ ii qui putãt, aliud

quoddam corpus esse. Sine corpore nanq; secundum rei veritatem anima est. Quapropter conuenientius ipsi est quod magis tenue: ceu magis sine corpore: q̃ quod crassum. & ceu id quod facile moueri posse uidetur: atq; alia quoq; mouet, aiæ ꝓpinquius id uisum est.

TRIGESIMA PARTICVLA.

DEMOCRITVS autem & ornatius dixit, declarans propter quid horũ utrũque. Animam quidem enim esse idem, & intellectum: quemadmodum dicebamus: & ex primis, atq; indiuisibilibus corporibus. Mouendi autem uim habere propter partium paruitatem, & figuram. Ex figuris autem facillime moueri posse sphæricã dicit: huiusmodi autem esse intellectum, atq; ignem.

EXPOSITIO.

Ornatius sane dixit: quippe qui & causas admouerit, iuxta cõmunes quidem causas, animas intelligentes ponens: iuxta proprias autem positiones ipsam inter indiuisibilia corpora collocans: & in idem præterea animam cum intellectu ducens: & ipsis principiis mouendi vim assignans. Inter indiuisibilia autem rotundam inueniens figuram: quæ facile moueri potest: in hac animam collocauit.

TRIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

ANAXAGORAS autem uidetur quidem diuersam dicere animam, & mentẽ: quemadmodum diximus & antea. Vtitur autem ambabus tanquam una natura. præterquam quod principium mẽtem ponit maxime omnium. Solum itaq; inquit ipsam ex iis quæ sunt simplicem esse, & immixtam, & puram. Assignat autem ambo eidem principio: ipsumq; cognoscere, & ipsum mouere. Dicẽs, mentẽ mouere totũ.

EXPOSITIO.

Quoniam, quemadmodum iam dixit, solum eius quod honeste, atq; recte fit, mẽtem in causa esse vult: vtitur q; ambobus tanquam vna natura. Quoniam ad omnia animalia affert & mentem. Tamen mentem principium maxime omnium facit: quando manifeste, & ante omnia immixtam: ceu ab omnibus seiunctam ipsam celebrat: & cognoscendi, atq; mouendi vim ei assignat.

TRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

VIDETVR autem & Thales, ex iis quæ hi commemorant, mouendi aliquid uim habens animam existimare. Siquidem lapidem dicebat animam habere, quia ferrum mouet. Diogenes uero, quemadmodum & alii quidam, aerem hunc arbitratus omnium maxime tenue esse, & principium, & propter id cognoscere, atq; mouere animam. Quatenus quidem primum est, & ex hoc reliqua cognoscere: quatenus uero maxime tenue, mouendi uim habere. Et Heraclitus præterea principium esse inquit animam: siquidem exhalationem ex qua reliqua constituit. Nanq; maxime sine corpore, & fluẽs semper. Quod uero mouetur ab eo, quod mouetur cognosci, in motu q; esse, ea omnia quæ sunt, & ille opinabatur, & permulti.

EXPOSITIO.

Ex iis quæ hi commemorant dixit, quoniam nullum eius volumen circunferebatur. Tantumq; de Thale memoriæ prodidit: neq; id sine quadam veneratione fecit: quod magneti lapidi animam concesserit: quippe cum ferri mouendi vim haberet. Quo ex illius sententia mouendi vim animam habere confirmaret. Haud tamen aquam animam esse, ei ascripsit: licet aquam elementum posuerit. Quoniam corporum aquam elementum esse dicebat. Hincq; verisimile est ipsum animam incorpoream posuisse. At perspicua sunt, quæ de Diogene scripta fuere. Q. autem ad Heraclitum spectat, et Aristoteles similis videtur, qui ratiocinatione colligat. Quippe cum haud ille manifeste dicat, ignem, aut exhalationem

tionem ſiccam animam eſſe. Sed cum ignis præter tenuitatem illam partium, & id quoq; obtineat, vt facile moueri poſſit: & quia cum alia mouet, mouetur: propter hãc quoq; cauſam animæ conuenire uidetur. Tanquam illa per totum viuens progrediatur corpus: & quia moueatur mouendi, intelligendiq; præterea, cognoſcendive vim habeat. Nanq; cũ in perpetua mutatione res Heraclitus poſuerit: & cum quod cognoſcere debet tactu cognoſcat: conſequi volebat, vt ſemper in motu apud ipſum cognoſcens eſſent.

PROXIME autẽ his, & Alcmeo uidetur exiſtimaſſe de anima. Ait enim ipſam immortalem eſſe: quia ſimilis ſit immortalibus. Id autem ineſſe ei, tanquam ei quæ ſemper moueatur. Moueri autem & diuina cuncta continue ſemper. Lunam. Solẽ, ſtellas. & cœlum totum.

Alcmeo qui Crotoniates fuit, ab aliis quidem tanquam Pythagoreus habitus fuit. Ab Ariſtotele autem in iis libris, qui poſt naturalia tractant, ceu duos illos ordines, aut ipſe Pythagoreis tradiderit: aut ab illis acceperit: commemoratione dignus iudicatus fuit. Viſus autem eſt, præſtantiſsima in philoſophia excogitaſſe: vt ex iis quæ nunc dicuntur, coniectura aſſequi poſſumus. Immobilem nanq; animam dicit, ceu immortalibus ſimilem. Et apud Platonem quoq; ambigue dicitur immortalibus ſimilis: quia immortalitatis parce & anima noſtra quoq; particeps ſit. Ineſt autem ei immortalitas, quia ſemper mobilis exiſtit. Hac eadem ſane ratione in Phædro, tanquam ſemper mobilis, quia eſt per ſe mobilis, demonſtratur immortalis. Non eo tamen motu, qui corporibus conueniat: ſed eo quo & cœleſtes animæ vtuntur: per quem et quæ earum corpora apparent, perpetuo mouẽtur.

EX IIS autem qui magis tetri, & aquam nonnulli dixerunt: quemadmodũ Hippo. Perſuaſi autem fuiſſe uidentur ex ſemine: quia omnium humidum. Nanq; redarguit eos, qui ſanguinem dicunt animam. quoniam ſemen, non ſanguis. Id autem eſſe primam animam. Alii uero ſanguinem, quẽadmodum Critias: ipſum ſentire animæ maxime proprium exiſtimantes. Id autem ineſſe propter ſanguinis naturam.

Ponebat quidem et Thales aquam eſſe elementum: ſed corprum: et haud animã omnino corpus arbitrabatur. Hippo autem, vt veriſimile eſt, ſic exiſtimauit: quem et Deũ reperiri, inficiatum ſcribũt. Quare et in iis quæ naturalia dicuntur: ipſum inter naturales cõnumerandum nequaquam cenſuit: et hic quoq; tetrum appellat: non ſolum tanquã eum qui craſsius elementũ ipſam eſſe dicat: nanq; ex hoc eum ſe eripere poſſe cenſuit: cũ cauſam opinionis expoſuerit: ſed in primis propter impietatem. Critias vero qui animã ſanguinem eſſe ſtatuit: ſiue ex triginta illis vnus fuerit: ſiue ſophiſta quiſpiam noſtra nihil refert. In hanc autem ſentẽtiam ferebatur: quia partes illas, quæ ſine ſanguine noſtro in corpore ſunt, vt oſſa, ſenſu carere videbat,

OMNIA nanq; elementa iudicem nacta ſunt, præter terram. Eam autem nemo aſciuit. Niſi quiſpiam eam ex omnibus elementis eſſe dixerit: aut omnia.

Eam nemo aſciuit: qui ſcilicet iudicarit vnum aliquod elementum eſſe principium: animæq; conuenire. Nemo autem ſolam terram: quia ex craſsioribus partibus conſtat: & immobilis eſt.

TRIGESIMATERTIA PARTICVLA.

DEFINIVNT aũt omnes animã tribus, ut ita dicam, motu, ſenſu, incorporeo.

EXPOSITIO.

Primo quidem, quoniam ex iis quæ animato inſunt, ad ea quæ animæ adſunt, adducebatur: ſolam ei adiunxit motum, & ſenſum. Neq; enim ad animatum ſpectabat, quod tenues haberes partes, aut ſine corpore eſſet. Deinde vero ex iis qui de ipſa loquuntur: prætereaq; quia facile moueri poſſet. & quia per totum corpus pertranſit: incorporeo quoq; eam ab omnibus definiri dicit. Haud tamen incorporeum illud proprio accipiens: ſed in-

corporeum intelligens corpus illud, quod pertenues habeat parteis.

HORVM autem unumquodq; adduci in principia. Quapropter & qui ex ipso cognoscere, definiunt ipsam, aut elementũ, aut ex elementis faciunt. Loquentes conuenienter inter se, præter unum. Inquiunt enim cognosci simile simili. Quādoquidem enim anima omnia cognoscit, constituunt eam ex omnibus principiis.

TRIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVICVNQVE quidem igitur unam aliquam dicunt causam, & elementum unum, & animam unam ponunt. exempli gratia, ignem, aut aerem. Qui uero plura dicunt principia, & animam plura dicunt. Anaxagoras autem solus, impassibilem inquit esse mentem: & commune nihil cum ullo aliorum habere.

EXPOSITIO.

Mouendi sentiendiq; vis, & incorporeum esse, non aliter animæ insunt: atque ad illam cognationem spectat: qua in principia vergit. Quod quidem igitur ipsum incorporeum, ac mouendi vim habens principiis conueniat, nunc tanquam ex se motum, prætermisit. Quod nanq; corporatum est, & quod omnino corporeo motu mouetur: cum diuisibile sit, atq; diuisibilem habeat actionem: & propter hanc causam eo, quod complectatur, indigeat: effectibus, non autem causæ conuenit. Quod autem mouēdi facultatem habet: atq; incorporeum est, ceu primas illorum causas, & ipse quoq; statuit. Qua autem ratione & qui sentiendi, aut simpliciter cognoscendi vim ei ascribunt: propter conuenientiam scilicet, quam cum principiis habet, & id ei tribuant: expositione nūc dignum iudicauit. Quia nempe arbitrantur simile simili cognosci. Ab hac autem causa solum Anaxagoram excipit: non quin & ipse cognoscendi vim principi illi facultati conuenire statuerit: mentem nanq; & ipse statuit: sed quod manifeste illud infert: ex quo haud secundum similitudinem cognitionem fieri ipsum arbitratum dicere possimus. Nanq; cum immixta ab aliis, nihilq; cum iis commune mens habeat: & quod illa participant huiusmodi erit. Id nanq; illud omni passione carere indicat. Licet omnia cognoscat.

HVIVSMODI autem cum sit, quo pacto cognoscit, & propter quam causam, neq; ille dixit, neq; ex iis, quæ dicta sunt, dilucidum est.

TRIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

QVICVNQVE uero contrarietates faciunt in principiis, & animam ex cōtrariis constituunt. Qui uero alterum cōtrariorum, aut calidum, aut frigidum, aut aliquid huiusmodi aliud, & animam eodem modo unum aliquod horum esse ponūt. Quapropter & nominibus conueniunt. Alii quidem calidum dicentes: quoniam propter id & ipsum uiuere, nominatum est. Alii uero frigidum propter respirationem, & refrigerationem, uocari animam. Quæ itaq; tradita sunt de anima, & propter quas causas dicunt sic, hæc sunt.

EXPOSITIO.

Propter quas sane causas is quod primi principii immixtum, atq; passione carens, eorum respectu, quæ ab ipso fiunt, voluerit, perspicue apparet. Verum quia ei impingit Aristoteles, ceu cognitionis causam non dixerit: sed solum immixtum principium enūtiarit: videri alicui posset, conuenientiam principii, cum iis quæ ab ipso deducta, ac ceu coordinata sunt, non probare. Licet neq; illud Anaxagoras approbet, quod omnino sine cognatione existat. Opus nanque est, vt cognoscens seipsum sistat iuxta eius formam, quod cognosci debet. Hoc autem illud non erat, vt nullam haberet cum eo affinitatem. Oportebat itaq; & in principio antecellere non solum congruentem illam, cum iis quæ ab eo deducuntur cognitionem; sed & eam quæ præstantiori fulgeat idea: & quod caput est, antici-

patio

patio quædam sit:quæ eorum causa sit: quæ inde ortum habent. Quæ sane anticipatio non eodem ordine:sed ex similitudine sibi subiecta, illa & adducet, & iudicabit. Quapropter & iis, qui elementaria principia in anima collocarunt, Aristoteles applaudit: quippe qui ad eam quæ moueatur, principia ab iis quæ moueatur inseparabilia traduxerint. Patet præterea quod & qui vnum ex contrariis animam ponunt: vtriusque cognoscendi vim habere opinati sunt:cum ex altero & alterum cognoscat. Siquidem vna, atq; eadem contrariorum est scientia.

TRIGESIMASEXTA PARTICVLA.

INVESTIGANDVM autem primo quidem de motu. Forsan enim non solum falsum est substantiam eius talem esse, qualem asserunt, qui dicũt esse animam, quod mouet se, aut potest mouere. Sed unum quoddam ex impossibilibus inesse ei motum.

EXPOSITIO.

Aristotelis nunc mens est traditas examinare opiniones: & explorare siquid recte dictum sit: siquidque haud ex solito vocabulorum vsu traditum fuerit, illud corrigere. Ne cum nos his antiquorum opinionibus exceperit: & ceu verissime senserint, propter illustre eorum nomen, ad eos accedentes decipiamur. Confestim itaq; quia Plato motus nomine vtitur: & de animata quoque vita, ceu conuoluta, at non omnino separata, neq; pure indiuisibili permanente: & hunc motum appellat, propter subingressum ex eo quod omnino indiuisibile est: & substantiam animæ ipsum quod moueri potest, statuit: quippe cum illa iuxta huiusmodi vitam perficiatur: quæ indiuisibilem quidem substantiam subingreditur: sed haud omnino consistit. Ita vt ex eo, q nobilis subingressum: ex eo vero q per se, permansionem, atque statum in eo, quod indiuisibile demonstret: & eam quæ simul in seipsa manet: atque a seipsa recedit. Aristoteles vero qui solum diuisibilem, atque cum continuitate numeratum solet motum appellare, ex vocabuli vsu, qui apud vulgus frequens est: non modo ab animata substantia ipsum remouet: sed ne vlla quidem ratione secundum se animam moueri, concedit.

QVOD quidem igitur non necessarium mouens, & ipsum moueri, antea dictum fuit.

TRIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

DVPLICITER autem cum moueatur omne, aut enim secundum alterum, aut secundum se. Secundum alterum autem dicimus, quæcunq; mouentur, quia in eo quod mouetur sint, ut nautæ. Neq; enim eodem modo mouentur, cum naui. Hæc quidem enim secundum se mouetur: illi uero quia in eo sunt quod mouetur. Patet autem in particulis. Proprius quidem enim est motus, pedum itio. Is autem & domi num. Non inest autem nautis tunc.

TRIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

DVPLICITER autem cum dicatur ipsum moueri, nunc inuestigamus de anima, si secundum seipsam mouetur, & motum participat. Quatuor autem existentibus motibus, latione, alteratione, interitu, accretione, aut uno horum moueretur, aut pluribus, aut omnibus. Sin autem mouetur non secundum accidens natura inesset motus ei. Sin autem hoc, & locus. Omnes enim qui dicti sunt motus in loco.

TRIGESIMANONA PARTICVLA.

SIN autem est substantia animæ mouere seipsam, non secundum accidēs ipsum mouere ei inerit, quemadmodum albo, aut tricubito. Mouentur enim & hæc. Sed secundum accidens. cui nanq; insunt, illud mouetur corpus. Quapropter & non est locus ipsorum. Animæ autem erit: siquidem natura motus particeps est.

EXPOSITIO.

In octauo nanq; naturalis auditionis, in quo demonstrata sunt omnia prima mouentia secundum se immobilia: quod maxime primum secundum accidens quoque immobile esse, demonstratum fuit. Quod nunc quoque nobis Aristoteles in mentem reuocat, ex homine eo, qui in naui, quæ mouetur, quiescit. Qui quadam ratione mouetur: cū ibi ex alio in alium deferatur locum. Verum non eodem modo, quo nauis. Quoniam ipsa quidem secundum se: qui vero in ipsa quiescit: neq; secundum seipsum totum: neq; secūdum particula: sed quia in eo quod mouetur est. Secundum accidens quidem igitur Aristoteles animam iis motibus moueri concedit, quibus corpus in quo est mouetur: non tamen secundum se. Quatuor autem sunt motus, dum substantialis non connumeratur mutatio: sed illi tantum, qui in tribus generibus positi sunt. Ex quibus qui secūdum quantitatem fit, vnus licet existat: attamen quia nomen commune non habet, tāquam duo enumerati fuere, quemadmodum & ipsis quoq; prædicamentis. Q. igitur nullo motu ex iis qui corporei sunt, moueatur anima, ex loco declaratum est. Quod enim quocunq; ipsorum mouetur, aut corpus simplex est, aut compositū, vt ipsum animal. Hæc autem sunt in loco. & id indicat, quod dicti motus in loco sunt: quippe qui ei insint, quod in loco est: hoc est, ei quod alibi proprias habet partes. Ita vt cum diuisibiles motus illi sint, eius quoque sint actus, quod diuisibile existat. Anima vero non est in loco, cum tota vbiq; toti adsit corpori. Vt & extrema eius vita indicat, quæ tangendi vim habet: quæ tota in vnaquaq; nostra reperitur parte. Eadem itaque quoque est, quæ sensilia diuersis particulis occurrentia percipere valet: quæque eorum omnium similitudinem, atque diuersitatem iudicat: non secundum suipsius particulas: sed secundum seipsam totam. Quoniam simile
Dubitatio. esset: atque si id quidem ego: tu vero illud sentires. At quanam ratione non mutatur, aut ex imperitia, aut malitia: cum in virtutem, aut sciendi habitum transit. Qualitates nanque
Responsum. ipsi habitus sunt. Sed quemadmodum in septimo naturalis auditionis dictum fuit: mutationes & hic post affectiones fiunt: quæ quidem affectiones, non animæ, sed animalis sunt. Collecta nanque habitus præsentia in anima existit: mutatio vero illa pertransiens, quæ præsentiam præcedit, in composito reperitur. Et manifestius quoque hæc a nobis in iis, quæ ibi scripta fuere, declarata sunt. Quoniam autem anima in loco non est: neque eorum motibus moueri poterit, quæ sunt in loco. Nisi secundum accidens id ei eueniat. Verum siquidem natura sua motus particeps esset. hoc est: si non iuxta id in quo est, moueretur: sed secundum seipsam: in loco quoq; esset.

QVADRAGESIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero si natura mouetur, etiam ui moueri posset: & si ui, & natura. Eodemq; modo sese habet, & circa quietem. Ad quod enim mouetur natura: & quiescit in eo, natura. Cōsimiliterq; & ad quod mouetur ui: & quiescit in eo ui.

EXPOSITIO.

Anima scilicet eorum animalium, quæ in generatione versantur: de qua sermo est. Et positio ea fuit, quod moueret, quia moueretur. Neque enim vniuersaliter positū fuit: omne quod natura mouetur, & vi quoq; moueri. Quod falsum esset, propter cœlestia corpora. Sed speciatim de huiusmodi anima dictū fuit. Quæ huiusmodi motus mouet: qui in toto reperiuntur animali: quibus & ipsum quoque violentum subest. Interdum enim

cum ex seipsis totus secundum naturam moueantur: & interdum quiescant: & vt vi quoque moueantur, apta, atque nata sunt. Et anima itaque, si quia moueatur, moueat: aliquando moueretur, licet ipsa non moueret. Quapropter vi mouebitur. Nunquid neque anima vnquam mouetur: licet secundum vitam mouetur. Neque quod secundum appetitum mouetur: licet aliquando moueatur: necesse vi quoque moueri. Neque enim aliunde vnquam incitatur: sed a seipso semper, atque sua sponte appetit. De iis vero quæ aliunde mouentur: Vt & de corporeis ipsis motibus: si id fiat: verum est pronuntiatum. Siquid enim horum natura mouetur, & vi: & contra si vi, & natura. Neq; enim vi cogi potuisset, nisi aptum esset. Quod autem aptum est, aliquem secundum naturam motum habere posset. Et id quoq; quiescere natura, atq; vi recte iudicatum fuit. Et ad quem locum fertur natura: & in eo quoq; secundum naturam manet. In hoc enim cum ab alio moueatur ad proprium: cum non semper scilicet proprium teneat: aptum quoque est ad non proprium ab aliquo adduci præter naturam, & vi.

QVALES autem uiolenti animæ motus erunt, & quietes: neq; fingere uolentibus facile reddere.

Quoniam tota ex se eligens rationalis est vita: præeligenti autem aduersatur violentum. Quapropter & in tyrannicis imperiis declaratur quod animæ voluntarium est: siue ipsa resistat, siue non: atq; adeo quadam ratione imperio, atq; vi illi concedat.

PRAETEREA uero si quidem sursum mouebitur, ignis erit. Sin autem deorsum terra. Horum nanq; corporum motus hi. Eademq; ratio, & de mediis.

Vide quemadmodum vbiq; corporeos motus ab anima remouet.

QVADRAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, quoniam uidetur mouere corpus, his æquum est mouere motibus, quibus & ipsa mouetur. Sin autem hoc, & conuertentibus uerum dicere, quod quo corpus mouetur, eodem & ipsa. Corpus autem mouetur latione.

EXPOSITIO.

Semper quidem quod mouet, prope formam eius quod mouetur, manet. vt & in tertio naturalis auditionis dictum fuit. Formam autem semper aliquam ipsum mouens intuebitur: siue hoc, siue tale, siue tantum ca sit. Quæ quidem erit principium, & causa motus cum moueat. Sed agendo id quidem omnino semper fiet. Patiendo autem aliquando, cum moueat, quia moueatur. Pater nanque, quia ipse quoque homo est, hominem generat. & tanquam homo agens, atque ita quoque affectus. Sol vero hominem generat: qui licet iuxta humanam formam agat: attamen homo non est. Manus quoque calamum localiter mouet: ita tamen, vt ipsa quoque simul localem motum agat, atque patiatur. Anima vero quæ manus mouendæ vim habet solum localiter agit. Nam si, quia patei etur ageret, conueniens quoque esset: vt vtranque sibi ascisceret formam, actionem scilicet, atque passionem. Neque enim leuitate, sed caliditate ignis calefacit: manusque calamum mouet, quia secundum locum mouetur. At neque arans aratur, inquiunt: neque verberans verberatur: quæ cum moueantur mouent: neque cœlum, nostra hæc ita alterat, vt ipsum quoque alterationem patiatur. Quandoquidem, dicam, licet hæc habeant, quia localiter moueant, atque moueantur: quod scilicet localem motum agant, atque patiantur: at neque arandi, neque percutiendi, neque alterandi motus us, quæ mouerentur icirco concedebatur, quia paterentur: sed quia agerent solum. Antea nanque, forma eius quod perficiendum erat in ipso mouente præacceptá fuit: verum agendo, non autem patiendo. Neque animam itaque quicquam prohibere poterit, quin cum viuaciter moueatur: corporeos quoque motus agat. Qua itaque ratione firmum quod ab Aristotele dictum fuit, censebitur: eodem scilicet mouens, si moueatur, moueri motu: quo ipsum quoque moueat. Siquidem neque in corporibus id appa-

Obiectio.

Responsum.

Dubitatio.

Responsum. reat: neque in ipsa quod adhuc maius est, anima. Quoniam qui dicit formam antea acceptam fuisse: quia agat in mouente: non autem quia patiatur: concedit non semper ipsum mouens iccirco mouere, quia moueatur. Sequeretur nanq; vt iuxta eandem motus formam: ne aliqua ratione aliquid immobile existens moueat. Hac itaq; ratione, & quod cõuertitur quoq; verum est.

QVARE & anima mutaretur iuxta corpus ea. & ipsa aut tota, aut secũdum particulas recedens.

Hæc est, quemadmodum corpus localiter & ipsa, aut tota, aut secundum particulas recedens. Quandoquidem latio motus ille est: qui ab anima primo animalibus datur.

SIN autem hoc contingit: & egressam ingredi rursum contingeret. Huicq; consequens esset resurgere mortua animalium.

Si enim quibus motibus ipsa mouetur, & corpus quoque mouet: & conuertendo, quibus mouet, mouetur: non habebit alium motum præter corporeos. Hi autẽ locales sunt, qui ab anima corpori in primis largiuntur. Et animæ itaq; viuaces motus locales erunt: ita vt ex locali motu solo intus existente viuant: ex solo vero eius egressu moriantur. Cui consequens est, vt resurgant mortua animalia. Quia cum secũdum locum anima moueri queat: & ingredi, atq; egredi quoq; valebit.

QVADRAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

MOTV uero secundum accidens licet ab altero moueatur. Impelli nanq; ui animal posset.

EXPOSITIO.

Cum secundum seipsam immobilem animam esse voluerit: quippe cum eos tantum motus appellet, qui cum corpore fiunt: & secundum accidens in eo corpore esse cõcedat, quod moueatur: & a seipsa, & ab alio quoq; eam ita moueri concedit. Nanq; ab ea mouetur corpus, ab aliquo vero alio moueri posset vi.

NON oportet autem cui ipsum a seipso moueri in substantia, id ab alio moueri præterquam nisi secundum accidens.

Et quod secundum accidens a seipso, atq; ab altero mouetur: patet quod non quatenus a seipso, ea ratione & ab altero mouetur. Et adhuc manifestius existit, quod natura, atq; secundum seipsum: quod particula illa, in substantia significat. Quod scilicet a seipso mouetur, quatenus a seipso mouetur: haud ab alio mouetur, præterquã si secundum accidens. Siquidem enim altero motu a seipso, & altero ab alio moueatur: quemadmodum planetarum sphæræ: eo quidem qui ad orientẽ vergit a seipsis: illo autem qui ad occidentem tendit ab ea quæ non vagatur: omnium confessione secundum accidens quod mouetur a seipso, atq; ab altero mouetur. At si eodẽ motu & a seipso, & ab altero aliquid moueretur: vt si eũ qui sua sponte ad aliquem locum proficiscatur, aliquis compellat: nõ secundum se a seipso, & ab alio mouetur. Neq; enim quatenus a seipso extrinsecus: neq; quatenus extrinsecus a seipso. Verum secundum accidens tantum idem est motus: quia in eo quod mouetur, reperiuntur ambo.

QVEMADMODVM neq; quod secũdum se bonum, aut per se. cum id quidem propter aliud sit: illud uero alterius causa.

Ei quod secũdum se bonum, quod propter aliud opponit: ei vero quod p se, quod alterius causa. Exẽpli gratia bona valetudo secundũ seipsam bona: cũ pfectio viuẽtis corporis sit. Quod vero salubre existit, propter bonã ipsam valetudinẽ bonũ est. Et ipsa quidem virtus propter seipsam bona. Quãdoquidem ipsa cuius causa, atq; finis est. Diuitiæ vero alterius

terius causa, vt ita dicam, bonæ sunt. Atque ea omnia huiusmodi sunt, quæ instrumentaria dicuntur bona. Non est itaq; quod secundum se, quatenus tale, propter aliud. Neq; quod per se, quatenus per se, alius causa. Neq; opposita eadem ratione sese habent. Sed licet idem per se, & per aliud sit eligendum: haud tamen iuxta eandem rationem.

QVADRAGESIMATERTIA PARTICVLA.

ANIMAM autem in primis dicere aliquis posset a sensibilibus moueri, siquidem mouetur.

EXPOSITIO.

Quandoquidem contra, solum corporeum appellat motum: iuxta quem a sensibilibus ipsis non anima, sed sensorium mouetur: cum disiungitur: aut coniungitur: aut omnino alteratur. Id quod & Aristoteles quoq; indicans, siquidem mouetur, dixit.

ATQVI & si mouet ipsa seipsam: & ipsa moueri posset.

Eodem nanq; motu qui alterandi vim habet. Quandoquidem solus is animæ corporeus motus esse videtur. & secundum quod a sensibilibus fit, ea ratione, & ab ea ipsa quoque fieri diceretur. Quoniam non præsentibus, neq; agentibus sensibilibus, non fieret.

QVARE si omnis motus extensio est eius quod mouetur, quatenus mouetur: & anima recederet a substantia, nisi secundum accidens ipsam mouet. Sed est motus substantiæ ipsius secundum seipsam.

QVADRAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

NONNVLLI uero & mouere inquiunt animam corpus in quo est, ut ipsa mouetur, ut Democritus. Qui consimili fere ratione loquitur cum Philippo comico magistro. Inquit enim Dædalum, quæ moueretur fecisse ligneam Venerem, cum infunderet argentum liquidum. Eodemq; modo & Democritus loquitur. Moueri nanq; inquit indiuisibiles sphæras: quia aptæ sunt, nunquam manere, simulq; trahere, atq; mouere corpus omne. Nos autem interrogabimus, utrum & quiescere faciet id ipsum. Quo autem pacto faciet id, difficile, aut & impossibile dicere.

EXPOSITIO.

In mutatione nanq; omnis motus collocatus est. Omne autem quod mutatur ab eo omnino recedit, in quo prius erat. Quare secundum quod genus fiat motus, secundum id recedit quod mouetur. vt secundum quantum, aut secundum quale, aut nempe secundum substantiam. Si itaq; & animata substantia non secundum accidens, sed secundum seipsam mouetur: recedet secundum substantiam, ita vt intereat, aut fiat. Huiusmodi nanque substantiales mutationes existunt. Secundum accidens autem substantia mouetur: aut quia in altero quod secundum se moueatur fit: aut quia non secundum substantiam, sed secundum passionem: aut iuxta aliud aliquod, quod contingat, mutetur genus. Propter corpus itaq; in quo est, secundum accidens moueri anima posset. Haud tamen secundum passionem: aut secundum quantum, aut secundum vbi. Neq; enim quantum anima est, neque in loco reperitur. Et mutatio illa quæ secundum passionem in habitibus, atque virtutibus fit non in ipsa anima sedem habet, sed in animali. Transitum vero illum, qui iuxta eius actiones ab alia in aliam progreditur: cum collectus sit, & prope termi nos semper fiat: nequaquam motum Aristoteles appellat. Sed eum tantum motum dicit, qui vim pertranseundi habet: atque non sine continuitate fit. Quandoquidem neque ipsa corpora, cum ex ipso non moueri, aut econtrario progrediuntur, moueri dicuntur. Ne ipsius motus, motus sit. Plato vero & animæ transitiones illas secundum illam actionem motus vocat. Huiusmodi autem ipsum considerare, atque consulere est.

Vocat præterea & subingressum illius, qui secundum eius substantiam fit ab intelligibili, atq; indiuisibili illa substantia, motum, ceu recedentem. Quod ipsum sane & Aristoteles quoq; dignum iudicat termino, atq; forma. Sed terminum, atq; formam substantiam appellare consueuit. Erit itaq; anima formalis substantiæ digressus: cum iuxta ipsum motum suum habeat esse, atque perficiatur. Verum non huiusmodi, vt aut fiat, aut intereat. Alio itaq; modo cum anima moueri dicatur, secundum substãtiam scilicet, atq; rationes: recte corporei ab ea remouentur motus. At quando ad distinctionem diuersorum motus significatorum manifeste eius sermo de eo quod per se mobile ei spectat: & se iam corporeos ab ea motus remouere, indicauit: & nunc quoq; scriptione prosequitur, quæ ex Democriti sententia dicuntur: atq; ea, quibus Timæus dicere, eundem animæ, atq; corpori localem ascribi motum: quippe cum & alia quoq; ratione ille motus in anima exponi possit. Nonnullos enim ita asserere inquit: ceu & alii quoq; sint, qui haud ita. Perspicua autẽ sunt, quæ de Democrito dicuntur. præterquam quod liquidum illud argentum, quod viuum dicunt argentum, significare, volunt. Interrogat autem Aristoteles eum, qui motu animatorum atomorum mouet corpus, vtrum & quiescere quoq; faciet corpus, eorum motus. Quod ceu difficile positu sit, atq; adeo ceu impossibile reiiciens, non etiam ponebat atomorum egressu, aut immobilitate corpus ipsum quiescere. Egressus nanq; ille vitæ priuationem, non autem quietem animalis inferret. Immobilitatem vero atomorum, neq; Democritus concederet: qui semper mobilia esse vult. Neq; pote est, vt ponatur animatorum atomorum in corpore immobilitas: quia neq; alio quopiam motu animal, atq; eorum mouetur.

OMNINO autem haud sic uidetur mouere anima animal: sed ex electione aliqua, & intellectione.

Quod localiter scilicet moueatur, iuxta Democriticas positiones. Sed ex electiõe aliqua & intellectione. Electionem quidem mentem, loco appetitionis intelligit. Intellectionem autem vocat, & phantasiam. Quo & in aliis quoq; animalibus motus causas indicet: vt & manifestius in tertio libro dicturus est. Simul præterea & quodam modo innuit, quosnã Plato animatos motus appellarit. Appetitiones nanq;, atq; intellectiones, ceu agẽtes cum continuitate corporum, motum: & vitæ quædam sint conuóluentes.

QVADRAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

EODEM autem modo & Timæus physica ratione ostendit animam mouere corpus. Quia enim ipsa mouetur, & corpus mouet, quia complexa est cũ eo. Ipsam nanq; constantem ex elemẽtis, & diuisam iuxta harmonicos numeros: quo sensum atq; innatam harmoniam habeat: & uniuersum feratur concordibus lationibus, rectitudinem in circulum deflexit: & cum diuisisset ex uno circulo duos circulos geminos coniunctos: rursus unum diuisit in septem circulos: ceu sint cœli lationes animæ motus.

EXPOSITIO.

Cum ex mathematicis obscure consueuerint Pythagoræi, quæ ad excelsa illa, atque ad animam, & ad naturalia pertinent, considerare: & Plato quoq; Pythagoræum hominem Timæum agens, vt simplicibus corporibus quinq; ascribit solidas, recti lineas figuras: ita & substantiam animæ vniuersi ex rectis, atq; in circulum deflexis lineis indicat. Quo simul medietatem eius respectu indiuisibilis, atq; diuisibilis illius substantiæ: quæ ad corpora vergit: demonstret. Quemadmodum linea quoq; media est inter puncta, atque solida. Simulq; & subingressum menti propinquiorem declaret: præterea q; progressum illum, qui nullam patitur conuersionem, quiq; ab ea ipsa progreditur. Id quod rectitudo significat. At & conuersionem quoq; animæ in seipsam ex flexione illa in circulum manifestare voluit. Tanquam sane ex diuisione vnius rectitudinis in duas, & eius rursus, quæ inte-

rior, in septem, comprehẽsionem illam declaret: quæ in causa cœlestium sphærarũ iuxta conuenientem medietatem existit. Non enim ceu mens, omnino absq; ulla diuisione est: sed ceu anima iuxta reuolutionẽ. Cuius circulares lineæ animatæ vitæ indicia sunt: quẽadmodum harum linearum motus. Licet enim mens cœlum moueat: at id non fine anima facit: quæ per propriam reuolutam mentem, tanquam mediam, producit indiuisibilẽ mentis mouendi vim habentem actionem, in continuam, & diuisibilem cœli actionem. Quem solum philosophus is appellat motum: & Timæo aduersatur: ceu diuisibilem, & distantiam, & actionem animæ assignet. At ne frequentem vocabulorum vsum sequentes, & sic Platonica illa accipiẽtes, aut magnitudinem aliquam animam esse existimemus, aut corporeo moueri: patere dicimus, quod complexio illa eius cum corpore, non secundum locum interpretanda est: sed secundum præsentiam per totum illud, atq; secũdum substantiam. Constitutio autem illa ex elementis, perfectionem indicat ex substãtia, & eodem, atq; altero: & omnino ex proprietatibus constituẽtibus ea quæ sunt: quatenus sunt. Cum proprio quodam modo & hæc quoq; in anima deprehẽsa sit. Ex omnibus quidem enim communibus ea omnia constant, quæ sunt. Sed proprie quælibet iuxta eum ordinem, quem sortita sunt. Mens quidem enim ex indiuisibilibus constat. Corporeæ vero ytæ ex iis quæ circa corpora diuisa sunt. Anima autem ex mediis. Rursum & diuisio quoque ea, quæ secundum harmonicos numeros fit, permanentiam omnium rationum in ipsa indicat: & illius permanentiæ modum: qui in diuisionem adducitur: & in id, quod indiuisibile colligitur: & propter id, secundum harmoniam numerorum qui diuiduntur, fieri dicitur. Harmonia enim ex concentu collectionis indicandæ vim habet. earum rationum, quæ iuxta diuersas proprietates permanent. Numeri nanq; eam obtinent vim, vt proprietates significare queant. Rationibus autem suipsius anima & mouet cœlum concinna latione: & cognoscit eam harmoniam, quæ in superioribus existit: & eam quæ in inferioribus. Quoniam & cum præstantioribus non sine continuitate coniunguntur: & inferiorum quoq; causæ sunt. Quippe cum cœlestes lationes animæ motus sint. Quandoquidem & circulares illi motus suspicionem hanc præbent: tanquam sphæricis lationibus similes. Quod argumentis quoq; confirmat, tum incorpoream animã esse demonstrans tum quod actionem habet nequaquam cum continuitate diuisam. Hæc enim corporibus conuenit: tanquam iis, quæ ex interuallo perficiantur. Animæ autem & vniuersi præcipue nequaquam conuenire potest.

QVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

PRIMO quidem igitur non recte, dicere animam magnitudinem esse. Ipsius nãq; uniuersi profecto huiusmodi esse uult: qualis est, quæ uocatur mẽs. Neq; enim sane cuiusmodi quæ sentiẽdi, aut appetendi uim habet. Harum enim motus nequaquam est circulatio.

EXPOSITIO.

Etiam omnem animam incorpoream esse demonstrauit, quia motus actiones corporum propriæ, atq; conuenientes sunt. Animæ autem nullus conuenit: qui diuisibilis, atq; continuus sit. Cum ea in loco non reperiatur: vt eius præsentia per totum corpus indicat: & ipsa quæ tota in quacunq; existit parte. Quod perspicuum in sensu vim tangendi habẽte existit. Et cum debeat mortalium anima violento quoq; aliquo motu moueri: siquidẽ omnino mouetur. Quod autem violentum est erga id, quod in animæ specie sua spõte, atq; impulsu proprio fit, opposito sese habet modo: ita, vt viuax eius præsentia permutata in locali motu, natura, fit. Mortuo nanq; viuaciter animam adesse, impossibile est. Localiter autem possibile esset, si secundum locum moueretur. Necesse autem erat ipsam ita moueri: quo & ipsa haud secus moueatur, at corpus: quod ab ipsa mouetur. Siquidem mouebat, quia particulariter mouebatur. Localis autem erat motu, qui ab ea corpori largitus fuerat. Atq; id icirco euenirebat: quia alterano quæ sentiendi vim habet: quæ animæ in primis esse videtur: non huius, sed sensorii potius existit. Atq; anima quidem vita secũ-

dum substantiam est: verum recessus quoq; a substantiali motu, secundum substantiam existit. Contrarium autem accidit, cum vita corpus firme, donec ei adsit, contineat. Ex his itaq; omnem quoq; animam incorpoream esse demonstrauit. Ex iis vero quæ proposita fuere, singillatim rationalem, quam mentem vocat: vt ipse indicat: cum eam distinguat ab ea, quæ sentiendi, atq; appetendi vim habet. Quæ ne secundum Pythagoræos quidem circulus erit: quippe quæ haud in seipsam conuertatur. Quod earum animarum proprium est, quæ rationem participant: atq; ideo rationales appellantur.

QVADRAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

INTELLECTVS uero unus, & continuus, quemadmodum & intellectio. Intellectio uero cogitationes. Hæc autem quia deinceps unum, ut numerus: sed nō ut magnitudo. Quapropter neq; intellectus ita continuus: sed aut impartibilis: aut nō ceu magnitudo quæpiam continuus.

EXPOSITIO.

Platoni noster Aristoteles adhæret: qui ex actionibus substantiam confirmat. Quod in iis præsertim fieri licet, quæ sine corpore sunt: quorum neq; figura, neq; color vllus existit. Nam ex his interdum in substantiam ipsam adducimur. Actio autem intellectus, intellectio est. Quæ vna quidem est: quia omne id, quod quacunq; ratione est: vnum quoque dici potest. At non iuxta diuisibilem distantiam dicitur vna. Cum in ea, neq; totum, neque pars quælibet omnis simul sit. Verum licet partium quid accipias, hic, & hic, aut aliud, atq; aliud, sumpsius particulas existentes illud habeat. Intellectio vero haud huiusmodi est. Sed aut ita vna, vt imparabilis: quemadmodum illa existit: quæ intellectus ab anima seiunctus est. Quæ ea omnia, quæ sunt, vna colligit, atque tollit: quæq; pertransiri non potest. & quemadmodum nostra formalium terminorum cognitio, non iuxta omnia simul est: sed iuxta quamlibet formam. Quæ post particularium proprietatum notitiam, in contemplationem totius absq; vlla diuisione: quatenus ei pote est: se colligit. Quia itaq; rationis rationalis cognitio propositionum, atq; syllogismorum est: cū se exponat in particulares propositionum terminos: & singillatim quod subiicitur, & quod dicitur, cognoscat: & rursum componat: & tanquam vnum, vtrunq; collectim, inspiciat: & sic quæ sequuntur: & postremo syllogismum omnem in vnum colligat: non iuxta corpoream, atq; diuisibilem mutationem pertransiens: ipsa enim neq; secundum partem quācunq;, neq; secundum totum simul omne existit: ita & nostra cognitio quæ ratiōis particeps est, prope terminos semper progreditur: & propositionum partes considerat: atq; totam propositionem simul comprehendit: totumq; colligit syllogismum: & præterea, quod maius est, ita ex rationibus in formam adducitur, & pertransit: vt non secundum magnitudinis, aut continuitatis interuallum id fiat: sed potius quemadmodum qui numerant: ex vnitate ad aliam perueniat vnitatem. Ita vt impartibilis iuxta quācunq; actionem sit. Quandoquidē quælibet quoq; cogitatio impartibilis est, dum simul cognoscitur. vt exempli gratia animal, & rursum rationis particeps, & mortale rursum, & quod ex omnibus ceu vnum. Intellectus nanq; inquit, vnus, atq; continuus est. Quoniam intellectus seiunctus ab anima vnus tanquam impartibilis. Rationis autem particeps nostra substantia propter conuolutionem ita vna, vt quæ in continuitatem extenditur. Haud tamen huiusmodi qualis quæ magnitudinis: sed vt quæ amittit, quod pure formarum indiuisibile. Quēadmodum & intellectio. Quoniam quemadmodum sese habet actio, ita & substantia. Intellectio vero cogitationes existens: quæ quia ordine se sequuntur: iunguntur: vt & numerus qui ex diuisis constat: at nequaquam vt magnitudo: neq; ipsa cum dimensione esse poterit. Neq; intellectus ita cōtinuus, vt magnitudo, & interualla. Sed aut est impartibilis: aut non ceu magnitudo, continuus. Quandoquidem intellectus, & forma materia carens, atq; substantia rationis particeps existit. Sed is quidem omnino impartibilis est. Anima vero quadam ratione in distātia collocata est, tum propter conuolutionem, tum propter remissionem. Verum nequaquam ceu ea, quæ magnitudinis continuitatem habeat: vt corpora ipsa habent. Vt enim

eis cedit formis, quæ sine materia sunt: sic supra eam dimensionem attollitur: quæ cũ corpore est. Ex quibus substantiam eam, quæ media sit inter eam, quæ indiuisibilis, atq; eam, quæ circa corpora diuisa est, indicat. Ex iisq; verbis, an non tanquam magnitudo continuus: vt & ex eo, aut impartibilis: intellectum eũ intelligit, qui sine materia sit: atq; ipsam animam superet. Quoniam cuius anima particeps est, medius est. Neque enim absq; vlla proportione eius anima particeps existeret.

QVA enim ratione & intelliget, cum magnitudo sit, utrum uniuersaliter: aut in quacunq; particularum eius. Particularum autem aut secundum magnitudinem, aut secundum punctum. Si oportet & id particulam nominare. Siquidem igitur secundum punctum.

Purus rationalis animæ actus, qualis quidem semper est: qui animæ vniuersi existit: aliquando autem & qui nostræ: cum neq; sensu, neq; imaginatione vtitur: quia neq; ad corpus, neq; ad corpoream aliquam formam tendit: sed ad eas, quæ a corporibus seiunctæ sunt: neque tanquam instrumento vtitur corpore: quod vel vlla ratione simul agat: cum absq; vlla dimensione iis se accommodet cognoscibilibus: quæ non cum continuitate magnitudinis coniuncta sunt. Quapropter neq; etiam intellectio ista continua est: sed propeterminos semper consistit. Multoq; magis, neq; ipsum intelligẽs magnitudo erit. Id nanq; quod intelligitur vnum absq; vlla dimensione est. Ipsum vero intelligens, si magnitudo sit: aut secundum seipsum totum videbit, quod cognosci potest: aut iuxta aliquid eorum, quæ eius. Et si secundum totum, aut ipso quidem toto, omne: partibus vero suipsius, extremisve magis particulares proprietates: aut toto & vnumquodq; terminum comprehendet eorum, quæ cognosci debent. Sin autem iuxta aliquid eorum, quæ suipsius, aut iuxta puncta, aut iuxta minores magnitudines. Atq; ita vt vnaquæq; particularum, atq; extremorum totum cognoscat: aut vnaquæq; quidem magis particularem proprietatem: totũ autem quatenus totum, omne cognoscat: aut & iuxta aliquid eorũ, quæ suipsius, & iuxta totum, omne. Quod & ceu conuenientius, primum ponit. Nãq; cum magnitudo vim intelligendi habeat: cognoscendi quoq; vim habebit, & ipsius totius, & vniuscuiusq; eorũ, quæ eius, actio. Nequaquam autem alia vnumquodq; eorum, quæ eius: alia autẽ ipsum totum cognoscere poterit. Quod haud dissimile esset, atq; si id ego: tu vero illud sentires. Neq; ipsum totum id omne videbit, quod cognosci potest: nisi secũdum seipsum & illud omne: & ea ex quibus illud omne constat, cognoscat. Conuenientius itaq; est, vt eiusdem & totum: & eorum, quæ eius vnumquodq;: aut extremorum, si secundum punctum contemplationem faciat: aut particularum, si iuxta magnitudinem, alia alias cognoscat. At cũ generatim particulas nõ solum magnitudines, sed signa quoq; appellarit: addidit: si oportet signa quoq;, punctave, particulas dicere. Deinde infert absurda illa, quæ positionẽ hanc sequuntur: quo ad eos pertinet, qui iuxta vnumquodq; punctum idem intelligere velint: sed ita, vt alias aliud: quia non sine motu, intelligat.

HAEC autem infinita: dilucidum, quemadmodum nunquam pertransibit. Sin autem secundum magnitudinem, sæpe, aut infinities cognoscet idem. Videtur autem & semel contingere.

Neq; circulus itaq; erit: neq; totum, vt totum cognoscetur vnquam. Nanq; si totum cognoscetur: & puncta omnia, quæ in ipso sunt: nota erunt. Ex quibus postea totius cõtemplatio colligitur. Impossibile autem est, puncta illa omnia propter infinitatem nouisse. Infert præterea & absurdum: quod iis accidit: qui non secundum punctum: sed secundum particulas diuidunt. Diuidere nanq; necesse est: quandoquidem & magnitudinẽ, & quod mouetur positum fuit nos intelligere. Quid itaq; absurdi continget? Quod persæpe, atq; adeo infinities idem intelliget. Persæpe quidem si determinatæ sint magnitudines, in quas diuisio fiat. Infinities autem si indeterminatæ. Quia semper secũda, aut tertia, verbi causa,

eius dimidium assumat: quæ ipsam præcessit. Necesse itaq; si toto cognitio eius quod propositum est fieri debeat, persæpe, aut infinities. At quia id nunquam pertranseat, impossibile existit, illud autem persæpe, absurdum quoque est. Videtur enim & semel contingere. Nam vbi aliquid cognouerimus, recta ad aliud, percurrimus.

SIN autem satis est, tangere quacunq; ratione particulas: quid opus est circulo moueri: aut & omnino magnitudinem habere.

QVADRAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

SIN autem necessarium est intelligere toto circulo tangentem: quinam est particulis tactus.

EXPOSITIO.

Ratio hæc eam omnem cognitionē refellit: quæ ex particulis, aut extremis fit. Si enim actio hæc cognoscendi vim habet, aut quod propositum est, vt cognoscatur: aut quácunq; particulam: aut extremum: quid opus est circulo moueri? Sin autem totum confestim ex tactu comprehendit: quid opus est, vt cognoscens ipsum magnitudinem habeat. Siquidem & vnaquæq; quoq; particula eam habeat vim vt totū cognoscere queat. Patet enim quemadmodum in impartibili, & iuxta tempus indiuisibile cuiuscunq; cognitio fit. Ita vt neque cum motu fiat. Omnis nanq; motus in tempore, atq; partibili fit. Neque enim magis particulares proprietates alias alia particula, aut extremitate comprehendit: toto vero ipso, omnes. impartibiliter quidem enim cōtrahi oportet, atq; in tempore impartibili, quod cognosci debet. Magnitudo autem omnis diuisibilis est. Atq; licet alias alii proprietati eius quod cognosci debet, cognoscens ipsum sese accommodet: attamen omne collectum, atq; impartibiliter tollit: vnumq; & idem esse necesse est: quod omnes proprietates percurrit: & quod rursum oēs in vnum contrahit. Siquidem qui nouit ipsum omne: & illas quoq; magis particulares nouit: ex quibus & ipsum omne cognoscit. Confutata itaq; profecto, & positio quoq; ea est: quæ quidem tota magnitudine ipsum omne particulis autē, aut extremis magis particulares proprietates cognosci vult. Reliqua vero est contemplatio: quæ toti ipsi concédit & ipsius omnis, & magis particularium quoq; cognitionem. Quæ enim solis partibus vtrunq; tribuit: ne confutatione quidem digna est: quippe quæ perspicue impossibilis est: quæ ne ipsum quidem intelligens intelligere, ponit. Quandoquidem & intelligētis quoq; particulas, haud intelligendi vim obtinere, impossibile est. Quis nanq; est inquit particulis tactus, si ipsum quidem totum intelligat: eius autē partes nequaquā. Neq; enim ipsius intelligentis particulæ: quatenus intelligentis sunt: calefaciendi vim habebunt: sed & ipsæ quoq; intelligere poterunt.

PRAETEREA uero qua ratione intelliget diuisibile indiuisibili: & indiuisibile diuisibili.

Omnis cognitio, licet rei diuisibilis quoq; sit: illud tamen in indiuisibile cōtrahit. Quo simul totum, tanquam totum contempletur. Quæ nanq; per partes pertransit: atque alias aliam tangit: alius semper est: quam semper tangat. Et totius itaq; quoq; est: cum tanquā totum illud tractet. Non autem quia partibus agat, partium. Quoniam simile esset, ac si id quidem ego: illud autem tu sentires. Sed ceu vnius totius est: quod in vno, atq; indiuisibili cognoscente cum toto hæreat. Vnde & sensus, licet extrema sit partibilium cognitio: attamen iuxta formam eius, quod cognosci debet, nititur. Omnis autem forma impartibilis est: tanquam ea, quæ illud impartibiliter complectitur: quod per ipsam perficitur. At non quemadmodum punctum lineæ extremum est. Id quidem enim arcte, & quia ab ipso partibili excidit, atq; deteriori quodam modo impartibile est. Puncti itaq; notitia, eius solius est notitia: lineæ autem nequaquam. Quia lineæ quoddam extremum existit. Cognitio vero illa quæ iuxta eius formam habetur: & lineæ, & extremorum est. Intellectus itaque si magnitudo sit: licet extrema habeat impartibilia: ex eorum sententia loquendo, qui ei lineæ magnitudinem ascribunt: attamen neq; diuisibilia, neq; indiuisibilia cognoscet. Totū

Forma quō impartibilis

Punctū quō.

quidem

quidem enim cognoscens, ac iuxta id, quod sumpsius omne, omne id quod cognosci potest, comprehendet. At quod diuisibile est, nequaquam ab impartibili cognosci valet: cum sumpsius punctum sit. Quoniam punctum non extenditur eodem modo, quo magnitudo: ita vt illam quoq; tangat. Verum neq; quod impartibile eius, quod cognosci debet, a diuisibili sumpsius cognoscetur: tanquam ab eo, quod ei non quadret. Si enim ea magnitudine, quæ iuxta formam consistit, quispiam quod cognoscendi vim habet, definiret: iam hac ratione illud sine corpore esse, fateretur. Forma nanq; terminus est: verum non id quod terminatur. Quemadmodum autem ex motu distinguimus ipsum mouens ab instrumento, quod viuaciter mouetur. Neq; enim ceu corpus: sed vt viuens, atq; animatum mouetur, quod volat: aut ambulat. Ipsum vero mouens anima est: quæ aliam habet vim mouendi retinentem actionem: neq; eandem cum eo, quod mouetur. Quapropter & tanquã instrumenti actus anima statuitur: & tanquam ea, quæ viuente corpore vtatur: quæ seiũcta quoq; est, non solum a corpore: sed & a vita etiam est, quæ ipsi corpori inseparabiliter data est: ex qua viuaciter perfectum est, quod mouetur. Sic & quod cognoscendi vim habet: quodq; per corpus agit, dupliciter censemus intueri. Altero quidem modo, iuxta vitã eam, quæ corpori data est: quæq; simul cum corpore fit. Quæ sane ratio haud pure agendi vim habet: sed non sine corporis passione, ab eo quod sentiri potest, aut disgregatur, aut congregatur. Altero vero modo in formam spectat, atq; agit tantum: quatenus in ipsa anima vtente, cognoscẽdi vis adest. Quæ quidem anima vtens, nequaquam magnitudo est: nulla nanq; forma magnitudo existit: sed id quod forma absoluitur, atq; perficitur. At separabilis quoq; ea, quadam ratione a magnitudine est: dum non patiendo, sed agendo, cognoscit. Ipsum vero intelligens adhuc multo magis, quod separabile est, indicat. Siquidẽ, quemadmodum demonstrabit, nequaquam similis est, eius quod sentiendi, atque eius quod intelligendi vim habet impassibilitas. Cum mens neque tanquam instrumento corpore ipso vtatur: tuncque in primis, cum separabiles formas cognoscit. Vbi neque corporea vtitur cognitione, neq; sensu, aut imaginatione. Atq; hæc ea sunt, quæ nũc de mente, intellectuve demonstrantur. Mentem autem, vt dicebamus, appellat, vitam animæ, rationis participem: quam etiam distinxit ab ea quæ sentiendi, atq; appetendi vim habet. Quæ itaq; nunc demonstrantur, non solum mentem incorpoream esse demonstrãt: verum etiam neq; corpore ipso, tanquam instrumento, suis in intellectionibus vti. Quod nanq; impartibile: aut prope terminos incedens, qua ratione vtetur eo, quod non sine diuisibili continuitate proficiscitur? nisi forma, quæ cognoscitur in diuisibili collocata sit. Tunc enim ipsum quoq; instrumentum auxilium fert, propter ipsius diuisibilis comprehensionem. Quãdoquidem & forma quoq; quæ in corpore est, cognoscitur. At cum separabiles formas intellectus cognoscit: neq; tanquam instrumento ipso vtetur corpore. Atq; adeo huiusmodi intellectum imaginatio consequitur: non tanquam ea, quæ simul agat: sed tanquam consecutio quædam consequitur. Quemadmodum vmbra quoq; solidum illud consequitur: quod in lumine existit. aut quemadmodum oculorum conuersio validam animæ contemplationem comitatur. Quæcunq; sane igitur collecta sunt inconuenientia: quia magnitudinem aliquam, quispiam intellectum esse dicat: eadem contingent & illis: qui intellectum ponunt, corpore, tanquam instrumẽto vti, in separabilium formarum intellectione. Aristoteles vero, vbi eos, qui intellectum magnitudinem esse dicunt, confutauit: deinceps confirmat, eandem quoq;, ex eo, quod apparet, Timæi esse positionem, scribens.

NECESSARIVM autem intellectum esse circulum hũc. Intellectius quidem enim motus, intellectio. Circuli autem, circulatio. Si itaq; intellectio circulatio, & intellectus esset circulus. Cuius huiusmodi circulatio intellectio.

Et neq; tanquam actum eius: neq; tanquam instrumento vtẽtem: neq; adhuc magis, vt omnino separabilem. Ac siquidem ex illius sententia, circuli circulatio est intellectio: nõ cuiuscunq;: sed huius: quem diuisum, atq; deflexum circũduci, inquit. Qua itaq; ratione

colligitur circulum hunc intellectum esse? Quãdoquidem quorum actiones eædem: eorundem & substantiæ quoq; eædem. Dicitur autem circuli circulatio, intellectio. At & intellectus quoq; actio intellectio existit: vt omnium confessione constat. Quorum autem vna est actio, ipsa quoq; eadem sunt. Intellectus itaq;, isq; circulus eadem erunt. Qua vero ratione demonstratiue hæc ex mathematicis scripserit, Timæus, iam a nobis explicatum fuit.

SEMPER autem sane aliquid intelliget. Opus nanq; est, siquidem perpetua circulatio. Agentium nanq; intellectionum sunt extrema. Omnes enim alterius gratia. Contemplantes autem rationibus eodem modo determinantur. Ratio autẽ omnis, aut definitio, aut demonstratio. Demonstrationes autem & a principio: & habẽt quadam ratione finem syllogismum, aut conclusionem. Sin autem non perficiuntur: at neq; flectum rursum ad principium. Assumentes autem semper medium, & extremum, recte progrediũtur. Circulatio autem rursum in principium flectit. Definitiones uero omnes finitæ.

Oportet enim quandoquidem perpetua est circulatio: perpetuam quoq; intellectionẽ esse: cum eadem cum circulatione sit. Et ita quoq; perpetuam esse conuenit: vt & circulatio est. Quæ non prope terminum vnum stans perpetua est: sed quia in mutatione collocata. At non in ea mutatione, quæ prope terminos: sed in ea quæ cum cõtinuitate fit. Quæ neq; in statu, neq; in fine vnquam est. Huiusmodi itaq; si intellectio fuerit: semper alicuius vnius erit. Quoniam in transitu illo, qui ab alio ad aliud fit: statu necesse est excipi: qui quidem status in eo positus est: quod antea intellectum fuerat, Circulatio vero statu non excipitur. Erit igitur & eiusdem semper intellectio: & non in statu: sed semper in ipso fieri. Quippe quæ idem semper pertranseat: & nunquam ad finem accedat. Interrogabat itaq;, quid semper intelliget? Quod nanq; semper, breuiter in memoriam reuocauit: quia circulatio perpetua sit. Neq; enim in actione collocatum est, quod intelligitur, neq; in contemplatione. Quandoquidem vtraq;, tam scilicet, quæ agit: q̃ quæ contemplatur, cognitio, finita est. Altera quidem a fine eorum quæ agi, atq; tractari debent, exordium sumens: atq; ibi desinens, vnde actionis postea capitur principium. Altera vero determinando quidem confestim agit: atq; prope vnum permanet terminum in illa totius comprehensione. At cum demonstratiue a propositionibus incipiat: & in conclusionem desinat: propter hanc quoq; causam, finem sibi syllogismum, atq; conclusionem statuit. Cõclusionem quidem tanquam in ipsam desinens: syllogismum vero, ceu vna cum conclusione, propositiones quoq; colligens. Demonstratum nanq; fuit in demonstratiuis libris, quemadmodũ neq; ad extrema versus, neq; ad principia infinitus est progressus. & quemadmodum cum extrema determinata sint: & media quoq; finita existunt. Nunc vero expositione quoq; concedens finita non esse: attamen huiusmodi infinitatem ab ea diuersam ostendit, quæ iuxta circulationem fiat. Siquidem hæc flectendo: illa recta progrediendo consistit. Eodẽ præterea modo, tum contemplatio quæ diuidendi, tum quæ resoluendi potestatem retinet, determinata, ac finita demonstrabitur.

PRAETEREA si eadem circulatio persæpe, opus erit persæpe intelligere idẽ. Præterea uero & intellectio similis est quieti cuidam, & statui potius, q̃ motui. Eodem autem modo & syllogismus.

Semper quidem idem præstantior illa nostra mẽs mouit: verum haud persæpe idem. Neq; enim rursum, atq; rursum: neq; omnino cum extensione: neq; nunc, atq; iterũ nũc. Sed prope vnum nunc stans, quod omnem temporis infinitatem impartibiliter comprehendit. Ita vt haud persæpe idem intelligat: sed semel, iuxta illud perpetuum semel. Nostra vero intellectio, quæ pertranseundi vim habet: non ab eodem in idem pertransit: sed ab altero ad alterum: atq; per media rursum ad idem. Quod si intellectio sit circulatio, & persæ

pe: &

pe:& nequaquam perpetua erit intellectio:& a seipsa in seipsam haud per alia media pertransibit:& nihil forsan sequetur absurdi, esse idem ipsum nunc vere, & nunc illud quod in temporis extensione positum est. Quod terminatum quidem est in iis quæ ortui subiecta sunt: infinitum autem in ipsis cœlestibus. Quandoquidem naturalium rerum esse haud perpetuum est: ita vt in vno nunc permaneant. Propter quam itaque causam & di- Interrogatio. uinarum animarum intellectio ita vna est: vt semper quidem omnium sit, atque pertransiri non possit:& non tanquam perpetua: quæ in vno nunc permaneat. Responsum Quoniam ipsum perpetuum præstantius existit, q̃ quod secundum animam consideratur. At ipsa quidem nunc atque nunc non sine infinita quadam continuitate permanet: atque ea ratione intellectui illi cedit: qui supra animam est. Quemadmodum & in coniunctione quoque ea, quæ cum intelligibilibus existit. Altera quidem enim cum coniunctione quadam indiuisibili consistit: altera vero quasi cum quadam tactione. & ita vt in illa multitudine intellectionum secundum speciem tantum distinctio fiat. Nanque propter impartibilem quandam contractionem, & vnaquæq; id vere est, quod aliæ sunt: & propter id cuiuscunque generis. In diuinis autem animis, & mutua earum cognitionum contractione: cũ ea quæ, eorum, quæ cognoscuntur, habetur cognitio, haud pure impartibilis fit: aliter sese res habet: cum iam ea quoque ad diuisionem tendat. Si igitur nunc, atque nunc eadem est: pro- Dubitatio. pter quam causam absurdum persæpe idem intelligere? Responsum Quoniam, dicam, non solum subiicitur idem: sed dum mutatur. Siquidem intellectio fit circulatio. Non est itaque simul tota: sed qualis quæ apud nos: dum haud adhuc totum cognoscimus: attamen præcidimus quod ad ipsum tendit. Quia antea substantiam noscimus: deinde animatum: & demde quod sentiendi vim habet: atque hac ratione animal totum. Absurdum autem illud, ita rursum, atque rursum. Cognitio nanque quæ semel perfecta est, nihil eo indiget. Et ita dixi: quoniam infinities quoque indigebit. Quandoquidem in diuinis quidem animis, ne semel quidem eget. Intellectio nanque in illis manifestius cuidam quieti, atque statui, similis est, q̃ motui. Siquidem & in nobis, qui ex aliis alia colligimus: id quod syllogismus facit: attamen quod stat, potius apparet, q̃ motus, propter ingressum scilicet eum, qui prope terminos fit. Neq; enim in transitu: sed in statu prope vnumquemq; terminum, semper intellectio collocata est.

QVADRAGESIMANONA PARTICVLA.

ATQVI neq; beatum, quod non facile, sed uiolentum.

EXPOSITIO.

Perspicua vtraque ex propositionibus est. Nanque in eo, quod secundum naturam ipsum facile positum est: in eo autem, quod facile, beatitas. Quapropter & in eo quod secundum naturam: & non in violento, incorruptio, atque beatitas collocata est. Ipsum autem non corrumpi, vel corruptibilibus quoque adest: donec sese secundum naturam habeat. Semper itaq; secũdum naturam existit, quod incorruptibile. Antea vero id sumptum fuit propter id, quod confestim infertur.

SIN autem est motus eius non substantia, præter naturam moueretur.

Violentum nanque quod præter naturam: quod autem violentũ non beatum. Quod autem haud secundum naturam cœli animæ insit motus: antea quidem iuxta communem quandam rationem in omni anima demonstrauit: deinde vero & in ipsa quoque id singillatim agit. Si nempe mouetur, inquiens, præter naturam mouetur. Id quidem igitur dilucidum. At propter quam causam, si non substantia eius sit motus, dixit, præter natu- Dubitatio. ram moueretur. Neq; enim cœli substantia motus est: neque tamen præter naturam mo- uetur. Responsum Nunquid, quoniam vt in tertio dicturus est: intellectus sua ex substantia est actio: neq; tantum ille qui animis ipsis præstantior est: sed nostra anima quoque. Cum omnem eam eminentiam, quæ extra tendit, contrahat:& inseparabiliter, atq; impartibiliter: quatenus ei fas est, viuat:& propter hanc quoq; causam actionem, suam in substantiam reducat. Multo itaque maiori quodam modo:& haud aliquando, sed semper, diuina vniuersi

anima ſua, ex ſubſtantia, erit actio. Et ſi eius motus actio eſt: ſubſtantia quoque eius erit motus. Sin igitur haud id ita ſeſe habet: aut non mouebitur: aut præter naturam mouebitur.

LABORIOSVM autem & id mixtum eſſe corpori: ita, ut non poſsit diſſolui. & præterea fugiendum. Siquidem melius eſt menti, haud cum corpore eſſe: quemadmodum ſolet dici: ac multis quoq; uidetur.

Ex iis quæ antea dicta ſunt: cum neq; corpus, neq; magnitudinem omnino, quod intelligibile animæ eſt: hoc eſt, vitam eam omnem, quæ rationis particeps ſit: demonſtrarit: (conueniunt enim & animæ noſtræ, ſecundo loco tamen, quæ de vniuerſi anima, antea demonſtrata fuere:) nunc quod ſeparabilis a corporibus ſua ex natura, omnis rationis particeps anima ſit, nobis in memoriam reuocat. Verum de ipſa vniuerſi anima præcipue ſermonem habens: vbi & omnia quoque abſurda maiorem habent vim. Quodam itaque modo, quod inſeparabile ipſius animæ rationis participis: quam mentem appellat: demõſtrat. Quoniam melius eſt ei nequaquam cum corpore eſſe. Quod non modo Plato confeſſus eſt: ſed ita quoque permultis eſſe videtur. Siquidem præſtantior ea philoſophia exiſtit, quæ contemplandi vim habet, q̃ quæ agendi, & in ea quæ contemplandi vim habet: quæ in iis verſatur, quæ a materia ſeparabilia ſunt: quæq; nequaquam corpore vtitur. & ea omnino nobilior, quæ in ſeipſa complectitur, q̃ quæ extra fertur. Cæterum ei, quæ a corporibus inſeparabilis exiſtit, nequaquam id melius eſt. Proprium nanq; bonum vnicuique bonum eſt. Ei itaque vitæ, quæ inſeparabilis eſt a corporibus, vt non ſine corpore ſit, melius eſt. Ac niſi ipſum cum corpore eſſe, melius eſſet: ſeparabilis a corporibus eſſet. Vita igitur, quæ cum corpore eſt: quam mixtionem appellat: tãquam ea, quæ haud præcipue animæ ſecundum naturam ſeparabili adſit: laborioſa eſt. Neque enim ei, tanquam ſeparabili ineſt: ſed potius ceu ei, quæ quadam ratione a ſeipſa recedit. At non ſine labore diſceſsio a proprio, atque conuenienti fit. Quapropter nequaquam præcipue eligenda. Sed in noſtris quidem tolerari poſſet: quia diſſolui queunt. Ad aliquod nanque tempus vſque commixtio durat. In ipſa vero vniuerſi anima, ea fugienda omnino eſſet: quia nunquam diſſolui poteſt. Intenſum ergo illud laborioſum eſt in vniuerſi anima: quia perpetuum eſt. Ex quibus videtur Ariſtoteles Platonicis verbis inſtare, mixtioni ſcilicet, atque complexioni. Videri nanque poſſet, nutum, atque impetum in corpus, & vſum quoque, tanquam inſtrumenti, ei aſsignare. Hacque ratione ſemper quod melius, atque bonum exiſtit in ſeiunctione poſitum eſſet. Neque igitur ita Platonis verba intelligenda ſunt: neque ita ſeſe res habere arbitrandum: vt ſcilicet nutu, aut impetu in corpus: aut eo tanquam vtentem mixtam accipiamus. Sed quia maneat in ſeipſa ad ſeipſam conuerſa: corpuſque ſuipſius faciat: eximendoq; ipſum moueat: atque ceu id ſuperans, quod appeti debet. Ita, vt noſtræ animæ, quæ ſeparabilis exiſtat, quæ aliquando, atque ſecũdo loco, exemplum habeamus, ipſum ſemper, atque primo.

QVINQVAGESIMA PARTICVLA.

IMMANIFESTA præterea, & ipſius circulariter ferri cœlum cauſa. Neq; enim animæ ſubſtantia cauſa, propter quam circulariter feratur. Sed ſecundum accidens ſic mouetur, neq; corpus cauſa.

EXPOSITIO.

Conſutata huiuſmodi poſitione: quod ſcilicet, quia circulariter anima moueatur: cauſa ſit circulationis ipſius cœli: immanifeſta redditur huius rei cauſa. Neque enim animæ ſubſtantia, cauſa eſt, vt circulariter feratur. Quemadmodum qui motum ſubſtantiam eſſe arbitrantur: & ſua ex ſubſtantia circulariter ferri volunt: atq; hac ratione mouere. Neq; enim circulariter: atq; adeo ne moueri quidem animam dandum eſt. Quia igitur moueatur, nulla erit cauſa. Neque enim ſecundum ſeipſam, ſed ſecundum accidens mouetur.

Cum nequaquam corpus in causa sit: aut suipsius iuxta eam motus: aut animæ secundum accidens.

SED anima potius ei.

Corpori scilicet. Illud vero potius additum fuit: quoniam licet natura motus principium sit: attamen potius anima existit. Magis nanq; proprium mouens ipsum est, q̃ principium illud iuxta quod mouetur. Natura vero huiusmodi principium, vt id secundum quod moueatur: non autem ceu id, a quo ipsius motus origo ducatur. Nunquid autem & illud, quod Iamblico videtur, demonstratur: cœleste scilicet corpus ex seipso viuere: non autem aduentitie, quemadmodum nostra viuunt corpora. Quippe quod ina in substantia insitam habeat vitam: atque vitam eam, quæ mouendi vim habeat. Ita, vt & a seipso quoque ad motum excitetur: sed magis profecto proprie ab ipsa anima. Quapropter potius anima corpori causa motus est: q̃ ipsum sibiipsi. Adiectio autem illius particulæ, potius, eam quoque vim habere potest, vt demonstret: quod licet & aliæ adhuc magis propriæ sint motus causæ: attamen anima potius causa erit, q̃ corpus sibiipsi: atque adhuc antea intellectus ille, cuius anima particeps est: atque adhuc antea is, quem nulla participat. Hæc quidem igitur recte sese habent. Illud vero quonam pacto vere dicitur: immanifestam scilicet esse, vel ex Platonis sententia causam, propter quam cœlum circulariter feratur. Quoniam demonstratum fuit, quod neque circulariter, neque ulla omnino ratione, anima mouetur. Corporeus nanque, atque naturalis in ea motus confutatus fuit: quem ne Plato quidem ad animam referendum vult. Quare si ex Platonis sententia animati motus propositum interpretemur: cum vita sit, quæ a mente, atque intellectu clam, atque parumper recedit: atque illum indiuisibilis terminum relinquit: haud tamen adhuc diuiditur: aut a seipsa recedit: sed in seipsam secundo loco conuersa est: quod sane ille per circulationem mathematice significauit: perspicua est causa circulationis ipsius cœli. Proxima nanque causa est: cum continuus, atque diuisibilis sit cœlestis motus: verum semper in fine: & ab eodem in idem: atque ipse quoque idem semper fiat. Vita itaque, quæ antea adducta fuit, propter subingressum ex indiuisibili, diuisionem facit: verum haud patitur: propter illam vero conuersionem secundo loco in seipsa continua semper est: & ab eodem in idem, atque eundem semper perficit motum. At, quod persæpe quoque diximus, ex vulgi atque multitudinis consuetudine vocabula Aristoteles interpretatur: atq; hac ratione refellit: & immanifestam esse causam inquit.

ATQVI neq; quia melius dicitur. Et certe oportebat Deum propter id circulariter facere ferri animam: quoniam melius ipsi moueri, q̃ manere. Moueri autem ita, aut aliter.

Cum eo omni, quod præcipue, atque secundum se est: & bonum quoque existit. Priuatio nanque cum malum sit: tanquam id, quod non sit, præcipue est: atque ita neq; bonum existit. Et quemadmodum rursum est, ita & bonum quoque est: quia vestigiis quibusdam consequitur bonum. Recte itaque noster Aristoteles censet: quod qui res ipsas contempletur: & bonum, quod quibuscunque conueniat: considerare debeat. Ita vt alterius quoque probatio ex altero inducatur. Si itaque motus animæ non conuenit: neque bonum, quod motui conueniens est: cum anima quadrabit. Et qui bonum animæ aptũ vidit: ipsam quoq; ab huiusmodi motu seiunctam nouit. Belle autem iudicat & Deum in primis boni causam sustinere: & in id aciem suam dirigere: quod inter omnia præstantissimum sit, bonum. Pulchreq; illud testimonio non sine Platone confirmat: qui haud dicit: quod melius ipsius motus in anima: quam ipse interpretatur. Cuius nanq; Plato & formam determinat: & perfectionem: substantiam ei quoq; assignat: quæ media existit inter indiuisibilem substãtiam, atq; eam, quæ circa corpora diuisam: quæ & tota quædam est. Vnde etiam patet, quod simplicitas quædam est: quæ huiusmodi substantiæ complectendæ, atq; seruandæ vim habet. In qua ipsa, quod bonum, atq; melius est, continetur.

Priuatio malum.

QVINQVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem est huiusmodi consideratio aliis sermonibus cõuenientior, eam quidem dimittamus nunc.

EXPOSITIO.

Non de motu intelligit:ita vt nos ad naturalem auditionem dimittat: quemadmodum Alexandro, atq; Plutarcho videtur. Neq; enim ei de motu præcipuus sermo erat. Sed vtrũ anima moueatur: & vtrum id ei melius. & quod oportet Deum propter bonu m facere. Consideratione itaq; circa bonum supersedet: quippe cum aliis sit sermonibus conuenientior: iis scilicet, qui res naturales transgrediuntur. In quibus & bonum illud, quod in simplicitate collocatum a primo illo bono deductum, expositum fuit.

ILLVD autem absurdum cõtingit, & huic sermoni, & plurimis ex iis, qui de anima. Colligant enim, & ponunt in corpus animam, nihil præterea determinãtes propter quam causam, & quo pacto sese habente corpore.

QVINQVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

ATQVI uideretur id necessarium esse, propter societatem enim, id quidem facit, illud aute m patitur. & id quidem mouetur, illud autem mouet. Horum autem nullum inest mutuo quibuscunq;.

EXPOSITIO.

Cum iam animã haud corpus esse collegerit: quia corporis propria actio motus est: anima vero nequaquam mouetur: qua ratione in corpore sit inuestigãdum censet: ita vt non solum cuiusmodi ipsa sit: sed cuiusmodi quoque corpus: quod ei subiiciendum esse oporteat, intelligamus. Colligatam nanq; ipsam cum corpore esse, perspicuum est. Quo cum igitur, atq; quanam ratione se habente, videndum est. Neq; enim cum quocunque. Deinde cum illud tanquam perspicuum sumpserit, quod scilicet anima agat: corpus autem patiatur: & ea quidem moueat: id autem moueatur: iure & eam quoque id esse vult, quod vtatur: illud vero ipsum esse instumentum. Neq; quodcunq; forte fortuna oblatum fuerit ipsi animæ instrumentum esse asserit: sed quod ad vitam aptum sit: & diuersarum vitarum respectu diuersum. Neq; enim quæcunq; a quibuscunq; patiuntur.

QVINQVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

HI AVTEM solum nituntur dicere quale quid anima. De recipiente uero corpore nihil præterea determinant.

EXPOSITIO.

Exempli gratia, quod vim habeat mouendorum viuaciter corporum. & hæc quidem nutriendo: alia vero præterea quoq; cognoscendo: alia autem & secundum locum concitando: at & alia quoq; ratione vtendo. De recipienti autem corpore nihil præterea determinant. Neq; enim distinguunt instrumenta: quæ ad diuersas vitas apta sint.

TANQVAM contingat iuxta Pythagoricas fabulas: quamcunque animam in quodcunq; ingredi corpus.

Recte sane mouit: atq; ita Aristoteles loqtur: quod quasi fabulose, eo Pythagoræi sunt velamine vsi. Nanque animam rationis participem in vehicula ratione carentia adiudicari dicebant: vitam eam quæ perturbationibus obnoxia esset: atq; sine ratione existeret: amplificare, ac fere tragice nobis prodere volentes.

VIDETVR enim unumquodq; propriam habere speciem, atq; formam. Proxime uero dicũt, ac siquis diceret: fabrilem in tibias ingredi. Oportet enim artem quidem uti instrumentis. Animam uero corpore.

QVINQVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

ET ALIA præterea quædam opinio tradita est de anima: persuasibilis quidem multis:& nulla minor earum quæ dictæ sunt. Quæ tamen rationes, tanquam normas dedit:& sermonibus quoq; qui communiter dicuntur. Harmoniam nãq; quandam ipsam nonnulli asserunt.

EXPOSITIO.

Etenim viuere iam opus est corpus, quod viuaciter ab anima moueri debet: atq; viuere ita, vt determinetur ex forma animæ mouentis. Id q; illud est, quod in iis discernendam censet in corpore vitam ab anima. Quippe cum anima iuxta id, quod vtitur stet: quæque corpus tanquam instrumentum, ac tanquam id, quod viuaciter mouetur, effingit. Nam vis quæ instrumenti effingendi vim habet, ei similis ducitur, quæ semper vtitur. Quemadmodum enim fabrilis ars tibiis vti non posset: ita neque anima quæ rationis particeps existit, illis vteretur instrumentis, quæ ex vita ratione carente formata essent. Quoniam extrinsecus adueniens, non autem innatus, atque insitus is esset vius. Mihique videtur ex hoc præcepto censere, respectu cuiusdam similitudinis ad id, quod vtitur, determinandum esse instrumentum: sed respectu cuiusdam similitudinis iam egressæ. Quod nanque animatum est, animæ egrediendo, atque ad opus veniendo simile est. Ita, vt haud ex ipsa mouente anima formam adipiscatur: sed ex ea, quæ inde subingreditur. Quia haud adhuc mouendi vim habeat: sed id quod mouetur determinare possit: & secundum similitudinem quandam subingrediatur. Qua etiam quod mouetur mouenti simile redditur. Quippe cum id passum sit, quod mouens ipsum motu agit. Verum id quod mouetur, tanquam huiusmodi, ei quod solum mouet, nequaquam simile reddi oportet: & præsertim tanquam ei, quod ita moueat: vt sensu, aut ratione vtendo. Post hæc igitur; quod neque harmonia corporis particularum anima sit, philosophus demonstrat: neque huiusmodi, vt eius quod viuaciter mouetur, effingendi vim habeat: neque adhuc magis tanquam mouens. Opus nanque est, omnino concinne paratum esse corpus, quod vitam recipere debeat: atque apte, concinneque inquam paratum esse ad vitam eam, quæ adesse debet. Quo accommodatum postea ad eam recipiendam, atque participandam. Differre autem omnino oportet, quod ad participationem aptum est, ab eo, cuius particeps esse debet: & quod tanquam materia formæ substernitur. Et quod formam respicit: aliud quidem respicit, tanquam eam, quæ instrumenti determinandi vim habeat: aliud autem tanquam eam, quæ vtatur. Exempli gratia, talis lignorum compositio apta quidem est, ad formam nauis. Haud tamen eadem cum figura existit: neque adhuc magis cum vi ipsa, quæ gubernare valet. Neque igitur corporatorum elementorum compositio, aut qualitatum temperatio, aut mutuus ille compositorum, mixtorumve consensus, atque ratio, ipsa erit animata uita. Sed ceu materia subiecta est uitæ illi, quæ instrumenti determinandi uim habet. Ob quam ergo caussam uerisimilis permultis ea uisa fuit opinio, quæ animam harmoniam esse constituit.

Dubitatio.

Quandoquidem proximæ materiei quæ perfectam iam receperit aptitudinem, collectim, atque simul innascens forma, non secus, ac si eadem cum ipsa sit, opinionem permultis præbet. Hoc itaque pacto figura nauis, nihil differre uidetur ab huiusmodi lignorum harmonia.

Responsum.

Ac quando non distinguit vulgus uitam, quæ tanquam instrumento utatur, a uita ea, quæ instrumentum, tanquam instrumentum effingit: ideo & Alexandro germano fere Aristotelis interpreti, id quoque euenit. Qui nequaquam iudicat, tanquam instrumento anima ipsa uti. Neque enim unum quoddam fieri uult ex eo, quod utitur, atque ex ipso instrumento. Vnde neque ei uim mouendi concedere ualet: ita ut eam, eius quod mouetur, tanquam eius, quod mouetur formam statuat: atque ex hoc tantum ipsam corporis actum interpretetur. Cum Aristoteles & illud instrumentarium præterea addiderit: ac ceu ipsa sit, quæ utatur, atq; moueat, cõfirmarit, & propter hanc caussam, naturam superare dixerit. Q m̃ natura, vt moueatur, atq; patiatur tãtum principium est: anima uero mouendi quoq; uim habeat.

Digressio cõtra Alexandrum.

Dubitatio. Quo igitur pacto vnum animal est, cum ex anima, atq; corpore fit: nisi ex eo, quod vtitur,
Responsum. atq; ex instrumento vnum quoddam fiat. Nunquid id haud verum simpliciter est: verum quadam determinatione indiget. Quando enim dispositio illa, quæ instrumenti effingendi vim habet, disiuncta ab eo, quod vtitur, fuerit: nequaquam vnum fit: vt in artibus res sese habet. Quando vero illud contingit, & innate instrumentum cum eo, quod vtitur, iunctum fuerit: vnum quoddam perficitur: haud tanquam ex materia, atq; ex instrumentaria forma: iam enim instrumentum subiectum est: sed tanquam ex instrumento, atq; ex eo, quod vtitur, propter substantialem illam coalescentiam. Sermones autem qui communiter dicuntur, Aristoteles eos appellat, qui licet non sine modestia, attamen apud multos habentur. Atq; eos forsan innuit, qui in Phædone existunt. Forsan vero & eos intelligit, qui ab ipso Aristotele, in Dialogo, cui nomen est Eudemus, harmoniam refellentes, scripti fuere.

NANQVE harmonia, temperatio, atq; compositio quædam contrariorum est: & corpus componitur ex contrariis.

Non solum concedit, concinnatum esse corpus animalium: sed & id quoq; ratione colligit: cum componi quidem viuens corpus, atq; moderate ex cõtrariis temperari, ceu perspicuum sumpserit. Omne autem quod ex contrariis moderate temperatum, aut mistũ, concinnatum est. Et inde patet, quod colligitur. Concinnum igitur viuens esse corpus, verissimum est. Verum illud nequaquam verum, quod scilicet anima eius harmonia sit: vt confestim inferens, demonstrat.

QVINQVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

ATQVI harmonia quidem, ratio quædam est, eorum quæ mista sunt, aut compositio. Animam uero, neutrum horum esse, pote est. Præterea uero ipsum mouere, non est harmoniæ. Animæ uero id tribuunt omnes, in primis, ut ita dicam.

QVINQVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

CONVENIT autem magis de ualetudine dicere harmoniam, & omnino de corporeis uirtutibus, q̃ de anima.

EXPOSITIO.

Quid quidem igitur compositio, & quid ratio sit, ipsemet parumper descendens dilucidabit. Cum q; id nunc tantum acceperit, quod respectus quidam mutuus eorum quæ mista sunt, compositio, atq; ratio sit: ex eo inde quod propositum est, animam substantiam, non autem respectum esse demonstrat. Ex hac itaq; ratione, non solum vitam, quæ tanquam instrumento, ipso vtitur corpore, nequaquam esse harmoniam, nobis expositum fuit: sed & ea quoq; vita, quæ instrumenti formandi vim habet. Omnis nanq; vita substantia est: quandoquidem & ipsum quoq; animal substantia existit: & quoniam vita ipsa contrariorum recipiendorum vim haber. Quod vero deinceps sequitur, de ea, quæ vtitur, dictum fuit. Illa nanq; quæ mouet, non solum est substantia: sed & principalis substantia. Harmonia vero ista, quæ in respectu collocata est, neq; substantia, & multo minus principalis est substantia. Hoc nanq; tempore dimittatur illa Pythagoræorum: licet mathematica sit harmonia: quæ substantia habita fuit. Nanq; Aristoteles ex bona valetudine, & omnino ex corporis virtutibus, harum inquam comparatione, eos confutat: qui animam corporis harmoniam esse, arbitrabantur. Est quidem enim, neq; bona valetudo, aut robur, aut pulchritudo, aut quas communius corporis virtutes vocant: cum corporis perfectiones sint ipsa harmonia. Sed illud omnino verum existit: quod hæ in harmonia, atq; proportione collocatæ sunt: illa quidem qualitatum: altera vero similium particularum: at illa dissimilium. Neq; ipsæ proportiones, commoderationesve dicendæ sunt: sed perfectiones, quæ his adnascuntur ita appellandæ. Attamen his quoq; potius harmoniæ nomen conuenire videretur, q̃ ipsi animæ. Qooniam bona valetudo, atq; robus, viresve, licet viuẽtium corporum existant: haud tamen animam sequuntur: sed corporis formam comitan

tur: atque ex eius temperatione emergunt. Vita vero, postremaq; in primis illa ex anima ortum habet.

MANIFESTIVS autem siquis asignare nisus fuerit, pasiones, & opera animæ harmonia quapiam. Difficile nanq; quadrare.

Ex ipsis actionibus hæc argumentatio sumitur. Quorum nanq; actiones sunt diuersæ: & ipsæ quoq; res existunt diuersæ. Animæ quidem igitur actiones, quæ pasibiles dicuntur: quas etiam pasiones appellat: quæcunq; & corporis communes, vt ira, mansuetudo, cupiditas, odium, sensus, imaginatio: & quæ pasionibus carent: quas opera vocat: quales contemplandi vim habentes scientiæ sunt, & separabilium intellectiones: difficile est, atq; adeo imposibile, quæcunq; corporea sit harmonia, vt ei huiusmodi actiones accommodentur. Quod nanq; viuax sit, hæc omnes indicāt: & id, quod est, iuxta animal formam adipiscitur non iuxta corporis constitutionem: licet cōpositi sint. Diuersa vero quædam substantia præter corpora vita est. Harmonia autem corporatam quandam dispositionem refert, tum particularum, tum qualitatum corporatarum. Quæ licet viuentium corporum sit: attamen vita non est.

QVINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero si dicamus harmoniam in duo intuētes: maxime proprie quidem magnitudinum, in habentibus motum, ac situm, compositionem eorum. Cum ita conueniant: ut nihil eiusdem generis recipiant. Inde uero & eorū quæ mixta sunt rationem. Neutro quidem igitur modo, æquum.

EXPOSITIO.

Situs quidem ipse continuarum, ac permanentium particularum mutua coordinatio est. Quapropter neq; numeri particulæ, quia continuæ non sunt: neq; temporis, quia nō permaneant: neq; orationis, propter istas ambas causas, situm habere dicuntur. Compositio vero plurimarum rerum est: quæ situm inter sese habent: ita vt nihil eiusdem generis medium incidat. Harmonia nanq;, ac compositio plura requirit, quæ posita sint, & ea inter sese colligat. Quapropter tangi oportet, & exacte tangi, quæ proprie componi dicitur, ita, vt nihil quod eiusdem generis sit: aut inter vtrumq; si similia sint: aut inter vtrunuis: si diuersorum generum existant: medium cadere posit. Exempli gratia si ligna sint, non lignum. Sin autem lignum, & lapis, neq; lignum, neq; lapis. Humidum nanq; aliquid, vt aerem, aut aquam, nequaquam admiratione dignum est, intercidere. Compositio autem hæc maxime proprie dicitur: quoniam vna cum situ, habet quod mutuum est. In eo quidem enim, quod est, maxime proprie quidem magnitudinum in habentibus motum, & situm compositionem eorum non harmoniam in compositione maxime proprie dici, interpretari debemus: sed in habentibus motum, & situm, compositionem maxime proprie habere. Naturales vero philosophus magnitudines indicans, motum & situm eas habere dixit. Mathematicæ nanq; situm quidem habent: motum autem nequaquam. Inde autem & rationem eorum, quæ mixta sunt, ex compositione inquam, quæ proprie dicta fuit: & mixtionem, atq; temperationem, quæ secundum rationem fit: compositionem communi quodam modo vocamus. Neque enim vinum miscetur cum vino, sed vinum cum aqua: ita vt ambo mutuo confundantur: neutrumq; purum, atq; syncerum permaneat. Haud tamen ita vt omnino pereant: aut dum alterum ab altero admodum superatur: vt si vini cyathus in mare infundatur: aut ambo in diuersam quādam naturam ab aliquo alio mutentur: vt si ab igne, & aquam, & vinum in aerem redigantur. Quamobrem si mixtio esse debeat ex quadam commoderatione omnino erit: eaq; eorum, quæ miscentur inter sese, existet. Ne dum alterum admodum excellit: alterum in suam naturam conuertat. Neque enim amplius erit mixtio. Quemadmodum in ea compositione contingit, quæ iuxta apositionem fit. Potest enim cum quoq; quod valde excellat, conuenire. Quando quæ ita composita sunt, haud mutuo inter sese patiuntur. Neutro quidem igitur modo æquum,

Situs quid?

Compositio quid?

neq; eam scilicet harmoniam, quæ iuxta appositionem fit, neq; eam, quæ iuxta mixtionē ipsam animam esse. Quoniam neutrum ex his, quod uiuax sit, indicat.

COMPOSITIO uero corporis partium, quamperitissima. Multæ nanq; compositiones partium sunt, ac multipliciter.

Hoc est, perfacilis, vt confutetur. Quod ei euenit, quia magis perspicuam habet absurditatem. Mixtio nanq; in compositis corporibus ex ipsorum elementis omnibus fit. Licet non iuxta eandem rationem in omnibus fiat. Quæ nanq; partes sequitur, neq; ex eorum subiectis existit. Sed aliquando quidem ossium ad ossa, aut ad carnes: aliquando autē neruorum, aut arteriarum, aut & dissimilium partium, erga alias dissimiles partes existit: vt manus erga humerum. Neq; eadem omnino est compositio. Neq; enim eadem est ossis, atq; carnis, & ossis ad os, & carnis ad neruum. Multæ igitur in vno quoq; animali erūt animæ: cum multæ, atq; diuersæ sint cōpositæ partes: mulsisq; modis ipsæ cōpositiones fiāt.

CVIVSNAM igitur, aut quonam pacto existimare oportet mentem compositionem esse, nunquid & ipsum sensibile, aut quod appetendi uim habet.

Duo absurda positioni huic contingere inquit. Quorum alterum quia haud recte assignare queamus, horum aut illorum compositionem mentem esse: aut aliam quampiam animæ potestatem. Alterum vero, quia omnino philosophus declarat, omnem modum ex corporis compositione prodeuntem, vivaces effingere substantias. Id quod particula illa, quonam pacto, manifestat.

QVINQVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

EODEM præterea modo absurdum, & rationem mixtionis esse animam. Neq; enim eandem habet rationem mixtio elementorum, iuxta quam caro, & iuxta quam os. Continget itaq; multas animas habere, & iuxta omne corpus. Siquidem omnia ex elementis mixtis. Mixtionis autem ratio, harmonia, atq; anima.

EXPOSITIO.

Eodem modo eo, quatenus, & plures sint mixtionum rationes, & plures quoq; propter hanc causam in vnoquoq; animæ. Quia vero omnia ex iisdem sint elementis haud amplius eodem modo, ibi quidem enim, quia haud ex iisdem sint partibus absurdum erit. cōtinget igitur multas habere animas, & secūdum totum corpus. In vnaquaq; enim instrumentariarum partium, venæ, arteriæ, nerui, ossa, carnes, membranæq; reperiuntur: quæ diuersis mixtæ sunt rationibus: ita, vt multæ quoq; sint animæ dicendæ. Neq; in ipso tantum toto, sed & in vnaquaq; dissimilium particularū, ista animarū multitudo reperiatur.

QVINQVAGESIMANONA PARTICVLA.

PETERE autem id saltem aliquis ab Empedocle posset. Vnumquodque enim eorum in ratione aliqua esse inquit. Vtrum igitur ratio est anima: aut potius cum alterum quid sit, innascitur membris. Præterea uero utrum amicitia forte fortuna euenientis causa mixtionis, aut eius, quæ secūdum rationem. & hæc uttum ratio est, aut præter rationem alterum quid.

SEXAGESIMA PARTICVLA.

HAEC quidem igitur habens huiusmodi dubitationes. Sin autem est alterum anima a mixtione, quid sane unquam una cum ipso carni esse destruitur, & id alis particulis animalis. Præterea uero, siquidem haud unaquæq; particularum animam habet: si non est anima ratio mixtionis: quidnam est, quod corrumpitur, anima deficiente.

SEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur neq; harmoniam pote fit, eſſe aimã, neq; circulariter circunferri, patet ex iis, quæ dicta ſunt. Secũdum accidens autem moueri, quemadmodum diximus, licet, & mouere ſeipſam. Vt moueri quidem in quo eſt: id autem moueri ab anima. Alia autem ratione, nequaquam pote eſt, ipſam ſecũdũ locũ moueri.

EXPOSITIO.

Empedocli quoq; notam noster Ariſtoteles inurit: tanquam ei, qui non manifeſte diſtinxerit formam illam vitæ innaſcentem, ex ratione mixtionis elementorum ei ſubſtrata: neq; ipſam amicitiam explicarit: vtrum ſcilicet ſolius ſecundum rationem mixtionis, cauſa ſit, aut & cuiuſcunq;. Licet enim omnis mixtio ſecundum quandam rationem fiat: attamen & quod præter naturam exiſtit in ipſa multum reperitur: & quod ſecundum naturam ſe habet in quadam latitudine poſitum eſt. Ita, vt quamuis ipſam mixtionis rationẽ, amicitiæ ſubſtantiam ſtatuat, aut ipſius rationis cauſam: attamen alteram præter hanc ponat. Deinde vero iis dubitationem philoſophus proponit: qui animam harmoniam eſſe non concedunt: & vnam hanc. Quo ſcilicet pacto & vna ſublata mixtione, ea inquam, iuxta quam hæc caruncula ſit: & aliarum quoq; particularum mixtiones tollãtur: ex quibus ipſis particulis eſſe, tanquam animalis largiatur: ita, vt & anima ex neceſſitate recedat: cum id, quod recipiendi vim habet, nequaquam aptum redditum ſit. Hanc itaq; dubitationem adducit, aduerſus eos, qui haud vnam mixtionis arbitrantur eſſe rationem: ſed plures iuxta vnamquãq;. & adducit nos ad id, vt & plures ſimul rationes ponamus: quæ iuxta vnãquanq; ſimilarium partium differant: & vna quoq; ſit: quæ ex his totius animalis omnibus perficiatur: ita vt cum principaliores eius particulæ corrumpatur: & totum quoq; corrumpatur. Quod vero deinceps ſequitur, id ipſum confirmare vult, animam ſcilicet mixtionis eſſe rationem: quia quælibet particula animam habeat: & quia deficiente anima ipſa corrumpuntur inſtrumenta: tanquam rationes amittentia. Habet quidem igitur quælibet particularum animam: verum vnam, atq; eandem, quæ vnicuiq; adeſt. Et ſpectat quidem mixtionis ratio ad animæ præſentiam. Aptam nanq; eam naturam eſſe oportet, quæ recipere debeat. Verum ratio illa, nequaquam anima eſt, Quoniam autem ab anima, & in materia quoq; aptitudo eſt: cum illius ſpecies, atq; imago quædam ſit: iuxta quã mixtionis quoq; ratio procedit: iure itaq; anima deficiente, & ſpecies illa, & mixtionis ratio corrũpitur. Rationes igitur illæ, quæ hanc immobilem eſſe oſtendunt: & corpore quoq; carere, atq; impartibilem eſſe, confirmant. Rationes autem illæ quæ harmoniã confutare valent: nequaquam permittunt, tanquam aliquod accidentium: quod ſine corpore ſit, ipſam putare. Sed ceu ſubſtantiam: atq; adeo ceu principalem quandam ſubſtãtiam. Nam vim mouendi habere ponunt: & tanquam vnum vbiq; in corpore exiſtentem colunt: & tanq̃ eam, quæ ipſius complectendi vim habeat: atq; in cauſa ſit illius aptitudinis ad vitam.

SEXAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

AEQVIVS autem dubitaret aliquis de ea, ceu quæ moueatur, in ea, quæ huiuſmodi intuens. Dicimus enim animam dolore, lætari, confidere, timere. Præterea uero iraſci, & ſentire, & cogitare. Hæc autem omnia, motus eſſe uidentur. Vnde arbitrari aliquis potuiſſet, ipſam moueri.

SEXAGESIMATERTIA PARTICVLA.

ID AVTEM non eſt neceſſarium.

EXPOSITIO.

Quandoquidem incorporea anima eſt: & ceu ſubſtantia incorporea, diſtinguit ex iis philoſophus, quæ propoſita ſunt: animam eam, quæ viuentis corporis effingendi facultatem obtinet: ex qua viuens eſt: atq; viuaciter mouetur: & eam, quæ tanquam mouens, atq; inſtrumento viuente ponitur vtens. Atq; hinc eam duplicem conſpicere fas eſt. Nam altera ex eo tantum perficitur: quod corporum mouendorum vim habet: quæ aliã quoq;

præter corporum vsum haud habet actionem. Altera vero ceu ex seipsa agit: & tunc omnino a corpore separatur. Aequa itaq; hæc de ea, ceu quæ moueatur dubitatio in eam intuetur animam: quæ corporis viuentis determinandi potestatem secum ducit. Nanq; hæc cum actus tanquam eius, quod viuaciter moueatur, sit: eius quoq; passiones, quod ex ipsa determinatur, recipere videri posset. Rursum vero nobis in memoriam reuocandum, quod alius quidem illius corporis motus est: quod naturaliter tantũ mouetur: vt sursum ignis latio: alius vero eius, quod tanquam animatum: vt accretio, & ambulatio, & volatio: ac quoniam horum motuum vterq; diuisibilis est: propter hanc quoq; causam substantiæ diuisibilis existit. Huiusmodi autem est, quæ forma affecta est: nõ autem formalis est. Quapropter quemadmodum in sexto eius tractationis, quæ post naturalia traditur, naturalem formam immobilem esse demonstrat: cum tamen eius, quod mouetur, determinãdi vim habeat: eodem quoq; modo hic, & eam animam, quæ quod viuaciter mouetur, effingendi facultatem habet. At cum duplices existant viuentis actiones: ex quibus alteræ quod corporeum potius est, indicant: alteræ vero quod viuax: accretionis quidem, atque ambulationis, quod corporis formam obtinet in causa est: sensuum vero, atq; voluptatũ, atq; aliarum huiusmodi rerum, quod viuax. Vnde & priores illæ omnium concessione dicuntur motus: posteriores autem hæ motus esse videntur. Pati nanq; & ipsum quoq; instrumentum aliquid oportet, corpus existens. Motus vero corporis passio est. Verũ quandoquidem viuens corpus est: non simpliciter patitur: sed non sine viuaci actione. Quæ vero quod viuax potius indicant: actiones quoq; potius, q̃ motus, dicẽdæ sunt. Quare & mouen quoq; dixit: & rursum ex positione.

SI ENIM & quam maxime ipsum dolere, aut lætari, aut cogitare motus sunt: & unumquodq; moueri horum.

Quandoquidem humanum animal rationis particeps est: & ea quoq; anima, quæ instrumenti determinandi vim habet, cogitandi facultatem obtinebit. neq; vita tantum mouendi vim retinens, huiusmodi erit. Neq; ipsum dolere, aut lætari solum: sed & ipsum co-
Moueri qd? gitare motus erit, aut moueri. Vtrunq; enim de iis dictum fuit. Alterum quidem si ipsam
Motus qd? actionem non sine passione, vt ipsum lætari, & cogitare intelligamus: alterum vero si participationem illã, quæ secundũ actionẽ fit. Quẽadmodũ enim ab albedine ipsum albedine affectũ esse aut & a motu ipsum moueri: & omnino ipsum agere ab actione, diuersum est.

IPSVM autem moueri, est ab anima.

Quæ quidem antea dicta fuere, vitam eam indicabant: quæ instrumenti, quod viuens corpus, erat, tanquam huiusmodi effingendi vim habebat. Quod ex actionibus ei conuenientibus fiebat: quæ quidem actiones vna cum corporeis motibus colligatæ erãt: & propter hanc quoq; causam motus quidam esse videbantur: & quadam quoq; ratione erant. Hinc aũt ad eam ascendit vitam, quæ ipso utitur instrumento. Quia oẽ quod mouetur ab aliquo mouetur. Ipsum uero iucunde, aut cogitabunde moueri ab anima esse, haud ab ea dicendum est, iuxta quam mouetur: sed ab ea, quæ determinat: atq; ex eius actione. Ipsum nanq; mouere illius proprium est: & haud cum ipso moueri implexum. Sed tanquã causa, quæ efficiendi uim habeat, adest. Distincta autem fuit huiusmodi uita ab ea quæ antea: quatenus ipsum a quo, ab eo distinctum secundum quod. & quatenus quod pure agit ab eo distinctũ, quod cõplexe cum corporeis motibus. Quæ sane cũ & deinceps opposuerit: perspicue diuersitatẽ illius animæ, proponit, iuxta quam motus fiunt: & eius a qua.

EXEMPLI gratia, ipsum irasci, aut timere: quia cor sic moueatur. Ipsum autem cogitare, aut huiusmodi. Forsan autem alterum quid. Horum autem contingunt, alia quidem secundum lationem, quibusdam motis. Alia uero secundum alterationem. Qualia uero, & quonam pacto, alius est sermo.

Animalis nanq; hæc sunt. Quando uiuaces actiones non sine corporeo motu fiũt, aut

latiotis,

lationis, aut alterationis. Vt in ira, saliente corde euenit. At in timore, refrigerationem indicat. In ipso vero cogitare, ariditatem interdum quandam significat.

SEXAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

ILLVD autem dicere, irasci animam, simile ac si aliquis diceret, animam texere, aut ædificare. Melius nanq; forsan, haud dicere animam misereri, aut discere, aut cogitare: sed hominem anima.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ipsum irasci, & discere, & cogitare, quantum ad animal pertinet, moueri quodam pacto sunt: ideo haud ad animã, sed ad animal spectare, dicenda sunt. Quẽadmodum neq; ipsum texere, aut ambulare. Nanq; hæc quoq; ad vtrunq; attinent. Licet hæc quoq; magis ipsam corporis formam repræsentent, q̃ ipsum irasci. Sed hominem anima, scilicet hæc agere dicendum est: atq; anima ea, quæ instrumenti determinãdi vim habet. Ita, vt ex ea irascatur, atq; cogitet, & oĩno viuaciter moueatur. Anima vero ea quæ mouendi vim habeat, ita, vt ab ea moueatur. Videtur autem anima, dixisse, haud ea, quæ instrumenti formandi vim habeat: sed ea, quæ mouendi: quam potius quoque animam appellat. Alteram nanq; aut animæ simulachrum nominat, aut non sine anima. Quod & hæc inferens, indicat.

ID AVTEM, haud tanquam in illa motu existente: sed aliquando quidem usq; ad eam: aliquando autem ab ea. ut sensus quidem ab his. Recordatio autem ab illa, ad motus qui in sensoriis, aut mansiones.

SEXAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

MENS uero uidetur adesse, cum substantia quædam sit, & non corrumpi.

EXPOSITIO.

Ex his manifestius distinguit animam mouendi habentem a vita ea, quæ instrumenti effingendi facultatem habet. Hæc enim licet haud ipsa moueatur: attamen in ea, quadam ratione motus reperitur: quia ex ea, quod mouetur, determinatur. In ipsa vero anima mouente, nequaquam: quippe cum prope impartibilem quandam actionem permaneat: & non diuisibilem. Siue ipsum moueat instrumentum: siue cum animal extrinsecus motũ fuerit, actionem quandam proiicit: quæ id quod mouerit, iudicare ualet: cum tamen ipsa prope eius formam sit. Aliquando quidem enim inquit, vsq; ad eam motus. Haud tamen quia, & in illa quoq; motus existat. Id nanq; negauit. Sed quia scilicet cũ in sensorio a sensibili fiat motus in puram eius iudicandi vim habentem cessat actionem. Recordatio vero ab illa, ad motus, qui in sensoriis sunt, vel mansiones. Quando quæ a seipsa mouet ex recordatione excitata mouet, aut quiescere facit ipsum animali. Quod sensorium appellauit. Ac si sane diuersum ipsum a quo, & ipsum ad quod: diuersa quoque ea anima est, in quam desinit sensus: & a qua incipit recordatio propter ipsum viuens corpus. Neq; enim ceu corporis simpliciter sensus ipse est: sed ceu viuentis. Neq; tanquam corporis existit ille sensorii motus, aut mansio. Vna vero cum corpore & ea quoq; vita comprehensa fuit: quæ ipsius corporis effingendi vim habet. Neq; ab ipso viuente ad hanc relatio fit: neque ab hac ad ipsum animal. Neq; enim propriam vltra corpus habet actionem: neq; iudicandi vim habentem puram: neq; incipiendi vim habentem: quippe cum ea sit: quæ quod incipit determinare valet: & vim eam iudicandi non sine perturbatione propter corpus habeat. Oportet autem & sensum prope puram persistere actionem: atq; iuxta terminũ eũ: qui formam rei, quæ sentiri possit nanciscatur. Hæc quidem igitur vita, quæ eius animæ mouentis effingendæ vim habet: cuius respectu, quod mouetur, ceu viuaciter mouetur: non solum hominibus: sed omnibus quoq; animalibus conuenit. Humana uero anima, quam mentem appellat, actionis mouẽdæ facultatem habet. Adesse quidem igitur ipsam corpori scilicet in quit: sed aliquando, & tanquam separabilem. Quod aliunde quoq; accedenti dixit: & substantiam quandam esse enunciat. Non quia aliæ quoque animæ sub-

ſtantiæ non ſint: omnis nanq; vita ſubſtantia eſt: ſed hanc tanquam ſine materia eſſe duxit: ac ex ſeipſa permanere. Illa vero particula quædam adiuncta fuit: quo eam indicet demiſſionem eius: qua vtitur erga has: quæ ſemper in ſeipſis permanent. Ita enim ex ſe, ſine corpore, atq; ſine materia eſt: vt aliquãdo etiam corpori adſit: & ad materiam accedat: neq; tamen icirco corrumpatur.

MAXIME enim corrumperetur ab hebetudine, quæ in ſenectute. Nunc autem, quemadmodum in ſenſoriis euenit. Si enim acciperet ſenex oculum talem: intueretur quemadmodum iuuenis. Quare ſenectus: haud quia anima paſſa ſit aliquid: ſed in quo. quemadmodum in ebrietatibus, & ægritudinibus.

SEXAGESIMASEXTA PARTICVLA.

ET IPSVM ſane intelligere, & ipſum ſpeculari tabeſcit: cum aliud aliquid intus corrumpatur. Ipſum autem impaſſibile eſt.

EXPOSITIO.

Quod quidem ex priuatione interitus fiat: ipſe in primo naturalis auditionis docet. Forma vero nequaquam illam priuationem recipere poteſt: cuius ea eſt priuatio. Nihil nãq; ſuum oppoſitum recipere valet: neq; quod innate formam participat. Quemadmodum neq; ignis frigiditatẽ: quia cõtrarii innate particeps eſt. Quia oẽ quod corrũpitur: eam ob cauſam corrũpitur: quia id tolerat: quod aduẽnne recipitur. Id nanq; contrariorũ recipiendorũ facultatẽ habere, eſt. Aĩa igitur, quæ ex ſeipſa ſubſiſtit: neq; in eo, quod aduenntie viuit, ſuũ habet eſſe: oĩno incorruptibilis eſt. Quapropter ei, qđ ſeparabile ipſius animæ eſt, noſter Ariſtoteles innixus: quod rationis particeps eſt: & in tertio libro, & in his quoq;, incorruptibile eſſe, clariſſima voce indicat. Vita itaq; ea, quæ inſtrumenti effingendi facultatem habet: & quæ tota in vſu ipſius inſtrumenti perficitur: nequaquam ſine eo permanere, ac ſubſiſtere poterit. Ita, vt ſi corruptibile illud ſit: corruptibilem quoq; huiuſmodi vitã enunciare liceat. Niſi illud iam dicere velis: quod incorruptibilis alicuius vehiculi, aut effingendi, aut mouendi vim habeat. Quæ vero & ſeparabiles habet actiones: quam mentem appellare Ariſtoteles conſueuit: vt nauta a naui: non quatenus nauta: ſed quatenus homo ſeparatur: ita & huiuſmodi anima ſeiuncta ab inſtrumento ſubſiſtet. Sunt autem animæ rationem participantis ſeparabiles actiones: quæ ad eam ipſam conuerti poſſunt: quæque præſtantiorum contemplandorum vim obtinent: quæq; eius proprium percipere valent: quibuſq; omnem formam cognoſcere datum eſt: & quæ in id, quod impartibile multas contrahunt proprietates. Ariſtoteles autem hoc in loco, quaſi certis indiciis, atq; notis confirmat quod ſeparabile ipſius actionis rationem participantis: ex eo, quod ipſa oppoſito, alioq; modo, atq; corpus ipſum vigeat. Viget enim ratio hæc, cum iam corpus vt viuens ſeneſcat: qu[illegible]d ei profecto in ſenectute euenit. Tunc enim cum iam hebeſcat corpus: & viuaces facultates, quæ ipſo vtuntur, imbecillius agant: propter inſtrumenti ſcilicet debilitatem: vt quæ ſentiendi, atq; appetendi vim obtinent: validior rationis particeps efficitur vis: quippe quæ neq; vna cum corpore fiat: neq; corrumpatur. Eo nanq; vigente haud ſimul vigebat: neq; ſeneſcente, vna tebeſcebat. At quod ſimul fit, atq; corrumpitur, ſimul quoq; creſcere, atq; ſimul perire neceſſe eſt. Vnde illud quoq; colligitur, quod illud quod ſimul neq; creſcit, neq; perit, atq; delabitur: neq; ſimul fit, neq; ſimul corrumpitur. Haud tamen econtrario, ſiquid actiones, aut ſimul vigentes, aut ſimul pereuntes cum inſtrumento habeat: iam omnino ſimul cum eo corpore naſcitur, aut corrumpitur. Interdum nanq; non quia ipſum aliquid patiatur: ſed quia inſtrumentum: ipſa quoq; actio, quæ per id fit, creſcit, aut hebes fit. Quod & ipſe volens, indicat. Quoniam nequaquam ſi vnquam ipſum contemplari, in ægritudinibus, aut ebrietatibus tabeſcat: iam & mentem pari neceſſarium eſt. Neq; enim ſenſus, qui ſecundum actum exiſtit, tabeſcit: quia anima, quæ ſentiẽdi vim habet, quicpiam patiatur: ſed quia inſtrumentum, quod ei ſubiectum eſt patitur. Si itaque ſumeret ſenex oculum intueretur quemadmodum iuuenis. Hoc itaq; pacto & ipſum intelligere in affectionibus præter naturam impeditur: cum aliud aliquid intus corrumpatur.

tur.Ipsum vero impassibile est, intelligens scilicet. Ob quam itaq; causam, sensus quidem in senectute iuxta actiones impeditur: intellectio autem minime. Quandoquidem vt & ipse progrediens dicet: sensus quidem vtitur corpore, tanquam instrumento. Quapropter & a vehementioribus sensibilibus hebetatur: ita vt minora postea comprehendere non valeat. Contemplatio vero, quæ rationis particeps est, corpore non vtitur. Licet propter coordinationem, quam cum ipso seruat, consequens habeat: atque quadam ratione simul affectum: vt & corpus in lumine existens, vmbram habet. Contra vero ex maiorum contemplatione, erga eam, quæ minorum sit, hæc confirmatur. At si non vtitur, quo omnino pacto, cum aliud aliquid intus corrumpatur, aut spiritus scilicet, aut temperatio, tabescit ipsum intelligere? Propter respectum scilicet, ad ipsum: & coordinationem illam, atque in quibusdam actionibus vsum: licet non in iis, quæ contemplandi vim habent. Quemadmodum & gubernatora ventus, & fluctibus impeditur, non solum quatenus ad solum nauis pertinet usum: sed & quatenus ad eas spectat actiones: quæ a naui separabiles existunt: cum propter perturbationem, ne illas quidem exercere queat. Hac eademque ratione, siquis acum disiungat a manu: cum ea ad suendum manus utatur: non autem ad aliquid effingendum: cum nullo ad id indigeat instrumento. Verum si magnitudinem secundum naturam, atque conuenientem acus habeat grauitatem, nihil ad huius usum, neque ad aliquid effingendum, manus impeditur. Quod si ea grauitatem multam assumpserit: non solum facultati illi, quæ consuere ualet: sed & ei, quæ effingere; impedimentum affertur. Hoc igitur modo, & anima quæ rationis particeps existit, in agentibus quidem cognitionibus corpore utitur: non autem in iis, quæ contemplandi uim habent. Quæ cum illud ingraueserit: atque præter naturam afficitur, iam perturbata impeditur: donec cum eo constituatur: atque omnino extra uergat. At in senectute nequaquam: quia non perturbatur in iniuriis, atq; detrimentis corporis: quæ secundum naturam existunt.

Dubitatio.
Responsum
Dubitatio.
Responsum

IPSVM uero cogitare, & amare, aut odisse, non sunt eius passiones. Sed huius habentis illud, quatenus illud habet. Quapropter & cum id corrumpatur, neq; recordatur, neq; amat. Neq; enim illius erant, sed communis, quod perit. Intellectus uero forsan diuinius quid, atq; impassibile est.

Quandoquidem cogitationem, quæ cognitio quædam rationis particeps est: in passionibus eius, quod commune est, collocauit: nunc autem mentem impassibilem ponit, atque adesse uniuersationisq; particeps cognitio, & ipsa quoque mens est: determinat: quemadmodum ipse cogitationem appellat vitam eam: quæ animalis rationem participantis effingendi vim habet: atq; ipsum cogitare actio huiusce animalis non sine passione est: cuius & ipsum quoque amare, atq; odisse est. Mentem autem appellat ipsam animam rationem participantem: quæ aut vtitur composito, tanquam instrumento: qualis agens, seu practica mens est: aut eeu secundum seipsam agit, vt quæ contemplandi vim habet. Eademq; vtrunque agens, ceu impassibilis, atque diuini aliquid habens, celebratur. Tum quia in corpora principatum obtinentium quia eam habet vim, vt in seipsam conuertatur: tum q; quia nusquam aliquando vergat: tum q; quia cum iis coniungatur, quæ præstantiora, atq; meliora sunt.

QVOD quidem igitur haud potest moueri animam, manifestum ex his. Sin autem omnino non mouetur, patet, quod neq; a seipsa.

Quoniam diuisibiles, atq; continuos, atq; vt ita dicam, hos solos ei visum est, esse motus dicendos: a quibus anima rationis particeps maxime seiuncta est.

SEXAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

MVLTO autem magis, q̃ ea, quæ dicta sunt, ratione caret, dicere numerum esse animam mouentem seipsum. Insunt nanq; iis impossibilia.

Quod quidem animæ definitio, quæ a Xenocrate allata fuit, corrigatur: ne ex vsitato vocabulorum vsu, rem accipiamus, patet. At nostro sane Aristoteli ratio quædam proposita est: quæ cum ipsa conuenit re. Nanque animatam substantiam diuisionem omnem superare, sibi demonstrandum sumit. Neque eam tantum diuisionem superare, quæ cum continuitate est. Id nanque iam demonstratum fuit: cum eam corporeis motibus immobilem philosophus demonstrauit: & prope terminos semper progredi: neque partibus partes, aut totum cognoscere. Ex quibus non modo corpus ipsam non esse: sed neq; aliam præterea vllam habere magnitudinem præ se ferebat. Verum quando, qui vsitate dicitur numerus: quique ex vnitatibus tantum constat, vt mathematicus: quique ex corporibus indiuisibilibus: aut actu solum, aut & potestate, & actu: quemadmodum qui Democritum sequebantur, ponebant: aut omnino situ inter se seiunctus, diuisibilis est: ipsumque in diuisione contemplamur: & quæ ipsum perficiunt, atque complent in partes, atque eas angustas, redacta possidet: ex iis, quæ aduersus Xenocratem Aristoteles scribit, neque partibilem animam esse demonstrat: neque ceu numerus: neque ceu vnitates, aut puncta sunt: ex quibus ceu indiuisibilibus numerus constituitur. Numerus nanque, qui ex corporibus quibusdam compositus sit, iam omnium concessu, animæ non conuenit. Quandoquidem nullam habet magnitudinem. Xenocrates itaque qui & ipse quoque formas numeri vocabulo honestauit: & omnem formam impartibilem esse nouit: quod vero mouetur partibile: & omnino post formas, animæ medietatem ex ambobus extremis indicare voluit: cum numerum ipsam, qui moueatur, dixerit: haud ita locutus est, vt eam simpliciter formam esse intellexerit: sed totum id, formam quæ in diuisionem subingressa esset: ita, vt neq; perfecte diuisa sit: neque omnino forma permanserit. Quia remittat quadam ratione, atque dissoluat impartibilem illam coniunctionem: dum media facta fuit. Propter hancq; causam haud numerum illum simpliciter moueri dixit: sed seipsum mouentem. Quod ob id fecit, quo scilicet & quod medietatis proprium est, indicet: quæ remissa quidem sit, atque paululum descenderit: id quod motus significat: verum nequaquam adeo, vt ab eo, quod antea erat, diuulsa sit. Aristoteles vero, qui numerum partibilem esse multitudinem interpretatur: & motum eum, qui non sine continuitate progreditur: necessario vtrunque ab anima remouet: cum propter suam illam medietatem omnem superet partitionem.

PRIMA quidem, quæ ex ipso moueri contingunt: propria uero ex eo, quod dicat ipsam numerum.

Dupliciter instat: tum quia numerum omnino animam dicit: tum quia numero, qui ex vnitatibus, aut punctis compositus sit, motus connecti non queat.

QVO enim pacto oportet cognoscere unitatem, quæ moueatur, & a quonam: & quonam pacto eam, quæ impartibilis, atq; indifferens sit. Si nanque habet uim mouendi, & mobilis quoq; est, differre oportet.

Diuisibile nanque est, quod diuisibiliter agit. Indiuisibilis autem ipsa vnitas. Et a quonam, & quonam pacto. Neque enim a seipsa. Quandoquidem diuersa est proprietas, quæ mouendi vim habet, ab eo, quod mouetur. Mathematica vero vnitas neque harum alteram indicat, neque ambas. Haberet enim & erga seipsam discrimen: nanque simul mouendi vim obtineret: atque mobilis esset. Simplex autem anguste omnis vnitas est. Neque ab altera. Aut enim intrinsecus, & animata erit. Nulla autem vnitas viuaciter agit. Aut extrinsecus: & aut impulsione, aut tractione. Quod autem impartibile, neutrum valet. Illud vero secundum quonam pacto, quia a quonam constitutum. Quod eam habet vim, vt indicet id, quod scilicet neque tanquam animatum: neq; ita, vt aliunde moueatur.

SEXAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, quoniam inquiunt, motam lineam, planum facere: punctum autem lineam: & unitatum motus lineæ erunt. Punctum nanque unitas est, situ habens. Numerus igitur animæ iam alicubi est, & situm habet.

EXPOSITIO.

Hæc quoque ratio ad idem spectat: quæ nequaquam concedit numero vnitatis, motum conuenire. Quod si quidem conuenit, ei potius conueniet, qui ex punctis constat: cum ex quorundam sententia puncti fluxus linea fit. At quando nonnulli punctum definiunt, vnitatem situm habentem: moueri ille quoque numerus posset, qui ex vnitatibus constat: si illæ situm adsumant. Adsumunt autem in participatione illa animæ cum corpore: siquidem huiusmodi numerus anima est. Iam enim alicubi est: situmque in animato corpore habet. Verum absurdum his quoque concessis est: lineam esse animæ motum. Linea nanque puncti fluxio est.

PRAETEREA uero a numero quidem, si adimat aliquis numerum, aut unitatem, relinquitur alius numerus. Plantæ uero, & ex animalibus multa, cum diuidantur uiuunt: & uidentur eandem animam habere specie.

Hæc sane ratio per se refellit numerum esse animam: & non amplius vt id, quod mouetur. Numerus nanque & diuiditur in diuersos specie numeros, & in diuisione minuitur. Anima vero, vel in ipsius animati partitione indiuisibilis permanet. Ac licet interdum quidem numero multiplex reddatur: attamen forma inuariabilis existit. Vt in plantis liquido apparet: in quibus qui abscisi sunt ramuli, eandem habent animam. Quæ haud sane vna numero diuersis adest: neque in tota reperitur planta: cum multæ earundem, consimiliumve formarum insint, alia quidem in alia particula. Quod nanque vnum est, vna quoque viuum redditur anima. Vnde itaque illa in ramulo anima adest? extrinsecusne dicam? Vnde omnino animatis accedit? siue tunc fiat: siue antea quoque extiterit: ita vt confestim inciso adsit ramulo: ceu iam perfectam accipiendi habeat aptitudinem. At propter naturalis vitæ tenuitatem, haud multa opus est naturæ opera: quæ illam subiecto aptitudinem præparet. Hac eademque ratione & animalia quædam ex putrefactione fiunt: quæ contenta sunt solo effectione ex toris. Quoniam quæ perfectiora sunt, & magis particulares efficientes requirunt causas. At quonam pacto sane vel animalibus quibusdam diuisis, vtraque parsnum viuit? Alteram quidem earum partium viuere, in qua scilicet illæ remanent particulæ, quæ principatum obtinent, nequaquam admiratione dignum est: cum eadem in hac remaneat anima. Alteram vero partem quonam pacto viuere, dicendum est? Neque enim ea, a qua semel seiuncta est: neque altera anima effici animal valet: cum particulas illas, quibus ipsam recipiet animam, quæque magis propriæ sunt, non adsumpserit. Quapropter neque diu permanet: sed quodam pacto, ac quadamtenus. Neque enim vitæ imaginem illam solum afferre satis est. Quandoquidem quo moueatur, atque sentiat, perfecta opus est præsentia, tam animæ illius, quæ mouendi, quam quæ iudicandi facultatem habeat. Nunquid igitur vel separatis quoque partibus eandem nihil prohibet animam adesse: donec ambæ eandem ad illam indiuisibilem animæ vitam, seruent aptitudinem?

Dubitatio.

Responsum

Dubitatio.

Responsum

SEXAGESIMANONA PARTICVLA.

VIDERETVR autẽ nihil differre, unitates dicere, aut corpuscula parua. Nanque ex Democriti sphærulis, si fiant pũcta, sola autem maneat quantitas, erit aliquid in ea. Alterum quidem mouens: Alterum uero quod mouetur. Quemadmodum in magnitudine. Neque enim quia magnitudine differat, aut paruitate id euenit, quod dictum fuit: sed quia quantum.

EXPOSITIO.

Quod quidem nunc inducitur absurdum aduersus eos, qui tanquam ex vnitatibus animam numerum esse statuunt, est: quod ex necessitate, alias quidem ex vnitatibus vim mouendi habere: alias vero moueri, eis dicendum est. Quoniam si vnaquæq; sufficiens est, vt ipsa seipsam moueat, quid opus est multitudine? At non vnaquæque vnitas anima est. Sin autem numerus existit, aliæ quidem vnitates mouendi vim habebunt: aliæ autem mouebuntur. Quod si ita sese res habebit, diuersæ secundum speciem inter se erunt vnitates: punctumque differet a puncto. Vnitates namque, quæ situm iam in corpore habent, puncta existunt. At Aristoteles commune id absurdum faciens & aduersus Democriti de anima opinionem: ceu & ei quoque contingat: antea diuersitatem opinionum Democriti, atque Xenocratis, ex eo, quod multitudinem quandam ipsam esse dicant: nobis in memoriam adducit. Quo, quemadmodum dictum fuit, ambobus vna id obijciatur absurdum. Licet enim ex corpusculis quibusdam numerum Democritus constituat: attamen ex indiuisibilibus propter densitatem, & ex indifferentibus secundum speciem, subiectamq; naturam. Numerus itaque anima ex vtrius usque sententia est: tametsi ex indiuisibilibus, atq; indifferentibus. Nulla nanque differentia erit, quo ad id, quod est numerum esse: quod corpuscula quidem pondus habeant: id quod ipse magnitudinem appellauit: vnitates vero impartibiles existant: quas etiam paruas ob hanc causam dixit. Illud nanque satis superq; est: quod quantum secundum multitudinem vterq; dicat: quo alia quidem ex his mouendi vim habere: alia vero huiusmodi esse, vt moueantur, ipsis ex necessitate fatendum sit. Cum itaq; dicat, solum autem manet ipsum quantum, & deinceps, sed quia quantum, determinatum intelligit quantum.

QVAPROPTER necessarium esse aliquid quod moueat unitates. Sin autem in animali, ipsum mouens anima, & in numero. Quare non quod mouet, & quod mouetur anima: sed mouens solum.

SEPTVAGESIMA PARTICVLA.

CONTINGIT autem sane quodam pacto unitatem hanc esse. Oportet enim & adesse eius discrimen ad alias. Puncti autem, quod ex unitate, quodnam esse poterit discrimen, præterquam situs?

EXPOSITIO.

Aliud aliquid scilicet esse oportet præter eas, quæ mouentur. Quando & quælibet vnitas, & quælibet ex Democriti sphærulis, anima erit. Inquit autem non contingere vnitatem esse eam, quæ mouet. Discrimen nanque aliquod seruaret cum iis, quæ mouentur. Nulli autem vnitati erga vnitatem adest differentia. Quemadmodum neq; sphærulis illis inter se: ex quibus secundum Democritum anima constituitur. Quod itaq; secundum substantiam poterit esse discrimen, præterquam situs? Vnitates vero ex quibus anima numerus efficiebatur, puncta nunc vocat: tanquam ea, quæ situm præterea sumpserint. Propter præsentiam scilicet eius in corpore. Puncta vero non specie: sed solo situ: quia hoc, aut illo modo collocata sint, differunt.

SIQVIDEM igitur sunt diuersæ, quæ in corpore unitates, aut puncta: in ipso erunt unitates. obtinebit nanq; locu puncti. At quid prohibebit in ipso esse, si duas, & infinitas? Quorum nanq; locus indiuisibilis, & ipsa.

SEPTVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

SIN autem puncta, quæ in corpore sunt, numerus anima: uel si numerus, qui ex punctis quæ in corpore, anima est: propter quid non omnia animam habent corpora. Puncta nanq; in omnibus uidentur esse, & infinita. Præterea uero, quonam pacto pote est separari animas, & dissolui a corporibus: siquidem non diuiduntur lineæ in puncta?

Expositio.

EXPOSITIO.

Quandoquidem omnis magnitudo puncta habere videtur:& licet non actu,at potestate,& propter id,& ipsum quoq; corpus:interrogat, vtrum diuersæ animæ vnitates sint a corporeis punctis:cum situm assumpserint,aut eædem. Siquidem igitur diuersæ, corporis puncti sedem obtinebit ipsum animæ punctum. Nam cum impartibile sit,in impartibili collocabitur. Et primo non iuxta sumpsius magnitudinem, neque iuxta continuitatem corpus erit animatum:sed iuxta sola puncta. Neq; enim componitur continuum ex punctis. At id nunc ipse absurdum non posuit:quoniam haud proprie instat aduersus positionem animatorum punctorum, præter corporata puncta:sed aduersus eam, quæ animam omnino numerum ex punctis esse statuit. Alterumq; infert. Quid prohibet, si duo in eodem sunt puncta:quin & plura sint? Ita, vt omnia animata in vno sint corporato. Idq; communiori quodam vocabulo, locum vocauit: tanquam id, quod eorum recipiendorum vim habeat. Hoc autem pacto continget, corporeum tantum punctum animatum esse. Quod si non diuersa,sed eadem sint animata puncta,cum iis,quæ corporis existunt: ita vt puncta in corpore existentia,animæ numerus sint:aut vt melius loquamur: numerum punctorum in corpore, dicamus esse animam: omnia iam corpora erunt animata. Siquidem in omnibus puncta reperiuntur. Illa vero particula,& infinita,adiecta fuit: & aliud quoddam indicat absurdum,quod positionem hanc sequitur. Neque enim actu, sed potestate in corpore ista reperiuntur:siquidem puncta sunt. Infinita nanque,quæ potestate. Quapropter ne numerus quidem dicendus est: quæ ex eis componitur multitudo. Numerus nanque omnis finitus est. At vltra id,q; animam potestate,non autem actu, in animatis ipsis fingat:& aliud quoque infert absurdum. Inseparabilem scilicet a corpore hac ratione animam fore:eo neque verum id sit:neque ipsis placeat, qui hæc dicunt. Siquidem non diuiduntur ipsæ lineæ in puncta. Hoc enim solo modo separarentur animæ,si ipsa quidem corpora in superficies, hæ vero in lineas, lineæq; in puncta diuidantur. Erunt enim nequaquam adhuc cum continuitate. Fieri autem huiusmodi diuisiones minime possunt. Quoniam non partes,sed extrema sunt,puncta linearum, lineæ superficierum,& superficies corporum.

SEPTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

CONTINGIT autem, quemadmodum dicebamus : partim quidem idem dicere,cum iis,qui corpus quoddam tenue ipsam ponunt : partim uero quemadmodum Democritus moueri inquit,ab anima , proprium absurdum . Siquidem enim est anima in omni eo,quod sentit:necessarium in ipso duo esse corpora: si corpus aliquod anima .iis uero qui numerum dicunt in uno puncto,multa puncta . aut omne corpus animam habere. Nisi differens aliquis numerus adsit:& alius aliquis existentibus in corpore punctis.

SEPTVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

CONTINGITQVE moueri animal,a numero:quemadmodum & Democritum dicebamus id mouere . Quid enim differt sphæras dicere paruas , aut unitates magnas,aut omnino unitates,quæ ferantur ? Vtroq; enim modo necessarium mouere ipsum animal:quia moueantur ipsæ.

SEPTVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

CONNECTENTIBVS sane in idem,motum , & numerum , hæcq; contingunt,& multa alia huiusmodi. Non enim solum definitionem animæ impossibile, huiusmodi esse:uerum & accidẽs . Patet autem,si quis aggrederetur ex ratione hac, passiones,atq; opera animæ assignare , ut ratiocinationes, sensus,uoluptates,dolores,quæq; alia huiusmodi . Quemadmodum enim diximus , ne uaticinari quidem facile ex his.

EXPOSITIO.

Prosequitur sane dicens, quemadmodum iis, qui animam numerum seipsum mouentem dicunt, accidunt impossibilia. Primoq; quæ ex ipso moueri contingũt absurda: propria vero ex eo, q numerum ipsam dicant. Verum quoniam moueri ñ tantum ipsam iure arbitrari possunt, qui corpus existimant: ideo quo ad absurda pertinet, eorum cum his societatem, atq; coniunctionem, qui numerum ipsam seipsum mouentem voluere, tradit: sed haud amplius ex ipso moueri: nam id iam dictum fuit: at ex aliis aggressionibus. Illis nanq;, qui ipsam corpus vnum quoddam continuum inquiunt: ignem exempli gratia, aut aerem, aut aliquid omnino tenue: id accidit absurdi, vt duo in eodem corpora fingant: tum quod mouet: tum quod moueatur. Per totum nanq; viuens anima pertransit. iis vero qui ex vnitatibus numerum ipsam esse aiunt: illud euenit, vt duo puncta, aut & multa in eodem collocent. Omnia nanq; aiæ puncta, in corporeo vno erunt puncto. Alia nanq; sunt animata puncta, præter ea, quæ corporis. Ne omne postea corpus animatum esse fateri cogamur. Cum iis vero, qui corporum multitudinem ipsam dicunt: iuxta proprium ipsis conueniens absurdum: præterq; eos, qui ipsam mouent: ii quoq; societatem habent, qui numerum ex vnitatibus dicunt. Dictum autem iam fuit, quod iis contingat absurdũ: quod illud est, vt alias quidem ex animatis particulis mouentes dicant: alias autem quæ moueantur: cum tamen absq; vllo discrimine sint. Accidere autem, inquit, & alia quoque absurda iis, qui in idem connectunt numerum, atque motum. Quæ vel confestim infert. Quoniam non solum substantiam animæ huiusmodi esse, impossibile est: at neq; ei contingere possunt quæ dicta sunt. Id autem est, esse numerum. Neq; enim quemadmodum motum animæ adesse dicebamus, & eius quoque perturbationibus secundum accidens: quia scilicet corpus moueretur: ita & numerum quoq; ei adesse, dicere possumus. Qualẽ enim aliquis numerum ratiocinationibus, aut aliis animæ viribus, aut passionibus concederet. Quacunq; enim ratione difficile cõuenire: vt & de harmonia quoq; dixit. Si ex vnitatibus scilicet ipsum numerum intelligamus. Quoniam medietati animæ, quam ex numero seipsum mouente Xenocrates indicare voluit, secundum ea ad generationem progredienti, hæc adsunt perturbationes.

SEPTVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

TRIBVS uero modis traditis, secundum quos definiũt animam. Alii quidem quod maxime mouendi uim habet, enuntiarũt: quia moueat seipsum. Alii uero corpus, quod maxime tenue: aut quod magis incorporeum aliis. Hæc autem quascũq; dubitationes, atq; subcõtrarietates habent, pertransiuimus fere.

EXPOSITIO.

Haud idem est, substantiam quampiam, aut actionem, aut omnino quãcunq; considerare proprietatem, & modum, quo illa sit. Mouendi nanq; vim animam habere: magisq; incorpoream esse, q̃ oĩa corpora, quæ apparent: & vim quoq; cognoscendi obtinere eam, quæ animalium exsistit: ita, vt tum ad sensibilia sola pertineat: tum & ad intelligibilia, inuẽti sunt, qui assensi sint. Haud tamen omnes traditis illis acquiescũt modis. Neq; enim quia seipsam moueat, mouet. Neq; quia corpus maxime tenue sit: ideo ipsa quoq; magis incorporea. Neq; quia ex elementis cõstituta sit, res cognoscit. Cum immobilis omnino sit, atq; pure incorporea: neq; materiei, sed formarum principio nitatur. Elemẽtaq; cum materia sint. Q. quidem igitur & immobilis, quantum ad corporeos omnes motus pertinet, sit: & quod in corporea, cum quæ instrumenti, ceu instrumenti effingendi vim habet vita: tum quæ vtitur, atq; mouere valet ipsum instrumentũ: multoq; magis, ea, quæ intelligens est, iam ab Aristotele determinatum fuit: ex iis scilicet sermonibus, quibus opposita confutata fueret. Confutat autem quod reliquum est, eos qui ex elementis ipsam esse dicũt. Qui ob id eam huiusmodi posuere: quo & ipsa vbiq; elementa, & quæ ex ipsis constant, ex quadã similitudine, cognosceret. Neq; enim ea ratione vult Aristoteles animam cognoscere: sed quandam esse cognationem, atq; conuenientiam ipsi cognoscenti, cum eo, quod cognosci

debet. Siquidem cognitio, quæ actu existit: prope illud permanet: quod cognoscendi vim
habet. Formalis autem, quæ huiusmodi est, ac nequaquam materialis. Siquidem & cum
compositum sit, quod cognosci debet, vt & ipsum sensibile: non prope ipsam materiā, neq;
prope vtrunq;: sed prope solam huius formam ipsa stetit cognitio: ceu ea, quæ actio, non
autem passio sit. Verùm ea, quæ instrumento vtitur adiutore: non sitie passione fit: cū nō
in ipsa cognitione: sed in ipso corpore, collocata sit passio. Vel tunc enim iudicium illud,
quod in formam desinit: actio impassibilis est: quæ adhuc ex cōueniēti actione eius, quod
cognoscit, fit. Est enim aliqua forma, quæ extrinsecus alicui secundum actum aduenit.
Quemadmodum lumen aeri: Quod haud ei ex mutatione, conuersioneve quapiā adest.
Vt & illa eius iudicat præsentia, atq; absentia: quæ nullum secum tempus trahit. Vnde &
actus quoq; perspicui esse dicitur. Et ita adest, vt & vita corpori: & omnino forma mate-
riæ: verum extrinsecus, atq; aliunde aduenit. Actio vero quæ cognoscendi vim habet, in-
tus existit. Eaq; haud compositi est: quemadmodum quæ calefaciendi vim habet ignis.
Actio nanq; quæ in formam desinit: & quæ impartibilis est, & tota in ipso nunc collocata:
non diuisibilis, sed indiuisibilis est substantiæ. Vnde & quod vim principii obtinet, totum,
atq; purum est: & quod prope formæ actionem existit. Quod vero cum ratione, atq; intel-
lectione reperitur, multo magis principii vim seruat. Tūcq; præsertim, cum corpore, neq;
tanquam instrumento vtatur. Quid itaque affinitatis est eius quod cognoscendi vim ha-
bet, cum eo, quod cognosci debet? Formalis, vt iam dictum fuit. Atq; ea viuax, iudicādiq;
vim habens existit. Quæ vero formalis est, indiuisibilem quandam participationem om-
nium, cum omnibus indicat. Ac iunctæ quidem inter se sunt extremæ formæ: quæ scili-
cet mouere incipiūt: & quæ eorum quæ mouentur determinandorū vim habent: quæq;
cognoscendi facultatem retinent: quæq; ceu cognoscendo inter se absolutæ sunt. At con-
iunctio ea, quæ pure indiuisibilis est, formis adiuncta est. Substātiis autem rationem par-
ticipantibus affinitas ea, quæ secundum rationes. Neq; enim ipsæ rationes inter se seiūctæ
sunt. Quando haud in partitione suum habent esse: sed in communicantia quadam, quæ
remissa est, ac fere clam ex indiuisibili illa coniunctione recessit. Diuersæ autem sunt hu-
ius remissionis mensuræ. Alia quidem enim iuxta rationes proximas intelligentibus for-
mis cum cognoscant: paruam habent diminutionem: atq; cognationem quandam conue-
nientem. Alia vero contra magis absunt. Atq; illa quidem formarum contemplandarum
vim habent: tanquā ea, quæ sua ex substantia ipsis iuncta sunt: neq; omnino extra fluūt:
sed in seipsa, atq; in præstantiora feruntur. Extrema autem illa, quæ tota in ea, quæ extrin
secus sunt, tendunt: neq; præstantiorum, neq; suiipsorum percipiendorum vim obtinēt:
sed res tantum extrinsecus positas, comprehendere valent. Quibus ipsis, vel media propin
qua sunt: non tanquam eadem: sed tanquam media ipsis extremis. Quemadmodum &
econtrario, cum media primorum illorum contemplandorum vim habeāt: affinitas, atq;
conuenientia est, vt secundis, cum primis. Haud igitur mutuam eius, quod cognoscendi
vim habet, atq; eius quod cognosci debet Aristoteles conuenientiam tollit: sed, non necessa
rio eam conuenientiam ibi collocatam vult, vt idem sint. Neq; enim animam ipsam in idē
progredi vult cum seiunctis illis causis, vt cum amicitia, aut discordia: neq; cum inferiori-
bus istis quatuor elementis. Qua ergo ratione hæc cognoscet, quæ non sine materia sunt? Dubitatio.
Quoniam hæc quoq; ex naturalibus determinantur rationibus: quibus etiam animata Responsum
ratio proxima, atq; affinis est. Sin autem & omne, quod recipiendi vim habet, sese conue-
nienter habere debet cum forma illa, quæ innascatur: & ipsa quoq; forma erga receptio-
nem: ipsi quoq; materiei erit conuenientia cum formis, atq; rationibus: licet iuxta obscurā
quādam significationem: & ipsis quoq; formis, atq; rationibus cum materia: sed iuxta ex-
cellentiam quandam definiendi vim habentem, atq; iuxta huiusmodi principium, quod
complecti, continereq; potest, atq; vnum efficere. Conueniens aūt coniunctio est, iis quæ
coniunguntur: atq; comprehensio iis, quæ comprehendūtur. Non ipsæ itaq; res, quæ co-
gnoscuntur in substantia animæ sunt: sed conuenientiæ illæ formales, quæ ipsarum rerū
affines. Verum potius formales in ipsa sunt mente: & rationis participes in anima: & diuer
sæ in diuersis. In mente quidem enim, vel secundorum illorum adest cognitio ex formis,

quæ in ipsa existunt. In anima vero iuxta rationes eas, quæ cõuenienter erga vnũquodq; eorum, quæ cognosci possunt, proferuntur. Cæterum hæc, vel ipsa philosophi verba, dũ explicando progredimur, considerabimus.

RELINQVITVR autem inuestigare, quonam pacto dicitur, ex elementis ipsam esse. Dicũt quidem enim, quo sentiat ea, quæ sunt: & unumquodq; cognoscat.

SEPTVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

NECESSARIVM autem contingere multa, & impoßibilia rationi. Ponunt namq; cognoscere simili simile: tanquam si animam res collocassent. Non sunt autem solæ hæ: multæ immo, & diuersæ: atq; adeo forsan infinitæ numero, quæ ex his.

SEPTVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EX QVIBVS quidem igitur est unaquæq; harum, cognoscere animam, atque sentire. Sed uniuersum quonam cognoscet, aut sentiet. ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os.

EXPOSITIO.

Neq; enim Aristoteles vult, res ipsas in anima reperiri: in corporibusq; in primis, positionis absurditas elucescit. Quoniam non solum quatuor illa elementa in ipsa necesse est collocare: sed & composita omnia. Neq; enim ex elementis solis: sed & iuxta rationem cõpositionis cognoscitur. Oportet itaq; & vniuscuiusq; rationem inesse: si & vniuersum, hoc est, compositum ipsum cognosci debeat. Deum autem vel ipsum ex Empedoclis sententia, ex elementis constare inquit: eum sphærus ille sit. Atq; Empedoclis testimonium adducit, qui in ossibus rationem compositionis assignauit. Amabilis autem, hoc est, concinna dicta fuit terra, ceu talus, ex Pythagorica institutione. Talum enim, quia duodecim habet latera, octo q; angulos, & sex plana, ita vt harmonicam quandam efficiat proportionem: harmoniam appellabant. Choana autem a poeta, vasa illa dicuntur, in quibus eorum, quæ miscentur, temperatio fit. Namq; inquit, Pone in choanis vigintı, omnesq; impleant. Quæ etiam ampla, hoc est, lata, quia capiendi potestatem habeant, appellat. Miscet autem ad ossium generationem, quatuor ignis partes: forsan propter siccum, albumq; colorem, plurimum ignem ipsa participare inquiens. Duas vero terræ parteis, atq; vnam aeris, & vnam aquæ. Quas sane ambas, fluentem splendorem vocat. Fluentem quidem propter humiditatem, ex ipso fluere, atq; labi ducto vocabulo. Splendorem vero, ceu perspicuum.

EODEM autem modo, & bonum, & non bonum. Eademq; ratione, & in aliis.

Absurdum quidem est, corpora quædam in anima reperiri dicere: absurdius vero illud, vt & infinita dicas. Quoniam ipsa postea composita secundum speciem quoq; humana intelligentia comprehendi non possent. Ac illud quoq; multo magis absurdum, quod est, in formali, aut rationis participe substantia, priuationes collocare. Priuatio namq; in eo subsistere potest: quod aduentitie formarum recipiendarum vim habet. Non autem in iis, quæ innate ipsarum participes sint. & multo magis neq; in substantia illa possunt subsistere: quæ ex rationibus perficitur. Formæ namq;, quæ generabilium istorum determinandorum vim habent, non sunt, sed faciunt ipsam priuationem. Hæ quidem tanquam subsistentes. Quæ vero cognoscendi vim habent, cognoscendo. Quia præcipue quidem ipsum bonum cognoscant. Vbi vero generabile fuerit ipsum bonum. Nouerunt q; aliquando ipsum remissum: & ipsæ ex remissione illa cognitionis ipsius boni, cognoscunt malũ. Quemadmodum visus quoq; tenebras nouit: non ex prima illa notione, quemadmodũ lumen: sed ex eo, quod lumen non contempletur. Vnde si quispiam, ea quæ quæcunq; ratione cognosci queunt, in anima collocarit: non solum ipsum bonum: sed & ipsum quoq; non bonum in ea reperietur. Eademq; ratione & in aliis: quia aliarum quoq; formarum priuationes in anima existent.

SEPTVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

PRAETEREA uero cum multis modis dicatur quod est. Significat enim id quidem, hoc aliquid. Illud uero quantum, aut quale, aut & aliquod aliud ex diuisis generibus. Vtrum ex omnibus erit anima, aut non. Sed non uidentur communia omnium esse elementa. Nunquid igitur, quæcunq; substantiarum ex his solis? Quo igitur pacto cognoscit & aliorum unumquodq;? An dicent uniuscuiusq; generis esse elementa, & principia propria, ex quibus anima constet? Erit itaq; & quantum, & quale, & substantia. At impossibile ex quanti elementis substantiam esse, & nõ quantum. Dicentibus sane ex omnibus, hæc, atq; huiusmodi alia contingunt.

EXPOSITIO.

Elementa vniuscuiusq; generis philosophus esse dicit: quæ communiter omnibus illis, quæ sub illo sunt genere, insunt: neq; præterea alii alicui. Vt substantiæ ex se stare, & haud in subiecto reperiri. Quia aliorum cõtinendorum vim habeat: & quia cum suispsius sit, illis subiiciatur: omninoq; nihil accidentibus indigeat, quo sit. Quapropter & eadem, & vna numero contrariorum recipiendorum facultatem habet. Quantitatis autem est mensura, atq; tantum esse: quodq; æqualitatis, atque inæqualitatis recipiendæ vim obtinet: quodq; ad finem, vel infinitatem spectat. Qualitatis vero formandæ vim retinet, ipsum tale, ipsum simile, & dissimile. At communia ipsis decem generibus sunt, quæcunq; rerum elementa. Quæ tamen haud vniuoce de omnibus dicuntur. Quare non videntur, nunc dixit, esse communia: sed vt ea, quæ ab vno originem habent, & ad vnum tendunt. Quapropter siquidem ipsa, quæ cognosci possunt in ipso cognoscente existunt: opus est multis modis ipsa communia inesse, & decem modis: quot modis ipsa quoq; communia insunt. Sin autem ex cognatione rationum erga ipsa, id fiat: satis superque est vel vna ipsius eiusdem ratio: quo ipsum idem vbiq; locorum cognoscat. Neq; enim illius vnius solius vna est scientia: quod vniuoce dicitur: sed & eius, quod ab vno originem ducit, aut ad vnũ tendit. Vt & manifeste hæc in iis, quæ post naturalia dicuntur, determinata fuere. Quemadmodum & eius, quod salubre vna est facultas medendi: cum tamen multis dicatur modis. Rursum siquidem ipsa eorum quæ cognoscuntur elementa, quispiam animæ inesse dicat: anima non solum substantia erit: sed & quale, & quantum, & alia quoq; genera. Rationis autem particeps conuenientia, quæ ad hæc omnia spectat, nihil prohibetur, quin substantia sit.

SEPTVAGESIMANONA PARTICVLA.

ABSVRDVM præterea & dicere quidem impassibile esse simile a simili. Sentire autem simile simile: & cognosci, simili simile.

EXPOSITIO.

Et in aliis quoq; determinatum fuit: quemadmodum quod actu, & omnino simile nõ potest a simili pati, calidum a calido, & siccum eodem modo. Eademq; ratione & quod cognoscendi vim habet ab eo, quod cognosci potest: sed non ab eo, quod habet vim cognoscendi. Nanq; & ab eo. Quandoquidem quod cognoscendi vim habet, cognosci potest: quemadmodum quod cognosci potest, cognoscendi vim habet. & aliquando tanquam id, quod cognoscendi vim habeat, cognoscit. Quamobrem haud secundum similitudinẽ simpliciter collocata sunt.

IPSVM uero sentire pati quoddam, atq; moueri ponunt.

Cum non solum in instrumenti affectione ipsum pati positum sit: sed & in ipso iudicio, & sensibilis forsan formæ: quæ ratione diuersa est ab eo, quod sentiendi vim habet. Perficiturq; ex actione, quæ sentiendi vim habeat, cum facere sit.

EODEM autem modo, & ipsum intelligere, & cognoscere. Verum cum multas dubitationes, atq; difficultates habeat ipsum dicere quemadmodum Empedocles: quod corporeis elementis quælibet cognoscuntur, & ratione similis: confirmat quod nunc dictum fuit. Quæcunq; enim insunt in animalium corporibus simpliciter ex terra, ut ossa, nerui, capilli, nihil sentire uidentur. Quare neq; similia. Atqui conueniens id erat.

OCTVAGESIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero unicuiq; principiorum imperitia potius, quã peritia inerit. Cognoscet quidem enim unum unumquodq;. Multa autem ignorabit. omnia nanq; alia. Contingit præterea Empedocli & imperitissimum esse Deum. Solus nanque ex elementis unum non cognoscet discordiam. Mortalia autem omnia, ex omnibus enim unumquodq;.

EXPOSITIO.

Cum cognoscere illud intelligat, quod scientiam pariendi vim habet: & hæc quoque fa cere, atq; pati existunt. Cognoscere nanq; ea, quæ sunt, iuxta actionem eam, quæ cognoscendi vim obtinet, facere esset. Pati vero ex perfectione illa: quæ ab ipso intelligibili, aut sensibili acquiritur. Verum hæc sine materia sunt in quibus in idem subiecto conuenit ipsum cognoscere, & ipsum cognosci: simulque sunt, & facere erga ea, & pati ab iis. Non tamen quatenus ea inter se similia sunt: sed quatenus quodam pacto ratione dissimilia. Quandoquidem ipsa sumpsorum cognoscendi vim habent: & a seipsis quoque cognosci possunt. At in iis quæ cum materia existunt, non conuenit, neq; in idem concurrit, quod cognosci debet cum eo, quod cognoscendi vim habet: vt in tertio huius tractationis libro ipse philosophus dicturus est. Cæterum non solum ratione, sed subiecto quoque separata sunt. Haud igitur sane ignis ab igne cognoscitur. Cognosci nanque ignis potest, at nequaquam cognoscendi vim habet. Quod q; in his ambo non conueniant, testimonio suo confirmant, & quæ manifeste apparent. Si nanque terra cognosceret: & illæ quoque particulæ, quæ magis terrenæ sunt: cognoscendi potestatem haberent: cum tamen ex corporibus, quæ magis terrena sunt, nullum sentiat. Illis vero in verbis confirmat, quod nunc dictum fuit: pro eo quod dici debet, interpretandum est: vt & coniunctio illa, enim indicat: quæ ex illis est, quæ rationem reddunt. At Aristoteles neruos inter ea, quæ sensu carent collocat: quippe cum ille spiritum sensorum in tactu esse voluerit. Argumenta vero quæ sequuntur, perspicua sunt. Principium nanque, quod proprie dicatur, sumpsius cognoscendi vim habere debet: & quatenus id habet, principium est: & ex hoc, & eorum omnium, quæ ab ipso deducuntur non sine comprehensione tamen, quæ omnium in causa est. Contingit autem iis, qui ita principia diuidunt: & ratione similitudinis cognitionem inducunt: vt vnius solius cognitionem vnicuique principio concedant: aliorum autem omnium imperitiam. Ei vero, quod ex principiis ductum fuit: & quod ex ipsis compositum, omnium cognitionem, præterquam sphæri. Quem Empedocles deum celebrat. Ille nanq; solus compositorum discordiam non cognoscet: quoniam non perficitur ex ea.

OCTVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

OMNINO autem propter quam causam non cũcta animam habent, quæ sunt. Quandoquidem omne aut elementum, aut ex elemento uno, aut ex pluribus, aut ex omnibus. Necessarium nanque est, unum aliquod cognoscere, aut quædam, aut omnia.

EXPOSITIO.

Quandoquidem mens, atque anima ea sunt, quæ cognoscendi vim habent: cognoscendi vero vim habent elementa, & quæ ex eis: & quod conuertitur verum existet: omne

scilicet

ſcilicet elementum, & ex elementis animam eſſe, aut mentem. Nunquid igitur habent hæc, quatenus cognoſcendi vim obtinent? Quoniam haud alia ratione, niſi quatenus cognoſcendi vim habent, determinata ſunt. Ipſam vero cognoſcendi vim dicunt elementis ſecundum ſe ineſſe.

OCTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

DVBITARE autem aliquis poſſet, & quidnam eſt, quod unum ipſa facit. Materies nanque uidentur elementa. Maxime proprium nanq; illud, quod continet, quodcunque eſt.

EXPOSITIO.

Omne corpus, ſiue ſimplex, ſiue compoſitum ſit, vt ſuum habet eſſe, non ſecundum ſeipſum, neq; a ſeipſo: ſed iuxta alterum, quod formale eſt, & ab altero, eaq; efficiens, aut finiens cauſa eſt: ita & ipſum vnum iuxta id, quod formale habet: & a cauſa ipſa ſubſiſtere exiſtit. Quapropter & quod compoſita vnum reddit, forma quidem eſt, tanquam id, iuxta quod: efficiens autem ceu a quo. Magis autem propria profecto cauſa ipſius eſſe eſt, atque ipſius continere: q̃ eorum quæ perficiuntur, atque vnum redduntur. Elementa vero perficiuntur atque vnum redduntur. Id quod illud contineri indicat in ipſis animalibus anima. Anima itaque maxime proprium principium elementorum eſt. Elementa quidem enim materiei locum obtinent. Anima vero formæ, atq; efficientis. Formæ quidem, quatenus ipſius viuentis effingendi facultatem habet: vt efficiens vero, quatenus eo vtitur, tanquam inſtrumento.

ANIMA uero eſſe aliquid melius, & imperandi uim obtinens impoſsibile. Impoſsibiliuſque adhuc mente. Acquiſsimum nanque eſſe id antiquiſsimum, & proprium ſecundum naturam. Elementa uero inquiunt prima eorum, quæ ſunt eſſe.

Id autem intelligendum de anima ea, quæ rationis particeps ſit. Ipſa nanque ea eſt, quæ ineſt. Ipſaq; antiquior eſt, propter rationis conſequentiam. Id quod illud, æquum, ſeu æquiſsimum indicat. Quia adeſt, & non corrumpitur, quemadmodum antea dixit. & propria eſt ſecundum naturam. Maxime nanque proprie ea cauſa eſt, quæ ipſius fieri, atque ipſius eſſe ſeiunctim. Haud itaque recte quidam corporata elementa, ceu prima, ex iis quæ ſunt colunt. Ex hiſq; illud quoque indicauit, qua ſcilicet ratione cognoſcit anima. Quoniam ceu forma, cognoſcendi vim habet. Quare illa eius conuenientia erga ea, quæ cognoſci debent: huiuſmodi habeatur affinitas, vt non ex materia pendeat: ſed a forma ſtet.

OCTVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

OMNES autem, & qui quia cognoſcit, atque ſentit anima ea, quæ ſunt, ex elementis dicunt ipſam: & qui quod maxime mouendi uim habet, non de omni loquuntur anima. Neque enim quæ ſentiunt omnia mouendi uim habent. Apparent enim quædam eſſe ſtabilia ex animalibus ſecundum locum. Attamen uidetur hoc ſolo ex motibus mouere anima ipſum animal.

EXPOSITIO.

Propoſitum eorum verborum, quæ hic propoſita ſunt, eſt, demonſtrare, aliquid quidem eſſe: quod communiter omni animæ inſit. Licet non vniuoce, vt dixi. Sed vt ea, quæ ab vno vocantur. Quemadmodum quod eſt, bonum, ſalubre, motus. Eſſe nanque aliquid oportet huiuſmodi, quod omni animæ inſit. Iuxta quod & inter ſe communicant: & ab aliis ſeparantur. Ab antiquioribus autem nequaquam commune id traditum fuit. Neque enim cognoſcendi, & ſentiendi, neque illa ſecundum locum mouendi vis omni animæ ineſt. Cognoſcendi autem vim eam intelligere videtur: quæ cum ratione cogno-

Obiectio. ſcere valet. Quapropter progrediens, mentem id appellat. At licet non illa vis mouendi ſecundum locum: attamen ipſa vis mouendi ſimpliciter omni animæ ineſſe videbitur. Nanque ei, quæ plantas gignere valet, augendi adeſt vis: quæ ſane vis mouendi ſecundum quantum erat. Responſum primum. Cæterum videtur, inquit, anima ipſum animal mouere ſolo motu ſecundum locum. Quandoquidem ipſum ita mouet, nullo eorum vtens, quæ extrinſecus collocata ſunt. Quemadmodum quod augendi vim habet, cibanis vtitur, quæ extrinſecus collocata ſunt. Responſum ſecundum. Nunquid præterea & eam ob cauſam dictum fuit: quia vis illa gignendi plantas non habet perſpicue ipſum a quo, ſed potius vergit ad id iuxta quod: propter hancq; cauſam natura potius quædam eſt? Nanque natura principium eſt ipſius moueri, & pati. Ita vt & in iis quæ nutriuntur, ipſum per ſe mouens, quod ſubſiſtit ſit. Quoniam & in iis quæ ſecundum naturam mouentur: perſpicuus ille ab anima motus exiſtit: quia ex appetitione fiat.

EODEM præterea modo & quicunq; mentem, & quod ſentiendi uim habeat ex elementis faciunt. Videntur nanque plantæ uiuere, cum non participent lationem, neque ſenſum: & ex animalibus permulta cogitationem non habere.

Eodem nanque modo & hi, non de omni loquuntur anima. Neque enim quæ ratione carent: cogitationem habent. Idemque cogitationem atque mentem intelligit. Ita vt vitam indicet rationis participem. Neque plantæ ſenſum, aut lationem habent. Quapropter neque eos, qui vim mouendi ſecundum locum animæ concedunt: de omni anima loqui, nobis in memoriam adduxit.

OCTVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SIN AVTEM aliquis & hæc concedat, & ponat mentem partem quandam animæ. Eodemque præterea modo & quod ſentiendi uim habet: neque ſic loqueretur uniuerſaliter de omni anima, neque tota, neque de una. Id autem accidit & illi in Orphicis carminibus rationi. Inquit enim animam ex toto ingredi, dum ſpirantibus fertur a uentis. Haud pote tamen eſt plantis id euenire, neque animalium quibuſdam: ſiquidem non omnia ſpirant.

OCTVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

ID AVTEM fefellit eos, qui ita acceperunt.

EXPOSITIO.

Quandoquidem fabuloſius, vt ipſe dixit, Pythagoræi vel quæ ratione carerent, animis videbantur rationem habentibus vita reddere: nonnullique vel ipſas plantas, vt Empedocles. Hac autem ratione & quod vim mouendi ſecundum locum habet: & quod ſentiendi, quodque præterea intelligendi omnibus animis conuenire potuiſſet: ideo inquit, ſiquis vel hæc, quæ abſurda ſunt, concedat: ita, vt cuiuſque animæ pars ſit: quæ intelligendi, & ſentiendi vim habet: neque ſic loqueretur vniuerſaliter de omni anima. At pro eo quod dixit de omni: quia quadam ratione dixit de omni, ideo fere exponens ſubdidit, Neque de tota, neque de vna. Quippe cum vnaquæque & alias habeat vires: de quibus illi nihil dixere. Patet autem, quemadmodum & qui ex reſpiratione animam ab animalibus duci dixerunt: haud de omni intelligunt. Neque enim omne animal, neque ex plantis vlla reſpirat. Orpheus autem viſus eſt reſpirationem uocare conuenientiam illam corporum erga uitam. Cauſas autem illas omnino mouendi uim obtinentes, uentos. ſine quibus iſtæ quæ particulares ſunt: nunquam corpora, apta, animata reddere poſſent. Id autem fefellit inquit, & eſt illud nõ omnia reſpirare. fefellit inquam eos: qui arbitrati ſunt uere omnia uiuentia ex reſpiratione animata reddi.

SIQVIDEM oportet animam ex elementis facere, nihil, oportet ex cunctis.

Sufficit

Sufficit enim altera pars contrarietatis ad seipsum iudicandum, & oppositum. Nanque recto & ipsum, & obliquum cognoscimus. Iudex nanq; utriusque regula. Obliquum uero neq; suiipsius, neq; recti.

Quod quidem non ex elementis ea constet animæ proprietas: qua, quo cognoscat, in ea, quæ cognosci debent, dirigitur: sed formalis sit, atque principatum obtinens supra ea, quæ cum materia sint: & vnius speciei, tanquam indiuisibilis: vnde & hæc quoque inter se iungat, quæ in animatis reperiuntur elementa: iam a nobis determinatum fuit. Nunc autem illud Aristoteles addit: quod licet ex elementis ipsam constituere oporteat: quo hoc pacto cum iis, quæ cognosci debent seruetur affinitas: haud tamen ex omnibus oporteat. Nanque alterum contrariorum sufficit ad seipsum contrariumque iudicandum. Id autem, vt opinor, haud simpliciter verum est: sed cum alterius priuatio sit. Nanque forma priuatio cognoscetur: quemadmodum sanitate ægritudo. Quandoquidem omnis priuatio in significatione posita est imperfecta illius formæ, cuius est priuatio, & simul absentia est perfectionis ipsius formæ. Ex notione itaque formæ, & eius significationem, & absentiam quoque cognoscam. Quando vero ipsæ formæ contrariæ fuerint, quonam pacto altera alteram cognoscam? cum vtraque proprietatis causam afferat: & non ex aliqua alia: sed ex se cognoscatur. Verum consueuit Aristoteles frigidum calidi priuationem dicere. Si itaque hæc quispiam statuat elementa, conuenit sibiipsi dicens, satis superque esse si calidum in anima sit: vt & contrarium quoque cognoscat. Id autem indicat, exemplo quoque vtens: recto scilicet, tanquam forma: obliquo autem tanquam priuatione. Vnde obliquum neque suipsius, neque recti vult cognoscendi vim habere: rectum vero vtriusque. Si itaque tanquam forma, & ipsum quoque obliquum sumptum fuerit, vt quod circuli effingendi vim habet: recta illa regula haud tanquam id cognoscetur, quod circuli effingendi vim habeat: sed solum quod non rectum. Quoniam mensura circulari ei conuenienti, & ipsum circulare cognoscemus secundum se: & ipsum rectum, tanquam non circulare. Vult autem ex his Aristoteles indicare, cognitionem actionem quandam esse, quæ a forma stet.

OCTVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

ET IN uniuerso præterea quidam ipsam mixtam esse, inquiunt.

EXPOSITIO.

Licet inprimis ei propositum sit vel a principio de anima mortalium animalium loqui: attamen & de cœlesti quædam iam verba fecit. quod scilicet, sine magnitudine sit: quod intelligens, quodque separabiliter corpori adsit. Non autem coniuncta sit, vt Plato dicere videtur. Nuncque qua ratione, quæ in totis elementis reperiuntur animæ, dum adsunt, illa viua efficiant, demonstrat. Quoniam haud quia mixtæ sint: quemadmodum nostræ: quæ vel ipsæ extenduntur, atque in corpora fluunt: atque eorum sunt. Et quia haud primo illis cum materia existentibus eorum apparentibus adsunt corporibus. Quemadmodum neque nostræ capillis, aut ossibus. Vnde neque animal secundum se aer est: & tamen viuit, cum anima sit. Ex quibus simul quidem, quod ex his animis cœlesti illi cedit demonstratur. Quippe cum vel ad elementa vsque illa quæ gigni, atque corrumpi possunt, perueniant: quæ in omnibus suiipsorum partes existunt. Simulq; quod ex eis nostrarum respectu, superet, ostenditur. Quandoquidem suiipsarum illæ sunt: & elementa viua efficiunt. Inclinationem nanque in corpus mixtio indicat. Quapropter & in vniuerso dixit: quippe cum & in partibus mixtio sit.

VNDE forsan & Thales arbitratus est omnia Deorum plena esse.

Quod quidem omnia plena DEO sint, efficiente, benigne dirigente, continente cuncta, nemo dubitare posset. Verum haud id indicat: neque illud forsan propter hanc causam di

xit. Sed illud mixtam esse respiciens. Hac enim ratione forsan & Thales arbitratus est, omnia Deorum plena esse: quia ipsi mixti sint: & id absurdum est.

ID AVTEM habet quasdam dubitationes. Quam quidem enim ob causam, cum in aere, aut igne sit anima, non facit animal. In mixtis uero, & propter hæc in his præstantior esse apparet.

Dubitationibus, quemadmodum consueuit, eorum quæ proposita sunt, ueritatem Aristoteles diiudicat. Ex quibus una est: quam ob causam corpus nostrum, quod compositum est: animal animæ præsentia efficiatur: ignis autem minime: qui a præstantiori tamen anima, uiuum effici uidetur. & reuera uidetur. Siquidem totum nostrum istud corpus corruptibile est: ille uero ratione partium tantummodo. Ac si ex his alterum particulare existit: alterum totius rationem obtinet. Si itaque, quod totius rationem obtinet, eo nobilius est: quod particulare sit: & quod ex eo, quod totius rationem obtinet perpetuum, eo nobilius est, quod omnino corruptibile: animæque conuenienter corporibus adsunt, ut & iam determinatum fuit: patet, quod anima illa, quæ ignem uiuum reddit, nostra præstantior est. Qua itaque ratione animal non est: uel ex una hac causa, quia præstantior eius anima existit. At primo quidem ex Platonis sententia, haud ibi ex anima, & corpore adest compositio. Sed anima in seipsa manente, eius efficitur illud corpus. Animal autem in compositione constitutum est. Secundo autem loco illud dicendum est: quod is qui ignis apparet, nequaquam illius animæ præcipue uehiculum existit. Sed præstantior quidam: qui & ipse ex cœlesti illa constitutione, licet secundo loco constituatur. Sin autem id & in nobis aliquis reperiri dicat: ei omnino sciendum est & in nobis quoque præstantius illud uehiculum repertum iri: uerum una cum anima in mortale corpus extensum. Ita ut ex omnibus perficiatur. Ab illisque pendet, quod ipsius præstantioris apparet. & per id, uel ipsum uiuum efficitur. Haud tamen ambo ad unius absolutionem spectant. Neque igitur ex omnibus perficitur, quod secundum se animal apparet: cum non sua ex perfectione, sed quia quod præstantius tetigerit, viuat. Et quia omnino tanquam particula. Licet aliquis concedat, vnum ex omnibus fieri.

Responsum tacitæ dubitationis.

INVESTIGARE nanque aliquis posset, & propter quam causam, quæ in aere anima, iis, quæ in animalibus præstantior est, atq; immortalior.

Haud, vtrum sit præstantior inquirit: sed propter quam causam sit. Nanque dictum fuit, quemadmodum uidetur præstantior. Neque in dubium reuocatum nunc fuit, propter quam causam videtur: sed propter quam causam sit. Quippe cum sit: causa vero communiter inquiri debeat: atque adeo quadam iam ratione ab eo dicta fuerit: cum steterit aduersus eos, qui ipsam mixtam esse inquiunt: & quia ignem nequaquam animal appellat. Perspicuum nanque est, quod cum propter separabilem illam actionem cum corpore non misceatur: neque compositum aliquod cum eo perficiat: ea præstantior est, quæ miscetur: quæque vnum quoddam cum eo absoluit. Atque hæc causa est præstantioris: quia scilicet seiunctim, ac nullo ad deteriora delapsu pendentia illa corpora viua reddit. Immortalior autem existit, non mortali ea, quæ in animalibus reperitur. Quod nanque immortalius, ut albius albo albius. Sed immortalior, quia iuxta præstantiores immortalitatis terminos illorum, quæ tota sunt, anima collocata est. Vnde & Plato ambigue cum immortalibus nostras nominat animas: ac multo magis ipsam vitæ formam, Deumq; esse dicit immortalem.

OCTVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

CONTINGIT autem utroque modo absurdum, ac præter rationem.

EXPOSITIO.

Nanque dicere ignem, aut aerem animal esse, ex iis est, quæ præter omnem rationem

nem sunt. Quia compositum est animal ex anima, & corpore. Quæ profecto anima mixta sit: & a seipsa recedens ad illud vergat. Quo itaque pacto id præter rationem? Non quia totus, ignis, aut aer non viuat: sed quia illorum, quæ tota quædam sunt, animas eodem modo reddunt extensas, atque nostras: ac nunquam dissolui volunt, vt & nostræ dissoluuntur: sed speciatim id eis concedi asserunt. Quod absurdum est. Ac perspicue de cœlesti anima dictum fuit: quia id consequens eorum opinioni est: qui ipsam cum corpore connectunt.

NANQVE dicere animal ignem, aut aerem ex iis est, quæ magis præter rationem sunt. Et non dicere animalia cum anima insit.

Omnino nanque animal est, quod ex corpore, atque anima inexistente constet. Patet enim quod non manet adhuc separabilis, si corpori inhæret: atque vna cum co viuit, & agit. Vnde illud seruandum, atque memoriæ commendandum est, qood ipsam inesse fatetur: verum separabiliter inesse. Atque ipsa quidem tota viuere ponendum est: haud tamen viuere propter eas causas, quas iam adductæ sunt.

OCTVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

ABSVRDVM existimare autem uisi sunt, animam esse in his. Quoniam totum cum particulis eiusdem speciei.

EXPOSITIO.

Causam affert, propter quam multi in errorem compulsi sunt: & tota ita viuere dicunt, vt in ipsis anima insit: licet haud separabiliter vita reddat. Quia enim partibus similem aerem hunc, qui in nobis est, cum toto viderunt: arbitrati sunt eodem modo, a simili q; anima id, atq; illum animatum reddi. Inesse itaque & illi, quemadmodum & huic animam dixere. At absurdum quod ipsis contingit, confestim infert.

QVARE necessarium ipsis dicere & animam eiusdem speciei cum particulis esse.

Si enim cum toti aeri anima inhæreat, ipsum viuum reddit: habebit & illa particulas, quæcunque particularum, hoc est, particularium corporum sunt. Erunt etenim eius particulæ, & quæ tanquam instrumento vtitur: neque solum quæ separabilis: sed & quæ sentiendi, atque cogitatione concipiendi vim habet, & ira, & cupiditas. Opus nanque his est, animæ illi, quæ non separabiliter viua reddit: sed ipsis inest corporibus. Erit itaque eiusdem speciei anima illa, quæ totius aeris, & quæ particulæ alicuius.

SI QVIA recipiant aliquid continentis in animalibus animata animalia fiunt. Sin autem aer quidem dissipatus eiusdem speciei. Anima uero dissimilium partium. Quod aliquid quidem eius inerit patet: aliud uero non inerit. Necessarium igitur ipsam, aut similium partium esse: aut non inesse in quacunque particula uniuersi. Manifestum itaque ex his quæ dicta sunt: quemadmodum neque ipsum cognoscere inest animæ: quia ex elementis sit: neque moueri ipsam pulchre, neque uere dicitur.

Si particula quæpiam animæ continentis accepta, ceu omnem vitæ proprietatem habens: quam & illa habeat: diuisa autem ita, vt in particularius corpus circunscribatur: quemadmodum & aeris particula, omnem habens qualitatem: quam & totus aer: superatur solum, quia particularis sit: si itaque ita sese habeat & anima ea, quæ in animalibus est erga eam, quæ in totis elementis, eiusdem speciei cum illa esset, Quando igitur

næc non solum intelligendi, sed & patiendi quoque facultatem habet: & illa quoque eodem modo se haberet. Sin autem hæc absurda sunt: quia totorum animas facile pati posse cogamus: & aliquando dissolui: atque illis particularibus similes facimus: quæ interdum in id, quod deterius feruntur: & vt propter hæc in sola illæ constiterint intellectione: patet quod non eodem modo totius aeris anima se erga particularem habebit: quemadmodum ipse aer erga proprias partes. Ipse quidem enim aer eiusdem speciei cum illis est. Anima vero diuersarum formarum cum partibus totius est. Sin autem id verum est, alterum quidem ipsis profecto inerit: alterum vero non inerit. Verum quoniam haud omnino ambigua anima totius eius respectu, quæ partium, aliquid commune habebit. Licet id commune sit, vt quæ ab vno originem ducunt. Ac quando abundat passionibus anima, quæ in partibus reperitur, alterum quidem ipsius animæ inest in totis: alterum vero non inest. Sola nanque intelligendi vis. At licet in totis quoque ipsa insit: nequaquam tamen fieri potest, quin & ipsa patiendi vis insit. Quapropter recte concludit, aut similium partium. Habebit enim & quæ tota, & quæ partium eadem. Aut non inesse in quacunque particula vniuersi. Vbi per vniuersum non aerem totum Aristoteles intelligit: sed mundum. Quippe cum ea, quæ in compositis, & in animalibus insit: propter coniunctionem illam cum corpore: quæ non sine ordine, atque inclinatione, & impetu in corpus fit. Ea vero quæ in cœlo reperitur, & in totis: quæ sane tota, vniuersi partes vocauit non inest: sed separabiliter ea viua reddit. Hac itaque ratione potius mihi visum est Aristotelica verba dirigere: q̃ ita interpretari, vt deprehendat, elementa tota vita carere.

OCTVAGESIMANONA PARTICVLA.

QVANDO autem sane ipsum cognoscere animæ est, & ipsum sentire, atque opinari: prætereaque ipsum cupere, atque cogitare, & omnino appetitiones. Fit etiam motus secundum locum animalibus ab anima. Prætereaque & accretio, & vigor, & diminutio. Vtrum toti animæ horum unumquodq; inest.

EXPOSITIO.

Quod inuestigandum proponitur est, vtrum vna sit in vnoquoque animali anima, aut multæ. Quandoquidem & actiones eius multæ, multarumque formarum sunt. Ac si vna, vtrum composita ex pluribus substantiis: aut simplex quidem, sed quæ multas habeat potestates: vnde & multitudo illa actionum proueniat. Neque enim sane multæ dissipatæ erunt substantiæ: & quæ haud vnius sint animæ perfectiones. Quoniam sane quemadmodum corpus vnum, atque ipsum quoque animal est: necessarium & animam quoque vnam esse. Præterea vero vnum quod dicit, ego intellexi, & sensi, & concupiui, & appetii, nequaquam esset: nisi aliquo pacto vna anima esset. Quod itaque vna sit, perspicuum est. At nunquid simplex secundum substantiam, cum potentiis multiplex fiat: aut & secundum substantiam multiplex? Eius nanque quæ simplex sit, forsan & potentia, & actio simplex est. Quemadmodum & eius, quæ rationis particeps, rationis particeps. Aut & substantia multiplex. & si hoc, vtrum semper quod intelligendi vim habet in nobis, vna cum eo, quod patiendi, atque nutriendi facultatem obtinet insitum sit, aut in accessu illo ad corpus hæc præterea assumit, atque ita vna ex pluribus animalibus composita est. Quemadmodum & anima vnum sit animal: licet non semper nos inhæreamus, sed aliquando. Ac si ita se res habeat: profecto præexistentibus diuersis vitis, fit aliquando coniunctio, licet nonnullæ interdum fiant. Quod si semper existant, vtrum & reliquæ propter mentem a corpore separentur inuestigandum: aut mens ipsa inseparabilis a reliquis sit. Pertinet præterea caput id, vt & quonam pacto corpora uiua reddantur, intelligamus. Vtrum scilicet ab aliqua tota potestate, aut ab quibusdam illius potestatibus. Et si a tota, utrum ita, ut iuxta aliam alii adsit particulæ, aut tota ubique reperiatur. aut utrum tota secundum omnes: aut tota

quidem,

quidem, sed non secundum omnes. Neque enim sane & iuxta eas, quæ separabiles sunt. Plato quidem igitur manifeste post uitam illam rationis participem, quam etiam immortalem uocat, eam, quæ patiendi vim habeat, quam mortalem vitæ formam ducit, adtexi inquit. Haud tamē secus, vt opinor, atq; Aristoteles. Qui separabilem quidem no= uit: & quæ neq; tanq̃ instrumēto ipso corpore vteretur: neq; vllam corporis particulam continentem: aliquando q; recedentem illo extrinsecus impetu: atq; in substātiam actio= nem contrahentem: atq; separatam hanc solam, id esse, quod vere sit, ipsum nequaquam latuit. Aliam vero vitam inseparabilem cōfessus est: atq; vna cum corpore semper agere voluit. Neq; enim animæ sunt, sed vtriusque, & perturbationes, & huiusmodi opera. Vt sensus, uisa, indignationes: & quæcunque vires rationis participes corpore vtuntur coadiutore. Quas etiam discurrendi vim habere asserit. Cum non secus, atque sepa= rabiles illæ scientiam parendo contemplentur, atque intelligant. Nulla igitur profe= ctio ex iis, quæ in ambobus collocatæ sunt, in perfecta, atque absoluta separatione per= manet. Neque enim omnino seiuncta ac separata esse potest. Quandoquidem per= spicue dictum fuit de intellectu. Seiunctus autem est, solum id, quod uere est: ita ut solum ipsum intelligens relinquatur. In illo autem accessu intellectus ad ea, quæ ex= trinsecus: uitaque ea, quæ non sine eminentia, coniunctio illa cum aliis prodit. Sed coniunctio ista, haud cum continuitate est: cuiusmodi quæ corporatarum partium: sed quæ sine corpore quadrat: cum impartibiliter hæ inter se iungantur: atque una im= partibilis tota perficiatur. Quemadmodum albi, atque nigri aspectus unus est: qui iuxta duas rationes simul agit. Licet totus, atque unus iuxta duas illas ambas ratio= nes fit: ceu is, qui in tempore impartibili duo simul comprehendit. Sin autem ita cum corpore anima colligatur, ut ex ambobus unum fiat animal: multo quoque magis concedendum est, id non sine coniunctione uitæ ex diuersis fieri formis. Licet illæ qui= dem inseparabiles sint: hæcque separabilis: sed ita, vt ex distantia a seipsa, atque incli= natione erga ea, quæ extrinsecus sunt, inseparabilis quodam pacto reddatur: atque cum illis conueniat. Ac communes quidem actiones ex seipsa tota agit: separabiles au= tem iuxta seipsam: uel id obtinens, quod aliarum respectu seiunctum. Nunc itaque Aristotelicam dictionem assequamur. Cum ille nanque distinxerit animæ uim cogno= scendi habentes actiones ab iis, quæ appetendi facultatem habent: cumque uarias utrasque esse demonstrarit: illas quidem, ceu opinandi, & intelligendi, atque sentien= di uim habentes: has uero ex eo quod rationis, & quod perturbationis particeps est. Cupiditas nanque appetitus, uim patiendi habens est. Rationis autem particeps ipsa uoluntas. Cumque præterea eas Aristoteles admouent: quæ mouendi secundum lo= cum facultatem habent: & gignendi uim obtinentes: inuestigat utrum toti animæ ho= rum unumquodque insit, & omni: iuxta quam intelligimus, & sentimus, & moue= mur, & aliorum quodcunque facimus, atque patimur, aut particulis quibusdam di= uersa. At quando ipsum quidem intelligere, eius animæ proprium est, quæ intelli= gendi vim habet: maximeq; quod stabile, atque firmum, ita vt in substantiam actio con= trahatur: aut & quod iam non sine quadam eminentia existit: quatenus neque tan= quam instrumento ipso vtitur corpore: neque simul visum, phantasiamve compre= hendit: licet ipsam insequentem, tanquam umbram habeat: ipsum vero quidpiam in= telligere: quod patiendi vim habere philosophus inquit, vna cum phantasia fit: ideo de hoc nunc loquens ipsum distinguit a priori illo: dum nos esse ait, qui intelligamus, ita inquiens.

Intelligere duplex. Primum.

Secundum

ET OMNI intelligimus, & sentimus, & aliorum unumquodque facimus, atque patimur: aut particulis diuersis diuersa. Et ipsum præterea uiuere, utrum in aliquo horum est: aut & in pluribus, aut & in omnibus, aut & alia aliqua causa.

Nos nanque qui compositi sumus, & intelligentes, & sentientes, haud iuxta illud prius intelligere id agimus. Proprium nanque illud est uitæ illius, quæ separabilis existit. Quoniam itaque ipsum compositum etiam intelligit: qua sane intellectione intelligit, etiam sentit: & reliqua simul facit, atque patitur. (Propter uiuacem nanque actionem facere dicitur unumquodque: propter corporeum uero motum pati.) patet, quemadmodum toti animæ, quæ ex omnibus uitis contexta est, horum unumquodque inerit. Quæ nanque tota est, compositum totum determinat. Totum autem est, quod sentit, intelligit, atque appetit. Quandoquidem et unum omnia facit. Ita ut eorum similitudinem, atque diuersitatem cognoscat. Toti quidem igitur unumquodque inerit: sed alias secundum aliam uitam agenti. Neque enim iuxta eandem nutritur, atque sentit: neque sentit, atque intelligit. Ipsumque uiuere et aliud quidpiam secundum unumquodque. ut iuxta id, quod sentiendi, atque intelligendi, atque nutriendi uim habet. Quandoquidem unumquodque haud simpliciter uiuere est: sed adiecta differentia. Quapropter ita aliud est, ut ipsum animal, ab eo animali, quod rationis particeps sit. Atque in unoquolibet est animali, atque in omnibus simul, quod ex seipso est, ita ut excitetur, ac quasi serueat.

NONAGESIMA PARTICVLA.

DICVNT autem quidam diuisibilem ipsam esse: & alio quidem intelligere, alio autem appetere. Quid itaque sane continet animam, si diuisibilis nata est? Neque enim sane corpus. Videtur nanque contrarium, potius anima corpus continere. Egressa nanque ipsa euanescit, ac putrescit.

NONAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

SI ITAQVE alterum quidpiam unam ipsam facit: illud in primis esset anima. Oportebit autem rursum & illud inquirere: utrum unum, aut multas habens partes. Siquidem enim unum, propter quam causam non confestim & anima unum est. Sin autem diuisibile, rursum ratio inuestigabit, quid continens illud. & ita sane progreditur in infinitum.

EXPOSITIO.

Et illi itaque totam uolunt, & intelligere, & appetere: sed alio, atque alio. Neque id innuit, quod tota alio, atque alio: sed ceu diuisibilis, atque ceu particulis. Cum oportuerit, tanquam indiuisibilis dicere: atque ita, vt diuersæ uitæ indiuisibiliter inter se coniunctæ sint. Vnde & requirit quod contineat, haud iniuria. Partibile nanque omne cohibente indiget. Sin autem partibilis anima sit, neque seipsam, neque aliud aliquid continebit: quemadmodum neque corpus. Verum anima corpus cohibet. Ea nanque egressa euanescit. Impartibilis itaque est. Quoniam si ipsa quoque cohibente indiget, aut stabimus prope id, quod impartibile sit: & illud anima erit: aut in infinitum progrediemur.

NONAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

DVBITARE autem aliquis posset, & de particulis eius, quamnam potestatem habet unaquæque in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, par est & particularum unamquanque continere aliquid corporis. Id autem simile est impossibili. Qualem nanque particulam, aut quo pacto intellectus continebit, difficile uel fingere.

EXPOSITIO.

Tota quidem anima secundum Aristotelem, & secundum eos, qui diuisibilem ipsam ponunt, corpus continet. Sed quemadmodum tota sentit ex ea sentiendi vi, quam nacta est. Quia quælibet vis impartibiliter vna cum toto hæret: neque cum distantia aliud aliquid existit: vt quod animo concipiendi vim habet. Ita continet quidem tota: sed iuxta eius inseparabiles vitas, propter impartibilem & harum coniunctionem insipsa tota. Verum nequaquam iuxta intelligendi vim. Quod iis, qui partibilem ipsam ponunt, non conuenit. At licet ipsam partibilem aliquis esse concedat: atque ita totam simul extensam, vt totius complectendi vim habeat: erunt & partes cum partibus ita dispositæ, atque eum in ordinem redactæ: vt quæ cuique conueniat, eam continere valeat. Ita, vt & animata quælibet particula corporatæ particulæ continendæ facultatem adepta sit. Quare & intellectus quoque huiusmodi erit. Id autem vel fingere difficile est. Inseparabile nanque ab eo quod continetur, existit, quod proxime ac coniunctim continendi vim habet. Separabilis autem intellectus est. Et id quidem illius est, tanquam ipsum id illud continens. Id vero sumpsius, seipsum intelligens, atque in seipsum conuertens. Præterea licet impartibile sit, quod partibilium cohibendorum vim habet: attamen circa ea diuisum est. Atque id non solum non in seipsum, sed ne præstantiora quidem erga illa conuerti potest: cum iam illud, quod continetur, subierit. Ille vero & illa præstantiora intelligit: atque illa possidet. Qua itaque ratione impeditur ipsum intelligere a corpore? Quoniam corpus a tota anima iuxta inseparabiles illas vitas pendet. Propter istam autem connexionem, non solum iis, quæ ipso vtuntur: sed iis quoque, quæ ipso nihil vtuntur, affert impedimentum. Quemadmodum & de acu, multo antea dictum fuit. Interrogatio. Responsum

NONAGESIMATERTIA PARTICVLA.

VIDENTVR autem & plantæ cum diuidantur uiuere: & ex animalibus quædam insectis, ceu eandem habeant animam specie, licet non numero. Vtraque igitur particularum, sensum habet, & mouetur secundum locum, ad aliquod tempus.

NONAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SIN AVTEM non perficiunt, nihil absurdum. Instrumenta nanque non habent, ita, ut seruent naturam. At nihilo minus in utraque particularum cunctæ insunt particulæ animæ. Et eiusdem speciei sunt inter se, ac cum tota. Inter se quidem, quippe quæ non separabiles sint. Cum tota autem anima, tanquam diuisibili existente.

EXPOSITIO.

Et id quoque eam habet vim, vt demonstret indiuisibilem coniunctionem plurimarum substantiarum, atque viuacium potentiarum, quæ in vnoquoque sint. Particulæ nanque eius, quod tanquam diuisibile affertur, licet quadam ratione iunctæ inter se sint: attamen proprium vnaquæque situm habet, quemadmodum oculus, & nasus. Vitæ vero ita iunctæ sunt: vt & vnicuique corporis particulæ omnes interdum adsint: cum aptæ scilicet ad omnem receptionem illæ fuerint. Plantæ nanque ramus totam habet vegetandi vim obtinentem animam: quæ nutriendi, augendi, atque generandi facultatem obtinet. Ac cum quædam animalia insecta in duas diuiduntur partes, vtraque particula ad aliquod vsque tempus, & mouetur, & sentit. Patetque, quemadmodum etiam nutritur. Neque enim sine hac reliquæ adsunt. Dilucidumque existit,

quemadmodum non solum specie, sed numero quoque, vt iam diximus, vita illa tota impartibilis in vno quoque impartibiliter adest: cum illorum particulæ ad indiuiduam illam vitam aptæ sint. Siue coniunctæ eæ inter se sint, siue disiunctæ. Verum cum in iis, quæ disiunctæ sunt; haud in ambabus sint salutis instrumenta: quæ principatum obtinere dicuntur: ideo haud datum est, diu ipsam animam numero in ambabus illis reperiri. Nanque in plantis radices numero diuersæ sunt. Sin autem extremæ istæ uitæ impartibiliter inter sese simul existunt: multo magis, quæ præstantiores etiam eiusdem sunt speciei, vt ipsæ animæ inter sese, ac cum tota. Animas autem nunc appellat, non illas, quæ in pluribus sint animalibus: sed diuersas illas vitas, quæ in vnoquoque reperiuntur animali. exempli gratia, vegetandi vim habentem, sentiendi, ratione vtendi. Hasque & inter se, & cum tota eiusdem esse, consimilisve speciei inquit. Non quia quod vegetandi, quodque sentiendi facultatem habet specie idem sit: sed propter inseparabilem illam inter se cohærentiam. Quippe cum vnumquodque vitæ forma vna cum aliis sit: ac propter hanc causam unumquodque etiam quodam modo omnia sit. Quoniam & quod vegetandi uim habet, eam obtinet facultatem, ut nutriat, atque gignat illud instrumentum nostrum quod sentire, atque ratione uti ualet. Atque huiusmodi quod sentiendi uim habet, erga id, quod ratione uti potest. Arte itaque perficitur & uisus, & auditus, & tactus. & phantasia rationem exaudit. At eiusmodi est, ut uim quodam pacto habeat nutriendi. Indicio autem esse potest appetitio, atque oblectatio nutritionis, cum utraque sentiendi uim habeat. & uis illa rationis particeps, quæ utranque fere participat. Iuxta uitam nanque eam, quæ in id quod mortale progreditur; cum illis amicitiam init. Vnde haud huiusmodi intellectio absque uiso, seu imaginatione existit. Hac itaque ratione inter se consimilis sunt speciei, quia simul omnes indiuisibiliter in animalis constitutione consistant. Toti uero animæ tales sunt, ceu diuisibili secundum accidens, inquit, existenti: vt Alexander exponit: cum diuidatur, quia corpus diuiditur: ita, vt in vtraque particularum tota appa-
Dubitatio. reat. Verum id eam habeat vim, vt demonstret particulares eiusdem esse speciei cum tota: haud tamen idcirco modum significat: quo scilicet pacto sint eiusdem speciei. Id quod,
Responsum illa particula, quippe quæ, indicat. Potius quidem igitur esse intelligendum est: quoniam non tanquam simplex: sed tanquam ea, quæ ex illis perficiatur. Atque ita perficiatur, vt & diuidi quoque possit. Cum omnium confessione intellectus a reliquis separetur: forsanque & illa quoque anima, quæ sentiendi vim habet, ab ea, quæ vegetandi. Si tamen primam subsistentiam non in corpore habeat: quod nutritione indigeat: sed in præstantiori quopiam. Illud autem notum est: quemadmodum illa nostra vegetandi vis huiusmodi est, vt cum sensu, atque ratione cohæreat. & quæ sentiendi vim habet cum ratione. Quapropter hæc quæ in nobis sunt, neque omnino eadem sunt cum vegetante illa vi, quæ in plantis repentur: neque cum vi ea uegetandi, ac sentiendi, quæ in iis animalibus extat, quæ ratione carent. Hæc enim quæ in nobis sunt, rationem fere quodam pacto participant. Illa uero ut ad aliquam cum ratione af-
,, finitatem perueniant, fieri non potest. Aristotelis autem dictio, qua scriptum est, in-
,, ter se quidem, quippe quæ non separabiles sint, cum tota uero anima tanquam diuisi-
,, bili existente, inordinate collocata fuit. Quoniam ab animis ad particulas traducta est: & quoniam pro datiuo, utitur genitiuo. Nanque cum particula illa inter se in datiuo ponenda fuerit, in genitiuo apud græcos extat.

NONAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

VIDETVR præterea & in plantis principium anima quoddam esse. Solam nanque hanc participant & animalia, & plantæ, & hæc quidem separatur a sentiendi uim habente principio. Sensum autem nihil sine hac habet.

EXPOSITIO.

Cum animas appellarit diuersas in nobis uitas: de ea quidem, quæ rationis particeps est, aut ea, quæ sentire potest, quippe cum illud, quod principatum obtinet habeant, & a forma stent, & propter hanc quoque causam animæ recte dictæ fuerint, haud quidpiam attulit. De uegetante uero, quod anima quoque sit, declaratione dignum iudicauit. Nam primo ipsam principium esse prædixit: deinde id ipsum demonstrat: ex eo scilicet, quod eam solam participent & animalia, & plantæ: & quia ipsa separari possit a principio sentiendi uim obtinente. Nihilque absque hac sensum habeat. Sensum scilicet qui pati possit: & qui ex sensoru percussione excitetur. Ex quibus satis superque uegetante uim a forma stare, principatumque obtinere confirmatur. Si nanque omnium confessione uitus illis adhæret, quæ formæ locum obtinent, atque principatum habent, ipsa quoque principatum, atque formæ locum obtinere dicetur. Et si sine illis, atque ex se plantas perficit: esse quoque omnino perfecta quædam animata forma debet.

PRIMI LIBRI FINIS.

STVDIOSIORIBVS PRAESTANTISSIMI PHILOSOPHI AC PERIPATETICORVM PRINCIPIS M. ANTONII PASSERI AVDITORIBVS.

IOANNES FASEOLVS S. P. D.

SECVNDI huiusce libri initium praeclaram mihi occasionem praebere uidetur: ut quaedam uobiscum optimi condiscipuli agam. De quibus licet separatim cum aliquibus persaepe locutus sim: attamen quoniam nũquam antehac huiusmodi oblata mihi fuit facultas, eam nũc nõ praetermittam. Ad octaui nanque iam anni finem uentum est: ex quo praestantissimum philosophum, ac his temporibus peripateticorum principem M. Antonium Passerum audiens, naturali scientiae operam do. Vnde et naturalis auditionis, et horum de anima librorum expositionem ter ab eo accepi. Quae eam sane ob causam commemorare uolui: quo quae de huiusmodi rebus a me dicentur: ab eo dici perspicere possitis, qui et quae loquatur, nouerit: et quae cognoscat uere narrare posit. Multi nanque cum sint Aristotelis interpretes: attamen duos ubique fere locorum a clarissimo Doctore nostro, aliis antepom, animaduerti. Quod haud ob id sane ab eo factum fuit, quod alicui addictus esset. Sed quia ueritati seruiens hos rectius in Aristotelis obscuris, abditisque sententiis sensisse, cognorit. Quorum alter ille est, quem uix ob nõnullorum fastidium sine praefatione nominare audeo. Arabẽ aũt illũ significo, quem Auerroem uocant. Qui licet, si uerba spectare uelimus, obscurus, ieiunus, incultus, horridus, atque omnino barbarus dici posit: attamen is persaepe est sine quo uix ad ueram Aristotelicorum sensorum cognitionem peruenire queamus. Alter uero hic est, quem media in Graecia natum, mea nunc opera latine loqui uidetis. De cuius scribendi ratione illud tantum dicam: quod ut et philosophus, et interpres absque ulla dubitatione scripsit. Quapropter nihil sane mirum cuiquam uideri debet. si dum res difficillimas, ab hominumque notitia remotas inuestigat: in linguae elegantia, atque nitore haud omnino occupatus est. Licet neque hunc eam ob causam esse concedam, qui hac in re ullum subeat reprehensionis genus. Caeterum si res ipsas, rerumque notitiam tibi proponas, Dii boni, qui, quantusque erit? Is nanque est, qui uere Aristotelis scripta exponat: qui quae uir ille acutissimus nouerit uideat: qui omnem antiquorum uel Platonicorum, uel Pythagoraeorum disciplinã teneat: qui eos defendere ualeat: cuiusque denique opera non pauci Aristotelis libri, hique in primis a nobis intelligi posfint. Quare iam illud uobis persuasum esse debet: nullum esse, qui praeter hunc in manibus habendus sit. Alii nanque omnes: Themistio tamen excepto, quem non in interpretum sed in autorum excellentiorum potius numero propter diuinam, breuem, atque absolutam illam complectendi rationem colloco: duobus his, de quibus mentio facta fuit, cedunt. Verum et inter hos ita sese res habet: ut quicquid boni, in his praesertim de Anima libris, Arabs ille dixerit. de hoc sumpserit. Siquid uero rarum, atque nouum, nec satis cui adhaereatur dignum, adduxerit, illud suum sit. Quam sane ob rem, quo ii pacto, qui ibi tempus conterent, se praeterea excusandos putẽt: non uideo. Cum iam eum, per quem ille recte dicit habeant: et ita habeant, ut nihil purum, atque syncerum, nisi elegans, ac nitidum in eo reperiri posit. Ibi autem omnia horride, atque barbare scripta: nonnullaque haud recte cum in Philosophia, tum in Aristotelicarum sententiarum expositione, extent inuenta. Huc itaque optimi, mihique carissimi adulescentes, huc spectate: huc mentem illam uestram, atque ingenii acumen dirigite: alios omnes negligite: Simplicium unum uobis die, noctuque uersandum proponite. Vobis iam dux praestantissimus ipse noster Doctor M. Antonius exisiit: uobis hunc tradit. uobis commendat: uobis in coelum laudibus effert. Quicquid Auerroi hactenus tribuit eam ob causam fecit: quia uos hoc carere uidebat. Quo nanque uti non posis, licet habeas, attamen sine eo esse uideris. At s nunc Faseoli uestri opera latinus factus est: et ita factus, ut perpauci forsan antehac Aristotelis interpretes ita facti sint. Quare et in hoc uestram omnem operam collocate, et illum iam de manibus deponite. Cõfido enim si aliquid in hoc studii posueritis, illud quamprimum euenturum, ut tum praestantissimae, ac maximae in philosophia res notae fiant. tum ita tractentur: ut priscorum, et graecorum, et latinorum splendorem referãt. Quae huiusmodi nempe sunt, ut ubi ambo uideris, nihil praeterea requiras. Haec itaque sunt, quae propter incredibilem quandam meam erga uos beneuolentiam, mihi hoc loco uobiscum commentari uisum est. Verum ne longior iam sim, ad rem ipsam accedo. Vos quo soletis studio bonis literis incumbite: meque amate.

SIMPLICII COMMENTARIVM

IN SECVNDVM DE ANIMA ARISTOTELIS.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

VM IN primo huius de anima tractationis libro, antiquorum opiniones historia prosecutus Aristoteles sit: easq; in medium adduxerit: atque inde substantiam animam esse, atq; incorpoream habuerit: & quod altera eius pars eiusmodi est, vt viuentis ipsum corpus, quod mouetur, determinare possit: altera vero mouens sit: & quod anima quæ rationis particeps est, quasdam habet actiones: quæ neq; tanquam instrumento ipso vtuntur corpore. Deinde vero cum & illud quoq; consecutus sit: quod anima principatum in primis obtinet & quod cognoscit non ex elementari quadam conuenientia: sed ex huiusmodi conuenientia, quæ a forma stans, quæ cognosci debent, respicit. Cumq; præterea noster philosophus demonstrauerit, quid diuersum sit inter totorum elementorum, atq; animæ vim eam, quæ in particularia vergit: atq; vnam in vnoquoq; animam reperiri nobis etiam in memoriam reuocauerit: nūc ipse sua ex sententia ex hoc secundi libri initio contemplationem ordiens: & de omni mortalium animalium anima, tractationem hanc fieri volens, præcipue inuestigat quid commune omnibus animis sit: ex quo omnes sint, atq; dicantur, quæ mortalium, vt dictum fuit, animalium animæ. Verum quando neq; eiusdem speciei inter se sunt: neq; aliquid ipsis commune vni uoce inest: licet neq; omnino ambigue. Quandoquidem & vna quodam pacto animatæ vitæ significatio est: quæ scilicet intrinsecus mouendi vim habet. Non autem plures iuxta vnumquodq; singillatim: quemadmodum in iis, quæ pure ambigua sunt. Alia namq; significatio terrestris canis est, diuersa ab ea, quæ marini, & ab ea, quæ cœlestis existit: & ab ea quoq;, quæ conuulsionem significat. Præterea vero animæ, quæ acquiritur notitia, & vna est, & cōmune aliquid habens, variat in vnaquaq; forma: ita vt & iuxta profunditatem varietas non pauca facta sit. Quemadmodum sese habent, quæ ab vno, & ad vnum dicuntur. Vnde fit vt necessaria sit horum contemplatio, non iuxta id tantū, quod commune sit: neq; iuxta id solum, quod permutatum: sed secundum horum vtrunque. Quo, vt sese res habent, ita eas cognoscamus. Neq; enim quod commune absq; ea, quæ dicta fuit differentia: neq; quod permutatum, atq; varietatem perpessum, absq; illo communi, aut esse, aut exacte cognosci posset. Cæterum quando nostra cognitio, quæ diuisibilis est, non valet confestim a principio vtrunq; percipere: antequam speciatim vtrunque cognorit: ideo iure noster Aristoteles, quid commune sit, antea contemplatur: cum ita commune sit, vt quæ multis dicuntur modis. quemadmodum quod est: quemadmodum bonum: quemadmodum vnum: quemadmodum salubre. Nō solum enim, eorū quæ vniuoca sint, sed & eorum quæ ita communia existant, vna est scientia. Vt ipse quoq; philosophus nos in ea tractatione docet: quæ post naturalia in manus sumitur. Vbi & vnam exēpli causa, ipsius vnius affert rationem: licet illud multis dicatur modis. Eademq; ratione, & in naturali tractatione vnam motus definitionem dat. Neq; id vlla vituperatione dignū, communem scilicet eorum, quæ multis modis dicuntur, afferre definitionem: quod huiusmodi quoq; est, vt vel necessario efficiatur. Verum quod in grauem reprehensionem incidit illud est: si communi contentus sis: neq; quod iuxta vnumquodq; propriū sit, addas. Ita vt & ex communi simul, & ex proprio vniuscuiusq; exactam adipiscamur notitiā. Cæterum anteaquam vlterius progrediamur, illud quoniam maximi refert, iterū in memoriam reuocandum: quemadmodum præcipuum nostri philosophi propositum est, de ea agere anima: quæ in mortalibus reperitur animalibus: quibus & nostra quoque rationis particeps adscribitur.

Aiatę vitæ significatio.

Analoga hęc his tpibus dicuntur.

PRIMA PARTICVLA.

VONIAM aūt quæ tradita sunt de anima ab aliis, quatenus unusquisq; explicauit, antea dicta sunt. Nunc tanquam ex principio rursum reuertamur. Ac conemur determinare quid est anima: & quæ sit communitatis ratio eius.

EXPOSITIO.

Verba sane illa tradita sunt, non solum scriptis mandata fuisse significant: sed & accurate tractata. Quippe cum in tractatione apparuerit, & quod incorporea omnis anima sit: & q̃ a substantia stat: & q̃ principatum obtinet, tãquam ea, quæ cum forma existat: & quod impartibiliter iuncta sit. Nobis autem Aristoteles pollicetur se determinaturum, atq; maxime communem animæ rationem traditurum: Ita, vt quæ omni animæ, de qua sermo est, cõmuniter insunt, contẽpletur: quo postea, quæ vniuscuiusq; propria admouere valeat.

SECVNDA PARTICVLA.

DICIMVS sane unum quoddam genus eorum, quæ sunt substantiam. Huius uero id quidem tanquam materiam.

EXPOSITIO.

Cum de ea sermo sit anima, quæ in mortalibus animalibus reperitur: quæ haud omnis eiuidem est speciei erga omnem: neq; eodem ordine solum inter se animalia diuidantur: sed & secundum profunditatem maxima sit in ipsis differentia: inuestigat Aristoteles, vt iam dictum fuit: quod communiter omnibus inest. Licet non vniuocum illud commune sit: sed quod iuxta vnamquanq; formam variatur. Ita vt neque illud ipsum commune absq; vlla varietate permaneat: non solum quatenus ad eas differentias spectat, quæ eodẽ diuidunt ordine: sed & in profunditate permagnam permutationem subeat. Quoniam & ipsum quoq; commune secundum se diuersum efficitur: cum præstãtius, aut ignobilius id ipsum sit, quod vere esse dicitur. Neq; ita hæc diuisio sese habeat, vt in iis, quæ eodem ordine collocantur: cum hic iuxta illud ipsum, non autem iuxta differẽtias fiat. Nihil nanq; magis, aut prius, aut exactius color est, qui in albo, q̃ qui in nigro reperitur. Quod autem est, magis proprie, ac potius est in substantia, q̃ in aliis generibus. Et ipsum bonum magis proprie in diuina illa causa extat: q̃ in iis, quæ effecta sunt. Et ex iis, multo magis in sempiternis illis quam in iis, quæ ortui, atq; interitui obnoxia. Diuersum itaq; redditum est, & quod in homine, & quod in equo reperitur animal. Licet id ab eis eius differentiis factum sit, quæ diuidendi: non autem ab eis, quæ constituendi vim habent. Quapropter & non quatenus animal. Ipsum vero cœleste, & terrestre & quatenus animal. Incorruptibile nanque & corruptibile huiusmodi sunt differentiæ vt quod est, diuidere possint: animalis autem constituendi vim habeant. Ipsum vero per se agens, aut non, differentiæ sunt, quæ illud constituere valent, quod est, & quod simpliciter, atq; aliqua cum conditione appetendum ipsum bonum statuit. Quod itaq; hac ratione commune, & in ipsis animis inuestigandum propositum fuit. Cum igitur substantiam omnem animam esse noster Aristoteles sumpserit: quoniam vita anima est: & anima substantia: quoniam & ipsum quoq; animal: id autem substantia est. Ita, vt ante ipsum animal vita quoque ipsa sit substantia: per quam, & qua ipsum animal determinatum est. Nanq; tanquam animal substantia est: & tanquam animal contrariorum suscipiendorum vim habet: cum eius corpus iuxta vitam contineatur. Cum igitur, vt dixi, ex his sumpserit, animam esse substantiam: & non materialem: quoniam substantia materialis imperfecta est, iuxta obscurum, atq; tenuem quendam formæ terminum, quatenus formarum recipiendarum vim habet, subsistens. Opus nanq; est, quod formarum recipiendarum vim obtinet, cum ipsis quandam habere conuenientiam: nequaquam tamen eas ipsas esse. Et viuax itaq; materia, tenuem quandã habet cum vita conuenientiam, tanquam ea, quæ recipere valet. Vnde huic quidem potestate, animæ vero actu ipsum viuere adest. Anima ergo minime materialis animalium sub-

stantia est, neq; cõposita quoq; eorum substantia dici potest. Neq; enim primo: sed secundo, & ex uitæ participatione ipsum animal perficitur. Et omne compositum secundũ formam est, atque hoc aliquid est. Ita, ut ipsa forma, & hoc aliquid, quod est, primo sit. Et ipsa itaque uita ante animal etiam substantia est: & uiuax substantia: non ceu ex participatione uiuens, sed ceu id ipsum, hoc est, uita existens. Hæc autem est animalium forma. Neque itaq; secundũ materiã, neq; secundum id, quod animatum substantia ipsa aĩa existẽs, ceu forma erit substãtia. Substantiã sane tanq̃ materiã alteram partẽ philosophus esse inquit.

QVOD secundum se quidem non est hoc aliquid. Alterum uero formam, atq; speciem, iuxta quam iam dicitur hoc aliquid. & tertium quod ex his.

Illud hoc, hanc habet uim, ut determinatam indicet permanentiam, Quod nanq; in circunscriptione quadam, atq; termino positum sit: quodq; fere sub sensum, atq; demonstrationem cadat, ex additione illius particulæ, aliquis, & quod particulare sit, indicare Aristoteles consueuit. Particulare autem est, quicquid compositum est. At nõ quemadmodum forma, ea quidem particularis est: alia uero, quæ communiter eorum determinandorum uim habet: quæ eiusdem sint speciei, vt in aliis determinatum fuit. Neq; igitur materia, hoc aliquid est: quippe quæ indefinita sit, propter imperfectam substantiam suam, & potestate existentem: & quæ termini quidem recipiendi uim habeat: uerum haud adhuc determinata sit. Neq; forma. Ea nanq; terminus est, & perfectio, & prima, atq; secundũ se substantia. At quod terminatur: & quod absoluitur, atq; perficitur: & substantia secundum alterum est, illa existit, de qua hoc aliquid dicimus. Quæ quidem substantia ex forma, tum quod substantia, tum quod huiusmodi sit substantia, cõsecuta est. Cum ex materia, quod indefinita quadam ratione sit, & quod põtestate habeat. Omne nanq; quod ex materia componitur, ortui, atq; interitui subiicitur. Et propter hanc causam, non esse, vel dum sit, dici potest. Quippe cum in eo, quod nunc sit, suum perfectum habeat esse: & ipsum quoq; antea non esse, ceu id, quod gigni potuerit: & vt postea non sit tanquam interire valens. & ita vtraque ex parte vim ipsius non esse nanciscatur. At ex forma tum ipsum definite, atque perfecte esse tum vt huiusmodi sit, consequitur.

EST autem materia quidem potentia, forma autem actus.

Non sane materia potestate est: sed substantia potestate. Neq; ceu vnq̃ actu futura. Manet enim semper quod vere est. Sed ex illa recipiendi facultate perficitur: & ita substantia quædam tenuis, atque imperfecta est. Forma autem actus est, tanq̃ perfectio, & in perfectione suum habens esse: & ceu id existens, quod est: cõpositum in perfectione continens.

ET hæc dupliciter: altera quidem, ut scientia: altera uero, ut ipsum contemplari.

Cum formam quãdam vel animam sit Aristoteles collocaturus: cumq; puram, atq; eã, quæ primo forma sit, impartibilem omnem nouerit: & ob hanc quoq; causam nequaquã actionem a substantia seiungentem: sed sua ex substantia actum existere. Cum animã ceu primo ab impartibili illo decidentem videret: & quæ distinctam habeat a substãtia actionẽ: & ita, quæ neq; semper adsit, cũ in corpus vergat, ideo dupliciter inquit formã esse. Haud eam tamen intelligens, quæ sine materia sit: neq; eam, quæ illorum determinandorũ vim habet, quæ sine materia sunt. Sed quæ eorũ, quæ ortui subiecta. Quorũ aiæ non eãdẽ semper agunt actionẽ. Et formæ oẽs aliorum oium variando tamen, determinandorũ facultatẽ habent. Perspicue ita q; mortalium aĩalium aĩa, non in eo perficitur, quod agat: quippe quæ aliquando sit, & non agat: aut non eodẽ modo agat. Quapropter secundũ habitum actus est. Nequaq̃ aũt illa actio, quæ ex habitu fit. At in iis quæ sine materia sunt, eadẽ est cum ipsa actione substantia. Et in ipsa anima quoq; quicquid eius omnino separabile: licet secundo, atq; propter illam coniunctionem cum mente contrahat in actionem.

TERTIA PARTICVLA.

SVBSTANTIAE uero in primis esse uidentur corpora: & ex his naturalia. Ea nanq; aliorum principia.

EXPOSITIO.

Cum triplicem ſubſtantiam aſsignarit : vnam quidem,tanquam imperfectam , ac nõdum determinatam:quæ indefinita quidem exiſtit : verum nequaquam ipſi termino aduerſatur:atq; adeo eius recipiendi vim habet,atq; ipſum appetit.Alteram vero determinatam:ſed non ex ſe:nam ex alia:eaq; forma eſt:quæ & quod indefinitum,quadam ratione participat. Tertia vero tãquam primus terminus,atq; perfectio exiſtit: ſiquidem per eam compoſitum ipſum eſt:& ſiquidem actus ipſa forma eſt.Inueſtigat igitur in quanam ex his anima collocanda ſit.Præſertim quia antea ipſam ſubſtantiam eſſe , ex iis , quæ ab ea determinãtur,nobis oſtendit.Nobis nanq; priora ſunt:quæ naturæ reſpectu poſteriora. Determinantur autem anima,tum animata,tum viuentia.Quod vero hæc ſubſtãtiæ ſint, ex eo confirmauit:quod omnia naturalia corpora ſint:quæ omnibus ſubſtãtias eſſe, perſpicua ſunt.Quippe cum neque in ſubiecto ſint:& contrariorum recipiendorum vim habeant:& quia ſenſui quoq; notiſsima ſint. At videntur etiam mathematica nonnullis eſſe ſubſtantiæ:quemadmodum Pythagoræis.& quæ arte conſtant, vt multitudini . Exempli gratia lectulus,& nauigium:propter ligna ſcilicet,quæ ipſis ſubiecta ſunt.At ita ſeſe rei veritas habet:quod ex his ſola naturalia corpora ſunt:quæ & videntur,& exiſtunt.Hæc etenim aliorum principia ſunt:atq; eorum in primis,quæ videntur: ſed non ſunt . & mathematicorum,tanquam eorum,quæ ex ablatione accepta ſint.Eorum vero, quæ arte fabricata ſint:tanquam illorum ,quæ in naturalibus ſuum habeant eſſe.

EX NATVRALIBVS uero,alia quidem habent uitam:alia uero non habent. Vitam autem intelligimus per ſeipſum nutritionem,& accretionem,& decretionẽ. Quare omne corpus naturale participans uitam,ſubſtantia eſſe poterit.Subſtantia autem ita,ut compoſita.

QVARTA PARTICVLA.

QVONIAM autem eſt corpus tale,uitam nanq; habens:haud eſſe poterit corpus anima.Neq; enim eſt ex iis,quæ de ſubiecto corpus.

EXPOSITIO.

Non habent ſane vitam , quæ diuulſa ſunt ab elementis , & quæcunque mortua ſunt. Aguntq;,quæ ipſam habent:nequaquam tamen ceu accidens quoddam ipſam participãnt:quemadmodum lignum lecti formam participat.Subſtantiæ nanq; ipſa viuẽtia ſunt. Vnde ſubſtantia ipſa quoq; vita eſt:atq; ea præſtantior,quæ corporata eſt . Siquidem per ſe continentur corpora illa animalium inſtrumentaria : & contrariorum recipiendorum vim habent.Aliaq; præterea ratione viuens ipſum corpus magis ſubſtantia eſt,q̃ id,quod anima caret:quia viuentia & ex ſe ad actionem excitantur:& vt ſubſtantias gignant,facultatem habent. Tum ſubſtantiæ itaque , tum multo magis ſubſtantiæ viuentia ſunt,q̃ ea, quæ anima carent.Quare & ipſa quoq; vita,iuxta quam viuentia exiſtunt, ſubſtantia, & primo,& ſecundum ſe ſubſtantia eſt.Et adhuc magis illa iuxta quam,aut a qua viua ipſa redduntur viuentia. Anima vero illa eſt iuxta quam:& in primis ea a qua . Ea enim iuxta quam particula eſt animæ,aut ſpectrum animæ. Ipſum vero mouens , quæ propne anima eſt. Vitam autem appellat nutritionem per ſeipſum,& accretionem,atq; decretionem. Non quia in his ſolis ipſum viuere collocatum ſit . Cum & appetitus, & ſenſus , & intellectus vitæ ſint.Neq; quia omne viuẽs harum particeps ſit:ſed ſola mortalia.Quoniam neque nutriuntur,neq; creſcunt,neq; decreſcunt ipſa cœleſtia.At quando animatorum Ariſtoteles,quẽadmodum & Plato quoq; proprium eſſe vult,ipſum intrinſecus moueri, poſtremam in his accepit vitam,demonſtrans,& eam quoq; motum quendã ordin.Nutritio nanq;,& accretio,atq; decretio,mutatio ſecundũ qualitatẽ,atq; quantitatẽ eſt. Quarũ vna implet,quod deficit,ſecundũ vim ſuã:atq; in quanto poſita eſt.Altera vero abũdeq; aduehit,atq; addit.At tertia vtroq; modo adimit.Cæterũ fit quidẽ & in iis,quæ anima carent additio,atq; ablatio.Verũ cum ex ſeipſo fiat,tunc animatorũ proprium.Ipſe nanq; ignis,qui

comburendi

comburendi vim habet,& permanet,& maior fit:quia scilicet diuidatur:atq; alius alibi col locetur:cum alibi quoq; alia ratione ardētem materiem occupet. Vnde neq; nutririo, neq; accretio hæc dici potest. Neq; enim permanet,qui a principio ignis aderat. Sed ortus,atque interitus ignis est:cum alius quidem corrumpatur:alius autem fiat,dū ab alio priori semper qui deinceps sequitur,fit. Ceræ vero pilæ,si in superficie paruū quid admouerimus: priorem quidem magnitudinem augebimus:cum tamen illa cera nihil , quo ad accretionem agatis ed solum patiatur:neq; per eam ipsam totam præterlabatur . At si aqua quoq; sit:quæ quantacunq; erat,remaneat:maior q; fiat,quia quæ prope ipsam posita sunt , putrescant,in aquamq; conuertantur,neq; nutritur,neq; augetur. Neque enim confirmatur quæ iam est:sed alterius hic quoq; accidit ortus. In plātis vero,atq; omnino in iis, quæ nutriuntur,vis illa quæ nutritionem trahit intus est:& quæ ipsam alterat:quæq; iis adiungit particulis,quæ intus existunt:& quæ eas ipsas totas,per totas corroborat. Viuūt itaq; hæc, quoniam intrinsecus ipsum mouens existit.atq; id,illa particula,per seipsum indicat. Nāq; in extrema illa vita non solum illud est,quod viuaciter mouetur:hoc est , quod nutritur, & augetur,& diminuitur:sed & ipsum quoq; mouens:& vis illa,atq; substantia,quæ hæc ipsa peragit. Ipsum quidem igitur viuens corpus substantia est:tanquam composita substantia ex corpore & anima. Anima vero prope vitam posita est ,non iuxta corpus. Neque enim animatum illud corpus est, quod vita priuatum sit. Nondum aūt,animam nomino.

POTIVS autem tanquam subiectum,& materia. Necessarium itaq; animā substantiam esse.

Neq; enim quemadmodum substantia accidentibus,ita corpus vitæ subiicitur, sed ceu materia formis. Quæ scilicet actu determinatur,atq; absoluitur,perficiturve ab eis . Quapropter cum dixerit tanquam subiectum : quo indicet , qua ratione subiectum , addidit & materia. Haud sane iuxta compositum anima est:quandoquidem iuxta ipsam: nō autem ipsam et animatum est.

TANQVAM formam corporis naturalis,potestate uitam habentis.

Quandoquidem formam eam Aristoteles inuestigat:quæ communiter illi omni animæ inest:quæ in mortalibus reperitur animalibus. ideo non separabilem,neq; eam affert formam:quæ suipsius est:sed quæ corporis determinandi vim habet. Ea namq; omni animæ communis est. Et post formas anima existit. Substantia namq; quæ a forma stat, impartibilis est. Animata autem substantia vita quædam est conuoluta . Id quod actio illa, quæ rationis particeps est,indicat:cum a propria substantia quadam ratione recedat:& in seipsam tanquam in alteram conuertatur:& cum iis,quæ cognosci debent, non sine recessu quodam coniungatur. Post formas itaq; anima existit . Verum ad eam adducitur causam,quæ formalis dicitur:quēadmodum & naturales omnes rationes. Anima namq; terminat:& ex se confirmat,atq; perficit illa:quæ ipsam participant . Vnde & actus quoq; dicitur. Sunt igitur formæ quædam,quæ post illas primas existunt:quæq; suipsarum omnino sunt:atq; aliorum determinandorum vim habent. Quemadmodum naturales omnes formæ:& formæ illæ quoq; quæ animarum existunt. Qualis & illæ quoq; intellectus est,cuius anima nostra particeps est. Verum naturalis quidem forma,licet non omnis viuax sit: differt ex impartibilitate ab anima. Ōis namq; forma impartibilis. Anima vero ratio quædam est circa viuacem formam constituta:quæ conuoluit multitudinem illam:quæ coniunctim in forma antea sumpta fuit . Illud vero quod separabilis animæ determinandæ vim habet,est quidem & ipsum,haud omnino suipsius : sed ita , vt alterius ab anima fiat. Licet non corporis : sed animæ sit. Anima vero quæcunque alterius est , actus corporis omnino est , atque huius naturalis . Quandoquidem substantiæ causa est. Quod autem mathematicum est , nequaquam substantia est. Et naturalis non simpliciter : sed potestate vitam habentis . Iuxta namque animam , vita collocata est . & quod ipsius particeps esse debet : eam habere uim opus est , vt vitam recipere possit. Neque omnia naturalia simpliciter: sed ipsa viuentia anima perficiuntur. Atque

anima actus est corporis: quod potestate vitam habeat. Nanq; mortale corpus iam viuēs, potestate viuens est: quippe cum non innatam corpori, sed accedentem ex animæ præsentia tunc vitam recipiat: atque ex hac temperatione, atque instrumentorum constructione aptum reddatur. Et cœlestis itaq; anima quoq; perpetui illius corporis determinandi vim habet: sed neq; in ipsum vergens: neq; ipse tanquam instrumento vtens. Atq; adeo forsan cœleste corpus neq; potestate vitam habet. Neq; enim solum accedentem: sed & vna sua cum substantia confirmatam vitam habet. Quapropter alia quoq; ratione illud animatū est: ceu iam actu viuens: & ceu id, quod ex suo motu, quodam modo a seipso erga animā extendatur: & cum ipsum illius sit: non autem anima ipsius existat: sed sumpsius illud reddat. Mortalium vero animalium anima, actus est naturalis corporis: cum tamen non forma, sed ratio existat. Rationes vero formales sunt secundo loco causæ. Actus itaq; rationis particeps anima est: & non sumpsius: neq; quia in seipsa tota permaneat. Quæ aut tota ita perficitur: quia corporum determinandorum vim habeat: cum in seipsam non conuertatur: aut dum duplices habet vitas: ex impetu illo in corpus: & ex eo, quo ab eaipsa extrinsecus extenditur: aut tanquam corpus ipsum viuum efficiens: aut ceu ipso viuente vtens. Nanq; ipsa actus est naturalis corporis potestate vitam habentis, quemadmodum & gubernator quoq; nauis. Tanquam ea, quæ vim mouendi habeat: atque viuente ipso vtatur corpore. Quod quidem viuens corpus instrumentum hanc etiam ob causam dicitur: ceu scilicet vtenti subministrans animæ. At ex naturalibus ea quoq; sunt, quæ anima carent: quæ forma quoq; affecta sunt: verum nequaquam ceu instrumentaria. Quoniam neq; ipsum mouens, neq; quod vtatur intrinsecus habeant. Id nanq; animatorum propriū est. Ita, vt anima ab alijs naturalibus formis differat: quia duobus modis sit actus: tum quia determinet scilicet: tum q; qui instrumentum mouere valeat. Cæterum cum vim illam determinandi antea assignarit: postea vim mouendi, tanquam perfectiorem admouere videtur. Quando & instrumentarium illud omni mortaliter viuenti corpori ascribit. Omnino quidem igitur conuenit instrumentarium, illud, cum eo quod potestate vitam habeat. Haud tamen ratione idem est: neq; eiusdem vitæ respectu absq; vlla varietate dicitur. Verum vitam quidem habet, ceu id, quod viuacter forma affectum sit: & iuxta quam vitam forma afficitur. Instrumentum autem efficitur vitæ illi, a qua etiam viuum redditur. Ita, vt innate ipsa vtatur: & solam appetat. Vanum autem existit id a quo mouetur, respectu eius secundum quod: ceu id quod formalis causæ efficiendæ vim habeat. Vna quidem igitur tota animalis anima est. Verum alteram quidem partem scilicet habet, eam scilicet quæ moueat, atq; vtatur: alteram vero extensam: & quæ illius est, ceu ipsum determinans.

QVINTA PARTICVLA.

SVBSTANTIA uero actus. Talis itaq; corporis actus.

EXPOSITIO.

Cum dixerit, atq; posuerit animam esse substantiam, tanquam formam, admouet ceu maiorem propositionem, substantiam esse actum: eam scilicet intelligens substantiā, quæ tanquam forma. Quandoquidem multis quoq; in locis formam substantiā vocat. Quoniam itaq; anima substantia est, quæ a forma stat: actus erit huiusmodi corporis: eius scilicet quod potestate vitam habeat. Dictum autem fuit, quemadmodum illud intelligitur: quod iam quidem viuat. Verum potestate viuere dicitur: quia non per se, neq; ceu corpus incorruptibile viuit.

IS AVTEM dicitur dupliciter, Alter quidem ut scientia: alter uero ut ipsum cōtemplari. Manifestum igitur, quod ut scientia. In eo enim quod est, inesse animam, somnus, & uigiliæ sunt. Ex proportione autem sese habent, uigiliæ quidem cum ipso contemplari. Somnus autem cum ipso habere, & non agere.

Quod commune cuiusq; mortalium animalium animæ indicat: non autem quod separabile: quodq; in substantiam actionem reducit ei assignat. Proprium nanq; id animæ intelligens

intelligentis est: eiusq; vbi separata fuerit. Quoniam & nostra anima, quæ rationis particeps est, iuxta impetum illum in corpus diuisum, ex subst antia actionem nanciscitur. At neq; semper perfectam, neq; semper totam præsentem. Deficit itaq; inter dormiendū actio illa, quæ sentire valet. Forte fortuna vero, & quæ cogitatione concipere potest in ebrietatibus, grauibusq; soporibus etiam deficit. Nunquid autem & omnis cognitio, quæ in constitutione animæ a seipsa recedentis posita est: & in impetu illo, qui extrinsecus tendit: in vehementibus instrumentorum præter naturam affectionibus impeditur? Verum id quoq; postea inuestigabimus. Sin itaq; non sine cōtinuitate quadam animato adest anima, quæ viuaciter in ipsum agit: vt in quidem illam viuaciter corporis subiecti determinandi, quæ ipsi concessa est, non sine continuitate agit: at eam, quæ cognoscere ualeat, nequaq;. Inter dormiendum itaq; eam relinquit, quæ sentire potest: ut & in ebrietatibus, grauibusve soporibus eam, quæ cogitatione concipiat. Quapropter neq; sua ex substātia actio est animæ, quæ cognoscendi uim habet: neq; omnino actionem cognoscere ualentem, quæ substantiam suam consequatur, habet: quando scilicet cum corpore communicat. Siquidem aliquando licet præsens sit, attamen minime agit. Substantia itaq; habitus scientiam pariēti ex proportione respondet: actio uero quæ cognoscere ualeat, contemplationi. Nanq; in iis, qui scientiam posident, habitus continenter adest: donec scilicet sciant. Cōtemplatio uero illa secundum scientiam non semper adest. Verum licet, cum quoq; qui sciat, nihil agere. At sumpsit Aristoteles pro actione illa, quæ cognoscendi vim habeat, vigilias: pro ocio vero, & cessatione, somnum. Viuax nāq; actio & ipse somnus est, cum sensuum quies sit. Verū haud ex languore, imbecillitateve vlla, sed ex vi. Vigente nanq; natura, atq; ea viuaci existente ipsum dormire adest. Cæterum id haud actio huiusmodi existit, quæ cognoscēdi vim habeat: sed quæ potius cognitionem reprimat. Licet igitur haud ita anima agat, vt cognoscere valeat: attamē aliquid ipsa anima agit. Propter quam itaq; causam primus est actus, non autem is, qui prope ipsum agere permanet. Quamuis enim haud illud futurū sit, vt contemplandi vim habeat: attamen simpliciter secundum naturam agere poterit: atq; etiam agere ne frustra sit. Frustra enim nullum, aut naturæ, aut adhuc magis ipsius Dei potest, esse opus. An forsan non iuxta omnem actionem determinatum fuit primum esse actum: sed iuxta eam, quæ contemplandi vim habeat: quippe cum, haud quoties cunq; fit, hanc anima agat? Forsan autē illud melius est, vt dicamus: ex his scilicet demonstrari mortalium animalium animam: quæ actionem a substātia separatam habeat. Ita, vt cū ex substantia, atq; vi, quæ actionis proferendæ facultatem habet, suum esse nanciscatur: aliam quoq; perfectionem habeat: cum agat. Hacq; ratione ab intellectu differat: qui sua ex substantia actio est. Et ab ea quoq; anima, quæ in idem, atq; vnum cum intellectu recurrit: & hoc pacto ambo coniūgit: atq; in substantiam actionem reducit. At mortalium animalium anima omnem actionem a substantia seiungere videtur. Licet enim aliquam semper præsentem habeat, ceu eam, quæ viuum efficit: attamen si quacunq; propria, atq; continenti actione vnq; priuaretur, haud esset pure impartibilis. Ante aliam omnem nanq; diuisionē tum loci, tum temporis: & ante eam, quæ in vi diuersarum proprietatum posita est: iuxta quam subsistunt eiusdem speciei atoma, & ante exitum in accidentia illa apparet partitio, quæ actionis a substantia est. Patet autem, quemadmodum huiusmodi facta fuit partitio in mortalium animalium anima. Siquidem neq; semper, neq; quascunq; reddit actiones: quas agere apta est. Cum ita sese habet, vt nunc corporis cōmercio, atq; cōsuetudine vtens.

Dubitatio.

Responsum primum.

Secundum.

SEXTA PARTICULA.

PROIR autem ortu in eodem, scientia. Quapropter anima est actus primus.

EXPOSITIO.

Omnis nanq; generationis progressus ab imperfecto, ad perfectum fit: & priora posterioribus imperfectiora: habitusq; ille scientiam pariens, qui sine actione existit, illo minus perfectus est, qui cum actione extat. At natura, & permanentia, & tanq; causa, perfectum prius est imperfecto. Dum autem fit, tempore imperfectum perfecto prius. Atque tunc de vno, atq; eodem, ambo, perfectum scilicet, atq; imperfectum, considerantur. Quoniam &

in ortu, generationeve, aliud quoddam perfectum præexiſtere oportet, ex quo in alio im-
perfectum ad perfectionem reducatur. Ceu ſemen quod ab animali perfecto, ipſum gene
rante perficitur. Verum cum de eodem ſermo eſt, quod imperfectius prius. Semen nanq;
Dubitatio. antea eſt: deinde infans: deinde animal. Cæterum ſi anima ingenita eſt, quonam pacto cũ
ex eo, iuxta quod, imperfectior exiſtit, perficiatur: deinde quod perfectius ſit, aliquãdo ob-
tinebit: cum agat? Manifeſte nanq; Ariſtoteles quod ita prius eſt, ortui cõceſſit. Et propter
hanc cauſam primum quoq; actum animæ conuenire voluit: quippe qui haud omnino
perfectus. Neq; ea ſane ratione, qua Plato, generationis vocabulo in anima vtitur: propter
primum ſcilicet illum in diuiſionem ſubingreſſum: & nõ quia vnquam noſtra anima ab
eo demonſtrata ſit, ortu, atq; interitu carens. Nondum autem loquor de præſtantiori illa:
quam nobiliſſimam eorum, quæ genita ſunt, appellat. Nanq; abſq; vlla dubitatione Ari-
Reſponſum primum. ſtoteles geniti nomine tunc vtitur: cum de iis agit, quæ aliquando ſunt. Nunquid igitur
huic dubitationi obuiam eundo dicendum eſt: quod licet non ſecundum ſubſtantiam, at
ſecundum actionem, atq; perfectionem, quod ortui, atq; interitui obnoxium ſit, in huma
Secundum. na conſideratur anima: cum aliquando ita deterior reddatur: ac fere deuinciatur? Sin autẽ
ita dicamus, vt Iamblicho videtur: cum ex ſubſtantia illa, quæ pati non poſſit, atq; perfe-
cta ſit, nunquam diſtorta, atq; imperfecta proficiſcatur actio: ea ratione, & ſecundum ſub-
ſtantiam quoq; afficeretur. Ita, vt eo pacto dicenda ſit media: non ſolum inter ea, quæ par
tibilia, atq; impartibilia: neq; inter ea ſolum, quæ permaneant, & ea, quæ prætergreſſa ſint:
neq; inter intelligentia tantum, & ea, quæ ratione careant: ſed & inter ingenita, atq; genita.
Cum ex eo, quod eiuſipſius permanẽs, & intelligens, atq; impartibile, ingenita ſit. Ex pro-
greſſu vero illo, atq; ex eo quod partibile, & ex illa ſocietate cũ eo, quod ratione caret, neq;
ipſum ingenitum purum nacta ſit: quemadmodum neq; ipſum intelligens. Quandoqui
dem haud ipſum impartibile, aut ipſum permanens, neq; ipſum genitum extremis ſimile
eſt: iis ſcilicet, quæ omnino aliquando non ſunt. Sed illud quidem fere quadam ratione a
ſeipſo recedere, ex illa cum ortu affinitate, neq; adhuc ſimpliciter permanere. Sed vtrunq;
ſimul ſubire: quod eſt, permanere, quod vere ſit: atq; fieri. Quod vero nunquam ab ipſo
ingenito deſeritur: ſed ſemper ei appenſum eſt: & intrinſecus habet ipſum permanere: ac
huiuſmodi fere eſt, vt influat, atq; replere valeat, quod recedit. Quod itaque ipſius animæ
genitum, atq; progrediens eſt, nunquam ſine illo permanenti, atque ingenito reperitur.
Quod vero ingenitum, aliquando ab omni illa ſocietate, quam cum ortu habet, liberabi-
tur: in vita ſcilicet illa, quæ a corporibus ſeparari poteſt. Quapropter & immortalis anima
eſt, & permanens: quippe quæ ſemper immortalitatem, atq; permanentiam intelligentis
illius vitæ, ſubiectam habeat. At ſuiipſius reſpectu, noſtra diuerſa redditur. Nanq; in ſepa-
rabili, atq; intelligente illa vita, quatenus ei conuenit, purum, atq; ſummum illud immor
tale, & permanens, atq; indiuiſibile occupat. Nam ſeparata, vt dicetur, id eſt, quod vere eſt.
In illo autem impetu ad ea, quæ extra haud omnino permittit ſeipſam permanere. Quod
indicat omnis actio rationis particeps: quæ haud ſine conuerſione in ſeipſam fit. Vnde &
fides approbationem, atq; conſenſum ſequitur: nam antea diiudicauit, quod cognitũ fuit,
Fides quid? verum eſſe, atq; ita aſſenſa eſt. Id enim ipſa eſt fides. At id præterea indicat & reuocatio il-
la, quæ intrinſecus rurſum ad id, quod præſtantius ſit: & illa ex ſeipſa perfectio. Quæ ta-
men haud eiuſipſius puram ſeruat permanentiam. Propter illum nanq; impetum ad ea
quæ extrinſecus ſimul tota, & manet, & progreditur: & neutrum habet ab altero omnino
liberum. Vnde & tunc illud eius immortale repletur a reliquo ſecũdum ſeipſum totum:
neq; immortale ſolum permanet, & quod ingenitum eſt, quadam ratione fit. Quemad-
modum & quod eius impartibile partitur. Cum haud amplius ſubſtantia ſit, quatenus ei
fas eſt. Iuxta illud itaq; ſuiipſius genitum anima primus eſt actus: propter illã ſcilicet par-
titionem actionis a ſubſtantia. Non autem iuxta id, quod ſcit. Neq; enim ipſa compoſitum
eſt. Sed ceu ſcientia, aut ceu forma.

CORPORIS naturalis uitam habentis poteſtate. Huiuſmodi autem, quod ſit
inſtrumentarium.

Dictum iam fuit, quemadmodum duplex animata animalium vita est. Altera quidē qua instrumentum, quatenus instrumentum forma afficitur: quo & animæ instrumentum sit. Altera vero ceu vtens instrumento iam viuente: quæ haud diuersa omnino vita est. Neq; enim sua ex natura eo vteretur, & moueretur: si aliunde viueret. Sed vna est, quæ duas formas refert. Quarum altera instrumenti effingendi vim habet: haud tamen vt mouens: sed vt ea: quæ id quod viuaciter mouetur, formare potest. Altera vero ceu mouens, atq; vtens. Nanque omnis mortalium anima iuxta vtranq; actus est. Quandoquidem & viuaciter mouetur: & ipsum mouens intrinsecus est. Atq; duplicem eius vim Aristoteles ex illo actu assignat. Cum ipsam, & potestate vitam habentis dicat, & corporis instrumentarii. Hæcq; ambo omnino conueniunt: ita, vt & quod potestate vitam habet, instrumentum sit animæ: & animæ instrumentum potestate vitam habeat. Haud tamen idem ambo significant. Sed alterum quidem extremam solam indicat vitam: iuxta quam, ceu id, quod viuaciter mouetur, forma afficitur. Alterū vero, eam, quæ ipso vtatur, atq; moueat. Quapropter ambobus his opus est, ad perfectam animæ definitionem. Quo, & ꝙ tāquam instrumento ipso vtatur corpore, indicetur.

INSTRVMENTA autem & plantarum partes. Sed omnino simplicia. ut folium circunfructus protectio. Circunfructus autem ipsius fructus. Radices autē ori ex proportione respondent. Ambo nanq; trahunt nutritionem.

Quādoquidem extrema existens plantarum anima: actus quidem perspicue eius est, quod potestate vitam habeat: haud tamen omnino eo tanquam instrumento vtitur. Neq; enim videtur seiunctum quidpiam habere, quo etiam moueat. Nunc Aristoteles confirmat: quemadmodum non solum viuæ sunt plantarum partes: sed & ceu instrumēta, animæ aliæ propter aliarum rerum vsum seruiunt. Ita, vt vel in vegetante anima, quod vtatur, fit. Neq; enim forte fortuna folia tegunt circunfructum, is autem fructum. Aut radices, quæ ex proportione ori respondentes a terra nutritionem trahunt: totiq; plantæ condonant: casu id agunt. Cum a planta quælibet moueātur, quæ in planta est: quæ mutuo, & totius quoq; respectu intrinsecus coordinat, atque mouet in proprium, conueniensq; opus, quælibet.

SEPTIMA PARTICVLA.

SIN autem aliquid commune de omni anima oportet dicere: esset primus actus corporis naturalis organici.

EXPOSITIO.

De ea scilicet, quæ extra tendit: ad corpus vergens: quæq; corpore vtitur, ceu instrumēto. Quoniam eam, quæ in seipsa manet: non autem ex impetu in ipsum corpus, eius fit: intellectum appellat. Quādo uero commune id, haud vniuocum est: sed vt ea, quæ ab vno dicuntur: horum autem exactam definitionem reddere non possumus: vt dictum fuit: sine ea, quæ propria iuxta vnumquodq; sit: oporteтq; vtrunq;, & quod commune, & quod proprium cognoscere: propter hanc ergo causam dicit: & quod communiter omni inest: & non sine quadam dubitatione insistit. Si oportet dicere, inquiens. Quandoquidem necessarium quidem est dicere: haud tamen sufficit, nisi adiunctum fuerit, & proprium. Verum cum mentionem faceret de communi definitione, præteriit illud potestate vitam habens. ceu id, quod omnino cum proximo animæ instrumento inferatur. Viuere nanque ipsum necessarium est. Quo dum per vitam mouenti colligatur animæ: absq; vlla vi, & sola appetitione animæ excitetur.

QVAPROPTER etiam non oportet inuestigare, si unum anima, & corpus. quemadmodum neq; ceram, ac figuram. neq; omnino cuiuscunq; materiam, & id cuius materia. Ipsum nanq; unum, & ipsum esse, quoniā multis modis dicitur, quod proprie, actus est.

Exactius in iis, quæ naturalia sequuntur, expositum fuit: omne quod est, omnino & vnum esse. Verum forma, & quod est, & vnum primo, ac ex se existens, est. Compositum nanq; ex forma subsistit. Quemadmodum enim ipsius esse, ita & eius, quod est, vni esse, forma composito causa est. In omnibus quidem, ceu id, iuxta quod. At in iis, quæ animata sunt, etiam ceu id, a quo. Quoniam proprium est, eorum, quæ animam habent, præter alia naturalia corpora, vt principium ipsius mouere in se cõtineant. Multis quidem igitur modis & ipsum vnum, & ipsum dicitur esse. Quoniam aut secundum se, aut secundum aliud, aut ceu imperfectum, atque potestate: vt quod cum materia est. Quod vero proprie actus est. Quandoquidem secũdum se id existit, & primo, & causa: tum composito ex necessitate existenti, tum vni existenti: ceu id, quod iuxta id, quod secundum se sit, at vnũ determinetur. Quemadmodum enim quod albedine honestatur album est: ita quod eo, quod est, atq; vno, etiam vnum ex participatione, atq; composite existit. Verum neq; simpliciter, neq; secundum se. Ita, vt quem retinet respectum ipsum album erga albedinem: eum quoq; respectum seruet, quod determinate id quod est, atq; vnum, est, erga id, quod formaliter quod est, atq; vnum est. Licet hic diuersa, atq; uaria non sint in usu uocabula: quemadmodum in ipsa albedine, atq; albo.

Aiatorum propriũ.

OCTAVA PARTICVLA.

VNIVERSALITER quidem igitur dictum est, quid est anima. Substantia nanq; quæ iuxta rationem. Id enim ipsum quid erat esse huiusmodi corpori.

EXPOSITIO.

Hæc itaq; conclusio est corũ, quæ in hoc secundo libro prædicta fuere. Illud uero uniuersaliter haud ceu id, quod uniuoce dicatur interpretandum est. Sed ceu cõmune simul, ac varium. Illud uero, substantia nanq;, quæ iuxta rationem: pro eo, quod est, secundum formam dictum fuit. At quadrat magis de anima illud secundum rationem dicere, q̃ secũdum formam: propter subingressum illum ex indiuisibili, in orbem, atq; cõuolutionem. Respectuq; illius causæ quæ a forma stat, ac formalis dicitur, ratio est. Verum quoniam & formæ, & rationes, aliæ quidem omnino a corporibus separabiles sunt: aliæ uero inseparabiles: ceu eæ quæ haud in seipsis perficiantur. Substantiæ nanq; primæ formæ sunt. Sed tanquam illæ quæ corporum determinandorum uim habent: atq; ea ratione inseparabiles sunt. Non separabilem formam, aut rationem animam esse concludit. Nam ceu ipsum quid erat esse huiusmodi existit corpori. Id nanq; illud erat, quod actus instrumentarii corporis dicebatur. Quandoquidem id erat cõmune uitæ rationem participanti, quæ in nobis reperitur, cum aliis quoq; animis. Quod autem cõmune esset, primo uidere uolebamus. Quicquid enim ipsius animæ rationem participantis separabile est, cum in primo libro iam significauit: tum postea de ea, proprie, ac speciatim contemplando nobis tradet. Illud autem in memoriæ thesauro conditum, atq; seruatum habere oportet: quod ipsum quid erat esse naturalis instrumentarii, potestate vitam habentis corporis, duplex est. Alterum quidem, ceu vtens, atq; mouens. Alterum vero ceu id, iuxta quod viuax est instrumentum, atq; viuaciter mouetur.

QVEMADMODVM si aliquod instrumẽtorum naturale esset corpus, ut securis. Esset enim ipsi securi esse substãtia eius, & anima id. Seiũcta nanq; hac, haud amplius securis esset. Sed nunquid ambigue?

Instrumenta animæ sunt non ea solum corpora, quæ secundũ eam viuunt: sed & quæ anima carent. Alia quidem naturalia, vt lapides, & ligna iam excisa. Alia vero artę effecta: quæ vt naturalia quidem & ipsa sunt: verum non quatenus naturalia vtilitatem quãdam vtenti animæ concedunt: sed ceu ea, quæ artificio recte præparata sint, vt clipeus, & ensis. Si aliquod igitur artificialium instrumentorum inquit. (Hæc nanque nunc instrumenta vocat: quemadmodum & securis exemplum indicat:) naturale esset corpus: quod instrumentarium naturale esse corpus potestate vitam habens in animæ definitione dicebat. Si

itaq;

itaq; huiusmodi esset securis: esset id ipsum esse securi. Consueuit autem Aristoteles in iis, quæ forma affecta sunt: ipsum quidem quod forma affectum sit, pro ferre: licet forma sit, quæ ipsum esse ei indicet. Substantia præterea persæpe formam apud eum indicare solet. Quemadmodum & hoc quoq; loco interpretans ipsum quid erat esse securi, substãtiam, hoc est, formam dixit. Esset autem id anima: si quod potestate vitam habet, securis esset. Et esset etiam viuax instrumentum: & quod ipsum viens intrinsecus haberet. Atq; ea seiuncta, haud amplius esset: quod uere erat. Ex forma nanq; quod quidq; vere est, id est. Verũ quæ quidem simpliciter naturalia ex forma quæ principium obtinet, vt moueantur. Sed quæ animata, & quia uiuaciter moueantur: & quia illa ipsa forma mouendi uim habeat. Scire autem oportet, quod non omnino corrumpi uult animam a corpore recedentem. Illa nanq; seiunctionis uox de iis potius dicitur: quæ post dissolutionẽ subsistunt. Sed nunc quid ambigue, inquit. Quia & mortuorum animalium corpora ambigue uiuentium respectu dicuntur: ut canis exempli causa, & equus. Parteśq; eodem præterea modo, ut si equinum forte fortuna caput dicas.

NVNC autem est securis. Neq; enim huiusmodi corporis ipsum quid erat esse, & ratio anima. Sed naturalis talis. Habẽtis principium motus, & status in seipso.

Ex comparatione eorum, quæ carent anima, & instrumentorum, cuiusmodi uiuax instrumentum sit, indicat. Quod enim sine anima est: & quod ipsum animæ propter aliquẽ usum ministrat, uel ea, quæ utitur, seiũcta, nihilominus sumpsius uim retinet. Quoniam non ex ea determinabatur. Quod uero uiuax, atq; animatũ est, haud ita sese habet. Quod quidem naturale est corpus: non autem arte factum, quatenus huiusmodi. Oportet autẽ ceu potestate uitam habens: & ceu uiuaciter forma affectum instrumentarium esse animæ. Siquidem ipsum quid erat esse eius, & ratio, anima existit. & id tanquam instrumentum ipsi deseruit. In ipso nanq; motus, atq; status principium est: quippe cũ mouens, atq; sistens anima sit. Quod animatorum proprium est. Hac itaq; ratione ex cõparatione eorum quæ sine anima sunt: quæ dissimilia existunt: cuiusmodi uis sit, eorum, quæ animã habent, exposuit. Postea uero ex similibus hoc idem ostẽdit. Ex partibus nanq;, cuiusmodi & totum ipsum sit, dilucidum facit.

NONA PARTICVLA.

CONSIDERARE præterea & in partibus oportet, quod dictum fuit. Si enim esset oculus animal, anima ei esset aspectus. Hæc etenim substantia oculi, quæ secundum rationem. Oculus uero materia ipsius aspectus. Quo deficiente non est oculus. Nisi ambigue, quẽadmodum lapideus, atq; pictus. Oportet sane accipere, quod de parte in toto uiuente corpore. Ex proportione nanq; sese habet, ut pars, ad partẽ, totus sensus ad totum corpus sentiendi uim habens, quatenus tale.

DECIMA PARTICVLA.

EST autem nõ quod abiecit animam, quod potestate est, ut uiuat. Sed quod habet. Ipsum uero semen, & fructus, quod potestate huiusmodi corpus.

EXPOSITIO.

Pro toto quidem animali oculum accepit. Pro tota uero anima animalis aspectum. Is nanq; substantia oculi secundum rationem est. hoc est, secundum formam. Oculus uero materia aspectus. Non quemadmodum Alexander exponit: oculum nũc intelligit corpus solum sine aspectu. Confestim itaq; infert, quemadmodum deficiente aspectu, haud amplius est oculus. Verum aspectus dupliciter est forma oculi. Partim quidem quatenus instrumento ipso utitur uiuaci. Partim uero quatenus oculum ipsum instrumentum uiuacem reddit. Et oculus, qui una cum hoc existit aspectu, materia est aspectus illius utentis. Atq; deficiente ipso utente, non est oculus. Quoniam una quoq; deficit, & aspectus ille, qui ipsum ceu instrumentum format. Aspectus nanq; qui utitur, & hunc quoq; cum

adest, concedit. At recedens illum quoq; simul ducit. Sumatur ergo vt aspectus ad oculũ, ita & totus sensus ad totum corpus, quod sentiendi vim habet: quatenus sentiendi vim habet. Et id, vt manifeste ipse quoq; infert, quod iam viuit. Neq; enim, quod iam animã abiecit: aut quemadmodum ipsum semen dictum fuit, quod viuere potest. Sed quod iam vitã habet. Quãdoquidem ipsum semen haud potestate vitam habet: sed potestate tale est corpus, quod proxime vitam recipere valeat. Et propter hanc causam potestate vitam habens existit: quia vitæ, tanquam materiei substratum est: vitæ inquam ei, quæ tanquam instrumentum ipsum determinat: quæq; tanquam instrumento ipso vtitur. Nanq; hæc forma viuentis corporis est: quemadmodum & nauta nauis. Quoniam licet haud suipsius sit, attamen viuum efficit, atq; mouet corpus. Quemadmodum cœleste quoq; corpus diuinior illa anima. Verum ex impetu, atque inclinatione erga ipsum: & quia ad id, quod vtile sit, mouet. At non quia solum iam in perfectione existat. Iure itaq; etiam oculus materia dictus fuit aspectus: & totum corpus, quod sentiendi vim habet, quatenus sentiendi vim habet, & cum iam sentiendi vim habeat, materia dicitur illius sensus: qui ipso tanquam instrumento utitur.

QVEMADMODVM quidem igitur scissio, & uisio, sic & uigiliæ actus. Quẽadmodum autem aspectus, & uis instrumenti, anima. Ipsum uero corpus, quod potestate est. Sed quemadmodum oculus pupilla, & aspectus, & ibi anima, & corpus, animal.

Hæc illius est orationis conclusio, ex qua demonstrabatur, animam haud secundum esse corporis actum: sed priorem, & iam diuisum: & qui habeat actionem a substantia distantem. Verum quia duobus exemplis ad animalis substantiam demonstrandam vsus Aristoteles est, securi scilicet, atq; oculo: ideo iure & scissione, atq; uisione hoc in loco, ceu vigiliis in eo, quod sentiendi vim habeat, vtitur. Hæc itaq; perspicua sunt. Oculus uero pupilla, atq; aspectus dictus fuit: & animal anima atq; corpus, propter relationem scilicet in proximas causas, quippe quod ex ambobus constet. Quandoquidem nullibi compositũ materia, & forma est: sed quod ex his.

VNDECIMA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur non est anima separabilis a corpore, aut partes quædam eius, si partibilis est, non obscurum.

EXPOSITIO.

Ex hoc quod dictum est, tum quod omni mortalium animæ: de qua sermo est: ipsum inseparabile a corpore conueniat: tum q; ei, quæ rationis particeps est etiam ipsum separabile: tum quod ipsum inseparabile multis dicatur modis, ostenditur. Prætereaq;, quod haud si idem & separabile, & inseparabile sit, partibile erit. Ita, ut iuxta diuersas parteis opposita obtineat, & diuerso modo, non autem ut corpora illud partibile sit. Vnde & ex suppositione, protulit. Si partibilis est. Non tãquam is, qui ignoret: aut ceu is, qui haud adhuc ostenderit: sed tanquam is, qui quodam quidem modo impartibilem omnem animam, & nouerit, & demonstret. Quandoquidem & incorpoream quoq; statuit. Corpus nanq; est quod simpliciter partibile existit. Alio uero modo parteis habere vult: eum a substantia in actionem prodeuntem uidit: & in id quod firmum, atq; stabile ipsius animæ rationem participantis, progredi. Quæ tanquam diuersæ enumerantur partes: cum tota in eminentia constituta sit, vitæ gignendi opus possidentis, & progredientis, atq; manentis. Hac itaq; ratione & tota a corppribus inseparabilis dicitur. Aut partes quædam. Quandoquidem etiã horum utrunque quadam ratione uerum est de ea, quæ rationis particeps: quæ tota uergit, atq; progreditur in corpus: & ipso tanquam instrumento subministrante utitur. At & contra pars aliqua est, quæ ipsum permanens habet: atq; ea separabilis existit. Verũ quod quidem separabile proprium est eius, quæ rationis particeps est. Quod uero inseparabile commune est cuiuscunq; mortalium animæ. Cum haud unaquæq; solum sit inseparabilis.

lis.Sed illa rationis particeps sit:quæ & ipsum separabile habeat. Atq; ipsum præterea inseparabile haud codem modo inest viis illis,quæ instrumentorum, ceu instrumentorũ determinandorum vim habent:& illis quæ his vtuntur. Neq; codem modo insunt naturalibus,atq; iis quæ sentiendi vim habent:atq; adeo in his multa est inter sese differentia: adhuc q; magis ab omnibus his differt,quod in iis,quæ rationem participant, inseparabile existit.Cum id in corpora principatum pure obtineat. Quod vel ipse quoq; Aristoteles, vt mihi persuadeo,indicans,infert.

NONNVLLARVM nanq; actus partium est ex ipsis.

Nonnullarum nanq; animarum ita sese habere actum dicit : vt ipsæ partes corporatæ sint:quales quæ instrumentorum,tanquam instrumentorum describendorum, vim habent:& quæ naturalibus formis propinquæ sunt:quæ magis perspicue suum habent esse,cum corporum actus inseparabiles existant. Animæ nanq; illæ,quæ vtuntur animalibus,tanquam instrumentis,minus sunt inseparabiles:& magis declarant,quod secũdum substantiam excellit.Ex quibus,quia simul diuersitatem ipsius inseparabilis indicauit:deinceps quod etiam omnino separabilis sit anima substantia:aperte nobis indicauit:& causam quoq; admouit.

AT VERO nonnullas nihil prohibet:quia nullius sint corporis actus.

Nonnullas scilicet parteis intelligere debemus. Quandoquidẽ tota anima simulq; manet,ac progreditur,atq; contemplatur,nihil corpore indigens. Licet aliquid agens corpore vtatur. Partes autem eius quadam ratione quod firmum,atq; permanens est,& quod contemplandi vim habet,dicuntur:simulq; quod progreditur, atq; agẽdi facultatem obtinet. Nihil autem prohibere dixit:quia omnis anima corporis actus dicta fuit. Prohibere nãq; posset,si iuxta seipsam totam,atq; iuxta omnem suipsius actionem, corporis esset actus . Nihil autem prohibet,si est quidem,haud tamen iuxta seipsam totam,neq; iuxta omnem actionem. Erit enim hac ratione nullius corporis actus. Intellectus nanq; utrum aliquod contineat corpus,vel fingere difficile est: vt in primo libro dixit. Ac quando, vt in tertio dicturus est,intellectus ille,qui contemplandi vim habet, neq; tanquam instrumento ipso vtitur corpore. Vnde neq; hebes redditur a maiorum cognitione erga minorum notitiam, quemadmodum sensus. Aĩæ partes q̃ dicantur.

PRAETEREA uero obscurum,utrũ ita actus corporis anima, ut nauta nauis.

Cum ex eo,quod nonnullarum partium ex sis actus sit,vitam ab omnibus corporibus inseparabilem Aristoteles prodiderit:ex eo vero quod dixit, At vero nonnullas nihil prohibet,quia nullius sint corporis actus,eã,quæ omnino separabilis manifestarit:ex his nunc de eadem vtrunq; considerat. Actus nanq;,qui tanquã vtens existit,& inseparabilis quodam pacto est,quia omnino vtatur:& quodam pacto separabilis,tanquam is, qui instrumento subministrante eximie vtatur. Sin autem partim quidem utitur , partim uero neq; omnino utitur:nautæ exẽplum indicat:quod ipsius non utitur omnino separabile est. Propter quam igitur causam obscurum est adhuc dicere,si uel fingere difficile est . Nunquid quoniam ipsum uni inest vel iis,quæ sine ratione sunt? Obscurum est anteaquã vnãquanque speciatim percurramus:quaque ratione diiudicandum sit,quod unie in ipsis reperitur,præter id,quod in instrumenti determinandi uim habet. Et in quibusnam oporteat etiam separabiles actiones inuestigare. Dubitatio. Responsum

ADVMBRATE quidẽ igitur hæc determinata sint , atq; descripta de anima.

Adumbrationem appellat, ac descriptionem , rationem eam , quæ de anima assignata fuit. Quandoquidem solum tradidit, quod communiter omnibus inest. Exacta autem definitio ex uniuscuiusque propria affertur substantia. Propria uero est,quæ quod commune singillatim determinat.

DVODECIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem ex immanifestis quidem, manifestioribus autem fit, quod manifestum, & quod secundum rationem notius.

EXPOSITIO.

Quando haud aliquid exacti habebat, quæ iam data fuit definitio: quia solum ostendebat, quod omnibus communiter inesset: & id haud eodem modo: sed ceu, quæ ab vno dicuntur. Vnde & impossibile erat, vt omnium simul exacta daretur definitio. Quippe cum haud vniuocæ sint. Sed iuxta vnamquanq; percurrere necesse est: si exacte rem tractare volumus. Antea ergo q̃ rem ipsam philosophus aggrediatur, doctrinæ modum præscribit: qui ab iis, quæ ex causis efficiuntur ad causas ipsas progreditur. Is nanque ille modus est, qui iis conuenit, qui non adhuc perfectionem aliquam adepti sunt: sed adhuc inuestigant. Naturæ quidem enim, atq; sermoni scientiam parienti, qui naturam sequitur, manifestiores causæ ipsæ sunt. Ipsius vero sensus, nostrumq; respectu, qui haud adhuc perfecti sumus, illa magis perspicua, quæ ex causis ipsis deducta. Quemadmodum & in principio naturalis auditionis dictum fuit. Et nunc ex immanifestis quidem, naturæ scilicet. At deest in ipsa Aristotelis dictione, illud, naturæ, & rationi. Manifestioribus autẽ, & rursum hic quoque deest illud, nostrum ipsiusq; sensus respectu: Fit quod manifestum. At neglectum, prætermissumq; fuit illud naturæ. Dictumq;, ac prolatum fuit, & quod secundum rationem notius.

TENTANDVM rursum sic aggredi de ea.

Illud quidem rursum pronuntiatum fuit: non secus, ac si hactenus describendi vim habens, quædam allata sit ratio. Illud vero, sic aggredi: quandoquidem præstãtiora, excelsioraq; existunt, quæ rationi nota, q̃ quæ sensui.

NON enim solum ipsum quod oportet definiendi uim habẽtem sermonem indicare. Quemadmodum plurimæ ex definitionibus dicunt. Sed & causam inesse, atq; apparere. Nunc autem, tanquam conclusiones rationes definitionum sunt. Vt, quid est, quadratio. quod æquale alteri longitudini: quia rectos angulos habens sit æqualium laterum. Huiusmodi autem definitio, ratio est conclusionis. Qui uero dicit, quod est quadratio media inuentio, rei dicit causam.

Quare aggredi velit, causam affert. Vnde, & ea vtitur coniunctione, quæ vim causæ reddendæ habet. Quoniam haud acquiescendum est iis, quæ de causis facta sunt: sed inde in causas ipsas efferri oportet. Dictum autem fuit, in secundis analyticis: quemadmodũ alia quidem est definitio, conclusio demonstrationis. Alia vero medius syllogismi terminus. Alia autem totus syllogismus positione, situve a demonstratione differens. Determinatumq; ibi fuit, quemadmodum definitio illa, quæ iuxta conclusionem existit, eius quod ex causa deductum, formaq; affectum sit, definitio est. Quod nunc rem vocat. Quæ vero iuxta medium permanet terminum formæ, atq; eius quod a causa effectum. Quæ vero situ a demonstratione differt, illa est, quæ simul quod ex causa effectum, atq; ipsam affert causam. Exempli causa. Homo vita effingitur rationem participante: quæ finitas, ac terminatas habet mensuras. Id autem est animal rationis particeps mortale: & est hæc compositi definitio. Vita vero illa rationem participans, quæ finitas, atq; terminatas habet mensuras, forma est: quæ tum cõclusionis, tum rei, causa, compositiq;, vt dico est. Atq; in eo, quo ipse vtitur exemplo: quandoquidem si tres sint recti, ex proportione respondens quadrangulum, quod a media ducitur, æqualis est recto angulo, qui ab extremis continetur: quia scilicet altera parte longior sit. Qui quidem igitur quadrare quod altera parte longius instituit: quia et æquale quod altera parte longius, quod rectos habeat angulos sit: æqualia habere latera ipsum quod perficitur, & demonstratur, determinat. Id quod sane cõclusionem vocat, tanquam id, quod geometrice demonstratur. Qui vero mediæ inæqualium

laterum eius, quod altera parte longius, inuentionem id definit, causam affert. Ex qua & æquale est quadrangulum ei quod altera parte longius, & demonstratur. Ita, vt non solũ conclusionis dicta sit causa: sed ipsius etiam rei.

DECIMATERTIA PARTICVLA.

DICAMVS itaque principium sumentes considerationis, distingui animatum ab inanimo, ipso uiuere.

EXPOSITIO.

Cum doctrinæ modum philosophus determinarit: tanquam eum, qui ab iis, quæ nobis manifesta sint, ad ea, quæ naturæ huiusmodi ascendat. Cumq; illud nobis in memoriã reuocant: quod scilicet oporteat definitionem illam, quæ recte sese habere debeat: causam quoq; complecti: atq; eam exacte. Non autem ita, vt adumbratio quædam, aut descriptio uideri posit. Ex doctrinæ quidem modo, ab iis, quæ sensui nota sunt, contemplationẽ de anima aggreditur. Idq; confestim facit. Animatum ab inanimo ipso viuere distingui, hoc est, differre, inquiens. At quia consideratio in causam recurrere debet: non in ipso permanet animato: sed in eius causam, hoc est, in animam effertur. Quo uero non adumbrate adhuc: sed non sine exacta definitione ipsam consideret, non communiter, sed vnãquanq; animæ speciem singillatim determinat. Quandoquidem & communis quoq; illa, quæ data fuit definitio, causam complectebatur. Actus nanque forma, atq; causa est eius, quod secũdum ipsum perficitur. At neque si quod commune vniuoce dicatur, neque ita ipsius communis contemplatio sufficiens esset ad exactam rei notitiam, absque proprio. Verum quonam pacto animatum distinguitur ab inanimo ipso viuere? Quia scilicet intrinsecus moueatur: vt & Platoni videtur: & ipsa actio indicat. Nam & ipsum quoque mouens intrinsecus est. Cæterum si hoc est, quonam pacto anima haud ex se mobilis existit: quæ a seipsa excitatur? Motus nanque quidam excitatio est. Nunquid res quidem easdem atq; eodem modo Aristoteles cum Platone intelligit? Sed is iuxta consuetudinem vocat, interdum nequaquam hanc de se suspicionem præbens. Haud igitur animam per se mobilem dicit: quoniam neq; etiam motum eius actionem nominat. Aequum itaq; est, atq; ex ipsius Aristotelis sententia, id animæ ascribere, vt scilicet ex se agere queat: tanquam illa, quæ a seipsa excitetur. Excitatio nanq; actio quædam est. Illud autem quasi æstuans, atq; a seipso feruẽs a vita ipsa indicatur. Hoc est, a dictione illa græca, quæ est, ζωή.

Interrogatio. Responsum
Dubitatio. Responsum

MVLTIPLICITER autem cum ipsum uiuere dicatur.

Illud multipliciter, aut de ambiguis, aut de iis, quæ tanquam ab vno dici consueuit. Verum ambigue nunc dictum non fuit. Quandoquidem ipsius viuere, ceu rei vnius vnam designamus notitiam. In iis autem, quæ ab vno dicuntur, quæcunq; quidem perfecte, licet secundo, aut tertio, aut postremo, attamen perfecte participant, & nomine illo, quod naturæ rei indicandæ vim habeat, præcipue appellantur: & participatione illa, quæ ab ipso deducitur. Quæcunq; autem imperfecte participant, participatione quidem illa, quæ ab eo deducitur appellari possunt: nequaquam vero eo nomine, quod præcipue ipsius rei significandæ vim obtineat. Exempli gratia, quod adhuc fit, esse quidem dicimus: haud tamen quod est, appellamus. Et album quidem factum esse, quod imperfectum: haud tamen nominaremus album. Et mederi, atque citharam pulsare eos, qui adhuc discant, assentimus: minime vero medicos, & citharœdos esse, & currere, atque scribere pueros fatemur: haud tamen cursores, aut scriptores esse. At eos, qui perfecti sint: & esse concedimus citharœdos, & citharam pulsare, reliquaque eodem modo. Hac sane ratione etiam animalia philosophus appellat: quæcunque ex perfecta a seipsis excitata figurantur vita. Et alia quidem primo: quippe quæ a seipsis in seipsa agant. Alia vero secundo, ceu, quæ a seipsis in alia. Nonnullaq; medio modo, tanquam ea, quæ in vtraq;. Atq; hæc iuxta diuersas mensuras. Quæ quidem omnia, & animalia, & viuere inquit. Quæcunq; vero imperfectam, ac non puram intrinsecus excitationem habent: sed mediam inter hanc, atq; eam, quæ omnino ab altero mobilis existit: (Ne & sine medio, quod a seipso, cum eo, quod

ab altero coniungatur:) huiusmodi, quæ iuxta uegetantem uitam uiuunt: uiuere quidem dicit: nequaquam tamen etiam animalia uocat. Vnde & discrimen subinnuens animatorum cum animatis, ex ipso uiuere ea distinguit. Quod quidem uiuere commune est eorum, quæ quacunq; ratione uiuunt. Ita, vt cum diuidendo distinctum fuerit ipsum uiuere ab animali, perspicuum sit, quod uiuere illud accipitur iuxta imperfectã illam uitæ participationem. Quod nanq; iuxta perfectam acceptum fuerit, vel ipsi conuenit animali.

LICET unum aliquid horum insit solum, uiuere dicimus ipsum. ut intellectus, sensus, motus, ac status, qui secundum locum. Præterea motus, qui ex nutritione. & decretio, atq; accretio.

Viuere nanq; illud dicimus, cui unum aliquod horum insit. Acceptus autem fuit intellectus, ceu is, qui uitam rationis participem indicet: vna cum qua, & uoluntas quoq; comprehensa est. Sensus autem acceptus fuit, non tanq̃ is, qui eam solam cognitionem significare valeat, quæ ratione dicitur carere: sed & appetitũ quoq; ei insitus, atq; innatus est. Intellectus quidem igitur, atq; sensus eam habent uim, ut uitam ipsam significent. Motus vero actionum viuacium significandarum facultatem obtinent. Motus autem ille secũdum locum primo in perfectioribus reperitur animalibus. At is qui iuxta alterationem nutriendi uim habentem consideratur, omnibus mortalibus adest.

DECIMAQVARTA PARTICVLA.

QVAPROPTER & quæ nascuntur omnia uidentur uiuere. Apparent nanq; in ipsis habere uim, atq; principium huiusmodi, per quod accretionẽ, atq; decretionem recipiunt secundum contraria loca. Neq; enim sursum quidem crescunt, deorsum autem non. Sed eodem modo in utranq; partem: & undiq;, quæcunq; semper nutriuntur, atq; uiuunt propter finem: quoad possint recipere nutritionem.

EXPOSITIO.

Propter nutritionem scilicet, atq; accretionem, & decretionem. Et illud, uidetur, locum ibi sortitum est, propter vitæ imperfectionem, & interuallum eorum, quæ viuunt, ac non viuunt. Vnde etiam hortatione opus fuit, quo persuaderemur uiuere quæ nascuntur. Si enim oĩa, quæ additionẽ quápiá ab aliis recipiũt, iuxta vnã quápiá particulam recipiũt, ac nõ eodẽ modo iuxta oẽs oppositas partes. Licet enim sphæricæ aliqd æri addas, haud m̃ & iuxta profunditatẽ ipsum augebis. Paret, quod quæ iuxta oẽm partẽ eodẽ augentur modo: illa intrinsecus additionis causam habitura sunt. Motus autẽ quidam ipsa accretio est. Quæ itaq; intrinsecus motus principium habent, recte uiuere cẽsemus. At ipsius animæ medietatem rursum Aristoteles demõstrans, uim, atq; principium dixit. Vbi per principiũ, quod principatum obtinet, atq; uim regendi habet: per uim autem, quod eius imperfectũ existit, atq; ab altero excitatur, adduxit. In his nanq;, ut plurimum philosophus cõsueuit, uis uocabulo uti. Ac opus sane huiusmodi uita est mortalibus animalibus omnibus. Hac enim gignuntur, atq; nutriuntur, & permanent: quippe cum uita maxime corporata existat, atq; ipsis congrua, conueniensve: & propter hanc quoq; causam extrema, nõ puraq;
Dubitatio. uita. At si neq; totum ab eisipsis excitatur: & quæ ita uiuunt ab altero commouentur: quid
Responsum illud est, quod extra ipsa excitat? Nunquid cum hac ratione iis similia existãt, quæ ab aliis moueri possunt: moueri & ipsa quoq; ualerent secundum naturam, quemadmodum elementa, ab eo, quod ipsa producat, tanq̃ aliunde, atq; extrinsecus? Quandoquidem & quæ intrinsecus tota excitantur, & ab ipso quoq; producente excitantur. Cæterum hæc propter coniunctionẽ cum ipso, & quanto magis cum causa coniunguntur, tanto etiã magis p se agũt. Quæ uero ab altero mouẽtur, ppter distãtiã, nõ sine diuersitate excitationẽ recipiũt.

DECIMAQVINTA PARTICVLA.

SEPARARI aũt id quidem ab aliis possibile est, alia uero ab hoc impossibile in mortalibus. Manifestum aũt in iis, quæ nascũtur. Nulla nãq; ipsis inest uis alia aĩæ.

Expositio.

EXPOSITIO.

Hæc quidem enim vitæ forma est: quæ absq; vllo medio corruptibilibus corporibus adest: quæq; propter fluxum ipsa replet. Aliæ vero non sine hac mortalibus insunt. Quoniam & generantur, & nutriuntur ex hac.

DECIMASEXTA PARTICVLA.

IPSVM quidem igitur uiuere, per principium id inest omnibus uiuētibus. Animal uero per sensum primo. Nanq; quæ non mouentur, neq; mutant locum, habent attamen sensum, animalia dicimus. At non uiuere solum.

EXPOSITIO.

Haud simpliciter ipsum quacunq; ratione uiuere intelligit. Licet enim & secundum intellectum, & secundum sensum viuere. Sed illud uiuere accipit, quod respectu ipsius animalis distinguitur. Id autem est, illud imperfecte uiuere, atq; extrema illa vita. Distinguit nanq; cum dicit. Ipsum quidem uiuere per id, Animal uero per sensum primo.

DECIMASEPTIMA PARTICVLA.

SENSVS autem inest primo omnibus, tactus. Et quemadmodum quod nutriēdi uim habet, potest separari a tactu, atque omni sensu, ita & tactus ab aliis sensibus. Nutriendi autem uim habere dicimus, huiusmodi particulam animæ, quam & plantæ participant. Animalia uero omnia uidentur tangendi sensum habere.

DECIMAOCTAVA PARTICVLA.

OB QVAM autem causam utrunq; horum euenit, postea dicemus.

EXPOSITIO.

Nanq; maxime corporatus ex sensibus, atque in primis patiendi vim habens, tactus est. Vnde & ea quoq; solum percipit, quæ vicina sint. At vna cum tactu & gustus quoq; comprehensus fuit. & est animalibus maxime necessarius. Vt & id quoq; posterius dicetur.

NVNC autem ad id dictum sit solum, quod anima horum est principium, quæ dicta sunt. atq; his terminata est, nutriendi, sentiendi, discurrēdi uim habēte, motu.

Horum quæ dicta sunt, inquit, atq; intellectus, & sensus, & vitæ illius, quæ mouendi, ac nutriendi uim habet, principium esse intelligit. Principiumq; ita accipit, ut formalē causam dicat. Anima vero huiusmodi est, vt haud quod ea participat sit: sed ceu ipse finis, qui intelligendi, atq; sentiendi uim habet. Quoniam autem haud partibilis forma anima est: neq; primus ille terminus in rationis participem deuenit reuolutionem: nō solum ipsam horum principium esse dixit: sed his quoq; determinari. Vtrūq; enim ei ex extremis simul conuenit. Quo scilicet, ita incipiat, vt quadam ratione determinetur ab iis, quorum licet ante ipsam existant, principium est, illud autem determinari, iis proprie conuenit, quæ post ipsam sunt. Eo vero, quod discurrendi vim habeat, pro intellectu utitur. Quod illud indicat, quod antea per intellectum verba protulit.

DECIMANONA PARTICVLA.

VTRVM autem horum unumquodq; est anima, aut particula animæ. & si particula, utrum ita ut sit separabilis ratione tantum, aut & loco.

EXPOSITIO.

Quandoquidem in animalibus rationem participantibus eæ omnes insunt vitæ, quæ dictæ sunt: proponit inuestigare, vtrum quælibet sit diuersarum corporatarum particularum actus: ita, vt anima non secus diuisa sit, atq; corpus. Quoniam & in fine primi libri, non quamlibet animam vnam, sed omnes vnius animæ particulas esse volebat. At quo diuisio perfecte habeatur, id ipsum rursum, quod iam fere diiudicatum fuit, proponit. Vtrū scilicet quælibet ex his ex se perfecta sit anima, an animæ particula. Sed alteram partem nō attingit, tanquam is, qui eam ibi satis superq; determinarit: alteramq; exacte tractat. Vtrum

scilicet ita particulæ sint, vt non ratione sola, hoc est, proprietate distinctæ sint inter se: sed loco quoq;. Ita, vt diuersæ vitæ in diuersis corporis particulis, ceu in locis maneant. Quẽadmodum Timæus semper uidetur: Qui in capite rationem, in corde iracundiam, in iecore appetendi vim collocare videtur. Verum ipse rationem contemplandi vim habentem omnino a corpore seiungit. Alias vero vitas: quia corporatæ particulæ interdum ad receptionem diuersarum vitarum præparentur: haud inter sese eodem modo cum illis partitas arbitratur: cum possint eidem particulæ vel plures simul inesse. Alia nanq; animata partitio est, (si de ipsa quoq; particulas dicere cõuenit) præter corporatam ipsam partitionem. Atq; ita vna subingressum illum in formas, ex partitione, quæcunq; sit: & excellentiam animæ respectu corporum, ex præsentia omnium pariter in vno loco, philosophus manifestat.

DE nõnullis quidem haud difficile uidere. Nonnulla uero dubitationem habẽt.

VIGESIMA PARTICVLA.

QVEMADMNDVM enim in plantis nonnullæ cum diuidantur apparent uiuentia, uel separatæ inter sese.

EXPOSITIO.

Nequaquam sane ita Aristotelem dicere nonnulla dubitationem habere, mihi persuadeo, vt cum Alexandro ei conueniat, atq; propter intellectum intelligat. Illum nanq; confestim vel antea dixit, haud vllum continere corpus: atq; statim infert, Nondum manifesta esse, quæ de facultate contemplandi vim habente: quippe cum haud perfecta adhuc de ea tradita sit cõtemplatio. At esse animæ quoddam genus diuersum: & separari quemadmodum perpetuum a corruptibili. Verum in nonnullis quidem nos facile coniunctionem videre posse ait, vt in vegetantibus facultatibus, nutriendi scilicet, augendi, atq; generandi vim habente. Et in animalibus, hoc est, in vi sentiendi, atq; appetendi. Nanq; in plantis diuisis, tota vegetans anima inest: & vtraq; insectorum particula ad aliquod vsq; tẽpus sentit, atq; mouetur. Nonnulla vero dubitationem habẽt. Visus, auditus, olfactus, gustus. Quãdoquidem determinatis vtuntur instrumentis. Atprimo quidem aliquis, vel ex aliis de his coniecturam facere posset. Cum haud ex seipsis: sed propter instrumẽta partibiliter dispositi sint. Ita, vt aliud instrumentum alii deseruiat sensui. Deinde vero concursus ille omnium qui in vnum conuenit, quod & ex his iunctum, atque vnum redditum indicat. Quod & flauum, & dulce, & bene olens mel dicet.

QVIPPE cum sit, quæ in ipsis anima, actu quidem una in unaquaq; planta: potestate autem plures.

Haud ita, vt vna in plures similes diuidatur. Partibilis nãq; ita esset, vt corpus aliquod quod ex pluribus partibus constet. Verum quæ in ipsa planta existit, & in ramulo quoq; illo, qui disiunctus est ad aliquod vsq; tempus permanet: atq; ipsum ad propriæ animæ receptionem aptum reddit. Vbi scilicet consitus fuerit. Potestate itaq; plures sunt: quæ in vna planta existunt. Ceu eæ quæ plures futuræ sunt, posteaquam in ramos diuisa fuerit: atq; consita reperietur.

ITA & circa alias differentias animæ uidemus coutingens de insectis in iis, quæ secantur. Nanq; sensum utraq; partium habet, & motum secundum locum.

Illa particula, ita, haud quia plures potestate animæ sint, allata fuit. Neq; enim, quemadmodum in plantis id conringit. Sed propter ea, quæ diuiduntur: quæ & ipsa totam vitam iuxta vtranq; partem viuunt.

SIN autem sensum, & imaginatiouem, & appetitionẽ. Vbi quidem enim sensus, dolor, atq; uoluptas consequitur. Vbi autem hæc ex necessitate & cupiditas.

Licet enim non distinctam, at indeterminatam vel extrema illa animalia habent imaginationem, Quo appetant, quod abest.

VIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

DE INTELLECTV autem,atq; contemplandi uim habente potestate nõ adhuc manifestum. Sed uidetur animæ genus alterum esse. & id solum contingit separari, Quemadmodum perpetuum a corruptibili.

EXPOSITIO.

Quandoquidem Aristoteles intellectum illum nouit,qui pure indiuisibilis est,quique substantia supra animam existit.Intellectum autem appellat & illum qui pati potest: qui in complexione uitæ rationem participantis,progredientis,atq; facultatum uitacium corporis formam referentium constitutus est:præterea q; & rationem illam agendi uim habentem,quæ huiusmodi utitur uitis,sed haud ex ipsis constat intellectum dicit.Quo eam nunc indicet rationem,quæ nequaquam ipsis utitur,intellectum uocat:atq; ei uim contẽplari ualentem concedit.Vbi ex ui quidem remissionem eius,respectu præstantioris illius intellectus significat.Quandoquidem nomine isto,haud admodum uti Aristoteles consueuit,cum de impatibili loquitur substantia:sed ipso potius actu.ex eo uero,quod ei cõtemplandi uim ascribit,conuersionẽ rationis in seipsam,atq; in ea, quæ præstatiora sunt, manifestat.De hac quidem igitur ratione nihil esse inquit,manifestum.Quippe cum definitio,quæ de anima tradita fuit rationi eius qui contemplandi uim habeat,tanquã is, qui contemplandi uim habeat,haud conueniat:neq; rationi illi,quæ cum corporans uitis iuncta sit.Contra nanq; potius euenit:quia in eo,quod est,ab iis separari contemplatio collocata est.Qua etiam ratione perspicuum est,quemadmodum alterum genus animæ ratio est,præter eas,quæ a corporibus inseparabiles existunt:quæ ut separetur apta,nata q; est. Quæ quidem nunc una cum illis unam complet substantiam:ceu eam,quæ cum corpore composita.Aliquando aũt omnes istas secundas deferit.Particula q; illa,uidetur, haud cum dubitatione pronunciata fuit,ut Alexander putat.Neq; enim frequẽs est huiusmodi huius particulæ apud antiquiores usus.Sed pro eo,quod est,cõuenit,atq; apparet.Diuersa q; secundum substantiam a reliquis anima rationis particeps existit: & omnino ab illis aliquando separatur:atq; perpetua est:cum illæ corrũpantur:quæcunq; scilicet corruptibilis corporis proprie actus sunt.Idq; ipsa obtinet,quod separabile ab iis,quæ quacunq; ratione a corpore inseparabiles.Contemplatio nanq; separabilis est actio. Ipsa q; substantiæ est separabilis:atq; eius,quæ per totã uiuit. Atq; adeo,id ipsum,hoc est,uita ipsa est : quæ seipsam totam ex contemplatione perficit. Neq; partibilis est. Hæc quidem enim haud alia quædã forma est: & non minime cognoscendi uim habet. At neq; eo,quod partibile fit,utitur:quia prope terminos progreditur: & propterea quod in seipsam,atq; in id,quod impartibile inclinat.Vnde & perpetua quoq; demõstratur. Neq; enim tanq̃ partibilis diuiditur: quoniam nequaq̃ partibilis. Neq; tanq̃ composita dissoluetur:propter suam simplicitatẽ. Neq; id ei euenit,quod partibilibus formis euenire solet:cum materia redditur inconcinna:propterea quod,separabile quid existit.Sola itaq; ratio separabilis est.Quandoquidem aliæ uitæ actiones omnes corporis formam referentes habent.

Tres,qui ab Arist.appellantur intellectus.

VIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

RELIQVAE autem particulæ animæ, manifestum ex his, quod nõ sunt separabiles,quẽadmodũ inquiunt nõnulli. Ratione uero, quod diuersæ, perspicuũ est. Sẽtire nanq; ualenti esse, & opinari potenti diuersum: si quidẽ & ipsum sentire, atq; opinari. Eodemq; præterea modo & aliarum unaquæq; ex üs,quæ dictæ sunt.

VIGESIMATERTIA PARTICVLA.

PRAETEREA uero nonnullis quidem animalium omnes insunt:nõnullis autem pauciores aliis q; una tantum. Idq; efficit diuersitates animalium. Propter quam uero causam inuestigãdũ est postea. Proxime uero & circa sensus euenit. Alia quidem enim habent omnes:alia uero pauciores. Alia q; unũ maxime necessariũ tactũ.

EXPOSITIO.

Particulæ quidem hæ ſunt: haud tamen quales corporatæ. Id nanq; demonſtratũ fuit, ſed propter digreſſum ab eo, quod impartibile exiſtit. Reliquæ autem, dixit. Tanquam & intellectus, qui contemplandi vim habet, particula ſit: in eo ſcilicet impetu, qui ad ea, quæ extrinſecus ſunt, fit: & in complexione illa, cum illis, quæ deteriora exiſtunt. Verum animæ illæ particulæ nequaquam loco inter ſeſe ſeiunctæ, vt Timæus inquit, concedendæ ſunt: ita, vt in diuerſis habitent corporis particulis. Præclareq; noſter Ariſtoteles ex diuerſis actionibus diuerſam vitarum illarum, quæ ſimul exiſtunt, confirmat proprietatem. Si nanq; ipſum ſentire ab ipſo opinari diuerſum eſt, & quod ſentiẽdi vim habet ab eo, quod opinandi, & ſenſus quoq; ab opinione, diuerſum quid. Facit autem diuerſitatem animalium illud: quod aut omnes inſint vitæ: vt in hominibus. aut non quidem omnes: ſed plures, vt in aliis animalibus. Aut vna tantum inſit, vegetans, vt in plantis. Ex quibus mihi videtur, & ipſius vniuſcuiuſq; vitæ diſcrimẽ erga ſeipſam ſignificare. Neq; enim ſimilis eſt, neq; omnino abſq; differentia exiſtit, ſenſus ille qui cum ratione iunctus eſt: & is qui ſine ratione reperitur. Neq; ille qui determinatam commouet imaginationem: & is qui eam, quæ indeterminate concipit. Quapropter multiplex eſt vel ſecundum profunditatem in vnaquaq; vita diuerſitas. Et in ipſa vegetante anima maximum eſt diſcrimen: ſiue inſtrumenti rationem participãtis nutriẽdi vim habeat: ſiue eius, quod quidem ratione careat: ſed ſecũdum locum moueatur: ſiue ſolum ſentiẽdi vim obtineat: ſiue ita viuat, vt ſenſu careat: atq; in terra radices defixerit. Hoꝝ aũt cauſam paulo poſt allaturus philoſophus eſt.

VIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVONIAM autem quo uiuimus, & ſentimus dupliciter dicitur: quemadmodũ quo ſcimus. Ex his autem dicimus, alterum quidem ſcientiam, alterum uero animã. Vtroq; nanq; horum dicimus ſcire. Eodem præterea modo, & quo bene ualemus. Alterum quidem ualetudo. Alterum uero particula quapiam corporis, aut & toto.

EXPOSITIO.

Quandoquidem anima, ita poſita fuit, vt forma quædam ſit. Verum ipſa ſaltem mortalium anima haud ita conſtituta fuit: vt ſuperius, atq; ſine materia exiſtat: ſed corporis inſtrumentarii. Vnde ex his quod viuax ſit forma: ex eo, quod animatum ab inanimo differat, philoſophus accipiens, diſtinguit cauſas, atq; ea, quæ ex cauſis effecta ſint: atq; in cauſarum numero animam collocat. Sed non in earum numero, quæ a materia: verum earũ quæ a forma ſtent. In quas & efficientes, & perficientes concurrunt. Determinat præterea quod ex ipſa efficitur: atq; indicat animam primam ſubſtantiam in animalibus eſſe. Subſtantia quidem enim & ipſum quoq; naturale corpus eſt: quod tanquam materies in animalibus reperitur. Magis autem propria ſubſtantia animatum, atq; animal eſt. Qua adhuc nobilior, atq; præſtantior, quæ ſecundum ſeipſam ſubſtantia: eaq; anima eſt. Nanq; omnis forma prima eſt ſubſtantia, & ſecundum ſeipſam, & multo magis quæ viuax eſt. At diſtinguens ſane Ariſtoteles formalem cauſam ab eo, quod iuxta ipſam affectum eſt: propter eorum contemplationem, quæ nunc propoſita ſunt, dupliciter illud dici aſſerit, quo viuimus. Haud tamen, materie ipſa, id accipiens. Neq; enim quo viuimus: ſed quo viuere poſſumus, materiem eſſe dicimus. Quoniam quod poteſtate ſit a materia adducitur. Illud vero, quo viuimus eam habet vim, vt quod actu viuit, indicare valeat. Sed dupliciter, aut forma, aut compoſito. Forma ſcilicet, tanquam actu, atq; perfectione. Compoſito vero ceu id quod actu, atq; perfectum ſit. Hoc enim pacto ſcire dicimus, aut ſcientia, tanquam forma. aut anima: non ceu ea, quæ nondum: ſed ceu ea quæ ſciendi vim obtineat. & recte valere, valetudine tanquam forma. aut recte valente corpore. At non eo, quod non participet, aptum tamen ſit particeps eſſe: niſi ſecundum id, quod poteſtate.

EX HIS autem ſcientia quidem, & ualetudo, ſpecies, & forma quædam, & ratio: & quaſi actus eorum, quæ uim recipiendi habent. Alter quidem eius, quod ſcire po

test. Alter autem eius, quod recte ualere. Videtur nanq; in patienti, atq; dispofito eorum quæ efficere possunt, inesse actus. Anima uero id, quo uiuimus, & sentimus, & discurrimus primo. Quare ratio quædam esset, & forma: at nequaquam ceu materia, & subiectum.

VIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

TRIPLICITER nanq; cum dicatur substantia, quemadmodum diximus: ex quibus hoc quidem forma, illud uero materia, id autem, quod ex ambabus.

EXPOSITIO.

Cum id manifeste dixerit, quod scientia, & valetudo loco formæ acceptæ fuere: & propter hanc causam & ipsum viuens anima, tanquam forma viuit: haud etiam manifeste dicere videtur, quonam altero viuat. Ita, vt nihil coniunctioni illi, quidem, reddat. At licet dictioni, verbisque aliquid deesse videatur: attamen res absque vllo defectu expositæ fuere. Nanque cum formam hanc actum eorum, quæ recipiendi vim habent, esse dixerit: ita vt haud suipsius, sed alterius sit: infert quid illud sit, quod recipere valeat. Quoniam illud est, quod scire, atque recte valere potest. Quæ scilicet iam actu huiusmodi sint: quæque ita recipiendi vim habere dicantur: vt ex eo, quod receptum fuerit, determinata sint. Atque patet, quemadmodum iuxta alium modum his, alteró quidem scimus, altero autem recte valemus. Ipsum vero patiens, atq; affectum, dispositumve vocat, quod forma absolutum: tanquam id, quod secundum aliud determinatum, atque perfectum sit. Forma vero quæ horum determinandorum vim habet, efficiendi quoq; facultatem obtinet: tanquam ea, quæ in id quod progreditur, se extendit. & secundum actũ, atq; perfectionem sit: sed alterius. Quemadmodum itaq; sese scientia habet, ad id, quod eã parere potest: ita anima ad ipsum viuens. Quare ratio quædam, atq; forma eius erit. Nequaquam autem tanquam materia, atq; subiectum. Ex comparatione reliquorum Aristoteles manifestius viuentium formam animæ ascripsit. Neq; enim materiam concessit nõdum viuentem, neq; eam, quæ iam viuat, quam subiectum dixit. Illud significans, cuius aliud principium sit, & quod secundum, atq; sub ea collocatum. Quod nanq; primo perspicue animæ tribuitur: quippe quæ vita sit, & prima, atq; iuxta seipsam substantia. Cum animata iuxta illam, & ab illa viuant, atq; perficiantur.

Dubitatio.

Responsum

EX HIS autem materia quidem potentia. Forma uero actus. Quoniam autem quod ex ambobus animatũ, non corpus est actus animæ: sed ipsa corporis alicuius.

VIGESIMASEXTA PARTICVLA.

ET PROPTER id pulchre existimant, quibus uidetur neq; sine corpore esse, neq; corpus aliquod anima. Corpus quidem enim non est. Corporis autem aliquid. & propter id in corpore inest, & in corpore tali. Et non quemadmodum qui antea, in corpus concinnabant ipsam, nihil præterea determinantes in quonam, & quali. Licet neq; uideatur, quodcunq; recipere quodcunque. Sic autem fit, & secundum rationem. Vniuscuiusq; nanq; actus in eo, quod potestate inest, & in propria materia aptus est gigni. Quod quidem igitur actus quidam est, & ratio eius, quod potestatem habeat, ut huiusmodi sit, manifestum ex his.

VIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EX POTENTIIS autem animæ, quæ dictæ fuerunt, aliis quidem insunt omnes, quemadmodum diximus: aliis autem quædam ipsarum. Nonnullisq; una sola. Potentias autem dicimus, quod nutriendi, sentiendi, appetendi, mouendi secũdum locum, intelligendi uim habet. Inest autem plantis quidem, quod nutriendi uim habet solum. Aliis uero id, & quod sentiendi. Sin autem quod sentiendi uim habet &

quod appetendi. Appetitus quidem enim cupiditas,& ira,& uoluntas. Animalia uero omnia, unum habent ex sensibus, tactum. Cui autem sensus inest, ei uoluptas, atq; dolor,& suaue ac molestum. Quibus autem hæc,& cupiditas. Suauis nanque appetitio ipsa est.

VIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

PRAETEREA uero nutritionis sensum habent. Tactus. n. nutritionis sensus.

EXPOSITIO.

Recte profecto, atq; pulchre haud materiam id, quod uiuimus, interpretati sumus. In perfectione nanq; ipsum uiuere collocatum est. Materia uero potentia est, ita, vt imperfecta natura sit. At cuiusnam actus anima est? animati inquit. Id nanq; illud est, quod ex ambabus constitutum. Ac quemadmodum medicum medicina figuramus, & recte valétem bona valetudine: ita & ab animato, tanquam in terminum animam adducimus. Nãq; aut in corpus, aut in animam desinere oportet. Sed corpus indeterminatum est: & opposito sese modo haber erga ipsum animatum: quod secundum se sumptũ fuerit. Præterea itaq; esset perfectio, si per seipsam anima relinqueretur. Verum ipsa corporis alicuius, animati scilicet est. Iure itaq; eos philosophus laudat, qui neq; corpus animam ipsam, neque sine corpore esse putarunt. Nanq; quicquid ipsius animæ rationem participãtis separabile est, in primis quidem ab ipso intellectus appellatus fuit. Deinde vero vel is quoq; corporum est actus in illo impetu ad ea, quæ extrinsecus, non secus, atq; nauta nauigii fit. Quoniam autem viuax ille actus duplex existit: alter quidem ceu is, qui instrumenti effingendi vim habet, quo instrumentum fit: Alter autem, tanquam is, qui ipso vtitur instrumento: duobus quoq; modis & illud haud sine corpore intelligere necesse est: & illud corporis aliquid esse. Et in corpore quoq; reperiri necesse est, non quocunq; : sed instrumentario: & in eo, quod conuenienter vnicuiq; vitæ instrumentarium sit. Nanq; quod potestate vbiq; huiusmodi, qualis actus est. Atq; ratio hæc maxime necessaria existit: ita scilicet, vt vniuscuiusq; actus, illi insit, quod potestate existens, par, atq; conueniens sit. Propter quæ rursum nobis viuaces potentias in memoriam reuocat: quot, ac quales: & quẽadmodum solum quibusdam pote est inesse quod nutriendi vim habeat: animalibus autem insuper & quod sentire possit: & quemadmodum id, & appetitio quoq; quædam consequitur. Quãdoquidem & voluptas, & dolor, & quod suaue, atq; molestum incidunt. Illa quidem tanq̃ passiones quædam eius quod sentiendi uim habet. Hæc autem, tãquam ea, quæ illarum efficiendarum facultatem obtinent. Vtrorunq; autem iudicandorum potestatem sensus adeptus est. At cum dixerit, & qualis appetitio omnibus conuenit, quibus & sensus: quoniam cupiditas. Quæ haud boni est, quemadmodum voluntas: neq; ad victoriam, aut honorem, aut vltionem spectat, quemadmodum iracundia: sed id intuetur, quod secundum sensum iucundum. Cumq; causam admouerit: quoniam nutritionis sensum obtinẽt: nutritioniq; voluptas, in nutritioni autẽ dolor consequens est: id ipsum confirmat: quia aĩalia nutritionis sensum habent, ipsum scilicet tactum. Qui vel omnibus animalibus adest.

SICCIS enim,& humidis,& calidis, ac frigidis, nutriũtur animalia omnia. Horum autem sensus tactus.

Omnia nãq; corpora, quæ ortui subiecta sunt, has qualitates participãt, & iuxta has ortus, atq; interitus, alterationes, accretiones, ac decretiones fiunt. Tactum vero eam habere vim, vt passibiles qualitates percipere queat, perspicuum est.

ALIORVM uero sensibilium secundum accidens. Nihil enim ad nutritionem spectat sonus, neque color, neque odor. Humor autem unum quoddam ex iis, quæ tangi possunt, est. Famesq;, ac sitis, cupiditas. Fames quidem calidi,& sicci. Sitis autem humidi,& frigidi. Humor uero ceu condimentum quoddam horum est.

Est quidem & tactus sensus secundum accidens aliorum sensibilium, vt sonorum, & colorum.

colorum. Haud tamen id philosophus, vt mihi persuadeo, dicere vult. Sed secundum accidens sensus is percipit, quæ apta ad nutritionem sunt: cum vel aliorum sint sensuum sensilia. Quod indicat dum huius rei causam affert, quæ ea est: nihil ad nutritionem alia spectare. Quoniam autem ad nutritionem aptus dulcis est humor: infert primo quidē, quod eorum quæ tangi queunt, vel humor est. Nanque gustus iis omnibus inest, quibus & tactus. Deinde vero dicit, quod etiam apta ad nutritionem secundum se sunt, siccum, & humidum & quæ tangi queunt. Humores autem spectant ad nutritionem, tanquam condimenta eorum, quæ tactui obuia.

VIGESIMANONA PARTICVLA.

DILVCIDANDVM autem de ipsis posterius. Nunc autem quoad id determinatum sit: quod animalibus habentibus tactum, & appetitus inest. De imaginatione autem obscurū. Postea uero inuestigandum. Nonullis uero præterea inest, & quod secundum locum mouendi uim habet: aliis autem & quod discurrēdi, & intellectus.

EXPOSITIO.

Non solum in iis dilucidandum est, quæ hoc in libro dicenda sunt: verum & in eo, qui de sensu, atq; sensilibus inscribitur. Exactius nanq; ibi de humoribus determinat. At cum antea passibiles qualitates ad nutritionem aptas esse, ex eo, quod secundum ipsas, alterationes fiant, confirmarit: nunc idem ex vita illa, quæ nutritionum appetendarum vim habet, corroborat. Fames nanq; ac sitis nutritionis sunt appetitus. Ex quibus altera quidem maiorem copiam sicci, atq; calidi expetit: altera vero frigidi, atq; humidi. Nanq; propositis frigidis, atq; humidis cibariis, ad ea sitis mouetur. At sicciora, atque calidiora fames occupat. Obscurum autem de imaginatione. Non quia non omnibus animalibus insit. Siquis imaginationem indeterminatum illum, atq; indistinctum vel remotorum tangibiliū consensum appellandum putet. Verum immanifestum est: quia ea interdum sola imaginatio dicitur, quæ determinata est, quæq; in memoriam reuocare valet: interdum autem ea, quæ commouere tantum quædam potest. At cum dixerit, iis qui tactum habent, & appetitum quoq; adesse, addidit & quod vim mouendi secundum locum habeat. Haud tamen scilicet in omnibus. Sed quia in iis, quæ sentiendi vim habēt, & id, queadmodum, & quod discurrere, atq; animo, cogitationeve vertere valet. Imaginatio duplex.

QVEMADMODVM hominibus, & siquid huiusmodi est alterum, aut & honore dignius.

Huiusmodi quidem alterum est, a solido hoc corpore seiuncta humana anima. Præterea; quæ passibili tenues partes habente vtitur corpore. Honore autem dignius, si & dæmonum ponatur vnquam genus: illud q; in passibile corpus progrediatur. Sin autem animalia, & cœlestia quoq; sunt: & sensum habent, atq; appetitum, haud tamen patiendi vim habentem: neq; eum, qui excitetur a sensibilibus illis, quæ extrinsecus contingant: sed intrinsecus cognoscat, atq; exornet sensibilia cuncta, illud honore dignius interpretari licet non solum de dæmoniis, sed de diuinis animalibus quoq;.

TRIGESIMA PARTICVLA.

PATET igitur quod eodem modo una esset ratio animæ, atq; figuræ.

EXPOSITIO.

Iam determinauimus, quemadmodum in iis, quæ ab vno, & ad vnum dicuntur, necessarium quidem est, communem quampiam afferre definitionem: sed eam non sufficere sine propria iuxta vnamquanq; formam, exactæ contemplationis gratia. Hoc autem modo & figura de iis, quæ ei subiectæ sunt, dicitur. Neq; solum, quæ simpliciter figura est: sed & quæ lineas rectas habet. Quæ de iis, quæ tres habēt angulos primo dicitur: de iisq; quæ permultos secundo loco. Quandoquidem in aliis omnibus, quæ treis habet, reperitur. At & anima de diuersis hoc pacto dicitur animis. Inseparabilia quidem igitur sunt a subiectis

in illis,& quæ uniuoce dicuntur. At in his, licet non separabilis, attamen vna quædam cōmunis est natura, diuersa ab iis de quibus dicitur: quæ ratione suiipsius nunquam mutatur: quæ quia una est, una quoq; ratione comprehendi potest. In quibus autem quod primum, ac secundum reperitur, nihil commune adest, quod absq; vlla uarietate existat: sed ex vnaquaq; forma diuersum efficitur. Ac propter hanc quoq; causam neque unam esse dicimus naturam eam, quæ dicitur: sed totum id, vnam multiplicem. Neq; unam esse dicimus rationem, quæ eius, quod commune sit, definiendi vim habeat: sed præter communem, & speciatim quoq; iuxta vnamquanque formam diuisione egere. Vnde & communem illam rationem Aristoteles attulit. Quandoquidē haud omnino ambigua erant, quæ ab uno dicuntur. Neq; eam tanq̄ exactam comprobat. Sed eam potius, quæ de unaquaq; anima propria sit, recipit: tanquam eam, quæ communem singillatim reddat.

NEQVE enim ibi figura præter triangulum est, & eas, quæ deinceps. Neque hic anima præter eas, quæ dictæ sunt. Esse autem posset & in figuris ratio communis: quæ conueniet quidem omnibus. Propria autem nullius erit figuræ. Eodemq; modo, & in animis, quæ dictæ sunt.

Non quia separabilis non sit, ibi figura, præter triangulum non est: sed quoniam haud una reperitur natura: quæ in omnibus absq; vlla existat uarietate. Neque hic anima præter eas, quæ dictæ sunt. Neque enim quælibet eodem modo est anima. Quandoquidem neque eodem modo actus est: neq; inseparabiles, aut separabiles a corporibus eodē sunt
Dubitatio. modo. Nunquid igitur neque animal uniuoce dicitur de hominibus, atque equis, quoniā
Responsum non sine differentiis existit? At ibi differentiæ sunt, quæ animalis diuidendi uim habent, ut rationale, atque irratinale. Hoc autem loco quod uniuocum sit adesse non ualet: quādoquidem quæ constituendorum illorum, de quibus dictio fieri debet: facultatem possidēt, diuersa sunt. Quemadmodum de corruptibili, atque incorruptibili animali dicere licet. Quoniam corruptibile, atque incorruptibile haud huiusmodi erant differentiæ, quæ animalis diuidundi potestatem obtinerent: sed substantiam quidem ipsam diuidere poterāt: quæ vero sub ea continentur, constituere debebant. Corruptibile itaque ab incorruptibilī disiunctum ea differentia est, quæ constituere, non quæ diuidere ualeat. Hac eadem sane ratione, & ipsum separabile, aut inseparabile, & quod tum quidem separabile, tum autem inseparabile, aut omnino inseparabile, & quod tanquam instrumento utitur, quod inseparabile est, aut quod ceu instrumenti effingendi uim habet, haud huiusmodi sunt differentiæ, quæ animarum diuidendarum, sed quæ earum constituendarum facultatem nactæ sint. Substantiam nanque corpore carentem simpliciter, diuidere queunt. Communis autem de his ratio, omnibus quidem conueniet: quatenus haud omnino ambigua sunt. Propria uero nullius erit. Quæ nanque cuiusque ex formis, tanquam formæ existit, nequaquam aliis quadraret. Quæ autem unius est, haud omnium communis esse posset. Quandoquidem neque una reperitur natura, quæ quod commune adepta sit: quia scilicet quod dici debet, uniuocum non est.

QVAPROPTER ridiculum inuestigare communem rationem & in his, & in aliis. Quæ nullius est eorum quæ sunt, propria ratio. Neq; iuxta propriam, atq; atomam formam: ubi dimiserimus, quod eiusmodi.

Haud simpliciter ridiculum esse philosophus vult communem inuestigare rationem: sed inuestigare communem vbi iam dimiseris, quod iuxta propriam, atq; atomam speciē. Quoniam in iis, quæ vniuoce dicuntur, vel ex ipsius Aristotelis sententia communis ratio inuestiganda est. Quoniam unius cuiusdam propria est: eius scilicet quod communiter dicitur. In his autem nullius est, nisi vltra cōmunem, & propriam quoq; accipiamus. Neq; enim, eius, quod commune est, esse potest: quia unum non est, neq; alicuius atomorum formarum existit.

Trigesima

TRIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

PROXIME autem sese habent cum eo, quod de figuris, & quæ circa animam. Semper enim in eo, quod deinceps inest potestate, quod prius, in figuris, & in animatis. Exempli gratia in tetragono triangulus: in eo, quod sentiendi, quod nutriendi uim habet. Quare iuxta unumquodque quærẽdum, quæ uniuscuiusque anima. ut quæ plantæ. & quæ hominis, aut belluæ. Propter quam uero causam ordinatim ita sese habeant, inuestigandum. Sine eo, quidem enim quod nutriendi uim habet, quod sentire ualeat, non est. Ab eo uero quod sentire ualet, separatur quod nutrire potest in plãtis. Rursusque sine eo, quod tangendi facultatem possideat, aliorũ sensuum nullus inest. Tactusque absque aliis inest. Multa nanque ex animalibus, neque uisum, neque auditũ habent, neque odoris omninò sensum.

TRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

EX IISQVE quibus sentiendi uis data est: alia habent quod secundum locum mouere potest: aliaque nõ habent. Postremum uero quod minimum, ratiocinationem, atque discursum. Quibus quidem enim inest ratiocinatio ex corruptibilibus, his & reliqua omnia. Quibus autẽ illorũ unũquodq;, haud omnibus ratiocinatio.

EXPOSITIO.

In omnibus quidem iis, quæ ab vno dicantur, quod primum, atq; secundum, & tertiũ inest. Et quod in primo reperitur, in aliis, quoq;, quæ deinceps sequuntur, extat. Licet mutatum sit, & alio, atq; alio modo sese habeat. Quod autem primo particeps eius est, quod commune: haud omnino & ipsum in iis existit, quæ sequuntur. Substantia itaq;, quæ primo id quod est, est, in accidẽtibus non reperitur. In figuris autem triangulus extat in tetragono, & quod nutriendi vim habet, in eo, quod sentire potest. Neque in his eodem modo. Neq; enim in tetragono triangulus actu est, vt per se existebat. Neq; in eo, quod sentiendi vim habet ipsum nutrire valens, ceu ex se adest. Omnino quidem enim in plantis inseparabiliter collocatum est. In ipsis vero animalibus manifestius quod vtitur, indicat: atq; cõuenienter cum sensu sese habet. Tota nanq; per seipsam totam aliorum sentiendi vim habẽtium anima pertransit. Quare & quod huius nutriendi vim habet, vna cum facultate sentiendi fere exortum est. Recte itaq; hinc colligitur. Oportere propriam iuxta vnamquãq; formam rationem afferre. Ne in ea tantum acquiescamus, quæ communis sit. At cum causam deinceps philosophus noster, vt in iis, quæ præcesserunt, pollicitus est, adducturus sit: propter quam nonnullæ quidem ex viuacibus potentiis absque aliis permanent: hæq; haud absq; illis: antea quænã vtræq; sint, tradit. Perspicuaq; sunt, quæ dicta fuere. Quoniam autem ratiocinationem & ipsa quoq; perpetua participant: ratiocinatioq; agentẽ indicat intellectum: agereq; vel ipsa in libris de coelo, cœlestia Aristoteles inquit: patetq;, quẽadmodum neq; ratiocinatio imperfecta in illis existit, neq; vsus gratia actio illa fit: ideo recte haud in iis omnibus, quæ ratiocinationem habeant, reliqua quoq; inesse denunciat: sed in iis tantum, quæ corruptibilia sint.

SED his quidem neque imaginatio. Alia uero hac solum uiuunt.

Imaginationem nũc appellat eam, quæ determinata sit: & quæ memoriæ particeps existat: & quæ assuescere queat.

DE CONTEMPLANTE autem intellectu, alia ratio. Quod quidem igitur de horum unoquoq; ratio, ea maxime conuenietis sit, & de anima patet.

Haud de eo intellectu contemplari valente loquitur, qui in iis reperitur, quæ corrumpi non possunt: sed de eo, qui in nobis extat. Nanq; & de ratiocinatione addidit: quemadmodum quæ in corruptibilibus existit, haud sine aliis est: tãquam is, qui haud hæc de illa

ratiocinatione com mentando, atq; inuestigãdo loqueretur: quæ in iis reperitur: quæ nequaquam interitui obnoxia sint: sed de ea, quæ in nobis apparet. Licet enim aliqua vel in illis ratiocinatio sit: haud tamen imperfecta est: neq; in voluntate, atq; ambiguitate constituta. Quemadmodum & Plato de ipso loquens effectore inquit. De eo itaq; intellectu loquitur Aristoteles, qui in nobis existens contemplari valet. Quippe cum neq; in incorruptibilibus illis is sit: neq; eodem sese habeat modo, quo agens ille, qui in nobis est: aut qui pati potest. Ex quibus ille pati valens cum reliquis viris implicatur. Ille vero agens vtitur. Is autem contemplandi facultatem obtinens, neutrum agit. Quare de eo diuersa est ratio: & ab eo, qui in præstantioribus existit, q̃ prope nos: & ab eo, qui de aliis viuacibus facultatibus in nobis existentibus, dicitur. Ceu ille quidem in nobis sit: haud tamen ei actus cõueniat. Verum cum illud in conclusione, atq; huius orationis exitu posuerit: exactissimam scilicet de anima eam esse rationem: quæ propriam de vnaquaq; complectitur definitionem: quandoquidem & quod commune singillatim ex vnaquaq; comprehendetur: modum, ac viam deinceps eius cõtemplationis tractandæ, quæ ad vnũquodq; spectat, tradit.

TRIGESIMATERTIA PARTICVLA.

NECESSARIVM autem eum qui debeat de his considerationem facere, accipere quid est unumquodq; horum. Deinde sic de iis, que iũ ĉta sunt. Si autem oportet dicere quid unumquodq; horum, ut quod intelligendi, aut quod sentiendi, aut quod nutriendi uim habet, antea etiam dicendum, quid ipsum intelligere, & quid ipsum sentire.

EXPOSITIO.

Considerationem hoc in loco eam appellat cognitionem, quæ veram scientiam gignere valeat. Ipsa nãq; cum ea sit: quæ formam, & ipsum quid erat esse intelligit: hinc & quod definitur, & quæ ei per se insunt, considerat. Forma autem ipsum quid est significat. Ex iis vero, quæ sunt iuncta, quæ definiuntur: ceu ea, quæ aliis insint, intelligimus. Cæterũ quonã pacto ipsum quid erat esse vniuscuiusq; intuebimur? ex opere respondet philosophus, atq; actione. Quod nanq; animal sit ex viuacibus eius nouimus actionibus: & quod rationis particeps ex iis, quæ rationem participant. & quid ipsum animal, quidq; quod rationis particeps hac intelligimus ratione. Deinde vero & causam quoque admouet, propter quam ab actionibus in substantiam reducimur.

PRIORES nanq; sunt potentiis opera, & actiones secundum rationem. Sin autẽ sic, his uero adhuc priora ipsa opposita oportet inuestigasse: de illis primo oporteret determinare, propter quã causam. Vt de nutritione, & sensibili, atq; intelligibili.

TRIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVARE primo de nutritione, atque generatione dicendum. Nutriendi nãque uim habens anima, & aliis inest. Et prima, atque communissima uis est animæ: iuxta quam inest ipsum uiuere cunctis.

EXPOSITIO.

Respectu nanq; nostro priora existunt, quæ formis absoluta sunt, q̃ ipsæ sint formæ. Atq; ita oportet nos ipsum quid erat esse vniuscuiusq; accipere, vt in id quod forma absolutum sit, intueamur. Quod vero forma affectum, atq; absolutum est, aliquãdo quidem agens est, aliquando autem minime. Vnde patet, quod tanquam agens, ipsum est perfectius, atq; manifestius ipsi redditur cognoscẽti. Quod nanq; potestate existit, tũ eo, quod actu sit, imperfectius est: tum neq; adeo notum dici potest. Atq; in vnoquoq; eorũ, quæ ortui subiecta sunt, aliud quidem reperitur tempore prius: aliud vero ratione posterius. Quandoquidem ex eo, quod perfectum est, quod imperfectum existit, tum cognoscitur, tum exponitur, atq; declaratur. Sin autem sic, inquit Aristoteles. Hoc est, si ab actionibus cognitio ipsius quid est, nobis inseritur: & actiones ex iis, in quibus ipsæ versantur actiones, cognoscimus. Quæq; nutriendi uim habet ex nutritione perspicua fit: ceu quæ illius

alterandæ facultatem obtineat. Quæ vero gignere, atq; cognoscere valet, tanquam iuxta formam augmens manifestæ redduntur: altera quidem in eo quod gignitur, efficiendo occupata: altera vero in quod cognosci valet, iudicando. Illud colligitur, vt deus antea tractare necesse sit. Quæ opposita quoq; philosophus appellat. Ex oppositione scilicet ea, quæ in illis repentur, quæ ad aliquid dicuntur. Hac enim ratione opponitur ipsum nutriens erga nutritionem: & quod cognosci debet erga cognitionem. Quemadmodum enim in eo libro, qui prædicamentorum nomine inscriptus circumfertur, dictum fuit: color tanq̃ sensibilis a sensu non recedit: ceu vero color natura prior est. Verum id quidem consideratione dignum est. Vel in iis scilicet, quæ ad aliquid dicuntur, causam eo priorem esse, quod de causa efficiatur. Vt & in illis quoq; dictum fuit. Quod nanq; cognosci debet, ceu expetendum, illud præcedit, quod expetere aptum est: & ceu terminus ante id, existit, quod termino finiendum. Quod ei tanquam natura priori euenit. Cæterum nobis ex inferiori parte auspicantibus id datum est, vt vegetans anima prima, atq; maxime communis appareat. Quæ in cunctis mortalibus ex necessitate reperitur: & ex qua ipsum viuere, vt & antea dictum fuit, datum est. Huiuimodi autem viuere, vt ab animalium vita distinguatur.

Vel in iis, q ad aliquid, cām priorē eo, quod ex causa.

CVIVS sunt opera generare, atq; nutritione uti. Maxime nanq; naturale ex operibus, quæ in uiuentibus: quæcunq; perfecta, ac non diminuta, nec ortum sua sponte habent: facere alterum, quale ipsum. Animal quidem animal. Planta uero plantam. Quo ipsum semper, atq; ipsum diuinum participet, quatenus possunt. Omnia enim illud appetunt: & illius causa agunt: quæcunq; secundum naturam agunt.

Vna cum nutritione, accretionem quoq; Aristoteles complexus est. Spectat quidem igitur vel nutritio ad ipsum esse. Verum maxime naturale vegetantis vitæ opus est, ipsa generatio. Hoc est, primum, atq; præstantissimum. Quippe cum ad illud spectet, vt mortalia, quatenus eis fas est, semper sint. Quod sane tanquam diuinũ recte celebratur. Res nanq; eave quæ sunt, diuinitatem participãt: quia sunt: atq; multo magis, quia semper. Quapropter quia diuinum illud omnia appetunt: & sempiternitatem quoq; omnia, quatenus eis potest, omnia cupiunt. Sed nonnulla quidem ex indiuiduis sub aliqua forma existentibus diminuta, atq; mutila esse: quæ aut natura oblæsa sint: vt quæ sterilia sunt: aut extrinsecus, id eis accidens: nequaquam admiratione dignum est. Totas vero reperiri, atq; integras species: quæ sponte sua, atq; adeo casu, ortum consecutæ sint: ita, vt nullum vnquam indiuiduum in eis, ad alterius generationem pertineat: aliquam meretur considerationẽ. Licet enim quo ad extremam illam perfectionem pertinet, vel totas, atq; integras reperiri animalium species: quæ ita progrediantur: vt omnia in iis fine semine existãt indiuidua: & ita, vt in animalibus sint omnia diminuta, atq; manca. Cæterum plantæ quoq; diuinũ illud appetunt, ex comprehensione scilicet illa causæ viuaciter excitata. Neque enim appetitionem ita interpretari debemus, vt eam cognoscendi vim obtinere dicamus. Sed potius retentio quædam eius, quod præstantius sit: ex vi insita credenda est. Siquidem materiam quoq; diuinum appetere, dictum fuit.

TRIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

IPSVM autem cuius causa duplex. Alterum quidem cuius: alterum autem quo. Quoniam uero participare non potest ipsum semper, ac diuinum continuitate: quia nullum ex corruptibilibus potest idem, & unum numero permanere: quatenus participare potest unumquodq;: ea ratione participat. Id quidem magis, illud autem minus. & permanet non idem, sed quasi idem. Numero quidem haud unum: specie uero unum. Quapropter semen animalium, atque plantarum instrumentum est.

EXPOSITIO.

Quemadmodum id, quo viuimus duplex est: alterum quidem tanquam forma: alterũ vero tãquam id, quod forma affectum, atq; absolutum est: ita & id cuius causa, atq; finis. Alterum quidem, vt perfectio, ac bonitas. Alterum vero, ceu id, quod perfectum, atque bonum effectum. Ex quibus, alterum quidem vt virtus, atq; bona valetudo existit: alterum vero, vt qui studiosus, ac recte valés. Et alterum quidem, vt id cuius: cuius scilicet adeptio. Alterum vt ipsum quo: quo scilicet participatio fit. Quæq; sequuntur perspicua, atq; clara sunt. Quemadmodum scilicet corruptibilia ista secundum formam, non autem continuitate perpetua sunt. Quoniam haud secundum numerum eadem permanent: sed inter sese diuisa sunt.

TRIGESIMASEXTA PARTICVLA.

EST autem anima uiuẽtis corporis causa, & principium. Hæc autem multis modis dicũtur. Attamen anima iuxta diuisos modos treis causa. Nanq; unde motus ipsa, & ipsum cuius causa: & tãquam substantia animatorum corporum anima causa.

EXPOSITIO.

Quatuor quidem modis causæ dicuntur. At ea excepta, quæ a materia stat iuxta alias treis animam eorum, quæ viuunt, causam esse inquit.

TRIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur ut substãtia, patet. Causa nanq; ipsius esse omnibus, substantia. Ipsum uero uiuere uiuentibus, ipsum esse est. Causa autem, & principium horum anima. Præterea uero eius quod potestate est, ratio, aut perfectio. Manifestum autem, quemadmodum & cuius gratia, causa anima. Quemadmodum enim intellectus gratia alicuius agit: eodem modo & natura: & is est ei finis.

EXPOSITIO.

Vt substantia, hoc est, vt forma. Causa nanq; ipsius esse omnibus substãtia est. Ad eius nanq; esse omnes spectant causæ, cuius sunt causæ. Verum causa quæ materia est: atque ideo materialis dicitur: huiusmodi est, vt recipiendi vim habeat: & qua haud sine. Causa vero efficiens huiusmodi est ut per generationem in ipsum esse deducat. Quæ uero finalis appellatur eius, quod perfecte constitutum sit, & quod secundum naturam existat, causa est. Forma uero ea est, quæ simpliciter ipsius esse causa est. Quandoquidem ex forma composito ipsum adest esse: quemadmodum ex uita ipsi uiuenti: & ex anima ipsi animato. Quoniam itaque causa ipsius esse simpliciter absque additione, aut eius, quod est perfecte esse, aut eius, quod per generationem: sed ipsius in primis esse secundum se, forma est: uiuentibusque absque additione ipsum adest esse, quod ipsum uiuere est: ipsiusq; uiuere causa anima est: erit ergo anima tanquam forma ipsis uiuẽtibus causa. Cæterum ex ea quoq; definitiõe animæ, quæ iam tradita fuit, id nobis philosophus in memoriam reducit. Actus nanq; quilibet eius, quod potestate sit, formalis causa est. Potestate nanq; compositum est, quod ex causa effectum fuit. Actus uero forma est. Anima autem eius actus est, quod potestate uiuit. Quare forma quoq; erit. Quam tamen substãtiam uocat. Demonstrat autem Aristoteles præterea, quemadmodum & tãquam finis anima uiuentium causa est. Licet haud illud cuius causa sumpserit, quod in iis reperitur solis, quæ secundum rationem, atq; intellectum agunt: quæ sane uires in nobis elucescunt: sed & quod in iis, quæ natura fiunt: quemadmodum in secundo naturalis auditionis demonstrauit. Quoniam ipsum cuius causa finem esse inquit.

HVIVSMODI autem in animalibus anima secundum naturam. Omnia nanq; naturalia corpora, animæ instrumenta: quemadmodum quæ animaliũ: sic quæ plantarum, tanquam causa animæ sint.

Huiusmodi quidem, dictũ fuit, pro eo, quod est cuius causa, & finis. Quod demonstrat ex eo, quod viuentium, atq; plantarum corpora animæ dixit instrumenta esse. Instrumenta nanq; eius causa sunt, quod ipsis vtitur. quo illud agat. Illud vero, & secundum naturam, adiectum fuit: quod alterius demonstrationis eiusdem rei occasionem præbet. In iis nanq; quæ natura constant, ipsum perfectum, atq; adeo ipsa adest perfectio. Quod vero perfectum secundum naturam dicimus. Quoniam autem quod præstantissimum in viuentibus naturaliter reperitur, anima est: & propter hanc quoq; causam secundum naturam adq; finis esse dicitur: aure ita q; anima erit finis in iis, quæ naturaliter viuunt.

DVPLICITER autem ipsum cuius causa, ipsumq; cuius, & ipsum quo.

Rursum de his mentionem philosophus facit: quo tanq̃ causam aĩam: at nõ tanq̃ præstantissimã perfectionũ statuamus. Nanq; ille finis, vt quo. Aĩa vero, vt cuius. Quãdoquidem haud ipsius viuere solius: sed & ipsius perfecte viuere causa est viuentibus anima.

ATQVI & unde primo qui secundum locum motus, anima. Non omnibus aũt inest uiuentibus uis hæc. Est præterea & alteratio, & accretio secundum animã. Sensus quidem enim alteratio quædam esse uidetur. Sentit autem nihil, quod haud animam habeat. Eodem præterea modo, & de accretione, atq; decretione sese habet. Nihil enim decrescit, neq; crescit naturaliter, quod non nutriatur. Nutritur autem nihil, quod non participet uitam.

TRIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

EMPEDOCLES uero non recte dixit hoc: cum addiderit accretionem contingere plantis, deorsum quidem radicibus actis, quia terra sic feratur secundum naturam. Sursum uero quia ignis eodem modo. Neq; enim quod sursum, & quod deorsum belle accipit. Neq; enim idẽ omnibus quod sursum, & quod deorsum, & quod uniuerso. Sed quemadmodum caput animalium, sic radices plantarum. Si oportet instrumenta diuersa dicere, & eadem ex operibus.

TRIGESIMANONA PARTICVLA.

PRAETEREA uero quid quod continet, quæ in contraria feruntur, ignem, & terram? Diuellentur enim, nisi aliquid erit, quod prohibeat. Sin autem est, id est anima, & causa augendi, atq; nutriendi.

EXPOSITIO.

Est quidem ipsum efficiens, quod per generationem cõstituit. Quoniam quod sine generatione est, non efficiens, sed finale Aristoteles appellat. Verũ cum inuestigaret in octauo naturalis auditionis libro, quid illud sit, quod elementa motu secundum naturam mouet: ipsum constituens esse enuntiat. Cui quoq; consequens erit, animam quæ animalia intrinsecus, & sola appetitione secundum naturam moueat, eam quoq; vim possidere, ut ipsa constituat. Neq; enim ea ex sola vi sua, atq; sola appetitione moueret: nisi eam quoq; facultatem obtineret, vt ea constituere posset. Verum cũ mortalia corpora haud perpetua sint: patet, quemadmodum per generationem eorum constituendorum facultatem habet. Vel effectricem ita q; causam eorum quæ sunt, Aristoteles animam demonstrat: ex eo, q ipsa secundum naturam tanq̃ viuentia moueat. Omnia quidem, tanq̃ ea, quæ augentur, quæq; diminuuntur: & quæ, vt vno verbo dicã, nutriũtur. Quæ & secundum quantum, & secundum quale mouentur. Animalia vero omnia secundum quale mouentur. Sentiendi nanq; vim omnia habent atq; alterantur dum sentiunt. Maxima vero eorum pars, vel motum secundum locum intrinsecus adepta est. Verum quod ille quidem motus, qui intrinsecus mouendi vim habet, & alteratio illa, quæ sentiẽdi, ab aĩa fiant, perspicuũ est. Nutritio vero alicui videri posset haud ab anima existere: quia vel nonnulla anima carentia nutriri videntur. Quandoquidem & augeri quoq; atq; diminui. Et quia nonnulli elemẽ Dubitatio.

Responsum tis nutritionis causam ascribunt. Quæ simul quidem causas esse, dicere possumus: haud tamen vim mouendi habere dicere debemus. Verum id animæ dandum. Quemadmodũ enim iam dictum fuit, nihil nutritur, quod vitam non participet. Quādoquidem haud ex omni parte iis quæ anima carent, additio fit. Cæterum neq; in ipsis viuentibus propter elementorum lationem accretio. Quemadmodum in plantis dicere Empedocles videtur. Qui per terram, quæ deorsum mouetur, radices agi: per ignem vero qui sursum, accretionem fieri vult. Primo quidē enim haud idem in vniuerso, atq; in iis, quæ viuūt, quod sursum, & quod deorsum. Si ita q; in plantis quod sursum radices sunt: si quidem capiti ex proportione respondent, atq; illis animalium particulis, quæ principatum obtinent: oportebat ad id, quod deorsum, quemadmodum in plantis, terram proficisci. Ignem vero ad truncum. Nanq; in animalibus ad ossa, quod terreum est: ad cor autem, atq; iecur quod calidum tēdit. Deinde vero quonā pacto non diuelluntur inter se, quod sursum fertur: quod q; deorsum. Propter quam nanq; causam non relinquent plantam: cū ignis quidem ad id, quod sursum: terra autem ad radices tendat? Aut quidnā illud est, quod hæc ambo in vnāquāq; particulam contrahit? Aut quidnam illud est, quod determinat, donec augeri videtur? Sin autē erit, id anima erit. Omnis nanq; forma vim cohibendi habet, vt id iuxta quod. Aīa vero non solum tanq̃ forma viuentium causa est: sed & tanq̃ ea, quæ efficiendi vim habeat.

QVADRAGESIMA PARTICVLA.

VIDETVR autem quibusdam ignis natura simpliciter causa nutritionis, & accretionis esse. Nāq; ipse uidetur solus ex corporibus, aut elemētis, nutriri, & augeri. Quapropter & in plātis, & in aīalibus existimare aliquis posset, ipsum esse, qui agat.

QVADRAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

IS VERO concausa quodam pacto quidem est: haud tamen simpliciter causa. Sed potius anima. Ipsa quidem enim ignis accretio in infinitum: quousq; sit, quod comburi queat.

EXPOSITIO.

Ipse quidem Empedocles, licet haud manifeste, at perspicuus tamen est, vt qui elementa tanquam concausas nutritionis afferat. In corpora nanq; causam conferebat. Nōnulli vero non ignem, sed ignis naturam, hoc est, formam ipsum determinantē, non tanq̃ concausam: sed simpliciter, atq; proprie nutritionis causam esse dicunt. Inde indicium sumentes, quia ipse solus ex elementis nutriatur. Quemadmodum enim eius lationis, quæ sursum fit, igneam formā in causa esse dicimus: ita & ipsius quoq; nutritionis. Si iuxta ipsum ignē nutriuntur. Ita, vt tum plantæ, tum animalia ideo nutriantur: quia ignem participant. Verum non nutritur ignis, quia neq; etiam permanet. Semper autem fit: & maior interdum, q̃ antea. Vbi plus scilicet materiei occuparit. Neq; simpliciter, atq; proprie causa est: sed nutritionis potius concausa. Vtitur nanq; anima ipso, ceu ea existens quæ moueat. Aristoteles nanq; simul illud demonstrat, quod ex se ignis non nutritur: & q; ipsum nutriri eorū, quæ animam habeant, proprium est. Ita, vt nos recte huius ce rei causam animæ tribuere queamus. ex eo, quod ignis indefinite comburendo exuperet.

EORVM autē quæ natura constent finis est, & ratio magnitudinis, & accretionis. Hæc autem animæ, & non ignis. & rationis potius, q̃ materiei.

Neq; enim animatorū solum, sed & oīum naturaliū formā, aliorūq;, quæ ipsis secundū naturā insunt, eorūq; magnitudinis causari debemus: & cōuolutionē illam quoq; præter formā, ratiōis participē: quæ ab eo, quod impartibile in partitionē progreditur. Per ea nāq; quæ media sunt, progressus fit. Forma quidem igitur finis est, tanq̃ indiuisibilis terminus. Collectio aūt illa media, atq; distinctio ratio est. In accretione aūt non in ignē naturalem solū: sed & in animatā rationem causa conferenda est. Accretio nanq; ad rationem potius, q̃ ad materiem spectat. Est autē materialis eius causa ignis. ceu ratio vero anima. At hæc magis propria existit. Ignis nanq; mouetur: anima autem primum mouens est.

Quadragesima

QVADRAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVONIAM autem eadem uis animæ quæ nutrire,ac quæ gignere ualet,de nutritione necessarium determinare primo. Distinguitur enim ab aliis potestatibus opere hoc.

EXPOSITIO.

Cum illud iam philosophus demonstrarit,quod neq; corpora,neq; naturales corporũ formæ eæ sunt,quæ nutriendi vim habeant,sed quædam anima extrema: illud quoque nunc sumit:quod licet eadem quoq; sit,quæ gignendi vim habeat:attamen de illa,quæ nutriendi facultatem obtineat,primo loquendum est. Quandoquidem ab extremis ordimur. Perfectior autem actio generatio est. Præterea q; quoniam nutritionem semẽ ipsum consequitur:siue superuacaneum quid ex nutritione proueniẽs existat:siue corporis particula quædam. Quemadmodum qui ipsum sanguinem, aut medullam dixere, opinati sunt. Siue aliud quoddam naturæ opus cum omnino id ipsum imperfectum germen sit. Quoniam itaq; de facultate vim nutriendi habente sermo est,de nutritione antea aliquid dicendum. Nutritio nanq; dum pro eo,quod nutrit,accipitur: ipsi opponitur educationi, vt quæ ad aliquid referuntur. Ita,vt educatio,pro eo,quod educatur,accipiatur. Distinguitur autem ab aliis animatis viribus opere hoc,educatione scilicet,atq; ipso educare.

QVADRAGESIMATERTIA PARTICVLA.

VIDETVR autem esse nutritio,contrarium contrario. Non omne autem omni. Sed quæcunq; contrariorum non solum ortum ex sese habent:sed & accretionẽ. Fiunt nanq; multa ex sese,sed non omnia quotcunq; . ut bene ualens ex laboranti. Videntur autem neq; illa eodem modo mutuo esse nutritio . Sed igni quidẽ aqua nutritio. Ignis uero non nutrit aquam. In simplicibus quidem igitur corporibus, hæc esse uidentur in primis,alterum quidem nutritio:alterum uero quod nutritur.

QVADRAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

DVBITATIONEM autem habet. Inquiũt enim alii simile simili nutriri:quẽadmodum & augeri. Aliis uero,ut diximus,econtrario uidetur,contrarium contrario. ceu impassibili existente simili. Nutritionem autem mutari,atq; cõcoqui. Mutatio autem omnibus in contrarium,aut medium.

QVADRAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

PRAETEREA nutritio patitur aliquid ab eo,quod nutritur: at haud id a nutritione. Quemadmodum neq; faber a materia:sed ab illo hæc. Faber autem mutatur solum in negocium ex ocio. Vtrum uero est nutritio postremum quod accedit, an primum habet differentiam. Sin autem ambo:sed illa quidem inconcocta, altera uero concocta,utroq; modo contingeret,nutritionem dicere . Quatenus quidem enim inconcocta contrarium contrario nutritur. Quatenus autẽ concocta simile simili. Quare manifestum,quod dicunt quodam modo ambo,& recte , & nõ recte.

QVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVONIAM autem nihil nutritur:quod non participet uitam : animatum erit corpus,quod nutritur,quatenus animatum.

EXPOSITIO.

Dupliciter,vt ipse quoq; Aristoteles inquit,cum nutritio dicatur:quæ scilicet concocta, & quæ inconcocta:cum ex his altera similis,altera opposita ei,quod nutritur appareat:hãc contrarium quoq; vocat. Haud tamẽ ita,vt forma formæ. Substãtiæ nanq; ambo,& quod nutrit,& quod nutritur,extant:sed ita,vt ipsi nutrienti eius, quod nutritur adsit priuatio. Potestate nanq;,quod nutritur est.& contraria hæc sunt,vt priuatio,atq; forma. Oportet

itaq; & quod nutritur ex contrario mutari. Haud tamen quod ex contrario mutatur, nutritur. Neq; enim mutatio illa, quæ ex non albo in album fit, aut ex ægritudine in sanitatẽ, nutritio est. Verum oportet non iuxta quale solum, at & iuxta quãtum eam fieri mutationem, quæ substantiam referat. Id nanq; illud est, quod simul augeri dicitur. At neq; ea nutritio est: nisi nutriens cũ materia potius sit: quod vero nutritur a forma magis stet. Quod confirmatur ex iis, qui improprie de elementis loquentes ipso vtũtur nutriri. Nanq; ignẽ nutriri dicunt: aquam autem nequaquam. Licet mutuo inter sese fiant. Sed quod magis a forma stat, si ipso nutriri proprie vti debeamus, de iis, quæ toto genere superant, interpretãdum est. Quatenus scilicet animatum differt ab inanimo. Quod nanq; nutritur animatũ esse oportet: ipsum verũ nutriens nequaquam opus est. Fit itaq; nutritio iuxta mutationẽ ex contrario: verum ita, vt haud iuxta quale solum, sed & iuxta quantum, atq; substantiã in animatam formam fiat. Vbi agit quidem quod nutritur secundum vitam: patitur autẽ, atq; simile redditur quod nutrit, ei quod nutritur. Opus nanq; est, dum inconcoctum ipsum nutriens existit, contrario sese modo habere respectu eius, quod nutritur. Quo & pati, & mutari queat. A contrario nanq; mutatio fit. At quod cõcoctum iam simile redditum est. Cæterum quoniam os ossi, atq; caro carni, & vt vno verbo complectar, simile simili in nutritione admouetur: quodq; nutritur in ipsum nutriens agit: quod in eo, potestate est perficiens: & in viuax subiectum conuertens: quoniamq; videtur, quod nunc nutritur, ex ipso non nutriri ad ipsum nutriri conuerti: haud a nutriente mutationem fieri Aristoteles inquit: neq; omnino cum passione: sed non sine actione: cum intrinsecus vita illa, quæ nutriendi vim habet ab ocio ad negocium traducatur.

QVARE & nutritio ad animatum pertinet, & non secundum accidens.

Nutritio quidem pro ipso sumpta fuit nutriẽte. Verum quoniam quod nutrit, & quod nutritur, vt quæ ad aliquid referuntur, inter sese opponuntur: nutriturq; animatum, tanq̃ animatum, hoc est, quod mortale: dici posset ipsum nutriens secundum se erga id quod animatum, & non secundum accidens. Quemadmodum seruus hominis respectu dicitur. Quemadmodum enim iecori dextra in corporis parte collocatũ esse, ex eius fere substantia dici potest: ita & animato ipsum nutriri. Quapropter nutritur etiam quatenus animatum existit.

QVADRAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EST AVTEM diuersum nutritioni, & augendi uim habẽri esse. Qua quidem enim quantum quoddam quod animatum, augendi uim haber. Qua uero hoc aliquid, & substãtia, nutritio. Seruat nãq; substantiã: & eousq; est, donec & nutriatur.

EXPOSITIO.

Omnino quidem ipsum nutriens, & secundum substãtiam mutatur: & secundũ quãtitatem admouetur. Ac secundum substantiam quidem mutatur: ceu id, quod secundum substantiam, quod nutritur fiat: hacq; ratione nutrit. Verum iuxta quãtitatem admotum, auget. Nanq; nutritur animatum, ceu quod idem secundum substantiam ex additione illa, custodiatur. Ex admotione autem quanti post defluxum augetur. Perspicue quidem cum influxus amplior defluxu fuerit. Iam vero siue æqualis, siue minor propter quãcũq; huiusmodi admotionem post defluxum, secundum magnitudinem augetur.

ET ORTVS efficiendi uim habet, non eius quod nutritur: sed ut quod nutritur. Iam enim est ipsa substantia. Gignit autem nihil ipsum seipsum: sed seruat.

QVADRAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

QVARE huiusmodi quidem animæ principium, uis est, quæ potis sit seruare, quod habet ipsam, quatenus tale. Nutritio uero præparat ipsum agere. Quapropter quod priuatum nutritione non potest esse.

QVADRAGESIMANONA PARTICVLA.

QVONIAM uero sunt tria, quod nutritur, & quo nutritur, & ipsum nutriens. Ipsum quidem nutriens est prima anima. Quod uero nutritur, quod habet ipsam corpus. Quo autem nutritur, nutritio. Quia uero a fine omnia appellare iustum: finis autem ipsum gignere quale ipsum, esse posset prima, quod gignendi uim habet, quale ipsum.

EXPOSITIO.

Quod & iuxta substantialem mutationem nutritio fiat, hinc manifestum est: Fit enim, licet & non quod nutritur, simile sit. Erat nanq; & antea: sed simile ei, quod nutritur, redditur. Animæ igitur vis, quæ nutriendi vim habet, seruando agit. Nutritio autem ipsam ad agendum præparat: non tanquam ea, quæ viuacem vim moueat: sed tanquam materia ad actionem apta, atq; apposita. Quemadmodum ligna quoq; lignario conueniunt fabro. Neq; enim absq; nutritione, at intrinsecus a seipsa anima agit. Quapropter ipsum nutriens prima est anima. Quæ prima existit propter affinitatem, quam cum corporibus habet. Nutrit autem ita, vt suam omnem intrinsecus ordiatur actionē. Ex qua, & quod nutritur, quia ipsam habet, nutritur. Nummo q; mutatur, & adiicitur, atq; perfecta absoluitur forma: ita, vt consimilis ei, quod nutritur, reddatur. Quæ quod subiectum est, tum seruat, tum auget, tum similis gignendi vim obtinet. Semini nanq; vi, atq; facultate imperfecto aliquid committere: quo eiusdem formæ receptionem nanciscatur, huiusce est animæ opus præstantissimum: quippe quod illius perpetuitatis, quæ concessa sit, causam sustineat.

QVINQVAGESIMA PARTICVLA.

EST AVTEM quo nutritur duplex: quemadmodum quo gubernat, manus, & clauus. Alterum quidem quod mouet, & mouetur: alterū uero mouens solum. Omnem autem necessarium nutritionem posse concoquere. Agitq; concoctionem calidum. Quare omne animatum habet caliditatem.

EXPOSITIO.

Quod quidem nutritio fit, quo aliquid nutritur, perspicue dictum fuit. Quoniam autē nutritionē calido concoqui oportet: quod ipsum nutriens præcipue non est. Dictū nanq; antea fuit, quemadmodum anima nutritionis causa est: ignis autem cōcausa: quoniam q; tria enumerata fuere, nutriens scilicet, quo nutritur, & quod nutritur: & quia duplex illud dictum fuit, quo nutritur: calidum in hoc quoq; ordine collocabitur. Nonne igitur aiam, alterum quo nutritur, interpretari conuenit? Nanq; exempla manus scilicet, atq; clauus media sunt inter animam, tanquam mouentem, & nauigium, ceu id, quod mouetur. Verum si media illa, quibus nutritur, sunt, nutritio scilicet, atq; calidum: quanam ratione vel ambo a vita illa, quæ nutriendi vim habeat, moueri, inficiandum nobis putabimus? Nāq; vel manus, atq; clauus a gubernantis anima mouentur. Propter quam itaq; causam, alterum quidem Aristoteles mouere inquit: alterum vero mouere, atq; moueri? Nunquid igitur ambo a vita ea, quæ nutriendi vim habet, mouētur? Sed ita sese res habet, vt in iis, quibus nutritur. Vbi alterum quidem erit, quod mouendi vim habebit: vt calidum, quod in viuente reperitur: quod alterum mouet, vt ipsum cibum. Alterum autem est, quod mouetur quidem a calido: at mouet quod nutritur: ceu continue augens, atq; custodiens. Dubitatio. Responsum

ADVMBRATE quidem igitur, quid est nutritio, dictum fuit.

Quod contraria quadam ratione ei quod nutritur: dum adhuc inconcocta existit. Concocta vero similis. Et quod opponitur, vt quod ad aliquid referatur, ei, quod animatum sit, Qua seruatur, atq; augetur, quod nutritur, cum animatum sit. & qua utitur ad simile generandum. Quæq; ab aia quidem præcipue mouetur: a calido vero cōcoctioni, datur.

DILVCIDANDVM autem est postea de ea in propriis sermonibus.

Hoc est in tractatione illa, in qua de animalium ortu acturi sumus: cum iam & nõnulla dixerit in libris de ortu, atq; interitu.

QVINQVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

DETERMINATIS autem his, dicamus communiter de omni sensu.

EXPOSITIO.

Post contemplationem de ea anima, quæ vegetandi uim obtineat: ad eam noster Aristoteles accedit: quæ sentiendi facultatem habeat: quæ ei proxime iuncta est. Priorique vsurus est doctrinæ modo: cum ex oppositis, vt antea dictum fuit, exordiatur: & per actiones medias, ad animæ substantiam tendat. Hactenus autem ea occupat: quæ ad contemplationẽ ei propositam, vtilia sint. Quoniam enim in ipso pati sensus, vt iam dixit, collocatus est: tuncq; id exposuit: cum animam iuxta qualitatem corpus mouere asserebat: quippe cum sensus alterationes sint. Ideo antea determinat, quemadmodum quod ab aliquo patitur, potestate quidem ei simile esse debet, quod agit: actu vero dum patitur nequaquá: sed vbi iam passum fuerit. Atq; hinc quod haud alia ratione anima potis sit agere, nisi ab iis, quæ extrinsecus collocata sunt, moueatur, concludit. Si nanq; pati oportet id, quod sentit: nihil autem a simili patitur: multoq; minus a seipso: nequaquam sensus ex se sine faciente agere posset. Ita, vt illud, quod sentiendi vim habet, potestate antea esse cogatur actu autẽ nõ. Fit autem actu, dum adest ipsum efficiens. At cum duplex sit, quod efficiendi vim habet, alterum quidem potestate, alterum autem actu: eodem modo necesse est, vt sese habeat & sensus, & ipsum sentire: ita vt aliquando quidem potestate, aliquando autem actu fit. Huc itaq; ea omnia, quæ proposita sunt, spectãt: at quæ speciatim scripta sunt, ita interpretãda.

DICAMVS communiter de omni sensu.

Dicturus nanq; est & speciatim de vnoquoq;. Antea vero generatim de omni sensu loquens, communem de omnibus contemplationem facit.

SENSVS autem in ipso moueri, atq; pati contingit: quemadmodũ dictum fuit.

Haud ita accipienda hæc sunt, vt ipsa vita sentiendi vim obtinens moueatur, atq; patiatur: actu nanq; iudicandi facultatem habet: sed quia moueatur sensorium. Quapropter & ita quoq; philosophus locutus est, in ipso moueri aliquid, sensorium scilicet. At quoniam qualia propria omnia sensilia sunt, a quibus in primis sensorium mouetur: ideo iure & pati, & alterari dicitur. Motus nanq;, qui secundum qualitatem fit, passio, atq; alteratio est.

VIDETVR enim alteratio quædam esse.

Illud videtur, dictum fuit: quoniam haud ipse sensus alteratio est. Apparet autẽ iis, qui sensorii passionem in eam reducunt actionem, quæ cum eo iuncta est: quæq; ipso vtitur.

INQVIVNT autem nonnulli & simile a simili pati. Idq; qua ratione possibile, aut impossibile diximus & in uniuersalibus sermonibus de ipso facere, & pati.

Ita sane in libris de ortu, atq; interitu historia prosecutus est, atque distinxit, non de eo, quod dum nutriendi, aut sentiendi vim habet, facit, aut patitur: sed generatim, atq; communiter de ipso facere, atque pati sermonem habens. Vnde & nunc ita dixit. Dictum fuisse in vniuersalibus de ipso facere, atq; pati sermonibus. Neq; enim simpliciter librum ipsum de ortu, atq; interitu vniuersalem appellat: sed sermones illos, qui ibi de ipso facere, atque pati conscripti fuere.

QVINQVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

HABET autem dubitationem propter quid non & sensuum ipsorum fit sensus.

EXPOSITIO.

Ad particulam illam, dictum quidem fuit, vt opinor, referũtur hæc verba, Habet autem dubitationem.

dubitationem. Communiter quidem enim inquit, in illis de ipso facere, atque pati, dictum fuit. Dubitatioq; illa, quæ in sensibus contingere videtur, ex iisdem illis rationibus soluenda est. Verum quænam est dubitatio? & propter quam causam ista videtur esse dubitatio? Nunquid quoniam cum viuax, atq; cognoscendi vim habēs, actio sit: neq; suiipsius, neq; suiipsius instrumentorum cognoscendorum vim habet: ceu quæ a seipsa excitatur: & nisi antea motum fuerit sensorium: quod ab aliquo eorum, quæ extrinsecus existunt patiatur. Viuax nanq; illud est, quod intrinsecus, atq; a seipso agit, mouetq; corpora. Sed ipsum nequaquam vt illa moueantur, indiget, quo propriam agat actionem. Propter quid enim non sensuum ipsorum fit sensus. Neq; ita intelligendum, vt Alexander exponit, vt sensus sensoriorum loco posuerit. Neq; enim par, conueniensve est, loco instrumēti id quod vtitur, afferre. Atq; id inuestigans infert. Interrogatio. Responsum

ET PROPTER quid absq; iis, quæ extra non faciunt sensus, inexistente igne, & terra, & aliis elementis.

Insunt profecto in instrumentis elementa. Verum, haud vt Plutarcho videtur in Empedoclem philosophus inuehitur: qui in ipsis sensibus elementa collocarat. Id nanq; iam eō sutauit. Tantumq; nunc abest, vt confutet: vt etiam defendat propter dubitationem istam, quæ apparet. Dubitatio itaq; est: propter quid vita quæ sentiendi vim habet cum cognoscere quoq; valeat: non suiipsius quoq; cognoscendæ vim habeat: cum ea ipsa a seipsa in seipsam excitetur: sed corpora solum cognoscere posit, & ab illis quoq; moueatur. Sin autem & sensibilibus indiget, quæ corpora sint: quo accedat ad ipsam sensibilium cognitionem, propter quam causam haud in ipsa excitatur sensoria præsentia: quæ etiam sensilia sunt: quia ex quatuor ipsis elementis constant. Propter quid, nanq; inquit, non sensuum ipsorum fit sensus? Primo nanq; dubitat, propter quid haud suiipsorum percipiendorum vim habent. Deinde & propter quid absq; iis, quæ extra non faciunt sensum. Hoc est, cur non agunt sentiendo. Id nanq; illud est, vt sensus præsentibus sensum faciat: licet aliquid eorum quæ extra non adsit. Quia elementa in ipsis insint sensoriis.

QVORVM est sensus secundum se, aut accidentia his.

Elementorum nanq; sensus est, aut iuxta ea quæ per seipsis insunt: aut iuxta ea, quæ alia ratione ipsis contingunt. Nanq; terræ duritiem sentimus, quæ per se ei accidit: & quæcunq; præterea eius colorem, atq; magnitudinem.

PATET igitur, q; quod sentiēdi uim habet, nō est actu, sed potestate solū. Quapropter non sentit. Quemadmodum quod comburi potest, non comburitur ipsum per se, sine eo quod comburēdi uim habeat. Combureret nanq; seipsum, & nihil indigeret eo, qui actu ignis sit.

Ex his soluit dubitationem apparentem. Illud nanq; a seipsa in seipsam excitari, eius uitæ est, quæ perfecta sit: quæq; prope actum permaneat. Quæcunq; vero haud a seipsa excitatur: aut ad ea, quæ extrinsecus collocata sunt, vergit, haud ex se sufficiēs est: sed aliquo alio indiget. Et propter hanc causam, potestate quadam ratione imperfecta est, tanquā ea, quæ ad actionem obeundam alio indigeat: aut eo scilicet ad quod tendat: aut eo a quo excitetur. Verum quæ ex altera tantum parte indiget: quæ quidem a seipsa excitatur: in ea vero quæ extrinsecus collocata sunt, fertur: aut ab iis quæ extrinsecus collocata in seipsam conuertitur: haud omnino est imperfecta, neque potestate solum. Quæ vero & ab aliquo eorum quæ extra sunt, mouetur: & eorum quæ extrinsecus sunt, percipiendorum solum vim habet: ita, vt vtraq; ex parte indigeat: potestate tantum est. Vita nanque quæ sentiendi vim haber, quæ cognoscere valeat postrema existens: & aliorum quoq; cognoscēdorum in primis, non autem suiipsius facultatem obtinet. Atque ab iis quæ extrinsecus collocata sunt, mouetur: haud tamen ita, vt quæ sine anima sunt: sed tanquam illa, quæ intrinsecus excitetur: quo & viuax actio fit. Consequitur autem passionem illam præcedentem, quæ

in sensorio ab iis, quæ extrinsecus collocata sit: atq; circa illud intrinsecus excitatur. Atque perficitur ex eminentia rationum, quæ intus. Ab iis vero quæ extra perfici dicitur: quippe quæ perfecte inde excitetur: ex passione scilicet illa, quæ ab illis in sensoriis fit. Quēadmodum panem eam dicunt habere vim, vt appetitionem moueat: haud tamen ita accipiētes, vt in eam aliquid agat: sed quod ea a seipsa in illum excitetur. Et quemadmodum quoque Plato corpus vitiorum animæ causam sustinere inquit: haud ita nempe intelligens, vt aliquid in eam agere dicat: sed quod illa propter nimiam curam circa corpus ex seipsa deterior reddatur. At vel ipsa quoq; imaginatio eorum quæ extra sunt, percipiendorum tantū vim habet: & principio a passionibus sensorii mouetur. Verum post primum illum motū a seipsa quoq; imagines promouet. Agitq; licet exteriora illa non adsint. Sensus vero semper illorum præsentia indiget: quo agat.

Interrogatio. Propter quam igitur causam non est sensuū sensus? Responsum Quoniam conuersio illa in seipsum ad eam spectat actionem, quæ ex se perfecta sit. Sensus autem in potestate totus positus est. Dubitatio. At propter quam quoq; causam ea non percipit elementa, quæ in sensorio reperiuntur? Responsum Quādoquidem sensorium a sensibili pati oportet: quo sensus ad actionem reducatur. Nihil autem a seipso patitur. Quemadmodū neq; quod comburi potest comburitur absque eo, quod comburendi vim habeat. Secundæ illi itaque dubitationi per hæc Aristoteles obuiam profectus est. Quoniam, quemadmodum neque comburi potest absq; eo, quod comburendi vim habeat, comburitur: ita profecto neque sensorium a seipso pati valeat. Dubitatio. Sed age, cum actu ignis in sensorio existat: quonam pacto non mouet sensum? Responsum Quoniam neque ignis, qui extra existit in ipsum agit sensum: sed in sensorium. Nihilq; ipsum in seipsum agit.

QVINQVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

QVONIAM autem sane ipsum sentire dicimus dupliciter. Quod nanq; potestate audit, & intuetur, audire, atq; intueri dicimus, licet dormiat. Et quod iam agit, dupliciter dici posset, & sensus. Alter quidem, ut potestate: alter uero, ut actu.

EXPOSITIO.

Quemadmodum ipsum sentire inquit, duplex est, potestate scilicet, atq; actu: ita dupliciter dicitur & sensus. Significat autem apud hunc sensus substantiā huius animæ. Ipsum vero sentire actionem. Ac recte cuiusmodi sit substantia ex actione coniectura assequitur. Erit itaq; & ipsa quoq; substantia, aut potestate, aut actu. Haud tamē iuxta illud quod potestate primum, atq; imperfectissimum. Illud nanque in priuatione positum est. Sed iuxta secundum. Qualia, quæ iuxta scientem quidem, sed non agentem considerantur. Iā enim ea ficta sunt, atq; formata forma, quæ sentiendi vim habeat. At & huiusmodi quod potestate imperfectum existit. Perfectio nanq; in actione collocata est. Perfectaq; illa est substātia, quæ secundum naturam agit. Quæ vero nunquam agit, ab ea deseritur perfectione, quæ simpliciter dicitur.

EODEM autem modo & ipsum sentire, quodq; potestate est, & quod actu.

Cum ab actione ad substantiam deuenerit: tanquam ex eo quod a causa efficitur, in ipsam causam: iudicat maiori doctrina refertum esse ex causa illud videre, quod a causa effectum sit: & ex substantia ipsam actionem.

QVINQVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

PRIMO quidem igitur, tanquam idem sit, ipsum pati, & ipsum moueri, atque agere dicimus. Est enim motus actus quidam. Imperfectus quidem, ut in aliis dictum fuit.

EXPOSITIO.

Cum dixerit ipsum sentire antea quidem in ipso moueri, atque pati contingere: cumq; descenderit ad id quod potestate: quod distingui aduersus id, quod iam agit, dixit: & quia de eo in sensu secundum actum ipso moueri, & pati, atque agere vsus est: id ipsum innuit.

Atq;

Atque se excusat de vocabulo illo actus: quippe cum eo recte quodam modo & de motu quoq; loquens vtatur, Quia quemadmodum in naturali auditione dictum fuit, Motus actus est imperfectus. Qui nanq; perfectus, atq; impartibilis haud profecto est motus. De ipso autem pati, atq; moueri, qua ratione inter sese differant, nihil præterea philosophus determinat. At siquidem proprie aliquis ipsum pati de eo motu intelligat, qui iuxta passibilem fit qualitatem, patet quemadmodum motus ipse latius se extendit. Sin vero ex illa conuersione, atq; mutatione simpliciter, quæ ab altero omnino fit, accipiat: in idem ipsum mutari cum ipso pati duci, videri posset. Nanq; omnis mutatio ab altero fit, atq; in conuersione collocata est. Nunquid autem, quæ secundum substantiam, aut quale, aut quantum fit, in conuersione omnino posita est? & quæcunq; quæ efficiendi vim habens, aut ex eo, qđ præter naturam, in id quod secundum naturam, aut contra fit. In conuersione nanq; illa collocata est, quæ secundum totum fit, dum aliquid mutatur: quia alias cum aliis disponitur, atq; ordinatur. Quæcunque vero & eandem seruat cum aliis compositionem: & in eo quod secundum naturam manet: cum nõ patiatur: sed faciat, id quod mouetur, diuersam locorum transmutationem: vt & in quarto naturalis auditionis a nobis dictũ fuit: nequaq̃ in ipso pati collocanda esset. Quoniam neq; in conuersione mutatio hæc posita est, Sed iã iis, quæ ab Aristotele dicuntur, attendendum. Pati proprie

OMNIA autem patiuntur, & mouentur ab eo, quod efficiendi uim habeat, atq; actu sit.

Id profecto quod actu sit: quod patiens potestate hactenus fuit: postea vero actu existit. Siquidem in eo, quod perpessum sit, collocetur: efficienti simile redditur. At neq; attritio calíditatem habet: licet ipsam faciat: neq; flagellum vibices. Neq; enim pati oportet ipsum efficiens, quod efficit: sed agere. Et hac ratione est actu efficiens: tanquam id quod in ipso patiente perficitur: haud tamen patiendo: sed agendo. Non solum itaq; secũdum Platonem: sed & ex Aristotelis sententia quoq; in ea causa, quæ efficiendi vim habeat, formæ eorum quæ perfecta sunt, antea acceptæ fuere: neq; ita, vt patiantur, sed agant, atq; in substãtiam constituant. In quibus actus idem cum substantia ipsa est.

QVAPROPTER interdum quidem ut a simili patitur: interdum autem a dissimili, quemadmodum diximus. Patitur quidem enim quod dissimile est: quod uero passum simile factum est.

Quod nanq; adhuc patitur, potestate simile est, nõ autem actu ei, quod facit. Quod autem iam passum simpliciter simile.

QVINQVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

DIVIDENDVM autem & de potestate, & actu.

EXPOSITIO.

Ex his nanq; & ipsum quoq; pati diiudicabitur, Quoniam in conuersione, atq; dispositione, quæ alias alia fit, positum conspicietur. Non autẽ in ea mutatione, quæ secũdũ actũ.

NVNC enim simpliciter dicimus de his. Est quidem enim sic sciens aliquid, ut diceremus hominem scientem. Quoniam homo ex scientibus, atq; ex habentibus scientiam. Est autem, ut iam dicimus, scientem habentem grammaticam. Vterq; autem horum, haud eodem modo potis est. Sed alter quidem, quia genus huiusmodi ac materies. Alter uero, quia ubi uoluerit potis est contemplari: nisi aliquid impedimento fuerit ex iis, quæ extrinsecus.

QVINQVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVI uero iam contemplatur, cum actu sit, atq; proprie sciens, hoc ipsum. a. Ambo quidem igitur primi secundum potestatem scientes. Sed alter ex eruditione mutatur: & qui persæpe ex contrario uarietur habitu.

EXPOSITIO.

Particula illa simpliciter, pro eo, quod est, indeterminate in exordio huius particulæ po sita fuit. Propter quæ exemplo scientis duplicem vim eius, quod potestate ostendit. Quorum alterum ad ortum imperfectam præbet aptitudinem. Alterum vero ad ipsam spectat actionem: sed iuxta habitum, qui iam ad agendum paratus sit: attamen non agit: atq; hac ratione perfectionem non assequitur. In tribus nanq; quod perfectum collocatum est. In substantia scilicet, potestate, atq; actu. Quilibet quidem igitur homo potestate sciens est: quippe qui aptus, atq; natus sit, eruditione imbui. Atq; id genere, hoc est, humanæ naturæ inest. A materia q; huiusmodi quod potestate est. Tanquam id, quod quia fiat, atque aliunde recipiat, perficitur. Quapropter adductum fuit illud, ac materies. Qui vero iam habitum scientiam gignere valentem recepit: attamen nō agens: neq; ad idem potis est. Neq; enim ad ortum, sed ad contemplationem spectat. Neq; iuxta eam potestatem, quæ a materia stat: sed iuxta eam, quæ formalis est: sed partibilium rerum. Nō solum quia diuellatur actio a substantia: sed quia potius disiuncta sit. Et quia non semper agat, aut quia nolit: aut quia ab aliquo impediatur. Quæ quidem ambo vel ipse Aristoteles indicauit, ex eo, quod cum voluerit, eum ad contemplandum potem esse dixerit: nisi aliquod allatum fuerit impedimentum. Patet enim quemadmodum aliquando quidem vult: verum cum voluerit impeditur. At licet is ab impartibili illa perfectione deseratur: & ab eo, q; semper in fine reperiatur: aliquando tamen, quatenus ei datum est, perfectus redditur, cum iam scilicet contē pletur. Primi vero illi duo scientes imperfecti quodam pacto sunt, atq; secundum potestatem ambo. Verum alter quidem perficitur alteratione quadam, quam ex eruditione acquirit. Quæ ortus, atq; generatio quædam est: haud ipsius animæ mutatæ. Alteratio nanque continuus, atq; omnino diuisibilis est motus. Anima vero prope terminos permanet. Sed ipsius quidem animæ collectum. Quæ licet aliquando ex eo appulsu, qui intrinsecus concitatur, in habitu scientiam pariente posita sit: attamen circa ipsum animal conspicitur alteratio. Quemadmodum in septimo naturalis auditionis hæc exposita fuere. Illud vero, & qui persæpe ex cōtrario varietur habitu, Aristoteles dixit: aut quia iuxta plures particularium rationum appulsus, & qui persæpe fiant, collectus postea, atq; perfectus innascitur habitus. Aut pro eo, quod est, interdum, persæpe dixit. Quod mihi quoque magis placet. Manifeste nanq; in libris demōstratiuis, aliā esse inquit, ex negatione imperitiam, aliamq; contrariam. Eamq; veritate sola priuatam existere: hanc autem vel ad falsitatem oppositā accedere. Interdum itaq; mutatio, quæ ad scientiam accedit, ex falsa opinione recedit: atq; ita ex contrario fit habitu.

ALTER uero ex eo, quod habeat sensum, aut grammaticam, nō agat autem, ad ipsum agere alio modo.

QVINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

NON est autē simplex neq; ipsum pati. Sed id quidē interitus quidā a cōtrario.

EXPOSITIO.

Quo quidem enim perite atq; scientiam pariēdo agat, neq; omnino opus est, vt instrumentum aliquod varietur. Nisi in ebrietatibus, aut ægritudinibus, aut somnis sit. Quo vero sentiendi vim habeat, pati aliquid oportet. Haud tamen iuxta passionem, quæ in generatione substantiali fit: ita vt quod sentiendi vim habeat, gignatur, quod dum iuxta substātiales mutatur species, euenit. Sed iuxta quasdam euenientes, atq; eas passibiles mutatur qualitates. Quare alio quoq; modo. Antea vero q̄ illud alio modo, dilucidū philosophus reddat: quoniam duplex positum fuit, quod possibile: adhuc quod & ipsum quoque pati duplex sit, nobis in memoriam reducit. De vtroq; nanq; propositum fuit loqui. Quorum alterum interitus quidam, atq; mutatio a forma in priuationem est: & a cōtrario mutatur: vt calidum exempli gratia a frigido. Quo ad calidi priuationem accedens, frigido agenti similereddatur. Cui calidi quoq; priuatio adiuncta, atq; insita est.

ALTERVM uero, salus potius, eius, quod potestate est, ab eo, quod actu est, & simile. Ita, ut potestas sese habet ad actum.

Exacte, atque de industria particulam illam potius, philosophus noster adiecit. Quoniam licet aliquid in generatione, atque ortu concurrat, quod perficiendi vim habeat, attamen ipsum patiens ab hoc mutatur: quod iam actu est id, quod potestate ipsum patiens. Vnde simile ipsum patiens facienti dicitur. Sed tanquam id, quod potestate sit, illi quod actu exstat. Hoc itaque pacto cum duplicem vim ipsius pani in medium Aristoteles adduxerit: declarabit, quod reliquum erit, quonam pacto quod habitum possidet alio modo ab ipso non agere, ad ipsum agere accedit.

CONTEMPLANS nanque fit, quod habet scientiam. Quod uel non est alteratio: in id nanque collatio fit, & in actum, aut diuersum genus alterationis.

QVINQVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

QVAPROPTER non recte sese habet dicere ipsum sapiens cum sapiat alterari. Quemadmodum neque ipsum ædificatorem cum ædificet. Quod quidem igitur in actum ducit, ex eo, quod potestate est, iuxta id, quod intelligit, atque sapit: non doctrinam, sed aliam denominationem habere iustum est. Quod uero ex eo, quod potestate est, discens, atque accipiens scientiam, ab eo, quod actu est, quodque eam habet uim, ut docere possit: aut neque pati concedendum, ut iam dictum fuit: aut duos modos esse alterationis. Alteram quidem in priuanteis affectus mutationem, & alteram in habitus, atque naturam.

EXPOSITIO.

Hæc iungenda sunt, cum eo, quod superius dictum fuit, cum dixit, ad ipsum agere alio modo. Cum superius de ambobus locutus sit: & de eo, scilicet, quod secundum sensum agit: & de eo, quod secundum grammaticam, & simpliciter secundum scientiam. Illudque est, quod alio modo. Adhucque qua ratione sciens ex ipso non agere ad agere mutetur, tradit. Postea uero de eo, quod senciendi vim habeat locuturus: atque eorum diuersitatem admoturus. Accessus autem ille, qui ex habitu scientiam pariente in ipsam cōtemplationem fit, alteratio non est. Quoniam alteratio mutatio quædam corporata in qualitate est. In cōtemplatione vero, quæ secundum scientiam fit: nihil corporata opus est mutatione. Nisi, aut ægrotare, vt dictum fuit, aut dormire, aut ebrium esse ei contigerit. Tunc enim nō tan quam simul actum: sed tanquam impedimentum non allaturum mutari oportet. Sed sola existente animata collatione in actionem ex habitu non agente pertransit. Quod perspicuum quoque est. In id nanque collatio illa spectat: & in actum eius, quod scientiam habet: in ipsumque agere, quod a seipso perficitur: corpore absque vlla affectione permanēte. Quapropter huiusmodi mutatio, alteratio non est: aut alterum alterationis genus. Quoniam Aristoteles neque alterationem, neque omnino motum, mutationem animatam appellādam ducit. At cum non ignoraret Platonem motum vocantem: non iuxta corporatos motus, aut & alterationes, alterationis ideo diuersum esse genus inquit. Verum ipsum quidem sapiens cum sapiat, minime alterari, nulla admiratione dignum est. Quippe cū actio animæ ex ea ipsa fit. Quo itaque pacto nonne & ædificator cum ædes fabricet absque vlla alteratione permanet? Nunquid autem illud dicendum est: quod licet is corporis motu secundum locum vtatur: haud tamen eo, qui secundum qualitatem? Si itaque qui corpore vtitur, non alteratur: multo quoque magis qui corpore non vtitur, neque alterabitur. Deinde vero philosophus discrimen affert: quod inter illum animæ transitum reperitur: qui ex imperitia in scientiam, & qui ex habitu in actum progreditur. Quoniam ille quidem ex doctrina, atque disciplina perficitur: cuique consequens est & corporea quædam mutatio, vt in septimo naturalis auditionis dictum fuit. Ille vero ex collecto quodam rationum appulsu a seipso fit. Corporata igitur quædam alteratio eruditionem cōsequitur: propter relationē scilicet illā, quæ a sensu per memoriā in rationes fit. Nequaquam tamen eruditio, alteratio est. Nanque

Dubitatio.
Responsum

& ipſa iuxta quandam animæ actionem ex rationibus fit. At & corporata quoq; alteratio, quæ eruditionem conſequitur, non eſt paſsio. Siquis de ſolo interitu, atq; mutatione ea, quæ ad priuationem tendit, ipſum pati intelligere voluerit. Quemadmodum & communis quoq; vſus obtinet. Aut alio modo paſsio eſt. Siquis pati dicere, atq; appellare voluerit, quod mutatur aut in habitum, aut formam, aut ſtatum ſecundum naturam. Verum cum hæc philoſophus de illo pati determinarit, quod ſcientiæ gignendæ vim habet: & de eo loquens, quod ſentire valeat, infert.

QVINQVAGESIMANONA PARTICVLA.

EIVS autem, quod ſentire ualeat, prima quidem mutatio fit a generante. Vbi uero genitum fuerit, habet iam tanquam ſcientiam, & ipſum ſentire. & quod ſecũdum actionem præterea conſimili modo dicitur cum ipſo contemplari.

EXPOSITIO.

Quoniam vita ipſa quæ ſentiẽdi vim habet, haud ſimpliciter animæ eſſe dicebatur: ſed illius eſt animæ, quæ cum corpore iuncta ſit. Ideo vna cum animali & eius quoq; ortus, generatiove ſubſiſtit. Quæ prima eſt eius, quod ſentiendi vim habet, mutatio: quæq; illud ad eſſe ducit: atq; eruditioni ex proportione reſpõdet. Ita, vt, qui genitus ſit, cum eo, quo habitum ſuſceperit, proportionem habeat. & ipſum quoq; ſecundum actum ſentire conſimili dicitur modo cum ipſo contẽplari. Cõſimili quidem modo dicimus, quia ex his in vtroq; perfectio adeſt. & quia in ipſo ſentire iudicium animæ collocatum eſt. atq; intrinſecus, & ex rationum appulſu fit. Hoc itaq; pacto, conſimili modo, dictum fuit.

DIFFERT autem, quoniã huius quidem, quæ actionis efficiendæ uim habent, extrinſecus, quod cerni, atq; audiri poteſt. Eodẽq; modo, & reliqua ex ſenſibilibus.

SEXAGESIMA PARTICVLA.

CAVSA uero, quia eorum quæ ſingularia, qui ſecundum actum ſenſus. Scientia autem eorum, quæ uniuerſalia. Hæc autem in ipſa quodam pacto ſunt anima.

EXPOSITIO.

Hoc eſt, quod opus eſt, ſenſorium aliquid pati ab ipſis ſenſibilibus: quæ extrinſecus, nõ autẽ in eo, quod ſentit, reperiuntur. Quæ ipſius actionis efficiendæ vim habere dicuntur. Non tanquam ea, quæ iudicium immutent: ſed vt quæ paſsionem potius aliquam in ſenſorio efficiant: ex quo actio illa, quæ iudicandi facultatem obtinet, excitatur. At quæ ſciri poſſunt, haud eiuſmodi ſunt, vt efficiendi vim habeant. Neq; enim in paſsionem deſinũt: aut extra id, quod ſciendi vim habeat, exiſtunt. Eorum nanq; quæ ſingularia ſenſus eſt: eorum autem quæ vniuerſalia, ſcientia. Sunt autem ſingularia iſta corporata: & partibilia, atq; ex cauſis effecta, & vbiq; extrinſecus reperiuntur: cum anima nequaquam corporata ſit: neq; partibilis, & animaliũ cauſa appareat. Vniuerſalia vero reperiuntur in anima: non ea, quæ de ſingularibus dicuntur. Nanq; ea, in ipſis ſingularibus exiſtunt, & ſola mentis apprehenſione ab anima ſeparantur. Quæ vero ſciri poſſunt, longo interuallo ea ſuperãt quæ ſenſibus comprehẽdi poſſunt, Quo etiam ſpatio ſcientia ſenſui præſtat. Sciri autem poſſunt, quæ in anima exiſtunt, Verum ita vniuerſaliter, quæ ſciri poſſunt, inquit: vt & in quinto eius tractationis, quæ poſt naturalia legitur: primam philoſophiam vniuerſaliter ſeſe habere, pronuntiat: licet circa ea, quæ ſeparabilia, atq; immobilia ſint, ipſam collocarit.
,, atque huiuſmodi ibi verba affert, inquiens. Sin autem eſt aliqua ſubſtantia mobilis, ipſa
,, prior, & philoſophia vniuerſaliter: quoniam ita prima. Et quæ in anima itaque exiſtunt, vniuerſaliter: tanquam prima, & cauſæ particularium. Cæterum quoniam primæ in primis, atque cauſæ intelligibiles ſunt formæ: quæ impartibiles, atque omnino ſuiipſarum ſunt ſubſtantiæ: quæ vero in anima reperiuntur, ex ea perficiuntur conuolutione, quæ rationis particeps eſt: ideo haud impartibiliter iunctæ, ſecundoq; loco hæ ſunt cauſæ. Propter hancque cauſam vniuerſaliter omnium primæ ſunt cauſæ intelligibiles il-

læ, Ad

læ. Ad quas per intellectum scientia defertur, Intellectu namq; terminos cognoscimus. Termini vero ipsæ sunt formæ. Hæcq; non primo, sed secundo in anima existunt: & tanquam cum ea, quæ intelligibilibus iuncta sit. Ob idq; in ea esse dicuntur quodam pacto: quoniã ex ea coniunctione, quam cum intellectu obtinet.

QVAPROPTER intelligere quidem in eo, cum uoluerit.

In eo, hoc est, in illo, quod intelligendi vim habeat, accipere possumus: siue in eo intellectu, qui in anima reperiatur: siue in ea anima, quæ in intellectum excitetur: siue in ipso homine sciente. Quia intus habeat intelligibiles formas, ex quibus, tanquam ex causis, & secunda non sine vera scientia, cognoscit.

SENTIRE uero haud in ipso. Necessarium nanq; adesse ipsum sensibile.

Hoc est, haud in eo, quod sentiendi vim habeat. Quoniam adesse oportet quod sentiri possit: quod atomum, atq; extrinsecus sit. Neq; solum esse, sed & adesse ei, quod sentiendi vim habeat. Quo & agat aliquid in sensorium: & propter huius passionem anima, quæ sentiendi vim habeat, vbi prompserit communes sensilium rationes, quæ in ipsa reperiuntur, conuenienter cum illa passiones cognoscat, quod sensile, iuxta propriam actionem: propè ipsius tamen sensibilis formam permanens.

EODEM præterea modo id sese habet & in scientiis sensibilium: & propter eandem causam. quia sensibilia eorum, quæ singularia, & eorum, quæ extra.

Quæcunq; scilicet scientiæ non formis, neq; iis tantum, quæ rationem participent, contentæ sunt: quemadmodum quæ contemplandi vim habent. Sed simul comprehendunt, & singularia, & quæ extrinsecus existunt. Cuiusmodi illæ sunt scientiæ, quæ agendi vim habeant: & artes illæ quæ in efficiendis rebus collocatæ. Hæ nanq; sensibilibus præsentibus indigent.

SED de his quidem explicare, occasio esse posset, & rursum.

SEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

NVNC autem determinatum sit tantum. Quia cum haud simplex sit: quod potestate dicitur: sed alterum quidem, quemadmodum diceremus puerum posse ducẽ agere: alterum uero ut eum, qui in ætate perfecta cõstitutus sit: ita sese habet, & quod sentiendi uim obtinet.

SEXAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVONIAM autem absq; nomine eorum differentia: determinatumq; fuit de ipsis, quod diuersa: & quonam pacto diuersa: uti autem necessarium est ipso pati, & ipso alterari, tanquam propriis nominibus. Quod autem sentiendi uim habet, potestate est, quale quod sensibile iam actu: quemadmodum dictum fuit. Patitur quidẽ igitur, haud simile existẽs. Vbi uero passum fuerit, simile redditũ est: & est quale illud.

EXPOSITIO.

De eo, quod est, quonam pacto illa vniuersalia, & illud contemplari in nobis esset, dicta fuere. Manifestius autem de his in tertio philosophus locuturus est. Propter quæ concludit: quemadmodum iuxta secundum illud significatum, eius, quod potestate, quod sentiẽdi vim habet in animalibus pati, atq; alterari dicitur. Licet haud propriè. Quoniam nequaquam anima est, quæ patiatur, aut alteretur: sed instrumentum. Neque illud ita, vt ex aliqua passione vim corrumpendi habente id patiatur: sed secundum ortum, atque generationem. Tametsi ea substantialis dici non debeat. Quæ tamen huiusmodi est, vt ex se perfecta ad actionis receptionem existat. Quemadmodum & substantialis illa ad ipsius substantiæ sentiendi vim habentis in corpore præcedebat. Erit itaque quod sentien-

di vim habet potestate, quale ipsum sensibile iam actu. Id quidem enim non potestate, sed actu determinatum quapiam forma est. Quod vero sentiendi vim habet nondum, anteaquam agat, absolutum. Sed potestate existens, iuxta secũdum significatum eius, quod potestate, postea in ipso agere collocatur iuxta ipsius sensibilis formam: haud tamen ita vt patiatur. Neque enim id album, aut calidum efficitur, sed agit. Non tamen quia faciat: quemadmodum causæ illæ, quæ efficiendi vim habent: sed iudicando, atq; cognoscẽdo. Ipsa vero affectio, seu passio qualis qualis sit, in ipso permanet sensorio. Verum quando prope ipsius sensibilis formam: in sensu, qui secũdum actum fiat, quod sentiendi vim habet, permanet: cum omnis consistat cognitio, ex contractione illa in vnum: atq; ex comprehensione impartibili eius totius, quod cognoscitur: præcedere oportet ipsius sensorii affectionẽ: propter appulsum illum vitæ sentiendi vim habentis: qui ad ea, quæ extra sit. Quæ quidem vita sentiendi vim habens, aut non sine instrumentis agere potest: aut primo ipsa excitatur: atq; mouet instrumẽtum. Vnde patet, quod haud earum est affectionum, quæ in sensoriis fiunt. Sed vna cum his, & illas quoq; formas percipit: quæ reperiuntur in corporibus. Illudq; etiam manifestum hinc redditur: quod sensorium haud ita ab iis, quæ existunt, patitur: vt ea, quæ anima carent, pati solent. Tanquam viuens nanq; patitur. Vnde neq; omnino passio hæc est: neq; penitus aliunde. Sed iuxta propriam actionem: & simul mouetur, atq; agit, & quod huiusmodi simul affectio, atq; actio existit. Quod quidem cũ a sensibilibus ex excitatione illa, quæ vitæ existentis in sensorio ad illa spectantis fiat, simile illis redditur formis: quæ in ipsis sensibilibus extant. Verum id nondum sensus est. Quia haud pura est actio. Sed partibilis est, atq; corporis formam refert, & non sine tempore extenditur. Sensus nanq; impartibiliter & principium, & media, & fines ipsius sensibilis comprehendit: & actu est. Cum iudicium sit perfectum. Atq; in ipso nunc simul totus collocatus est: cum iuxta ipsius sensibilis formam, nõ autem extrinsecus adiiciatur. Quemadmodum signum in cera extrinsecus admouetur. Neq; enim id viuax est. Neq; cum profunditate progreditur. Neq; præterea prope actum cognoscendi vim habentem seipsum sistit. At id intrinsecus a ratione illa sensibiliũ, quæ in anima antea accepta fuit, promitur. Haud tamen ex vita illa, quæ instrumentum, tanq̃ instrumentum viuum reddit: sed ex ea, quæ ipso vtitur, tanq̃ viuente. Quo cum exempta fuerit a corpore, & impartibiliter agat: & sensibilium cognoscendorum vim habeat. Vnumq; percipiat, haud secundum coactam, atq; in angustum redactam illam coniunctionem, quæ in atomis reperitur: sed iuxta formalẽ illam: quæ atoma causam eorum complectendo comprehendere valeat. Quod tamẽ vnũ vnicuiq; conuenienter quadret. Vna nanq; albi ratione, omnia particularia, quæ alba sint, anima sentit. Anima nanq; est, quæ iudicat, ex conuenienti discussione eius, quod cognosci debet. Conueniens autem, perceptio eius illa est, quæ ex substantiali eius proprietate ortum habet. Sensibilibus igitur similis anima redditur: non quia ab eis aliquid accipiat: sed quia agat iuxta rationem ipsis conuenientem. Verum quando hæc communiter de omni sensu determinata fuere, ad ea, quæ sequuntur, iter dirigendum est.

Digressio pulchra.

SEXAGESIMA TERTIA PARTICVLA.

DICENDVM autem iuxta unũquenq; sensum de sensibilibus primo. Dicitur autem ipsum sensibile tripliciter, ex quibus duo quidem secundũ se dicimus sentire: Aliud uero secundum accidens, ex illis autem duobus, alterum quidem propriũ est uniuscuiusq; sensus. Alterum aũt commune omnium. Dico aũt proprium quidem, quod non contingit alio sensu sentire: & circa quod non contingit deceptum esse: ut uisus coloris, & auditus soni, & gustus humoris.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ab iis, quæ opposita sunt, ut quæ ad aliquid inter sese referuntur, de unoquoq; horum contemplatio fit: iuxta illud, quod a principio propositum fuit: ideo iure de sensibilibus primo philosophus mentionem facit. Et q̃ tripliciter dicatur, nobis proponit. Quo, quæ secundum accidens dicuntur, remouens, de iis tantum verba faciat, quæ

per

per se. Et ex his, quæ quidem primo, quæq; secundo horum sensuum unoquoq; cognoscantur, edocet. Ambo nanq; per se sunt, & propria scilicet, & communia. Sed primo quidẽ ipsa propria. Quandoquidem etiam propriè ad hæc uniuscuiusq; sensus substãtia spectat. Secundo autem loco, communia. Quoniam una cum propriis omnino, & præcipue, & magis percutiendo agant in sensorium. At quonam pacto communia omnium esse Aristoteles inquit? Magnitudinem nanq; atq; figuram visus, atq; tactus solum comprehendunt. Forsan quidem igitur illa particula omnium, pro eo, quod est, plurium, dicta fuit. Nunquid uero magnitudinem auditus quidem perspicue percipit? Nam & magnum, aut paruum, quod deorsum cum sono latum fuerit, iudicat. At & olfactus quoque, & gustus eam percipiunt: quia iuxta plures, aut pauciores transferantur partes, dum alter quidem, quod bene olet: alter uero, quod dulce fit, comprehendit. Cæterum & ipsius quoq; figuræ forsan: licet non exacte, at per quandam similitudinem, aut sensuum, aut sensibilium fieri posset, ex his cognitio. Quoniam aut æqua quodam modo interualla sunt: aut unum aliquod admodum superat. Hac itaq; ratione inter se differunt, propria, atq; communia sensilia. Quia hæc ad plura, illa autem ad unum tantum sensum spectent. Et quia quæ ad unum pertinent, absq; ulla deceptione sensum illum moueant, qui ea respicit, cum scilicet secundum naturam sese habuerit: & ex conuenienti distantia egerit: neq; ab ullo corpore interposito impedietur. Quemadmodũ uisus ab aere crasso impediri solet, aut ab aliquo eorum, quæ extrinsecus collocata sunt. Hæc nanq; admouenda quoq; sunt. Licet haud ita perspicue ab Aristotele nũc afferantur. Illa vero quæ plurium sunt sensuum, haud ita exacte incidunt. Quoniam cum vnusquisq; sensus propriorum præcipue sit, vna cum illis, & communia quoq; comprehendit. Neque quemadmodum ipsum album visus iudicat: eadem quoque ratione & magnitudinem eius, quod cernitur, considerat. Sed exacte ipsum colorem percipiens, figuram inepte cognoscit. Cum & interdum decipiatur, utpote quod in circulum redactum rectum intuens, & quod directum obliquum. At nunquid propria ipsa sensilia tanquam magis passionibus obnoxia, ac magis corporata, sensui melius congruunt: quippe qui cognitio corporis formam referens sit. Excepto tamen lumine, quod ob maximam sui actionem a visu exacte cognoscitur. Communia vero, quæ magis a forma stant, minorem quoq; conuenientiam cum sensu habent. Haud tamquam ea, quæ haud omnino sensu, sed ratione sola cognoscantur, quemadmodum substantia: sed tanq̃ illa, quæ sensu quidem apprehẽdi possint: verum haud ita perspicue, vt ipsa propria.

Dubitatio.

Responsum primum.

Responsum Secundum.

Responsum tertium.

TACTVS uero plures quidem habet differẽtias. Sed unaquæq; iudicat de his, & non decipitur, quod color, neq; quod sonus.

Quoniam his ex illis est, qui passibilium qualitatum comprehendendarum in primis vim habet. Quippe, cum ex sensibus maxime patiens sit. Multæ autẽ sunt passibiles qualitates: quarum cognoscendarum tactus, tanquam propriorum sensibilium, vim habet. Hæq; sunt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, durities, mollities, asperitas, lenitas, grauitas, leuitas. Siquidem vel hæ passibiles sunt qualitates.

SED quid quod coloratum, aut ubi, aut quid i psum sonans, aut ubi. Quæ quidẽ igitur huiusmodi, dicuntur propria uniuscuiusq;.

SEXAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

COMMVNIA uero, motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Quæ nanque huiusmodi nullius sunt propria. Sed communia omnibus. Nanq; tactui motus quidam est sensibilis, & uisui. Per se quidem igitur sunt sensilia hæc.

EXPOSITIO.

Quæ quidem colore affecta sit substantia decipitur: quoniam secundum accidens substantia a sensu cognosci potest. Vbi vero, quia secundo, interualli ipsius magnitudinem percipit: cum magnitudo commune sit sensibile.

SEXAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

SECVNDVM accidens autem dicitur ſenſibile, ut ſi album ſit Diaris filius. Secundum accidens nanq; id ſentit: quoniam albo euenit id, quod ſentit.

EXPOSITIO.

Quemadmodum Diaris eſſe filium, atq; ſubſtantia rerum: aut quod haud nunc agēti ſenſui contingit: quemadmodum dulce mellis, viſui. Hæc inquam ſecundum accidens ſunt ſenſibilia. Tāquam illa, quæ in ipſis ſenſibilibus inſint. Vt & caluum mederi dicimus: quoniam medico accidit eſſe caluo. Neq; accidens ſolum ei, quod per ſe huiuſmodi: ſed & ipſam quoq; ſubiectam ſubſtantiam, niſi quatenus ſubſtantia, huiuſmodi ſit: ſecundum accidens, dicimus. Quēadmodum & hominem dominum eſſe, aut ſtatuas efficere. Quoniam non quatenus homo. Hac eadem itaq; ratione & ſubſtantia ſenſibus ſubiecta ſecundum accidens: quoniam non quatenus ſubſtantia. Dubitatio. At quonā pacto albo, quod ſentimus, Responſum quod ſubſtantia ipſa accident, recte dici poſſet? Contrarium nanq; potius verum. Nūquid autem & id verius. Album nanq; ſubſtantiæ accidit, iuxta ipſum eſſe: & tāquam id, quod ſuum eſſe per ſubſtantiam ſortiatur. Subſtantia vero ipſi accidit albo, iuxta id, quod ſenſibile: quia præcipue, atq; per ſe ſenſibile eſt. Quia vero vna cum albo exiſtit, & ipſa quoq; eius, quod ſenſibile fructum percipit. Licet ipſa ſecundo ſenſibilis non ſit: quemadmodum communia ſenſilia. Sed quia vna cum eo exiſtat, quod ſenſile. Vnde & ratio quoq; excitatur ad cognitionem de ea: quæ tamen cognitio opinandi tantum vim tunc habet. Hacque ratione homo domino contingere in prædicamentis dictum fuit.

VNDE & nihil patitur, quatenus tale a ſenſibili. Ex iis uero, quæ per ſe ſenſibilia, propria uere ſunt ſenſibilia: & ad quæ ſubſtantia apta eſt, cuiuſcunq; ſenſus.

SEXAGESIMASEXTA PARTICVLA.

CVIVS quidem eſt uiſus, id eſt uiſibile.

EXPOSITIO.

Nihil patitur, quod ſentit ab albo: quatenus albus Diaris filius eſt. Quoniam neq; ſecūdo, neq; omnino Diaris eſſe filium per ſe ſenſibile eſt. Si autē primo per ſe ſenſilia propria ipſa ſunt. Communia nanq; licet per ſe exiſtant, attamen ſecundo ſunt. Et cauſæ quoque ſunt ipſa propria communibus, cur ſenſibilia ſint. Vnde & vere propria ſenſilia erunt. Atq; hanc ob cauſam ipſe Ariſtoteles dixit, quod vniuſcuiuſq; ſenſus ſubſtantia, apta, atq; nata eſt ad hæc. Apta nanq; eſt, & ad ipſa quoq; communia: ſed non tanquam vnaquæq;. Sed ex communiori quadam ſubſtantia. Quatenus autem ipſa, & ex propria ſuipſius ſubſtātia, ad propria ſpectat. Vnde & neceſſario in propriam vniuſcuiuſq; ſubſtantiam, non ex communibus, ſed ex propriis ad vniuſcuiuſq; ſubſtantiā ſpectantibus, adducimur. Quoniam ad hæc ex ſe ſenſus aptus, atq; natus eſt. Neq; enim in magnitudinem tanquam viſus dirigitur: ſed in colorem. Qui actu quidem prope formam eius in intuendo conſtitutus fuit: antea vero, ex ipſo poſſe effingebatur. Neq; enim a ſeipſo ſolo, neque intrinſecus ſenſus perficitur: neque extrinſecus tantum ab ipſo ſenſibili: ſed ab hoc quidem ſenſorio patienti. Quodq; affectionem ſimilem facienti patitur. At viuaciter ſenſorium ipſum patitur; atq; affectio in actionem a forma ſtantem deſinit: quia ex appulſu, eminentia vel rationū, anima quæ ſentiendi vim habet, ſenſibile cognoſcit: prope q; eius formā ſtat. Quoniam igitur & perfectio vniuſcuiuſque ſenſus, & vis ex ipſius ſenſibilis forma determinatur: viuaciterq;, atque agendo, & cognoſcendo, & propter hanc quoque cauſam perficiendo ipſe ſenſus id eſt. (Conueniens nanq; illa ſecundum naturā actio ſubſtantiæ ipſi agenti exiſtit.) Iure ex propriis ſenſibilibus in vniuſcuiuſq; propriam ſubſtantiam adducimur: tanquam ex accidenti manifeſtiore, & quod corporis effigiem referat, hoc eſt, ab ipſo ſenſibili, ad id ducamur, quod ſubſtantiale ſit, & viuax, & ſine corpore, atq; ratione comprehēdatur. A viſu vero Ariſtoteles orditur, tanquam a ſenſu manifeſtiſſimo, atque honore digniſſimo. Tum propter collectam illam actionem. Tum quia maximam agendi vim ha-

bet:minimamq; patiendi. Tum quia propter illam luminis formam, cum sole proportionem habet. Verum quando ad id quod visibile sit, visus ipse spectat, quid ipsum visibile existat, philosophus tradit.

VISIBILE autem est, colorq;, & quod ratione quidem licet dicere, sine nomine autem est. Dilucidum uero erit, quod dicimus progredientibus maxime.

Quandoquidem corpus omnino est, quod sensibile, patet quemadmodum & quod visibile huiusmodi erit. Ipsum vero visibile corpus, aut in seipso habet id, ex quo proprie dicitur visibile: quod per se Aristoteles visibile dicit: aut aduentitiae causam, propter quam cernatur, recipit. Quemadmodum aer, qui per lumen videtur. Et quod in seipso causam cur videatur, habet, aut in lumine solum cernitur, vt color, & quaecunque ea ratione lucida. Quippe quae satis superq; possint medium illud pellucidũ actu perficere, aut in tenebris tantum. Quaecunq; aliquem quidem splendorem habent: haud tamen huiusmodi, vt potis sit, lumen emittere. vt quorundam piscium squamae, & fungi, & ligna quaedam putrefacta, atque cornua. At & alia reperiuntur, quae & in lumine, & in tenebris aspici queunt. Quemadmodum ignis, qui in tenebris quidem cernitur. Cum neq; aliunde lumen adsit: neq; ipse satis superq; sit, ad omnem illum medium aerem illustrandum. In lumine vero, cum quod pellucidum actu ab eo reddatur pellucidum. Aut cum & in solis lumine videatur. Licet solis lumen nihil ei largiatur, quo videatur. Erit itaque huiusmodi omne quod cernitur, vt aut ex aduẽtitia quadam perfectione cernatur: quemadmodum quae actu pellucida. Aut insitum id habeat, quod videatur. Atq; id, aut non ex se sufficiens: sed lumine, quo actu cernatur indigens, vt quae coloribus imbuta sunt. aut ex se sufficiens, vt oẽ quod splendescit, atq; igneum est. At & ex hoc, aliud quidem ad omne medium perficiendum sufficiens est: quemadmodum sol, qui ex aequo cernatur interuallo: & qui nunquam ex se obscurus efficitur. Aliud vero aliquando quidem mediũ omnino perficere potest: quia neq; obscurum redditum sit: & parum sit, quod mediũ. Ita, vt in proprio lumine videatur. Aliquando vero aut propter obscuritatem, aut quia procul abest, non illustrat mediũ omne. Vnde & id ipsum quoq; in tenebris aspicitur. Par autem est, omne quod cernitur, aut lumen esse, aut cum lumine cognationem habere. Ipse quidem ignis, atq; sol, cum luminis generandi vim habeant, manifeste huiusmodi existunt. At & luminis cum eo omni, quod lucidum sit, cognatio, atque affinitas adest, vt vel ex ipso sensu patet. Quare si ex positione aliqua adauctum fuerit lucidum illud, quod in cornibus, atq; iis, quae huiusmodi sunt, reperitur: vel id quoque lumen emitteret. Nanque iam lignum quoddam noctu visum fuit: quod lunae lumen per totam domum redderet. Caeterum colores quoque tanq̃ lumina quaedam ex Platonis sententia: & tãquam extrema illius pellucidi, quod in solidis corporibus positum est, vt Aristoteles vult: & tãquam ea, quae illa sunt praedita vi, vt quod actu pellucidum mouere queant: & quae haud alia cernantur ratione, q̃ quia & ipsa a lumine illustrentur, suam cum lumine conuenientiam, atq; affinitatem indicant. At ad ipsa iam nostri philosophi verba accedendum est.

VISIBILE autem est, colorq;, & quod ratione quidem licet dicere, sine nomine autem est. Dilucidum uero erit, quod dicimus progredientibus maxime.

Comprehensum ex his illud omne fuit quod secundum se uisibile sit. Cuiusmodi color est, & quod nomine carere philosophus inquit. Quod nanq; splendescens, atq; igneũ eam habet uim, ut quod illustrare queat, significet. Illud autem quod in tenebris tantũ appareat: ut, quod in fungis, siue gladiorum capulis, squamisq; reperitur, nequaquã. Quapropter non omne id, quod praeter colorem per se uisibile est, nomen sortitum est. Siue una cum lumine semper existat. Siue in solis tenebris conspiciatur. Siue & in tenebris, & in lumine appareat.

VISIBILE nanq; quod dicimus est color. Id aũt est, quod in eo, quod p se uisibile. Per se autem, non ratione: sed quia in seipso habet causam, cur sit uisibile.

SEXAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

OMNIS autem color id mouere potest, quod actu pellucet: & id est eius natura. Quapropter haud uisibilis absq; lumine. Sed oino quilibet color i lumine uisibilis.

EXPOSITIO.

Loco eius, quod est, aliquod visibile. nunc visibile dictum fuit. In hoc autem noster philosophus manifestum reddit omne, quod per se visibile. Id nanque inquit est, quod in eo, quod visibile per se. Neq; enim color, aut splendor: sed quod coloratum ex colore: & quod splendore splendescit, cernitur. Vtrunque q; est, quod scilicet coloratum, & quod splendescit per se visibile, non autem ratione. Quoniam neq; in ipsius colorati definitione, visibile, tanquam ex eius substantia sumitur. Neque rursum tanquam ex iis accidentibus, quæ per se insint. Sed quia in seipso habet causam, cur sit visibile. Hacq; ratione a pellucido distinguitur: quod haud ex aliquo lumine in seipso insito: sed ex lumine ei accidenti, atque aduentitio cernitur. Causa nanq; quæ a forma stet, & quæ formalis dici queat, propter q̃ quod colore affectum cernatur, color est. Non tanquam color: sed tanquam id, quod pellucidi mouendi vim habeat: sed ita, vt ei insite, atq; innate insit. At & lumen quoq; in causa est, propter quam aer videatur. Sed ita, vt aliquando quidem accedat: & rursum recedat: aere tamen permanente. Ob quæ, cum differentias eorum, quæ per se visilia sunt Aristoteles tradiderit: de colore postea antea alia omnia loquitur, ipsum definiens. Haud tamen quatenus color, vt in libro de sensu, & sensilibus fecit. Sed quatenus visibile diuersa quadā ratione ab aliis omnibus visibilibus. Tanquam id, quod eam habeat vim, vt quod actu pellucidum moueat: id inquam pellucidum, quod ipsum ambit. Quando euenit & ipsum quoq; actu illustrari. Pellucidum autem est, quod per seipsum totum aliquādo quidem sine lumine existit: aliquando autem illuminantis præsentia illuminatur. Atq; id actu pellucidum. Potestate vero anteaquam lumen receperit. Color nempe effusus ab eo, quod actu pellucidum, & lumine ipse quoq; perfectus, mouet quod actu pellucidū. Haud tanquam illud alterans, aut conuertens, aut affectionem immittens. Id nanq; earum qualitatum proprium est, quæ passibiles dicuntur. Quæ non sine conuersione, atq; affectione iis adsunt, a quibus recipiuntur. Quibusq; indigēt ea omnia, quæ fiunt. Quo ad formarum receptionem apta reddita sint. Vbi vero apta effecta fuerint, haud amplius ex affectiōe, sed ex præsentia illa, quæ agendi vim habet, a formis perficiuntur. Quemadmodum vita corpori adest: quemadmodum figura domui: quemadmodumq; bona valetudo, & quemadmodum scientia, iis quæ horum recipiendorum vim habent. Vt & in octauo naturalis auditionis diiudicatum fuit. Quo itaq; corpus aliquod ad lumen recipiendum aptum reddatur: passibilibus qualitatibus indiget. Id autem ei euenit, dum aer, aut aqua, aut vitrum fit. Vbi vero iam aptum redditum fuerit, si quod illustret adsit, absque vlla affectione, & actu
Formę qd? perficitur. Formæ nanq; id ipsum, hoc est, actus, atq; perfectione sunt. Quoniam passibiles illæ qualitates, haud simpliciter formæ sunt: sed siquidem formæ, passibiles quoque. Quippe quæ cum generatione cōmixtæ sint: atq; in mutatione appareant: & imperfectione plenæ existant. Vnde & vna cum illa mutatione, quæ ab eo, quod imperfectum, ad id quod perfectum emergunt. Quæcunq; vero formæ, atq; perfectiones sunt, eæ accedūt & actu, & collectim. Quapropter visibile absque lumine, nequaq̃ existit. Illuminatum nāq; est, quod actu pellucidum: cuius mouendi vim color habet. Verum id quod potestate tantum pellucidum mouere non valet. Quod enim illuminatum non est: quodq; ab eo non continetur, quod actu pellucidum, non cernitur. At dictum etiam fuit, qua ratione mouēdi vim habeat. Quoniam non iuxta affectionem, atq; conuersionem aliquam id agit: sed secundum actum, atq; perfectionem: & præsentiam quādam, quæ a forma stat: sed haud ex substantia illius ducta sit. Cuiusmodi ipsa vitæ præsentia est. Nam actionem quandam consequitur: quæ a substantia nascitur: & post substantiam progreditur. Cuiusmodi affectiones, atq; habitus existunt

QVAPROPTER de lumine primo dicēdū, quid est. Est sane aliqd pellucidū.

Forsan

Forsan quidem enim, vt iam a nobis dictum fuit, & omne, quod cernitur, aut lumē est, aut cum lumine cognationem habet. Color quidem igitur, cum in lumine omnino cernatur, necessario ipsius luminis rationem, iis demonstrare debet, qui de visibili, atq; visu, aliquid discere cupiunt. Verum quoniam lumen pellucidi perfectio est: quid ipsum sit pellucidum antea accipiendum est. Neq; enim ita sese lumen habet, vt ipsa intellectio: quæ in substantia a qua adducta fuit, permanet: atque adeo eadem cum ipsa substantia efficitur. Sed & lumen quidem actus est. Non tamen idem cum eo, quod facit: neq; in ipso manet. Licet neq; diuellatur. Sed vna cum progredienti is iunctus est: atq; aliunde infertur. Licet haud ita, vt cum vlla affectione id faciat: sed potius non sine collecta quadam perfectione. Cum conuenientia quædam vbiq; in eo quod recipiendi vim habet, respectu illius quod accedit, consideretur. Ita, vt ex altero, in alterius quoq; notitiam perueniri possit. Potestate itaque id, quod recipiendi vim habet, illud est: quod iam actu existit, quod receptum fuit. Actus autem, & terminus, atq; perfectio illa est natura, ex qua determinatur, quod receptum fuit. Idque actu est. Potestate vero, quod recipiendi vim habet. Exempli gratia, bona valetudo, ex qua, & quod bene valet, & quod bene valere potest: id quidem imperfecte, illud autem perfecte: quemadmodum & quod recipiendi vim habet, & quod receptum fuerit: a concessio determinatur actu. Atq; ipsa quidem scientia, quæ naturam consequitur, ex definitione, & quæ actu determinantur, cognoscit: & quæ recipiendi vim habent: tāquam ea, quæ ab imperfecto quodam illorum vestigio, formantur. Aristoteles autem nūc inuestigans, adhuc ab iis, quæ de causis effecta sunt: & tanquam ab iis, quæ respectu nostro prima sint: ad ea, quæ natura prima, atq; causæ existant, ascendens: & ab impfectis ad perfecta: ex his perfectionem cognoscit. Hacq; sane ratione ex pellucido, quod tanquam materia, lumini substratum est, & ex eo perficitur: quoniam & actu fiat pellucidum: cuiusmodi lumen sit, cognoscimus. Quādo haud ipsi formæ in primis: sed ei, quod illuminatum sit, sensus inhærere solet. At dicere aliquis poterit, nonne & ipsa forma manifestissime patet? *Dubitatio.* Quid nanq; lumine manifestius? *Responsum* Verum simplex quidem luminis proprietas quoad illam simplicem apprehensionem spectat, nostræ intellectioni ex sensu ipso nota fit. Quod autem sine corpore existat: & quod non affectio, sed actus sit, ratiocinando colligimus. Partim quidem ipsum per totum pellucidum progredi videntes. Partim vero quia, cum tum præsens, tum absens sit, nullo vtitur tempore. Affectiones nanq;, non sine tempore accedunt, atq; recedunt. Corporaq; quæ cum materia existant, haud sese mutuo pertranseūt. At ignis, qui a lumine prouenit, corpus cum materia est. Aerq; qui eius recipiendi vim habet, huiusmodi existit. *Dubitatio.* Nunquid igitur substātia etiam est? quemadmodum vita illa, quæ ab anima corpori conceditur. At licet vita corpori collectim adsit, atq; rursum absit: attamē necesse est præcedere plenum compositi ortum: atq; illius absentiæ interitum accidere. *Responsum* Vitaq; præterea contrariorum recipiendorum vim habet. Animalq; perspicue substātia est. Quare & vita, quæ illius determinandi vim habens forma est, substantia erit. At neq; aer illuminatus, tanquam illuminatus substantia est. Quemadmodum neq;, qui aliunde calorem adeptus est. Neq; vel aer ipse, vel lumen contrariorum recipiendorum vim habet. Neq; mutatio quæpiam eius præsentiam præcedit: neq; absentiam consequitur. Verum id hoc est, actus est: qui haud in pellucido, tanquam in subiecto insitus est: sed separabiliter ei adest: atq; ipsum perficit. Ita, vt nunquam ab eo, quod ipsum adducit, separetur: sed in illo sedeat, atque illi hæreat. Quapropter & eo quidem transposito, simul transponitur. Haud tamen si id, quod recipit, quacunq; ratione mutetur, simul quoq; mutatur.

SEXAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

PELLVCIDVM autem dico, quod est, quidem uisibile. Non per se autem uisibile: ut uno uerbo dicam: sed propter alienum colorem. Huiusmodi autem est aer, & aqua, & multa solidorum. Neq; enim quatenus aer, aut quatenus aqua pellucidum. Sed quoniam est natura, existens eadem in his ambobus, & in perpetuo superiori corpore.

EXPOSITIO.

Cernitur quidem lumine non solum quod pellucidum: sed & quod colore affectum. Differentia autem est: quoniam alterum quidem, quod ipsum pellucidum est, quatenus illuminatum solum cernitur. Secundum quod pellucidum. Alterum vero etiā quatenus colore affectum. Vnde id quidem per se visibile: quippe quod in propria natura colorem continet. Qui quidem color, illud erat, quod in lumine cernebatur. Pellucidū vero haud per se visibile: quoniam lumen ei aduentitium quid est. Quod quidem lumen id tantum erat, quod in pellucido cernebatur. Licet enim idem pellucceat, atq; colore affectū sit: quēad modum cornu, & gypsus. Attamen quatenus pellucida, & hæc quoq; solo lumine cernū tur. At quænam ipsius pellucidi natura sit: nouit quidem Aristoteles in aliis, & quod deter minatum pellucidum. Nunc autem sermonē habet & de pellucido indeterminato. Quod illud est, quod aliunde per seipsum totum, atq; adeo & a seipso lumen recipit: & ea ratione redditur visibile. Atq; hæc pellucidi natura est. Quæ neq aquam aptitudo est ad luminis receptionem, per ea tota, quæ hac ratione apta, atq; nata sunt.

SEXAGESIMANONA PARTICVLA.

LVMEN autem est huius actus pellucidi, quatenus pellucidum.

EXPOSITIO.

Ita quidem eius est actus, vt qui perficiendi vim habeat. Sed non tanquam is, qui ab eo omnino progrediatur. Illud autem quatenus pellucidum dictum fuit: quoniā quatenus huiusmodi, eius perfectio lumen est.

POTESTATE uero in quibus id est, & tenebræ.

Quandoquidem & cœleste corpus etiam pellucidum dictum fuit, atq; est: quod semper actu est: tanquam id, quod in se causam, quæ luminis efficiendi vim habet, continet. Simul nanq; luminis emittēdi facultatem corpus cœleste obtinet, atq; pellucidum est. Vnde licet a cono telluris impediatur aliqua eius particula, quin a solis lumine illustretur: haud tamen propter hanc causam in tenebris collocatum est, propter proprium lumen, quod obtinet. In quo autem quod potestate reperitur, quemadmodum in aere, in eo, non solum lumen, sed etiam tenebræ locū habent. Si itaq; luminis priuatio, tenebræ sunt, non dubium cum potestatibus pellucidum erit cum aliquando quidem lumini, aliquando vero tenebris subiectum erit. Sed iuxta eandem vim, interdum quidem perficietur lumine, interdum autem non, sed tenebris. Sin autē haud priuatio sit, sed & ex se actio telluris: quæ tenebras efficiat, non quia obiciat: sed quia quandam proprietatem largiatur, lumini contrariam: quemadmodum sese habet frigidum erga calidum, & nigrum erga album, tunc duplices amborum erunt potestates. Quarum altera ex ea aptitudine considerabitur, quæ ad ipsum illuminari spectat: altera vero ex ea, quæ ad ipsum tenebris effundi. Neq; enim sola luminis absentia tenebræ egebunt: sed & aliqua quoq; præsentia. Aristoteles autem tenebras a priuatione stare, huiusq; in classe collocari volunt. Licet enim lumini tenebras contrarias dicat: at non tanquam formam formæ opposuit. Sed ne tanquam priuationem habitui: tanquam priuationem formæ nos opponere voluit. Priuatio nanq;, & forma mutuo inter sese mutantur. At a priuatione in habitum mutationem fieri impossibile est.

LVMEN uero, quasi color est pellucidi, ubi fuerit actu pellucidum ab igne, aut tali. Exempli gratia, quod sursum corpus. Nanq; huic aliquid inest unum, & idem. Quid quidem igitur pellucidum, & quid lumen dictum est.

Quoniam quemadmodum quæ colore affecta sunt ex colore: ita & quæ pellucida ex lumine cernuntur. Attamen lumen haud color est: sed quasi color. Quia nō quemadmodum color, iis quæ colore imbuta sunt, insitus est: ita & lumen pellucidis, quatenus pellucida. Ab igne autem, aut a præstantiori corpore fit. Quoniam, quemadmodum diximus, haud ipsius pellucidi actus erat, vt ab eo. Sed tanquam is, qui eius perficiendi vim obtine-

ret.

ret. Cœleste vero corpus licet vna & luminis emittendi vim habeat, & pellucidum sit: attamen diuersum ei est, pellucido esse, atque luminis emittendi facultatem obtinere.

QVONIAM neque ignis, neque omnino corpus, neque fluxio corporis ullius. Esset enim corpus aliquod & sic.

Non de pellucido, sed de lumine id philosophus affert: atque aduersus Timæum sermonem dirigit. Apud quem quo pacto ignis species lumen fit, declaratur: & qua ratione diurnum lumen, & visus defluxus vbi coagmentata fuerint, vnum corpus constituere dicuntur. Quæ ex Iamblichi commentariis aduersus Timæum sumi possunt.

SED ignis, aut talis alicuius præsentia in pellucido.

Illud quidem talis alicuius de eo solo intelligendum est, quod luminis emittendi vim habeat. Præsentiam vero accipere debemus: non in loco positam: sed quæ habeat vim perficiendi, quod ipsam recipiat. Idque ex ea nanciscatur actione, quæ ipsius illuminantis gignẽdi vim habeat. Quæque haud in affectionem, sed in actum desinat.

NEQVE enim duo corpora simul possibile in eodem esse.

Omnium confessione ea intelligere debemus, quæ cum materia sint. Quo itaque pacto in aere ignea lux est? Neque enim quia partes illæ in minutas particulas redactæ sint, per poros mutuo pertransit: quemadmodum ponit Proclus. Sed quia tum totus aer luminis particeps factus per seipsum totum conspicitur. Tum quia luminis continuitas nõ seruaretur, cum eius ipsius causa, Tum quia non iuxta omnem sumpsius particulam illuminãs ageret, dum ab eo impeditur, quod resistit. Neque tota eius superficies cerneretur a nobis: cum collectum nostri quoque radii, vt inquiunt, per pellucidi poros pertranseant. At qui esse poterit luminis motus secundum naturam? Nanque cum corpus sit, aliquem habere debet. Verum neque qui in circulum fertur. In primis nanque qui in rectum tendit, ei conuenire videtur. At neque qui in rectum tendit, conuenit. Contrarii enim sunt, qui sursum, ac deorsum versus fiunt. Hique ambo eidem nequaquam. Lumen autem tum sursum, tum deorsum, tum in obliquas omneis parteis sese eodem modo diffundit. Cæterum qua etiam ratione vllus sine tempore erit motus. Esset enim celerior & eo, qui totius cœli cum in quatuor horis per sextãtem feratur. Lumen autem astri simul cum exortu insensibiliter exurgat, vt ipsi dicerent. Cum ex rei veritate vbique existat.

SEPTVAGESIMA PARTICVLA.

VIDETVRQVE lumen contrarium esse tenebris. Sunt autem tenebræ, priuatio huiusmodi habitus ex pellucido. Quare patet, quod & huius præsentia lumen est: & non recte Empedocles, neque si aliquis alius ita dixit. Vt feratur lumen, atque fit aliquando inter terram, & continens, nos autem lateat. Id nanque est, & præter eam, quæ in ratione ueritatem, & præter ea, quæ apparent. In paruo quidem enim interuallo, latere posset. Ab ortu autem ad occasus latere, magna admodum petitio.

SEPTVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

EST autem quod coloris quidem recipiendi uim habet, quod sine colore. Soni, autem, quod sine sono. Sine colore autem ipsum pellucidum: & quod cerni non potest, aut quod uix cernitur. Cuiusmodi uidetur, quod tenebricosum. Huiusmodi autem quod quidem pellucidum: sed haud cum fuerit actu pellucidum: uerum cum potestate.

EXPOSITIO.

Id quoque eo tendit, vt luminis naturam declaret: sed ita, vt haud corporata habeatur: verum in perfectione suum reuneat esse. In absentia quidem enim, atque priuatione tenebræ collocatæ sunt. At non corporis. Neque enim minorẽ occupat locum tenebricosus aer: neque

rarior apparet:neq; collecta in ſolis occaſu, aut in ignis extinctione facta fuit corporis ſecũdum locum diſtantia. Sed quemadmodum tenebræ luminis eſt priuatio: quod ſane habitum philoſophus appellat, tanquam eius perfectionem, quod ipſius luminis particeps exiſtit: in abſentia nanq; illuminantis tenebræ ſunt cõſtitutæ: ita lumen huius præſentia eſt. Præſentia autem habitus, atq; perfectio dicitur. Huius autem, aut ignis ſcilicet, aut alicuius, quod huiuſmodi. His nanq; refertur. Quoniam ex illa progreditur actione, quæ agẽdi vim habet. At cum dixerit, lumen eſſe colorem ipſius pellucidi: ipſum quoq; nunc pellucidum abſq; colore ex ſe exiſtere inquit. Hac enim ratione recte recipere valet, quod accedit: vt ipſum colorem: cum nihil quod intimum, atq; inſitum, & proprium ſit ei impedimentum afferat, quod aliunde aduenit. Non ſolum autem quod colore caret, ſed & quod cerni non poteſt, aut quod vix cernitur ipſum pellucidum abſq; lumine eſſe inquit. Quoniam id quoque tenebricoſum dicimus. Cum cerni non queat, hoc eſt, primo illo appulſu non cernatur. Quoniam autem quod tenebræ ſint, viſus ipſe diiudicat: quemadmodum quilibet etiam ſenſus proprii, atq; ſui ſenſibilis priuationem: haud quia aliquid intueatur, tenebras viſus diiudicat: ſed quia non intueatur: cum tamen id experiatur: atq; hac ratione illud quoq; ſimul ſentiat. Propter hancq; cauſam & de eo meminit, quod vix cernitur. Idq; ipſius pellucidi ſine lumine exiſtentis proprium eſt, quacunq; ſcilicet ratione cerni liceat haud ex primo illo appulſu. Quoniam ipſi quoque colores ſine lumine cerni non poſſunt. At neq; iis qui intueri nitantur vllum ſuipſorum ſenſum concedunt.

Hic illud habe, qđ Auer. alio traduxit, qđ ſcilicet oẽ recipiens debet recepti natura carere.

Qua ratiõe pellucidũ a coloribus differat.

EADEM nanq; natura, aliquando quidem tenebræ, aliquando autem lumẽ eſt.

Eadem quidem natura pellucidi. Eſt autem aliquando quidem tenebræ, aliquando autem lumen: quia vtruſq; ſpecierum recipiendi vim habet.

SEPTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

NON omnia autem uiſibilia in lumine ſunt: ſed ſolum uniuſcuiuſq; proprius color. Nonnulla enim in lumine quidem non cernuntur. In tenebris autem faciũt ſenſum, ut quæ ignea apparent, atque fulgent. Vno autem nomine hæc carent: ut fungus, cornu, capita piſcium, & ſquammæ, & oculi. Sed nullius horum proprius cernitur color.

EXPOSITIO.

Hæc quidem enim lucida ſunt: nequaquam tamen lumen emittere queunt: quæq; nomine carent, & in tenebris cernuntur. At quonam pacto ſolum proprium vniuſcuiuſque colorem in lumine cerni inquit? Nanq; & pellucidum illuminatũ cernitur. Nunquid pellucidum haud quia aliud ſit, in alio cernitur lumine: quemadmodum color? Cum ſecundum ſe lumen actus ſit pellucidi. At cum dixerit qua ratione pellucidum cernitur, cũ actu fuerit pellucidum: & qua ratione colores: deinceps & quæ in tenebris cernuntur, tradit. Exempli gratia, quæ ignea inquit, & fulgent. Haud tamen eiuſmodi exiſtentia, vt lumen faciant. Neq; enim tunc amplius in tenebris cernerentur. Sed quemadmodum carbones, & nebulæ rubentes, & natifulgidæ, & quæcunq; abſq; eo, quod lumen emittant in tenebris fulgent. Quorum nullius proprius cernitur color: ſed illud lucidum tantum. Quandoquidem & horum quoq; color in lumine viſitur. Ipſa vero ſine lumine fulgent.

Dubitatio.

Reſponſum

PROPTER quam quidem igitur cauſam hæc cernuntur, alia ratio.

SEPTVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

NVNC autem tantum manifeſtum ſit, ꝙ quod quidem in lumine cernitur, color. Quapropter etiam non cernitur ſine lumine.

EXPOSITIO.

Ipſe quidem nunc cauſam non admouet. Perſpicua autem eſt. Quia cum lumen præcipue viſibile ſit: & quod lumen reddere queat, lucidum eſt. Quod quidem igitur ita lucidum, & ipſum quoq; viſibile eſt. & propter lumen, & pellucido, & iis, quæ in lumine cernuntur,

nuntur, causa est, vt cernantur. Quæ vero huiusmodi non habent luciditatem, vt poris sit lumen emittere: aliis quidem vt cernantur, causæ esse non queunt: ipsa vero propter fulgorem cernuntur, & in tenebris solis. Quia vbi a lumine illustrata fuerint, suam non detegunt luciditatem. Ita, vt primo quidem cernatur, lucida luminis causa. Deinde vero lumē ipsum, & quæ actu pellucida. At tertio loco, quæ colore imbuta. Eaq; vbi a lumine perfecta fuerint, ex affinitate illa, quam cum eo seruant. Siue lumina quædam, ipsi quoq; colores, vt Plato voluit, sint. Siue extremitates determinari pellucidi existāt. Præter hæc aūt alia ratiōe cernūtur, quæ in tenebris aspiciūtur. Atq; vltra hæc oīa alio quoq; modo, ipsum lumē. Cæterū illis Aristoteles finē īponēs, quæ de colore tradita sunt, hæcq; scriptioni mādat. Ordines eorum quę cernuntur.

ID nāq; erat ei, ipsum colori esse. quod est, eā habere uim, ut mouere possit, quod secundū actū pellucidū. Actus autem pellucidi, lumen est. Signum aūt huius, manifestum. Si enim aliquis posuerit, quod habet colorē supra ipsum uisum, nō uidebit.

Ei tanq̄ visibili scilicet non autem tanq̄ colori. Simpliciter autem visibili colori. Atq; id, vbi & ipse a lumine perficiatur. Quoniam quod in tenebris positum est, aerem extra illuminatum non mouet. Quod vero illuminatum fuit mouet: haud tamē ita, vt patiatur: sed & quemadmodum illud quod actu illuminat. Nanq; & color, qui lumine perfectus fuerit, & ipse quoq; in id, quod actu pellucidum agit. Nequaq̄ vero patiendo, sed agēdo: quippe cum aliquam ei largiatur, actionem. Largitur autem ex se vbi a lumine perfectum fuerit. Atq; perfecto ipso pellucido, visum per id quod actu pellucidum, tanq̄ medium, nō autem primo mouet. Quoniam simul quoq; ipsum pellucidū agit, in eo ipsius visus motu: dum a colore, qui cernitur concitatur: quēadmodum & vectis a manu ad lapidis motū impellitur. Atq; huius rei illud signū esse potest: q̄ id quod colore affectū, si supra ipsum visum impositū fuerit, non cernitur: quippe quod absq; pellucido visum mouere nō possit.

SED ipse quidem color mouet quod pellucidum. exempli gratia, aerem. Ab hoc autem cum continuus sit, mouetur sensorium.

SEPTVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

NEQVE enim recte id dicit Democritus, qui arbitratur, si sit uacuum quod medium, cerni posse exacte, uel si formica in cœlo sit. Id enim est impossibile. Dū nāq; patitur, quod sentiēdi uim habet, fit ipsum ītueri. Ab ipso quidē igitur, qui cernitur, colore impossibile. Relinquitur aūt a medio. Quare necessariū aliquod esse mediū.

EXPOSITIO.

Mouetur quidem a colore ipsum pellucidum: quippe quod inde actum recipiat. Atq; mouet sensorium, tanq̄ id, quod huius actus particeps fieri queat. Verum nequaq̄ tanquā id, quod ex se sine corpore agat, atq; moueat aspectum: quemadmodum ferrum, quod calefactum fuerit: licet ignis qui calefecit, non adsit, attamen calefaciendo agit. Sed color actū traducit: quemadmodum & vectis lapidem cum a manu mouetur. Vnde & ipsum pellucidum recedente colore, haud amplius iuxta illum, aspectum mouet. Sin autem ex se pellucidum aspectum moueret, eius sensum esse oporteret, non autem illius, quod colore affectum sit. Nunc autem & illud, & medium percipimus interuallum. Ac manifestius hæc a me in breui illo sermone Theophrasti de rebus naturalibus diiudicata fuere. Verum hoc in loco Aristotelis verba confirmantes, ipsum quidem colorem mouere dicimus quod pellucidum proxime. Ab hoc autem, quod continuum existit, vt inquit, neq; solum visui: sed & colori intelligit: quo ex continuitate proximum iuxta vtrunq; extremum, intelligat motum. Ab hoc inquam mouetur sensorium. Licet haud ita medium, tāquam illuminatum percipiamus, vt ex se aspectum moueat. Nanq; quæ lucida sunt, aut colores ita ex hoc intuemur: vt haud ex se aspectum moueat: sed ita ex hoc, vt vna agat cum eo, quod visibile existit: atque eius actum perducat. Ac quando infert, post id, quod contra Democritum dictum fuit, ab ipso quidem igitur, qui cernitur colore, impossibile: relinquitur autē a medio, subintelligendum est, illud proxime. Quoniam a colore mouetur sensorium: dum p

pellucidum vehitur ad sensorium dannis actus: qui separabiliter, atq; immixte per mediũ defertur. Vnde & collectim adest: & simul totus existit: & diuersorum quoq; colorũ in eo-

Dubitatio. dem actus reperiuntur. At quamnam ob causam impossibile est, quod sentiendi vim ha-

Responsum beat ab ipso colore quod cernitur, proxime moueri? Nũquid quoniam lumine opus est, & aspicienti ad colores percipiendos: & ipsi quoq; colori ad aspectum ipsum mouẽdum? Ambo itaq; lumine complicari oportet. Vnde & mediũ actu pellucidum esse oportet: quo vtrunq; ab eo perficiatur. Quapropter non omne simpliciter, quod cernitur, aspectui impositum cerni negat: sed quod colorem habeat. Quod nanq; lucidum esset, cerneretur. Nisi propter immoderatam vim sensum hebetaret.

INANE autẽ si fuerit, non quod exacte: sed omnino nihil cernetur. Propter quã quidem igitur causam, colorem, necessarium in lumine aspici, dictum est.

Secundum eorum scilicet sententiam, qui medium inant excipiũt. Non solumq; quod colore affectum: sed nihil omnino cernetur. Quãdoquidem enim lumen, pellucidi actus est, neq; medium cerneretur. Pellucidum nanq; actu esse debet, medium quod cerni valeat. At neq; quod colore affectum. Quoniam nõ illuminat visum, atq; colorẽ quod actu pellucidum, existenti medio inani. Cæterum neq; aliquid eorum, quæ lucida sunt. Nanq; eorum emittentium actio, dum medium pellucidum est, aut potestate, aut actu perfertur.

IGNIS autem in ambobus cernitur, & in tenebris, & in lumine. Et id ex necessitate. Quod nanq; pellucidum ab hoc fit pellucidum.

Quæ quidem enim obscure, atq; imbecilliter splendescens aliquid habent: & non possunt illustrare, in solis tenebris quod potestate pellucidum mouent. Non quia illuminẽt: sed ita, vt per ipsum cernantur: cũ ea ratione coloribus abundent: vt sine lumine moueant pellucidum. Propter imbecillitatem autem splendoris, haud in lumine quoq; cernuntur. Quod non eam ob causam, vt opinor, euenit: quia illa lucida in ærem illuminatum non agant: sed quia visus propter affectionem illam, quæ a maiori lumine inijcitur: quod debilius existit, præterea intueri non potest. Ignis autem propter maiorem luciditatem, quippe quæ luminis quoq; perficiendi vim habeat, in lumine conspicitur, vel diurno. Atq; omnino licet alterum illuminans sit: quod non prohibeatur ab immodico cerni interuallo. Siue in eo lumine, quod ab eo perfectum sit. Quemadmodum qui noctu vicini ipsum intuẽtur: quiq; eius præterea lumen percipiunt. Ad quod & illud quoq; adiectum fuit: & id ex necessitate. Quod est in lumine conspici. Cum scilicet id nanq; addendum est, in proprio cernatur lumine. Quandoquidem ignis huiusmodi est: vt in id quod actu pellucidum, quod potestate erat, & ipse quoq; ducat. Cernitur autem & in tenebris ab iis, qui longius progrediuntur, ignis in nocte. Quoniam aut adesse oportet ipsum mouens ei, quod mouetur: aut ad illud ferri ipsam mouentis actionem. Medio itaq; vacuo existenti, nequaq̃ id quidem moueret, illud aũt moueretur. Neq; illa sola aptitudo ad ipsum pati, satis, superq; existeret. Instat autem Alexander aduersus Aristotelem, tanquam aduersus eum, qui de solis visibilibus locutus uidetur: quique nihil de ipsa actione intueri ualente dixerit: de qua tamen se uerba facturum pollicitus est. Atque pro eo respondẽdo inquit: quemadmodum dixit, moueri uim illam, quæ cernendi uim habeat ab eo, quod actu pellucidũ: & quæ fit actu, quod ipsum uisibile erat. In fineque præterea huius libri, cum uniuersaliter de omni sensu loqui asserit: tanq̃ de eo, qui sensilia absque materia recipere ualeat. Hæc quidem igitur pulchre, atque recte dicta sunt. At illud quoque adiiciẽdum est: quod licet sensorio nõ sine affectione actio illa adsit: attñ in ipsa uita, quæ sentiẽdi uim habet, iuxta propriã actionẽ sensiliũ cõprehẽsio fit: quæ haud extrinsecus recipitur: sed rationũ appulsu, ppe sensiliũ formas pmanet: neq; a sensilibus patitur: sed iuxta ea cognoscẽdo, non aũt efficiendo agit.

SEPTVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

EADEM præterea ratio & de sono, & odore est. Nullum nanq; eorum tangens sensorium facit sensum.

Expositio.

EXPOSITIO.

Eadem quoq; ratio est, quatenus vt ipse confestim infert, per aliquod medium extrinsecus existens, in his quoq; actio perfertur, atq; deducitur.

SED ab odore quidem & sono medium mouetur. Ab hoc autem sensoriorum utrunq;. Quando uero supra ipsum aliquis imposuerit sensorium, sonans, aut olens nullum sensum efficiet.

Dictum iam fuit, qua ratione a medio sensorium mouetur: non tanquam scilicet ab eo, quod per se moueat: sed tanquam ab eo, quod actionem ab ipso sensibili perferat. Propter quam itaq; causam, si supra ipsa sensoria sensilia ponantur, nõ sentimus? Forsan propter conuenientiam. Aut quoniam vel eo per quod, opus est. Quemadmodum & vecti egemus in motu illo lapidis, qui a manu fit. Interrogatio. Responsum

DE TACTV autem, & gustu, habet quidem sese eodem modo. Non apparet autem. ob quam uero causam, postea erit perspicuum.

Nanq; & in his medium quoddam reperiri vult. Verum non apparere: quia intus, non autem extra, medium existit.

SEPTVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

MEDIVM autem, soni quidem aer.

EXPOSITIO.

Aer nunc mẽtione dignus iudicatus fuit: ceu is, qui manifestius vim illam sonũ pferẽtẽ obtineat. Qm̃ & aqua aliquid præstat. Licet minorem perferendi facultatem habeat, q̃ aer.

ODORIS uero, nomine carens. Communis nanq; sane quædam affectio in aere, & aqua est. Quemadmodum & pellucidum colori: sic habenti odorem, quod in ambobus inest his. Videntur nanq; & aquatilia animalium, habere sensum odoris. Sed homo quidẽ, & ex pedes habentibus, quæcunq; respirant, non possunt odorare, non respirantia. Causa uero & de his postea dicetur.

Quod nonnulli δίοσμον appellant, illud est, quod odoris perferendi vim habet: quodq; pellucido ex proportione respondet. Quemadmodum enim id, luminis, atq; coloris, atq; eorum quæ cernuntur omnino actu perficitur: ita quod διηχὲς, hoc est, sonum perferre valens, dicunt, ad sonorum receptionem: quodq; δίοσμον, ad odorum receptionem aptum. In aereq;, atq; aqua id sonum perferre valens reperitur. In eo vero, quod. Sed homo quidẽ, philosophus dixit. Licet nihil reddiderit illi particulæ quidem: attamen quid reddi debeat, patet. Illud nanq; est. Quæ autem non respirant. Propter quam vero causam, hæc quidẽ vel non respirantia odorent: illa vero respirantia nequaquam, postea indicabit.

SEPTVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

NVNC autem primo de sono, & auditu determinemus. Est autem duplex sonus. Alter quidem actus quidam: alter uero potestas. Alia quidem enim non dicimus habere sonum, ut spongiam, lanas. Alia uero habere: ut æs, & quæcunq; solida, atq; leuia. Quoniam possunt sonare. Id autem est, inter ipsum medium, atq; auditum immittere sonum actu.

EXPOSITIO.

De auditu determinandum est: quandoquidem post visum perfectior aliis existit sensibus: longiusq; profertur. Est autem duplex sonus. Alter quidem enim actus quidam: alter autem potestate. Et quod quidem actu, aliquando respectu ipsius esse subiectorum dicitur: aliquando autem non quatenus sunt, sed quatenus sentiuntur. Cera nanq; quæ iam alba est, cum actu sit alba, potestate interdum visibilis est. Quæ vero præterea etiam flaua est, & alba quoq; existit potestate. Quæ autem & alba est, & cernitur, iuxta vtrunque, actu

est. Hac eadem sane ratione & sonus: quidam quidem potestate est, atque id ipsum sonus. Cum solida, atque leuia subiecta fuerint, & quæ sonum facere queat. Quoniam in iis, quæ haud huiusmodi sint, ne potestate quidem sonus existit. Alter autem actu: qui iam factus est, licet nemo audierit. Qui quidem sonus actu est. Potestate vero, tanquam is, qui audiri valeat. Quoniam cum auditur, actu tum est, tum sensibilis reperitur. Et de eo, quod iux-
,, ta ambo actu, dictum fuit illud. Id autem est, inter ipsum medium, atque auditum immitte-
,, re sonum actu.

SEPTVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

EST autem, qui secundum actum sonus, semper alicuius ad aliquid, & in aliquo. Percussio nanque est, quæ facit. Quapropter uel impossibile, uno existente, factu esse sonu. Diuersum nanque uerberas, & quod uerberatur. Quare sonas ad aliquid sonat.

EXPOSITIO.

Alicuius quidem, hoc est, verberantis. Ad aliquid autem, ad id, quod percutitur. In aliquo, hoc est, in eo, quod sonum perfert: quodque actum ex percusione receptum traducit. Cum & ambo solida fuerint: aut alterum ex iis, quæ inter sese incidunt. Ac maior quoque occursus sit si & leuia, & tersa, & aspera illa fuerint. & medium satis superque recipere, atque perducere actum illum: qui ex ipsis redditur, queat. Quapropter nequaquam in vacuo fieri posset. Quandoquidem corpus esse oportet, quod perferendi vim habeat. & aliquod ex iis, quæ hanc soni perferendi facultatem obtinent.

PERCVSSIO autem non fit absque latione. Quemadmodum autem diximus, haud quorumcunque percussio sonus. Nullum nanque sonum reddunt lanæ, si percusserint, aut percussæ fuerint.

Oportet enim quod percutere debet, aliunde accedere, atque occurrere ei, quod percuti debet. Ita, vt medium corpus sit, inter id quod percutere, & quod percuti debet. Quandoquidem nihil reperitur inane. Atque id illud est, in quo sonus est: cum soni perferendi vim habeat: atque collectim comprehensum propter celeritatem lationis infractum maneat. Tunc nanque recipit ex percussione actum.

SED æs, & quæcunque leuia, & caua. Aes quidem, quia leuis. Caua uero refractione, multas faciunt percussiones post primam. Cum nõ possit exire, quod motũ fuit.

Haud ea nunc nobis philosophus tradit, quæ simpliciter soni emittendi vim habeant: sed quæ facile emittant: quæ solida esse oportet. Quemadmodum æris exemplum indicat. Et leuia. Quo aer, qui medius excipitur: cum vnam in superficiem, quæ sonum emittere valeat, incidat, infractus seruetur: & in vno toto actum recipiat. Caua vero sonant: quia persæpe fit percussio aeris, qui intercipitur, propter celerem percutientis lationem: cum is adhuc infractus permaneat: atque non sine vehementia motus fit: & in cauis illis extet in uolutus: & persæpe illa percutiat: quoniam non sine difficultate exire potest.

SEPTVAGESIMANONA PARTICVLA.

PRAETEREA auditur in aere, & aqua, sed minus. Non est autem soni proprius aer, neque aqua.

EXPOSITIO.

Aer quidem ille, qui in pelliculis illis aurium comprehensus est, auditus est instrumẽtum, Corpus vero, quod extra soni perferendi vim habet, nõ solum aer, sed & aqua quoque existit. Licet aqua minus aere huiusmodi sit. Tanquam ea, quæ tum crassior existat: tum auditus vias obseret. Non est autem soni proprius neque aer, neque aqua. Media nanque ita ipsi sono causæ sunt, vt recipiendi vim habeant: non autem efficiendi. Hæque propriæ sunt causæ. Quæ nanque recipiendi vim habent a materia stant. Nisi profecto illud aliquis obiiciat, quod ipse aer, cũ a flagello, aut virga percutitur, sonat. Quãdo duas quoque subit rationes: & eam

& eam inquam a quo efficitur sonus: & eam in quo. & est præcipuus tunc, vt a quo. Non autem tanquam is, qui recipiendi vim habeat. Quatenus autem de iis, quæ recipiendi vim habent, dictum fuit, quod haud propria sint.

SED oportet solidorum percussionem fieri mutuam: & erga aerem. Id autem fit, cum permanet percussus aer, neq; diffusus sit. Quapropter si velociter, atq; vehemēter percussus fuerit, sonat. Oportet enim præoccupare motum percutientis diuisionem aeris. Quemadmodum si aceruum, aut cumulum harenæ verberet aliquis, qui feratur velociter.

Duobus modis, vt opinor, quod dictum est, intelligi potest. Nanq; cum duo solida sese mutuo percuunt: & medium quoq; aerem, qui in illa latione excipitur: si sonus fieri debet: percuti necesse est: & permanere, neq; diffusum esse: propter velocitatem, & vehementiam percussionis: cum percutienus motus aeris diuisionem anteuertat. Quemadmodum in celeri illa volutatione vasorum plenorum fit: cum aqua, quæ in ipsis reperitur, non effundatur: atq; os persæpe deorsum vergat: quia tunc velocitas in volutatione illa aquæ effusionem anteuertit. Et quemadmodum ipse quoq; Aristoteles assent, de cumulo, qui verberetur. Exempli gratia tritici ibi collocati, aut alicuius huiusmodi rei. Aut si feratur aceruus harenæ, aut tritici. Si præter vehementiam, & velocitatem quoq; verberatio retineat. & propter hanc causam occupet dispersionem harenarum hactenus prope se existentium. Percussio nanq; ipsas dissipat. Quæ vero vehemens, atq; velox fuerit, propter velocitatem quidem dispersionem anteuertit. Ac nō secus incidit, atq; si vnus sit cumulus, aut aceruus. Propter vehementiam autem sonum reddit. Hac itaq; ratione sententia hæc, quæ proposita est, intelligi potest. Quo simul solida sese mutuo, atq; medium percutiant aerem. At & alio quoq; modo dicere valemus: quo tum quidem sese mutuo solida percutiant: tum vero solida ipsa percutiant aerem. Quemadmodum percussio illa aeris a flagello indicat: cū maneat, atq; non diffundatur aer. Aliaq; quæ haud ab iis dissimilia sunt, quæ dicta fuere, aperire queunt.

OCTVAGESIMA PARTICVLA.

ECHO autem fit, cū ab aere, qui vnus est, propter uas terminans, atq; prohibens scindi, rursum aer reiectus sit, tanquam pila.

EXPOSITIO.

Videtur quidem Aristoteles de Echo dicere aerē a principio percussum: qui feratur ad aliquod vsq; solidum, leue, atq; cauum: ac cum quasi vas fiat propter cauitatem: manentē vnum, atq; infractum, & collectum incidentem in lene, atq; cauum solidum, retrorsum tanquam pilam repercussum inde ferri: atq; id illud esse, quod vocāt Echo. Verum, vt opinor, recte Alexander censet Aristotelem existimare fieri Echo, cum neq; primus ipse percussus aer ad vas usq; feratur: neq; rursus a vase is ipse repercussus ad eum usq; qui percussit, reuertatur. Id quidem igitur recte censet. Neq; enim æquum est, adeo uelocem fieri propter percussum aeris lationem: atq; opus est, quemadmodum de iis, quæ proiiciuntur dictum fuit, quod mouet semper ei adesse, quod mouetur. Cæterum vtrum illud recte senti at, inuestigandum est. Scribit nanq; sic. Sed primus quidem aer percussus, propter velocitatē ,, percussionis continuus, atq; indiuisibilis permanens, eum, qui post se, figurat simili per- ,, cussione, quemadmodum ipse a percussione figuratus fuit. Is autē rursus eum, qui post ,, se. Et ita non sine continuitate ad uas usq; progressus fit. Quousq; enim validior data per- ,, cussio dissipatione aeris fit: eousq; permanet: dum alius ab alio figuratur. Quod demon- ,, stratum fuit fieri, & in iis, quæ proiiciuntur. Postremus sane, qui prope uas percussus, atq; ,, figuratus fuit, cum prohibeatur a vase vlterius dissipare percussionem, retro a solidi reper ,, cussione reiectus: quemadmodum pila a solido aliquo, cum qui post se percussit, atq; fi- ,, gurauit, atq; ita rursus successio in iisdē percussionis, atq; soni fit. Aduersus quæ omnia, ,, quæ quidem Alexandri sunt, instare aliquis posset: quippe cum in figura sonū collocēt: & pcussionis successionē non determinēt. Verū primus ille aer pcussus eum, qui se sequitur,

Digressio ad uersus Alexandrum.

percutiat: quemadmodum etiam figurare aperte dicitur. & quænam esse posset, aeris, ab aere continuo, atq; vno permanente percussio, & præsertim percussio, quæ soni emittendi vim habeat? Nunquid ea fieret, dum solidum ipsum percutiens primum aerem, atq; eũ qui illum sequitur, & rursum eum, qui post illum existit, percutit? At omnino si diuisionẽ hic aliquam mente concipiamus, neq; manet adhuc infractus sonans ille aer: & vnicuiq; adesse oportebat ipsum percutiens. Mihi itaq; persuadeo, quod non quemadmodum illuminantis præsentia in pellucido, & ipsius quoq; coloris præsentia in eo, quod actu pellucidum confestim agebat, quod visibile futurum erat: ita & ipsius solidi sola præsentia in eo, quod solum perferre valeat, sonum agat. Sed percutiens agit. Id autem est, affectionem immittens. Percussio nanq; affectio est. Sonus autem non affectio, sed actio percutientiũ est: quæ absq; vlla dissolutione ei, quod sonum perducere valeat, propter illam affectionem, quæ ex percussione fit, adest. Vnde affectio illa præcedit. Atq; totus quidem aer affectus est: quatenus & actio illa se diffundit. Qui etiam vnus, continuus, atque infractus permanet. Verum haud ex seipso in primis toto. Sed ex ea sumpsius particula, quæ apud solidum reperitur. Vna vero cum reliquis ipse quoq; fere afficitur. Ac magis quidem, atq; prius cũ proximis illis, eius quod antea affectum sit, particulis: postea vero, atq; minus cũ iis, quæ longius absunt. Quam etiam ob causam & magis, & celerius audiunt, qui propinquiores sunt, q̃ qui longius recesserunt. Ex mensuris nanq; affectionis, tum vehementia, tum celeritas, tum contraria determinantur. Haud igitur percutiuntur, aut figurantur secundæ particulæ a prioribus: sed vna afficiuntur, atq; vna formantur ab eo, qui ex principio percussit, atq; egit. Cum partibiliter affectio dissipetur, propter partibilitatem eorum, quæ afficiuntur, quæ corpora sunt: & priora haud quæ sequuntur, percutiant: sed percussionem perferant, atq; deducant. Atq; aeri toti, qui percussionem patitur, absque vlla dissolutione actio illa soni faciendi vim habens, adest. Neque enim alia ratione tota vbique eadem esset. Quatenus pertransit aer. Pertransit autem quatenus per aerem affectio illa a percussione facta traducitur. Qui quidem aer infractus, atq; continuus, & vnus permaneat. Quando igitur vnus is aer solido alicui appellat: ita, vt haud amplius recta eodem modo cum prioribus particulis continuitatem seruet, propter obiectionem illam, quæ a solido fit: sed aut iuxta seipsum affectum & actionem seruet: aut iuxta eum, qui sibi adiunctus est in solidi partes, actio illa eius, quod a principio sonũ emisit, feratur: ea tunc de qua nũc loquimur, perficitur Echo. Non quia solidum percutiatur, atq; emittat sonum: sed quia quod a principio sonum emisit, adiutore in repercussione vtatur, quod solidum, atque leue, & cauum sit. Vnde propter leuitatem quidem infractum seruat aerem: qui quidem plurimus simul adductus est: quiq; Echo illa absoluitur, & non diffunditur: & propter hãc quoq; causam manifestius perficitur. Propter repercussionem autem vetat vlteriorem actionis progressum: atq; simul quoq; causa est, vt in eadem reflectatur. Hac itaq; ratione & Aristotelicum illud intelligendum est, quod, rursum aer reiectus sit, tanquam pila. Non tanquam is aer sit, qui secundum lationem moueatur: sed tanquam is existat, qui actu vim emittendi soni habeat, non sine ipso tamen sono,

VIDETVR autem semper fieri Echo, sed non manifesta. Quoniam contingit in sono, quemadmodum & in lumine. Nanq; lumen semper refringitur. Neq; enim fieret omnino lux, sed tenebræ, extra id, quod soli expositũ. Sed non ita refringitur, quemadmodum ab aqua, aut ære, at & aliquo alio leuium. Ita, ut umbram faciat, qua lumen determinamus.

OCTVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

IPSVM uero inane recte dicitur proprium audiendi. Videtur nanq; esse inane aer. Is autem est, qui facit audire, cum motus fuerit continuus, & unus. Sed quia fragilis est, non resonat: nisi lene sit, quod percussum fuit. Tunc enim unus fit simul, propter planitiem. Vna nanq; ipsius lenis planities.

EXPOSITIO.

Cum omnino scilicet aliquid sonet. Quemadmodum & in lumine euenit. Nanq; lumē semper refringitur. Refractionemq; appellat, non solum actionem illam luminis, quæ a solidis iuxta æquales angulos in opposita fit: sed & eam, quæ ab humidis: quæ a iunioribus græcis, ἀνάκλασις, dicta fuit. Ex ambobus nanq; omnino lumen refringitur. At non in iis tantum locis, quæ soli exposita sint. Licet haud huiusmodi postea sit, vt omnino vmbrā efficere possit: quemadmodum quod ab aqua, aut ab ære refringitur. Imitatur autem luminis refractionem sonus qui in obliquas parteis defertur. Quod nanq; sotius, quemadmodum & lumen recta potius progrediatur, illud inditat: quod ab iis melius, atq; facilius auditur, qui recta aurem adiiciunt. Repercussionem autem postea Echo est, quæ imitatur. Vmbram autem Echo illa quæ facile audiatur. Vmbræ vero carentiam illa assequitur Echo, quæ propter imbecillitatem exaudiri non valet. Ipsum vero inane recte dicitur proprium ipsius audire. Ex eorum nempe sententia, qui aerem inanem dixere. Atque, vt ipse quoq; Aristoteles infert, ita dicitur proprium, vt haud efficiendi vim habere putetur. Id nāque nequaquam concessum fuit. Sed ceu id, quod producendi vim habeat, atq; hac ratione audire efficiat. Illud præterea nobis in memoriam philosophus reuocat, quod leue esse oportet, quod percussum est, quo sonus inde reddatur. Nanq; si plana sit superficies eius, quod percutitur: vnus & aer qui intercipitur, remanet: quia non frangitur acumine, atque depressione eius, quod percutitur. Similitudo inter Echo, & luminis refractionem.

OCTVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

SONI igitur faciendi uim habet, quod mouere potest unum aerem continue ad auditum usq;. Auditus autem insitus aeri.

EXPOSITIO.

Soni quidem faciendi uim habere dixit, quod aerem mouere potest. Ita, vt non solū potestate: sed actu quoq; moueat. Vnum autem aerem dixit: ita, vt infractum permanere debeat, quod mouetur, siue id aer, siue aqua sit. Præsertimq; quod soni perferēdi facultatem obtinet, nunc intellectum fuit. Ac qua ratione vnum philosophus intelligat, ex continuitate indicat. Neq; enim ita vnum aer est, vt quod indiuisibile est. Neq; vt quod ratiōe vnum. Sed vt continuum. Illa vero verba, ad auditum vsque. Non quod omnino audiatur: sed quod audiri posit, significant: licet audiēs ipse non adsit. Auditui vero insitus est aer, non qui extra reperitur. Neq; enim ille innatus esse potest. Sed qui cum ipso a natura colligatus, tanquam instrumentum est. Huiusmodi autem est, qui & viuens est: & ex ea perficitur vita, quæ audiendi vim habet. Quemadmodum & humidum quod in oculis, ex ea, quæ intuendi facultatem obtinet.

QVONIAM autem id in aere est, cum mouetur quod extra, quod intus quoque mouetur.

Quoniam scilicet auditus in aere est. Hac nāq; ratione insitus erat ille aer, qui intus existit: & in hoc vita ipsa audiendi facultatem obtinens, collocata est. Quæ tum quidem tanq̄ viuacis instrumenti innati effingendi potestatem habet: tum autem tanquam ea, quæ huiusmodi instrumento vtatur, existit. Quoniam igitur id in aere est: hoc est, in eo, quod sonum perferre valet, quod extra mouetur: & quod actu iam sonū perfert: vna & ipse quoq; mouetur, sonum suscipiens. Cum a primo quidem percutiente, vel ipsum quoque sensorium afficiatur. Verum perducatur postea ipsa actio a percutiente per id, quod sonū perferre valet, ad insitum id.

QVARE haud ubiq; aial audit. neq; ubiq; pertransit aer. Neq; enim ubiq; habet aerem pars illa quæ moueri debet, & animatū. Quemadmodum pupilla humidum.

Neq; enim vbique sane aerem animal habet. Huiusmodi inquam aerem, qui insitus sit vitæ illi, quæ audiendi facultatem obtineat: & qui hac absoluatur natura.

OCTVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

IPSVM quidem sane sono carens, aer: quoniam facile frangitur. Vbi uero prohibitus fuerit frangi, huius motus sonus.

EXPOSITIO.

Generatim apud Aristotelem illud sono carens indicat, quod sonum non agit: & quod soni recipiendi facultatem non habet. Simpliciter quidem igitur aer, quatenus aer sono caret, quia facile dissipari potest. Id nanq; aeris quoq; constituendi vim obtinet, quod facile dissipetur, atq; scindatur. Vbi autem prohibitus fuerit scindi, & motus erit, aut ab eo, quod primo ipsum percutit: aut ab eo, quod primo quidem aliud, secundo uero loco ipsum aerẽ affligit: tunc profecto sonat. Cum scilicet percussio prohibuerit, ipsum scindi. Ita, vt haud quatenus aer: sed quatenus is qui dissipari potest, vetetur: atq; ita sonet.

QVI uero in auribus fabricatus fuit, immobilis est: quo exacte sentiat omnes differentias motus.

Auditui insitus aer circundatus fuit solidis: ne a percutiente proxime moueretur. Quo exactus fiat sensus ad omneis motuum differentias percipiendas. Opus quidem enim est sensorium etiam aliquid pati. Sed affectio, passio ve illa moderata esse debet. Quo actio illa, quæ iudicandi potestatem nacta est, valida sit: neq; ab affectione obtusa, hebesq; reddatur. Esse autem poterit moderata affectio: si proxime percutiatur. At quo exacte sentiat: non vehementer pati debet: sed pure agere. Vehementior nanque affectio iudicio impedimentum affert.

PROPTER hæc autem, & in aqua audimus. Quoniam non accedit ad ipsum insitum aerem. At neq; ad aurem propter conuolutiones. Cum uero id acciderit, nõ audit. Neq; si pellicula laboret. Quẽadmodum quæ super pupilla pellis cũ laboret.

Propter hæc philosophus inquit, Quoniam inquam, insitus ille aer in auribus fabricatus fuit: atq; solidis corporibus circundatus est: & proxime non mouetur a percutientibus. Quoniam enim obsitus est aqua ad insitum aerem non peruenit. Nanq; si ingrederetur, aut frigefaciens, aut humectans, aut illum crassiorem reddens, eius quoq; audire valẽtem actionem hebetaret. Cumq; in aurem aqua ingressa fuerit auditui impedimento est. At nõ facile propter illas conuolutiones ingreditur. Quemadmodum autem pellucidi quid ea tunica obtinet, quæ cornea dicitur: quæ insitum visionis instrumentum, quod ipsum est humidum complectitur: quæq; media est inter illud pellucidum quod intus, & quod extra reperitur: & cum laboret visui impedimẽtum affert: ita & pellicula quæ insitum aerem complexa est: quæq; soni perducendi vim habet: quæ q; media existit inter id, quod intus, atque extra huiusmodi est: vbi laborauerit, seseq; præter naturam habuerit, auditum omnino impedit.

OCTVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

AT ET indicium audiendi, aut non, per sonare semper aurem, tanquam cornu. Semper enim proprio quodam motu mouetur aer, qui in auribus. Sed sonus alienus, ac non proprius.

EXPOSITIO.

Extrinsecus quidem proxime ab aliquo insitum percuti spiritũ, aut crassum reddi, aut omnino perturbari natura nolens, sepimentis illis, atq; aurium conuolutionibus iter obstruxit. Vnde & immobilem illum esse antea dictum fuit: quippe cum ab iis, quæ sonorũ emittendorum vim habent, haud proxime moueatur. At quia viuit, semper ex se mouetur. Manum itaq; auri admouentes, & parumper intro impellentes, sonum, qui fit, audimus: cum angustus reddatur spiritus qui intus per aurem existit: ac dum mouetur in aures propter angustias offendat: ea q; ratione sonum faciat. Quemadmodum & spiritus ille, qui in ea immittitur cornua, quibus tibicines vtuntur. Audiendi itaq; indiciũ est ipsum personare.

personare. Quoniam viuaci motu spiritus mouetur. Neq; enim in aurium impulsu sonat. Ipsum vero non sonare, non audiendi quoq; initium. Quia cum laboret, aut nihil omnino, aut imbecilliter spiritus moueatur. Quoniam autem in aere sonus fit, aut dum solidum mouetur, atq; aerem percutit aut dum aer mouetur, atq; solido incurrit: cumq; hoc modo in auribus sonum fieri prodident, illud tanquam cornu philosophus addidit. Nãq; canens cornu sonat, dum spiritus mouetur, atq; in solidum offendit. Semper quidem igitur proprio quodam motu aer ille in auribus existens, mouetur. At non semper sonat. Sonus nanq; alienus est, & non proprius. Id autem est: quod haud ex proprio, ipsius motu, dum ex se aer mouetur, sonitus fit. Sed cum vel ipse in aliud quid, vel aliud quid in ipsum aerem incidat. Hacq; ratione sonitus dicitur alienus.

ET propter id inquiunt audire inani, & sonãti. Quoniam audimus eo, quod habeat determinatum aerem.

Quicunq; non recte aerem inanem dicunt: & nos quoq; inani audire inquiunt. Quan doquidem insito illo aere audimus, tanquam proximo instrumento: donec validus sit. Quod Aristoteles significare volens, sonãti, addidit. In illa scilicet impulsione manus, quæ ea ratione fiat, qua dictum fuit. Et quoniam audimus eo, quod determinatum habeat aerem. Determinatus quidem igitur est, non qui circunscriptus sit. Id nanq; vel extrinsecus, atq; aliude ei accidere posset. Sed qui viuaci effingatur, atq; formetur sono. Audimus autem nos, qui compositi sumus: aut & qui ex tota anima constamus: audimus inquam eo, quod habeat determinatum aerem. Hoc est, vita illa, quæ audiendi vim obtineat: quæque aere ipso tanquam instrumento vtitur.

OCTVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

VTRVM autem sonat, quod uerberat, aut quod uerberatur, aut & ambo, modo uero diuerso? Est enim sonus motus eius, quod possit moueri modo eo, quo quæ saltant a leuibus, cum aliquis ea detruserit. Haud sane omne, queãdmodum dictum fuit, sonat, quod uerberatur, & quod uerberat. Vt si percusserit acus acum. Sed oportet quod uerberatur æquale esse. Ita, ut aer collectus saliat, atq; concutiatur.

EXPOSITIO.

Hæc quidem erant propria soni, quæ verberant. & quæ verberantur. Illa vero eius recipiendi vim habebant, vt quæ ipsum perducunt. Dictum autem fuit, quemadmodum persæpe vnum, atq; idem ambas suscipit rationes. Aer nanq; ille simul est, qui verberat, & qui verberatur, & qui sonum quoq; recipit. Eodemq; modo & aqua. At vtrum magis propriũ sit, quod verberat, aut quod verberatur, inuestigat. Atque illud infert, quod ambo propria sane sunt: licet diuerso quodam modo. Nanq; alterum tanquam id, quod facit: alterum vero tanquam id, quod patitur. Verberat enim quod mouetur, atq; occurrit. Illudq;, quatenus occurrit, verberatur. Quod autem ambo sint propria, illud demonstrare potest: quoniam quod soni perferendi vim habens intercipitur: non secus exultat, ac quæ a leuibus saltant, cum aliquis ea trusent. Quia cum non scindantur necesse est ita exilire, vt vnum maneat, atq; continuum. Quod ipsum sit percussum, aut quod primo, atq; præcipuo vna cum alijs percussis affectum fuit. Ita q; percussum fuerit, vt percussionem anticipanit: atq; percutientis actionem illam sonandi vim habentem: quæ ante dissipanone ei tributa fuerit, anteuertent. Motusq; is, qui nequaquam latio est: quemadmodum eorum quæ saltãt: sed velox percussionis, atq; actionis successio: similis redditus sit exilitioni illi, quæ a planis, ac leuibus fit, cum quis trudat. Quoniam non sine percussione is quoq; fit: quæ solidorum, atq; planorum, & collecta esse debet: & ei ab his ad alia transeundum est. Quãdo igitur, & quod verberat, & quod verberatur latitudinem quandam habere oportet: & æquale, hoc est, leue, atq; planũ esse debet. Ita, vt aer multus exceptus, collectus exiliat, atq; cõcutiatur: iure nõ solũ qd verberat latitudinẽ quandã habere debet: sed & qd verberatur: qd soni quoq; ꝓpriũ est. Rursumq; illud exilire, ꝑcussiõis, & soni celerẽ successionẽ indicat.

OCTVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

DIFFERENTIAE autem sonantium, in sono qui secundum actum, declarantur. Quemadmodum enim sine lumine non cernuntur colores: ita neque sine sono quod acutum, & graue.

EXPOSITIO.

Ex actione, inquit Plato, vires, atq; substantias rerum cognoscimus. Quemadmodum itaq;, quod soni emittendi vim habeat ex sono colligimus: ita & quod huiusmodi sonum emittere queat, ex huiusmodi percipimus sono. Quemadmodum enim sine lumine non cernuntur colores ita neq; sine sono, quod acutum, & graue. Vbi haud per acutum, & graue sonos ipsos noster Aristoteles intelligit: sed quæ sonū emittere acute, aut grauiter queunt. Quo & hæc cum iis, quæ præcesserunt, conueniant. Sonantia autem dicta fuerunt: quoniam quemadmodum lumen a coloribus diuersum quid est: ita & sonus ab acuto, & graui. At hic illud discriminis adest: quod lumen quidem coloribus causa est, vt cernātur, tāquam id, quod efficiendi vim habeat. Sonus autem in causa, vt acutum, & graue cognoscantur est, tanquam perfectio, quæ ipsorum significandorum facultatem obtineat.

HAEC autem dicuntur per translationem ab iis quæ tanguntur.

Vocabula, quibus de iis, quæ audiuntur loquendo vtimur, haud ita sese habere philosophus inquit, vt quæ de iis quæ tanguntur, in vsu sunt. In iis nanq; quæ tanguntur acuto nō graue, sed obtusum oppositum facimus. Cæterum res eodem modo sese habere, ex quadam proportione, vt aperte dicturus est, sentit.

ACVTVM quidem enim mouet sensum in paruo tempore multum. Graue uero in multo parum.

Acutum quidem nunc illud inquit, quod audiri possit. Sensumq; intelligit, qui sentiendi vim habeat. Verba vero illa in paruo multum, eam habent vim, vt indicent, quod celeriter, & per longum interuallum, atq; longo permaneat tempore huiusmodi, vt exaudiri queat. Quemadmodum & graue in multo parum, dicitur. Quoniam & sero auditur: & minus pertransit interuallum: & breuiori tempore permanet. Neq; hæc ita Aristoteles literis commendat, vt sua ex sententia loqui videatur. Sed aliorum potius ita sententium verba sequitur. Atq; in Timæum spectare videtur: qui acuti, grauisq; soni cōcentum fieri voluit: cum acutum præripiat, atq; celerius auditum moueat: atq; a principio quidem vehementius, postea autem debilius. Quando qui cum eo concors est grauis similis desinenti, ac iam cessanti acuto incidens, lenis, ac minime asper propter similitudinē redditur. Quippe cum acutum primo auditum mouerit, atq; aliquandiu permanserit: graue vero id postea agat. Aristoteles vero haud ex veloci, ac tardo, acutum, atq; graue diiudicandum censet: sed proportionem seruare vult cum acuto, atq; obtuso illo, quod in magnitudinibus reperitur: quorum alterum pūgit, alterum impellit. Ita, vt acutum illud, quod in sonis existit, ingrediatur, ac fere iuxta profunditatem percutiat. Graue fere superius, ac cum aliqua collisione appareat. Quemadmodum quæ aliis imposita sunt, atq; impellunt. Vnde cum & aliorum quoq; philosophus opinionem recitarit, ait.

ET nequaquam sane uelox ipsum acutum: quodq; graue tardum. Sed fit huius quidem propter uelocitatem motus huiusmodi. Illius uero propter tarditatem. Et uidetur proportionem habere, cum acuto circa tactum, atq; obtuso. Ipsum quidem enim acutum, quasi pungit. Ipsum autem obtusum fere impellit: quia mouent: alterum quidem in paruo: alterum uero in multo. Quare contingit id quidem uelox, illud autem tardum esse.

OCTVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

DE sono quidem igitur, hac ratione determinatum sit.

Expositio

EXPOSITIO.

Licet enim celeritas acumen consequatur, quemadmodum ex sonis, qui procul fiunt, elucescit. Nanque in iis, qui prope existunt, aut non fit: aut sensu illa acuti prænotio comprehendi non potest. Attamen ea diuersa est proprietas: & quæ propriam quandam naturã indicat. Quamuis ergo, celeritas, vt diximus, acumen consequatur, grauitatem autem tarditas: nequaquam tamen idem dici queunt. Sed huius quidem philosophus inquit, propter celeritatem huiusmodi fit motus: hoc est, ipsius acuti: qui in paruo tempore multum. & propter celeritatem dixit, hoc est, iuxta celeritatem: non autem secundum acumen. Illud nanque in paruo tempore sensum mouere, eam habet vim, vt celeritatem, non autem acumen præstet. Quemadmodum & motus ille, qui in multo tempore parum, tarditatẽ, non autem grauitatem indicat. Vnde licet grauis, atque acuti huiusmodi dicamus esse motus: haud ita tamen dicemus, vt grauis, atque acuti reuera esse intelligamus: sed velocis potius atque tard. Quemadmodum enim acutum, atque obtusum, quod in magnitudinibus reperitur: quæ ex figuris huiusmodi sunt: ita, vt alterum quidem pungat, alterum autem impellat: quia id quidem in paruo tempore mouet: illud autem in multo: ideo alterum contingit esse velox, alterum autem esse tardum. Secundum acciders nanque quodam pacto, & non secundum se, velox ipsum acutum, aut tardum quod obtusum. Ita & quod in sonis acutum, & graue, non quatenus talia: sed quia quadam ratione consequitur, acutum, atque tardum obtinent. Atque hæc quidem eorũ quæ proposita sunt, existit sententia. Quantũ aũt ad ipsa spectat Aristotelis verba, si haud ita scriptio sese habeat, vt dicat. Non sane velox acutũ. Sed ita. Sane velox acutũ. Ita interpretãda erit, vt eũ instare dicamus aduersus id quod pspicue falsum. Quod illud est, quod velox, atque acutũ idẽ esse asserit: & quod graue, atque tardũ. Quorũ etiã causa sua ex sententia philosophus diiudicat qua ratiõe fiat, acuti quidem motus in paruo: grauis vero in multo. Quoniam non sine celeritate, atque tarditate hi motus fiunt. Rursumque in illis verbis. Ipsum quidem enim acutum quasi pungit: obtusum vero fere impellit: quia mouent, alterum quidem in paruo, alterum vero in multo. deest, alterum quidem est velox, alterum vero tardum. Eo nanque pacto recte infertur illud. Quare contingit, ac fere secundum accidens dictum fuit, quod quidem acutum, vt sit velox, quod autem obtusum, tardum.

VOX autem sonus quidam est animati. Ex inanimis enim nullum uocem emittit. Sed per similitudinem dicitur uocem emittere. ut tibia, & lyra. & quæcunque alia ex iis, quæ carent anima: extensionem habent, & cantum, & locutionem. Videtur enim quod & uox hæc habeat. Multa autem animalium non habẽt uocem, ut quæ sine sanguine sunt. & ex iis, quæ cum sanguine pisces, atque id iure, atque æque.

Vox species quædam soni est: quæ in aliis reperitur animalibus, atque in eo, quod ratione vtitur atque hoc pacto vna est, & tanquam ea quæ significandi vim habeat: quæ cũ mulris commertium habere posssit. Vnde & propriam quoque rationem assecuta est. Illud autẽ perspicuum est, quod in iis solis vox reperitur, quæ cum anima sint: & quod tibia, atque lyra per similitudinem vocem emittere dicuntur: quia extensionem habet. Quæ quidem extẽsio eam indicat vocẽ, quæ haud sine intecuallo a musicis esse dicitur. Qualis quæ canit, quoque extat: quam musica imitantur instrumenta. Extensionem quidem igitur in voce, cãtus imitatur. Sonorum autem interuallum locutio illa, quæ syllabis distincta est. Illud vero perspicuum est, multa animalium vocem non emittere: quæ illa sunt, quæ nõ respirãt.

SIQVIDEM aeris motus est sonus. Sed qui dicuntur uocem edere, ut qui in Acheloo pisces sonant branchiis, aut aliquo alio huiusmodi.

OCTVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

VOX autem est animalis sonus: & non quacunque particula. Sed quoniam omne sonat uerberante aliquo, & aliquid, & in aliquo. Id autem est aer. Iure uocem emitterent ea sola, quæcunque recipiunt aerem.

EXPOSITIO.

Cum aeris dixit, eius intellexit, qui expirando emittitur. Neq; sonum omnem accepit: quādoquidem & in aqua quoq; fit: sed eum qui vocem emittere valeat. Ac cum infert. Sed quoniam omne sonat verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo. Id autem est aer. Illud in aliquo illud profecto in primis significat, quod soni emittendi vim habeat: & quo in voce opus est. Quoniam vel aqua soni perferendi vim habet, licet minus q̄ aer. Propter quam ergo causam? nonne & in aqua vox auditur? Nunquid quoniam ex imaginatione vox fit, quæ significandi vim obtineat? Illud autem significare, ad eam spectat vitam, quæ perfectior sit: quæq; cum aliis commertium habere possit: & quæ imaginationem directam obtineat. Ita, vt instrumentis vtatur calidioribus, atq; purioribus in requisitis elemētis. Quapropter & cor habent, quæ vocem emittunt: & in aere viuunt. At & vox, quippe quæ præstantissima in sonis sit: quia a perfectiori vita procedit: & in eo in primis fit, quod ad eam perferendam aptum sit.

Interrogatio.

Responsum

IAM enim respirato utitur natura ad duo opera, quemadmodum lingua, ad gustum, & locutionem. Ex quibus gustus quidem necessarius. Vnde & pluribus inest. Interpretatio uero causa ipsius bene. Ita & spiritu ad eam caliditatem, quæ intus, ut necessarium. Causa uero in aliis dicetur.

Necessario quidē propter refrigerationem calidi, quod circa cor, atq; propter excitationē eo natura vtitur, quo ventilet. Nam si immobile permaneat, extinguitur. Ac nisi refrigeretur interficit animal caloris abundantia. Præterea & eo etiam utitur, quo fuliginosas illas feces ibi constitutas educat. Hæc quidem igitur omnia licet plura sint opera, communem habentia necessitatem, tanquam vnum propter id dicuntur, & ab Aristotele tradita sunt, tū in tractatione de animalium particulis, tum in eo libello, quem de respiratione conscripsit, atque inscripsit.

ET AD uocem, quo insit ipsum bene.

OCTVAGESIMANONA PARTICVLA.

INSTRVMENTVM autem respirationi guttur.

EXPOSITIO.

Platonice & ipse quoq; Aristoteles noster, quæ ad ipsum esse spectant, diiudicat. In quibus & necessitas eorum quæ ad ipsum bene attinent, consideratur. Cuiusmodi vox simpliciter est: quæ quo significandi vim habeat, atq; nos inter nos versari possimus, facta fuit. Ipsaq; adhuc magis interpretatio: quæ & sermonem quoq; perficit. Quod nanq; gustus sit necessarius perspicuum est: cum nutritionē adiuuet. Ex qua ipsum postea esse animalibus adest. Instrumentum autem respirationi guttur: aut arteria, quæ aspera dicitur: per quam egreditur, atq; ingreditur aer, quem respiramus. Qui tamen haud ipsam omnino relinquit. Quoniam non eodem modo hæc, quo aliæ arteriæ comprimitur, atq; concidit. Cum id prohibeat eius durities, atq; crassities. Ita, vt semper in se aerem retineat. Quo ab illo aere, qui expirando emittitur: quiq; detentus aliquādiu fuit: quiq; collectum eiicitur, nō solum in voce percutiatur arteria: sed & qui in ipsa continetur aer.

CVIVS autem causa, & particula est hæc pulmo.

Quod quidem primo, atq; magis proprie cuius causa cor. Proximus tamen arteriæ finis, pulmo est. Quoniam is proxime respiratione eget. Primo nanq; cor. Id enim calidissimum est. Atq; inde pulmo, propter propinquitatem, quam cum illo habet.

HAC enim particula plurimum habent calorem pedibus grādientia, quam alia. Indiget autem respiratione, & qui circa cor locus primus. Quapropter necessariū, cum quod intus respirat, ingredi aerem.

Nonagesima

NONAGESIMA PARTICVLA.

QVARE percussio respirati aeris ab anima, quæ in his particulis ad uocalem arteriam, uox est. Haud enim omnis animalis sonus uox, quẽadmodum dicebamus.

EXPOSITIO.

Per ea, quæ pedibus gradiuntur, illa philosophus intelligit, quæ haud aquatilia sint. Ex quibus quæ respirant, aliis pedibus vtentibus calidiora existunt. Hac particula, pulmone scilicet: atq; adhuc magis corde. Quippe quæ magis excitata sint propter vitæ perfectionem. Quare percussio respirati aeris ab anima fit, quæ in his particulis reperitur. Quoniã enim omnia ab aliquo mouentur: ab anima q; viuaces fiunt motus: quo ipsum mouens philosophus indicaret, exacte ab anima dixit. Neq; quemadmodum Alexander, qui secundum animam interpretandum censuit. Illud nanq;, a quo, eam habet vim, vt quod moueri possit, indicet. Quemadmodum illud, iuxta quod, quod a forma stet, atq; formale dicatur, manifestat. Ipsius quidem animæ aliud quidem est iuxta quod: tanquam id, quod viuacis instrumenti determinandi vim habeat. Quod etiam solum Alexander respicit. Aliud vero, vt id a quo. Quod instrumento vtitur. Quod viuens quoq; corpus mouet. Anima itaque, quæ in illis existit instrumenti particulis, quæ respirandi vim habent, hoc est, quæ ipsis vtitur: cum per has se parumper cohibuerit, atq; collectim inspiratum aerem mouerit: atq; per hunc aerem in arteria permanentem percusserit: & ipsam quoque arteriam: ex appetitione quadam quæ significandi vim habet, vocem format. Quæ id ipsum, hoc est, huiusmodi percussio est.

LICET enim lingua sonare, quemadmodum tussientes. Sed oportet animatum esse ipsum uerberans, & cum imaginatione aliqua. Significandi nanq; uim habens quidã sonus est uox. Et non respirati aeris, quẽadmodum tussis. Sed hoc uerberat.

Quod quidem sonus, qui in lingua reperitur, non fit vox: quemadmodum neq; qui in manibus, perspicuum est. Tussis nanq; videri posset vox, quoniam in arteria a respirato spiritu fit. Nequaquam tamen est. Quoniam tussis violentus est occursus respirati aeris ad ipsam arteriam, non autem secundum appetitionem. Vox vero ex appetitione fit. & ita, vt haud sine medio aer ille respiratus arteriam percutiat. Quod contingit in tussi. Quoniã vel pituitam in ipsam deuenientem, aut aliud quoddam solidum, aut humidũ natura eiicere nititur. Sed per aerem in illa arteria existẽtem id agit. Ita, vt aer qui respiratur detentus, qui postea collectim aerem intus existentem verberet, per eumq; arteriam percutiat. Atq; id philosophus indicat dicens, quod sonus vox est, non respirati aeris, quemadmodũ tussis, Qui quidem aer absq; vllo medio arteriam percutiat. Sed hoc profecto, qui respiratur, animatum verberat. Id nanq; illud animatum dictum fuit.

EVM qui in arteria ad ipsam.

Ita, vt contineatur, qui a collecto motu eius, qui respiratur, mouetur: atq; arteriæ vehementius occurrat.

INDITIVM autem quod non possunt uocem emittere quæ respirãt: neq; quæ expirant: sed quæ continent. Mouet nanq; id, qui continet.

NONAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

MANIFESTVM nanq; & propter quã causam pisces sine uoce. Neq; enim habẽt guttur. Hanc aũt particulã non habẽt, quia nõ recipiunt aerẽ, neq; respirãt. Sed qui dicũt, qđ uocẽ emittũt pisces, aberrant. Propter quã igitur causam, alia est ratio.

EXPOSITIO.

Mouet quidem enim qui respirat, cum animatus sit, atq; moueatur ab anima, vtaturq; aere illo, qui respiratur, non ad ex inspirandum, aut expirandum: sed cohibẽdo. Quo hoc

collectim aerem illum in arteria existentem verberet:atq; eum arteriæ illidat. Vnde nequaquam fieri potest, vt simul aliquis respiret, atq; vocem emittat. Siquidem vox in retétione respirati aeris collocata est:atq; illo eius motu, qui in ipsa arteria fit. Respiratio vero in decursu aut extra, aut intra ad pulmonem posita est. De piscibus vero tanquam non respirātibus, in tractationem de particulis animalium, cum ibi de iis philosophus locuturus sit, reiicit. Aqua nanq; pro aere, & branchiis loco pulmonis, ad id calidi refrigerandum, quod circa cor, existit, vtuntur.

NONAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

DE ODORE autē, & odorabili, minus facile determinari potest, q̄ de eis, quæ dicta sunt. Neq; enim dilucidum, quale quid est odor: ita, ut sonus, aut lumen, aut color. Causa uero, quoniam sensum hunc non habemus exactum.

EXPOSITIO.

Quod neq; exactus, neq; certus, atq; perfecte elaboratus ille nobis sensus, qui odorādi vim habeat, adsit, indicio est, cum haud manifeste subiectum cognoscat, quidnam sit: eo sane excepto, quod quatenus odorabile illud percipit. Neq; enim tanquam visibile solum, sed & tanquam lumen, aut & tanquam colorem, & huius quoq; species visus cognoscit. Auditusq;, & tanquam sonum, & eius quoq; diuersitates. At haud ea ratione sensus qui odorandi vim habet, quid subiectum sit cognoscit: licet neq; omnino etiam illud ignoret. Siquidem alius quidem dulcis est. Alius vero acerbus, aut austerus, aut acutus. Sed haud manifeste dignoscit. Ita, vt id ex nostro quoq; præcipue sensu cognoscamus. Patetq; præterea id, quia neq; nomen cōmuni alicui odorabili positum fuit: quod subiectam eius naturam indicet. Atq; adeo particularia eius omnia nomina ex gustabilibus sumpta fuere. Inde nanq; & dulce, & acerbum, & amara venere. Verum haud ita in iis sese res habet, vt in tangibilibus: vbi licet commune quod esse potest sine nomine sit, propter eorum secūdum genus diuersitatem: haud tamē ex alio vllo sensu magis particularia nomina accepta fuere. At & id quoq; huius rei indicium esse potest: quod nullus odorabilia percipit, sine molestia, aut suauitate. Quod haud ita intelligendum est, vt horum tantum odoratum esse dicamus, vt excogitauit Plutarchus. Nanq; quod acerbum, aut dulce potius sit, comprehēdimus. Neque quod consimili modo cum gustu sese habeat, quemadmodum voluit Themistius. Gustus nanq; forsan humores quosdam absq; omni voluptate, atq; dolore percipit. In quibusq; quod suaue, aut molestum consequitur: quod iudicandi vim habet potius in iis qui secundum naturam gustant, valet: q̄ quod cum voluptate, & dolore nō sine affectione placet, aut refellitur. Odoratus vero multo magis prope id collocatur q̄ prope illud quod eam habet vim, vt quæ cum voluptate, aut dolore existunt, diiudicet. Nunquid igitur homo in causa est cum difficultate odorans: quippe qui sensus huius haud exacte particeps sit? Vnde & a multis in hoc animalibus superatur. Aut, vt Platoni videtur, ipsius olfactus natura huiusmodi est. Quoniam & odorabile ipsum semigenitum est. Neque in elementis reperitur: sed in iis, quæ in medio collocata sunt. Vbi haud illud colligendū est, quod formæ odorabilium imperfectæ sint. Omnis nanq; forma perfecta est. atq; adeo ipsa dicenda perfectio. Sed ita potius intelligere debemus, vt quæ has formas receperint, cōposita sint, non autem simplicia, & non sine mutatione subsistant. Aristoteles nāque in mixtione sapidi sicci cum communi aquæ, atque aeris humido, odorabile statuit. Nunquid autem, & quæ dictæ fuere sententiæ ambæ veræ sunt? Nanque & ipsum odorabile haud simplex est. Et ob hanc quoque causam odoratus nequaquam ita, vt alii sensus existit exactus. Homoque deterius hunc sensum participat: quam alia permulta faciant animalia. At quoniam ex altera tantum parte causam philosophus attulit, propter quam minus facile odor, atque odorabile determinari possint: quia in quā sensum hunc nō habeamus adeo exactum: suspicionem nonnullis mouet, quod id tantum ipse causam sustinere credat. In eo vero, quod quale quid est odor, dixit. Minime odorem vna cum odorabili interpretari debemus. Sed vna cum odore, & odorabile quoque sumptum fuisse existimādum. Quādoquidem

Forma potius pfectio q̄ perfecta.

doquidem odor secundũ actum, ipsum odorabile quoq; est. Quo & illud, vt sonus, aut lumen, aut color conuenienter inferatur: quodq; audibile, atq; visibile cum odorabili.

SED peiorem multis animalibus. Difficulter nanq; homo odoratur.

Difficulter quidem homo odoratur: quoniam hoc in sensu vna cum affectionibus mixtum est iudicium. Vel aliorum itaq; sensuum respectu difficilius, atq; imbecillius suum munus exercet. Aliis autem animalibus peius. Haud quia de odorabilibus formis illa præstantius obtineant iudicium. Id nanq; illis vel in quocunq; sensu euenire non potest. Atq; adeo in quocunq; sensu in illis confusio iudicii cum ipsis affectionibus multo maior est, q̃ quo ad ipsum pertinet odorem in nobis reperiatur. Cæterum illa nos superant, quia longius percipiunt quod odorabile sit. quemadmodum vultures, & insecta. & quia ex parua qualibet occasione in odorem commouentur. Quemadmodum ea odora canum vis facit. Quæ vel vestigium odore concitata, feras indagando consequitur.

ET NVLLVM sentit odorabilium sine molesto, aut suaui. quippe cum haud sit exactum sensorium.

Non quia hæc sola sint, suaue inquam, atq; molestum. Sed quia alia hæc semper consequuntur. Neq; quia vna cum aliis odorabilium differentiis, & quod in ipsis suaue, atque molestum diiudicat. Neq; enim hanc ob causam sensorium ipsum tanquam minime exactum refellisset. Contra nanq; id potius exactæ cognitionis signum esset. Sed illud philosophus dicit quod vehementiori indiget affectione, & quæ maiorem vim in percutiendo habeat: quia instrumentum quod in nobis odorando vim habet, haud admodum ad iudicandum exactum, atq; certum est. Quo ad cognitionem excitetur. Ita, vt propter vehementiã suauis, aut molesta reddatur affectio. Et propter hanc causam non sine molesto, aut suaui, ab Aristotele dictum fuit. Hoc est, nõ sine eo, quod est, molestia, aut voluptate affici: cũ vehementiori sensorium indigeat affectione tanquam id quod haud exactum sit. Id autẽ ei euenit, quia paratum non est ad facilem in iudicando actionem. Vnde neq; purum, afferre iudicium valet: cum ab affectione impediatur. Oportet quidẽ enim omnino aliquid sensorium a sensibili pati. Sed affectio quæ vehementior sit actioni iudicandi vim habenti impedimento est. Secundum naturam itaq; in nobis est sensorium id, quod odorãdi vim habet, quod vehementiori indiget affectione. Quemadmodum omnino indicat illud suauitate, aut dolore affici. Vnde & iure imbecillius, atq; obscurius aliorum nostrorum sensuum respectu dicitur obtinere iudicium.

NONAGESIMATERTIA PARTICVLA.

AEQVVM autem hoc pacto, & quæ duros habent oculos, colores sentire.

EXPOSITIO.

Duros habente oculos non exacti sensorii exemplo vtitur. Nanq; in iis, quæ duros habent oculos, vt in cancro, sensorium quod intuendi vim habet, maiore, atq; vehementiore indiget affectione.

ET HAVD permanifestas ipsis esse differentias colorum. præterquam trepido atq; intrepido. Ita uero & odores hominum genus.

Haud quia aĩalia ista, quod trepidũ, atq; intrepidum, nequaq̃ aũt colorẽ, aut differẽtias in colore existẽtes sentiãt. Neq; enim licet nullã ob causam timore affici, queãdmodũ neq; etiam lætari. Sin aũt aliqñ quidem timent: aliqñ aũt contrario afficiũtur modo: profecto patet, quod & diuersa quoq; visilia sentiunt. Colores aũt intuẽtur. Verũ qđ neq; alia eos percipiãt ratione, nisi quia pcutiantur, aut lædãtur, perspicuũ iã est. Ex quibus alterũ quidẽ trepidũ, alterũ aũt intrepidũ philosophus appellat. Quia vis illa eorũ aĩaliũ, quæ intuendi facultatẽ obtinet, nõ mouetur, nisi vehemẽter afficiatur. Atq; id illud ĩdicat, quod dictũ fuit, præterq̃ trepido, & intrepido. Pro eo, qđ est, nisi timeant, & non timeant. Ita, vt illud intrepidum, haud negando pronuntiatũ fuerit: sed affectionẽ trepido cõtrarium indicare queat,

VIDETVR qui dem enim proportionem habere cum gustu. Et eodem modo species saporum cum iis, quæ odoris.

NONAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SED certiorem habemus gustum; quia ipse est tactus quidam. Hunc autem habet sensum homo certissimum. In aliis quidem enim superatur multum ab animalibus. At quo ad tactum pertinet, multo aliis præstantius iudicat.

EXPOSITIO.

Quemadmodum enim sese olfactus ad odorabilia habet, ita & gustus ad gustabilia. Ordineq; mutato, vt olfactus ad gustum, ita odorabilia, ad gustabilia. Hæc autem affinitatem, atq; conuenientiam inter sese seruant. Siquidē gustabile sapor est: qui est sicci in aqua
Sapor qd? purgatio. Odorabile vero, ablutio illa sapidi sicci in communi aquæ, atq; aeris humido. Affinitas itaq;, atq; conueniētia olfactui cum gustu est: quippe qui quod cognatum, atq; proximum sit, percipiendi vim habeat. Sed certa cognitione gustus olfactui præstat: quia & is quoq; tactus quidam est. Tactum vero homo exactissimum habet: tū propter cutis tenuitatem, tum propter præclaram totius corporis temperationem.

VNDE & prudentissimum est animalium. Inditium autem id, & in genere animalium ex sensorio hoc, esse ingeniosos, & tardos. ex alio autem nullo. Qui quidē enim duricarnes, tardi ingenio. Qui uero mollicarnes ingeniosi.

Ita, vt totum humanum instrumentum propter tēperationem sufficiens sit ad receptionem vitæ illius, quæ cum prudentia agat. Prudentissimum autem dictum fuit: aut quia & alia quoq; animalia, quæcunq; directam, atq; paratam habent imaginationem cōmunio ri quadam ratione prudentiam participare dicantur, quemadmodum & equi quoq; virtutem dicimus. Aut quia etiam humanum solum animal, & prudētiam, & omnem etiam præstantiam, inter ea, quæ ortui obnoxia sunt, assequatur,

NONAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

EST autem quemadmodum sapor is quidem dulcis, ille autem amarus: ita & odores. Sed alia quidem habent ex proportione odorem, & saporem. alia uero cōtra. Dico autem exempli gratia, dulcem odorem, & dulcem saporem. Eodem præterea modo & acerbus, & austerus, & acutus, & pinguis est odor. Sed quemadmodum diximus, quia non admodum perspicui sunt odores, quemadmodum sapores ab his sumpta fuere nomina, ex similitudine rerum. Dulcis quidem enim a croco, & melle. Acutus a porro, & iis, quæ huiusmodi. Eodemq; modo & in aliis.

NONAGESIMASEXTA PARTICVLA.

PRÆTEREA uero quemadmodum auditus, & unusquisq; sensuum. Is quidē audibilis, & inaudibilis. Ille q; uisibilis, & inuisibilis. & odoratus odorabilis, atq; inodorabilis. Inodorabile autem, aliud quidem iuxta id, quod omnino impossibile habere odorem. Aliud uero, quod paruum habet, & imbecillem. Eodemq; modo, & quod ingustabile dicitur.

NONAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

EST autem & odoratus per medium. exempli gratia, aerem, aut aquam. Nanq; aquatilia uidentur odorem sentire. Consimilique modo & sanguinem habentia, & quæ sine sanguine sunt. Quemadmodum & quæ in aere. Nanq; ex his quædā procul currunt ad nutritionem cum odorandi uim habeant.

Nonagesima

NONAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

VNDE & dubium uidetur, utrum omnia quidem eodem modo odorentur. Homo uero respirans quidem, non respirans autem, sed expirans, aut continens spiritum, non odoratur, neq; procul, neq; prope. Neq; si in naso intus positum fuerit. Et id quidem cum supra ipsum ponatur sensorium, insensibile esse, commune omniũ. Sed q; sine ipso respirare non sentiat, proprium in hoĩbus. Patet aũt experientibus.

NONAGESIMANONA PARTICVLA.

QVARE quæ sine sanguine sunt, quandoquidem non respirant, alterum aliquẽ sensum habere debent, præter eos, qui dicti sunt. Sed impossibile siquidem odorem sentiunt. Ipsius nanq; odorabilis sensus, & male, & bene olentis odoratus est. Præterea uero & corrumpi uidentur a uehementibus odoribus, a quibus etiam homo. ut bituminis, & sulfuris, & eorum, quæ huiusmodi. Odorari quidem igitur necessariũ: sed non respirantia.

CENTESIMA PARTICVLA.

VIDETVR autem hominibus diuersum esse sensorium id, ab iis, quæ aliorum animalium. Quemadmodum oculi ab iis, qui duros habent oculos. Hi quidẽ enim habent sepimentum, & tanquam uelamen, palpebras. Quas non mouens, neq; extrahens non cernit. Quæ uero duros habent oculos, nihil possident huiusmodi. Sed confestim cernunt, quæ fiunt in pellucido. Hoc itaq; pacto & odorandi uim habens sensorium aliis quidem intectum est, quemadmodum oculus. Aerem uero recipientibus habet tegumentum, quod respirantibus detegitur, dum dilatantur uenæ, atq; pori. Et propter id respirantia non odorãtur in humido. Necesse nanq; est odorari respirantia. Id autem facere in humido impossibile.

EXPOSITIO.

Dubitatio. Responsum. Dubitatio. Responsum.

A saporibus quidem & ad odores traducta fuerunt uocabula, dulce, acerbum, & similia. Neq; temere. Propter quã ergo causam neq; a tangibilibus, neq; ab audibilibus? Quãdoquidem, vt iam dictum fuit, & quo ad ipsas res pertinet, affinitas est odorabilibus cum gustabilibus: ob illam sapidi ablutionem in communi aeris, atq; aquæ humido. Propter quid igitur non semper dulcem saporem dulcis consequitur odor? Quoniam interdum diuertit sapidum illud, quod abluitur. Diuerticulum autem id in aliquid quod eiusdem sit generis defert: aut in propriam rei priuationem. Dulcis quidem sapor croci, & mellis ad dulcem odorem ex gustu defert: qui in melle quidem cõuenit, in croco autem nequaquã. Sed diuersus iã est gustus qui haud hmõi existit, ab odore dulci existẽte. Q; aũt traducta, ac ex similitudine allata. nõ aũt primo in odorabilibus posita fuerint noĩa, eã habet vim, vt ĩpropria esse manifestet. Quis nanq; proprie dulcẽ, aut acutũ diceret odorẽ, nisi ad ea, quæ sese gustui offerũt, referret? Qđ vero & odoratus, quod inodorabile oĩno pcipiat, ex eo, qđ non sentiat: neq; illud tantum quod vehementer sit inodorabile: sed & quod imbecilliter oleat, perspicuum. At & quod per aliquod medium, quod extra sit, & quod odorabilis actionem ad sensum perducat, permanifestũ est. Quod q; id aeris, atq; aquæ cõe sit: quod sane διόσμον, hoc est, uim perferendi odoris habens, dicimus. Nanq; pisces odorantur in aqua, ad escam accurrentes, quemadmodum & quæ in aere. Non solũ enim in aqua, quæ sanguine careãt, reperiuntur: vt quæ testaceam cutim ibi habẽt: sed & in aere, ut quæ insecta dicuntur. Quæ uel non respirantia odorantur. Cum tamen aptus sit homo odorari, & quæcunq; odorandi uim habent, dum spiritum non attrahunt. Nam cum expirat, aut spiritum cohibet, non odoratur. Quo itaq; pacto illa licet neq; apta sint, respirãt? Forsan nãq; alicui uideri posset, quod quia non respirent, neq; etiam odorentur: sed aliquo alio sensu, quæ odorabilia sunt, comprehendant. Quod nanq; percipiant, perspicuũ est, ex eo, quod

Dubitatio.

ad mel accedunt apes, vel longo interposito spatio, cum siccum sit. Insectaq; præterea ista intereunt, atq; corrumpuntur propter fœtidos, atq; graueis odores. Sin autem odorantur, Odoratus q? patet, quod ex ea, id possident vi, quæ odorandi facultatem habet. Id nanque odoratus est: Responsum sensus qui percipiendorum odorum vim habeat. Et illa itaq; aere vtuntur, qui odoris perferendi potestatem obtinet: quiq; actionem odorabilis perducit: vtuntur inquam aere, nõ tanquam eo, qui respirando trahatur: sed tanquam eo, qui odoris perferendi vim habeat: quiq; hac ratione ad sensorium vsq; illud, quod odorandi vim assecutum sit, accedat. Hoc enim pacto, & nos quoq; ipso vtentes odoramur: vtentes inquam ipso, tanquam odorem perferente, qui ad sensorium vsq; perueniat. Sed nos quo quidem accedat: adaperire tandem volumus: quæ hactenus accessui illi impedimento erant. Et adaperiẽdo aere, tanquã eo, qui respirando ducatur, vtimur. Illa vero insecta nihil huiusmodi adapertione indigẽt: quippe quæ quod impedimento sit, non habeant. Hac autem ratione & oculi eorum, quæ duros ipsos habent, cum palpebris haud comprimantur, confestim intuentur, licet nihil moueant. Illudq; præterea dilucidum est: quod quæ respirant, in aqua odorari non queunt: quoniam neq; iis sibi respirare, concessum est.

EST autem odor sicci: quemadmodum sapor humidi. Odorandi uero uim habens sensorium, potestate huiusmodi.

Cum nanq; abluitur sapidum siccum, in eo, quod odoris perferendi vim habeat, odorabile fit. vt & in libro de sensu, atq; sensibilibus philosophus dicturus est. Gustabile vero, licet siccum sit, attamen non fit sensibile gustui ex sapore nisi, vt paulo post explicabitur, humidum redditum fuerit. Potestate autem est, quod odorandi vim habet, quale ipsum odorabile dum agit, propeq; suipsius formam collocatũ est. Quẽadmodum quilibet quoq; sensus prope proprii sensibilis formam permanet. Antea vero, q̃ agat, potestate est.

CENTESIMAPRIMA PARTICVLA.

GVSTABILE uero est tangibile quid. Et id in causa cur nõ sit sensibile per medium, quod alienum sit corpus. Neq; enim tactus. Et corpus præterea in quo sapor, gustabile in humido, tanquam materia. Id autem tangibile quid.

EXPOSITIO.

Non secundum se: sed secundum subiectum. Secundum se quidẽ enim gustabile, humor. In subiecto autem saporosam qualitatẽ reperiri oportet, si actu gustabilis esse debet Vnde quod gustabile, tangibile quoq; subiecto est: humiditas nanq; tangibilis est. Nullũ autem tangibile tactum per aliquod mediũ mouet, quod extra sit. Licet nanq; per aliquod medium, attamen illud proprium est. Quare neq; gustabile per medium extrinsecus existens, gustum mouebit. Simul nanq; cum humido mouet. Humidum vero tangibile est. Illa vero verba, Neq; enim tactus. Illis reddita fuere, quæ antea posita fuerant, quæ per medium, quod alienum sit corpus dicebant. Et corpus præterea in quo sapor, gustabile in humido, tanquam materia. Vbi verba ita dirigere oportet. Et corpus, quod saporosæ qualitati, quæ gustabilis sit, & in humido omnino reperiatur, subiectum, tanquam materia substratum sit. Nequaquam enim quemadmodum quod pellucidum non colores, sed actũ ab iis proficiscentem recipit: ita & humidum saporis suscipit actum: sed & ipsum quoq; saporem. Vt & materia recipit formas, quæ ex sola illa positione cum rebus, quarum recipiẽdarum vim habere dicitur, proportionem obtinet. Quoniam hic quidem tanquã accidens sapor in humido esse dicitur: quippe qui in ipso consideat. Ibi vero tanquam formæ in materia: quippe quæ complectantur, atq; fulciant illam in seipsis.

QVAPROPTER & si in aqua simus, sentiremus iniectum dulce. Non esset autem sensus nobis per medium: sed quia mixtum est cum humido: quemadmodum in potabili.

Quippe cum haud actum dulcis aqua perducat: quemadmodum aer colorem perfert

actum:sed quia ipsa quoq; a qua dulcedinem patiatur:& tanquam dulcis in sensorium agat. Ideo haud erat, tanquam per medium.

COLOR uero, haud ita cernitur, quia misceatur. neq; fluxionibus.

Mixtio alicuius cum aliquo participationem huiusmodi indicat, quæ patiendi vim habeat. Color autem in aere absq; vlla dissolutione, atq; actu adest. Neq; enim coloratur aer, atq; ita in sensorium agit. Neq; corporatus suipsius fluxionibus, quæ in sensorium ferantur, coloratum cernitur.

CENTESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVATENVS quidem igitur medio nihil est. Quemadmodum autem color, quod uisibile, ita quod gustabile sapor. Nihil autem facit sensum saporis absq; humiditate. Sed habet actu, aut potestate humiditatem, ut salsum. Facile nanq; ipsum liquefit, atq; linguam liquescere facit.

EXPOSITIO.

Quemadmodum in coloribus, & visu, est aliquid & medium alienũ, quod ipsum existit pellucidum: haud ita in gustu est aliquid medium extra. Vt quidem color sese habet ad visum, ita & sapor ad gustum. Fit autem gustabilis sapor: aut quia iam actu in humido existat: quemadmodum quod dulce ipsius mellis. Aut quia humefieri possit, vbi humefactus fuerit, Dum aut ipse effunditur a caliditate, quæ in ore reperitur, vt succi, ac liquores. Aut illa misceatur humiditate, quæ in ore est, vt piper. Sal vero ipsum dum liquefit ab humido, quod in ore seruatur, diffunditur: atq; linguam inde ipsum quoq; madefaciens maiori humiditate miscetur cum ea.

CENTESIMATERTIA PARTICVLA.

QVEMADMODVM autem uisus est eius, quod uisibile, & eius quod inuisibile. Tenebræ nanq; inuisibiles. Iudicat autem & has uisus. Præterea & eius quod admodum lucidum. Nãq; id quoq; inuisibile. Alio uero modo q̃ tenebræ. Eodẽ præterea modo & auditus soni, atq; silentii. Ex quibus alterum quidem audibile. Alterum uero haud audibile. & magni soni, quemadmodum uisus lucidi. Quemadmodum enim paruus sonus inaudibilis modo quodam, & magnus, & uiolentus. Inuisibile autem, aliud quidem omnino dicitur, ut & in aliis, quod impossibile. Aliud uero si aptum, nõ habeat, aut difficulter. Quemadmodũ quod sine pedibus, & quod sine acino. Ita sane & gustus gustabilis, atq; ingustabilis. Id autem quod paruũ, & debilem habet saporem: aut quod gustus corrumpendi uim habeat.

EXPOSITIO.

Persæpe perspicue dictũ fuit, qđ vnusquisq; sensus præcipue, atq; prima illa sua notione proprium sensibile cognoscit. Quia vero non sentit, nisi periculum faciat, cum non appellit, neq; ex sua notione quicquam assequitur, proprii quoq; sensibilis priuationẽ percipit. Verum hanc quidem percipit ex defectu ipsius sensibilis, Cum nõ adsit subiecto illi, qui formæ cognoscendi vim habenti subicitur. Cognoscit præterea sensus, sensibile illud, qđ immoderate excellit. Quod iure alio modo dicitur insensibile, atque ipsa dicatur priuatio. Opposito nanq; dicitur modo. Propter formæ scilicet præsentiam, quæ superat, quod sentiẽdi vim habet. Neq; enim potis est ei, quippe cum nimium excellat, quadrare. Et rursum ex eo, quod non quadret, quod eius insensibile est, cognoscit. Hacque ratione visus quod valde lucidum nouit, & auditus fulmen, quod supra omnẽ modum se extollit. Gustusq;, quod gustus corrumpendi vim habet: quodq; eius actionem sua adiunctione debilẽ reddit. Cum quidem igitur insensibile dicamus: illud insensibile intelligimus, quod in subiecto secundum priuationem positum est: quodq; ei sensibili substratum, quod ex prima illa percipitur notione. Cum inquam formam nõ habeat, & vt habeat aptum sit. Aut si quis-

dem habeat, obscure, atq; imbecilliter: quemadmodum illud sine pedibus, atq; sine acino interdum dicimus, vel de iis, quæ perfecte hæc possideant. Huiusmodi igitur insensibile cognoscit proprius vniuscuiusq; sensus. Quando vero insensibile loco negationis intelligimus, vt & vocem dicimus inuisibilem, haud tunc omnino huiusmodi sensibile proprio cognoscitur sensu. Quandoquidem negatio & in ea quoq; fertur, quæ formæ subiecta nõ sunt. Vnde & ipse etiam Aristoteles in vno inuisibili, quot dicatur modis permansit. Quo euiusmodi inuisibile visus cognoscat, sciamus: cuiusmodi q; nequaquam. Quod nanque cerni non potest, quemadmodum sese habet, vox, visus nulla ratione percipit. Quod vero aptum est, licet non habeat, aut obscure habeat, attamen cognoscit. Obscure autem sese habet quod aut imbecilliter: aut quod eam habet vim, vt propter excessum lædat. Sic autẽ gustus, & quod gustabile, & quod ingustabile percipit: haud attamen quod impossibile. Vnde id quidem philosophus dimittit. Diuiditur autem ingustabile illud, quod sub sensum cadit: quia aut paruum, aut imbecillem habeat saporem, aut illam obtineat vim, vt gustũ corrumpat. Illud autem, paruum, pro eo, quod est neq; omnino ex Atticorum cõsuetudine dictum fuit. Cum quod aptum est, vt habeat, nõ habeat. Aut quia id notum ex iis, quæ persæpe dicta fuere iam sit, nunc de industria Aristoteles prætermittens: illud paruum intelligit, quod obscurum, atq; debilem. Haud tamen ita loquens, vt idẽ significet. Sed illud, vt mihi persuadeo, innuẽs, quod gustum molestia afficiat. Quod ipsum quoq; quadam ratione ingustabile est. Quia quo ad ipsum spectat, non sine mœrore gustus existat. Præter id autem, & quod corrumpendi facultatem habet, existit.

VIDETVR autem esse principium quod potabile, & impotabile. Gustus nanq; quidam utrunq;. Sed alterum quidem improbum, & quod corrumpẽdi gustus uim habeat: alterum uero secundum naturam.

Est quidem forma gustabilis sapor. Sed quoniam is aut actu, aut potestate est humidus, si sensibilis esse debeat. Ante id autem quod potestate, quod actu existit. Vnde quod actu humidum potabile, id q; iure principium. Appellat autem nunc potabile, sapidum illud aqueum humidum, & blandum illum saporem, qui & in principio apparet. Quo impotabile sit, vt ex iis manifestum est, quæ ab ipso allata fuere, aqueum quidem humidũ: sed quod sine sapore sit, aut debilem, aut insuauem saporem habeat, aut qui gustus corrũpendi vim secum retineat. Neq; enim principium esse posset, nisi humidum sit. Manifeste autem illud improbum dictum fuit. In quo & quod nequaquam sapidum, & quod difficulter, & quod insuauiter comprehendendum fuit. Additum & illud nanq; fuit, quod corrumpendi vim habeat.

EST autem commune tactus, & gustus ipsum potabile.

Nunc non solum quod ab impotabili superius distinctum fuit intelligit: sed quod ambobus commune potius est. Nanq; quod hic impotabile commune cum tactu est, tanquã humidum. & cum gustu, quippe quod ex priuatione ingustabile sit, aut propter imbecillitatem, aut propter excessum.

CENTESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVONIAM autem humidum ipsum gustabile, necesse sensorium eius, neq; humidum esse actu, neq; impossibile humefieri. Paritur nanq; aliquid gustus a gustabili, quatenus gustabile. Necessarium itaque humefactum esse, quod potest humefieri dum seruatur. Haud humidum autem, quod gustandi uim habet, sensorium. Indiciumq;, quod neque persicca existens lingua sentit, neque ualde humida. Ipse nanque tactus est primi humidi. Quemadmodum cum prægustans aliquis ualidum saporem, gustet alterum. Et ut ægrotantibus amara omnia uidentur: quia lingua plena huiusmodi humiditate sentit.

Expositio

EXPOSITIO.

Quod quidẽ sine sapore illud sensoriũ, quod gustãdi vim habeat, esse oporteat, manifestũ iam existit. Quandoquidẽ proprium gustus sensibile sapor est. Ne igitur sapor ille, qui insitus, atq; innatus sit, aliquid afferat impedimenti, quin alios sensus iudicare queat, sine sapore sensorium ipsum esse oportet. Ita vero a saporibus affici posse debet, vt haud sua ex substantia mutetur: sed dum seruatur, atq; permanet, qualitatis illius particeps fiat. Aristoteles autem nõ humidũ quidem esse vult. Quoniam licet, haud humidi, quatenus humidi percipiendi vim gustus obtineat: nequaquam tamen id absq; humiditate agit. At ægrotatio quoq; esse ducitur linguæ siccitas: Ideo & secundum naturam quãdam quoq; humiditatem habere debet, quamuis sine sapore: at tantam, vt haud quia aqua abũdet accedendo sapidum illud humidum a suo munere remoueat. Nanq; & siccitas cum accedẽte illa humiditate pugnans non permittit sensorium affici, atq; pati. Illud q; sensorium affici, saporẽ iudicare, qui in tangibili existit, est. Vnde neq; quæ persicca existit lingua, neq; quæ valde humida facile sentit. In primisq; si sapida humiditas illa, quæ in ipsa reperitur, sit. Vt in iis accidit, qui regio morbo laborãt: aut in iis, qui aliud aliquod sapidum antea gustauerunt. Ipse nanq; tactus est primi humidi. Quandoquidem haud per aliquod mediũ, sed ipsam iam lingua tangens a gustabili patitur. Si itaq; quod circa ipsam repentur humidum plus sit, huius tãquam proximi tactus est. Ita, vt primum illud, quo Aristoteles vsus est, eam habeat vim, vt quod proximum significet: aut humidũ illud sapidum, quod præexistit. Quemadmodum in iis apparet, qui sapidum quippiam prægustarint.

Obiectio.
Responsum

CENTESIMAQVINTA PARTICVLA.

SPECIES autem saporum, quemadmodum & in coloribus, simplices quidem contrariæ. Dulce, & amarum. Iunctæ uero cum hac quidem pingue: cum illa autem salsum. At inter has acerbum, & austerum, & acre, & acutum. Fere enim hæ uidẽtur esse differentiæ saporum. Quare quod gustandi uim habet, est, quod potestate huiusmodi. Gustabile uero quod eam habet uim, ut actu id efficiat.

EXPOSITIO.

Quemadmodum in coloribus extrema sunt album, & nigrum, alia vero inter hæc media. Ita in saporibus extremi dulcis, & amarus. Reliqui autem in medio constituti. Et extremi quidem simplices, quippe qui haud inter sese mixti sunt. Medii vero ex extremis mixti. Haud tamen tanquam ex illis commixti. Nanq; & ipsi simpliciter subsistũt. Sed propter societatem quam cum vtroq; ex extremis habent, mixti interdum, vel mutuo dicũtur. Alii quidem igitur secundum formam inter sese diuersi. Acris vero austeri intensio esse videtur. Saporum itaq; formæ nequaquam comprehendi possunt. Sed omnes in has tãquam manifestiores reducere nituntur. Quapropter recte dictum fuit, Fere tot videri esse differẽtias. At cum dixerit philosophus quid gustabile sit: quod gustandi vim habeat: de quo enã proposuit se loqui velle: quod potestate huiusmodi esse inquit. Quandoquidem cognitio quæ actu est, eo definitur, quod cognoscitur: & prope eius formam permanet. Afficiturq; profecto instrumẽtũ: atq; affici cogit ipsum gustabile: quia id in instrumẽtũ aliquid agat.

CENTESIMASEXTA PARTICVLA.

DE TANGIBILI autem, & tactu eadem ratio.

EXPOSITIO.

Quoniam quemadmodum in aliis ex eo, quod cognosci posset, illius generis cognitionem contemplabatur: ita & nunc ex tangibili, quid ipse sit tactus, determinat. Duas attamẽ de eo dubitationes proponens. Quarum altera est, vtrũ vnus sit sensus, qui tangendi vim habeat, an plures. Quoniam & tangibilia quoq; plura sunt: & diuersorum generum esse videntur: atq; plurimas habent contrarietates. Altera vero dubitatio est: vtrum huius sensus sensorium, & quod sensui vim tangendi habenti subiicitur instrumentum primo, in iis animalibus, quæ sanguinem habent, caro sit: & in iis, quæ sine sanguine sunt: quod ca

ni ex proportione respondet. Vel hæc quidem media sunt: quemadmodum in primis illis tribus sensibus aer, Sensorium vero alterum quid. Atq; ita ipse quoq; Aristoteles diiudicare videtur, primum inquam tactus sensorium, neq; carnem, neq; quod carni ex proportione respōdet, esse. Verum vt & ipse in libro de sensu inquit, prope cor, & tactus, & gustus collocati sunt. Licet tum caro, tum nerui sentiendi vim habeant, sed haud primo. Id quod philosophus inuestigans, carnem ita describit, vt nequaquam eam sentiendi vim habere significet: sed mediis potius, hoc est, aeri, & aquæ ex proportione indicet, respondere. Declarat igitur sermonem concludens, & tangibiles quidem esse dicens corporis differētias, quatenus corpus existit. Quod vero illarum sentiendarum vim obtinet, illud est, quod tāgere potest. & in quo sensus, qui tactus dicitur, primo inest. Quæ huiusmodi particula potestate est. Quod illi primo adiecit. Quo pateat de quo quærat tangendi vim habente sensorio: vbiq; ipsum statuendum sit. & in quod spectans haud sane cōcedebat philosophus carnem esse sensorium. Ita vt primo cor tactus, atq; gustus sit sensorium. Caro vero cordis respectu eorum quæ media dicuntur, rationem subeat. At & ipsa quoq; sentiendi vim habeat, licet secundo loco, id ei tribuatur. Id quod & ipse quoq; Aristoteles aperte indicat: qui insitum, atq; innatum, non autem alienum medium esse vult. Innata nanque medietas, & *Dubitatio.* haud aliūde accersita, cum ea vita cognationem habet, quæ principatum obtinet. At quā *Responsum* ob causam dicere aliquis posset, nonne & ossa sentiendi vim habent, cū innata sint? Quandoquidem respondebo neq; mediorum rationem sensus ipsius respectu seruant: quippe quæ ex vegetante vita innata sint. Hac itaq; ratione secunda quæstio determinatur. Quod vero antea in medium adductum fuit, nunquid plures eorum tangibilium, quæ enumerantur, sensus sint: quia & plures quoq; eorum sint contrarietates? Neq; enim licet vel vnū omnium commune sit sensorium: siue primum, siue innatum illud medium accipiatur: satis superq; esse videtur ad fidem faciendam, quod vnus sit. At quando & linguæ, quæ communis tactui, atq; gustui existit: licet sensus ipsi vnus non sint: attamen vnum esse statuit, qui tangendi vim habeat. Vbi & recte quoq; demonstrat aliorū vnumquenq; ad plures contrarietates referri. Atq; rursum pulchre inuestigat: quoniam licet plures dentur: attamen vnam quandam naturam in vnoquoq; sensu esse oportet: ad quam plures illæ reducantur: quemadmodum in visu, lumen. Nanq; & color, tanquam lumen quoddam visibilis est. In auditu autem sonus. In odoratu odor. Qui sapidum illud est, quod abluitur in communi aquæ, atq; aeris humido. In gustuq; sapor. Pulchre itaq; philosophus inuestigat, quid commune illud sit, quod in tactu reperitur: quod licet nomine careat: attamen illud esse vult, quod corporum, quatenus corpora sunt, determinandorum facultatem retinet. Quorum quidem corporum principia sint quatuor elementa: hoc est, ea, quæ illorū principia, quæ ortui, atq; interitui obnoxia. Est nanq; aliquid commune, quod tanquam forma determinans illa quæ fiunt, existit: quod proprias habet sibi consequentes qualitates. Quæ quatenus ad situm pertinet, grauitas, & leuitas sunt: & inter has qui medii collocati sunt impetus. Quatenus vero ad mutuas eorum affectiones, caliditas, & frigiditas, & siccitas, & humiditas, & quæ ex mutuo harum complexu deductæ, lenitas, asperitas, duricies, mollities, quæq; huiusmodi aliæ. Ita, vt iam nobis ab ipso philosopho traditum fuerit genus vnum tangibilium commune: quæ ipsa est res. Licet haud ei nomen impositū fuerit. Cæterum ad ipsa iam philosophi verba accedendum est. Eandem nanq; esse inquit de tangibili, & tactu rationem.

SI ENIM tactus haud unus est sensus, sed plures, necessarium & tangibilia plura sensibilia esse. Habet autem dubitationem, utrum plures sint, an unus.

CENTESIMASEPTIMA. PARTICVLA.

ET quodnam sensorium, quod tangibilis tangendi uim habeat? Vtrum caro: & in aliis quod cum hac proportionem habet, an non? Sed id quidem est medium.

EXPOSITIO.

Verum quidem est, & quod conuertitur. Quia si tangibile plura sint sensilia, & tactus

quoq;

quoq; plures existunt sensus. At quādo nunc ei præcipuus sermo de tactu est, ab hoc initium facit. Quo cum demonstrarit, quod haud plura sensilia ipsa sint tangibilia, cōcessam quoq; conuersionem habeat, quæ haud sine oppositione fit: & ea est, quod tactus vnus sit sensus. Verum dubitationem eam Aristoteles repetens, vtrum scilicet vnus, an plures & alteram quoq; adiungit, quodnam eius quod tangendi vim habeat sensorium sit. Vtrum caro, & quod in aliis ei ex proportione respōdet, an non. Per alia, ea cum intelligat animalia, quæ sine sanguine sunt. Ac confestim quod ei videtur, demonstrat. Quoniam id quidem medium est. & qua ratione medium sit innuit dicens.

PRIMVM uero sensorium, aliud aliquid est intus. Omnis nanq; sensus, unius contrarietatis esse uidetur. ut uisus albi, & nigri. & auditus acuti, & grauis. & gustus amari, ac dulcis. In tangibili uero multæ sunt contrarietates. calidum, frigidum, siccum, humidum, durum, molle, & ex aliis quæcunq; huiusmodi.

Ita, vt caro sensorium quidem sit: sed secundum. Neque enim aliud esse primum sensorium posset. Sed simpliciter esset sensorium. Quemadmodum oculi humidum: & qui in auribus existit aer. Neq; enim ibi adest medium sensoriū, qui aer extrinsecus existens, aut ipsa sit aqua. Postea vero primam philosophus dubitationem tractat. Quia videatur quilibet aliorum sensuum in vna versari contrarietate. Is autem in pluribus.

CENTESIMAOCTAVA PARTICVLA.

HABET autem quandam solutionem ad hanc dubitationem. Quoniam & in aliis sensibus sunt contrarietates plures, ut in uoce: non solum acumen, & grauitas: sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, & huiusmodi alia. Sunt præterea & in colore differentiæ huiusmodi diuersæ.

EXPOSITIO.

Perbelle tum quandam esse solutionem dixit tum ad eam solam dubitationem, quæ ad plures contrarietates pertinet. Adducturus nanq; & alteram est de eo, vtrum vnus, an plures sint sensus. Quoniam haud vnum videtur esse commune tangibilium genus. Cui cum præ.ens non occurrat solutio: sed ei tantum, quæ ex pluribus contrarietatibus nascitur, cum obuiam fiat, iure haud simpliciter: sed quædam dicta fuit solutio. Quænam hæc igitur solutio est? Quod vel in aliis sensibus plures sunt contrarietates. Patet enim quemadmodum auditus sonum iuxta omnem proprietatem ei conuenientem cognoscere debet: & oppositas quoq; ei euenientes proprietates. vt magnitudinem, & paruitatem, lenitatem, & asperitatem. Vbi nequaquam eas, quæ ad magnitudines spectant, intelligit. Ita, vt communia sensibilia, cum opportunum non sit, adducat, vt Alexander opinatus est. Sed proprietates illas accipit, quæ sonorum propriæ. Quarum cognoscendarum solus auditus facultatem habet. Vnde & particula illa, vocis, adiecta fuit. Quemadmodum recte, & Plutarchus nouit. Sunt præterea & in coloribus differentiæ huiusmodi diuersæ. vt magnitudo quidem in fulgente colore: & qui omnino celerius cernitur: & vehementius auditum percutit. Cuiusmodi auri, atq; argenti apparet color. Paruitas vero in eo consideratur, quod quo cernatur pluri indiget lumine: atq; imbecillius aspectum mouet. Cuiusmodi plumbi color est. Et lenitas in iis posita, qui visui blandi, atq; lenes sunt: qualis florum color est. Quemadmodum asperitas, in iis, qui cum molestia, & sollicitudine existunt. Licet autem iis omnibus quæ cernuntur lumen commune sit: attamen plures inueniās differentias, propter lucida illa quæ illuminant, & quæ non illuminant: sed in tenebris tantū aspiciuntur. Inter ea præterea quæ se mutuo illuminant: & inter ea, quæ in tenebris videntur: & inter ipsa pellucida maximum est discrimen, dum manifestius, aut imbecillius illuminantur. Aut propter illuminantium, atque pellucidorum diuersitatem: aut & propter vtrunq;. Haud itaq; admiratione dignum existit, si & circa vnam tangibilis naturam multæ dentur differentiæ. Dubitatio igitur quæ ex multitudine oppositionum sumebatur, soluta fuit. Inuestigatq; noster Aristoteles, quod reliquum est.

SED quodnam ipsum unum subiectum, quemadmodum auditui sonus, sic tactui non est manifestum.

CENTESIMANONA PARTICVLA.

VTRVM præterea est sensorium intus, an non? Sed confestim caro.

EXPOSITIO.

Dubitatio nanque haud ex ipsa effertur rerum natura, sed ex nostra imperitia. Vnde haud vnum non esse dixit, sed non esse manifestum. Forsan quidem & quia positum nō fuit commune nomen. Nostra quoque intelligentia ad rerum naturam non accedit. Interdū vero & contra quoque euenit: quod res magna cum difficultate considerari potest. Quod cōmune illi est, quod genita corpora, quatenus talia, determinare velit. Id quoque nomine præsertim deficiente accidit. At cum dubitarit philosophus quodnam commune illud sit: anteaquam suam expliceet sententiam, inquirit, quodnam tanquam tactus sensorium sit. Id autem facit: quo adhuc ex his dubitationem de tactu augeat: quod haud vnus sit. Quia instat aduersus demonstrationem, quæ illius esse videtur: quod vnus sit: ex eo, quod vnum eius sit sensorium, quod tangendi vim obtineat. Si nanque caro primum non sit sensorium, maxime immanifestum est, nisi plura prima esse dicamus. Sin autem & vnum quoque teneamus, nondum manifestum: quod & tactus omnium vnus sit sensus. Quemadmodū enim cum lingua, commune subiiciatur instrumentum, tactui, atque gustui: haud tamen hi vnus existunt, atque neque sensus tangibilium eorum, quæ enumerata fuerūt, omnes vnus existent. Licet commune omnium sit sensorium. Id autem Aristoteles facit, quo ex sensorio, vbi tactum magis corporibus deuinctum, atque affectionibus obnoxium, quam alios ostenderit sensus: & sensibile inueniat, quod eiusdē sit ordinis cum eo. Quod eam habeat vim, vt passibilia corpora effingere queat. Quo igitur pacto tactum corporis formam referre, atque patiendi vim habere, ex primo eius sensorio demonstratur: cum neque id confestim, quemadmodum neque vllum ex aliis sine medio sese in sensibile coniiciat. Ne vehementes affectiones eam impediant actionem, quæ iudicandi vim habeat. Quia haud adhuc profecto possit per media aliena sensibile percipere: sed innato egeat medio: quod viuaciter a sensibili afficiatur. Et quod iam licet imbecilliter, atque secundo loco, at prope eam se sistat actionem, quæ iudicandi vim habeat. Atque tūc quod primo atque purius prope ipsam permaneat illud est quod tanquam primum tactus sensorium mouet. Nanque & gustus quoque tactus quidam est: neque belle in propriam commouetur actionem, nisi a viuaci, & quod iam sensus efficiendi vim habeat, motus sit: & ab eo, quod efficaciori indigeat mouēte. Neque vita, quæ id definit, eodem modo, quo alii sensus dissolui potest. Sed quia magis inseparabilis est, minime ad aliena quoque extenditur.

Dubitatio.

Responsum

NVLLVM uidetur signum esse, fieri sensum simul tangentibus. Nanque si quispiam circa carnem extenderet, tanquam pelliculam faciens, eodem modo sensum confestim tangens, unum significaret. Ac dilucidum, quod non est in hoc sensorium. Sin autem & innatum sit, celerius adhuc pertransiret sensus.

CENTESIMADECIMA PARTICVLA.

QVAPROPTER & huiusmodi particula corporis, sese habere ita uisa est.

EXPOSITIO.

Quoniam cum admodum corporata, atque patiendi vim habens sese caro ostendat: & primi quoque tangentis sensorii suspicionem præbet: quia sine medio sese sensibili adiungat. Aduersus quod primo Aristoteles instat: qui primum sensorium carnem esse negat. Licet simul dum hæc quoque tangit sentiamus. Nam si pellicula digito obuoluatur, vna cū tactione tactus sit. Quod adhuc celerius contigerit, si illa innata, atque insita sit. Neque propter hanc attamen causam viuaciter eius vitæ, quæ sentiendi vim habeat, particeps est. ob id nāque celerius. Verum neque in pellicula, neque in eo, quod innatum sit prima sentiendi vis col

locata

locata est. Qua itaq; ratione nonne vel per alienum, atq; extraneum medium tactus fieri poterit? siquidem & per pelliculam, & per aquam in eo digito, qui ea madefactus sit, sentimus. Vel haud per medium dicendum ita est, vt quod cernendi vim obtinet? Quemadmodum ipse quoq; philosophus ex eo exemplo, qđ a clipeo sumptum est, dilucidum reddet.

QVEMADMODVM si circa nos innatus esset aer. Videremur nanq; uno aliquo sentire, & sonum, & colorem, & odorem. Et unus quidam sensus esset, uisus, & auditus, & olfactus. Nūc autem quoniam determinatum est, per quod fiunt motus, perspicua dicta sensoria, cum diuersa sint.

CENTESIMAVNDECIMA PARTICVLA.

IN TACTV uero id nunc immanifestum.

EXPOSITIO.

Ex huiusmodi positione simul quidem demonstrat, quemadmodum haud necesse est, quod innatum nobis est, atq; proxime cum sensibili versatur, primum esse sensorium. Simulq; quemadmodum neq; necesse est, quia medium vnum sit, & vnum esse quoq; esse sensus, qui eo moto fiant: primāq; dubitationem adauget. Cæterę nūc cum determinatum sit medium, pspicuaq; sint sensoria, in primis illis tribus sensibus eorę multitudo elucescit. In tactu vero id nunc immanifestum. Quidnam id scilicet sit, quod primo sentiendi vim habeat: & vtrum vna, an plures, quæ tangere queant facultates.

EX AERE quidem enim, aut aqua impossibile constituere animatum corpus. Oportet enim aliquod solidum esse. Relinquitur sane mixtum ex terra, atq; his esse, ut uidetur caro, aut quod cum ea proportionem habet. Si nāq; omnis sensus per medium, & tactus.

Causam afferre ex his vult, ppter quam immanifestum in tactu primū sensorium. Ideo & ea vtitur coniunctione, quæ causam reddit: quæ illa particula, enim, est. Simulq; cuiusmodi in tactu sit medium declarat. Quænam ergo est obscuritans causa? Qñquidem in tactu, qui id ipsum, hoc est, tactus, sit absq; vllo medio ipsum sensibile viuēti corpori admouere oportet: atq; ei, qđ sentiendi vim habeat. Viuens vero corpus in iis, quæ ortui, atq; interitui obnoxia sunt, nequaquam aereum, aut aqueum esse pōt. Ita, vt simile sit aliis extraneis medus, qui in illis repiunt sensibus. Sed solidū id esse debet, & ob id ex terra, atq; aliis cōmixtū.

QVARE necessarium, & corpus esse medium quod ei, quod tangendi uim habeat, adnatum sit.

Corpus quidem viuentium Aristoteles intelligit. Id autem cum adnatum sit, medium esse debet inter id, qđ tangendi vim habeat, & id quod tactile existat. Neq; id ex necessitate adductum fuit, ex iis, quæ nunc dicta fuerunt: qđ inquam adnatum esse oporteat, qđ in tāgendi facultate medium existat. Sed id inde sumptum fuit, qđ omnino illud per qđ, insit, quod postea nobis in memoriam reuocabitur. Et ex eo, qđ haud aliqđ extra motus in facultate tangere valente fiat: sed ab ipso sensibili corpus affici oportet. Quibus ex necessitate consequens est, corpus nostrę: id nāq; significat illud adnatum: rōnem eius per qđ subire. Atq; ita verba ipsa intelligēda sunt. Quare necessarium illud adnatum corpus esse: qđ medium sit inter id, qđ tangēdi vim habeat: hoc est, inter primum sensorium, atq; ipsum, pfecto tangibile. Qñquidem in tactu quoq; adesse opus est, ipsum, per qđ: sed haud qđ extrinsecus existat. Quæ vero in medio, fere illud per qđ interpretantur. Qm enim animatum, atq; solidum, ex terra, & aliis mixtum est. Nan q; viuaciter medium ipsum affici debet, quo, maiorem ad mouendum vim habeat. Præsertim quia prima illa vis tangere valens segniuscula est, quam alia sint sensoria. Qđ ei absq; vlla dubitatione euenit, quia ad modum corporata huiusmodi vita, atq; mixta est. Quandoquidem huiusmodi animatum ipsum corpus est: cuiusmodi animal quod ortui obnoxium.

PER quod fiunt sensus cum plures sint.

CENTESIMAVNDECIMA PARTICVLA.

INDICAT autem quod plures qui in lingua tactus. Cuncta nanque tangibilia sentit iuxta eandem particulam, & saporem. Siquidem igitur alia caro sentiret saporem: uideri posset unus, & idem sensus, gustus, & tactus. Nunc autem duo, quia non conuertuntur.

EXPOSITIO.

Dubitandi rationem attulit: quia & lingua, vt ipse infert, duorum est sensuum iuxta eãdem particulam & instrumentũ. Cum & saporum, & tangibilium tangendorum vim habeat. Ita, vt vnum ambo esse videantur, si alia vspiam reperiatur caro: quæ saporum iudicandorum facultatem obtineat. Sed quoniam aliæ omnes carnes tangibilia sola percipiũt, ita, vt conuersio fieri non posit. Ita, vt quod saporis iudicandi vim habet, id & tangibilia quoque iudicare queat: at non quod tangibilia iudicat, & de saporibus etiam statuat. Ideo eorum diuersitas perspicua est.

CENTESIMADECIMATERTIA PARTICVLA.

DVBITARET autem aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Hæc autem est tertia magnitudo. Quorumq; est duorum corporum medium corpus aliquod, non contingit hæc se mutuo tangere. Liquidum nanq; non est sine corpore: neq; humidum. Sed necesse aquam esse, aut habere aliquid aquæ. Quæ uero se tangunt mutuo in aqua, cum haud sicca extrema sint: necessarium aquam habere medium: qua plena sint extrema. Sin autem hoc uerum, impossibile tangere aliud aliud in aqua. Eodemq; modo & in aere. Consimiliter nanq; sese habet aer cum iis, quæ in ipsa aqua. Latet autem magis nos. quemadmodum & quæ in aqua animalia: si humidum humidum tangit.

CENTESIMADECIMAQVARTA PARTICVLA.

VTRVM igitur omnium eodem modo est sensus: an aliorum alio modo, quemadmodum nunc uidetur. Gustus nanq; & tactus, quia tangunt. Alii uero procul. Id autem non est. Sed & durum, & molle per alia sentimus. Queadmodum & quod sonum emittit, & quod uisibile, atq; odorabile. Sed alia quidẽ procul; alia uero prope. Ideo latet. Quoniam sentimus omnia per medium. Sed in his latet. Atqui quẽadmodum diximus & antea, licet per pelliculam sentiamus tangibilia cuncta: ita, ut lateat, quando agat: eodem modo nos haberemus, quemadmodum & nũc in aqua, & aere. Videmur nanq; ea tangere, & nihil esse in medio.

EXPOSITIO.

Quandoquidem tres sunt corporis dimensiones: cumq; illud iam philosophus sumpserit: quod in tactu haud extra, sed adnatum est ipsum medium: cumque illud præterea dixerit, quod vel pellicula circũsecta tactus fit: vbi & per extraneum medium fieri videtur: nunc ex his diuersitatem huius cum aliis tribus sensibus demonstrare vult. Nam nõ solũ in pelliculæ circumpositione: sed tametsi aliquod medium semper statuatur inter id, quod tangendi vim habet, atque id, quod tangi debet: vt si in aqua ambo madescant: & in medio aqua existat: quæ corpus est: atq; ob hanc quoq; causam profunditatem habet: attamen contactũ eorũ quæ tangũtur, reddit absq; medio. Quod forte fortuna in iis quoq; euenit, quæ in aere reperiuntur. Nam mediũ aliquod aeriũ corpus incidit. Siquid tñ aer obtineat, quod se adiungere queat, quemadmodum obtinet aqua. Haud semper itaq; aliquid medii est.

est. Neq; enim & ipsius quoq; aquæ, aut aeris. Ac in quibus est, mediũ, quod sensum vim tangendi habentem non prohibeat: haud huiusmodi erit, vt actionem perducere queat: quemadmodum in tribus illis existit sed vna cum carne afficitur. Vt & manifeste ante oculos ponit ex illo clipei exemplo. Atq; hæc quidem manifesta sunt. In ipsa vero dictiõe. Sed necessarium aquam esse, aut habere ad illud liquidũ quidem, illud, aquam esse: ad illud autem humidum illud habere redditum, ac relatũ fuit. In eo vero. Impossibile aliud aliud tangere in aqua illud sine medio subintelligendum est. Atcum postea collegerit, nũquid eodem modo sese habent cum tribus illis sensibus, & aliis quoque: quia in his medium aliquod reperiatur: deinde distinguit.

CENTESIMADECIMAQVINTA PARTICVLA.

SED differt tangibile a uisibilibus: & ab iis, quæ sonum emittunt: quia illa quidẽ sentimus: quoniam medium afficiat quadam ratione nos. Tangibilia uero, nõ quia a medio: sed una cum medio: quemadmodum qui per clipeum percussus. Neq; enim clipeus percussus, percussit. Sed ambo euenit, ut percuterentur.

EXPOSITIO.

Quandoquidem in tactu, atq; gustu nihil eorum, quæ extra, rationem eius per quod habet. Opus autem est & ipsum per quod in his reperiri. Ne absq; medio primum sensorium: vt & iam dictum fuit a proprio sensibili affectum, ad iudicandi actionem illam, obtusum, atq; hebes reddatur. Vel in his itaque ipsum per quod: licet non extraneum, attamen adnatum requiritur: quod animatum, vt dictum fuit, esse debet: & ex ea animatum vita, quæ sentiendi vim habeat. Hac enim ratione cum primo sensorio cohærere, atq; et adnatum dici posset. Affici nanq; quadam ratione oportet vel primum ipsum sensorium a sensibili. Quemadmodum illi indicant excessus, qui sensibilem affectionem reddunt. Sed ita tantum, vt ad actionem excitetur: nam excedens affectio impedimento est. Excedit autem vbi absq; medio fuerit, eius quod sensibile est in primum sensorium effectio. Quodnam igitur est in gustu, & tactu id per quod? Lingua quidem inquit in gustu. Tota vero caro in tactu. Atq; hæc deinceps diiudicat, ac determinat, cum ita scripserit.

CENTESIMADECIMASEXTA PARTICVLA.

OMNINO autem uidetur & caro, & lingua, quemadmodum aer, & aqua, & ad uisum, & auditum, & odoratum sese habent: ita sese habere ad sensorium, ita eorum unumquodq;. Ipsum autem sensorium si tangatur: neq; ibi, neq; hic fieri sensus poset. Exempli gratia si quis corpus album supra oculi poneret extremum. Qua etiam patet, quod intus ipsum tangibilis sensorium. Sic nanq; eueniret, quemadmodum in aliis. Quæ si ponantur supra sensorium non sentit. Sin autem supra carnem sentit. Quare medium eius quod tangendi uim habeat, caro.

EXPOSITIO.

Vnumquodq; quidem eorum philosophus dixit, tametsi de duobus tantum antea mẽtionem fecerit, de aere, atque aqua. Aut quoniam tribus sensibus ipsa ministrare dixit. Aut quoniam per particulam illam, eorum, non aerem, & aquam interpretari debemus: sed simpliciter pellucida, & sonos, atq; odores perferentia. Tria vero ista non solum in aere, atq; aqua reperiuntur, sed & in aliis. Eodem autem modo sese habent cum his, caro, & lingua. Quatenus & hæc quoq; media existunt: & rationem eius per quod subeũt. Quoniam scilicet, quatenus hæc quidem cohærent: illa vero extranea sunt, minime similis est proportio. Quapropter nequaq̃ carnem ita omnino sensu carere dicere debemus, quemadmodum aqua. Neq; enim hac ratione similitudo adest. Sed quatenus & caro ipsa eius respectu, quod primo sentiendi vim habet, ipsius per quod rationem subit. Qua etiam ratione, vt ab Aristotele dictum est, patet, quod intus ea existit vis, quæ ipsius tangibilis sentiendi potestatem habet. In corde nanq;, vt & alibi dictum fuit, collocata est.

CENTESIMADECIMASEPTIMA PARTICVLA.

TANGIBILIA quidem igitur sunt, differentiæ corporis, quatenus corpus. Dico autem differentias, quæ elementa determinant. calidum, frigidum, siccum, humidum. De quibus diximus antea in iis, quæ de elementis.

EXPOSITIO.

De quibus dixit, quod positæ supra carnem sensibiles sunt. Ex his autem, vt & iam diximus, vnum genus naturæ tangibilium determinat. Quod corporum effingendorũ, quatenus corpora vim habet. Haud tamen simpliciter. Sed qualia sunt elementa, quæ ex differentiis ea determinantibus indicauit. Quatenus itaq; corpora passionibus obnoxia. Quæ huiusmodi sunt, vt gigni, atq; interire queant. Horum nanq; principia quatuor illa sunt elementa. Atque horum differentiæ, primo passibiles illæ qualitates. De quibus in libris de elemẽtis se locutũ esse asserit. Nã ita eos, qui de ortu, atq; interitu inscripti sunt, appellat.

SENSORIVM uero quod eorum tangendorum uim habet: & in quo qui dicitur tactus inest primo; quæ potestate huiusmodi est particula.

CENTESIMADECIMAOCTAVA PARTICVLA.

IPSVM nanque sentire pati quoddam est. Quare quod facit ipsum actu, huiusmodi illud facit, cum potestate esset. Quapropter quod eodem modo calidum, aut frigidum, aut durum, & molle non sentimus: sed excellentias. Quippe cum sensus quasi medietas quædam sit, contrarietatis, quæ in iis, quæ sentiendi uim habent. Et propter id iudicat sensibilia. Quod nanq; medium iudicandi uim habet.

EXPOSITIO.

Posteaquam tangibilium genus philosophus definiit ex hoc & quod tangendi vim habet, determinat. Quod nanq; potestate tale, quale ipsum tangibile. Quoniam prope formã eius quod cognosci debet; semper quod actu cognoscendi vim habet, permanet. Quod vero sentiendi vim habet a sensibili mouetur: ex seipsoq; nequaquam sufficiens est. Vnde & pati quadam ratione ipsum sentire existit. Licet haud tanquam id, quod corrumpitur: sed potius tanquam id, quod perficitur. Quare neq; simpliciter pati esse dicimus: sed quadam ratione. Omninoq; ita pati, vt quod aliunde perficitur. Potestateq; est, quod tangendi vim habet: non autem actu. Id nanq; illud est, quod tangit. Fit autem quod sentiẽdi vim habet ab ipso sensibili actu tale, quale illud propter illam formæ excellentiam, quæ ab eo, in sensorio gignitur. Quoniam actio, quæ iudicandi vim habet: atq; perfectus ille prope formam status, intrinsecus ortum habet: atq; ex rationibus sensibilium, quæ eorum substantiam sequuntur, fiunt. Neq; enim tanquam impressio, aut adumbratio quædam, extra infertur cognitio, & ipsius cognitionis terminus. Sed sensorium a sensibili affici necesse est. Afficitur nanq; quod potestate huiusmodi est, nondum autem actu, Quo itaq; pacto pote est sensorium cum passibile sit, non & ipsum passibiles qualitates actu participare? Quod si particeps iam sit, quonam pacto iam secundum eas patietur? At nõ quod eodem modo calidum, inquit, & alia sentiet: sed excessus. Atq; hac ratione a dissimili patitur. quippe cum sensus quasi medietas quædam sit. Siue sensum sensorii loco posuerit: siue & ipsa substantia, quæ sentiendi vim habet, non simpliciter, sed quædam sit medietas. Quia media illa vtatur subiecta sensorii temperatione.

EST enim ad utrunq; eorum alterum extremorum.

CENTESIMADECIMANONA PARTICVLA.

ET OPORTET, quemadmodum quod debet sentire album, & nigrum. neutrum eorum actu esse. potestate autem ambo. Ita sane & in aliis, & tactu, neq; calidum, neq; frigidum.

CENTESIMAVIGESIMA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, ut uisibilis, & inuisibilis erat quodam pacto uisus. Eodē modo & reliqui oppositorum.

EXPOSITIO.

Medium quod calidum excellit: quemadmodum quod frigidum fit. Cum itaque rursum censet, quod tangendi vim habet, neque calidum esse, neque frigidum: haud ita intelligit, vt omnino eorum expers dicat. Sed tanquam id, quod ex ambobus medio quodam modo mixtum sit.

SIC & tactu tactilis, & intactilis. Intactile autem est, quod habet omnino paruā differentiam tangibilium. Quemadmodum euenit aeri: & tangibilium excessus: quemadmodum quæ corrumpendi uim habent.

Nanq; in refrigeratione, quod haud calidus aer fit, tactu sentimus: & eum qui paruam habeat caliditatem, & eum qui excellentem.

CENTESIMAVIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

DE unoquoq; quidem igitur sensuum, dictum est, adumbrate.

EXPOSITIO.

Exactius nanque ab eo, in libro qui de sensibilibus inscribitur: qui proprius de iis est, hæc traduntur.

VNIVERSALITER autem de omni sensu oportet sumere.

Vbi singillatim de vnoquoq; sensu considerauit: communem sermonem de omni aggreditur. Atq; hic quid illud sit, quod eam habeat vim, vt sensum tanquam sensum determinare possit, tradit: & quanam ratione simpliciter cuiusq; sensus sensorium formetur, atque effingatur.

QVONIAM sensus quidem est, quod uim habet recipiēdarum sensibilium formarum, sine materia. Vt cera, annuli sine ferro, & auro recipit signum. Sed nō quatenus æs, aut aurum.

Quod substantia quædam sensus sit, recipiendi vim habens, perspicuum est. Quoniā autem vel multæ aliæ quoque huiusmodi sunt: nunc quod proprium eius, quæ sentiendi vim habeat, traditur. Quod extra ab aliquo affici, existit. Ita, vt a seipsa omnino haud excitetur ad contemplationem eam, quæ actu fit. Vt intellectus, & scientia, & opinio, & ipsa iā imaginatio. Verum quandoquidem cognitio omnis, quæ secundum actum existit, forma eius quod cognosci debet, determinatur: atque ita, vt haud patiatur, sed agat: agitq; non efficiendo: sed iudicando, atque complectendo. Aliæ nanq; actiones, quæ cognoscendi vim habent: ex propria perficiuntur substantia: dum formam eius quod cognosci debet, ex seipsis emittunt. Hæc autem actio, quæ sentiendi facultatem nacta est: sensibili etiam extrinsecus collocato indiget: quo formam eius quod cognosci debet, actu eliciat. Vnde & passibilis dicitur, & eam habere vim ostenditur, vt formas recipiat: quippe cum illis aliunde accedentibus, atque ab aliis perficiatur. Quod ex eo apparet, quod cum extrema sit, instrumento vtitur: atq; ita, vt neq; ipsa valeat, quo ad vsum satis superq; sibi esse positi: neq; instrumentum habeat, quod instrumento vteti vitæ sufficiat: atq; adeo ipsum antea aliquid a sensibili pati debeat. Quo vna cū illa passione quæ aliūde, & extrinsecus fit, viuax quoq; excitetur actio. Quoniam instrumentum, quod corpus est sensibiliter viuens, actionem il lam habet, quæ pati queat. Illa vero quæ vtitur absq; vlla affectione agit: cum sensibilium rationes intrinsecus emittat: & ita, vt cum actione illa instrumenti, quæ passibilis est, conueniant. Iuxta quas, vt dictum fuit, comprehendit, atque iudicando agit. Eam itaque vim habere dicitur, vt formas recipiat: & affici quoque ab eo, quod colorem, aut saporem, aut

sonum habeat, eam datum fuit: quia eius instrumentum ab iis affici debeat, non sine significatione quadam formarum, quæ in iis receptæ fuere. Quemadmodum enim actio, quæ in agente est, formæ quæ perficitur conueniens est: ita & affectio, quæ secundum formas fit, conuenientiam cum iis, quæ agunt indicat: atque significatio illa formæ ab ipso sensibili, sensorio adest. Quæque in ipso agit vita, quæq; passibili illa actione iuxta rationes in sensorio existentes vtitur, puram iudicandi vim habetem promit actionem: cum hæc neque patiatur, neque aliunde formas recipiat. Intus nanque ipsa gignitur cognitio. Quare & prope id quod cognosci debet, stat, atque permansio sit. At pati, atque ipsas su bire formas, & in eas conuerti sensus dicitur: quia sensorium extrinsecus illas recipit significationes, quæ cum forma sunt. Licet non sine actione id faciat. Nam formas sine materia recipit. Neque enim forma, sed id omne quod forma affectum sensibile est. Quemadmodum autem est iuxta formam, ita & ipsum intelligit sensus secundum formam: & iuxta eam cognoscitur. Ipsum itaque etiam sensorium formæ significationem recipit: & sensus prope formam permanēs quod sensibile est, cognoscit. Ita igitur cera auri annuli signum recipit non quia aurum recipiat: neque quia ab auro patiatur: sed solam recipiens imaginem: quippe cum ab eo, quod imagine affectum est, patiatur.

EODEM autem modo & sensus uniuscuiusq; ab habente colorem, aut saporē, aut sonum patitur. At haud quatenus unumquodque eorum dicitur: sed quatenus huiusmodi, & secundum rationem.

Patitur quidem sensus, quia sensorium in primis patiatur: dum in propriam excitatur actionem: & patitur ab vtroque. At haud quatenus eorum vnumquodq; dicitur. Nanque vtrunque secundum formam agit, & sensus eum recipit actum, qui a forma prouenit. Haud tanquam is, qui circunscribatur: vt si albefiat, aut sonum reddat: aut dulcis, aut calidus efficiatur. Neque enim hac ratione afficitur. Sed tanquam is, qui ex albo, aut sono, aut, quolibet reliquorum cognoscendo agit. Patiq; dicitur, quia cum sensorium actum illum extrinsecus receperit, tunc & ipse quoque sensus excitatur. Tametsi enim corpus calefiat: attamen haud in ipso calefieri formæ receptio collocata est. Sed quia iuxta calidi formam cognoscendo agit. Quoniam instrumentum, tanquam id, quod calidum redditum sit, sensibile, non autem, quod sentiēdi vim habeat, sit. Quare licet perficiatur ab albo, quod cernendi facultatem habet, attamen non in affectione, passioneve vlla, sed in illa albedinis secundum formam actione, iudicium collocatum est.

CENTESIMAVIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

SENSORIVM autem primum in quo huiusmodi uis.

EXPOSITIO.

Sensorium quidem in vnoquoque sensu diuersum existit. Id vero in quo, quod commune cum quolibet sensu, de quo nunc sermo habetur primo: vitæ iure spiritus est. In quo huiusmodi est vis. Hoc est, communis ille sensus, qui omnium comprehendēdorum facultatem habet. Qui haud quidam, sed simpliciter sensus est: quippe qui cum omnibus agat: atq; totus in seipsum contrahat.

EST quidem igitur idem. Ipsum uero esse diuersum. Magnitudo nanque quædam esset, quod sentit. Haud tamen quia sentiendi uim habeat. Neq; sensus magnitudo est, sed ratio quædam, & uis illius.

Erat quidem anima illa, quæ viuacis instrumenti, quatenus tale effingendi vim habebat: quæ formæ rationem illius respectu obtinebat: neq; id mirum, cum ex ea absoluatur. Eratq; præterea anima, quæ ipso tanquam instrumento vtebatur. Actus nanque eius & hæc quoq; existebat: quæ ex inclinatione ad illud vergente, quia eo vtebatur determinata, atque definita erat. Quippe cum vnum & quod vtitur, & instrumentum quoq; ipsum sit: quia vnus quoq; vtriusq; est actus. Ita, vt vnum, atq; idem ex ambobus fiat. Ipso vero esse maxime differunt, atque inter sese disiuncti sunt: in primis illud quod vtitur, & senso-

rium: quod illud est, quod sentit. Atq; id præterea quod sentiẽdi vim habet duplicem obtinet causam. Alteram quidem a materia stantem: quam tanquam magnitudo, atq; corpus requirit. Alteram vero formam sequentem: quæ ipsum tanquam huiusmodi instrumentum, quod viuax sit, ea afficit vita, quæ sentiendi facultatem obtineat. Neq; enim hæc magnitudo estimuloq; minus anima illa, quæ vtitur, magnitudo dicenda est. Sed ratio quædam, atque vis illius existit. Altera q; eiusmodi est, vt ipsum possit instrumentum effingere. Altera vero dum illo vtitur proprie perficitur. Quæ ratio proprie, non autem forma dicta fuit. Forma nanq; impartibilis est. Illa vero coniuncta est substantia. Huiusmodi q; vita illa, quæ animata dicitur. Cæterum quoniam multæ tum viuaces, tum naturales sunt rationes, iure ratio quædam vita illa, quæ sentiendi vim habet, dicta fuit. Quæ etiam merito sensorii vis quædam est. Altera quidẽ iuxta quam viuaciter mouetur: altera vero tam quam illa, quæ mouendi vim habeat. Motus nanq; eius actus est, quod potestate sit. Vel vis itaq;, atq; potestas ea quoque est, quæ in eo quod mouetur, & in mouente reperitur. Verum de vi, ac potestate in quarto, eorum quæ naturalia sequuntur, determinatum fuit.

CENTESIMAVIGESIMATERTIA PARTICVLA.

MANIFESTVM præterea ex his, & propter quid interdum sensibilium excessus corrumpunt sensoria. Si nanq; uehementior sit, sensorii motus, soluitur ratio. Id autem erat sensus.

EXPOSITIO.

Ipsa quidem vita, quæ sentiendi vim habet, cum eam habeat vim, vt oppositas formas cognoscat: & cum ad vtranque partem eodem modo sese habeat: haud attamen ita, vt ab vtraque definiatur: sed qua ambæ illæ agendi facultatem obtineant: ideo & in instrumento nascitur conuenienti: quod eadem etiam ratione, ea præditus est potestate, vt ab vtriusque formæ significatione recipere queat. Vnde & in medietate quadam vita illa sentiendi vim habens, collocata est. Quæ tamen haud eminet: sed recipiendi facultatem obtinet. Quæq; haud puræ est actionis: sed eius, quæ cum affectione commixta sit. Si itaque affectio, eam corrumpat medietatem, quæ constituendi vim habet: id que propter excessum vtriuslibet extremorum ei eueniat: corrumpitur & sensorium, quatenus sensorium. Et soluitur ratio, vt Aristoteles inquit. Quæ quidem ratio ipse sensus est. Nam vbi corruptum fuerit, quod non sine quadam conuenientia, atque proportione sua recipiendi vim habet: & eam quoque vitam interire necesse est: quæ eam obtinet vim, vt instrumenti, quatenus instrumentum existit, curam subeat. Quæ quia illud definiat, perficitur: quæque vtitur. Si id quoque additum sit, vt ex eo tantum perficiatur: quod vtatur. Quoniam si haud ita res sese habuerit: sed aut separabiles obtineat actiones: queãdmodum nauta a naui, quatenus homo: aut primo in perpetuo subsistat, atque nitatur corpore: cum amplius hoc vsa non fuerit, soluetur. Verum haud simpliciter.

QVEMADMODVM & symphonia, & tonus, cum pulsantur uehementer chordæ.

Interdum quidem & hæc inciduntur: cum vel simpliciter euertitur symphonia. Interdum autem impeditur solum continentis actio, propter percussionis vehementiam. Proprie vero, atque conuenienter sese id exempli habet, respectu illius conuenientiæ instrumenti, quæ corporata est. At haud illius vitæ respectu, quæ sentiendi vim habet. Quæ nequaquam est symphonia: sed symphonia se exornat, atq; efflorescit.

CENTESIMAVIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

ET PROPTER quid plantæ non sentiunt, cum habeant aliquam particulam animatam, & patiantur aliquid a tangibilibus. Nanq; frigesiunt, & calefiunt. Causa enim, quia non habent medietatem, neq; huiusmodi principium, quo recipiant formas sensibilium.

EXPOSITIO.

Manifeste tum quæstio proposita fuit: tum causæ quoque inuentio explicata. Quæ ex corporata proprietate, tanquam ab ea, quæ cum materia sit: & ab ipsa vita, tanquam ab ea, quæ a forma stet, sumpta fuit. Illud quidem enim non habere medietatem: propter corporatam illā conuenientiam, quæ inter extrema existit, intelligendum est. Principium autem illud, quod recipiendarum formarum vim habeat, propter vitam illam, quæ sentiendi facultatem obtineat. In qua & qua ratione facultas illa recipiendi, acciptatur, iam dictum fuit.

SED patiuntur cum materia.

Id autem est, dum determinantur qualitatibus: atque ex eis formam, figuramve adipiscuntur. Nequaquam vero in eam excitantur actionem, quæ secundum eas, cognoscendi vim habeat. Ac quemadmodum actio, vt secundum formam, aut vna cum forma existit: ita & affectio, passiove cum materia. Licet enim compositum ipsum in primis caliditate, dum calefit, determinetur: attamen & compositi quoque materia id patitur. Ac quemadmodum ipsa præcipue materia a substantialibus perficitur formis: ita & composita perficiuntur qualitatibus.

Adnotatione digna.

CENTESIMAVICESIMAQVINTA PARTICVLA.

DVBITARET autem aliquis, utrum pati possit aliquid ab odore, quod impossibile ut odoret. Aut a colore, quod non potest intueri. Eodemque modo & in aliis. Sin autem, quod odorabile odor: siquid facit odoratum, odor facit. Quare ex iis, quæ non possunt odorari, neque pote est quicquam pati ab odore. Eadem autem ratio & in aliis. Neq; ex possibilibus. Sed quatenus habet uim sentiēdi unumquodq;.

EXPOSITIO.

Quia noster philosophus dixit, quædam, quæ sentiendi vim non habeant pati: & ex his alia quidem cum materia: quemadmodum quæ calefiunt, ac frigefiunt. Alia vero sine materia: quemadmodum cera, quæ signum illud recipit, quod in annulo est, sine auro, aut ferro, quiaq; pati & sensum quoque dixit: ex dubitationibus, atque solutionibus, quæ nunc propositæ sunt, affectionum differentiam diiudicat, atque illarum quoque effectionum, quæ affectiones immittunt. Aliæ quidem enim alterantes, atque commutantes id, quod recipit agunt. Patetq;, quemadmodum quæ alterantur, dum recipiunt, patiuntur. Quemadmodum quæ tinguntur, dum colorantur, patiuntur. & quæ bonum aliquē odorem ex iis, quæ prope collocata sunt, assequuntur. & quædam, quæ dulcia, aut calida redduntur. & quæ meliorem habeant sonum: vt chorda, quæ intenditur, aut remittitur. Aliæ vero iuxta solam formam agunt: & cum alicuius formæ absque vlla affectione sint, in id, quod recipere posit, abeunt. Quemadmodum ceram iam dixi, signum assequi. Atque adhuc purius aer ita assequitur lumen: & omnino quæ inter sensoria, atque sensibilia media sunt, hac ratione sensibilis actum perferunt. Hoc nanque pacto, coloris actum pellucida perducunt: eius quod soni emittendi vim habeat, quæ sonum, eiusq; quod odorabile, quæ odorem perferre queunt. Quod si & lingua, & caro media sunt, habebimus tum in saporibus, tum in tangibilibus, quæ actionem, tanquam perferendi vim habentia, recipient. Verum hic ita, vt sentiendi quoque hæc facultatem obtineant, licet secundo loco. At effectiones quædam sensibilium sunt, quatenus sensibilium. Cum quod recipiendi vim habeat, sensibile fuerit. Siquidem mutuo hæc inter sese referuntur, atque agunt. Nam quod sentiendi vim obtinet, sensibilis sentiendi vim obtinet. Sensibileq; ei, quod sentiendi vim habeat, est sensibile. Agit itaq; tanquam sensibile in id, quod sentit. Tanquam vero color, & tanquam sonus, is quidem in id quod pellucidum: ille vero in id, quod sui perferendi facultatem obtineat. Agitq; hac ratione, licet neque quod intuetur, neque quod audit, adsit. Nam nō quia aliquid reuera agat, agere dicitur: sed quia recipiatur mutuus eorum actus: cum actu redditum sit pellucidum, aut huiusmodi, vt sonum perferat. Eius autem, quod

Affectionū, passionū ve differentiæ: seu effectionū. Prima. — *Secunda.* — *Tertia.*

sentiendi

sentiendi vim habet actus, in ipso agere collocatus est. Eius nanq; actio iudicandi vim habet. Triplex itaq; effectio, atque affectio est. Vna quidem cum conuersione, alteratione q; eius, quod recipit. Altera vero cum collatione, atq; transitu actus a forma stantis, qui efficientis est: atq; acceptione, atque acquisitione recipientis. Quæ affectio etiam propter perfectionem illam extrinsecus acceptam dicitur. Tertia vero est: quæ præter acquisitionem illam, quæ extrinsecus, atq; aliunde facta fuit, & ex propria perficitur actione. Quæ affectio quoq; dicitur, propter acquisitionem illam, quam aliunde facit. Atq; in hac tantũ sensus collocatus est. Vnde haud omnibus affectio huiusmodi est, vt sentiendi vim habeat. Cum hæc itaque philosophus diiudicant, dubitat, nunquid quod odorabile, aut odor, aliquid in id, quod sentiendi vim non habeat, agat. Ac tandem, quod nihil agat, colligit. Siquidem odorabile inquit odor est: odor vero in odoratum agit: sensus autem quidã ipse odoratus. Atq; ita concludit, quod quæ non odorantur, non patiuntur ab odore. Eandemque rationem & in aliis esse inquit. Ita, vt nihil aliud a colore patiatur, nisi quod cernendi potestatem adeptum sit. Ideo infert: quemadmodum neq; ex iis est, quæ fieri possint: sed quatenus vim vnumquodq; sentiendi habeat. Quamuis enim sentire possit, quod audiendi facultatem habet: attamen nihil a colore patietur. Quatenus vero eam habet vim, et sentiat a sono: & quod gustare valet a sapore. Dilucidum autem est, quemadmodum vera sunt, quæ hic dicuntur. Nisi haud tanquam color simpliciter: aut tanquam odor: sed tanquam sensibile intelligatur, atq; accipiatur. Neq; enim quæ sentiendi vim non habeant, tanquam a sensibilibus patiuntur.

Colligũtur tres effectiones, passiones ve.

CENTESIMAVIGESIMASEXTA PARTICVLA.

SIMVL autem patet, & ita. Neq; enim lumen, & tenebræ, neq; sonus, neq; odor, quicquam faciunt corpora: sed in quibus sunt. ut aer cum tonitru scindit lignum.

EXPOSITIO.

Hæc quoq; ratio eodem spectat, quo & quæ antea dicta fuit. Quod in corpora quatenus corpora sensibilium formæ non agunt ex se: sed secũdum ea, quæ ipsis subiecta sunt. Quemadmodum tonitrus frangit interdum lignum: non tanquam sonans: sed quia spiritus in quo sonus est, dum vehementius mouetur, incidit in lignum. Quoniam non solũ, quatenus sensibilia, nihil ipsa sensibilia agunt: neque ex se, ita, vt aliquid ex actione illa, quæ ab ipsis prouenit concedant. Sed iuxta aliud aliquid agũt. Quemadmodum si quod coloratum alicui adiectum, deorsum compellatur. Non secundum colorem eo compellitur: sed propter grauitatem. Ac si calescat, id ei ex caliditate accidit. Neq; itaq; quatenus sensibile, neq; quatenus color id vnquam ageret.

AT tangibilia, & sapores faciunt. Si enim non, a quo paterentur inanimata, & alterarentur.

CENTESIMAVIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

NVNQVID igitur & illa facient? An non omne corpus patiendi uim habet ab odore, & sono? & quæ patiuntur indeterminata, & non permanent, ut aer. olet enim quippe, qui passus sit aliquid.

EXPOSITIO.

Videtur quidem vna cum aduersario illud Aristoteles tueri, quod agant sensibilia, vel in ea, quæ sentiendi vim non habeant. ex duabusq; rationibus, quod verum est, declarat. Quoniam & tanquam sensibiles aliquando sensibilium formæ agũt: & id in id quod sentiendi vim habeat, dirigitur. Et tanquam non sensibiles etiam agũt. Atq; id eis duobus accidit modis. Nanque aut iuxta has ipsas formas: aut iuxta ea, quæ eis ipsis subiecta sunt, aut insunt. Quod nanq; agant ex tangibilibus in primis perspicuum est: & ex saporibus. Calefiunt enim, vel quæ sine anima sunt. Dulciaq;, atque salsa fiunt, dum alterantur: vt & ipse dicit: dum eo patiuntur modo, quo a nobis ea pati dictum fuit.

QVID itaq; est ipsum odorari, præter ipsum pati quidquam?

Præter illud tamen ita pati, vt aer: qui olentis perducit actum. Vtriusq; nanque, hoc est medii, atq; eius quod sentiendi vim habeat, formalem recipit actionem.

NVNQVID ipsum quidem odorari, sentire?

Hoc est: non iuxta eam solam, quæ extra, consistit actionem: sed & iuxta propriam. Siquidem ipsum sentire cum cognitione agere, est.

AER uero patiens, celeriter sensibilis fit.

Pellucidum quidem collectum recipit ab illumináte actum. Quod vero soni, atq; odoris perferendi facultatem obtinet non collectum. Quoniam ita actum hunc recipit, vt antea quidpiam patiatur. Passio vero in tempore fit, licet cum celeritate. Aer itaq; patiens, aut ita, vt antea actu passus sit: quemadmodum qui odorem perducit: aut ita, vt aliunde odorabilis actum recipiat: sensibilis fit. Interdum quidem cum & ipse odorabilis effectus, atq; redditus sit. Omnino vero odorabilis actum, ad odoratum perducens. Vtroque autem horum modorum, non is qui sentiendi vim habeat: sed qui sentiri queat, atque sensibilis fit, effectus est. Quoniam intus non sine propria actione iuxta sensibilis formam vis illa consistit.

SECVNDI LIBRI FINIS.

NOBILISS. ATQVE ORNATISS. VIRO IOANNI BAPTISTÆ CAMPEGIO EPISCOPO MAIORICENSI

IOANNES FASEOLVS S. P. D.

QVOD neq; in hoc omni uolumine, neq; in ullo præcedentium librorum mihi contigerat: id nisi tui aliquam notitiam habuissem, hoc in loco profecto contigisset. Meum nanq; propositum fuit: et eius auspicijs opus totum foras dare: cui in primis res omnis deberi uideretur: et unumquenq; librum ei separatim dicare: cui præcipue conuenire posset. At si et quæ hic tractentur, consideremus: et nobilissimi, atq; illustrissimi uiri Christophori de Madrucio Tridentini episcopi, raras, atq; præclaras animi dotes spectemus: uix in toto terrarum orbe, quenquam: qui hac in re cum eo sit comparandus: absq; ulla dubitatione reperiemus. Primus uero, atq; secundus harum tractationum liber, quibus melius quadrare poterant? cum alter bonarum literarum studiosis, alter studiosioribus præstantissimi tui, ac mei doctoris auditoribus datus fuerit. Quæ haud nempe ob id præter omnium fere consuetudinem nunc a me facta fuere: quo hac ratione permultorum beneuolentiam mihi conciliare uelle. Sed, ut sæpenumero us, qui mecum familiarius uersantur, ostendi: ea huiusce rei extitit causa: quod philosophiæ studia, quæ aliquando ita uiguerunt: ut eorum præstantiam, atq; excellentiam ne cogitatione quidem cõsequi queamus: multos abhinc annos tantum iacturæ fecisse uidentur: ut uix in priscum nitorem, atq; antiquam dignitatem ea unquam restitutum iri sperandum sit. Cuius sane calamitatis initium eo tempore factum fuit: quo diuina illa Aristotelis, Theophrasti, Eudemi, aliorumq; similium ingenia periere. Verum post hac cum Alexander, Ammonius, Themistius, Simplicius, aliq; doctissimi uiri florerent: eadem illa quasi conualescere, atq; in aliquem gradum adduci ceperunt. Quod uel iis quoq; temporibus euenisse suspicari possumus: quibus Carneades illi, Critolai, Clitomachi, Mnesarchi, huiusmodiq; non pauci extitere. Qui cum a Varronis, Ciceronisq; ætate haud admodum seiuncti fuerint: et tunc quoq; multum philosophiæ tributum credere possumus. Cæterum quando post tempora illa multum, diuq; tum in Italia, tum in Græcia pugnatum est: ideo tunc omnia fere bonarum artium studia: quibus bello ualente nihil magis aduersum est: funditus prope periisse asserere possumus. Quæ licet ante hac se extollere, ac quasi reuiuiscere persæpe conata sint: attamen id nunquam eis ante nostram hanc ætatem datum fuit. Atq; adeo cum omnino depressa, ac deserta iacerent: ab eis, qui tunc ipsis auxilium ferre uoluerunt: in multo deteriorem conditionem, q̃ illa, in qua reperiebantur, esset, adducta fuere. Nam tum ex nostris quidam bonarum literarum penitus ignari: tum barbari illi in medium progredi, ausi sunt: qui hæc adeo corruperunt, ut nihil iam illius suæ dignitatis, atq; splendoris obtinerent. Quæ quidẽ omnia, quoniam animo, atq; cogitatione perspiciebam: id mihi faciundum uisum fuit: quod alii nonnulli: quorum id forsan munus erat: hactenus facere noluerunt. Qui cum præclara quædam in philosophia literarum monumentis tradidissent: uel pudore, uel timore, de iis, qui hanc omnem, aliasq; permultas facultates barbarie, atq; imperitia sua deturparunt: uerbum nullum fecerunt. At mihi hæc nequaquam dissimulanda uisa sunt. Plus nanq; apud me ualet beneuolentia illa, qua bonarum literarum studiosos prosequor: q̃ uel Auerrois, uel Alberti, uel Egidii, uel Burlei, uel Suessani, uel aliorum non paucorum: de quibus me nonnũquam mentionem facere pudet: autoritas. Aduersus quos quoniam quædam omnino dicenda erant: neq; ea unum in locum facile congeri posse uidebantur: ideo illud factum est, ut cuiq; libro sua fuerit epistola attributa. Verum cum et in ea, quam ad bonarum literarum studiosos conscripsimus: eorum patefactus fuerit error, qui Latinorum scholam sequuntur: et in altera Auerroem, atq; Arabes penitus relinquendos ostenderimus: nunc iam illud reliquum est: ut tui exemplo ad bonas literas, ad optimos, atq; probatissimos quosq; autores, mortales quidem omnes: sed eos in primis, qui diis uel naturæ, uel fortunæ muneribus, præstant: accendamus. Quo hæc quæ præclara nempe sunt: et animi ornamentis, quæ præclariora existunt: magis nitere faciant. Vbi et illud perbelle cecidit: quod liber ille in quo de nostræ animæ uiribus: et de diuino illo atq; immortali agitur intellectu, tibi dicandus fuit. Quod non forte fortuna, ut plerunque in nostris istis rebus euenire solet, sed Dei Opt. Max. nutu, atq; uoluntate factum esse mihi persuadeo. Nanque ut unus ille extitit tot ornatus dotibus: quot uix cogitatione comprehendere, nobis datum est: ita tu is, unus es: quem in amplissimo summæ dignitatis gradu collocatum, præstantissimis his philosophiæ studiis, diuinarumq; atque humanarum rerum cognitioni, uixq; præterea tui similem alterum, eo omni tempore quo in iis occupatus fui, operam nauasse noui. Tu is es, qui cum græcarum literarum uim perspiceres: in earum notitia nemini secundus esse uoluisti. Tu quo ad philosophiæ fastigia melius, atque perfectius peruenire posses: non solum præclarissimum his temporibus peripateticorum principem M. Antonium Passerum diu audiuisti: sed et acutissimum Abbratium tibi asciuisti. Tu exercitatissimo Bargæ operam dedisti. Tu demq; tua diligentia, assiduitate, et rara erga hæc studia uolũtate, omneis in

tui admirationem concitasti. Expergiscimini itaque, expergiscimini, qui uel ad sacrarum, uel ad profanarum rerum gubernacula sedetis. Vobis hunc ante oculos proponite. Quae horum studiorum dignitas, atque amplitudo sit, considerate. Quid uel unius clarissimi uiri exemplum praeset, cogitate. Beatas sane eas fore resp. quorum principes philosophiae ita inseruerint: ut uere philosophi appellari possint: a Platone diuine traditum est. Quid igitur haec iam negligitis? Nonne et uos beatitudinem omnem, et ut per uos alii eam adipiscantur, optatis? Hunc itaque prae oculis semper habetote. Quantopere qui hunc uel semel uiderint, ad bonas omneis arteis hoc exemplo incēsi, atque inflammati sint, cognoscite. Tuque ornatissime, atque amplissime uir, quam debes mente, atque animo laetitiam, et uoluptatem concipe. Nā licet ea maxima, atque rarissima sint: quod nobilissima in urbe, clarissima ex familia, atque amplissimo patre natus in tāta rerum omnium dignitate sis: attamen te eo animo, iis moribus, atque ea doctrina ornatum esse, ea omnia superare uidetur. Verum, quando tuae me iam longius uirtutes protrahunt: mihi ipse moderabor: atque ita finem faciam: ut quos ad omnem laudem incitasti, te tua praestanti benignitate amplecti: meque in horum numero si unquam tibi dignus uisus fuero, reponi: etiam, atque etiam rogem. Vale.

IOANNES FASEOLVS LECTORIBVS S. P. D.

VOBIS *haud sane mirum uideri debet: si, cum ad secundi libri exitum uentum sit: uel alterius particularum numerum progredi uideritis. Nam dum uestris commodis seruire studeo, istos ab ipsa re, atque antiqua scribendi consuetudine alienos numeros adiicio. Quos nequaquam admouissem: nisi eos a nostris doctoribus persaepe citari: atque ita uos facile sententias inuenire, animaduertissem. Verum Arabes: quos his primo usos audio: cum longius secundum harum tractationum librū produci arbitrati essent: suarum illarum particularum seriem in tertium quoque traduxerunt. Quod mihi quoque faciundum uestra, atque adeo nostrorum doctorum, causa fuit. Licet omnino rem aliter sese habere nouerim. Nam ex omnium graecorum sententia, quibus multo magis hac in re, q̄ Arabibus credendum est, is secundi libri finis est. Vnde et aliud postea particularum initium: si huiusmodi debeat esse diuisio: ponendum fuit. Quare neque ulla hanc ob causam, uos admiratione affici: neque me accusare debetis. Caeterum quādo rem omnem iam uobis notam duco: ad ea, quae sequūtur: quae perpulchra sunt: me paro. Valete.*

SIMPLICII COMMENTARIUM IN TERTIUM DE ANIMA ARISTOTELIS,

IN DUAS PARTEIS DIVISUM.

IOANNE FASEOLO PATAVINO INTERPRETE.

PARS PRIMA.

QVOD autem non est sensus alius præter illos quinq;.

PRæcipua quidem Aristotelis in tertio hoc libro mens est, de ea loqui anima: quæ deligendi vim habeat. Id autem est, de ea, quæ rationis particeps, atq; intelligens in mortalibus reperitur. Quoniam & in tractatione hac tota, de anima ista, quæ in mortalibus extat, contemplari proposuit: quippe cum ex ea & ad præstantiores illas forsan non sine aliqua proportione attrahēdi simus. Neq; minima ex parte id ab ea præstetur, quæ in his rationis particeps existit. Cum itaq; in secūdo libro permulta de anima illa tradiderit: quæ cum aliis quoq; animalibus nobis cōmunis est: nunc in tertio præcipuum sibi propositum proponit de ea agere, quæ rationis particeps sit. Orditur autem a sensu: tum quo continuum sermonem suum, cum iis, quæ antea dicta fuerunt, efficiat: tum quo comparando facilius diuersitatem animæ rationem habentis illius respectu contemplemur. Prætereaq;, quo & quodnam rationis vestigium ad sensum accedat, consideremus. Quoniam ipsum impartibile: ipsum quadam ratione inseparabile: & id, vt suapsius percipiendi vim habeat, sensui cum anima commune videtur. & ille etiam intellectus qui in rerum actione versatur, sensu vti videtur. Inuestigat autē philosophus vel in ipso principio, nunquid alius præter quinq; in secūdo libro enumeratos, sensus sit. Vt ne cum & ex inductione, rationis eorum respectu discrimen considerauerimus, dubii simus: tāquam & alius quispiam nobis ignotus iam relictus fuerit. Ac quoniā scientiæ munus est: quatenus fieri potest: formas omnes eorum quæ cognosci debent cōprehendere. Vtileq; illud præterea est, comprobari sensum omnem suapsius percipiendi vim habere. Quoniam visus colorem hunc intuens, id quoq; sentiat, quod eum cognoscat. Neq; enim ratio ea est, quæ primo cognoscendi vim habeat. Quandoquidem particulare, atq; atomum illud est, quod cognosci a sensu potest. Neq; alius vllus sensus hanc habet vim. quoniam nulli ex aliis quatuor id datum fuit. Non est autem alius præter quinq;. Ita vt & propter id necessarium sit, nequaq̄ alium præter quinq; relictum esse sensum. Neco scilicet proprium vniuscuiusq; consensu percipiamus. Videturq; aut solum, aut in primis sensui illi, qui animalis rationis particeps existit, id philosophus tribuere, vt suapsius quadam ratione cognoscendi vim habeat. Ideoq; & in tertio libro id in medium affertur. Intellectus nanq; in primis, ac secundo loco rationis proprium, vt suapsius cognoscendi vim habeat: atq; eius vitæ, quæ a corporibus separabilis est. Corpus enim propter partitionem, cum aliæ alibi eius particulæ collocatæ sint, nequaquam eam habet vim, vt in seipsum conuerti queat. Quare sensu rationis speciem, atq; formam referente id agit: qui licet haud omnino: at quadam ratione ab omni corpore dissolutus est. Vnde itaque probatur, quod alius præter quinq; sensus non sit? (Dubitatio.) Neq; enim ex inductione fides fieri potest. Plura nanq; nobis immanifesta, q̄ manifesta aīalia sunt. Tū quidē mortalia. Tū vero quæcunq; coelestia reperiuntur. Neq; vero ex elementis id præstari pōtuit, vt propriе sensus vnicuiq; vnus cōcedatur: & vapor ille præterea sit: cui odoratus ascribi solet. & ignis quidē cōueniat visus, aeri autem auditus: reliquisq; reliqui, aquæ gustus ac terræ tactus. Neq; enim a solo visu, sed & a tactu quoq; ignis tanq̄ calidus cognoscitur. Haud notū itaq; est, nunquid & alia quoq; quæpiā in eo reperiatur qualitas, quā nos ignoremus: qa is nobis desit sensus qui eius percipiendæ, atq; comprehendendæ vim habeat. Vnde igitur quod quinque soli

Responsum

sint sensus Aristoteles comprobat? Ex viuaci illa perfectione, quæ in nobis est: & ex sensoriis, quæ non desunt. Deesse nanq; sensus aliquis posset: aut quia debilis, ac quasi arida vita illa facta sit: quæ nequaquam omnibus agere queat: aut quia instrumenta deficiant: quæ ipsa sunt sensoria. Si itaq; vita adsit perfecta: neq; vllum ex sensoriis desit: par, atq; cõueniens, atque adeo necessarium est, vt his omnes adsint sensus.

Interrogatio.

Quo autem pacto nobis perfecta definietur vita: atque ea quæ in mortalibus reperitur: de qua sermo est?

Responsum

Quãdoquidem motus intus initium facit. Primusq; natura motus secundum locum est: in iisq;, quæ ita mouentur perfectio mouentis vitæ inuestiganda est. Verum haud in iis, quæ ex aliqua tantum parte id agunt, vt ostrea: sed in iis, quæ seipsa tota mouentur. Neque in iis, quæ indeterminate mouentur, vt vermes, & pulices: sed in iis, quæ determinate. Neque in iis, quæ angustum habeant, quod determinatum, vt formicæ, & apes: sed in iis, quæ vim ad intelligendum, atq; excogitandum aptam, atq; accommodatam præ se ferant: & in iis præsertim, quæ rationi obtemperare queant: quæq; a ratione dirigi: atq; ita assuescere, vt quæ ab ea constituuntur perspicere valeant. Haud parum autem & vita quoq; illa, quæ sentiendi vim habet, obtinet perfectionis. Quæ hanc quoq; habet aptitudinem: vt cum ea quæ omnino seipsa præstantior, atq; excellentior, coniungi queat, id nanque excellentiæ etiam inditum est. Si itaq; hæc quidem perfectissima est: ex solisq; quinque illorum sensuum formis hæc definitur: necessarium quoque alium nullam reperiri sensus formam. At nequaquam me illud nunc dicere suspicens: quod in iis, quæ rationem participant, vita illa tantum, quæ sentiendi vim habeat, perfecta sit. In profunditate nanq; perfectio collocata est. Nanq; hæc quidem perfectissima est: & quæ in aliis rationi audit: & quæ determinatum illud præ se fert: quod ad excogitandum, atq; intelligendum promptum, ac paratum, non autem in angustum redactum sit. Imperfectum nanq; iam est, quod in angustum redactum: & quod indefinitum: & quod secundum locũ moueri non potest. Quod tamen huiusmodi est, vt haud tanquam id, quod præter naturam, sed tanquam id, quod secundum naturam, quæ extremo in loco posita vitæ sunt, atq; nõ sine quadam tum obscuritate, tum imbecillitate viuunt, definire valeat. Vnde & secundum naturam id imperfectum est: & eam obtinet potestatem, vt formas totas definiat. Quod quidem igitur, quatenus ad vitæ perfectionem spectat, in perfectis nullus desiderari possit sensus, satis superq; expositum fuit. Reliquum aũt est, vt consideremus, nunquid instrumentum quodpiam, quod desit, defectum hunc præbeat. Verum quoniam instrumentum quod sentiendi vim habeat, aut ex omnibus elementis mixtum esse necesse est, aut simplex: inuestigandum iam est, ex quibusnam simplicibus sensoria cõstare potesit. Quibusq; sensibus simplicia, & quibus quod mixtum sit, dandum est: & vtrum omnia sensoria, quæcunq; reperiri possunt, in perfectis animalibus insint. Quo neq; instrumentorum defectu sensum quẽpiam deficere, noscamus. Quandoquidem igitur per quædam media prima ipsa sensoria: non autem sine mediis, a sensilibus mouentur: perbelle ex iis, quæ in medio collocata sunt, sensoriorum naturam certis quibusdam motis philosophus noster assequitur. Nam cũ eam vtrumq; habeat vim, vt sensibilium actum recipere queat: mediaq; ipsa quasi innate, ac nõ sine continuitate actum ad sensoria perferant: suam cum illis innatam naturam, atq; permanentiam indicant. Exempli gratia pellucidum esse oportet, quod eam habet vim, vt visibile ipsum recipiat. Vtriq; igitur id inerit, medio, atq; sensorio. Neq; sine quadam conuenientia transitus ille ex altero fit: ita, vt vlla absq; vi, & sua ex natura fieri videatur. Ideoq; fere cum continuitate, atq; naturæ coniunctione fieri dicitur. Quare medium cum sensorio similitudinem obtinet. Quæ igitur media sunt? Alia quidẽ in nobis posita: vt in tactu, & gustu. Alia vero extrinsecus: vt in aliis sensibus. Ex iis vero quæ in nobis, alia quidem circa superficiem: quæ & media omnino mixta sunt. Quoniam mortalium animalium natura solido, atq; resistenti indiget propugnaculo: qđ haud facile patiatur: licet neq; immobile esse debeat. Quapropter haud simplex, sed mixtũ id existit. Ex illis aũt mediis, quæ extrinsecus locata, duo sunt simplicia, quæ eam habẽt vim, vt sensibilium actionẽ pducãt, aqua, & aer. Aut si mixta fuerint, horum omnino alterum in mixtione excellit. Neque enim ex terra constare valet: quia ea immobilis est: & cum difficultate quicquam patitur, aut eos recipit

actus,

actus, qui ab aliis veniunt. Neque ex igne, propter eius agentem vim: quæ eam habet vim, vt alia moueat: atque aliis potius quæ sua sunt largiatur: q aut vt ab aliis moueatur: quæq in illis sunt recipere queat. Quo igitur pacto mixtum illud medium existit, quod in nobis reperitur: & cum quod terrenum proxime excellat: tangibilium, atque gustabilium sensibiles recipit actiones? Nunquid quoniam viuax est: & leue, atque aptum ab ea reddi tur vita, quæ in nobis est. At quo præterea pacto fax illa, quæ in aere apparet pellucida est, atque sonum perfert? Nunquid quoniam ignis ille elementaris est? Videtur autem nunc ignis qui comburendi vim habet, atque admodum feruet, dimitti. Tanquam id, quod ex se sensorium non fit. Quo fax, quæ in aere existit, haud comprehensa fit. An id quidem commune cum omnibus. Nihil nanque absque caliditate sentiendi vim habet. Quod vero comburendi facultatem obtinet, nihil sentit. Quoniam itaque duo ex simplicibus media sunt, aqua, & aer. Sit nanque & quod elementare in aere aut commune quid, ex proximis, & sensoria. Habemus autem vtrunque, quæcunque perfecta existimus animalia. In perfectis itaq; animalibus non solum perfecta inest vita: sed & instrumentorum nullum deest. Neque sensus itaque vllus deesse poterit. Quod si ita sese habeat: quinque tantum erunt sensus. At præstantissimus ille Iamblichus multa nobis immanifesta animalia esse opinatur, tum diuina, tum nobiliora. Qui recte illud quoq; dicit: quod nequaquam opus est ex inductione sensuum numerum comprobari. Nam neque Aristoteles inductione nititur. Sed in vitæ perfectione suæ rationis vim omnẽ collocat: & in eo, q nullo nobis opus sit sensorio. Qui cœlestium quoque sensum præstantiorem fatetur: & absque vlla affectione concedicita vt intus totus excitetur: nihil que iis, quæ extra mouent, indigeat: sed ipse ex seipso, & quo permaneat, atque fit: & quo sensilia cognoscat, satis superque sibi sufficiat. Nunquid igitur plures quam quinque propter hunc cœlestium ponendi sunt sensus? Profecto potius is cum illis connumerandus non est: tanquam causa cum iis, qui inde deducti, ac deriuati sunt. Ac tanquam is, qui eam habeat vim, vt hos omnes comprehendat. Quandoquidem neque communem sensum, qui in nobis est: tanquam sextum quinque illis adnumeramus: licet inseparabiliter iis adiunctus sit. Neque vllam id aliam ob causam facimus, nisi quia eam habet vim, vt communiter comprehendat. Multo itaque magis quod ab omnibus seiunctum est: quod q; separabiliter, ac tanquam causa complectendi vim habet, adnumerandum non est. Præterea neque simpliciter diuersus ab his quinque cœlestium sensus est. Diuersitas nanque in rationibus collocata est. ex rationum q; discrimine & in sensibilibus quoque extat. Cœlestis vero sensus haud ea ratione diuersus: sed modo. Neque enim plura ibi reperiuntur sensilia, q quæ a nobis comprehendi possunt. Tota itaq; eius, quod propositum fuit, demonstratio, huiusmodi quædam mihi esse videtur: quæ vitæ perfectioni inhæret, atque nititur. In iis attamen animalibus, quæ neque offensionem passa, atque oblæsa sint, neque sese præter naturam habeant. Atque ea etiam id ratione confirmatur: q nullum ex instrumentis desit. Quod haud ex inductione, sed ex natura eorum instrumentorum, quæ sentiendi vim habeant, a philosopho comprobatum fuit. Nam duo quidem simplicia sunt: quæ in iis sensibus in vsu sunt: qui quæ procul nouerunt. Mixtum autem illud tactui datur. Quãdoquidem vel totum mortalis animalis corpus mixtum afferere licet. Reliquum vero iam illud est, vt necessario, gradatim, ac pedetentim dictionem hæc declarantem, interpretemur.

Dubitatio. Responsum Dubitatio. Responsum primum. Secundum Dubitatio. Responsum

CENTESIMAVIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

QVOD autem non est sensus alius præter quinq;: dico autem hos, uisum, auditum, odoratum, gustum, tactum, ex his crederet aliquis.

EXPOSITIO.

Hæc quidem, vt geometrice loquar, quæstionis propositio est. Suæ vero orationis confirmationem hinc philosophus orditur.

SI ENIM eius omnis, cuius sensus tactus, & nunc habemus sensum. Omnes nanque ipsius tangibilis, quatenus tangibile affectiones, tactu nobis sensibiles sunt.

Quandoquidem quatuor solæ sunt primæ passibiles qualitates, caliditas, frigiditas, siccitas, humiditas, ex quibus aliæ fiunt: vt in libris de ortu, atque interitu dictum fuit: quarum omnium comprehendendarum tactus vim habet: quandoquidem & primas illas omneis percipere valet. Tangibilia autem cuncta, quatenus tangibilia passibilibus figurantur qualitatibus: vt & in octauo naturalis auditionis libro id expositum fuit. Vnde dilucidum iam esse poterit, quemadmodum vere illud sumptum fuit, omnes tangibilis affectiones, quatenus tangibile existit, tactu cognosci. Quod si tactus, qui extremus, atque infimus ex sensibus est, tangibilium nullum dimittit ignotum: omnino forsan & vnusquisque reliquorum propriorum sensibilium nullum non percipiet. Id nanque ei consequens est, quod ab Aristotele cum positione pronunciatum fuit. Idque illud fuit: Si enim eius omnis, cuius est sensus tactus. Id nanque haud allatum fuit. Sed & alia quoque quædam quæ antecedunt, adducta fuere. Quia inquit, si deficit aliquis sensus, necessarium esse & sensorium quoque deesse. Præterea & tertium illud, quod in medio confirmat. Et si nullum deest in nobis sensorium. At communiter pluribus his omnibus quæ sumpta fuere philosophus respondendo inquit. Omnes itaque sensus habentur ab iis, quæ imperfecta non sint. Si nanque non deest nobis sensorium: quod tertio loco ex illis quæ sumpta fuere, collocatum fuit: quia aut absque medio sensibilia ipsa: aut per aerem, & aquam mediam ea percipimus: habemusque & quod tangendi vim habet: & mediorum illorum vtrunque, neque sensus iam deesse poterit. Quandoquidem positum fuit, quod si aliquis sensus desit: & sensorium quoque nobis deest. Hacque ratione ad secundum illorum, quæ ex positione præcesserunt: quod illud fuit, necesse siquidem desit aliquis sensus & sensorium quoque nobis aliquod deesse, allatum illud fuit, omnes itaque sensus habentur ab iis, quæ haud imperfecta sint. Ad primumque, quod illud est. Si enim eius omnis, cuius est sensus tactus, & nunc sensum habemus, id ipsum quoque adductum fuit: omnes nempe sensus habentur ab iis, quæ haud imperfecta sint. Quandoquidem ita comprehenduntur omnes, vt nullum omittant suorum, atque conuenientium sensibilium. Ex eo vero, quod tactu & nunc nos sensum habeamus eius omnis, cuius est sensus tactus: illa particula, & nunc, quæ addita fuit, illud indicatque & antea in demonstrationem trahebatur: quod scilicet soli quinque sint sensus. Tactum nanque ita perfectum possidemus, vt nullum ex tangibilibus dimittat ignotum. Quod ex eo philosophus confirmat, quod omnes affectiones tangibilis, quatenus tangibile: tactu nobis sese sensibiles præbent. Siquidem, vt dictum quoque fuit, eam obtinemus vim, atque facultatem, vt primas illas simplices qualitates, atque illas omnes quæ ex earum mixtione effectas passibiles dicimus, tactu cognoscere queamus. Si itaque tactus tangibilia omia cognoscit, necessarium & aliorum sensuum vnumquenque, eam habere vim, vt propria omnia sensibilia comprehendere valeat. Recte itaque omnes contineri dicuntur sensus in iis, qui quinque illos habent. Quippe cum neque plures sint: & vnus quisque nihil suorum sensilium, atque sibi conuenientium ignotum dimittat.

NECESSEQVE, siquidem deficit aliquis sensus, & sensorium aliquod nobis deesse.

Dubitatio. Id quidem secundum est, vt iam dictum fuit ex iis quæ præcesserũt, complexum. Qua vero ratione necesse esse dicatur, par, atque conueniens est, vt instemus. Propter quam enim causam, licet qui cernendi vim habet solus sensus deficiat: poteque sit vel aerium quoddam esse; visus instrumentum: non adest id ei, qui auditum habeat? Ita, vt sensorium quidem ipsi adsit: visio vero absit: quæ haud eo æque vtatur: atque illo quod cernendi vim habeat. Responsum Nunquid igitur duplex est sensorii defectus: alter quidem cum nequaquam subiectum adsit corpus: quod deficienti sensui vtile sit? Quemadmodum si nullibi sit ex se in quibusdam animalibus aer, aut aqua immixta. Alter vero defectus est, cum subiectum quidem adsit: sed haud exempli gratia, tanquam visibile. Neque enim frustra, & tanquam cernen- Secundum di vim habens subsisteret, in eo quod cernere, intuerive aptum non sit. Nunquid autem & in perfectis animalibus verior ista existit ratio? Vnde & nobis, non autẽ simpliciter Aristoteles dixit: si desit sensus, & sensoriũ quoque deesse. Nobis inq̃, qui quinque sensus habemus.

Nanque

Nanq; si alius vllus sit sensus: corpus etiã aliud aliquod haberet sensorium. Vel his iuxta aliud aliquod vtetur. Aliud vero instrumentarium reperiri sensorium impossibile est. Quandoquidem neq; aliud vllum reperitur corpus, quod interitui obnoxiũ præter quatuor illa sit: neq; cœleste corpus tanquam instrumentum diuinæ illi suæ substratum animæ est. Neq; enim illud ipsa respicit, tanquam quæ vtatur: sed tanquam id, quod eius totum sit. Verum neque iccirco hæc ita sese habere existimes: vt ex aliquo alio sentiendi vim habeant. Vel in perfecta nanq; vita, aliqua posset esse vis, quæ ea vteretur. Quapropter necessarium est: quibus hæc non adest, non tamen ob aliquam læsionem, aut imperfectionem, neq; ipsum inesse instrumentum. In perfecta nanq; vita omnes adsunt vires, atq; facultates. Naturaq; conuenienter omnia concedit instrumenta, nisi præter naturã animantia ipsa priuata fuerint. Cum contra præsente vi, atq; facultate ipsum desit instrumentum. Quamobrem neq; vsquam iudicatum fuit, deficiente sensorio, ipsam deficere substantiã, quæ sentiendi vim habeat. Sed econtrario si sensorium non desit, neq; ipsum sensum deesse asserimus. Atq; in nobis id in primis apparet: qui quinq; ipsos habemus sensus, perfectiq; sumus: vtpote qui motu etiam secũdum locum certo, atq; determinato, moueamur.

CENTESIMAVIGESIMANONA PARTICVLA.

ET quæcunq; quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt: quem habemus. Quæcunq; uero per media, & haud ea tangentes simplicibus interuallis. Dico autem, ut aere, & aqua.

EXPOSITIO.

Tertium id ex iis, quæ sumpta fuerunt, est. Ex quo & se confirmaturum, philosophus sperat, neq; sensorium, neq; sensum nobis deesse. Quandoquidem enim necesse est, aut dum nos sensibilia tangimus sensu fieri, aut per media. Diuisioq; hæc huiusmodi est, vt nihil reperiatur medium: aliterq; fieri non possit. Quoniam enim sensus vita est, quæ cognoscendi facultatem obtinet. Corporaq; ea, quæ extrinsecus collocata sunt, cognoscere valet: & per sensorium quod corpus existit id assequitur: quod quidem sensorium ea figuratur vita, quæ cognoscendi vim habet: ideo necessarium sensorium ipsum, aut sensibilia ipsa tãgere: aut p alia quædã corpora media sensibilia ipsa pcipere, atq; cõprehẽdere. Neq; enim id in vacuo assequi posset. Quo pferatur sensibilis actus ad sensorium. Sẽtẽtia nanq; Aristotelis est: quod & tactus p mediũ fiat. Verũ haud ita, vt extra ipsum sit mediũ: sed in nobis reperiatur. Ita, vt & ipsum eam vitam, quæ sentiendi vim habeat, viuat. Licet alterum ipsum præcipue sit sensorium. Si illud itaq; respiciamus, quod primo tangendo sentit: neq; tactus ipse absq; medio existit. Quatenus autem ad id spectat: quod simpliciter, ac quacũque ratione sentiendi vim habet, sine medio existit. Ac forsan ille qui appellatur consensus in nobis fit. Quando quæ in nobis sunt ex tactu sentimus: cum aliqua frigefacta, aut calefacta fuerit particula: præcipuumq; illud sensorium vim suam ad patiẽtem, atq; affectam particulam adpellit. Vitam igitur, quæ tangendi vim habeat, animalia omnia adepta sunt. Vitã vero illam, quæ per media sua sentit sensilia, licet ea non tangat: haud omnia. Quæq; id etiam obtinent: haud tamen iccirco sensilium omnem comprehendunt proprietatem. Neq; enim quæ odorandi vim habent, & audire quoq; valent. Neq; quæ soni cognoscendi facultatem obtinent, erga colorem etiam ita sese habent. Quo itaq; pacto determinatum fuit, & simplicibus interuallis, atq; his aere, & aqua, quæ mediis vtuntur, cognosci? & quod cum animalia vtrumuis eorum habuerint: vnumquodque eorum comprehendere poterunt: quæ per ea ambo media sensilia fuerint? Ita nanq; philosophus inquit. Quæcunque ,,
vero per media, & haud ea tangentes, simplicibus interuallis. Dico autem, vt aere, & aqua. ,,
Quod quidem igitur per duo hæc sola media, aerem, atq; aquam, ipse parumper progrediens demonstrabit. Illa vero particula, vt, adiecta fuit, cum dixit. Dico autẽ, vt aere, & aqua. ,,
Quo, vt opinor, illud demonstretur: quod haud duo hæc sola simplicia in medio collocata sunt: quæ sensibilium actum ad sensorium perferant: sed & quæ cuiusmodi ista sunt. Quemadmodum & fax illa, quæ vt aer est. & quæ compositæ quidẽ formæ sunt: sed exuperat aer, aut aqua: cuiusmodi oleum, & vinum, & nebulæ existunt.

Quõ cõsensus in nobis fiat.

Dubitatio.

Responsum

HABET autem ſeſe ita:ut ſiquidem per unum plura ſenſilia, diuerſa quæ inter ſeſe ſint genere, neceſſe eum qui habeat huiuſmodi ſenſorium, amborum ſentiẽdorum uim habere. Vt ſi ex aere eſt ſenſorium:& eſt aer,& ſoni, & coloris. Sin autem plura eiuſdem, ut coloris & aer,& aqua. Ambo nanq; pellucida. & qui alterum eorũ habet ſolum: ſentiet quod per ambo.

Si per vnum ex duobus illis mediis, qualecũq; illud ſit, plura ſenſilia in ſenſorium agere poſſunt: quæ diuerſa, inquit, inter ſe genere ſint: ita, vt ſub diuerſos ſenſus incidant. Neq; enim omnino genere diuerſa ſunt, calidum, & ſiccum, cum ambo tangibilia ſint. Sed color & ſonus, Quoniam alter viſibilis: alter vero audibilis. Amboq; tamen vel per aerem, quẽadmodum & per aquam ſenſilia ſunt. Redolenſq; præterea ſenſilium genus per vtrunq; ex mediis his agit. Neceſſarium itaq; eſſe philoſophus inquit, eum qui habeat huiuſmodi ſenſorium, aqueum inquam, aut aerium, aut quod ex altero horum elementorum exceſſu formam adeptum ſit: vtriuſq; ſentiendi vim obtinere. Atq; ita ſane loquitur, vt de duobus genere diuerſis verba facere perſpiciatur. Nam hanc ob cauſam, amborum, dixit. Icir,, Dubiũ. ,, coq;,& duo quædam attulit, inquiens. Et eſt aer ſoni,& coloris. Verum propter quam cauſam, quod iam dicebamus, talpa nõ intuetur, cum aerem habeat, quo audit? Curq; & Reſponſum pura pura non audit, cum id habeat, quo odoratur, ſiue aer, ſiue aqua exiſtat? Quoniam, reſpõdebo, neq; certum omnino eſt, neq; ſimpliciter verum affert, quod dictũ fuit. Sed in perfectis tãtum animalibus valet. Vnde, vt dictum fuit, de nobis etiam ſermonem philoſophus habebat. De nobis inquam, quoniam, & quæcunq; ipſi tangentes ſentimus, dixit. Nam cũ nobis perfecta ea adſit vita, quæ ſentiendi vim habet: neq; inſtrumẽta quæ ad tactum ſpectant profecto deſint. Neq; enim animal abſq; hoc eſſe poſſet. Cumq; neq; illa deſint inſtrumenta, quæ in perfectis animalibus ad eam pertinent vitam, quæ eorum percipiendorum vim habet, quæ per media comprehenduntur: licet alterum tantum mediorum adſit: attamen illi omnes, qui per media ſuam exercent actionem illo vterẽtur: vt exempli gratia, aqua, & aere, qui extra exiſtit. At cum haud adhuc oſtenderit, quod non ſola ſimplicia ſunt inſtrumenta, quæ in nobis reperiuntur: quæ ſenſibus illis, qui per media cõprehendẽdi vim habent, auxilium ferunt: ſed ex inductione tantum illud ſumpſerit, quod duo ſint media, aqua, & aer: nunc ſenſorium quidem aliquando vnum tantum ponit. Quod illud eſt, per quod plura illa, atq; diuerſi generis ſenſilia cognoſcuntur. Idq; facit Ariſtoteles dũ ſcribit. Vt ſiquidem per vnum plura ſenſilia, & quæ ſequuntur. Ita, vt plura ſint huiuſmodi media: & per vtrunq; eadem cognoſcantur: vt color & per aquam, & per aerem. Quod & tanquam verius diiudicat, præſertim cum & cauſam quoq; admoueat. Nam ambo pellucida eſſe inquit. Neq; enim quatenus, aer, aut quatenus aqua coloris perferendi vim habent: ſed ex illa pelluciditate. Statuit autem in prima illa poſitione noſter philoſophus, eũ qui vnum illud habeat, quod plura, atq; genere diuerſa perferre queat: eam habere vim, vt ambo quæ genere diuerſa ſint, ſentire valeat. Ita, vt de duobus, quemadmodum dictũ fuit, verba faciat. At in altera poſtea poſitione ſtatuit, eum, qui vtrumuis ex mediis habeat, illud ſentire per vtrunq; ſenſibile ſit. Verba nanq; illa in extrema particulæ poſita, dum per ambo dixit, ita interpretanda ſunt: vt is, qui alterum eorum ſolum habeat, illud ſenſu percipiat: quod per ambo etiam percipitur. Itaque, vt illud per vtrunque ſeparatim accipiamus: non autem tanquam ſimul. neq; ita, vt ex eo quod ex ambobus cõſtat. Perfectæ nanque illi vitæ, & quæ intuendo agere poteſt, ſatis ſuperq; eſt: ſi vel vtrumuis tantum pellucidorum adſit.

CENTESIMATRIGESIMA PARTICVLA.

SIMPLICIVM autem ex duobus his ſenſoria ſolum ſunt, ex aere, & aqua. Pupilla quidem enim aquæ. Auditus uero aeris.

EXPOSITIO.

Quia illud ſuperius Ariſtoteles ſumpſit, duo tantum eſſe media, aerem, atque aquam: vult & ſenſoria ex his duobus ſolis ſimplicibus conſtare. Quandoquidem tactus ſenſo-

rium compositum est. Ex quatuor namq; factum est elementis: atq; exuperat quod terrenum est. Vna vero cum tactu comprehenditur & gustus. Ex iis vero sensibus, qui per media quædam comprehendendi vim habet: pupilla quidem aquæ, auditus autem aeris. Odoratus vero alterius horum. Ac quia ex inductione philosophus comprobauit duo solā in nobis esse simplicia sensoria: atq; quia illud antea assumpsit, quemadmodum media duo sunt: eadem quoq; vel ratione demonstrauit: quod inquā duo sola sint simplicia sensoria. Quot enim, ac qualia quæ extrinsecus sensibilium perducēdorum vim habent: tot, atq; talia, quæ in nobis illorum actum recipere valent.

ODORATVS uero alterius horum.

Aut quia in nobis quidem aer, in piscibus vero aqua sit: aut quia medium, vtriusque in omnibus sit.

IGNIS uero aut nullius, aut communis omnium. Nihil namq; sine caliditate sentiendi uim habet.

Nullius quidem ille est ignis, qui comburendi vim habet. Communis autem omnium ignis ille, qui elementorum naturam refert. Sin autem hæc ita sese habent: & simplicia iuxta id, quod excellit, dici possent simplicia. Nanq; totum animal in vnoquoq; mortalium ex quatuor constat elemētis: & oīs præterea eius particula. Quare & sensoria quoq; cōstabūt.

TERRA uero aut nullius, aut in tactu in primis mixta est singillatim.

Nullius quidem illa simplex est. At in compositis reperitur, quæ admodum excellit. Quēadmodum in ossibus, & crinibus. In tactu vero in primis singillatim mixta est: quoniam & in aliis quoq;: sed haud perspicue. Apparet autem tanquam exuperans in tactu. Atque ita, vt alia quoque manifestentur. Nam id sensoriorum eorum proprium est, quæ sentiendi vim habent.

QVAPROPTER relinqueretur nullum esse sensorium, præter aquam, & aerē.

Hæc quidem dictio videtur quasi ad aliā referri, propter coniunctionem illam ἄν, qua græci vtuntur: & vsus hoc loco Aristoteles est. Nequaquam tamen ad ea omnia refertur, quæ antea dicta sunt. Neque enim ad ea pertinet, quæ de tactu, allata. Sed ad eam refertur dictionem, quæ superius scripta reperitur atq; inde incipit. Quæcunq; vero per media, & haud ea tangentes. Manifestiorq; dictio redderetur, si quemadmodum Plutarchus censet: hypotheticam illam coniunctionem ex communi quadam ratione, in omnibus iis, quæ præcedunt in ipsis verbis iam dictis, admoueamus. Quo ita dictio sese habeat. Si autē quæcunq; per media, & haud ea tangētes, duo sola simplicia interualla, aer, & aqua: tot autem & talia & quæ in nobis esse oportet simplicia sensoria: relinqueretur nullum esse sensoriū præter aquam, & aerem. simplex inquam. ,, ,, ,,

CENTESIMATRIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

HAEC autem & nunc habent quædam animalia.

EXPOSITIO.

Hæc intelligit duo illa simplicia: quæ vere aut ita excellunt: vt iam mixtio nō appareat. Quædam autem animalia dixit, propter ea, quæ a græcis dicuntur ζωόφυτα, hoc est, animalia plantas referentia: in quibus nullus est eorum sensuum: qui per media percipere possunt. Vnde neque aer, neq; aqua simplicia sunt sensoria. Quoniam in omnibus ambo non sine mixtione sunt.

OMNES itaq; sensus habentur ab iis, quæ non imperfecta, neq; mutila.

Id illud est, quod ad ea omnia assumpta, quæ præaccepta fuere, refertur. Si enim omnis cuius est sensus tactus, & nunc sensum habemus: & si desit aliquis sensus, & sensorium quoq; aliquod nobis desit: & si quæcūq; ipsa tāgētes sentimus, tactui sensilia sunt, quē ha-

bemus: quæcunq; vero per media, & haud ea tangimus simplicibus interuallis: dico autē, vt aere, & aqua: & si simplicium, ex duobus his sensoria solum sunt, quæ & nunc habent quædam animalia: omnes nempe sensus habentur ab iis, quæ haud imperfecta, neq; mutila. Vbi illud obseruandum, quod coniunctio illa nempe, aut ita nunc hic collocata fuit, vt quasi explendi, atq; ornandi vim habeat: aut ita, vt quasi ratione colligat: quippe cum & redditionibus, & conclusionibus quoq; apta, atq; accommodata sit. At cum verba illa Aristoteles admouerit, ab iis quæ non imperfecta: manifestauit, quemadmodum hunc omnem sermonem de perfectis animalibus habuit. Perfecta autem sunt, quæ eam obtinēt potestatem, vt dispofite, ac non sine ordine quodam progrediātur. Imperfecta vero, quæ eam non habent vim, vt progrediantur. Quæ imperfecta dicuntur, haud quia ea vita priuata sint, quæ eorum formæ cōueniat. Omnia nanq; quæ eiusdem speciei eiusmodi sunt. Sed quia eis illa desit vita, quæ animaliū generi quatenus animalia sunt, inest. Quatenus animali enim simpliciter, quod sentiendi vim habet, inest. Quibuscunq; itaq; non omnis illa sentiendi vis adsit: ea haud quatenus huiusmodi animalia: sed quatenus animalia simpliciter sunt imperfecta. Mutila vero dicuntur, quæcunq; atoma & ab eo deseruntur sensu: qui eis, quæ eiusdem sunt speciei, conuenit. Aut quia in ipso ortu, oblæsa fuerint: aut quia aliquo postea instrumento priuata sint.

APPARET enim & talpa, sub pelle habens oculos.

Licet enim hæc progrediendi vim habeat: attamen non intuetur. Verum id eam ob causam factum fuit, quia maiorem ipsius esse in ea, natura sibi curam habendam putauit: q̄ ipsius bene esse. Nam talpa facie terram effodit: atq; inde nutritur. Nunquid autem haud exacta huiusmodi causa est? quæ prouidentiam consequentem faciat: quæ tamen præcedere debet, tum ipsum esse: tum bonum illud, quod ad quæcunq; spectet. Verum propter animalium omnium permanentiam, non solum ea esse dicemus, quæ perfecta: sed & extrema, & media: cum nullibi vacuum implicetur: neq; medium inter ipsum progressum existat. Intelligendum itaq;, vt opinor, illud in talpa est: quod haud certa, atq; exacta priuatio eius facultatis, atq; actionis, quæ cernendi vim habet, in ea reperitur: sed perspicuæ, atque manifestæ tantum potestatis priuatio est. Nanq; ipsius compos, atq; particeps est: sed ita, vt tanquam per tunicas intueatur. Cuiusmodi quoq; nobis etiam consensus quidam luminis per palpebras fit. Neq; enim frustra sub cute animali illi oculi adessent: nisi & sub cuti agere etiam aliquid possent. Sed exiliter, atq; in tenebris ob imbecillitatem id eis datum est. Quemadmodum & quæ noctu vagantur, id asseruta sunt.

Dubitatio.

Responsum

CENTESIMATRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVARE nisi aliquod aliud est corpus, & passio: quæ nullius sit eorum, quæ hic corporum: nullus deesset sensus.

EXPOSITIO.

Eam sane, quæ hactenus dicta fuere, habuerunt vim: vt id ipsum demonstrarent: solos inquam quinq; esse sensus: iisq; qui hos habent, nullum deesse. Vnde & ita hæc adducta fuere: vt quasi concludant, atq; colligant: quæ antea erant dicta. Nam ad finem vnum spectant. Particulaq; illa, Quare, huiusmodi est: vt concludendi facultatem obtineat. Demonstrat autem & alio modo, quod a principio propositum fuit. Quæ nanque hactenus dicta fuere, eam confirmabant quæstionem: quæ ex perfecta vita sentiendi vim habente, & ex illa indeficienti instrumentorum redditione exponebatur. Hæc vero dictio ex ipsis sensibilibus idem mihi nobis in memoriam reuocare videtur. Si nanq; quinque sola sunt simplicia corpora: vt in tractatione de cœlo expositum fuit. Omnesque sensus circa horum substantiam versantur: ita tamen vt quo ad qualitatem, aut quantitatem, aut aliquam nouem illorum generum (quæ accidentia sunt) proprietatem spectat, accedant. Substantia nanq; huiusmodi est, vt ratione, atque intellectu, non autem sensu cōprehendi possit. Patet, quēadmodum nullus deficeret sensus. Quinque nanque hi sensus eam habent potestatem, vt quinque illa corpora, quo ad proprietates ipsis conuenientes spectat, cognoscāt. Si itaq;

Sententiam hāc agnosce

neque

neq; corpus est aliud vllum, præter illa quinque, vt iam demonstratum fuit: neq; passio,
quæ vllius sit eorum corporum, quæ hic reperiuntur. Vbi illud adnotãdum est, quod pas-
siones philosophus intelligit, formas illas, quæ post substantiam accedunt: & circa eam
collocatæ sunt: vt figuras, & magnitudines, & motus, & colores, & sonos, & odores: quæ
formæ sunt aliis substantialibus appensæ, & propter hanc quoq; causam in illis subsisten
tes: vnde & passiones quoq;, affectionesve vocatæ sunt. Hocq; loco corpora vocat, non so
lum quæ sub lunæ reperiuntur globo: sed & quæcunq; in toto mundo extant. Si itaq; im
possibile est, aut corpus esse aliud, aut passio alius corporis: quia ex his omnino sensilia
constent: quemadmodum ille iam confirmare posset, qui exactam, atq; certam substantiæ
eorum adeptus erit scientiam: ex qua & consequentia omnia qualia, ac quanta sint cogno
sceret: nullus iam deesset sensus.

Passiones quas Aristoteles vocet.

CENTESIMATRIGESIMATERTIA PARTICVLA.

AT VERO neq; communium pote est esse sensorium ullum propriũ: quæ uno-
quoq; sensu sentimus secundum accidens. ut motum, statum, figurã, magnitudinẽ,
numerum unum. Hæc nanq; omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu.

EXPOSITIO.

A nobis iam determinatum est, quorumnam sensus per se sit: a quibus sensorium affi-
citur. Quorumq; per accidens. Ita, vt sensibili insint: nequaquam tamen sub eundem sen-
sum cadant. Quemadmodum visus per se quidem illud bilis flauum sentit: per accidens
autem illud amarum. Nam afficitur a flauo, ab amaro uero minime. Nam id quoq; perci-
pi dicimus: quia in bile vna cum flauo insit. Atque id tunc accidit cum amari ipsius pro-
prius adsit, non sine eo, qui antea effectus attamen est, sensus. Ita, vt flauum spectando, &
de amaro quoque aliquid anima cogitet. Determinatum autem fuit, quemadmodũ quod
per se duplex est: aut præcipue, & per seipsum sub sensum cadens: aut secundo loco, & fe-
re causam consequens. Quod agit quidem & ipsum in sensorium: sed vna cum alio, quod
omnino præcedat, Quoniam rei magnitudinem, atq; figuram visus cernit: sed propter co-
lorem quadam ratione afficitur tum a magnitudine, tum a figura: licet ita, vt & quæ colo-
rata sunt vna cum colore agant. Quæ quidem igitur præcipue secundum se sensilia, ea
sunt, quæ vniuscuiusq; sensus propria. Quæ vero secundum se quidem, sed quæ cũ pro-
priis præcipuis secundo loco cognoscuntur, ea sunt, quæ cõmunia dicuntur. Quæ haud
vno solo sensu, quemadmodum propria: sed pluribus, aut omnibus cognoscuntur. Cum
itaq; philosophus demõstrarit, minime vllum nobis deesse sensum: quia neq; alius præ-
ter quinq; sit: fere instantiam soluit: quæ statuit vel communibus proprium aliquem assi
gnandum esse sensum. Tanquam secundum accidens vnusquisq; ex quinque ea cogno
scat. Nam cum amarum visus in bile secundum accidens sentiat: alius est, qui secundum
se id cognoscat: isq; gustus est. Vnde necessariũ est, & cõibus propriũ adesse sensum: si alii
secundũ accidens ea pcipiunt. Id aũt qđ secũdũ accidẽs ab vnoquoq; eorũ quinq; cõiter co
gnosci diceret, qui sensum illũ munire vellet. Quapropter & ita, quoq; Aristoteles locutus
est. Quæ vnoquoque sensu sentimus secundum accidẽs. Ita, vt id ab eis dici intelligamus:
haud tamen verum existere, quod secundum accidens id fiat. Quemadmodum cõfestim
demonstrat; eum tamen antea demonstrarit, quæ communia ea sint. Ea nanq; omnia mo
tu sentimus. Quia aut sensorium aliquid a sensibili patiatur: tanquam disiunctum, aut col
lectum: aut & absque affectione secundum actum extrinsecus, dum actum sensibilis reci-
pit, quemadmodum aer lumen. Anima vero quæ sentiendi vim habet, ex sensorii affectio-
ne, vt dictum fuit, sentit, Atque is ille est actus, qui extrinsecus accedit: hicq; ille animæ ap-
pulsus, qui cognoscẽdi vim habet. Quia extrinsecus excitatur: atq; in ea, quæ extra collo-
cata sunt, dirigitur, A communibus quidem igitur mouetur, & patitur quilibet sensus. Ab
iis vero, quæ secundum accidens nulla ratione. Quare quæ communiter sensilia nõ sunt
secundum accidens sensilia. Neq; propter hanc causam alium æquum est, requirere in ip-
sis sensum. Atq; adeo ex necessitate haud alius aliquis esset iis determinatus proprius sen

Quod per se sẽsu duplex

ſus:quippe cum plures ipſa per ſe cognoſcant:propter affinitatem illam,quã inter ſe mutuo ſeruant.Opponitur nanq; quod proprium communi. Communiſq; illa vis, quæ in pluribus reperitur,nequaquam ex altera parte iis opponi poſſet,ita,vt & propria quoque ſit.exempli gratia,magnitudo motui.Quod nanq; & tanquam magnitudo in ſenſorium agat,ſenſibile ipſum:detrimentum illud indicat,quod a niue tanquam,viſui fit:vbi per immenſum agrorum ſpatium diffuſa fuerit.Prætereaque & ſonus ille,qui ex magno lapide magis percutiat,id quoq; apertius declarat.

QVARE & figuram. Magnitudo nanq; quædam & figura. Ipſum uero quieſcens,quia non moueatur.Numeruſq; negatione continui,& propriis.

Subiecti nanq; ratione,tanquam materia magnitudine vtitur. Quemadmodum & mẽſæpedem lignum dicimus.Quoniam ſub quali omnis eſt figura.Quo itaq; pacto,motu: Non quia ſenſilia omnino moueantur:ſed quia quod mouetur ab eis mouetur.Cum igitur magnitudinem,& figuram motu cognoſci dixerit:ipſum quieſcens,quia non moueatur,inquit.Quo explanet,qua ratione illud,motu,dictum fuit. Quoniam inquam haud quia ipſa moueantur.Ipſum nanq; quieſcens,licet non moueatur:attamen cognoſcitur. Quia tametſi ipſum non moueatur:attamẽ ſenſum mouet.Neq; enim,vt arbitror,inquit, ex priuatione motus ipſum quieſcens cognoſci:quia non moueat:quemadmodum tenebræ viſum non mouent.Antea nanq; dictum fuit,quemadmodũ omnia motu ſentimus, & ipſum etiam ſtatum.& qua ratione nunc dicatur.Haud quia ſcilicet ſtatus ipſe moueatur:ſed quadam potius ratione afficiatur ſenſorium:& ad actionem vita illa, quæ ſentiẽdi vim habeat,prouocetur.At neq; numerus in negatione continui,tanquam in priuatione collocatus fuit.Nanq; numerus per ſe ſenſibilis:quemadmodum ipſum vnum. atq; eam habet vim,vt ſenſum mouere poſſit.Haud vero ita cognoſcitur,vt tenebræ:quia viſus ad eas cernendas non accedat. Aut quemadmodum quod ſine ſono auditu cognoſcitur. Verum quandoquidem opponitur quod vnum multitudini: atq; ita vt multitudo colligat ſimul illud vnum,quod continuum,iuxta vnumquodq; eorum ex quibus conſtat multitudo. Quoniam in ſenſibilibus ipſum vnum,tanquam continuum,eſt vnum. Haud tamen in omnium collectione,quia continuum,vnum apparet.Nanq; numerus cum vnus exiſtat:non ſine diuiſa illa collectione,& vnus eſt,& cognoſcitur. Nequaquam autem,tanquam continuus. Atq; id indicat illa continui negatio:quod haud tãquam ſolum vnum. Id nanq; omnino continuum in ſenſibilibus. Sed tanquam id,quod in collectione multorum,quæ huiuſmodi collocatum ſit. Ita,vt collectio continuitatem reſpuat. Illud vero & propriis,haud ad numerum mihi referendum videtur:ſed ad id,quod ſuperius dictũ fuit. Ita,vt iungas cum eo.omnia enim hæc communiter ſentimus,id & propriis. Quoniã hæc quidem mouent,quæ communia ſenſilia,Nam hæc propria illa,vt iam dictum fuit, tanq̃ præcedentia,atq; agmen ducentia,conſequuntur.

VNVSQVISQVE enim unum ſentit ſenſus.

Præcipue quidem proprium,quod vnum ſpecie exiſtat,exempli gratia in viſu. Vnum nanque color,aut lumen.& ſonus in auditu.& in tactu præterea vnum:quod ex paſſibili qualitate,aut alia quacunq; ratione determinatur. Licet cõmune non habeatuus nomen.

CENTESIMATRIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVARE patet, quod impoſſibile cuiuſcunq; proprium eſſe ſenſum horum, ut motus. Sic nanq; erit.

EXPOSITIO.

Nanq; ſi aliquis eſſet ſenſus communium ſenſilium proprius, diſtingueretur, atque diuideretur reſpectu aliorum: & nullus ante illum ſecundum ſe ageret. Nunc autem agunt, & mouentur ab ipſis. Quare ſi vllus eſſet eorum proprius: ſic alii ſeſe haberent ad illa.

Quemadmodum

QVEMADMODVM nunc uisu dulce sentimus. Id autem quoniam amborum habemus sensum.

Secundum accidens scilicet. Quoniam amborum habemus sensum. Diuerse profecto. Nam colorem visus, dulce autem gustus respicit.

QVO cum coincidant, cognoscimus.

Quo dixit scilicet sensu: pro eo, quod est, secundum quod. Ex eo quod duos diuersos habeant, cum concurrant. Id nanq; illud coincidant, significat. Quo simul idem & tanquam flauum, & tanquam dulce nos sentire, cognoscamus. Quando flauum id, dulce quoq; existit.

SIN autem non, nullo pacto. Sed uel secundum accidens sentiamus. Exempli gratia, Cleonis filium, non quia Cleonis filius. Sed quia albus. Id autem euenit filio Cleonis esse.

Nisi ex concursu diuersorum sensuum, non fit amborum simul cognitio. Quemadmodum cum nos flauum aspexerimus, & tanquam dulce illud idem iudicemus. Quia iam ex cõcursu in eodem senserimus. Hac enim ratione & quod Cleonis filius, ille qui accedit, sit, scimus: quia eum admodum album esse viderimus. Haud attamen nunc quod Cleonis filius sit, audimus: sed antea id sensu percepimus.

COMMVNIVM uero habemus sensum iam communem, non secundum accidens. Nequaquam itaq; sunt propria. Nulla nanq; ratione sentiremus. Sed ita, quẽadmodum dictum fuit, Cleonis filium nos intueri. Quae uero inter se propria secundum accidens sentiunt sensus.

Quoniam cum intueris quod flauum est: & magnitudinem quoq; eius consideras, aut motum. Agit q; tam visus iudicando, vel in magnitudinem quoq; : dum & eius quoq; colorem cernit. Atq; id, illa particula iam, indicat. Communem autem, inquit philosophus, communium sensum. Non quia in illa multorum collectione contrahendo agat: sed quia vnicuiq; illorum multorum adsit: propter mutuam eorum affinitatem. Neq; enim ita diuisi sunt sensus, vt nihil inter sese commune habeant. Vnde & quod vnicuiq; proprium, & quaenam ea sint, cognoscunt. Alio itaq; modo communis dicitur sensus: qui in illo multorum concursu iudicat idem & dulce, esse, & flauum: cum simul quidem circa mel, & visus tanquam circa flauum agat: & gustus tanquam circa dulce: neuter autem circa vtrunque: sed alter in vnum duo contrahat. Quem communem appellamus sensum: quia in illo propriorum concursu plura simul iudicet. Alio autem modo cõmunis dicitur sensus, qui eam habet facultatem, vt communia comprehendere valeat. Quippe cum vnusquisq; praeter proprium & commune quoq; habeat. Quemadmodum duos habere pedes communiter hominibus inesse dicimus, quoniam vnicuiq; inest. Illo autem modo communiter digitorum quinquenanum asserimus numerum: quippe cum simul non sine quadam collectione existant. Concludit itaq; noster Aristoteles, quod non est proprius vllus communium sensus. Nullo nanq; pacto ea sentiremus. Sed nũquid ita, quemadmodum dictum fuit. Quia Cleonis filium hic album viderimus. At neque ad id referre possumus: quod antea senserimus. Nam quia eorum proprium non habemus sensum: nunq; ea ex se cognosceremus. Quo itaq; pacto secundum accidens sentiunt sensus?

Cõis sensus vno modo.

Cõis sensus alio modo.

NON quatenus ipsi: sed quatenus unus. Cum simul sensus in eodẽ fiat. ut, quod bilis amara, & flaua.

Tametsi corporum formam referant: quoniã inseparabiles a corporibus vitae hae sunt: attamen apparet & in eis, quod commune cum illa substantia est: quae sine corpore existit. Quia incidit in disiunctionem coniunctio. Nanq; hae perspicue inter se diuisae sunt. Vt indicat, actus ille proprius vniuscuiusq;: qui circa aliquod determinatum agit. Et absq; vlla

Cõis sensus in qbus collocatus.

partitione iunguntur. Quemadmodum contra sensus, qui ea simul cognoscit: quæ cũ diuersa sint, a diuersis quoq; sensibus comprehẽdi debent: manifestat. Neq; enim visus eam habet vim, vt quod dulce est percipiat: neq; gustus quod flauum. Sed tamen vnus quidã, atq; idem est: qui ambo simul cognoscit. Neq; eum etiam fugit eorum diuersitas: atq; amborum in eodem conuenientia. Isq; communis appellatur sensus: quippe cum in impartibili quadam, atq; mutua omnium coniunctione collocatus sit. Neq; enim alia ratione, q̃ cum vnoquoq;, quod vnicuique proprium sit, cognoscit. Quatenus quidem igitur diuisi sunt, quod vnicuique proprium cognoscit. Ex impartibili vero illa eorum coniunctione: quando non solum multi, sed vnus quoq; omnes sunt: & quæ mutua sunt, cognoscunt. Secundum accidens quidem cognoscit, quatenus diuisus est. Per se vero quatenus vnus. Hoc enim pacto, vt opinor, Aristotelis verba exponere debemus. Quæ inter se propria secundum accidens sentiunt sensus. vt visus quod dulce. & gustus quod album. Quia nanque dixit, quæ inter se, & quæ aliorum sint, manifestauit. Non quatenus ipsi, inquit. Hoc est, haud cum vnusquisq; ipse per seipsum agat. Quando & tanquam diuisi agunt. Tunc enim neq; secundum accidens. Sed quatenus vnus, atq; coniunctim. Nam plures illi circa id, quod proprium vnicuiq;, & in vnum impartibile contrahuntur. Tunc enim secũdum accidens, quæ inter se propria cognoscunt, dum iunguntur, atq; in vnum contrahuntur. Nam vnus ille per se omnia cognoscit: illi vero tanquam diuisi secundum accidẽs. In vnũ autem rediguntur, cum simul fiat sensus de eodem. Exempli gratia de bile, quod amara, atq; flaua. Opus nanq; est, & visum flauum illud bilis, & gustum amarum, simul sentire. Quo cum communis ambo per se cognoscat: vterq; eorũ per accidens, quæ alterius sunt, percipiat. Quod nanq; communis ambo per se tunc cognoscat, indicat, dum infert.

NEQVE enim sane alterius ipsum dicere, quod ambo unũ. Quapropter & decipitur: & si sit flauum, bilem arbitratur esse.

Ambo, hoc est, flauum, & amarum. Quoniam igitur, quod ambo passum sit, haud ad alium sensum nouisse spectat: q̃ ad eum, qui vtrũq; per se cognoscit: ideo etiam decipitur. Et si sit flauum bilem arbitratur esse. Tunc inquam, cum haud ambo simul agant: sed solus visus, propter priorem illum amborum cõcursum, qui iam factus est. Atq; in illa prioris actione. Qui simul quoq; refert quod reliquum est ad cõmunem. Verum ita, vt interdum id vere, aliquando autem falso ab eo fiat.

CENTESIMATRIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

INVESTIGARET autem aliquis, cuiusnam causa plureis habemus sensus, & non unum solum.

EXPOSITIO.

Communium subintelligere debemus. Perbelle nãq; Plutarchus philosophus nouit, quod haud nunc simpliciter Aristoteles inuestigat, propter quam causam haud vnum tãtum habemus sensum, sed plures. Huius nãq; rei aliæ sunt causæ, vt diuersa sensibilium multitudo: partibilisq; illa geniti corporis ad diuersos sensus aptitudo. Sed propter quam causam communia pluribus percipimus sensibus: non autem vno solo. At & causæ redditio inuestigationem ipsam notam, atq; manifestam reddit.

NVNQVID quo non lateant consequentia, & communia, ut motus, & magnitudo, & numerus?

Quod nanq; omnibus sensibilibus, quatenus sensibilibus, insit motus, & aliorũ vnũquodq; inde cognoscimus, quod sensus omnes hæc percipiant. Inde nanq; simul q̃ diuersum communium vnumquodq; ab eo quod vnuiuscuiusq; proprium: & quod ita diuersum, vt communiter omnia consequatur, nouimus.

SI NANQVE esset uisus solus & ipse albi, lateret magis. & uiderentur idem esse omnia. quia consequuntur inter se simul color, & magnitudo: Nunc autem quoniam

niam in altero sensibili cōmunia insunt, manifestum facit, quod aliud quid unumquodq; eorum.

Loco coloris, nunc album protulit. quemadmodum subinferens manifestat. quia cōsequuntur inter se simul color, & magnitudo. Erpropter hanc causam minus nouisset magnitudinem. quippe quæ haud vna & cum alijs sensibilibus existat. cum solo nanq; colore videretur. Neq; enim tunc ita cum albo, vt & in nigro appareat. Sed cum colore. Cū quo idem videri posset: non solum ratione, sed etiam subiecto, quia alia quoq; consequitur tū color, tum magnitudo. At quam ob causam, & nunc, lateret magis, Aristoteles dixit, & antea quoq; aut qua ratione minus lateret: cum & nunc etiam quadā ratione lateat? Nunqd quoniam & nunc exactam diuersitatem communium sensilium respectu propriorum ex ratiocinatione, non aūt sensu capimus, atq; eligimus? Neq; enim diiudicat sensus: nisi tanq̄ genus diuersum sit, quod commune ab iis, quæ propria dicūtur. Quēadmodū color sese habet respectu ipsius albi, atq; nigri. Quod ratio arguit propter generum diuersitatem.

Dubitatio.
Responsum.

CENTESIMATRIGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVONIAM autem sentimus, quia cernimus, & audimus: necesse aut uisu sentire, quia cernit, aut alio. Sed & idē erit ipsius uisus, & subiecti coloris. Quare aut duo eiusdē erūt: aut ipse ipsius. Præterea uero aut & alius esset uisus sensus: aut in infinitum progrederetur: aut ipse quidam erit ipsius. Quare de primo id faciendum.

EXPOSITIO.

Totum, vt iam dictum fuit, philosophi propositum, in tertio hoc libro in humanam dirigitur animam. Quapropter & a principio tanquam de hominibus inuestigans, ad nosq; referens, sermonē habet. Nam & nunc habemus sensum, dixit, & tactu nobis sensilia sunt. Et si desit aliquis sensus: & sensorium quoq; aliquod nobis deesse. & quæcunq; quidem ipsa tangentes sentimus, tactu sensilia sunt: quem habemus. Atq; quoniam perfectam nostram sentiendi vim habentem vitam demonstraret, eum quoq; sermonem in mediū adduxisse videtur: quod haud plures in perfectis animalibus, q̄ quinq; sint sensus. & quod neq; communium proprius aliquis sensus sit. Quo quātum ad sensus spectat, nihil in homine desiderari posse declaret. Verum id cum alijs quoq; permultis animalibus commune est. Sentire vero quod sentimus: id solius hominis proprium mihi esse videtur. Huiusmodi nanq; vis, quæ est in seipsam conuerti, eius est animæ proprium: quæ rationis particeps existit. Atq; inde demonstratur: quod ad sensum vsq; nostrum, quod rationis particeps peruenit. Siquidem vel hominis quoque sensus eam habet vim: vt seipsum percipere queat. Quod nanq; sentit: quodam pacto seipsum cognoscit: cū q; sentiat, seipsum cognoscat. Hancq; ob causam in seipsum cōuertitur: ipsumq; suiipsius est. Ac iam multo magis, quod separabile est a corporibus id indicat. Nam corpus omne cū alias alibi suiipsius particulas collocatas possideat: nulla ratione in seipsum coire posset. Quod enim huiusmodi est, in impartibile colligitur. Omne autem corpus partibile est. Noster itaque sensus rationis particeps est. Nanque vel ipsum quoque corpus præclara cum ratione figuratum est. Atq; est: quod tamen Iamblichus inquit: ambiguus noster sensus cum eo, qui ratione caret. Licet totus ad corpus vergat: nam & in seipsum colligitur. Nequaquam tamen ea ratione, quemadmodum intellectus: neq; quemadmodum ratio. Neq; enim eam sensus habet vim: vt substantiam, & vim cognoscere queat. Neq; a seipso omnino excitatur. Sed suā tantum actionem cognoscere valet: & quando agit. Agit autem cum a sensibili quadam ratione mouetur. At cum Aristoteles tanq̄ omnium confessione sumpserit ex nostro illo cōsensu: quod nos sentiamus, quod cernimus: & eodē modo quod audimus, in alijsq; eodē modo: cōfestim demōstrat: q d haud aliquo vllo sensu id facimus: sed eo ipso sensu, quo sentimus. exēpli gratia visu, quod videmus. Idē nāq; sensus in huiusmodi sensu est: q tū visus, tū subiecti coloris existit. Id autem est: huius coloris: qui quidē color visui nunc subiectus est. Vnde quod neq; ratio sit: quæ id per se cognoscat, demonstratur: neq; alius vllus sen-

sus,Neq; enim ratio eam habet vim: vt atoma ex se cognoscere valeat. Neq; alius sensus, qui colorem, aut lumē percipiat, reperitur. Quoniam id visus propriū est sensibile. Quod vero eum cognoscit sensum: qui eam habet vim: vt colorem hunc intueatur: tanquam intuentem: & colorem quoq; qui cernitur, cognoscere necessarium est. Vna quidem igitur hæc est demonstratio: quæ ex propria natura vniuscuiusq; sensus sumpta fuit. Quæ in proprium sensibile directa fuit: atq; in eo perfecta est. Altera autem ex deductione ad impossibile fit. Nanq; si alius sensus sit: qui visum cognoscat, quod cernat: consequens iure est: & illum cognosci agentem: quod agit. Quod si vnicuiq; horum quinq; sensuum datum est: multo magis id ille consecutus erit: qui eam habet vim, vt non solum sensilia: sed ipsos quoq; sensus comprehendere valeat. Cognoscetur itaque, aut ab alio, & is, & ille ab alio. Ita, vt ex infinitate contingat euerti huiusmodi consensum: cum nihil sit primum. Aut aliquis erit sensus: qui eam habeat vim, vt seipsum cognoscere valeat. Sin autem id ita sese habet: & visui, & vnicuiq; ipsorum quinq; id dandum est. Siquidem omnino aliquis sensus est: qui ita aptus, atq; paratus est, vt suipsius percipiendi vim habeat. Si nanque & tanquam rationis particeps: at & primi quoq; rationis participes erunt. Cum & fictus insuper ille sit sermo: qui alios sensus præter quinq; illos ponit. Tum ob ea, quæ antea dicta sunt. Ex quibus quæ perfectio in quinq; illis collocata sit ostendebatur. Tum quia omnis sensus in primis alicuius sensibilis: non autem ipsius sensus est. Nanq; cum ipsius sensus sit: & sensibilis quoq; ipsius, cuius est sensus existit. Propriū q; aliquod habet sensibile, quēadmodum & vnusquisq; ipsorum quinq;. Quid igitur? nunquid sensui illi, qui communis dicitur, munus id præstans dandum est? Vel nec quicquam solus ipse communis cognoscit: sed vna cum vnoquoq; illorum quinq; agens. Et visum itaque cognoscit: & colorem circa quem visus agit, vna cum ipso visu cognoscit. Haud ad solum igitur cōmunem spectat sensum: sed & ad vnumquenque eam habere vim, vt seipsum cognoscere valeat. Licet id puriori quadam ratione ipsius communis sit. Quandoquidem & magis indicat quod separabile est.

CENTESIMATRIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

HABET autem dubitationem. Si nanq; ipsum uisu sentire, est cernere. Cernitur autem color: aut quod habet. Si intuebitur aliquis ipsum cernens: & colorem habebit ipsum cernens primo.

EXPOSITIO.

Quandoquidem sensum ipsum eam habere vim demonstrauit, vt seipsum comprehēdere valeat, in illo cernendi consensu, dum cernit: dubitat aduersus hanc positionem. Quoniam nanq; quod cernitur, color est: aut quod colorem habet: quo itaq; pacto nōne & visus, aut color erit: aut colorem habebit? siquidem & ipse quoq; cernitur. Cernitur enim si a seipso cognosci potest. Illa vero particula primo adiecta fuit: cum dixit, & colorem habebit ipsum cernens primo: quo inquiunt, coloratum corpus indicaret: ad differētiam illius formæ quæ sine materia in illo sensu innascitur. Forma nanq; illa coloris, quæ in sensu recipitur: non primo, sed ex ipso sensibili fit. Primo itaq; illa est, quæ in sensibili reperitur. Verum, vt opinor, rectius est, vt illud primo, pro eo, quod est, secundum se interpretari. Quoniā tametsi ipsum gustabile colore affectū sit: at haud quatenus gustabile colore affectū est. Quod vero visibile illud est, quod secūdū se colorē habet. Nāq; vel ipsum lumen tanq̄ color, acceptū fuit. Quoniā ipse dubitationē soluens, & visum quadam ratione colore affectum esse dicet. Ideo haud æquū in dubitatione sumptū fuisse: quod in solutione accedit.

CENTESIMATRIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

MANIFESTVM itaq; quod haud unū ipsum uisu sentire. Nanq; cū nō cernimus uisu: iudicamus & tenebras, & lumē. Sad haud eodē modo. Præterea uero & ipsum cernēs, est quasi colore affectū. Sēsoriū nāq;, recipere ualet sensibile sine materia unū quodq;. Ideo & abeūtibus sensibilibus, insunt sensus, & imaginatiōes i sensoriis.

EXPOSITIO.

Duabus rationibus dissoluit, quod dubitatum fuit aduersus id, quod est, visum seipsum

sum sentire. Primo quidem quoniam non quia eam vim visus habet, vt colores præcipue comprehendere queat: propter id non & alio quodam modo quædam cognoscit. Ex eo itaq; quod non cernat, visus iudicat: cum periculum faciat: atque sub se sensile non cadat. Quemadmodum cum tenebræ fuerint. Tunc enim quod tenebræ adsunt: & quod non cernimus, sentimus. Si itaq; hic quia non cernimus, quod non cernimus, visu iudicamus: multo magis dum cernimus, ipsum id, quod inquam cernimus, iudicamus. Recte igitur, haud vnum ipsum visu sentire. Primo quidem, quia non solum colores illos cernimus: qui luminis compotes sint; sed & ipsum quoq; lumen solum, Videmus nanq; aerem lumine imbutum. Deinde quoniam & tenebras, licet alia ratione, visus percipit. Prætereaq; quippe cum seipsum quodam pacto non cernat: atq; cernat, Tuncq; agat, cum cernit: atq; simul propriam sentiat actionem. Dumq; non cernit, neq; omnino absq; vlla actione existit. Neq; enim simul sentiret. Quoniam in actione quadam iunctus ille sensus collocatus est. Sed dum cernere nititur: & quia nititur agit: non inspectionem, sed experientiam esse dicimus. Ita, vt consensus ille tunc haud inspectionis sit: sed experientiæ quasi aberrãtis. Ideo & quod non cernat, iudicat. At & alteram quoque solutionem affert, ei acquiescens, quod colorum cognoscendorum vim visus obtineat. Licet enim non semper, at quia quæ colore affecta sunt, sentit, recipiens sensibilis formam, atque prope illam permanens, quemadmodum & omnis alia cognitio, eius quod cognosci potest, forma, fingitur, atq; figuratur: ideo & ipse quoq; visus quadam ratione colore affectus est. Atq; tunc itaque seipsum tanquam colore affectum intuetur. Quapropter non patitur, sed agit colores ipse visus, neq; id efficiendo, sed iudicando facit. Ideoq; neq; quod cognosci debeat extrinsecus sibi expositum, sensus is recipit. Sed ipse quidem sensus prope illum rationum appulsum permanet propriam, atq; conuenientem cum eo, quod cognosci debet, rationem aggrediens. Aggreditur autem, cum patiatur ipsum sensorium antea ab ipso sensibili. Quamobrem vim illã recipiendi non de sensu, sed de sensorio philosophus dicit. Quandoquidem affectio illa, quæ in ipso oritur sensorio, a sensibili fit. Quoniam autem patitur, non quemadmodum corpora illa, quæ anima carent: neq; quemadmodum quæ sola vegetante vita viuunt: sed tanquam eam viuens vitam, quæ cognoscendi vim habeat: agendo illam affectionem recipit. Ita, vt iuxta instrumenti quidem vitam, passibilis illa actio fit. Iuxta illam autem, quæ instrumento vtitur, pura existat, atq; ex rationum appulsu, illa actio fiat. Hæc quidem igitur iam copiose dicta fuere. Nunc autem qua ratione sensorium eam habeat vim, vt sine materia sensile ipsum recipere valeat, explicandum est. Neque enim ipsum recipit album, sed ipsius albi actum. Est quidem igitur & actus ille conueniens cum sensibilis forma. Viuaxq; illud iudicium, quod circa hunc excitatur actum, prope sensibilis formam permanet: quæ sine materia nunc: non autem quemadmodum in sensibili permanet. Alia quidem enim forma est cum materia. Alia vero sine materia: tanquam illa quæ in vita iudicandi potestatem habente prope illam actionem, quæ cognoscere valeat, subsistat. Sensorium vero eam habet vim, vt sensibilis formam recipiat: dum vtroque modo ipsam recipit. Tum scilicet ab ipso sensibili, quod primo sensorium mouet. Tum a vita illa sentiendi vim habente, quæ ipso vtitur. Quæ quidem ipsa primo prope actionem illam formæ materia carentis iudicandi vim habentem se sistit: & sensorium quoque perficit. Ita, vt ipsum ex vita, quæ in ipso est: ex qua viuax est instrumentum: a vita eo vtente perficiatur. Deinde vero formam sensibilis absque materia a vita illa recipit. Id autem est, actionem, quæ illius cognoscendæ vim obtineat. Quæ tamen haud perficitur ex motu illo, qui a sensibili in ipso instrumento fit. Totum nanque id, hoc est, passibilis actio: quæ ex eo perficiatur, est. Motus vero ille, qui ex eo prouenit sensu, qui vtitur, absque vlla affectione, atque sine materia est. Ideoque abeuntibus sensilibus insunt sensus, & imaginationes in sensoriis. Vbi nanque sensus aliquis manifestior factus fuerit: remanet quidam actus in sensorio, vel post illius sensibilis recessum: quod neque amplius sensorium moueat: qui quidem actus imaginationem imitatur. Ita, vt remaneat sensus, vel post sensilium recessum. Qui tamen fit, ex affinitate illã, quam cum imaginatione habet: atq; eam habet vim, vt hac facultate cōcipere queat. Id autem Aristoteles adduxit, illud cōprobãs, quod ad sensoriũ vsq; actio illa

sine materia, atq; perficiendi vim habens, ex corporata tamen motione excitata, progredia tur. Si nanq; vel motione non manente actio illa adhuc tamē permanet: iam cuilibet perspicuum esse potest, quod motio illa nequaquam huiusmodi perficiendæ, atq; explendæ facultatem retinet.

SENSIBILIS autem actio, & ipsius sensus eadem quidem est, atq; una. Ipsum uero esse eis, haud idem.

Cum sensorium eam habere vim philosophus posuerit, vt sensibile sine materia recipere valeat: cumq; illud demonstrarit, quod haud semper in actione permanet: nam & quod non cernamus inquit: atq; rursum quod vel abeuntibus sensilibus sentimus: ideo iure aliquando quidem potestate, aliquando autem actu sensibile aliquod esse, & quod sentiendi vim habeat, colligere possumus. In quibus nanq; illud inuenitur, vt non semper agant, & quod potestate, & quod actu speciatim elucescit. Vnde recte illud Aristoteles tractat, quando vtrunq; in his reperiatur. & in sensibili inquam, quatenus sensibile: & in eo, quod sentiendi vim habeat, eodem modo. & qua ratione vtrunq; in causa eius, quod actu, sensibile scilicet, atq; sensus, & quod secundum rationem: & simul: neq; extra, sed in eo quod sentit, amborum actus, atq; perfectio est. Conuenitq; vel aliis animalibus caput id. Allatum autem fuit in tertio hoc libro, quia sensus secundum rationem permanentia in eo elucescit animali, quod rationis particeps est. Philosophi autem propositum in tertio hoc libro est de ea loqui vita, quæ rationis particeps sit. At confestim caput id ipse exordiens vnam, atq; eandem subiecto esse inquit, ipsam sensibilis, atq; sensus actionem. Ipsum vero esse haud idem. Nam vtriusque proprietas diuersa. Actio autem sensus est, cum sentiat. Actio vero sensibilis: non cum color, aut sonus fuerit: sed cum sensibile existat. Quo quatenus sensibile actu sit. In idem nanque omnino concurrit, quod secundum actum sensibile, cum sensu illo qui secundum actum. Quandoquidem & inter se referuntur. Quemadmodum quod actu duplum, cum eo quod actu dimidium. & vno verbo complectar, omnia quæ ad aliquid dicuntur. Et quoniam omnis cognitio, quæ actu existat prope terminum eius quod cognosci debet, permanet: tanquam ea quæ perficitur, atq; figuratur ex eo: neq; propter id, illud amittens quod proprium ei est: id autem est, vt cognitio fit: sed permanens, præsertim q; cum perfecta fuerit cognitio: ideo tota ex se tota quod cognosci debet, fit. At eius quod cognoscendi vim habet, diuersa ab eo, quod cognosci debet, proprietas existit. Nam quod cognoscendi vim obtinet, appetit: atque ad id accedit: & cum facta fuerit facultas, ipsum apprehendit: & per id totum seipsum insinuat: atque cum eo ita iungitur: vt vnum, atq; idem fieri videatur. Ita, vt ambo vnum, existant. Nam propter proprietatis diuersitatem ambo, atque duo sunt: aliaque ea quæ cognoscendi vim habet proprietas est: alia autem quæ eius, quod cognosci debet. Propter coniunctionem vero in vnum rediguntur.

Actio sensus, & sensibilis q̃

DICO autem ut sonus, qui secundum actum: & auditus qui secundum actum. Licet enim auditum habentem, non audire.

Agentem sonum non autem tanquam sonum simpliciter dicens: sed totum id, tanquam sensibilem sonum. Is nanq; sonus in idem venit, cum auditu secūdum actum. Quoniam contingit sonum esse, & non audiri. Licet enim auditum habentem, non audire, inquit.

ET quod habet sonum, non semper sonat.

Habere sonum dicit, quod iam sonat: vt æs quod percutitur. Sonare vero inquit, cum tanquam audibilis agit: ideo etiam infert.

CVM uero agat, quod potest audire: & sonet quod potest sonare: tunc qui secūdum actum auditus simul fit: & qui secundum actum sonus.

Cum

Cum vim quidem ipsius sonare assignarit & æri quod nondum percutitur: & ei quod quidem percutitur: sed aut auditur: ipsum sonare, & verbum illud quod agendi vim habet ad ipsum exaudiri affert. Ex quibus sensum qui potestate sit, & quod potestate sensile, separata existere, neq; simul esse demonstrauit. Quæ vero agũt, ita sese habere, vt simul sensus, cum sensili inueniatur.

QVARE & diceret aliquis, id quidem esse auditionem: illud uero sonationem.

Auditionem quidem appellat actionem illam a audiendi vim habentem: sonationem autem illam quæ audiri valet: quatenus huiusmodi est. At quo manifestius quæ sequuntur assequi queamus: illud nobis in mentem reuocandum est: quod si illud quod secundum actum est, eo perfectius existit, quod potestate: perspicuum iam est: quod sensus agens, eo erit perfectior, qui nihil agit. & adhuc manifestius, quod actu sensile, eo quod potestate. Quod nanq; actu viuax, & ex vita cognoscendi vim habente subsistens, in idem venit cum sensu: qui vita vim cognoscendi habens existit. Neque sane quod vita caret, eius quod viuax est: aut quod imperfectum eius quod perfectum causa esse potest. Neq; igitur quod potestate sensile, eius quod actu sensile, causa esse poterit. Verum patet, quemadmodum quod sensile perficitur: atq; in actum constituitur a vita illa, quæ sentiedi vim habeat: quæ & ipsa ad sensibilis formam appellit. Verum ita, vt ex seipsa ad appulsum illum excitetur. vbi ab eo motu, qui a sensibili in sensorio fit, principium ductum fuerit. Quoniam neque omnino a corporibus separabilis vita ista, quæ sentiendi vim habet, est. Neq; ad ipsum sensile absq; vllo medio: sed ad viuacem illam affectionem, quæ in sensorio fit: aut ad passibilem illam actionem, suam appellit rationem. Quæ commoderate cum ea cõcinnatur: atq; commoderate ex seipsa ad illum rationum appulsum excitatur. Procul nanq; abest, quod extra collocatum est.

CENTESIMATRIGESIMANONA PARTICVLA.

SIN autem est motus, & effectio, & passio in eo quod mouetur: necesse & sonũ, & auditum secundum actum, in eo, qui secundum potestatem esse. Eius nanq; quod efficere, atq; mouere possit, actio, in patienti innascitur. Vnde nõ necesse ipsum mouens moueri. Eius quidem igitur quod sonandi uim habeat actus, est sonus, aut sonatio. Eius uero quod audiendi auditus, aut auditio.

EXPOSITIO.

Efficiendi quidem vim habere inquit, quod potestate sensile. Quod autem mouetur, & patitur, & fit, illud est, quod sensiendi vim habet. In quo vero quod secundum actum sensile existit, & ipse quoq; sensus secundum actum reperitur. Neque enim in ipso efficiente, aut mouente, effectio, aut motus est: sed in eo, quod patitur, & mouetur. Vt & in tertio naturalis auditionis traditum fuit. Vnde ipsum mouens haud omnino mouetur: quippe cũ haud in se ex se contineat motum. Hoc itaq; pacto & sonus profecto quatenus sensibilis: & auditus secundum actum, in eo erunt sensu, qui potestate existit. In eo, inquam, qui hactenus potestate fit. Vbi vero sensus iam receperit, actu fit. Quis igitur motus est? & quæ est effectio? quorum efficiendi totum sensile vim habeat? Neq; enim sane cognitio illa, quæ secundum actum: neq; sensus qui secundum actum. Nanque hic effectio eadem cum ipsa passione est: illeq; neq; affectio, neq; motus est. Sed formæ & actiones, & perfectiones existunt. Neq; quod vitæ expers eam habet vim, vt quæ viuacia sint, cõstituere valeat. Verum quando sensorium corporatam aliquam affectionem pati opus est: & ab ipso sensibili motum: propter quod & anima quæ sentiendi vim habet excitatur ad appulsum illarum rationum, quæ cum innata affectione conueniunt: iuxta quas, & qui secundum actum sensus: & quod secundũ actũ sensile consistit: ideo efficiendi quidẽ vim habet quod potestate sensile, corporatã illã affectionẽ, quæ in instrumẽto est. Patiẽdi vero potestatẽ habet sensus ille, qui secundũ potestatẽ est: propter instrumẽtũ: atq; motũ illũ huius corporatũ, qui exsimpli. de Anima.

Interrogatio.

Responsum

trinsecus fit. Quandoquidem actio illa, quæ iudicandi facultatem obtinet in motu, atque affectione collocata est: & eius quod cognosci debet, perfectio est: & forma illa huius sine materia in vita posita est: anima q; intus, & ex seipsa agit: sed ita, ut quo agat illa instrumenti affectione, quæ ab ipso sensibili fit, indigeat. Quandoquidem corporatus ille motus est, qui aliunde ipsi sensorio adest. Ipsum autem sensorium, tanquam illud, quod sentiendo uiuat, non patitur, quemadmodum quæ anima carent. Sed agendo patitur. Atq; ea ratione prouocat puram illius animæ, quæ sentiendi uim habeat, actionem. Quæ proxime, atque innatæ uiuaci motui conuenit.

DVPLEX nanq; auditus, & duplex sonus.

CENTESIMAQVADRAGESIMA PARTICVLA.

EADEM autem ratio & in aliis sensibus, atq; sensilibus. Quemadmodum enim effectio, & passio in patiente, & non in faciēte: ita & ipsius sensibilis actus in eo quod sentiendi uim habeat.

EXPOSITIO.

Quoniam in utranq; partem vergunt, in id quod potestate, & in id, quod actu. Sed auditus tum qui potestate, tum qui actu in eo reperitur, quod sentiendi vim habeat. Sonus vero qui quidem secundum actum & ipse in eo, quod sentiendi vim habeat. Nam quare nus sensibilis secundū actū in hoc existit. Qui vero secundū potestatē extrinsecus positus.

SED in nōnullis quidem & nomen impositum fuit, ut sonatio, & auditio. In nōnullis uero absq; nomine alterum. Intuitio nanq; dicitur ipsius uisus actio. Quæ uero coloris, sine nomine est. & gustatio, quæ eius quod gustandi uim habet: quæ uero saporis absq; nomine.

CENTESIMAQVADRAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem una quidem est actio, quæ ipsius sensilis, & eius quod sentiendi uim habeat. Ipsum uero esse diuersum. Necesse simul corrumpi, & seruari eū, qui ita dicitur auditus, & sonus: & sapor sane, & gustus: & alia eodem modo. Quæ uero secundum potestatem dicuntur, haud necesse est.

CENTESIMAQVADRAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

SED priores ille physiologi, id haud rēcte dicebant. Nihil arbitrantes neq; albū, neq; nigrum esse, sine uisu: neq; saporem sine gustu. Partim quidem enim dicebant rēcte: partim uero non rēcte. Dupliciter nanq; cum dicatur sensus, & ipsum sensibile: horum quidem secundum potestatem, illorum uero secundum actum: in his quidē contingit, quod dictū fuit: In aliis uero non contingit. Sed illi simpliciter loquebantur de iis, quæ dicuntur haud simpliciter.

EXPOSITIO.

Auditio quidem ille est auditus, qui secundum actum. Sonatio autem sonus ille, qui sensibilis secundum actum. In eo vero, quod secūdum actum visibile, atq; gustabile deest nomen. Alterum vero & in his nomen adeptum est: & illa est cognitio, quæ secundū actū, inspectio scilicet, atq; gustatio. Recte q;, atq; perspicue illud collectū fuit, quod simul subsistunt, atq; permanent, dum sunt, & intereunt, quæ secundum actum sensilia, quæq; sentiendi vim habent. Quādoquidem licet proprietate diuersa sint ipsum sensile, & quod sentiendi vim habet: attamen vtriusq; actiones subiecto vna tantum sunt. Ab iis vero qui Democritum sequebātur, & quod potestate sensile, vt ipse color, & sonus, in eo quod vim sentiēdi haberet subsistere indicabatur: & haud absq; eo sensu esse, qui ageret. Neq; id saltem recte. Nam in iis solis verum existit: quæ secundum actum.

CENTESIMAQVADRACESIMATERTIA PARTICVLA.

SIN autem concentus uox quædam eſt. Vox uero & auditus eſt quaſi unum: & eſt quaſi non unum hoc idem. Ratio autem ipſe concentus. Neceſſe & auditum rationem quandam eſſe. Et propter hanc cauſam, & corrumpere unumquodq; excellens, & acutum, & graue auditum. Eodemq; modo & in ſaporibus guſtum: & in coloribus uiſum: quod admodum lucidum, aut tenebricoſum. & in odoratu uehemẽs odor, & dulcis, & amarus. Ita, ut ratio quædam ſit ſenſus.

EXPOSITIO.

Perbelle Plutarchus nouiſſe videtur, quod litera illa, υ, quæ in ſecunda huius particulæ ſyllaba fuit collocata, non eſt articulus, ſed coniũctionis pars. Ita, vt haud tres, ſed duæ ſint orationis partes: & tunc, ſi ſane, non, ſin autem, vertẽdum eſt. Et, vox quædam ſubiectum erit, & concentus de eo dicitur. Orationq; ab eo, quod dicitur initium ſumit. Syllogiſmuſq; qui propoſitus eſt, ex tribus conſtat propoſitionibus, hac ratione. Qui ſecundum actum auditus, ſecundum actum eſt vox. Quæ ſecundum actum vox, concentus eſt. Omnis cõcentus ratio eſt. Qui ergo ſecũdum actum auditus ratio eſt. Prima vero ex hiſtribus propoſitionibus collocata fuit media: quæ ab eo, quod dicitur: quod iſti prædicatum appellãt, principium capit. Quod quidem igitur, qui ſecũdum actum auditus, vox ſecundũ actum ſit, tanquam vnum, atq; idem: quoniam ſubiecto conueniunt: licet & alia ratione non ſint eadem: quia ex proprietate diuerſæ ſunt ex iis quæ paulo ante dicta fuerũt, nobis notum eſſe poteſt. Vera itaque illa erit propoſitio, quæ cenſet, quadam ratione idem eſſe vocem, & auditum, qui ſecundum actum. Quod vero & concentum perpulchre de aliqua voce dicat: hoc eſt, de ea, quæ ſecundum actum ſit, cognoſcere facile poſſumus ex acuto, & graui intenſis: quia vocem, quæ ſecundum actum perdant. Neq; enim audiri poteſt, quæ admodum grauis, aut quæ admodum acuta. Cum quæ admodum acuta etiam auditum corrũpat: quemadmodum & nimius ſplendor viſum quoq; perdit. In reliquiſq; præterea ſenſibus hoc idem euenit. Nam tota animalis corrumpitur conſtitutio: & perſpicue quidem a tangibilibus intenſis: & ab iis ſaporibus, qui percutiendi vim habeant. Prætereaq;, & a quibuſdã odoribus: quales illi ſunt: qui in charoneis exiſtunt. In vnoquoq; itaq; ſenſu, quod ſecundum actum ſenſile in quodam extremorum cõcentu poſitum eſſe debet. Ita, vt neq; deficiat, neq; excellat: ſed medio quodam modo ſeſe habeat. Id nanq; concẽtus eſt: qui extremorum quædam fere miſtio exiſtit. Acuti quidem, & grauis in auditu. Claritatis autẽ, & obſcuritatis in viſu: & in vnoquoq; ſenſu eius, quod iuxta vnũquenq; percutiendi vim habeat: & propriæ etiam priuationis. Iure itaq; de omni voce, quæ ſecundum actum exiſtat: quemadmodum & de eo omni ſenſibili, quod ſecundum actum concentum hũc philoſophus dicit. Quæ vero maxima ex tribus illis propoſitionibus eſt, rationem eſſe ipſum concentum ſtatuit: quippe cum iuxta rationem quandam perficiatur, ex quibuſdam quidem differentibus, ſed ad vnius cuiuſdam abſolutionem coeuntibus. Præcedere nanque oportet cauſam aliquam, quæ determinandi vim habeat: ſi vnũ aliquod ex pluribus perfici debeat: ſiue naturale, ſiue arte elaboratum illud ſit. In termino nanq;, atq; definitione illud oĩno collocatum, quod vnum: & in perfectione, quod proprie vnũ. Sed quod quidem cõrporatum vnum, tanquam perfectum, & determinatum: vt fidium concentus, & lapidum, atq; laterum, & lignorum ad domus ædificationem concinna compoſitio: quæ tamen ex ea determinata eſt ratione: quæ artis compos eſt. Quẽadmodumq; carnis generatio, quæ ex quatuor elementis iuxta naturalem rationem facta fuit. Concentus autem ille, qui ſecundum actum ſenſibilis: quique ſenſibilis ipſius forma ſine materia eſt: & qui in id quod impartibile contrahitur: haud & ſecundum rationem etiam ſubſiſtit. Sed & terminus, & ratio, & perfectio eſt. Vel auditus itaq;, qui ſecundum actum, omniſq; ſenſus: qui idem ſubiecto cum ipſo ſenſibili ſit: ratio erit, & terminus iudicandi poteſtatẽ habens. Neq; enim in idem veniret quod terminatum cum termino: neq; adhuc magis quod indeterminatum. Sed ratio cum ratione: & terminus cum termino. Omnis itaq; ſenſus ratio eſt.

Cõcẽtus qd.

Agendiq; vim habet, qui secundum actum. Quæ vero huius appellendi vim habet, substantialis ratio est. Quoniam forma quæ sine materia: & quæ in id quod impartibile contrahitur: quæq; magis proprie nominanda sit ratio potius, q̃ forma, dicenda est. Quandoquidem anima quædam, & substantia quæ sentiendi vim habet, est. Post formas vero anima existit, quæ conuoluta est substantia: quæ licet ante partibilia sit: haud tamen omnino est impartibilis. Secundoq; loco causa est: & quædam ratio. Non autem simpliciter. Simpliciter nanq; potius, quæ intelligendi vim habet. Quæ vero sentire valet, quædam est: propter remissi..nem illam, atq; actionem, quæ vna existit cum corpore. Patet præterea, quẽadmodum & vna, & multiplex, vnusquisq; sensus, ratio est. Quæ totuplex existit: quot formas ipsius sensus sensile complecti valet. Et propter hanc causam & corrũpit unũquodq; excellens, vbi in sensorium egerit: & minime aptum reddit ad rationis receptionem. Nanq; in huiusmodi elemẽtorum admistione commoderate vnaquæq; innascitur vita: quæ inquam ipsum effingit instrumentum, tanquam viuax: & quæ tanquam instrumento vtitur. Ipsius vero sensibilis excessus corrumpit commoderatam instrumenti admistionem, & propter id prohibet & sensus per illud actionem. Quippe cum ratio quædam sensus sit: non autem respectus: & quasi harmonia commixtorum elementorum. Demonstratum nanq; fuit, quod impossibile est animam esse harmoniam. Sed eam possidet vim, vt sensilium substantiam secundum rationem perfectam iudicare valeat: atq; conuenienter suis præparato instrumento viribus vtatur.

QVAPROPTER & suauia quidem, cum ducãtur ita, ut pura, & immixta sint ad rationem: ut quod acutum, aut dulce, aut salsum. Suauia nanq; tunc. Omnino autem potius, quod mixtum concentus, q̃ quod acutum, & graue. Tactus uero, quod uim calefaciendi, aut frigefaciendi habet.

Cum priora, quæ immixta sint, ducantur iuxta quendam mutuum concentũ ad vnius rationis conuenientiam. At cum vniuersaliter dixerit, sensilem concentum in commistione collocatum esse: neq; in auditu quod acutum, aut graue sine mixtione esse: neq; in tactu, quod calidum, aut frigidum: extremaq; illa intelligo: sed in horũ miscella. Vbi & pro calido, & frigido, quod calefaciendi, atq; frigefaciendi vim habet, protulit: quo materias illas extremas significaret: quæ calido, aut frigido insignitæ, atq; impressæ sunt. Hæc inquã eum protulerit, infert.

SENSVS autem ratio.

Id autem est substantia, atq; actio impartibilis, quæ iudicandi vim habet: quæq; vbi cũ instrumento fuerit, huiusmodi actionem elicere, atq; promere valeat.

EXCEDENTIA autem, aut mœrore afficiunt, aut corrumpunt.

Nam mœrore afficiunt in transitione illa, quæ breuiter fit: corrumpunt autem cũ diuturna, atq; intensa fuerit.

CENTESIMAQVADRAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

VNVSQVISQVE quidem igitur sensus, subiecti sensibilis est: existens in sensorio, quatenus sensorium.

EXPOSITIO.

Vult quidem Aristoteles ad sensum illum, qui communis dicitur, peruenire. Qui quidem vnus omnium sensilium est: & hac ratione quod præcipuum obtinet. Quod manifestius videbimus ex comparatione illorum quinq;: vbi quilibet speciatim consideratus fuerit: cum circa vnum aliquod subiectum genus agat: non autem circa omnia. Ideoque & id ipsum antea nobis in memoriam reuocauit: quo discrimen communis sensus illorũ quinque respectu facilius cognosci queat. Cum haud ita id discriminis, atq; hæc diuersitas sese habeat: vt vtius alicuius subiecti, præter illos quinque cognoscendi vim habeat: sed quasi

in quadam

in quadam participatione illorum quinque collocatus sit atque in communi quodam termino, qui omnium iudicandorum vim obtineat. Vnde neque duo sunt coloris sensus, sed vnus tantum, ipse visus. Communis namque ille prope visum stat, quemadmodum & prope gustum. Horumque amborum, simul, atque adeo omnium ex absolutione illa omnium, quae in vnum contrahit, existit. Illa vero philosophi verba, existens in sensorio quatenus sensoriumque vnicuique illorum quinque quod inseparabile sit, concedunt. Sed haud a corporibus simpliciter: verum tanquam a sensorijs iam & viuentibus: & quae huiusmodi vitam viuat, vt sensui instrumenti modo, deseruiant. Iccircoque & in sensorio ita, vnusquisque sensus inest, vt viuens. Is namque is est, qui proprie sensus est. Quandoquidem vita illa, quae sensorium effingit, cum in corpore sit id ipsum, hoc est sensorium elaborat: & vna cum corpore patitur: atque a pura illa actione decidit. Quae vero vtiturrum sensorio tanquam instrumento vtatur: ei inesse dicitur.

ET iudicat subiecti sensibilis differentias. ut album quidem & nigrum uisus. Dulce, & amarum gustus. Eodemque modo sese habet id & in aliis.

Actio autem pura iudicium est, & ipsius animae, non corporis. Ideoque in formam sine materia existentem ipsum sensibile desinit. Magisque praeterea quod eius animae, quae sentiendi vim habeat, seiunctum: & quod secundum eam ipsam sine corpore agendi vim habet, constituit Aristoteles, cum addidit, iudicare subiecti sensibilis differentias. Ita, vt visus non solum albi, atque nigri iudicandi facultatem habeat: sed & mutuas quoque eorum differentias discernere queat. Quae quidem impartibilis est actio, vt philosophus dicturus est: & in indiuisibili tempore fit: absque vlla que affectione existit. Vt simul namque contraria patiatur impossibile est. Quin vero agant nihil prohibet. Inseparabilis quidem igitur erit a sensorio: tanquam ea, quae instrumento vtatur iam viuenti: quo ad ipsum agere excitetur. Vbi vero excitata fuerit ex se, tanquam sine corpore existens agit. Siquidem iudicium illud quod simul oppositorum est, impartibilis cuiusdam est: atque ipsis tanquam indiuisibilibus conuenit. Quae namque secundum actum sensilia, formae sine materia sunt. Atque actu illud iudicium agens indiuisibiliter agit. In ipso namque nunc id agit. Partibile autem est, quod corporatum est. Ideoque motus corporis actus est. Quod si non solum visus, sed & alii quoque sensus huiusmodi, multo magis ipse communis id obtinebit: quippe qui omnium contrarietates seiunctim, atque eximendo cognoscat. Vnde & ex se actionem illam iudicandi vim habentem possidebit. Quae quasi centrum omnium est: & finis ille, qui omnes sensus in vnam contrahere formam valet.

CENTESIMAQVADRAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

QVONIAM autem & album, & dulce, & unumquodque sensibilium ad unumquodque iudicamus aliquo, & sentimus, quod differunt, necesse sane sensu. Sensilia nanque sunt.

EXPOSITIO.

Posteaquam illud philosophus nobis in memoriam reuocauit, quod vnusquisque illorum quinque sensuum ita sese habet, vt alius alius sit sensibilis subiecti proprii: nunc quod vnus quidam, atque communis omnium sit sensus, ex eo demonstrat: quod aliquid in nobis sit comparans, atque vnumquodque iudicans. Non solumque quia hoc aliquid sit: sed & quod ab aliis differat: & ab iis, quae aliis subiiciuntur sensibus. Exempli gratia album a dulci. Neque enim alia quaepiam est animae facultas, quae discrimen huius albi, & discrimen huius dulcis cognoscat. Sed ea est, quae sentiendi vim habet. Sensus namque eam habet facultatem, vt sensilia atoma comprehendere valeat. Quandoquidem & opinio cum sensu est, cum ea tanquam atoma intelligat. Aut per sensum, si ab his ad id, quod vniuersale accedat. Aut cum & atoma intelligat, cum imaginatione agit.

CENTESIMAQVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

VBI etiam patet, quod caro non est extremum sensorium. Necesse namque erat tangens illud, iudicare ipsum iudicans.

EXPOSITIO.

Non de eo sensili, quod tangendi vim habeat, philosophus nunc verba facit: quod non sit primum, quod tangendi vim habeat, caro inquiens. Sed exempli gratia, spiritus qui circa cor, aut quodcunque huiusmodi. Nanque licet haud confestim tangat sensile illud, quemadmodum caro: attamen quia corpus existit, nequaquam iuxta eandem particulam, diuersas, atque adeo contrarias sensilium reciperet passiones. Neque itaque caro, neque aliud quid. Spe-

Interrogatio. Responsum

ciatim ergo de carne quam ob causam diiudicatum fuit? At videtur Aristoteles carnē pro quocunque corpore posuisse. Extremum vero sensorium appellauit, sed vitam ipsam, quæ sentiendi vim habeat, quam sensile desinit. Quæ ea quoque est, quæ iudicat. Quoniam igitur quod duorum quorundam & plurium discrimen cognoscit: duo illa, aut & omnia simulque cognoscit: neque id alia, atque alia parte agit: sed indiuisibili quopiam: profecto corpus extremum illud iudicans nō erit. Corpus nanque dum tangit, iudicat: id autem est, vnicuique sensibili iuxta diuersas partes adhærens. Quoniam tangentia, quæ tangunt, id tantū ex vniuscuiusque partis appulsu, iudicant. Ideoque simile est, ac si idem quidem ego, tu vero illud sentires.

NEQVE sane disiunctis contingit iudicare, quod diuersum dulce, ab albo: sed oportet uno aliquo, ambo manifesta esse. Hoc quidem pacto, & si id quidem ego, illud uero tu sentires, dilucidum esset, quod diuersa inter se. Oportet autem illud unū dicere quod diuersum. Diuersum nanque dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare quemadmodum dicit: ita & intelligit, & sentit. Quod quidem igitur haud possibile sit disiunctis iudicare disiuncte, liquet.

Hoc est, diuersis. Oportet enim vno, & eodem ambo perspicua esse: si mutua eorum diuersitas simul sentiri debeat. Quoniam diuersitas respectus quidam est. Respectus vero, & est, & cognoscitur vna cum iis, quæ respectum passa sunt. Neque enim quod dulce ab albo diuersum sit, quispiam dicere posset: nisi vtrumque nouerit. Liquet enim quod cum vnus, atque idem sit, qui loquitur: antequam loquatur, cognoscit, siue sentiendo, siue intelligendo id agat.

QVOD uero neque in separato tempore hinc. Quemadmodum enim idem dicit, quod diuersum bonū, & malū: ita & quādo alterum dicit, quod diuersum, & alterū.

Quemadmodum enim vnus, atque idem, qui ambo dicit inter se diuersa: ita & quando alterum, & alterum quoque affert. Siue in diuisibili aliquo tempore alterum cognoscat, in eo omni & alterum cognoscens: si tanquam inter se diuersa in eo toto tempore nouerit. Siue in ipso nunc, id agat. Quod quidem nunc non simpliciter tempus dicitur: sed totū id, quod est, diuisibile tempus. Quippe cum temporis finis sit. Illud autem forsan philosophus, licet obscure, innuit: quod animatæ, & puræ, & perfectæ actiones, quæ prope terminos semper graduantur, etiam in tempore sunt: quod ex ipsis nunc, tanquam ex vnitatibus conficitur. Non autem, quemadmodum naturale tempus in cōtinuitate collocatum est. Pluribus autem de hac re a nobis in iis, quæ in naturalem auditionem conscripsimus, disputatū fuit. Neque enim iudicium diuisibile est: sed perfectus est actus. Licet in ipso nūc simul fiat.

NON secundum accidens ipsum quando. Intelligo autem, ut nunc dico, quod diuersum. Haud tamen quod nunc diuersum. Sed ita dicit, & nunc: & quod nunc simul profecto.

Diuersum profecto est, quod secundum se ab eo, quod secundum accidens, & in ipsis rebus, & in causis, vt in naturali auditione dictum fuit. Et ipsum itaque nunc & de eo nauali prælio quod nunc committitur: & quod nunc in hominum ore versatur, iuxta ambo per se dicitur. Sin autem cum illud antea commissum fuerit, nunc in hominum ore versetur: per se quidem, tanquam de eo, quod in hominum ore versetur, ipsum nunc dicitur. De nauali vero prælio secundum accidens. Neque enim ita sese habet, vt nūc committatur: sed

in

in hominum tantum ore nunc versatur. Verum sensus, qui haud eam habet vim, vt praeterita, aut futura cognoscat: sed ea tantum quae in praesentia adsunt cognoscere valeat: quãdo sensilium diuersitatem dicit: hoc est, quando iudicat: tanquam ea tunc adsit, iudicat. Ita, vt haud secundum accidens de mutua sensilium diuersitate, ipsum nunc dicatur. Quandoquidem & nunc quoq; iudicat. Sed de ea dicitur per se. Nam cũ de memoria loquimur, tunc quod secundum accidens, accedit.

QVARE inseparabile, & in inseparabili tempore.

Si duorum quorumpiam sensilium diuersitatem, quod sentiendi vim habet iudicet: idẽ
vtrunq; percipiet. Neq; iuxta diuersas particulas: sed vna, atq; indiuisibili. Atq; id illud est,
quod inseparabile, atq; in inseparabili tempore dixit. In quo & ipsa quoq; diuersitas abest.
At ea in ipso nũc existit. Quãdoquidem & ad ea quae sunt, sensus spectat. Caeterum quam Dubitatio.
ob causam non simul quidem: sed in tempore diuisibili? Nunquid omnino quidem & ita, Responsum.
quoniam alterum, atq; alterum. & quando adest diuersitas: tunc etiam cognoscitur. Verũ
quia indiuisibilis ipsum iudicium, actio est: neq; diuisibilis, qualis est motus: ita erit inseparabilis, vt indiuisibilis. & in tempore inseparabili, vt in ipso nunc.

CENTESIMAQVADRAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

ATQVI impossibile simul contrariis motibus moueri idem, quatenus indiuisibile, & in indiuisibili tempore. Si nanq; dulce, ita mouet sensum, aut intellectionem. Amarum uero contrario modo. & album alio modo.

EXPOSITIO.

Cum iam demonstrarit, quemadmodum vnum quod plura illa iudicat, est: neq; id iuxta aliam, atq; aliam particulam agit: sed ceu indiuisibile, atq; simul, cum mutuam eorum diuersitatem diiudicet: vnde ex his haud ab iis, quae demonstrata fuere, noster Aristoteles discrepans, quod neq; passio, neq; motus iudicium illud vim iudicandi habens sit, demonstrat: sed actio, atq; perfectio, quae intus excitetur. Pati nanq; contrarias affectiones: aut in opposita mutari impossibile est. Quoniam pugnandi, & impediendi, atq; euertendi, quae in affectionibus, passionibusve, atq; mutationibus reperitur contrarietas, vim obtinet. Agere vero simul a seipso, iuxta diuersasq; rationes in seipso, contraria, haud impossibile est Cum huiusmodi contrarietas vim pugnandi non habeat. Quando in diuersis contrarias, illas actiones recipientibus versetur. Quemadmodum ignis simul durum quidem reddit lutum: mollem autem ceram. Idemq; sensus simul & album chartae, atq; nigrum literarũ iudicat. Ideoq; iudicium id sentiendi vim habens est: non autem ipse sensus: aut affectio: aut receptio. Neq; enim simul contrariorum esset. Quandoquidem cõuerti, mutarive, atq; opposito modo affici impossibile est. A dulci autẽ, atq; amaro opposito modo lingua mouetur. Et iccirco nequaquam simul iuxta eandem particulam a contrariis moueretur. Verum cum iuxta diuersas particulas id haec patiatur: sensus qui gustandi facultatem possidet: qui propter indiuisibilem suipsius substantiam diuersis linguae particulis simul totus adest: iudicium de vtroq; ex se facit.

NVNQVID igitur simul quidem & numero indiuisibile, & tempore inseparabile ipsum iudicans. Suo antem esse separatum. Est quidem sane quo pacto tanquam diuisibile, diuisa sentit. Est uero, ut quatenus indiuisibile. Suo nanq; esse diuisibile. Loco uero, & tempore, & numero indiuisibile.

Cum statuerit philosophus, quod idem manens indiuisibile, nunquam contrariis motibus moueri potest: aut oppositis affectionibus affici: pronuntiatumq; confirmans, attamen dubitat: nunquid haud omnino indiuisibile quod sustinet contraria. Numero quidẽ enim, & simul sit indiuisibile: quippe cum in eodem tempore iuxta seipsum totum contraria recipiat. Esse vero, hoc est ratione diuisum, atq; separatum est. Quandoquidem in eo diuersae sunt facultates, quae contrariorum recipiendorum vim habent. Quare quatenus

diuisibile contraria patietur. Licet itaq; affectio, & motus iudicium illud sit: minime tamen iudicans ipsum impedietur, quin contraria iudicet. Quandoquidem ratione diuisibile est: quia iuxta diuersas iudicet rationes. Loco quidem igitur, & numero indiuisibile est, tanq̃ vnum, atq; idem subiectum: quod iuxta seipsum totum ambo, & plura patiatur. Nam numerus vnum quidem indicat. Locus vero quod neq; prope diuersas parteis permaneat. Suo vero esse diuisibile est: id autem est ratione. Quia ex formis, atq; rationibus, quorũcunq; substantia determinatur.

CENTESIMAQVADRAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

AN HAVD pote est. Potestate quidem enim idem diuisibile, & indiuisibile, & contraria. Ipso uero esse non. Sed ipso agere diuisibile. Et haud pote est simul albũ, & nigrum esse.

EXPOSITIO.

Impossibile Aristoteles esse inquit, quod numero vnum, & idem: licet ipso esse sit diuisibile: contraria simul actu pati. Potestate nanq; solum in opposita ipsum aptum, atq; natũ esse posse vult. Actu vero simul suscipere nequaquam. Quod ipso esse dixit, Ideoq; exponens quo pacto nunc eo vtatur, quod est, esse actu, addidit. haud ipso agere, inquiẽs. Quo affectionem, & notum indicaret. Idq; manifestius vel exemplo significat. Album nanq;, & nigrum passibiles sunt qualitates. Magisq; adhuc perspicue concludens, ipso pati vsus est.

ITA, ut neq; formas patiatur eorum: si huiusmodi sensus, & intellectio.

Neq; enim sensilia ipsa, sed sensilium formas sensus, atque intellectio suscipit. Si huiusmodi inquit, vt patiatur, & aliunde recipiat: & quia agat: vt ipse dixit. Actu nanq; simul opposita patitur. Ita, vt aut simul ad vtrunq; mutari: aut simul iuxta eadem affici pote sit.

CENTESIMAQVADRAGESIMANONA PARTICVLA.

SED quemadmodum quod uocant nonnulli pũctum, quatenus unum, & quatenus duo, ea ratione & diuisibile.

EXPOSITIO.

Ex exemplo hoc, quod a puncto sumitur, satis, superq; a philosopho nostro ostenditur, quod ipsius iudicii sentiendi vim habentis absq; vlla affectione est, & agendi vim habet. Praetereaq; quod impartibile: & quod in ipso nunc impartibili collocatum. Eorũ nãq; quæ indiuisibilia sunt, & actiones quoque indiuisibiles existunt. Omnis autem motus, & omnis affectio in diuisione posita est. In conuersione nanq;. Ideoq; vtriusq; & affectiones, & reliquæ mutationes sunt. Sola aũt latio quæ in circulum fertur, licet haud eius sit, quod in materia sit: attamen & ea quoq; eius est, quod forma affectum. Ideoq; eius, quod diuisibile. Nanq; corporis est. Omne autem quod ex se diuisibile, diuisibilẽ quoq; habet actionem. Quo quemadmodum est: ita etiam agat. Punctum vero indiuisibile est: quod etiam situm nactum est: nam lineæ extremum, atq; finis est. Atq; vna cum terminata comprehẽditur linea: vt cum ea, quæ cubiti, aut alia, quæcunq; sit. Ex seq; proprium aliquod affert: q; a finis, atq; principiũ est. Interdũ quidẽ enim alius finis est: alius vero principiũ. At pl sæpe etiã duorũ aut pluriũ principiũ, atq; finis est: quẽadmodũ circuli cẽtrũ. Nã lineæ oẽs inde ducũtur, atq; ad circunferẽtiã tendũt. Pũcto itaq; aĩa quæ sẽtiẽdi vim habet, similis reddita est. Quippe quæ sine corpore, atq; ĩdiuisibilis sit substãtia: sed quæ sensorio vtatur, qđ diuisibile existat: quæq; vna cum eo, dum id patitur, atq; mouetur, diuersis corporis particulis agit: quia diuersæ quoq; affectiones incidunt. Ipsaq; ex se in actione quadam collocata est, quæ iudicandi vim habet: quæ tamen haud omnino a corporibus separabilis existit. Quandoquidem & in hanc per instrumenti affectionem desinit. Quæ tamen neq; passio est, neq; motus, neq; eorum, quæ extrinsecus receptio: sed actio indiuisibilis, intus proueniens: quæ non efficiendorum, sed cognoscendorum sensibilium facultatem habet. Hancq; ex eorum rationibus in seipsa antea acceptis obtinet. Licet aliquando quidem ex

vna

vna aliqua:aliquando vero ex pluribus id nacta sit.Præsertimq; quando mutuam ipsorũ sensilium diuersitatem cognoscit.Liquet enim,quemadmodum horũ rationes in ea sunt. Siquidem ex seipsa agit:absq; sensilium q; materia, prope eorum formas subsistit. Quoniã igitur pati quidem,& moueri apposito modo,atq; contraria simul recipere actu perdifficile est:agere vero possibile existit:qui subiectã rem interdũ in vnum redigit, & duo quoq; concedit:& partibilem,atq; impartibilem dicit:quo ad id,quod contraria simul partiantur, atq; fiant,nihil affert.Verum ad ipsum agere pertinet.Nanq; punctum,cum lineæ principium,atq; finis fit:vnum,atq; indiuisibile est:tanq̃ idem ambo præstans. Duoq; rursum, atq; diuisibile dici valet,ex diuersis principii,atq; finis rationibus. Eademq; ratione & anima,quæ sentiendi vim habet:quæ duo sensilia simul cognoscit, vna atq; indiuisibilis est. Quandoquidem & vnum quod commune vtriusq;,atq; simul,Quatenus vero diuisibile est,bis eodem simul vtitur signo.Quatenus iuxta diuersas rationes agit in ipso nunc, & simul.Quoniam haud impossibile vel opposita simul agere.

QVATENVS quidem igitur indiuisibile,unum ipsum iudicans est, & simul. Quatenus autem diuisibile est,haud unum. Bis nanque eodem utitur signo simul. Quatenus quidem igitur duobus utitur,extrema duo iudicat. & separata sunt, tanquam ea,quæ separatorum.

Vtitur quidem ipsum iudicans.Finis vero ipsa est anima, quæ sentiendi vim habet. Cũ tamen iudicans ipsa quoq; anima sit:sed quæ iam agat.Finis autem,& terminus,& indiuisibilis natura sua ex substantia est.Eadem autem ipsa,& duobus vtitur:quippe cum prope duas sensilium formas permaneat.Cum duo simul iudicet:quæ ratione, atq; proprietate inter sese distincta sint.Quæ cum sint separata,ea ratione diuersarum rei um fiant iudicia.

QVATENVS uero unum uno & simul. De principio quidem igitur, quo dicimus animal eam habere uim,ut sentiat,determinatum sit hoc modo.

Quatenus unum subiecto ipsum iudicans est,& vna quoq; substantia,anima quæ sentiendi vim habet,iudicans est.Vnoq; vtitur fine,ipsa anima,quæ sentiẽdi vim habeat. Atq; simul tanq̃ in ipso nunc indiuisibili agit.Conueniũt quidem igitur vnicuiq; illorũ quinq; sensuum,quæ dicta sunt.Nanq; vnusquisq; eam habet facultatem,vt plura , atq; cõtraria comprehendat.Multo aũt magis ipsi cõmuni sensui hæc eadem quadrant. Quippe qui eã habeat vim,et multo plura,atq; oibus subiecta cognoscere valeat, atq; principatũ magis obtinet:magisq; sensoriis ipsis antestat.Neq; enim in multorũ collectione hic quod cõmune collocatum est:sed in quadã potius contractione,quæ præexistit.Anima vero quæ sentiendi vim habet,principium est,tanq̃ forma.Multoq; magis tanq̃ id,quod vtitur.

CENTESIMAQVINQVAGESIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem duabus differẽtiis definiunt in primis animam:motuq; eo, qui secundum locum:& ipso intelligere,atq; sentire.

EXPOSITIO.

Cum ad alteram post sensum,animæ vim iudicandi habentem potestatem Aristoteles pertranseat:atq; recto ordine ad imaginationẽ,quæ sensui proxima est,tendat:primo quidem determinat,quemadmodum & hæc animæ facultas ex iis est,quæ cognoscendi,non autem ex iis,quæ appetendi vim habent. Quæ quidem in vi illa mouendi secundum locum eluxescit.Deinde vero quod haud eadem cum sensu sit demonstrat.Siquidem sensus semper,quo conuenienter agat,sensilibus indiget præsentibus , & sensorio mouentibus. Imaginatio vero , licet illa non adsint, interdum ex se excitata adpellit ad ea , quæ cognosci debent. Hacque ratione quodam pacto cum viris illis, quæ rationem participant, affinitatem habet. Nam excitatio ad actionem , vitæ cognoscendi vim habentis: quæ ex ea ipsa fiat:quædam intelligentis est proprietas. Ideoq; & imaginationem intelle-

ctum philosophus appellat: cum tamen nequaquam in hoc sensus cum intellectu conueniat: sed in vi tantum illa iudicante. Hancque ob causam, cum & ei quod secundum locum mouendi, quemadmodum & appetendi vim habet, quod iudicare valeat, opposuerit: in hoc ipsum sentire, atque ipsum intelligere comprehendit: sed ita, vt pro quacunque cognitione, quæ ex seipsa excitetur, ipsum intelligere sumpserit. Quod autem ad ipsam loquendi rationem pertinet: ad illam coniunctionem, quoniã, longiusculè illud reddidit: quod haud idem ipsum sentire, atque ipsum sapere, manifestum esse scribens. Propter longiorem quod illam redditionem, particulam, itaque, ibi admouit.

VIDETVR autem ipsum intelligere, & ipsum sapere, tanquam sentire quoddã esse. In ambobus nanque his, anima iudicat, & cognoscit ea, quæ sunt. Et Antiqui ipsum sapere, & ipsum sentire idem esse inquiunt: quemadmodum & Empedocles dixit. Ad id quod adest enim, cõsilium augetur hominibus, & in aliis. Vnde ipsis semper & ipsum sapere alia adest. Idem autem uult cum his, & illud Homeri. Huiusmodi nanque mens est mortalium hominum, Qualem in diem inducit pater hominumque, Deumque.

CENTESIMAQVINQVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

OMNES nanque hi, ipsum intelligere corporatum, quemadmodum & ipsum sentire arbitrantur.

EXPOSITIO.

Ipsum quidem intelligere, vt iam dictum fuit, pro ea omni vita ab Aristotele sumptum fuit: quæ cum cognoscendi vim obtineat, ex seipsa actionem promit. Sapientia vero pro ea cognitione accepta fuit, quæ rationis particeps sit. Quæ etiam diuersitatem actionum illarum, quæ cognoscendi vim habent, indicat. Licet nonnulli non solum intellectionem, sed & sapientiam in idem cum sensu adducat. Qui in id tantum, qđ iudicandi, atque cognoscendi vim habet, vt & ipse quoque Aristoteles infert, oculorum aciem dirigunt. Quãdoquidem id vitis illis, quæ cognoscendi vim obtinent, commune est. Quod quidem igitur nonnulli aut naturales, aut sophistici homines ita arbitrati sint, haud eiusmodi est: quin nobis quoque persuadere possimus. Nanque & Theætetus apud Platonem in idem scientiam cũ sensu ducit. Nequaquam tamen Empedoclem, aut Homerum in hac opinione statuere debemus. Tametsi Aristoteles ei quod absurde, atque imperite dictum fuit, fauẽs, quæ alia quoque ratione interpretari queunt, confutet. Interpretari nanque aliquid posset, quod illud quod adest, sensibile sit: Neque tamen ita ab Empedocle dictum fuit: aut ita sese rerum veritas habet. Consilium nanque non sensilibus, sed intelligibilibus sibi semper præsentibus, se in sui ipsius perfectionem tradit. Et ipsum sapere in somnis alia adest. Neque id propter reliquias illas, quæ ex sensibus remanent, dicẽdum est. Neque enim ipsum sapere huiusmodi est. Sed quando ex aliis quibusdam, ratio illa dissoluta a corporis constitutione est: præstantior que quædam boni, & veri in somnis, q̃ dum vigilamus, fit cognitio. Homerus vero candẽ quidem mentem esse dicit: sed a sensibilibus mutari. Neque simpliciter mentẽ intelligit: sed eorũ hominum, qui terrene, atque, vt ipse dixit, quasi absque vlla accurata cogitatione viuunt.

ET sentire, & sapere simili simile, quemadmodum in sermonibus prope principium determinauimus.

In quibus & a nobis determinatum fuit: qua ratione antiquorũ sermo verus sit, qui simili simile cognosci, statuit: & qua ratione eum recte interpretari posse Aristoteles putet.

ATQVI oportebat simul & de ipso, deceptum esse, ipsos loqui conuenientius. Nanque aialibus & plus temporis in his permanet anima. Ideo necesse, aut queadmodum nonnulli dicunt, omnia quæ apparent esse uera: aut ipsius dissimilis tactionem, deceptionem esse. Id nanque contrarium ei, quod est, simili simile cognoscere.

Haud

Haud sane mihi videtur, tanquam confutationem, illam ex deceptione rationem afferre, aduersus eos, qui simile simili cognosci inquiunt. Sed aduersus eos, cum de deceptione non determinarint, instare: ipse q; Aristoteles quod positionem illam consequatur, videtur inferre. Aut enim de deceptione non determinarunt: quippe cum ea neq; sit, ex eorum sententia, qui quod apparet, verum existimant. Aut concedentes & falsam quoq; opinionem fieri posse: in tactione eius quod dissimile sit, ipsam collocant. Quia contraria contrariis impertiant.

VIDETVR autem & deceptio, & scientia contrariorum eadem esse.

Id interpretes, tanquam absurdum positioni illi adiectum esse, inquiunt. Non solum enim simile simili cognosci inquiunt, in contemplatione illa, quæ scientiæ pariendæ vim habeat: sed & contrarium. Eodem que præterea modo & vtrunq; in deceptione ignorari. Quandoquidem vnum est, quod vtrunq; cognoscit aut ignorat. Sed vnum quidem subiecto: quod vero ad esse spectat, vt ipse quoq; Aristoteles dicere consueuit dixerim: quia ex diuersis rationibus oppositorum vtrunq; attingit. In ea itaq; contemplatione, quæ scientiam gignere valeat, simili simile tangere in ambobus vult. In deceptione vero dissimiliter, quo ad vtrunq; spectat, sese rem habere. Vno quidem igitur scire oportet. Quoniam nunc haud eam intelligit deceptionem, quæ aduersus sensum opponitur: sed eam, quæ aduersus sapientiam. Semper nanq; verus, vt inquiet, est, qui propriorum sensilium sensus. In ipso vero decipi plus temporis, inquit, anima permanet. Altero vero tenendum, q conuenientia non in anima: sed in ipso animali collocata fuit. Quoniam in vita illa, quæ cum corpore est, plus temporis in imperitia anima consumit. Quandoquidem vitæ illi, quæ rationis particeps existit: in qua & ipsum sapere reperitur: verum dicere maxime conueniens, atq; proprium est: ideoq; & ei quoq; animali, quod rationem participat. Quo igitur pacto quod contrarium ei est, maxime conueniens esse asserit? Quoniam, vt ipse quoque concedit, plus temporis in hoc permanet anima. Id autem ei euenit: quia cum ortui, atq; interitui obnoxium animal sit, multum temporis ita permanet, vt peritas, atq; rectas animæ actiones recipere non queat. Diuq; postea a perturbationibus illis, quæ in eius mentē incidunt, impeditur. Prætereaque & illis distrahitur sollicitudinibus, quæ hominum vitæ quotidie accidere solent: vnde & eo prohibetur ocio: quod ad veritatem inuestigādam anima quærit. Quodq; insuper maximum, atq; grauissimum est: impetus ille animæ qui in corpus magna cum vehementia vergit: atq; implicatio illa cum ortu, eam ab ea cōuersione remouet: quam in seipsam facit. In qua ipsum sapere, veritasq; secundum rationem consistit.

Dubitatio. Responsum. Cur longius in errore aīa permaneat. Prima causa Secunda. Tertia. Quarta. Quinta. Sapere, veritasq; vbi posita.

CENTESIMAQVINQVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur haud idem est ipsum sentire, & ipsum sapere, manifestū. Illius quidem enim omnibus copia concessa est. Huius autem paucis animalium.

EXPOSITIO.

Prudentia siue communius, & de ea omni contemplatione, quæ secundum rationem fit, intelligatur: siue magis proprie de ea, quæ ad illa, quæ in actione collocata sunt, spectat: omnino de recta, atq; vera contēplatione, & de ea, quæ non sine causa fiat, intelligitur, atq; dicitur. Ideoq; paucis animalium eius copia facta est. Neque enim vel hominibus omnibus: sed ex his perpaucis. Ipsum vero sentire non solum hoībus, sed & animalibus quoq; datum est. At quoniam hac ratione rectam contemplationem secundum rationem a sensu distinxit: separat & aliam quancunq; contemplationem, quæ tamen secundum rationem fiat, a sensu, subiungens.

AT NEQVE ipsum intelligere in quo est ipsum recte, & ipsum nō recte. Ipsum quidem enim recte, prudentia, & scientia, & opinio uera. Ipsum uero non recte, contraria horum. Neq; id sane est idem cum ipso sentire. Ipse quidem enim sensus propriorum semper uerus: & omnibus inest animalibus.

Intelligere quidem nunc ipsum simpliciter secundũ rationẽ agere appellat. Quod eã habet vim, vt & quod recte, & quod non recte cõplecti valeat. Vt ipse quoq; Aristoteles manifeste exponit. Ab huiusmodi itaq; intelligere sensum philosophus disiungit. Haud tamen quia veritatis sensus expers habeatur. Nanq; aut semper, aut vt plurimum propriorũ sensilium sensus verus existit. Verum quoniam sensus primo in actione illa, quæ in corpore versatur, circunscriptus est. Cum ipsum sane intelligere multum profunditatis possideat: atq; separabile existat. In iisq; cognitionibus collocatum sit: quæ semper verum dicant: vt scientia, & prudentia, & in iis quæ aliquando id agant: cuiusmodi vera opinio existit. Deinde vero propter sensilium angustias illud sensus obtinet, vt de propriis sensilibus semper verum dicat: quia pauca percipit. Neq; ei accidit, quemadmodum opinioni: quæ aliquãdo mentitur: quia cum quadam ratione, aliquaq; ex parte, in cõtẽplatione aliorũ quoq; multorũ rẽ attingat: interdũ & ea, quæ minus quadrent, de re dicat. Præterea q; quia sensus extrema est illa vita, quæ cognoscendi vim habeat: quemadmodum illud quoq; indicio esse potest, quod iis adsit animalibus, quæ omni prorsus dignitate, atq; existimatione careant. Ipsum autem intelligere iis tantum inest, quæ rationem participant.

COGITARE autem contingit, & falso: & nulli inest, cui non & ratio.

Cogitatio. Illam rationis actionem, quæ percurrẽdi vim habeat, cogitationem philosophus appellat. Quæ quidem omnino verum dicit, cum causis coniuncta percurrat. Vbi vero sine causis id agit, interdum mentitur. Cogitatio quidẽ igitur est rationis illa actio, quæ percurrẽdi vim habeat. Verum qm̃ haud prope terminos percursus iste fit: neq; cũ continuitate, quẽadmodum naturalis transitus: cõprobatio illa animæ in vnoquoq; termino, atq; quasi in
Existimatio. vno termino permansio, existimatio est. Quæ cũ hoc tanq̃ vero, conuenit. Ita, vt haud idẽ cogitatio, atq; existimatio sit: licet simul elucescant. Semper nanq; in percursu ea posita est actio, quæ rationis particeps est: & in cõprobatione eius, quod verum appareat. At neq; cogitatio, neq; existimatio sensus est. Quorum alterum adipisci nõ potuit: quia rationis particeps nõ fuit. Nam & aliis quoq; animalibus ratione carentibus ipse adest. Alterum vero, quia non percurrit. Neq; enim sensus ex aliis alia colligit. Neq; ita verũ dicit, vt seipsum verũ dicere cõprehendat. Propria nanq; sensilia vere cognoscit, vt quod albũ sit, visio. Quod vero cognoscat, sensus ipse percipere non valet. Neq; enim idẽ est rei ipsius cognitio: atq; ea perceptio, quæ huius rei cognitionẽ veram esse nouit. Cuiusmodi existimatio ipsa apparet: quæ post rei intelligentiam, vtrũ intelligentia illa vera sit, iudicat: tũcq; cõponit, atq; cõplectitur, quod cognitũ fuit. Sensus aũt solum, quod ei occurrit, cognoscit: licet vel falso occurrat: quẽadmodum in imaginibus, simulachris ve euenit. Nã diiudicare non valet. Licet itaq; in propriis verus semper sensus sit: attamen haud se veracẽ esse sentiet. Cogitatio vero siue vere, siue falso in ea, quæ cognosci debent, incidat, nequaquã illi appulsui acquiescit. Neq; componit, nisi & quod vera sit intelligentia, adiudicet. Quod tum recte, tum nõ recte facit. Nam aliquando in adiudicatione hac aberrat. Tametsi itaq; cogitatio aliquando mẽtiatur: haud tamen eam ob causam sensu deterior est: qui in propriis sensilibus verax existit. Quod nanq; illa aliquando mentiatur, eã ob causam euenit: quia multa simul intueatur. Illudq; præterea verum, aut falsum dicere, non ex primo appulsu, reiq; illa intelligentia, ipsi datum est: sed ex illius intelligentiæ adiudicatione.

CENTESIMAQVINQVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

IMAGINATIO nanq; diuersum & a sensu, & a cogitatione. Ipsa nanq; non fit sine sensu: & sine hac non est existimatio.

EXPOSITIO.

Coniunctio illa, nanq;, quæ eam habet vim, vt causam reddat, nunc posita fuit: quia dictum fuit, in iis tantum quæ rationem participant, cogitationem inesse. Tanquam si intulisset: quod haud eadem imaginatio cum cogitatione: quemadmodum neq; eadem cũ sensu. Addit enim & id. Quandoquidem & de imaginatione ei sermo propositus est: de qua sermonem habens illud dicit: quod & a sensu, & a cogitatione diuersa est. In iisq;, quæ postea philosophus infert: simul quidem causam affert, ob quam nõnullis imaginatio nihil

a sensu

a sensu differre videatur: aliisq; cum cogitatione, atque existimatione conuenire. Quæ ea nempe est: quia simul insit, aliquando quidem cogitatio, aliquando aūt existimatio. Nam ita actionem eam, quæ rationis particeps sit, appellat. Simulq; ex his philosophus noster distinguendam imaginationem ab vtroq; censet: hoc est, a sensu, atq; cogitatione. Quandoquidem enim haud sine sensu, sed eo omnino præexistente, fiunt imaginationes. Quoniam in distantia quadam, atq; partitione, & diuisione, ac figuris, modi isti, qui imaginandi vim habent, collocati sunt: quæq; huiusmodi sensilia sunt. Quæ vero sensilia ex sensu nobis nota fiunt. Cumq; quidam ad intellectum non perueniant: sed eis satis superq; fit, ex causa & extrema eorum, quæ inde efficiuntur cognoscere: ideo iure nonnulli decipiūtur: qui non distinguunt, quod accedit, atq; aduenit ab eo quo haud sine. Qui vero distinguūt hanc imaginationem a sensu, cognoscunt. Eodemq; præterea modo & ab existimatione. In illis nanq; animis, quæ totæ extrinsecus vergunt: quæq; ab actione illa secundū se omnino recedunt: quæq; in sola sensilia directæ sunt: cum & generatio ad auersionem illius vitæ quæ secundum rationem fieri debet, simul agat: opus est cogitationi primo quidē sensu: postea vero experientia, atq; memoria. Quo quod vniuersale adhuc eorum quæ ex ea forma determinantur, cognoscere queant: atq; inde & ad eam recurrere formam, quæ illorum determinandorum vim habeat. Quorum cognitio eiusmodi est, vt cogitare, atque intelligere valeat. Ita, vt & his iis, qui non distinguunt, quod memoria tenere valet ab eo, quod quæ vniuersalia sunt, colligit, amborum confusio accidat. At iis qui hac in re gradū sistunt, illud certum occurrat diuersitatis indicium: quod alterum quidem tanquam finis elucescit. Alterum vero tanquam id, quo haud sine.

QVOD autem non est eadem imaginatio, & existimatio, manifestum. Hæc quidem enim affectio in nobis est, cum uelimus.

Existimationem quidem, vt iam dictum fuit, eam cognitionē Aristoteles appellat, quæ rationis particeps sit: intellectionem vero nunc imaginationem dicit. Quam etiam affectionem vocat: & in ea facultate, quæ recordari queat, collocatam esse vult. Quo igitur pacto licet haud sine hac existimatio fiat: attamē eam ab existimatione distinguit? Quoniam huiusmodi affectio in nobis, est, cum volucrimus. Quod haud eam ob causam dictum fuit, quia omnis imaginatio in potestate nostra collocata sit. Nam quædam vel nobis inuitis fiunt. Sed quia quædam in nobis ita fiant, vt vel arbitratu nostro expromātur. Licet nequaquam ad eas reprimendas eandem vim habeamus. Affectio itaq; ea imaginandi vim habens est: quia partibile aliquid obtinet: rerumq; vmbras, atq; imagines consequitur: atq; a corporibus inseparabile quid habet. In nobis aūt, nostraq; potestate posita est: qm̄ haud ita semper imagines effingimus: vt omnino cum rebus conueniant: neq; ita imaginationes promimus: vt nulla ex parte rerum veritatem negligamus. Quemadmodum enim sensus eam habebat vim vt tanquam verum perciperet, sed quod sensibile tantum comprehēdere poterat: eodem modo & imaginatio haud eiusmodi est: vt verum semper assequatur: sed circa imagines tantum, atq; adumbrationes eius omnis actio collocata est. Quæ præter sensum id tantum assumit: quod haud semper eorum sensilium præsentia indigeat: quibus illæ imagines similes sint. Sed ex seipsa eas promat. Neque iis omnino acquiescit, quæ a principio visa fuerunt: sed tum addit, tum adimit, tum mutat, tū arbitratu suo quacunq; ratione variat. Interrogatio. Responsum

ANTE oculos enim licet constituere: quemadmodum qui, in iis, quæ memoria constituuntur, collocant: & qui simulachra effingunt.

Illud ante oculos constituere, est rerum imagines promere, atq; secundum eas agere. Quemadmodum inquit, qui in iis, quæ memoria seruantur, collocant: hoc est, qui reminisci volunt. Ita, vt pro reminiscentia, memoria posita fuerit. Nam sic Alexander exponit. Aut potius, quemadmodum cum recordari velimus, persæpe secundum imaginem agimus. Illud vero & simulachra effingere, illud indicat: quod haud omnino rebus similis illa imaginum deprompcio, appulsusve sit.

OPINARI autem haud in nobis. Necesse enim aut mentiri, aut uerum dicere.

Existimatio latius opinione patet. Opinio vero pro quacunque existimatione sumpta fuit. Cuiusque commune est, verum, aut falsum dicere. Quandoquidem in comprobatione omnis existimatio collocata est. Comprobatio vero non solum in intelligentia eorum, quæ incidunt, versatur: sed & in distinctione veri atque falsi. Nanque in ipsa rerum conuenientia, & non conuenientia verum, falsumque consistit. Res vero in nostra potestate minime sunt.

Verum, falsum vbi posita.

CENTESIMAQVINQVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, cum quidem opinemur, horrendum quidpiam, aut formidandum, confestim una patimur. Eodemque præterea modo & si fidentiæ plenum sit.

EXPOSITIO.

Comprobationem illam animæ, quæ in existimatione posita fuit, ex affectionibus illis cõfirmat: quæ eã cõsequũtur. Timet enim, & confidit, quia arbitratur. Nã in fide arbitratur.

IVXTA imaginationem autem eodem modo nos habemus, quemadmodũ qui intuentur in pictura, quæ horrenda, & fidentiæ plena.

Cum similitudinibus nanque maximam conuenientiam habet imaginatio. & quemadmodum quæ in pictura aliorum sunt imagines: ita sese habent, & quæ in imaginatione collocata sunt. Ideoque haud ita anima iis complicatur, vt tanquam vera ducat: quo aut fidentia impleatur, aut timore afficiatur. Lætatur nanque, aut dolet, haud tanquam ea, quæ in ipsis rebus sit: sed tanquam earum memoriam retineat.

SVNT autem & ipsius existimationis differentiæ, scientia, & opinio, & prudẽtia, & quæ contraria his.

Quandoquidem ab existimatione imaginationem distinguere philosophus sibi proposuerat: opinionemque pro ea omni existimatione accepit, quæ in medio collocata est. Cõmuniter nanque cuicunque inest, non autem opinioni soli, tum fides: tum quod haud in nobis, sed in ipsis rebus de his veritas posita sit: tum affectiones illæ, quæ ob eas res, tanquam veræ habeantur, excitantur: fidentiæ scilicet, atque timores. Ideoque existimationis species diuidit. Quo communis esse, quæ de ea omni dicta fuere, ex formis progredientes cognoscamus. Prudentia quidem igitur cognitio quædam est, quæ cum causa agendi vim habet. Scientia vero, quæ contemplandi. In vtranque vero partem vergit vera opinio, cum vtraque ex parte causæ expers fuerit. Opus nanque est hoc loco eam interpretari opinionem, quæ vera sit. Quandoquidem in eadem acie cum scientia, atque prudentia statuitur. Præterea que quoniam contraria in parte, vt imperitiam, atque imprudentiam habemus: ita falsam quoque opinionem collocemus.

DE quarum differentia alius est sermo.

In ethicis nanque, quas nunc existimationis differentias dixit, apertius diiudicat.

CENTESIMAQVINQVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

DE ipso autem intelligere, quoniam diuersum est ab ipso sentire. Huius autem id quidem imaginatio uidetur esse. Id uero existimatio, de imaginatione determinantes, sic de altero dicendum.

EXPOSITIO.

In ipsa anima, & intelligere, & sentire interpretandum est. Neque enim intelligere illud præstantius, quàm secundum animã, aut imaginatio, aut existimatio est. Sed interpretari oportet quod dictum fuit, non secus ac si ita dicatur. De ipso autem intelligere animæ.

SI SANE est imaginatio, iuxta quam dicimus spectrum aliquod nobis adesse, & non. Siquid per translationem dicimus.

Quemadmodum ipsi sensui, quod sensibile: & scientiæ, quod sciri queat: ita & imaginationi spectrum conueniens est, quod ab ea cognosci debeat. Quemadmodumq; quilibet sensuum ex propriis, conuenientibusq; sensibilibus determinatus fuit: ita & nunc imaginationem quoq; Aristoteles describit: ex qua spectra nobis adsunt. Eamq; distinguit ab ea quæ per translationem ex hac sumptam, dicitur. Quando in eo, quod apparet imaginatione vtimur, & in sensu, atq; in opinione.

VNA quædam est horum potestas, aut habitus: secundum quem iudicamus, & uerum dicimus, aut mentimur. Hæc autem sunt, sensus, opinio, intellectus, scientia.

Cum diuersæ sint animæ potestates, vt quæ nutriendi, secundum locum mouendi, cognoscendi, appetendi facultatem obtinet: imaginatio quædam est vis, quæ cognoscēdi potestatem habet: quæq; iudicare valet: hoc est, eam obtinet vim vt spectrum comprehendere, atq; cognoscere queat. Verum nāq;, aut falsum dicit. Nam spectrū rei, cuius est spectrū, simile effingens, verum dicit. Quod si dissimile extiterit, mentitur. Siue id contra voluntatē suam ei accidat, vt propter obliuionem. Siue sua ex appetitione, aliquid addat, aut adimat, aut quacunq; ratione variet. Ex quibus illud confirmatur: quod imaginatio vis quædam est, quæ iudicandi facultatem assecuta est. Cuiuscunq; nanq; facultatis cognoscendi vim habentis ipsum verum dicere proprium est. Licet ad huiusmodi aliquam & ipsum quoq; mentiri, pertineat.

POTESTAS habitus, iuxta quem iudicamus, & uerum dicimus, aut mētimur. Hæc autem sunt, sensus, opinio, intellectus, scientia.

Potestatem quidem nunc philosophus dicit, eam omnem formam, quæ substantialis est: ex qua omnem hominem rationis compotem esse inquiunt. Habitum vero vocat, eminentem illam dispositionem. At imaginatio substantialis quædam est potestas, atq; eminens quædam dispositio. Iuxta quā, determinata, aut indeterminata spectra effingimus: & aut vere, aut falso: & aut non sine ratione, atq; via, aut absq; vllo ordine. Propter quæ potestates illas enumerat, quæ cognoscendi vim habeant: sensum, opinionem, scientiam, intellectum: a quibus imaginationem differre se demonstraturum proponit. Sensumq; appellat cognitionem illam, quæ excitatur ex instrumento, quod prius recipit a sensibili actionem: quæq; ipsorum quidem sensilium existit: sed omnino conuenit cum sensilium formis, quæ in ipsis sensoriis adsunt. Opinionem autem existimationem eam dicit, quæ in iis posita, quæ aliter quoq; sese habere possunt: & fidem quoq; eam intelligit, quæ in iis, quæ necessaria sunt, absq; vlla causæ inquisitione versatur. Scientia vero ea est cōuolutio quæ rationis particeps non sine causa est: atq; eorum existit, quæ semper eodem sese habeant modo. Intellectus deniq; contemplatio illa terminorum, collecta, atq; impartibilis ab Aristotele accipitur.

Sēsus qui ab Arist. dicat.

Opinio.

Scientia.

Intellectus.

CENTESIMAQVINQVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur non est sensus imaginatio patet ex his. Sensus quidem enim, aut potestas, aut actus, ut uisus, & uisio.

EXPOSITIO.

Primo huiusmodi quadam ratione imaginationem a sensu disiungit: Sensus inquiēs, aut actus est, qui sentiendi vim habet, vt visio: aut potestas, qñ non agit, quēadmodū visus.

APPARET autem aliquid, licet neutrum horum insit, ut quæ in somnis.

Haud ita, vt in animali, neq; qui actu, neq; qui potestate insit sensus: quod fieri non potest: sed cum imaginationibus neuter adsit, apparet aliquid: hoc est, spectrum fit: quemadmodum visa illa somniorum plena, quæ inter dormiendum occurrunt. Neq; sensus ille, qui tanquam actu est, idem cum his existit. Nam sensus dormiendo non agit. Neq; potestas adest, quæ non agat. Quandoquidem actu spectra adsunt. Ita, vt imaginatio quidem agat: sensus autem minime. Ideoq; haud idem cum imaginatione sensus.

DEINDE ſenſus quidem ſemper adeſt: imaginatio autem non.

Confeſtim enim vbi in lucem hanc edita animalia fuerint, actio illa quæ ſentiendi vim habeat, adeſſe poteſt: nequaquam vero quæ imaginatione concipere valeat. Adfuiſſe nãq; ſenſum opus fuit: atq; adeo perſæpe forſan. Poſterior itaq; imaginatio eſt, neq; ſemper eã ob cauſam adeſt. Siquidem poſt ſenſum: atq; ab ipſo potius mouetur ſenſu. Hæc itaq; ſecunda fuit ratio, quæ vires has ſeparauit. Tertia vero iſta.

SIN autem actu idem, omnibus contingeret feris imaginationem ineſſe. Videtur autem non. ut formicæ, aut api, aut uermi. Deinde hi quidem ueri ſemper. Imaginationes autem ſunt plures, falſæ. Poſtea neq; dicimus, cum agamus exacte circa ſenſibile, quod uidetur nobis id homo: ſed potius cum haud exacte ſentiamus, tunc aut uerus, aut falſus. Et quod ſane dicebamus antea, apparent & dormientibus uiſa.

Tertia hæc eſt ratio, quæ a ſenſibus, atq; imaginationibus ſecũdum actum, poteſtates, atq; ſubſtantias eorum diſtinguit: tribuſq; ordinatim ab ipſis actionibus ſumptis vtitur argumentis. Quorum vnũ illud eſt, quod haud in omnibus animalibus, & vniuſcuiuſq; ſenſibilis imago innaſcatur. Nam in cane omnium confeſſione exiſtit: & in equo, qui eum etiam cognoſcit, qui ſui curã habeat: & in aliis quoq; permultis. Formicæ vero, & api, atq; adhuc manifeſtius vermi, non vniuſcuiuſq; determinati imaginatio adeſt: ſed cõmuniori quadam ratione nutritionis. Aut ſi & eius nutritionis imaginatio adſit, quæ in iſto reperiatur nemore, quemadmodum in apibus apparet: at nequaquam tamẽ & ea quæ huius floris, qui in hoc exiſtit indiuiduo. Ita nanq; interpretari illud debemus, quod haud in omnibus imaginatio inſit. Nequaquam vero ita, quaſi nulla iam ratione inſit. In omnibus enim reperitur: licet haud determinata ſit. Senſus vero ipſius, atomi, indiuiduive ſemper ſecundum actum eſt. Quare actio illa, quæ imaginandi, concipiendive vim habet, nequaquam eadem cum illa erit, quæ ſentire valeat. Secundum autem huius rationis argumentum ex veritate, & falſitate ſumptum eſt. Siquidem actiones illæ quæ ſentiendi vim obtinent, vtplurimum veræ ſunt, niſi diſtantia, aliquodve extrinſecus, impedimentum afferat. Actiones vero quæ ex imaginatione proficiſcuntur maxima ex parte falſæ. Contingit autem illis, vt verum dicant, propter anguſtias in quas redactæ ſunt. His aũt vt falſum proponant: quia ex appetitione quadam indeterminata excitantur. Tertium autem argumentum ex perſpicuo, atq; obſcuro ſenſilium cognitionis modo ſumitur. Exactiora nãq; ſunt ſpectra, q̃ ſenſilia: vt recta, planum, figura: ſed actio ipſius ſenſus, qui circa ſenſilia verſatur, perſpicua. Actio vero imaginationis procul abeſt, atq; obſcura eſt. Ideoq; & de ipſo ſentire per trãſlationẽ dicimus ipſum apparere, & ipſum imaginatione concipere de eo dicitur, quod haud perſpicuum. Quando contingit haud omnino verum dicere: interdum vero vt & ſenſus quoq; mentiatur. Viſa vero & dormientibus apparere dixit, vt in ſomnis. Viſa nanq; & ſpectra eorum quæ viſibilia ſunt, intellexit.

CENTESIMAQVINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

AT QVI neq; ex iis, quæ ſemper uerum dicunt, ulla erit, ut ſcientia, aut intellectus. Eſt enim imaginatio etiam falſa.

EXPOSITIO.

Neq; enim ſcientia, neque prudentia, multoq; minus intellectus ipſa imaginatio erit. Illud nanq; verum ſemper dicere, intellectui, atq; iis adeſt cognitionibus, quæ cum ratione ſunt: quæcunq; cum cauſis iunctæ ſunt. Nam omnis cauſa eſt ſubſtantia. Ac ſi cauſa proprie, & prima quoq; ſubſtãtia eſt. Imaginatio vero ꝓcul tũ a cauſa, tũ ab oĩ ſubſtãtia abeſt.

RELINQVITVR itaq; uidere, utrum opinio. Fit nãq; opinio, & uera, & falſa. Sed opinionẽ quidẽ conſequitur fides. Neq;. n. licet opinari, quibus uidetur fidem non adhibere. Beſtiarum autem nulli adeſt fides. Imaginatio uero permultis.

Differentia

Differentia illa,quæ nunc ponitur inter opinionem,atq; imaginationem, eadem mihi videtur cum ea,quæ antea quoq; dicta fuit.Ibi nanq; ipsum opinari haud in potestate nostra positum esse dicebatur,quia ex necessitate mentitur,aut verum dicit.In his vero quod opinionem fides omnino sequatur,asseritur.Fides autem est comprobatio quædam ei,q̃d cognitum fuit,tanquam verum.Ideoq; iis,quæ sine ratione sunt,non adest.Fides nanque iudicium illud est,rationis particeps,quod rei,tanquam veræ intelligentiam consequitur. Nouit nanq; & intellectus,rem veram esse:sed impartibiliter,atq; vnius formæ apprehensione vtrunq;.Illa vero cognitio rationis compos,quæ vtrum intelligentia vera sit,iudicat: ita comprobat,vt omnino ratione nitatur,aut necessaria,aut probabili,aut persona ipsa loquente,tanquam ea,cui fides adhibenda sit.Atq; id secundum quandam rationem iudicat.Vt & de ipsis sensibilibus duplex adest cognitio,quarum altera sentiendi vim habet: altera vero rationis compos.In iisq;,qui procul conspiciuntur duplicitas ista elucescit.Neq; enim hominem esse comprehendo,nisi,quod moueatur,duos habeat pedes, atq; rectum incedat,ratione colligam.In iis vero quæ prope sunt,latet:quia confestim cognitione eius, quod cernitur,cognitio eius q; & vere cognoscamus,consequitur.Neq; enim idem est, ea de quacunq; re sit intelligentia:atq; intelligentia de ea,q; vera sit:quam comprobatio consequitur:quæ veritatis domicilium est.Veritatis nanq; studiosa anima est:quæ nunquam a falso affici tolerat.Sed prope id,quod verum apparet omnino,& confestim,permanet. Diiudicatum itaq; fuit in omni existimatione,quod ipsius cognitionis duplex sit.Verum cognitionem rerum notitiam gignere valentem:quæ certa,atq; exacta sit:confestim & quod vera sit cognitio consequitur.Quemadmodum & visionem illam,quæ prope fit.In cognitione autem illa,quæ vim opinandi habet,ex eo quod videtur,& in superficie positum est, ac fere longius abest:quia neq; ad profunditatem accedit,neque cum primis causis iuncta est,discrimen apparet.Recteq; Aristoteles dixit,quod fides opinionem sequitur. Quãdoquidem cum fides opinionis constituendæ vim habeat,latius ea patet. Quemadmodum & animal amplius,atq; maius homine est.Nanq; fides scientiæ,& intellectui inest,prudētiæq;,& ipsi præterea opinioni.In his nanq; duobus opinio suum habet esse:tum inquam in illa rerum intelligentia,quæ haud admodum penetret:tum in ea comprobatione, quæ tanquam vera sit.Fides vero quæ quamcunq; cognitionem rationis compotem,atq; intelligentem consequitur,bestiarum nulli inest.Quandoquidem cognitio illa, quæ sine ratione est,haud eam habet vim,vt rem tanquam veram comprehēdat:sed rem solam, cum eius etiam cognoscendæ vim habeat,percipere valet:atq; ita,vt vera quidem sit:id autem ipsum,hoc est,vtrum vera sit,nequaquam iudicat.Id nãq; eius cognitionis munus est, quæ eam habet vim,vt in seipsam cōuertatur.Eius inquam,quæ id ipsum omnino cognoscat: quod vere,aut falso percipiat.Ea nanq; seipsam cognoscet.Omnis autem vita, quæ rationis expers est,in id tantum tendit,quod extra collocatum fuit.Quoniam quæ extrinsecus etiam sunt,solum appetit:atq; ea sola cognoscit.Neque appetitio eorum, quæ extrinsecus sunt,tanquam bonorum fit:sed tanquam suauium solum.Neq; cognitio eorum est,tanq̃ verorum,sed tanquam sensilium solum.In consensu nanq; illo rei, aut tanquam bonæ, aut tanquam veræ,referre oportet,quod seipsum,aut vtile,aut verax ostendit. Neq; enim in iudicio eius,quod cum cognosci debeat,extrinsecus positum est:ipsum cognoscere omnino collocatum fuit:neq; in alicuius ossis consensu,quod delectet. Contra nanq; potius euenit:vt animam nostram vehemens illa voluptas circa ea,quæ extra sunt,ita afficiat: vt & intensus quoq; eorum sensus,qui eam a seipsa recedere cogit.

PRAETEREA omnem quidem opinionem sequitur fides: fidem uero ipsum persuasum esse. persuasionem autem sermo. Belluarum uero nonnullis, imaginatio quidem inest,sermo autem non.

Ex eadem quidem sententia hæc quoq; elicitur ratio:quæ tamen haud absq; vllo discrimine cum illa,quæ antea posita fuit,eadem est.Illa quidem enim a fine: hæc autem ex ea via,quæ ad finem tendit,sumpta fuit. Quoniam fides finis est. Ipsum vero persuaderi

via existit ad hanc. Ac robur quidem, visq; ei admouetur, ex definitione fidei: quæ comprobatio quædam est, tanquam propter id, quod verum sit. Definitioni autem ipsius fidei vis adiicitur, ex notitia, quæ de persuasione habetur: quam etiam fidem præcedere oportet: qppe cum fides persuasioni, tãquam finis accedat. Est enim persuasio comprobatio illa, quæ ex ratione, fit: quemadmodum fides comprobatio illa est, quæ iam adest. Nanq; in persuasione exquisitio, quædam fit, ipsius intelligentiæ rerum: & receptio quædam earum, tanq̃ verarum. Quandam vero vel bestiis imaginationem adesse inquit: nam & eam, quæ determinata est, & quæ de quopiam simpliciter habetur, imaginationem vocat.

Persuasio qd. Fides quid.

CENTESIMAQVINQVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

MANIFESTVM itaq;, quod neq; opinio cum sensu, neq; per sensum, neq; cõplexus opinionis, & sensus, imaginatio esset, propter hæc.

EXPOSITIO.

Quia Plato tum in Sophista, tum in Philebo, imaginationem in admistione opinionis, atq; sensus collocauit, ex his aduersus eam positionem instare Aristoteles videtur, Re vera autem, quanam ratione oporteat, admistionem illam interpretari, ex euersione sententiarum prope positarum, demonstratur. Neq; enim ita accipere debemus, vt sensus quidem præcedat: opinio autem sequatur: atq; in huiusmodi actione imaginatio suum habeat esse. Quam quidem intellectionẽ philosophus indicauit, cum dixit, neq; per sensum. Neq; ita, vt hæc ambo, simul existant. Neq; ita, vt in vnum quidem conueniant: sed vtrunq;, tam inquam sensus, q̃ opinio, simplicem propriam afferat actionem: quæ alterius respectu immixta sit. Quod cognoscendum est, ipsum Aristotelem dicere, cum inquit. Neq; opinio cũ sensu. Aut ita, vt & in vnum concurrant, atq; mutuo complicentur: verum aut disiũctim: sed vna quædam communis ex ambobus fiat actio: non cum comparatione in euersione quadam vtriusq;, quemadmodum in mulso euenit. Neque enim in iis, quæ sine corpore sunt, id constitui potest. Sed ita, vt ambo pura, atq; syncera seruentur. Quatenus vero & alterum totum per alterum totum pertranseat. Haud itaq; quacunque ratione, huiusmodi sensus, atq; opinionis admistio, imaginatio est. Propter hæc philosophus inquit, & ea quæ dicta fuerunt, intelligit: quæcũq; scilicet, cum sensus, atq; opinionis propria sint, ab vtroq; horum imaginationem dimouére. Vt, si in visis illis, quæ in somnis apparent, neq; qui secundum potestatem, neq; qui secundũ actum adest sensui. Et si sensus præsentibus quidem ipsis sensilibus fit: imaginatio vero licet ea procul absint. Et si opinio quidem in potestate nostra posita non est: & post comprobationem illam, quæ tanquam ad veritatem spectat: & ex persuasione, atque sermonibus fit: imaginatio vero & in potestate nostra posita est: & sine fide, atq; sermonibus consistit. Nequaquam itaq; in eorum amborum actione, siue simul in vnum conueniant: siue alterum quidem præcedat, alterum vero sequatur: imaginatio collocari poterit. Propter hæc igitur: & propter rationem illam, quam nunc infert. At quamnam eorum admistionem Plato intelligit? Eam profecto, quæ in mediis simplicibus, atq; in iis, quæ sunt: quæ propter affinitatem illam, quam cum ambobus extremis habet, ex extremis compositio, atq; admistio dicitur. Hoc enim pacto & Aristoteles ex albo, & nigro medios colores constare inquit. Et ipse quoque Timæus ita, animam ex impartibili illa substantia, atq; ex ea, quæ circa corpora diuisa, conflatam esse asserit. Propter solam scilicet affinitatem mediorum cum extremis: quæ non sine simplicitate quadam cõsistit. Imaginatio nanq; media inter sensum, & opinionem est.

Dubitatio. Responsum

ET PATET, quod haud alia quædam est opinio. Sed eius est, cuius & sensus. Dico autem ex albi opinione, & sensu, complexus imaginatio est. Neq; enim sane ex opinione quidẽ ipsius boni, ex sensu uero ipsius albi. Ipsum igitur uideri, est ipsum opinari: quod sentit haud secundum accidens.

Perspicuum est, quod determinatur: quod scilicet minime, ex sensu quidem de alio: ex opinione autem de alio, illa componatur imaginatio: quæ ex ambobus constat. Sed ex iis,

quæ de eodem habeantur. Neque ex iis, quæ de eodem, secundum accidens: vt de socrate. Haud ex sensu quidem q albus, ex opinione autem quia bonus. Secundū accidens nanq; ita de eo agent. Quandoquidem vtriq; tam albo inquam, q̄ bono socrates subijcitur. Sed si vna ex ambobus imaginatio fieri debeat: quod ambo tam sensus scilicet, quam opinio per se circa idem versentur, oportet: quodq; & albus, & bonus socrates existat.

CENTESIMAQVINQVAGESIMANONA PARTICVLA.

APPARENT autem & falsa, de quibus simul existimationem ueram habet. Vt apparet quidem sol, unius pedis: persuasum autem est, esse maiorem terra. Cōtingit itaq;, aut abiecisse suipsius ueram opinionem: quam habebat seruata re, neq; oblitū, neq; dissuasum. Si adhuc habet, necesse eam ueram esse, & falsam. Sed falsa fiebat, cum lateret mutans res.

CENTESIMASEXAGESIMA PARTICVLA.

HAVD itaq; unum quoddam horum est: neq; ex his imaginatio.

EXPOSITIO.

Perspicuum, vt arbitror, & id quoq; est: quemadmodum non solum oportet ambo, sensum, inquam, atq; opinionem per se de eodem esse: sed neq; inter se dissidere. Seditio autē in cognitionibus, illa est, cum altera vero: altera falso hæret. Cū itaq;, vt in sole accidit, sensus quidem falsus sit: opinio autem vera, continget imaginationem illam: quæ ex vtrisq; complexu constat, eandem existentem simul veram, atq; falsam esse. Nisi quispiam in deteriorem partem vergere, atq; vel opinionem falsam reddi afferat. Quod nanq; sensus qui de sole habetur, nequaquam ad veritatem traducatur, perspicuum est. At neq; opinio ad falsitatem deuenietcum neq; nos opinionem mutemus: neq; sol nunc alia ratione sese habeat, atq; antea habuerit. Duobus nanq; modis, vt & in eo explicatur libro, qui prædicamentorum nomine circunfertur: contingit eum, qui vere antea, quapiam de re existimarit, postea falso opinari: aut quia ipse dissuasus, oblitusve sit: aut quia res eo insciente mutata fuerit. Imaginatio itaque, & vna existens, & de re vna, tum falsa propter sensus erit. Id nanq; indicat. Apparet & falsa. Tum vera propter existimationem. Et in eo, igitur, Apparet quidem sol vnius pedis, illud apparere, pro eo, quod est, imaginatione cōcipi accipiemus. Ita, vt propter sensum, idem visum & verum sit. At propter fidem, quam de sole habemus, ipsa terra longe maior sit.

AT quandoquidem licet, ubi motum fuerit hoc, moueri alterum ab hoc. Imaginatio autem motus quidam esse uidetur: & haud sine sensu fieri: sed iis, qui sentiunt, & quorum sensus sunt. Licet autem fieri motum ab actione ipsius sensus.

CENTESIMASEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

ET hunc similem necesse est esse sensui. Esse iam poterit ipsa motus, qui neq; sine sensu contingat.

EXPOSITIO.

Cum ex iis, quæ antea dicta sunt, philosophus demonstrarit, quod disiuncta est imaginatio ab aliis potestatibus, quæ vim cognoscendi habēt: deinceps quænam ea sit, tradit ex actionibusq; eius substātiam assequitur. Mouetur quidem igitur proxime a sensibilibus sensorium, non solum quia patiatur, sed & quia agat, quia viuax est. Nam excitatur in huiusmodi affectione, quæ agendi vim habet, pura illa actio, atq; iudicium, quod sentire valet: quod prope ipsius sensibilis formam permanet. Cum neq; extrinsecus, neq; cum affectione, sed intus, substantia illa, quæ sentiendi vim habet, iuxta proprias, atq; conueniētes rationes illud promat: sed ita, vt conueniat, cum actione illa, quæ patiendi vim habens in sensorio existit. Ita, vt motus quidem sit, affectio illa, quæ in sensorio a sensibili fit. Appulsus autem ille rationis, atq; purum illius animæ quæ sentiendi vim habeat iudicium, atq; terminus ille prope sensibilis formam, non motus, sed impartibilis est quædam actio,

Propter quam vita illa, quæ imaginatione concipiendi vim habet, excitatur, cum ei proxime iuncta sit: quæq; instrumento quidem vtitur eodem: sed haud ita, vt sentiendi vim habeat, atq; extrinsecus vlla ratione afficiatur: sed imaginatione concipere valeat, & ab huiusmodi vita fingatur, atq; formetur. Neq; mirum cuiquam videri debet, si idem vehiculum diuersis nostris vitis substratum fuit. Quandoquidem & ei quoq; nostræ vitæ subiectum est: quæ rationis existit particeps. Vna itaq; cum nostris illis actionibus, quæ rationem participant, afficitur non solum spiritus, sed & solidum id quoq; instrumétum. Præcipue igitur, spiritus, tanquam sentiendi vim habés afficitur: & sensus ad eam accedit actioné, quæ secundum suam formam fit: & spiritus aptus redditur ad earum imaginum, quæ imaginatione concipiuntur, receptionem: ipsaq; imaginatio excitatur ad imagines illas depromédas, quæ ex propriis rationibus eius afferendæ vim habent: licet ita, vt cũ formis illis, quæ sentiendi vim obtinent, conueniant. Neq; semel, aut bis interdum solum imaginibus illis, quæ sentiendi vim habeant, indiguit: sed & persæpe ad similes promendas. Vbi itaq; excitata fuerit vel a seipsa, promit ipsa imaginatio spectra: & format, atq; effingit figuram ex seipsa. Aut æque, non absimiliq; modo, atq; sensilium formæ sunt: aut & exacta quapiam ratione aliquid admouens. Quemadmodum cum ei, quæ latitudine careat, rectam porrigat: & exactissimas præterea quasq; figuras. Interdumq; etiam indefinite agit: multisq; modis imagines variat. Et vt sensu indigeat, quo a principio excitetur: commune cum nostris illis quoq; vitis, quæ rationem participant, habet. Namq; hæ propter totam illam animæ ad ea, quæ extra sunt, conuersionem: a principio quasi quadam percussione eorum quæ extrinsecus collocata sunt, quæ in sensorio fiat, indiguerunt: quo ea, quæ a se proprie, atq; conuenienter cognosci debent, perciperent. Verum cum hæ ad illud pertranseant, quod sine corpore, atq; vmbra, imagineve, & omnino sine diuisione cognosci debet: imaginatio in eo cõtinetur quod corporis formam refert: & imagines effingit, atq; diuisionem patitur. Nam q̃uis eas omnes nostras actiones, vt Iamblichus vult, designet, quæ rationem participãt: attamen & ex sensibilibus illis formis adumbratur affingendo, atq; partiendo. Ideoq; sensui proxima habetur. Licet eam ob causam ipsi sensui præstet: quia post excitationé illá quæ a principio fit, & ex seipsa quoq; agit: neque semper sensilibus præsentibus eget. Præterea q; quia certam admoueat notitiam. Quod forsan haud omnis imaginatio habebit: sed quæ eorum existit animalium, quæ rationem participant. Omnis autem imaginatio id possidet, vt ducendorum, atq; commouendorum animalium vim habeat. At in aliis ea existit vita, quæ in ipsis cognoscendi vim habet. In ipsis vero hominibus, tunc valet, cum propter aliam quãcunq; causam occultetur ratio. Verum iam & Aristotelis verba prosequamur.

VERVM quandoquidem licet, ubi motum fuerit id, moueri alterũ ab hoc. Imaginatio autem motus quidam uidetur esse: & non sine sensu fieri: sed sentientibus, & quorum sensus sunt. Licet autem fieri motum ab actione ipsius sensus.

CENTESIMASEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

ET HVNC similem necesse est esse sensui. Esse iam ipsa poterit motus, qui neq; sine sensu contingat.

EXPOSITIO.

Quemadmodum lapis mouetur a vecti: qui quidem vectis motus a manu fuit. Verum oportet ex quadam communi ratione coniunctionem illam adiungendi vim habentem, quandoquidem iis quæ sequuntur, admouere: donec redditio fiat. Vt, & quandoquidem imaginatio motus quidam esse videtur: & non sine sensu fieri, sed sentientibus, & quorum est sensus. Et quandoquidem licet fieri motum ab actione sensus. & quandoquidem húc sensui ipsi similem necesse est esse: & quod reliquum est, reddit ex eo, ipsa iam esse poterit

Dubitatio. motus, & quæ sequuntur. Verum quonam pacto, cum imaginatio actio quædam sit, co-

Responsum gnoscendi vim habens, quæq; intus excitatur, motus est? Nunquid videtur, philosophus dixit. Videtur autem omnino: quandoquidem cum corpore id habet: quod patiatur quodam modo, atq; moueatur. Quoniam vis illa sentiendi extrinsecus cõmouetur: quæ vero

concipere

concipere valet, ab ea effingitur vita, quæ id præstare queat. Illud quidem igitur, quod est, haud sine sensu fieri, sed sentientibus principium inesse, commune ipsi imaginationi, vt iam dictum fuit, cum illis nostris viris est, quæ rationem participant. Illud autem eius proprium, illud inquam, & quorum sensus est. Neq; enim ad id, quod sine corpore sit, imaginatio ipsa pertransit: sed permanet, in imaginibus, & distantiis, atq; figuris illis, quæ corporum formam referunt. Fieri quidem igitur ab actione, quæ sentiendi vim habeat, motum, aut actionem aliam, nō solum de imaginatione, sed & de nostris illis cognitionibus rationem participantibus, verum, atq; perspicuum est. Verum propter proximam, atq; corporis formam referentem affectionem, ex necessitate similis est imaginatio sensui. Iure itaque Aristoteles concludit: quod cum imaginatio motus sit, propter corporatam illam effictionem, vt iam dictum fuit, haud sine sensu innascitur. Particulares nanq; sunt, atq; corporis formam referunt, tum imagines, tum formæ illæ. Particularia vero, atque corporum formam referentia ex sensu primo sese cognoscenda offerunt. Quoniam neq; ad vniuersalia sine sensu peruenire valemus.

NEQVE non sentientibus inesse.

Neq; enim plantis imaginatio inest, aut iis, quæ neq; omnino viuunt: neq; iis, quæ sensum superant: quæcunq; scilicet ex intellectu, aut ratione intelligente perficiuntur. Quandoquidem non sine interuallo, atq; forma eæ sunt actiones, quæ imaginatione concipiendi vim habent. Quæ vero illius puræ sunt rationis: quæq; multo magis ipsius existunt intellectus, partitionem istam interualla, atq; formas inferentem superant. Nunquid igitur vel cœlestibus quoq; imaginationem concedere debemus? Profecto id facere debemus, si & sensum quoq; illis concedimus. Verum id ea ratione agēdum, vt eis sensum tribuamus, qui totus intus, & a seipso excitetur: atq; constituendorum, cognoscendorumq; sensilium cunctorum vim habent: & qui antea determinatus sit a sensilibus illis, quæ extrinsecus, in ipsis tamen diuinis reperiuntur vehiculis: ex rationibus illis existimationis, quæ corporū formam referant. Verum quæ haud effingendi vim habeant, neq; aliás aliæ sint. Sed proxime, atq; coniunctim complecti queant, quæ aliorum effingendorum vim habent, & ipsam infinitatem, eorum quæ eximendo aliás alia fiunt.

Dubitatio.

Responsum.

ET MVLTA secundum ipsam & facere, & pati, quod habet: & esse & ueram & falsam. Id autem contingit propter hæc. Sensus quidem propriorum, uerus est, aut quamminimum habet falsum. Secundum autem huius, cui euenēre & hæc. Et hic iam contingit mentiri. Quod quidem enim album non mentitur. Si autem id ipsum album, aut aliud aliquid mentitur. Tertium autem communium, & sequentium accidentia, quibus insunt propria. Dico autem, ut motus, & magnitudo, quæ euenēre sensilibus. Circa quæ præsertim iam licet decipi iuxta sensum. Motus autem qui ab actione fit, diuersus erit a sensu, qui ab his tribus sensibus.

Pari quidem imaginatione vult, quia ab ipsis sensibus moueatur. Facere vero, quia vbi iam mota fuerit, & seipsa excitatur, & memoria animalia mouet. Illud nanq; secundum ipsam, non solum quia ipsa determinandi vim babeat: sed & tanq̃ mouere quoq; valeat, pro eo, quod est, ab ea interpretandum est. Siquidem & anima illa, quæ imaginatione assequi valet, viuenti corpore, tanquam instrumento vtitur: & esse tum vera, tum falsa potest. Nanque imaginatio illarum est facultatum, quæ vim cognoscendi habentes in nobis reperiuntur. Cuicunq; autem cognitioni ipsa veritas, tanquam certus finis propositus est. Cæterum quando haud ex iis imaginatio est, quæ semper verum dicant, quemadmodum intellectus, & scientia, iure aut vera, aut falsa est. Interdum quidem & quasi volens mentitur. In nostra nanque potestate, vt dictum fuit, positum est, & visa illa, quæ non sint, confingere. Verum id ei imaginationi forsan accidit, quæ rationis compos est, quæ variat, propter transmutationem illam rationis, quæ in multas parteis spectat, ac sæpe opposi-

tas. Imaginatio vero illorum, quæ ratione carent, haud huiusmodi est: quia in angustum redacta est. At verum, atque falsum illud, quod omnem consequitur imaginationem, ex conuenientia, quam cum sensibus habet, describit. Nam eam, quæ cum propriis moueatur sensilibus, vt plurimum vera esse inquit: præsertim cum neque propter distantiam, aut aliud aliquid, quod occurrat, & ipse quoque sensus aberret. Quoniam si verum sensus dicat, & imaginatio quoque illa, quæ nuper commota fuit, verum dicit. Quemadmodum, quæ diuturno interposito temporis spatio, excitatur: quæq; eorum sensilium, quæ haud propria sint, persæpe a veritate decidit. Ideo & antea quoque dictum fuit, veros semper esse propriorum sensus: imaginationes autem multas falsas. Non cum adhuc sensus adsint: sed vbi iam fuerint, ac post aliquod tempus. At circa ea, quæ secundum accidens sensilia, licet adsint fiunt imaginationes falsæ, vt quod Cleonis filius albus sit. Neque id cuiquam mirum esse debet: nam & sensus, & ad ea spectant, falsi esse possunt. Eodemq; modo sese habent, & sensus illi, atque imaginationes, qui circa communia sensilia versantur: qui licet ea adsint, interdum falluntur. Quoniam licet haud secundum accidens hæc sensus percipiant: at non primo. Propria nanque primo comprehendunt. Insunt autem ipsa communia, quemadmodum & propria, quæ ambo accidentia sunt, iis, quæ secundum accidens
,, sensilia: quæ eæ sunt substantiæ, quæ subiectæ sunt. Illa vero verba, circa quæ præsertim
,, iam licet decipi, de vtrisq; sensilibus intelligere debemus: hoc est, de iis, quæ secundum accidens dicuntur: & de iis, quæ communia sunt.

ET PRIMVS quidem præsente sensu uerus. Alii uero, & præsente, & absente esse possent falsi: & præsertim cum procul ipsum sensile sit. Si itaq; nihil aliud habet, quæ dicta sunt, nisi imaginatio. Id autem est, quod dictum fuit. Imaginatio esset motus a sensu, qui secundum actum fit.

CENTESIMASEXAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVONIAM autem uisus in primis sensus est, & nomen a lumine accepit: quoniam sine lumine non licet uidere. Et propter ipsum permanere, & eodem modo esse cum sensibus, & multa secundum eos, faciunt animalia. Alia quidem, quia non habent intellectum, feræ. Alia uero adumbratus sit intellectus interdum, affectione, aut ægritudinibus, aut somno, ut homines.

EXPOSITIO.

Excitatur nanque confestim vbi sensus adfuerit imaginatio. Licet interdum lateat, quia sensus vim percutiendi habet. Qui vbi distractus fuerit, protractionem significat: præsertimque si procul abfuerit, quod sentiendi vim habet. Quando etiam contingit, vt non solum imaginatio, sed & sensus in propriis sensilibus aberret. Propter quæ illud Aristoteles colligendo infert, quod nulli alii præter quam imaginationi, quæ dicta fuerunt, motum conueniunt. Erant autem quæ dicta fuerunt, ab eo sensu qui secundum actum esset, innatum esse. Corporum autem ipse est motus. Et quia effingitur, atque formatur spiritus, dum excitatur imaginatio, nam motus de ea dicitur: quia ipsa sensui similis est: quia a corporibus inseparabilis. Nam semper cum actione illa, quæ imaginatione concipiendi vim habet, effingitur spiritus. Neque iis, quæ non sentiunt ipsa imaginatio inest: neque sine sensu fit. Quandoquidem appulsus omnis animæ, qui ad ea, quæ extra, fit, ex sensibilibus excitatur. Imaginatio vero & in sensibilibus imaginibus permanet: & multa, quod eam habet, iuxta eam facit, atque patitur. Nanque & appetit, quod facere est: & erubescit, atque pallescit. Quod ad ipsum pati adducitur, & verum, atque falsum dicit: quia ex illis existit potestatibus, quæ cognoscendi vim habent. Quæ tamen neque semper verum dicunt. At & nomen quoque ipsum imaginationis, seu, vt Græci dicunt, φαντασίας, Aristoteles

Aristoteles adducit, propter affinitatem illam, quam cum sensibus habet, declarandam. Nam ex visu, qui inter ipsos præstantissimus est: cuius actio non sine lumine fit: ex quo & φαντασία, denominatam vult: cum lumen quoque a Græcis φῶς, appelletur. At quia permanent, similesque sensus huic sunt, multa secundum eos, animalia faciunt. Omnis nanque actio in sensibilibus collocata est. Quoniam in actionibus ipsis vtitur sensilibus: atque in appetitionibus, quæ ad ipsas tendant, sensilium vtitur memoria. Quæ quidem permanens est actio, sensibus similis. At in aliis quidem aialibus, quod initium facit, atque ducit in actionibus agit, ipsa est imaginatio. Quandoquidem nihil præstatius habent. In ipsis vero hominibus, quod actiones orditur, intellectus ille est, qui agendi vim obtinet: cum secundum rationem agimus. Neque sine imaginatione quicquam agit. Nanque ipse imaginationibus vtitur: quia actiones in sensibilibus positæ sunt: & impetus ad eas, haud sine sensiliũ memoria fit. Quia vero interdum tenebris intellectus ille, qui agendi vim habet, obtegitur: & nos tunc iuxta imaginationes præcedentes mouemur. Quod perspicue, ac maxime aperte in somnis euenit. Nam tunc imaginatio sine vlla ratione id, & illud indeterminate tractat: & ipsum interdum animal mouet. At & in animi perturbationibus id quoque accidit: quemadmodum in immoderatis illis cupiditatibus, & indignationibus, voluptatibus, atque doloribus, & timoribus: cum anima ratione non vtatur. Et in ægritudinibus præterea quibusdã: quemadmodum in dementiis. Causam vero ob quam tenebræ intellectui effundatur, vel pueriles ætas sustinere valet.

DE imaginatione quidem igitur, quid est, & propter quid est, dictũ sit hactenus.

Nanque definiuit ipsam. Ipsius autem quid est, derlarandi vim definitio habet. Verũ quia potestas est, quæ cognoscendi facultatẽ obtinet, quæ aliquando quidem verũ dicit: aliquã do aute mentitur, & eius quoque causas noster philosophus explicauit: quas ex eo, propter quid est, commemorat. Ex quibus altera quidem tanque efficiens est: & sensus secundũ actũ existit. Altera vero tanque finis. Quo secundum eam animalia multa faciat, atque patiantur.

PRIMA PARTICVLA.

DE particula autem animæ qua cognoscit anima, & sapit, siue separabilis sit, siue & non separabilis secundum magnitudinem, considerandum quam habet differentiam, & quonam pacto sit ipsum intelligere.

EXPOSITIO.

Quid quidem, & qualis separabilis ille ab animis intellectus sit: quodque prima sit substãtia, & impartibilis, atque præstantissima vita, & supremus ille actus, ideo intelligibile ipsum, & intellectio, & intellectus, & perpetuitas, & perfectio, & permansio, & terminus, & omniũ causa, opportunius, atque perfectius in iis, quæ a nobis in duodecimo diuinæ philosophiæ: atque ita, vt Iamblichi contemplationes de eo, ex Aristotelis quoque mente cõsequeremur, tradita fuerunt. Potius itaque nunc, qualis ille sit intellectus, cuius anima nostra particeps sit, dicendum est. Est enim quidam vel proprius intellectus, cuius quælibet anima rationis cõpos, particeps existit. Quo determinatur vnaquæque anima, cũ sub id, quod definitur, subingrediatur: & in rationem loco ipsius formæ subeat. Omnis nanque forma indiuisibilis est. Quandoquidem tum terminus, tum perfectio existit. Anima vero haud indiuisibilis est, vt eius indicat actio, quæ conuoluitur: quæque non sine diuisione, atque collectione progreditur. Vbi itaque in id, quod determinatur, atque forma afficitur, subingressa fuerit, particeps redditur: atque adeo quælibet anima sua ex substantia, tetigit terminum, & formam, & propriũ. Siquidẽ & in iis, quæ cõposita sunt, indiuidua reperitur forma, iuxta quã proprie apud stoicos dicitur qualis. Quæ & collectim accedit, & rursum recedit: eademque & tota ipsius compositi vita permanet: licet aliæ particulæ alias fiant, atque intereant. Si itaque vel ex cõpositis vnumquodque propria determinatur forma: multo magis id quoque anima obtinebit: quæ tum proxime ipsis iungitur formis: tum diuersa profecto erit forma hæc, cuius anima existit particeps, a primis illis formis, quas nihil iam participare potest: quippe quæ sui

Quę de vero intellectu dicantur.

De quo intellectu nũc Aristoteles agat

Ois forma ĩ. diuisibilis.

aliis copiam faciat, neque omnino in seipsa remaneat: neque terminus sit separabilis: sed a lterius, hoc est, ipsius animæ existat. Id ipsumq; iam dici queat, id autem est, terminus eius, quæ in id, quod determinetur, subingrediatur. At & ab ipsa anima quoque hæc tanquam præstantior substantia diuersa erit. Nam non secus differt, atque terminus ab ea, quæ terminatur: & perfectio ab ea, quæ perficitur. Cæterum quandoquidem anima substantia quædam est, quæ non sine ratione cognoscendi facultatem habet: quia hanc determinet, impartibilis erit substantia, quæ cognoscendi facultatem habeat. Id autem intellectus est. Verum huiusmodi intellectus, vt aliis sui copiam faciat: atq; adeo id totum sit, hoc est, animæ intellectus. Nunquid igitur de hoc nunc Aristoteles verba facit? At neq; is animæ particula est. Sed formalis eius causa existit, & præstantior quædam substantia. Praetereaque transitus ille ab imaginatione ad eum sine medio, absurdus, non conueniensq; ei est. Nam substantiam rationis compotem superat; & ex ea vita, quæ nutriendi vim obtinet per media semper ascendit. Quandoquidem & manifeste philosophus noster determinat, scribens. Dico autem intellectum quo cogitat, atq; existimat anima. Ac animæ quidem definitionem capere oportet; quo magis perite ipsam cognoscamus. Quemadmodum & in aliis fieri consueuit, vt cum animal rationis particeps, mortale nouerimus, quo hominem cognoscamus. Nam in ea vita, quæ ex ratione perficitur: quæq; finitas secundum tempus habeat mensuras, humanam intelligimus formam. Hac sane ratione, vbi animam in substantia, atque vita quadam conuoluta, quæ agendi, atq; contemplandi vim habeat, considerauerimus: & quod aliquando quidem ad sensilia, aliquando autem ad intelligibilia cōuertatur: & causam quoque eius, quæ formalis existat, in indiuisibili, & intelligente tum causa, tum vita collocabimus. Quæ tamen neq; agendi vim habeat, neq; absque vlla conuolutione contemplandi: sed quædam huius determinandæ vim habens causa sit: & actio quæ actionem, atque huiusmodi conteplationem inducere queat. Intelligo autem formalem animæ causam eam, ex qua cum ei inseparabiliter adsit, determinatur: quæq; iam in id quod determinatum fuit, subingressa est. Quemadmodum & omne id, quod determinatur, ex aliquo determinatur termino, qui ei præsens sit: qui communiter iis omnibus, quæ eiusdem sunt speciei, & cuiusque proprius sit. Quod de iis dicitur in quibus multa, quæ eiusdem sint speciei, existunt. Ea itaque nunc nobis proponitur meta, vt de eo loquamur intellectu, cuius anima particeps est. Neque & præterea de eo, quem non participat. Sed de substantia, quæ rationis particeps existat. Quandoquidem de anima, tota tractatio sit. Particula autem, ipsa humanæ animæ ratio appellata fuit: quoniam tota vna est. Dictumq; præterea fuit, quod nunc vna redditur: cum implicetur ratio in impetu illo ad corpus, cum secundis, atq; corporum formas referentibus, illis vitis. At cum dixerit Aristoteles, qua cognoscit anima. Quandoquidem cognitio tum ea dicitur, quæ sentiendi vim habet: tum quæ imaginatione concipiendi: quo eam quæ rationis compos est, indicaret, addidit illud, & sapit. Quod rationis proprium existit: quæ profunditatem habet. Atque eius quidem rationis, quæ haud secundis vtatur vitis: sed ex seipsa agat, non autem patiatur; agatq; ea, quæ cognosci debeant. Nam non aliunde, sed ex seipsa promit. Altera vero ratio est, quæ in id, quod extra vergit: quæq; cum cognitionibus illis corporum formam referentibus complicata est: eaq; aut imperfecta existit: aut perfecta quidem: sed quia a prima illa perficitur, atq; formis expletur. Ita, vt iam duplex prima sit animæ ratio. Quarum altera separabilis, atq; ex seipsa, iis, quæ conuenienter, atq; proprie ab ea, cognosci debeant, referta. Ex qua conuersio illa animæ in seipsam, atq; coniunctio cum præstātioribus fit. Altera vero ex qua, cum a permāsione illa recedat, qua in seipsa anima permanet: tota ad secunda ista tendit. Aut quia omnino a causis recedat: propter multum, tum a seipsa, tum a superioribus illis, rationis recessum: cum potestate solum, atq; imperfecte formas habeat. Aut quia & perficiatur, & in vita illa, quæ iam appulit, secundum rationem, quæ haud in seipsa maneat: neque in iis, quæ cognosci debeant: quæ in ea, sua ex substantia insint: sed omnino recedat: subingrediaturque in vitam eam, quæ cum appulsu fit: atque in vitā eā, quæ in substātialium rationum subsistentia posita est: recipiatq; quæ cognosci debent, in habitibus illis, qui circa substātiam existunt: progrediaturq; ab iis, quæ substātialia sunt:

Ex definitiōe rē melius cognosci.

Formalis alẹ causa.

Quæ nobis hic proposita meta.

Duplex prima aīæ rō.
Prima.
Secunda.

quemadmodum

quemadmodum ſciens facit. Erit quidem igitur altera quidem materialis, & poteſtate exiſtens, & paſſibilis ratio, quæ extra vergit: & ſecundis cognitionibus cõnexa eſt: quæ imperfecta eſt: & tota extra tendit. Altera vero, quæ in appulſu quidem collocata eſt: ſed plena, & quæ perfecti aliquid habet. Quæ licet circa ſubſtantiam verſetur: attamen haud circa ſubſtantialem illam actionem: quæ vel ipſa paſſibilis eſt: quia a ſubſtantialibus, atq; ab iis, quæ primo cognoſci debeant, ab ipſiſq; cognitionibus iuxta ſecundas menſuras perficitur. Vel poteſtate itaq; exiſtit: at haud omnino iuxta id, quod imperfectum. Sed iuxta id, quod poteſtate ſecundo dicitur loco. Quod iam quidem ex habitu perfectum eſt: licet non agat. Quemadmodum enim viuax inſtrumentum poteſtate vitam habere dicitur, tametſi viuat: quia aliunde aduentitie viuat: eodem modo & quod ex appulſu intelligit: tanquam illud, quod manentibus formis, atq; ex intellectionibus in iis inſitis, aduentitie perficiatur, poteſtate: licet iam intelligat: attamen intelligere dicitur. Hæc autem prima eſt ſubſtantialis ratio, quæ primum illud eſt, quod in anima cognoſci debeat, & prima cognitio: & quatenus ad animatam rationem ſpectat, fieri poteſt vt ſua ex ſubſtantia actu ſit, propter coniunctionem cum intellectu. Quemadmodum enim materialis illa ratio, & imperfecta, ei quæ ſentiendi vim habet, ſimilis eſt, propter impetum illum in id, quod cognoſci debet: omninoq; ipſa, quatenus rationi pote eſt, eius quod extra, fit: ita & quæ omnino ab eo, quod extra recedit: quæq; ſibi ipſi impartibiliter iuncta eſt, intellectui quatenus pote eſt, ſimilis redditur: qui primus ſua ex ſubſtantia, actu eſt. Hac itaq; ratione mihi ſaltẽ duplex, & triplex animæ intellectus eſſe videtur. Nam ſecundus aliquando quidem imperfectus, aliquãdo autẽ perfectus exiſtit: atq; ita dupliciter diuiditur. Neq; enim ita fit diuiſio in duo, aut tria: vt omnino rationes inter ſe paratæ ſint. Sed potius ita, vt circa vnam primã, duæ aliæ verſentur: atq; ab ea progrediantur: & circa vnam ſubſtantiam primam, ſecunda, atq; tertia ſubſtantia perficiatur. Illa nanque ſubſtantia prima, quæ a ſeipſa progreditur: ſecundas, atq; tertias in ſeipſa vitas prõmit: quæ haud actiones ſine ſubſtantia ſunt: ſed id ipſum ſane: hoc eſt, vitæ. Oĩs aũt vita ſubſtantia eſt: vel extrema illa ſit. Siquidem ex ea aĩal determinatur. Siquidem vita illa, quæ generandi vim habet, contrariorum recipiendorum facultatem obtinet. Verũ neq; ita prima illa in ea, quæ extra progreditur: quin & in ſeipſa quoque maneat. In ipſo namq; manere tum ei, tum aliis, cum quacunq; ratione maneat, ſuum conceditur eſſe. Cæterum cum progrediatur, haud pure permanet. Vnus itaq; intellectus eſt: qui id pure, atq; ſyncere permanet, quod antea erat. Quiq; rurſus remittit, quod permanẽs eſt, ex appulſu, atq; progreſſu a ſeipſo ad ea, quæ extra. Quiq; ex hac quoq; cauſa imperfectus exiſtit: licet perfectus factus ſit. At rurſum quoq; a ſecundis illis appulſibus ſeiungitur: ac in ſeipſum reuertitur. Quando etiam illud eſt, quod vere eſt. Nam in illo appulſu, quodam pacto a ſeipſo recedit: neq; in ſeipſo omnino manet. Neq; id pure eſt, quod vere eſt. Nam & quo ad ſubſtantiam pertinet, quadam ratione confringitur. Tametſi haud idcirco omnino pereat. Neq; ita, vt non permanens, aliquo extra progrediatur. Cæterum nõ ſecus, atq; animatæ medietati cõuenit: tanquam eius, quod diuiſibile, atq; indiuiſibile medius exiſtit. Eodemq; modo & eius quod in ſeipſo pmanet, & eius, quod omnino aliquando a ſeipſo recedit: & eius, quod genitum, atq; ingenitum eſt: & eius quod immortale, atq; mortale omnino medius eſſe poteſt. Nam vitæ illæ quæ cum appulſu agunt, aliquando quidem nituntur: & rurſus contrahuntur in eam, quæ in ſeipſa maneat. Hæc autem aliquando quidem ſupremam illam permanſionem in ſeipſa exiſtentem perfringit: atq; illã quoq; ipſius permanentiæ ſummitatem: quæ ex conuerſione in ſeipſum perficitur. Ita, vt neq; ſemper eodem modo permanendo ſeſe habeat: quẽadmodum Platoni videtur: neq; ita intus progrediatur, vt omnino a ſeipſa recedat. Neq; enim adhuc progrederetur: neq; omnino permaneret. Quandoquidem in illa conuerſione in ſeipſam perficitur. Sermonem itaq; omnem in his Ariſtoteles de anima ea quæ rationis particeps ſit, habet. Verum haud de eo intellectu, cuius ipſa particeps primo eſt, loquitur. Nam, vt iam diximus, poſſumus ex hac ad eum peruenire. Cum haud ei illa accidant, quæ animæ eueni re queunt. Verum ea definiendo agit: quæ anima illa, quæ ab eo determinatur, eſt, atq; viuit. Ipſa igitur anima eſt, quæ mutatur, & manet: quæq; ad ſecũda illa progreditur: quæq;

Quõ duplex triplexve aĩg intellectus.

rursum in supremam, atq; separabilem substantiam recedit. Intellectus autem ille, cuius
ipsa particeps est: cum semper eodem modo permaneat, quo vere est: determinat quascun
que animæ constitutiones. Quemadmodum & naturalis illa forma: quæ eorum determi
nandorum vim habet, quæ gignuntur: impartibilis existens, atq; id, quod est, vere manes:
Obiectio. eatu habet vim, vt diuisibilia, & quæ quacunq; ratione mutantur, determinare queat. Ve-
rum intellectus, inquit, ille præstantior est animæ substãtia. De intellectu autem Aristote
Responsum les verba facit: non de ea substantia, quæ rationis particeps sit. Cæterum si de anima hæc
tractatio est, quonam pacto præstantissima animæ vita, quæ ea est, quæ rationis particeps
existit, prætermittitur? Quo q; præterea pacto cum ab extrema illa exordium sumpserit,
hoc est, ab ea, quæ nutriendi vim habet: & per proximas ascenderit: hoc est, per eam, quæ
sentire valet, & per imaginationem, nonne & cognitiones illas adiunget, quæ rationis com
potes sunt? Præsertim cum non sine præclaro ordine, quemadmodum apparet, ascendat.
Nam primo illam tradidit, quæ imperfecta, iuxta id, quod potestate primo. Deinde eam,
quæ perfecta secundum habitum. Atq; ita ad eam peruenit actionem, quæ in idem cum
substantia venit. At perte eam omnem pertransit, quæ rationis particeps: deq; eo philoso-
phatur intellectu, qui ab anima seiunctus est. De quo ne vspiam quidem se locuturũ pro-
posuit. Qua nanq; ratione inficias itucus es, quin manifeste, id quod nunc in contempla-
tionem proponitur, animæ particula nominetur? Qua etiam sapere dictum fuit. Pruden-
Intellect⁹ nomẽ apud Aristotelẽ late patet & multa significate tia vero cognitio quædam rationis particeps est: non autem ad eum spectat intellectũ, qui
vltra animam abit. Rursum q; etiam philosophus infert. Dico autem intellectum, quo co-
gitat, atq; existituat anima. Existimatio vero, & cogitatio cognitiones rationis cõpotes exi-
stunt. Nam intellectum, vel rationem ipsam vocat. Intellectusq; nomẽ vel ad imaginatio-
nem ipsam extendit. Nam opinionem ab imaginatione distinguens, scribit. Quod autem
,, non eadem existimatio, perspicuum. Hæc enim affectio in nobis est. Intelligereq; illud in-
,, telligit, quod imaginatione concipiendi vim habet: quodq; ante oculos collocatur, vbi vo-
luerimus: quemadmodum qui in iis positi quæ ad memoriam reuocandam pertinent: &
,, qui sibi simulachra fingutu. Atq; id Aristoteles imaginationem nominat, dicens. Secundu
,, imaginationem eodem modo nos habemus, quemadmodum qui intuentur in picturis,
,, quæ horrenda, aut fidentiæ plena. In hisque solam imaginationem intellectionem dixit.
Existimationem autem cognitionem illam appellauit, quæ rationis particeps est. At com-
,, muniter ipsum intelligere de his ambabus dicens, postea infert. De ipso vero intelligere,
,, quoniam diuersum ab ipso sentire: huius alterum quidem imaginatio videtur esse: alterũ
,, vero existimatio. Et per particulam illud, huius, ipsum intelligere accipit, nõ autem ipsum
sentire. Quemadmodum & diuersitas illa, quæ inter sensum, atque imaginationem affera-
tur, indicat. Verum solam quoq; rationem intellectum philosophus appellat: dum ipsam
,, ab imaginatione distinguit. Nam multa inquit, secũdum imaginationes facere animalia.
,, Alia quidem quia non habetu intellectum, vt feræ. Alia vero quia contegatur intellectus
,, interdum, perturbationibus, aut ægritudinibus, aut somno, quemadmodum homines. At
videtur omne id, quod a seipso ad actionem excitatur, ita, vt cognoscendi vim obtineat, in-
tellectum appellare. Quandoquidem ad imaginationem vsq; ipsum producit. Et proprie
animatam ipsam rationem, quippe quæ proxime secundum intellectum determinetur.
Neq; eam minimi facit Aristoteles, cum haud circa sensilia ipsa cõuertatur ratio, quatenus
sensilia: sed aut eas contempletur formas, quæ horum secundum substantiam cognoscen
dorum vim habent: aut eas quæ in ipsa substantia rationis compotes existũt: aut & per eas
ad præstantiora tollatur. Tunc enim actu intellectus fit: quippe qui intelligibilia cogno-
scat: non autem sensilia, quatenus sensilia: quorum percipiendorum & sensus facultatem
habet. Tunc nanque potestate solum intellectus est. Plato quidem igitur vel in omnibus
consueuit formas, & quæ formis affecta sunt, ambigue appellare. Aristoteles vero cum
quidem partibile quod forma affectum est, sit, ambiguitatem cauet. Quod ob multam di-
stantiam, quæ inter partibilem, & impartibilem formam est, facit. Anima vero rationis par
ticeps ita sese habet: vt non solum terminetur: sed terminus quo q; fit. Nam, vt quodam pa-
cto media inter id, quod diuisibile, & id quod indiuisibile existit: sic & termini, & eius quod

terminatur, rationem subit. Quorum alterum ei datur, tanquam illi, quæ conuoluitur: alterum vero propter transitum illum semper prope terminos: & propter collectionem illam omnium eorum, quæ conuoluta sunt, in vnum. Quæ quidem iam determinanti ipsi intellectui, æqualis reddi videtur. Hancq; ob causam in dialogo eo, quem Aristoteles conscripsit, & Eudemi nomine appellauit: animam formam quandam esse, enunciat. Hisq; in libris eos laudibus prosequitur: qui animam eam habere vim dixerunt, vt formas recipere posset. Licet haud tota huiusmodi dicenda sit: sed ea, quæ intelligendi facultatem obtinet: tanquam ea, quæ veras formas secundo loco cognoscere valeat. Veræ nanq; formæ eiusdem sunt ordinis, cum præstantiori illo animæ intellectu. Verum cum hæc iam prædeterminata sint, Aristoteliam dictionem in manus sumentes consideremus, vtrum quæ antea determinata a nobis sunt, cum ea conueniant.

DE particula autem animæ, qua cognoscit anima, & sapit: siue separabilis sit, siue & non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, & quonam modo sit ipsum intelligere.

Dum metam eorum quæ proposita sunt, philosophus determinat, ostendit hæc eo contineri sermone, qui de ea anima, quæ rationis particeps sit, haberi debet. Ea nanque animæ particula est, cum vna cum ea, quæ sentiendi, & appetendi, ac nutriendi vim habet, accipiatur. Neq; ad eam vsq; solum progredi oportet, quæ corporum mouendorum facultatem obtinet: sed & ad eam, quæ cognoscere, atque agere valeat. Nam cum illud sapere, ei, quod est, cognoscere admoueritnon solum quale illud cognoscere dixerit, exposuit: sed & eius agendi vim habentem præstantiam indicauit. Non solum enim rationis côpos, sed & agendi quoq; vim habens ea existit vita, quæ sapit. Cæterum eam quoq; cognominem accipere debemus, quæ ei conueniat animæ, quæ rationis particeps sit. Quæ aut proprias, atq; conuenientes pertractet rationes: aut ad præstantiora tendat: aut & eorum quæ subingrediuntur formas, & omnino substantias consideret. Accidentia autem nequaquam. Hæc nanq; ad sensum attinent. illud autem siue separabilis, siue non: haud corporis respectu interpretandum est. Siquidem & antea dixit. Quod vtrum intellectus aliquod côtineat corpus, vel fingere difficile est. Ac si quidem vel nunc confestim infert. Neq; ipsum cum corpore mixtum esse: neq; ei, aliquod instrumentum adesse, quemadmodum ei, quod sentiêdi habeat vim. Sed ad eas animæ particulas, quæ dictæ fuere. hoc est, ad eam, quæ nutriendi, quæq; imaginatione concipiendi vim habeat, id referendum est. Atq; adeo quandoquidem, vt dictum fuit, tripliciter intellectui ipsum cum ratione cognoscere concessurus philosophus est, proponit ipsum, quod sapit ex se, inuestigare. Vtrum separabile secûdum suipsius magnitudinem sit, siue non: sed secundum rationem. Ita, vt inquirendum sit, vtrum tres in nobis sint intellectus: tanquam substantiæ, quæ mutuo seiunctæ sint: vel vnus quidem intellectus, & vna substantia, sed quæ ratione differat. Quia aliquâdo quidem tota in seipsam côuersa sit: aliquando autem ad id, quod extra, vergat: & eadem tum imperfecta, tum perfecta sit. Ita, vt tametsi diuersæ sint substantiæ: attamen subiecto seiunctæ non sint. Sed circa vnam primam, tres illæ constitutæ sint. Quæ diuersæ effectæ ex vita illa vnius secundû diuersas rationes. Illud nanq; considerandum esse, quam habeat, differentiam: omnium confessione, haud ad vitas illas referendum est, quæ a nobis enumeratæ fuere. Iam enim nobis in memoriam reuocatum fuit: quemadmodum existimatio ab illis differt. Sed potius ad eas spectat diuersitates: quæ in ipso sapere reperiuntur. Quod & postea fiet. Quoniam autem haud perfectam intellectionem nostra habet anima: inuestigandum & quonam modo ipsum intelligere, fiat. Ideoq; ex necessitate ab eo sumptus antea fuit intellectus ille, qui potestate, & imperfectus existit Nanq; ab imperfecto omnis ortus exordium capit: & per illud quod secundum habitum perfectum, in eam definit perfectionem, quæ prope actum permanet.

SECVNDA PARTICVLA.

SI SANE est ipsum intelligere, quemadmodum ipsum sentire, aut pati quoddâ esset ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi alterum.

EXPOSITIO.

Non de omni intelligere dicit, huiusmodi ipsum esse, quale ipsum sentire. Neq; enim illud, quod secũdum habitum perfectum, cum possit ex seipso agere, huiusmodi est. Nam ipse intellectus seipsum cognoscere valet. Quandoquidem sensus haud eam habet vim, vt seipsum cognoscere possit. Neq; ex se, absq; sensilium præsentia excitatur. Multoq; præterea minus illud est: quod in eo, quod est, omnia, facere: & in eo, quod omnia fiat, collocatum est. Quodq; arti ex proportione respondet. Quod & absq; vlla affectione existere, manifeste dicitur: & separabile: & sua ex substantia, actus esse. Id autem intelligere, quod potestate est, & cum materia, & ab ipso intelligibili afficitur. Haud igitur de omni intelligere, accipere debemus: quemadmodũ nonnulli fecerunt: qui postea Aristotelem reprehendunt: quod sibiipsi contrarius esse videatur. Ac ne illud quoq; pati videatur, hæc de anima interpretemur: aut de eo intellectu, cuius anima particeps est. Intellectum autem illum, qui arti ex proportione respondet, cum dictum fuisse fateamur, cuius nihil particeps est: quiq; seiunctus est. Omne nanq; illud cognoscere, & sapere, quod in tractatione hac, quo inuestigetur, in medium adductum fuit, manifeste animæ dicitur esse particula. & ille huc adducitur intellectus: quo cogitat, atq; existimat anima. At de eo, qui secundum habitum perfectus, illud iam dicendum est: quod aliquando quidem fit, quemadmodum ipse sciens: & aliquando potest per seipsum agere, atq; addiscere, & inuenire. Quæ quidẽ omnia, ei tantum animæ conueniunt: quæ hominum est. Verum non solum patientem intellectum, sed agentem quoq; philosophus in anima collocat. Necesse enim esse inquit, in anima huiusmodi repenri differentias. Ideoq; tum habitui, tum lumini intellectum illum in anima efficientem similem facit. Quo ille qui animam superat, & supra eam existit: potius prope ipsum illuminantem permaneat. Propositum itaq;, vt iam dictum fuit, Aristoteli est, in hac tota tractatione, de ea loqui hominum substantia rationis compote, quæ in his ipsis hominibus repentur. Quam sane ipse intellectum vocat. At cum tripliciter eius intelligere Aristoteles consideret: ab extremo principium facit: & ab eo, quod in primis audientibus notũ. Ac fere id ipsum, quo inquiratur, in medium adducit, qua inquam ratione ipsum intelligere fiat. Ex imperfecto nanq; omnis ortus, generatioue fit. Extremus autem intellectus ille est, qui materialis dicitur: quiq; ita vocetur, vt Aristoteles ipse dicturus est: quia omnia patiatur: atq; aliunde perficiatur. Neq; enim adhuc ipsa intelligibilia existit: sed quia ea recipiat, perficitur. Vt & sensum quoq;, quia sensilia recipiat, perfici scimus. Ideoq; cũ quoq; sensui similẽ fecit. Hancq; profecto ob causam, & ex positione noster philosophus, ea protulit verba: dum coniungente vsus est coniunctione. Si vt sentire, ipsum est intelligere hoc est. Si illud intelligere consideretur: quod quemadmodum ipsum sentire existit. Tãquam id, quod ab illa permansione in seipso, quodq; ab illa conuersione in seipsum longe abest. Sed extrinsecus vergit, tum procul a seipso, tum ab eius formis, quæ eius sint. Licet neque omnino abalienatũ sit: ita, vt neq; vlla ratione in seipso maneat: neq; illæ maneant formæ, quæ in ipso sunt. Quod propter illum impetum extra, tum a seipso, tum a formis, quæ in ipso sunt, quisquam forsan suspicari posset. Ita, vt aliud sit, quod progreditur: quod ab aliis manentibus perficitur, atq; expletur. Nostra nanq; rationis particeps anima, cum vna, vt ita dicam, existat: simul & vna remanet, & multiplex redditur, in impetu illo ad corpus. Nã neq; pure permanet: neq; omnino recedit. Sed tum quadam ratione manet: tum a seipsa recedit. Et quia suiipsius respectu diuersa redditur: quod idem cum seipsa habet, obscurum, atq; hebes efficit, conuersionemq; illã, in seipsam remittit. Nã in lapsu illo, quo ad secunda nititur: haud ita labitur: quin in seipsam quodam pacto præterea conuerti queat. Omnis nanq; comprobatio rationis particeps cum conuersione, vt iam dictum fuit, existit. Is autẽ animæ intellectus, qui lapsum ad ea, quæ extra, sequitur: haud ex seipso intelligit: neque a seipso, neq; per seipsum. Sed quemadmodum sensus a sensibili: ita is ab intelligibili, atq; ab eo intellectu, qui eiusdem ordinis cum illo est, excitatur, atq; expletur: tanquam alius ab alio. Quod propter diuersitatem intellectus labentis. eius qui permanet, respectu euenit. Hancq; ratione pati quoddam esse poterit, illud iuxta labentem intellectũ intelligere: quippe cum ab alio perficiatur. Illa enim particula, quoddam, adiecta fuit, illi particulæ pati: ne

Aristo. in hac tota de aĩa tractatione mens.

huiusmodi

huiuſmodi forſan aliquando pati interpretemur, quod corrumpendi vim habeat. Illud vero, aut huiuſmodi alterũ: quo & ab ea affectione, quæ ſentiendi vim habet, differat. Magis enim proprie ibi id extat, propter inſtrumenti motionem, & propter diuerſitatem illam quæ penitus inter ſenſilia, atq; ipſum ſenſum exiſtit: & quia extrinſecus illa ſubſiſtunt. In ipſo vero intelligere, neq; aliud omnino ipſum intelligibile eſt: neq; foris, ſed intus reperitur. Neq; corporea quæpiam motio fit. Quandoquidem neq; tanquam inſtrumento eget. Nam affectio, paſſiove in eo tantum poſita eſt, quod ab altero expleatur. Quatenus autem & a ſeipſo quodam pacto, quia vna eſt animæ ſubſtantia, huiuſmodi aliquid alterum: ita vt ſimul quidem ſimilitudinem cum affectione ſeruet: quia quaſi aliunde, aliquid afferatur. Simulq; diuerſum ab affectione ſit: propter perfectionem illam, quam a ſeipſo adipiſcitur. Vnde & inueſtigat anima: tanquam ea, quæ nõ habeat: & inuenit res, in ſeipſam intuens, tanquam ea, quæ habeat. Cæterum quia ab actionibus, quæ manifeſtiores ſunt, in ſubſtantias ipſas adducendi ſumus: iure ab ipſo intelligere in eam nos contemplationem Ariſtoteles perducit, quæ de eo habetur, quod ſic intelligat. At haud, quemadmodum in ipſo ſentire, ſenſilia vel ante actionem illam, quæ ſentiendi facultatem obtinet, ſumpſit: ita & ipſa intelligibilia, ante ipſum intelligere accipit. Quoniã ipſum intelligibile occultius eſt: q̃ ipſum intelligere iuxta progredientem eum intellectum, de quo loquimur. Quippe quod magis ſubſtantiale, ac permanentius ſit. Tanquam id quod omnino primum, & ſupremum animæ.

TERTIA PARTICVLA.

IMPASSIBILE profecto eſſe oportet. Vim autem formæ recipiendæ habere.

EXPOSITIO.

Quandoquidem pati eſſe dixit, ipſum recipere, atq; aliunde habere, quæ cognoſci debeant: ideo iure impaſſibile eſſe inquit, quod recipiendi quidem vim habeat: haud tamen adhuc conſecutum ſit. Intuetur nanq; philoſophus in vitam eam rationis compotem: quæ iam progreſſa ſit: quæq; a ſeipſa receſſerit: quæq; adhuc imperfecta exiſtat. Cuiuſmodi ea nempe eſt, quæ imperitorum exiſtit: & eorum, qui rerum ſubſtantias nequaquam cognoſcere valeant. Cognoſcit etenim vel tunc anima ipſa: ſed accidentia cognoſcit, & quæ ſubſtantiam conſequuntur. Verum haud a toma, quemadmodum ſenſus, atq; imaginatio. Sed quæ communia ſint. Nam cum ratione circa ea agit: & quod mutuo inter ea cõſequẽs, aut oppoſitum, & quod præcedat, ſequaturve conſiderat. Quod & eæ omnes artes præſtant, quæ circa ea, quæ in materiæ concretione poſita ſint, verſantur. Prætereaque & illæ quoq; ſcientiæ, quæ mathematicæ dicuntur. Neq; enim hæ ſubſtantias, ſed figuras, & magnitudines, & affectiones, & motus, mutuoſq; illorum concentus contemplantur. Subſtãtialeſq; eorum rationes prætermittunt. Nam hæ abſq; vllo interuallo, ac coniunctæ ſunt. Vnde diſtantias, atq; diuiſiones, quæ ab iis exierunt, nec ſine diuerſitate progreſſæ ſunt, pertractant. Verum ſi hæc quoque a formis ortum habent: quonam pacto? nonne intellectus etiam, qui extra progreſſus eſt, hæc ex participatione, atq; affinitate quadam, quam cũ formis retinent, cognoſcet? Ne vel fruſtra intelligibiles formæ in anima inſint: quæq; nihil in intellectum agant. Nunquid agent illæ quidem vel tunc: ſed neq; tanquam intelligibilia, neq; tanquam formæ. Intelligibilia nanq;, omneſq; formæ, ſubſtantiæ indiuiſibiles, atq; termini exiſtunt. Intellectus autem in illo eius impetu ad ea, quæ extra, particeps intelligibilium redditur formarum, haud tanquam ſubſtantiarum, neq; tãquam eorum quæ ita cognoſci debeant, vt indiuiſibilia ſint: ſed tanquam eorum, quæ in diuiſionem, & affectionem deſinant: & in eam omnino naturam, quæ ſubſtantias conſequatur. Iure itaq; Ariſtoteles illud impaſſibile ipſius intelligere interpretans, tanquam id, quod nondum quidem habeat, ſed recipere valeat: non ſimpliciter id quod cognoſci poſſet, adduxit, ſed formam ipſam. Quæ quidem forma impartibilis eſt, & ſubſtantialis, atq; intelligibilis terminus. Intellectus nanq; ille eſt: quo terminos cognoſcimus.

Artes mathematicæq; ſcię q̃ cõtęplent.

Dubitatio.

Reſponſum

ET poteſtate tale, ſed haud id.

Neq; enim, quandoquidem haud iam perfectus ille animæ intellectus est, qui alio vergit: & ita aptus, atq; natus est, vt semper sit imperfectus. Nam & perfici quoq; valet. Quod ei datum est, cum in impetu illo ad ea, quæ extra permanens, quemadmodum sciens, ex habitu perficitur: qui quidem habitus, substantiæ appulsus etiam est. Ideoq; ipse in recessu quodam a substantia, atq; extrinsecus collocatus est. Hac itaq; ratione potestate est, & tanq̃ is, qui aliunde recipiat: & tanquã adhuc imperfectus, & qui nondum receperit. Quoniam autem secudo loco est intellectus: qui iam digressus ab eo, qui prope primam ipsam substantiam permanet: neq; eundem cum illo intellectu seruat ordinem, sed remissum: ideo & tale, sed haud id dictum fuit. Recte igitur potestate tale, sed haud id.

ET eodem modo sese habere, quemadmodum quod sentiendi uim habet ad sensilia: ita intellectum ad intelligibilia.

Id profecto intelligens, de quo sermo est. Quod & propositum fuit ad inuestigandum, & antea dictum fuit. Si sane est ipsum intelligere, quemadmodum ipsum sentire. & a quo fit ipsum intelligere. Cuiq; recte adiunget id. & eum qui iam ita factus sit quælibet: quemadmodum sciens, qui secundum actum, factus esse dicitur. Qui sane cum adhuc effectus nõ fuerit: eodem modo sese habet ad ipsa intelligibilia: quemadmodum quod sentiendi vim habet ad sensibilia. Nam sentiendi vim habere inquit, quod sentire quidem potest: haud tamen adhuc sentit. Ita, vt & ex iis, quæ aliunde adueniunt perficiatur: & ex eo, quod possit, simile reddatur: prætereaq; ex eo, quod haud eadem: sed huiusmodi qualia vnde exemplũ sumitur, quæ innascantur, sint. Neq; enim sensilia ipsa in eo, quod sentiendi vim habet, reperiuntur: sed horum formæ, quæ accidentium formæ sunt. Neq; ipsa intelligibilia, in huiusmodi intellectu reperiuntur: sed quæ talia. Præterquam quod, quæ quidem sentiendi vim habent, præstantiora ipsis sensilibus sunt, tanquam viuacia, & quæ in id, quod impartibile adducta. Quæ vero intelligere valent, ipsis intelligibilibus cedunt: quippe cum hæc intus remaneant, illa vero ad ea, quæ extra progrediantur. Et quoniam ipsa quidem sensilia omnino diuersa ab iis, quæ sentiendi vim habent: ipsa vero intelligibilia simul diuersa, atq; eadem. Nõ solum enim intellectus ille, qui lapsus est, diuersus existit: sed idem quoq; cum eo, qui permanet. Et quoniam ipsa quidem sensilia per sensoriũ, quod sentiendi vim habet, excitant: dum in sensorium agunt: Nam anima, quæ sentiendi vim habet, appulsu conuenientium rationum, prope sensilium formam persistit. Intelligibilia vero absq; vllo medio ipsum perficiunt intellectum. Qui tamen ex ea actione quam in se reconditam habet, inde perficitur.

Tres diuersitates inter intellectũ atq; sensum. Prima. Secunda. Tertia.

QVARTA PARTICVLA.

NECESSE itaq;, quoniam omnia intelligit, immixtum esse, quemadmodum inquit Anaxagoras, quo imperet. Id autem est, quo cognoscat. Quod enim prope apparet prohibet, quod alienum, atq; obstruit.

EXPOSITIO.

Dilucidum est, quod & hæc de eo dicuntur intellectu, qui nunc propositus est: qui & progressus est, & imperfectus existit. Atq; is nullum ex intelligibilibus est. Sed eorum omnium respectu immixtus est. Quod eam ob causam factum fuit: quo ea omnia participando intelligat: neq; ex se id agat. Sed ex ea parsectione, quam aliunde adipiscitur. Quoniam intellectus ille, qui quemadmodum sciens, quælibet ex se fit: haud immixtus etiam est: sed quælibet existit. Multoq; magis id ille consecutus est, qui prope primam animæ substantiam permanet: quiq; sua ex substantia, actus est. Verũ is, qui iccirco omnia intelligit, quia aliunde ad eum traducuntur: immixtus eorum omnium respectu anteaquam intelligat, est. Nam tanquam materia iis subiicitur, quæ intelligit. Absq; vlla forma vero id omnino est: quod pure, atq; syncere a materia stat, materiale ve existit. Ideoq; naquaquam in corporibus concedimus vnum aliquod reperiri elementorum: minimeq; aliquid quod forma affectum sit, primam materiam esse. Nam inter formas mutua quædam insita est contrarietas. Ex qua illud sequitur: quod quicquid ex quauis earum constitutum fuerit, impedietur,

Sole clarius, hic tres illos Simplicii, & Arist. intellectus agnosce

dictur,

dicitur, quin reliquas recipere valeat. Sese nãq; opponit, atq; obstat, aut obstabit, quæ inest, illis omnibus. Quo ita q; imperet, atq; pure quælibet cognoscat, immixtus huiusmodi intellectus, reliquorum omnium respectu sit. Quemadmodum Anaxagoras quoq; intellectum similium illarum particularum respectu immixtum seruat: quo illis omnibus præstet. Is q; ille est, qui cuncta seiunctim efficit, atq; intelligit. At noster iste animæ intellectus, qui materialis dicitur, remisse agit. Ita, vt absq; vlla prohibitione oium particeps efficiatur.

QVINTA PARTICVLA.

ITA, ut neq; ipsius sit natura ulla quæpiam: At nũquid hæc, quod possibile? Qui itaq; uocatur animæ intellectus.

EXPOSITIO.

Illud ita, vt neq; ipsius, haud ita, vt & materiæ intelligendum. Ipsa nanq; absq; vlla forma existit: & ex eo tantum constituitur, quod corporatarum formarum recipiendarũ vim habeat. Intellectus autem is, & ipse quoq; ex ea constituitur anima, quæ rationis compos est. Sensilia q; vt iam dictum fuit, cognoscit. Nequaquam itaq; verba illa, neq; ipsius, ita interpretari debemus: vt & sensus quoq; nullam habeat naturam. Nam tum intellectus ipse, tum sensus proprias quasdam habent naturas. Verum verba ista ita statuere, ac collocare oportet: vt transponamus illud, eius, quadam ratione sic. Ita, vt neq; sit natura ipsius vlla. Ne aliud aliquid tanquam ei simile comparare cogamur. Nullam autem ipsius naturã esse, verum est: si naturam accipiamus intelligibilem, & intelligentem. Neq; enim intelligit, neq; intelligitur actu. Potest at eq; tantum in horum vtrunq; vergit, anteaquam intelligat: donec imperfectus sit. Licet enim sensilia cognoscat: attamen nequaquam intelligibilia comprehendit: quæ substantiales terminos referunt. Ne intellectus quidem igitur est. Quandoquidem intellectus intelligibilium cognitio existit. Intelligibilia vero sunt, quorũ cognoscendorum vim sensus non habet. Nam in duas quoq; parteis res omneis diuidere consueuimus: in intelligibilia, atq; sensibilia. Iure itaq; & vocari Aristoteles inquit, huiusmodi animæ intellectum. Quippe qui haud adhuc sit: quia actu non sit. Sed tamen vocetur: quia potestate intellectus solum sit: nihil ex intelligibilibus ipsis formis existat. Quas philosophus in eorum numero, quæ esse dicuntur, collocat: tanquam eas, quæ proprie actu sint, anteaquam ille intelligat. Quod nanque iuxta aliquid intelligit, omnino ab ipsis intelligibilibus determinatur, & est, quale quod intelligitur.

DICO autem intellectum, quo cogitat, & existimat anima: nihil est actu eorum quæ sunt, anteaquam intelligat.

In transitu nanq; illo rationis, qui percurrendi vim habet: quem quia cognoscẽdo peragit, cogitatio indicat: & in contemplatione illa, quæ non sine aliquo recessu fit: quam existimatio significat: quod imperfectum ita contingit, vt neq; intelligat: & quod secundum habitum perfectum, quando potest tum alia ex seipso, tum se cognoscere.

SEXTA PARTICVLA.

QVAPROPTER, neq; mixtum esse, æquum est ipsum corpori. Qualis nanq; quidam fieret: calidus, aut frigidus. Et instrumentum aliquod esset, quemadmodũ ei, quod sentiendi uim habet. Nunc autem nihil est.

EXPOSITIO.

Quandoquidem potestate solum, intellectum eum de quo locuti hactenus sumus, Aristoteles esse dixit: & nihil eorum quæ sunt, ipsum actu esse: nullam q; eius esse naturam: sed id potius tantum, quod possibilis existat: nunc non illud nobis significãdum putauit: ne ipsum sine substantia, aut sine vita esse duceremus. Vita nanq; omnino, atq; substantia ea est, quæ cognoscere, & sapere potest: quæq; intelligibiles formas cognoscendo recipere valet. Haud id igitur nos monere voluit. Sed potius ne substãtia aliqua, & vita, intellectus is esse putaretur, quæ corporis formam referret. Quoniam in corpore in primis, quod po

testate, atq; imperfectũ reperitur. At mutationes demonstrant ipsum ab ea omni vita, quæ a corporiqus inseparabilis sit, seiunctum. Inseparabilis nanq; vita duplex est: altera quidẽ quæ viuax ipsum instrumentum effingit: secundum quam viuens est. Altera vero, quæ viuente ipso corpore, tanquam instrumento vtitur. Quem admodum nauta vtitur naui. Quæ quatenus vtitur inseparabilis quoq; est. Quarum neutra cum intelligibilibus concinnari potest. Neq; inquam, vita est, quæ instrumẽti est: quæq; cũ corpore mixta: quæq; coniuncta cum qualitatibus, quæ io ipso sunt. Corpus nãq; naturalibus formis cedit: multo ergo magis intelligibilibus cedere debet. Passibilesq; qualitates, cum ab omni substantia exciderint: procul ab intelligibilibus quoq; recesserunt. Quare vita illa, quæ cum his iũcta est: quæq; cum corpore mixta, nunquam cum intelligibilibus conueniret. Totũ nanq; illud, quod corporis fit: quod admistio vere indicat: & ab ea superatur forma, quæ genitorum communiter determinandorum vim habet. Nondum autem dico, ab iis, quæ seiuncta sunt. Deseritur præterea & ab ea conuersione, quæ in seipsum fit. Ita, vt neq; intelligere queat. Multoq; præterea magis id qualitatum illa expletio fert. Quæ se minime aptam ad intelligentem illam actionem: minimeq; accommodatam ad intelligibiles formas, præ se fert. Rationem nanq; eam, quæ formales substantias recipere, comprehendereve debet, ab accidentibus nudatam, atque remotam esse oportet. Ab illisq; postremis in primis: quales passibiles qualitates sunt. Corporisq; respectu immixta esse debet. Quo & quæ indiuisibilia sunt, intelligat: atq; in seipsam conuerti queat. At vnde illud ostenditur, quod nullum adsit intellectui ipsi instrumentum: ita vt omnino a corporibus separabilis sit? Nunquid id postea manifeste Aristoteles demonstraturus est: vbi paululum progressus fuerit? Quod tunc præstabit, cum discrimen inter vacationem illam ab affectione: quæ tum intellectui, tum ei, quod sentiendi vim habeat, data fuit, declarabit.

Inseparabilis vita duplex.
Prima.
Secunda.
Dubitatio.
Responsum.

ET RECTE sane dicentes animam esse locum formarum. Præterquam quod non tota: sed quæ intelligendi facultatem habet. Neq; actu, sed potestate, formæ.

Laudat philosophus eos, qui animam formarum locum esse enunciarunt. Simulq; illud indicat: quemadmodum haud de eo intellectu ab eo verba fiebant, cuius anima particeps existit. Ille nanque non anima, sed præstantior quædam substantia est. Simulq; illud etiam indicat: quemadmodum formas non ipsa accidentia vocat. Nam eorum recipiendorum vim ea habet anima: quæ sentire valet. Sed eas substantias ita appellat: quæ ex se sunt: aut quæ omnino, quæ suiipsarum existunt: aut ex iis, quæ determinantur, constituũtur. Locus autem anima dicitur: tanquã ea, quæ illa, quæ adueniunt, & extrinsecus sunt, quodam pacto recipere potest. Quo cum loco eo, qui corporatus est: seruetur proportio. Sin autem id ita sese habet: neq; ea anima tota, quæ intelligendi facultatem obtinet, locus erit. Sed ea, quæ dicta fuit: quæq; omnino extra labitur. Quoniam illa quæ permanet, iam idẽ cum formis illis, quæ cum ea eundem seruant ordinem, est: non autem eas recipit. Et potestate, non autem actu ea existit: quæ quodam pacto a seipsa recessit: quæq; in seipsam tota conuersa est. Nam quæ suiipsius substantiam permanet, haud potestate adhuc, sed actu est. Immo vero ipse potius actus existit.

SEPTIMA PARTICVLA.

QVOD autem non similis passibilitas eius, quod sentiendi, & eius, quod intelligendi uim habet: manifestum in sensoriis, & in sensu. Sensus quidem enim non potest sentire, ex eo, quod admodum sensibile: ut sonum ex magnis sonis. Neque ex uehementibus coloribus, & odoribus, neq; intueri: neq; odorari. Sed intellectus cum aliquid intellexerit admodũ intelligibile: nõ minus intelligit inferiora: sed & magis. Quod quidẽ. n. sentiẽdi uim habet: haud sine corpore. Intellectus uero separabilis.

EXPOSITIO.

Vult quidem philosophus ex his demõstrare, quod antea dictum fuit. Quod inquam nullum est instrumentum in intelligibilium formarum contemplatione. Demonstrat autem id

tem id

tem id ex comparatione intellectus cum ipso sensu. Quo vbi ex sensu cognouerimus, quid patiatur omne id, quod per instrumentum aliquid cognoscit: vbique quod intelligendi vim habet liberum ab affectione nouerimus: & ab ea quoque contemplatione, quæ per instrumentum fit, id seiunctum statuamus. impassibilitatem autem Aristoteles vocat, receptionem illam, quæ nondum in eo facta sit: quod alicuius recipiendi potestatem habeat. Sitaque nequaquam similis est impassibilitas illa, quæ in eo, quod sentiendi, & in eo, quod intelligendi vim habet, reperitur: neque quod recipiendi vim habens in ambobus existit, simile erit, neque ipsa etiam receptio. Quæ igitur hic dissimilitudo adest? Quoniam receptio eius, quod sentiendi vim habet, non sine conuersione quadam, & mutatione, & corporata affectione fit. Affici nanque, pati'ue ipsum sensorium à sensilibus opus est: si sensus agere debeat. Receptio autem eius, quod intelligendi vim habet, absque vlla mutatione est. Acceptioque non sine propria actione huic adest. Id autem inde patet. Quoniam sensus, qui vehemens aliquod proprium sensile comprehenderit: vt visus lucidum colorem, minime potest confestim tenuiora comprehendere. Intellectus autem postis est, ex contemplatione eorum, quæ admodum intelligibilia sint: tum hæc, quæ admodum cum forma iuncta sunt: vt transcendentes termini, & præstantiores perfectiones, & substantiæ puriores: tum minora quoque intelligere. Atque adeo magis quàm antea maiora intelligere potis est. Intellectio enim confirmatur ex contemplatione illorum præstantiorum, in secundorum istorum cognitionem. Vnde præstantissima, atque optima, eorum quæ de principiis, atque causis ducta sunt, ex ipsis principiis, atque causis cognitio habetur. Quæ igitur huius diuersitatis causa? Quoniam quod sentiendi vim habet, haud sine corpore agit: & recipit formas, ita vt in illa receptione disgregetur, aut congregetur, aut omnino aliquam instrumentum ipsum toleret affectionem: apertissimeq; percutiatur in vehementiũ illorũ sensiliũ affectionibus. Vbi itaq; admodũ, explicausa, disgregatum sensorium fuerit: ab eo quod minus disgreget pati non potest: neque illam mouet actionem, quæ ad vitam sentiendi vim habentem, circa ipsum spectat. Intellectus vero, qui separabilis ab omni corpore est, nihil conuersione, aut affectione corporis formam referente indiget. Ideoque neque quo ad contemplationem eorum, quæ inferiora sunt, impedimentum ei vllum affertur. Nam ex propria sua actione, & quæ à præstantioribus ortum habent, recipit. Neque corpus patitur: sed diuersa agit. Licet pati dicatur.

OCTAVA PARTICVLA.

QVANDO uero ita quæcunq; fiat, ut sciens, dicitur, qui secundum actum.

EXPOSITIO.

Intellectus ille, qui quadam ratione à seipso recedit: quique in id, quod extra progreditur: aliquando quidem totus circa sensilia conuersus est: nulla q; ratione, neque formas, neque substantias intelligit. Quæ à ratione, & à præstantiori illo intellectu comprehendi debent. A sensu autem nequaquam. Ideoque intelligibilia dicuntur. Quandoquidem & ipsum quoque rationem intellectum Aristoteles appellat. Cum potestate intellectus sit, & imperfectus, & materialis: atque huiusmodi, vt aptus quidem sit ad intelligibilium illarum formarum receptionem, atq; ad earum intellectionem: sed haud adhuc receperit. Aliquando autem iam perfectus ille est intellectus: atque intelligibilium formarum plenus. Quatenus tamen ei intellectui, qui iam progressus sit, pote est. Qui haud à sensibilibus perficitur: sed in his, tanquam in extremis formarum vestigiis insidet: indeq; ad ipsarũ formarum inuestigationem, non sine quadam inclinatione in seipsum excitatur. Hacq; ratione iunctus cum manente, atq; prima illa animæ substantia, à formis in illa existentibus perficitur: & ab illa quoq; cognitione, quæ cum ea in vnum redacta est. Licet haud id quidẽ fiat, qd substantialis eius cognitio est: neq; in illas formas euadat, quæ in eius substãtia permanẽt. At ex formis iis, quæ his proxime appesitæ sunt: & ex cognitiõe illa, quæ ei, quæ substãtialis est, cõiũgitur, expletur, atq; pficitur. Simul q; tãq ab aliis pmanẽtibus, q̃tenus progressus est, diuersus redditus fuit. Simulq; & à seipso. Q̃ñquidẽ vnus quodã pacto, &

idem manet, atque progreditur. Perfectio itaque, quæ in eo, qui progressus est, reperitur: haud huiusmodi est, qualis quæ substantialis est: sed ex appulsu, atque secunda, post eam, quæ in substantia, substantialis'ue: & secundum habitum existit. In substantia nanque habitus versatur: non autem ipsa est substantia. A posterioribus igitur ad priora, in contemplatione hac, quæ tanquam de animæ partibus habetur: per ea, quæ proxima, atque coniuncta sunt, Aristoteles ascendit: ab intellectuque illo, qui materialis, & imperfectus, & potestate est, ad eum accedit, qui progrediens vel ipse quidem est: sed perfectus ea perfectione est, quæ ex appulsu habetur. Qui quæcunque ita fieri dicitur, vt sciens ille, qui secundum actum: homo inquam. Id quidem igitur dictum fuit: ne in intellectu isto, qui ita perfectus, actionem ipsam, aut eandem cum habitu, aut semper sequentem statuamus. Cæterum quemadmodum sese habet, qui secundum actum sciens: id autem est, is, qui perfectum iam habitum adeptus est: tametsi non semper secundum eum agat: ita & perfectum quoque cum ponamus intellectum, qui iam progressus est. Qui propter progressum, quemadmodum ipse à substantia seiungitur: ita & actionem ab habitu diuisam habet. Quæ quidem actio neq; semper sequitur: sed aliquando. Quia & ipse quoque aliquando perficitur. Recte itaq;, & particula illa, quæcunque de eo, dicta fuit: propter diuisam illam formarum collectionem, quæ in ipso existit. Illud vero fieri, propter perfectionẽ illam, quæ aliunde venit: quæq; haud perpetua est: sed aliquando in eo reperitur.

ID AVTEM contingit, cum possit agere per se. Est quidem consimiliter, & tunc potestate quodam pacto. Haud tamen eodem modo, & anteaquam discat, aut inueniat.

Illud quidem posse per se agere, eius intellectus proprium est, qui progressus quidem sit: sed perfectus existat. Materialis nanque intellectus perficitur etiam à seipso, quatenus vnus, & idem est, animæ ille intellectus, qui permanet, & qui progreditur. Haud tamen ex seipso agere, atque cognoscere ipsa intelligibilia potest: donec imperfectus sit. Nam vbi perfectus fuerit: qui ille est, qui nunc quo de eo, contemplemur, propositus fuit: licet neq; substantialis sit, animæ intellectus: tunc per se agere valet. Neque enim in potestate: sed in eo, quod iam agat, suum habere esse. Isque præterea in potestate quoque est: quia non semper agat. Iccirco q; & ipse quoq; potestate quodam pacto est: & tanq̃ is, qui nõ semp agat: & tanq̃ is, qui aliunde perfectus sit. Queadmodum & corpus, quod iam viuit, potestate vitã habere dicitur. Quod ei datur, propter aduentitiam illã vitæ acceptionem: quæ non solum aliunde accedit: sed & aliquando ei conceditur. Sed haud eodem modo, & anteaquam discat, aut inueniat. Qualis erat imperfectus ille intellectus: qui & ante ipsam perfectionem potestate erat: atq; ab ipso perficiente maiori, atq; manifestiori diuersitate differebat.

ET IPSE præterea ipsum tunc potest intelligere.

Obiectio Alexandri.
Responsum.

Haud secundum accidens id intelligere debemus: quia intelligibilia habeat, atq; idem quadam ratione cum formis illis: quæ intelligi debent, sit. Ita, vt præcipue formas, non autem seipsum intelligat: quemadmodum Alexander vult. Nam seipsum præcipue intelligere debet. Quoniam vbinam aut Alexander, aut nos de eo aliquid scribimus, tanquam de illo qui neque seipsum intelligat, neque intellectionem, aut vitam, aut substantiam suipsius? Nanque intellectus esse debet: non autem sensus: qui ad alia extenditur, & ex extensione illa ad alia, seipsum quoque sentit. Non solum enim is intellectus est: sed intelligibilis quoque. Qui quemadmodum alias intelligibiles formas sortitur ex iis, quæ in animæ substantia insunt: ita & intellectus, & intellectio à substantiali illo intelligente, atque intellecto fit. Verum nihil, inquit Alexander, ipsum à seipso patitur. Ipsum vero intelligere in eo, quod intellectus ab intelligibili patiatur, collocatum esse videbatur. Haud simpliciter illud verum est. Sed de eo, quod cum ipso sentire similitudinem nactum sit. & quod aliunde quodam pacto perficitur. Licet ex sua actione illam aliunde accedentem perfectionem recipiat. Patitur igitur & materialis ille intellectus: &

qui

qui iam ex appulsu perfectus est:quatenus a' substantiali intelligibili perficitur: & quatenus intellectus,atque intelligibilis fit,V bi vero semel perfectus fuerit,ipse seipsum, & formas illas,quæ in ipso sunt absq; vlla affectione,ex perfecta sua actione intelligit. Affectio nanq; illa in acceptione,atq; expletione,quæ aliunde fit,collocata erat: non autem in mutatione,conuersione'ue quapiam.

NONA PARTICVLA.

QVONIAM autem aliud est, magnitudo, & ipsum magnitudini esse:& aqua, & ipsum aquæ esse. Ita autem & in aliis multis:sed haud in omnibus. In nõnullis enim idem ipsum carni esse, & carnem, aut alio, aut alia ratione sese habente iudicat. Caro enim non sine materia. Sed quemadmodum ipsum simum hoc in hoc.

EXPOSITIO.

Aristotelis quidem propositum in his est: diuersas tradere intellectiones eius intellectus:qui progressus quidem vltra substantialem permansionem est:sed perfectus fuit secundum habitum ex substantiali illa perfectione,quæ in anima reperitur. Quarum quidem intellectionum altera compositarum,atque diuisibilium substantiarum est:altera vero simplicium, & indiuisibilium. Quod ob eam sane' causam facit,quo & hac ratione diu dicet substantialem animæ contemplationem. Quæ quatenus ei pote est, in simplicibus, atque impartibilibus permanet. Quemadmodum præstantior ille animæ intellectus, haud a' formis ad ea,quæ formis affecta sunt, pertransiens: quo & hæc quoque cognoscat,sed in ipsarum formarum intellectione: ex intellectione illa, quæ causam affert: cognoscit tanquam ex causis,& quæ formis affecta sunt,& quæ his eueniere:& vt vno verbo complectar,omnia quæ de causis deducta sunt:& materiam,quæ earum extremarum recipiendarum vim habet:& quæ his, quacunque ratione adsunt. Qua quidem intellectione in formis, quæ causam afferendo complectuntur ea omnia, accepta fuere, quæ a' causa deducuntur. Quem sane' intellectum, & anima ea,quæ in suprapsius substantiam recurrit:quatenus ei pote est, imitatur. Vtpote,quæ ei innate iuncta est:dum in supremis illis supripsius rationibus permanet:& in id quod extra,nulla ratione progreditur. Sed cum illis formis colligata est,quæ in ipso intellectu existunt. Atque in his ipsa quoque, quæ a' causis efficiuntur, iuxta simplicitatem illam causas referentem,contemplatur. Nequaquã vero & anima,quæ a' seipsa progreditur,licet iam vel perfectam induxerit contemplationem:in simplicitate illa formali permanet. Sed per perfectionem quidem, quæ a' substantia ei tradita fuit,& coniunctionem illam cum ea affequitur. Tanquam altera quodam pacto ad alteram tendente. Neque enim cum coniunctione appellit ad formas. Tametsi vel longius illa absit, quæ pure in ipsa permansit. Per progressum vero eorum quæ extra, non solum ex causis,sed & ordine seruato ipsa iam progressa,ad ea sese adigit,quæ ex causis deducta iam progressa sunt. Sensu quidem sensilia assequens. Cognitione vero rationis compote substantias compositas,& omnino forma affectas. Quæ quidem cognitio cum diuersa ab ea est,quæ formarum comprehendendarum vim habet: & eadem quoque: sed quæ quasi deflexa fit: atque ita quæ terminantur, intelligat. Terminos nanque recte, & absque vlla flexione percipit. Termini nanque perfectiones sunt, & eorum intellectio prope' perfectionem permanet. Quandoquidem & omnis quoque cognitio prope' id existit, quod cognosci debet. Quæ vero forma affecta, perfecta sunt, Qui vero ordine seruato ad hæc appellit, intellectus est: non autem perfectiones ipsæ: sed perfectionem participare dici potest. Nam refractio participationem indicat. Medicus enim medicina quasi reflexa est. Quod propter permanentiam illam euenit: quæ ex medicina quidem oritur: sed secunda, atque iam egressa est. Quoniam id, quod in participando illud est, quod vere est: diuersum ab eo, cuius particeps existit, est: licet iuxta illud fit. Et ita recta, quæ refracta est: hoc est, quæ deflexa, ita, vt angulum faciat: ab ea, quæ extensa erat, facta fuit. Sed cum exierit quod simplex: ac sub

diuisionem ferè subingressa sit. Hæc itaque in his de perfecto ipso intellectu, in ipso progressu philosophando pertractat Aristoteles. Ante omniaq; nos de eo certiores facit: quod diuersum quid à forma, quod forma affectum est, existit. Magnitudo quidem igitur, & caro, & aqua, forma affecta sunt. Ipsum vero esse vniuscuiusq; eorum, ipsa vniuscuiusq; forma est. Forma nanq; in ipso, quid erat esse, definiri consueuit. Quandoquidem ex ea, & iis, quæ forma affecta sunt, suum adest esse. In quibus itaq; forma non manet eadem, ac sui ipsius est: sed eam habet vim vt alterum definiat: in his alterum est ipsum, hoc est, quod definitur: & ipsum esse ei: quod quidem esse est terminus iuxta quem definitur. In quibus autem forma absque materia extat: & quæ propè seipsam maneat: neque alterius terminus sit: in his idem existit ipsum, & esse ei, vt caro, & carni esse. Licet haud verum Aristoteles sumpserit exemplum. Vnde infert quemadmodum caro in materia est: & est quemadmodum ipsum simum. Verum quod ita sese habeat, quod sine materia est, indicare voluit.

Dubitatio. At quonam pacto dicitur hoc in hoc: caro inquam, & simum: & vt vno verbo dicam: quod compositum ex materia, atque forma? Siquidem alterum quidem hoc, hoc est, ipsius formæ. Alterum vero in hoc.

Responsum. Nunquid id ex natura formæ in materia existentis habet: aut & cuiuscunque respectus est, qui in alterum, tanquam in id, quod determinetur, desinat? Neque enim idem est, quod forma affectum est, cum forma, quæ in altero reperiatur. Hæc quidem enim terminus est: licet & alterius sit. Illud autem quod terminatur existit: licet sine materia sit. Quemadmodum cœleste corpus est. Haud idem igitur simum cum cauitate illa, quæ in nare reperitur, est. Neque animal cum vita illa, quæ in corpore est. Quemadmodum neque medicus cum facultate illa curandi, quæ in homine reperitur. Ex causis nanque illis elementaris, atque proximis scientiam pariendo cognoscitur. Nam ex forma, quæ eius determinandi vim habeat: & ex materia, quæ hanc recipere queat. Illud itaq;, hoc in hoc: quod ab Aristotele positum fuit: non ipsum compositum: sed compositi causas indicat. Nam formæ positio in materia, compositum perficit.

DECIMA PARTICVLA.

EO QVIDEM igitur quod sentiendi uim habet, calidum & frigidum iudicat, & quorum ratio quædam caro. Alio uero, aut separabili, aut quemadmodum refracta se habet in seipsam cum extensa fuerit, ipsum carni esse iudicat.

EXPOSITIO.

Quandoquidem alio, aut eo, quod aliter sese habeat, iudicare dixit magnitudinem, & ipsum magnitudini esse, distinguit, quænam quidem alio: quænamq; eo, quod aliter sese habeat. Quæcunque quidem enim sensilia sunt, vt qualitates, colores, figuræ, & magnitudines, & quemadmodum ipse dixit, quorum ratio quædam caro. Id autem est, quorum causa proxima, substantia, quæ definitur. Persæpe enim, vt & à Platone in Gorgia, & in Theæteto, ita & ab Aristotele ratio, pro proxima causa sumpta fuit. Proxima autem causa accidentium omnium, ea est substantia, quæ determinatur. Quoniam in ea, & circa eam, & ex ea subsistunt. Caro igitur sumpta fuit, pro ea omni substantia, quæ determinatur. Sensilia quidem igitur sensu intellectus iudicat. Accidentia enim & particularia sensilia omnia sunt. Quorum conuenienter comprehendendorum vim sensus habet. Intellectus autem substantias percipere valet. Ideoq; in his alio iudicat. Sensu nanque iudicat: qui alius præter intellectum est. At intellectus eam omnino habet vim: vt determinatam substantiam iudicare valeat. Quandoquidem & rationem intellectum Aristoteli appellare, vt & antea dictum fuit, visum est. Is igitur haud alio terminos iudicat. Sed seipso quidem: verum aliter sese habente, iudicat. Quod tãdiu fit: quandiu intellectu illo, qui progressus est: quique in nobis perfectus, & formas iudicemus. Quandoquidem anima, quæ in suiipsius substantiam recurrit: quæq; propè perfectum permansit actum: quæq; formis iuncta est: quæq; omnino seiuncta ab isto secundorum appulsu, diuersa ab illa existit vita, quæ extra progreditur. Ideoq; hic recte adiectum fuit illud, Alio vero, aut separabili, aut quemadmodum refracta sese habet erga seipsam, cum extensa fuerit: ipsum carni esse iudicat.

Alio quidem enim cum separabili, hoc est, cum contemplatione illa, quæ separata est ab actionibus, quæ extra prominent, atq; in habitus, & potestates progrediuntur, formas iudicat. Nisi profecto, & tunc non alio, sed eodem, quod tamen alia ratione sese habeat, dicere velimus. Nam & vna quoq; tota anima est, quæ manet, atq; progreditur. Omnium itaque concessione, eodem quidem dicere possumus: sed quod aliter sese habeat. Cum intellectus ille, qui progressus est, & separatas cognoscat substantias, & formas ex se determinet. Quod q; ita se alia quadam ratione habeat: quemadmodum sese habet recta, respectu eius quæ refracta sit. Nam ea, quæ refracta est, vt iam determinauimus, cognitionē eorum indicat, quæ eiusdem ordinis existentia forma affecta sunt. Quæ vero extensa, tanquam recta & absq; vlla deflexione existens, non secus, ac nota signum'ue cognitionis terminorum, & perfectionum sumpta fuit: propter eas, quas superius diximus causas.

VNDECIMA PARTICVLA.

RVRSVM uero in iis, quæ in abstractione sunt, ipsum rectum tanquam simū. Cum continuo enim. Ipsum autem quid erat esse, si est diuersum ipsum recto esse, & ipsum rectum alii. Sit nanq; dualitas, altero itaq;, aut alio modo sese habēte iudicat.

EXPOSITIO.

In abstractione mathematica collocata esse, & opinari, & dicere Aristoteles consueuit. Licet haud, quemadmodum Pythagoræi fecerunt, eminentes illas mathematicarum imaginum rationes in imaginatione inuestiget: quæ substātiales sunt, in vita illa animæ, quæ corporum formam referat: sed in ipsis imaginibus, quæ imaginatione concipiuntur, ea collocata dicit. In quibus re vera suam omnem tractationem mathematici posuerunt. Pythagoræi igitur, qui in prominentes illas, atq; viuaces imaginum rationes inspexere, substantias, res istas mathematicas esse voluere. Aristoteles vero ab imaginibus substātiam remouet: & ex abstractione imagines fieri inquit: quippe cum eas anima recipiat, ex imitatione quadam sensilium respectu. Haud quia ex propria actione & has anima promat. Indicat autem id circunductio illa, quæ in id, quod verum, atq; exactum fit. Neq; enim vere cubū figura illa, quæ sensilis fit, refert. neq; sine latitudine exacte recta, naturalis est: sed quæ mathematica. Intus quidem igitur & imagines hæ sunt: sed haud sine sensiliū cognitione: nā anima est, quæ ipsas promit. Tametsi haud ita promit, quemadmodum præstantiora illa, quæ sciri, aut intelligi possunt. Nam propter maximam similitudinē, quæ inter ea est, quæ imaginatione concipiuntur cum ipsis sensibilibus, quod abstractionis est proprie in iis sedem, atq; locum sortitum est: quæ concipiūtur imaginatione. Ita, vt eadem cum sensilibus sine naturali tamen materia sint. Quoniam & illa quoq; imago, quæ in imaginatione est, haud tanquam forma, sed tanquam id, quod forma affectum sit, existit. Omnis nanq; forma impartibilis, atq; indiuisibilis est. Magnitudines autem in partitione, & numeri in diuisione collocati sunt. Recte ita q; & ipsum rectum, tanquam simum dicitur: propter cōtinuitatem, atq; partitionem. Quia neq; forma, neq; ipsum quid erat esse fit: quod est ipsum recto esse: sed præter ipsum rectum. Philosophus autem ex positione: si est alterū dixit: quoniam nequaquam hæc nunc tractanda proposuit. Nam in iis, quæ post naturalia dicūtur, hæc & tractauit, & declarauit. Nunc q; in memoriam reuocauit, dicens. Sit nanq; dualitas, ipsum scilicet rectum. Vnitas quidem enim, ipsum recto esse, quia indiuisibiliter vnū. Dualitas autem ipsum rectum, haud tanquam duo. Nam & ipsum quoq; vnum est. Sed continuum, & diuisibile, & quod hac ratione dualitatem referat. Vel mathematica ergo anima altero, aut alia ratione se habente iudicat. Quemadmodum in iis, quæ exposita fuerunt satis superq; declaratum fuit.

ET omnino nempe, ut separabiles res a materia, ita & quæ circa intellectum.

Non circa omnem intellectum nunc intelligit. Neq; enim circa eum, qui ab anima seiūctus est. Neq; circa eum, qui in anima reperitur: sed cum illo innate, in vnum redactus est,

Nam nequaquam à formarum cognitione illi remouentur. Verum eum intellectum Aristoteles significat: de quo sermo nunc à nobis habetur: qui in progressu perfectionem adeptus est: quiq; quodam ordine seruato, ac conuenienter res cognoscit. Quo & tanquã terminus propter perfectionem formis insideat: & tanquam is, qui determinetur propter inclinationem illam ad ea, quæ extra, ad ea, quæ forma affecta sint, se conferat: tanquam ad ea, quæ ex formis iam progressa sint. Intelligit autem huiusmodi intellectus, tum quæ ab omni materia separabilia: quemadmodum animatam substantiam, & præstantiorem illũ intellectum. Tum quæ quadam ratione separabilia: quemadmodum formas mathematicas, & naturales. Quæ haud quo ad ipsum esse spectat, subiecto indigent: & ea ratione separabiles sunt. At quia aliorum determinandorum vim habent, eam ob causam ab iis inseparabiles sunt. Eaq; præterea is intellectus intelligit, quæ formis affecta sint. Quæ tamẽ nequaquam à materia separabilia. Videtur nanq; philosophus materiam ipsam nunc vocare, substantiam eam, quæ determinata sit. Quemadmodum itaq; sese habent res iuxta id, quod separabile, aut inseparabile à materia, ita & intellectus huius contemplationes. Hæ nanq; ita circa intellectum versantur, vt aut quæ omnino separabilia, aut quæ quadam ratione separabilia, aut quæ inseparabilia comprehendant. Sin autem eius actiones huiusmodi, patet, quod & ipse, neq; solum, aut omnino, aut aliqua ex parte separabilis, neq; solum inseparabilis. Sed & omnino separabilis, propter innatam illam coniunctionem, quã cum animæ substantia iam obtinet: & propter perfectionem, quam inde nanciscitur. Prætereaq; quadam ex parte separabilis, rursusq; inseparabilis. Quod ob extensionem illã ad ea, quæ extra, ei ascribitur. Quæ tum ad formas, quæ aliorum definiendorum vim habet, fit: tum ad ea, quæ ex se determinantur.

DVODECIMA PARTICVLA.

DVBITARET autem aliquis, si intellectus simplex est, atq; impassibile: quemadmodum inquit Anaxagoras, quonam pacto intelliget? Si ipsum intelligere pati quoddam est. Quatenus enim aliquid commune ambobus inest: alterum quidem facere uidetur: alterum uero pati.

EXPOSITIO.

Cum iam perfecerit Aristoteles contemplationem de progrediẽte illo intellectu, qui duplex est: quatenus duo sunt, quæ ex eo, quod imperfectum, atq; perfectum distinguũtur: & ex quod potestate duplex: & ex eo, quod aut totus cum secũdis vitis complicetur: aut & in seipsum, in suamq; substantiam reuertatur: ex qua etiam perficitur: cumq; ad substantialem illum animæ intellectum accessurus sit, duas de intellectibus illis, de quibus locuti antea sumus, proponit dubitationes. Quarum prior in primis ei, qui imperfectus est, conuenit: minusq; ei, qui iam perfectus. Altera vero econtrario. Ex his autem ambabus affinitatem quandam intellectuum eorum, de quibus dictum fuit, cum eo, de quo sermo habẽdus est, philosophus tradit. Licet alter quidem longius absit: alter autem propinquior sit. Nanq; extremus ille, atq; materialis commune aliquid cum intellectu ipso efficiente habere: tanquam is, qui perfici aptus, atq; natus sit, ostenditur. At qui secundum habitum perfectus, multo maiorem coniunctionem cum eo sortitus est, qui ex seipso perfectus: quia & ipse sinẽ materia, atq; intelligibilis est. Quandoquidem in iis, quæ sine materia existunt, qđ intelligibile intelligit. Quænã igitur prima est dubitatio, & vnde commouetur? Ex eo intellectu illo, qui secundum actum, quiq; supra animam existit. Ille nanque impassibilis est: quippe qui à nullo patiatur, Istorumq; secundorum respectu immixtus. Quæ tamẽ & ipse intelliguntur ex ea eorum acceptione: quæ à causis ortum habet. Verum haud eundem seruat ordinem cum his. Ideoq; neq; quicquam commune habet, iuxta coniunctionem vllam, quæ ipsum eiusdem esse ordinis demonstret. Quoniam iuxta acceptionem illam causam eorum, quæ hinc deducta sunt, referentem, seiuncta illa affinitas, quæ in primis secũdorum respectu existit, reperitur. Quo itaq; pacto nos ipsum intelligere in ipso pati collocamus, & in affinitate illa, quæ non sine admistione fit. Ita, vt & eiusdem ordinis sit quodã

pacto affinitas: quemadmodum in iis, quæ faciunt, atq; patiuntur. Causæ nanq; illæ seiūctæ, atq; excelsæ, omnium quidem constituendorum, sed haud efficiendorum vim ab Aristotele habere dicuntur. Quandoquidem neq; ipsius ortus, generationis'ue proxime principia sunt, Nam ipsum efficiens id quod fit, respicit. At illæ ipsius substantiæ, atq; ipsius esse causæ omnibus sunt. Dubitatio itaq; hæc est. Quonam pacto in ipso pati, ipsum intelligere collocari possit: cum impassibilis sit ipse intellectus, quemadmodum & Anaxagoræ videtur. Quoq; præterea pacto non habebit aliquid commune cum efficiēti, si patitur. Nam iuxta aliquid quod commune sit: alterum quidem agit: alterum vero patitur. At immixtus est: neq; quicquam cum alio vllo commune intellectus habet. Huiusmodi quidem igitur dubitatio est. Affert autem præterea philosophus & alteram, ita scribens.

DECIMATERTIA PARTICVLA.

PRAETEREA uero, si intelligibilis, & ipse: aut enim & aliis intellectus inerit, nisi secundum aliud ipse intelligibilis. Vnum autem aliquid ipsum intelligibile forma, aut mixtum aliquid habebit: quod facit intelligibilem ipsum, quēadmodū alia.

EXPOSITIO.

Dubitatio quidem hæc, vel imperfecto illi intellectui conuenit: tanquam eo, qui potest & ipso seipsum intelligere, iuxta illud qnod primum potestate. Manifestius autem ad eum spectat, qui iam perfectus est. De quo perspicue dictum fuit. Et ipse seipsum potest intelligere, iuxta illud scilicet, quod potestate secūdum. Quod autem seipsum intelligere potest, patet, quemadmodum non solum est intelligens, sed & quod intelligitur: & intellectus simul, atq; intelligibile. Patetq; quemadmodum substantiali illi animæ intellectui, præstantioriq; præterea illi, eatenus similis redditur: quatenus in id, quod sine materia est, adducitur. Quod propter impartibilem in seipsum coniunctionem fit. Ideoq; dubitatio ista ita cōmunis est: vt aduersus id, quod simplex, atq; immixtum ipsius intellectus instet. Nanq; si quod intelligibile, & aliis quoq; naturalibus formis adest, simpliciterq; naturalibus substantiis: intellectus autem haud omnibus adest: nequaquam specie idem, hoc est, ratione esse poterit, intellectus, atq; intelligibile. Tametsi subiecto aliquando conueniant. In quibus itaq; conueniunt: quandoquidem haud quatenus intellectus est intelligibilis: iuxta aliud aliquid, quod & aliis commune sit, ipsum intelligibile obtinebit. Haud itaq; simplex erit. Illud quidem, mixtum, dictum fuit, propter illam intelligibilis additionem. Quod sua proprietate diuersum ab intellectu est. Illudq;, quemadmodum alia, adiectum est: quod auget dubitationem: propter affinitatem intellectus cum iis. Licet hæc partibilia, atq; cum materia sint. Nam huiusmodi sunt, alia illa.

DECIMAQVARTA PARTICVLA.

NVNQVID ipsum quidem pati iuxta cōmune aliquid diuisum fuit. Prius quoniam potestate quodam pacto est intelligibilia intellectus. Sed actu nihil anteaquā intelligat. Oportet autem ita, ut in tabella, cui nihil inest actu scriptum. Quod contingit in intellectu.

EXPOSITIO.

Excipit ex his philosophus priorem illam dubitationem. Suamq; seruans positionem: quia patiatur intelligendo intellectus ille, qui extra a' seipso progreditur: communeq; aliquid cum intelligibilibus hunc habere concedens: attamen eum, qui adhuc imperfectus sit, haud omnino ab intellectu illo, qui secundum actum existat, diuelli demonstrat. Eoq; intelligere quia aptus, atq; natus sit: & quia intelligibilium formarum intelligendarū vim habeat. Nam ex superioribus illis formis iam repletus habetur. Sēper enim, vt ipse quoque Aristoteles dicturus est: maiore honore dignus videtur efficiens, quam id, quod patitur. Sin autem, & quia ex se agat, a' præstantiori illo perficitur: quemadmodum ipsa intellectio indicat: quæ pura actio est: quonam pacto nonne & multo maius puro illi inhæret intellectui? Multoq; præterea magis id præstabit ille, qui progreditur quidem, sed perfectionem

adeptus est? quiq; iã ex se agere potest, iuxta id, quod secundo loco dicitur potestate? Hæc itaq; meta est eorum quæ aduersus priorem dubitationem dicuntur. Sed verba ipsa consideranda sunt. Ipsum pati, inquit, iuxta commune diuisum fuit antea. Quoniam quod patitur, quandam omnino effinitatem cum eo, quod facit, obtinet. Nam id potestate esse oportet, quod actu ipsum efficiens est. Ideoq; potestate quodam pacto intellectus ipsa intelligibilia existit. Is inquam intellectus: qui quia patiatur, intelligit: quiq; adhuc imperfectus est. Isq; potestate quodam pacto est. Tametsi haud simpliciter tanquam materia. Quod ob eã intellectus perfectionem euenit: quæ ex propria actione ab intelligibilibus fit. Quoniamq; haud duo tantum: sed & vnus quodam pacto sit intellectus ille qui manet, & ille qui progreditur. Quiq; & hac ratione actu quodam pacto sit. Quatenus vero progreditur: & à seipso recedit: & adhuc imperfectus est, potestate est. Actu vero nequaquam, anteaquam intelligeret. Anteaq; quàm sufficiens redderetur, vt per seipsum intelligeret. Isq; ille est intellectus, qui tabellæ non scriptæ assimilatur. Nanq; & ea cum apta sit, vt in ea scribatur: nondum literis insignita fuit. Anima nanq; nostra, quæ ad id, quod extra labitur: adeo à propria, atq; sua remouetur substantia: quippe cum in stultitiam, atq; imperitiam, tum suipsius, tum omnis formalis substantiæ deferatur: vt perfectione illa indigeat, quæ quasi inducatur ab alio. A seipsa quidem enim omnino id assequitur: sed tanquam ab altera. Quoniã tum a seipsa, tũ à propria substantia, procul abest: Perficitur itaq; anima nostra, vbi in substantialeis illas rationes, quæ in ipsa existunt, conuersa fuerit: iuxtaq; eas inuestigarit, atq; inuenerit rerum vnitatem: quæ excitantur in contemplationem, atq; illud eius perficiunt, quod extra progreditur. Icircoq; intellectus ille, qui progressus est perfectionem adeptus est: quemadmodum id, quod literis ornatum fuit: & quasi aduentitie, atq; aliunde. Nam à substantiali illa actione perficitur. Quod contingit, in intellectu illo, de quo sermo est: qui inquam fluit, atq; labitur. & qui aut adhuc imperfectus: aut ex habitu, atq; appulsu perficitur. Ille nanq; qui secundum puram actionem substantialis, solus, vel in seipso manet: vel ex seipso perfectus est.

DECIMAQVINTA PARTICVLA.

ET IPSE præterea intelligibilis est, queadmodum quæ intelligibilia. In iis nãq; quæ sine materia, idem est, ipsum intelligens, & quod intelligitur. Nanq; sciẽtia quæ contemplandi uim habet, & quod sciri ualet, idem est.

EXPOSITIO.

Secundam dubitationẽ deinceps Aristoteles diiudicat. Id ipsum nanq; intellectus proprium est: seipsum inquam intelligere, aut posse intelligere. Ideoq; tũ intelligibilis est, qui adhuc imperfectus: tanquam potestate intelligibilis, atq; iuxta id, quod primo modo dicitur potestate. Tum qui perfectus est multo præstantiori modo est intelligibilis: iuxta id, quod secundo modo dicitur potestate. Isq; ex seipso ad seipsum intelligendum sufficiens est, & tanquam is qui iam perfectus: & tanquam is, qui substantiali illi intellectui æqualis effectus sit: quiq; etiam proximus existat, qui actu est intellectus. Licet enim potestate vel ille quoq; intellectus sit: qui perfectionem adeptus est: at iuxta id existit, quod secũdo mo-
Dubitatio. do potestate est. Verum si intelligibilis, vel intellectus, quemadmodum ipsa intelligibilia existit: intelligibiles autem & illæ quoq; formæ sunt, quæ in materia existunt: habebitq; aliquid commune cum iis: & non est immixtus earum respectu: neq; simpliciter inerit. Siquidem diuersum ipsum intelligibile est ab ipsius intellectus forma. Quemadmodum ipsum intelligibile indicat: quod in iis, quæ cum materia sunt reperitur: non autem ipse intel-
Responsum Aristotelis. lectus. Nam ea quæ ratione quoq; eadem sunt, semper conuenire necesse est. At qua sanè ratione iis philosophus occurrat, considera. Nam in iis, quæ sine materia sunt, idẽ esse inquit, quod intelligit, & quod intelligitur. Coniunctioneq; illa, nanq;, quæ ad causam ostẽdendam accommodata est, causam afferens, vsus est. Ex qua quod intelligibilis ipse intellectus sit, ostenditur. Sine materia nanq; is omnis est. Et si quod contineat corpus vel fingere difficile est. In seipsumq; conuertitur. Vbi illud sciendũ est: quod opinionem, quæ extrema est animæ ratio, fides omnino consequitur. Quæ tanquam comprobatio in veritate

est:

est: quæ ex conuersione opinionis in seipsam perficitur. Nam ea tunc tanquam veram esse iudicat intelligentiam illam, quam de rebus consecuta sit. Quoniam itaq; intellectus sine materia omnino est: & intelligibilis, tanquam is, qui seipsum intelligat. In intellectu autem illo, qui secundũ actum, atq; forma est, idem ipsum intelligens, & quod intelligitur. Quoniam oĩs actio, quæ cognoscendi vim habeat, eo quod cognosci debeat, determinaturi & id est, quod id quoq; qđ cognosci debet, vere existit. Iã quidẽ & sensus, multoq; magis sciẽtia id obtinebit. Nanq; quanto præstantior est cognitio: tanto præstantior quoq; coniũctio illa: quæ illi cognitioni cum eo, quod cognosci debeat, intercedit. Sensus enim eam in primis habet vim, vt quæ in materia posita sunt, cognoscere queat. Idq; iuxta illas eorum formas agit, quæ in ea sunt. Neq; enim in seipso eas habet: quia sensus proprie sensilia ipsa non fit. Scientia vero eam præcipue obtinet facultatem: quæ formarum, atq; rationum, quæ in ipsa sunt, contemplandarum vim habet. Quod eam ob causam sortita est: quo quæ à causis effecta sunt, ex ipsis causis contempletur. Tametsi igitur vel ad eam deueniat cognitionem quæ eiusdem ordinis cum iis, quæ à causis deducta sunt, est, verum quæ ex comprehẽsione illa, quæ hæc præcedit: quæq; ex causis in ipsa existentibus ortum habeat: eadem erit cũ iis, quæ sciri debent. Hoc est, cum iis, quæ in ipsa existunt: quæ & proprie, & primo ex iis, quæ sciri debent, existunt. Scientia itaq;, quæ contemplandi vim habet: & quod ita scientiæ sese offert, vt iam in contemplatione positum sit: quodq; haud adhuc potestate est, idẽ existit. Quoniam ratio illa, quæ scientiæ pariendæ vim habet, vbi in seipsam conuersa fuerit: & in seipsa quod sciri debeat, obtinuerit: & ex eo inter agendum determinata fuerit: & cognitionem suam propè terminum eius, quod cognosci debet, collocat: ita, vt vna, atq; eadẽ ratio sit, eius quod secundum actum sciri possit: & ipsius scientiæ secundum actum: isq; eius, quod sciri debet, terminus est. At cum dixerit Aristoteles, quod in iis, quæ sine materia sunt: idem ipsum intelligens, atq; id, quod intelligitur, est, addidit. Nanq; scientia, quæ contemplandi vim habet, & quod ita sciri valet, idem est. Ita, vt intellectum illum, quem tradidit, cum ipsam esse scientiam velit. Potestate quidem illum imperfectum. Actu vero eũ, qui sit perfectus: quiq; iam contempletur. Neq; enim scientia ipsa vtitur, tanquam ipsius intellectus exemplo. Sed quia ex manifestiori ipsius scientiæ, atq; eius, quod sciri debeat, vocabulo, ea mutuo eadem esse demonstrare velit.

DECIMASEXTA PARTICVLA.

IPSIVS autem non semper intelligere, causa inuestiganda.

EXPOSITIO.

Haud omnino intelligibile illud, quod sine materia est, vel semper quoq; intelligit, neque id determinatum fuit. Sed solum, quod idem ipsum intelligibile in iis, quæ sine materia sunt, cum ipso intellectu est. Ita, vt quod actu illud, quod intelligitur est: ipsum quoq; intelligens actu sit. Et quoad potestate intelligibile sit, potestate quoq; illud, quod intelligit, existat. At nihilominus par, atq; conueniens est, vt causam inuestigemus, propter quã nonnulla ex intelligibilibus illis, quæ sine materia existunt, non semper intelligunt. Quandoquidem neq; actu sibiipsis intelligibilia sunt. In causa autem est progressus ille: qui semper ab extremis ad extrema per media fit. Ita, vt nihil inane sit. Nam media quoq; extremis maiora esse necesse est. Quippe quæ præstantiora sint: magisq; appropinquent iis, quæ primo sunt. Humana itaq; anima media existit: huiusq; animæ ratio potius: quam intellectum nunc appellauit: media inquam existit inter ea, quæ partibilia, & quæ impartibilia: & inter ea, quæ eodem modo semper sese habent, & ea quæ omnino mutantur: & inter ea, quæ omnino suiipsorum sunt, atq; eorum, quæ existunt in alio. Ita, vt ab alteris quidem seiuncta sit, ab alteris autem superetur. Quatenusq; ab iis seiuncta est, quæ in alio existũt, & ipsa quoq; sine materia est. Quatenus vero superatur ab illis summis: & ab iis, quæ in seipsis semper manent: non semper pure intelligit, aut intelligitur. Sed manifestissime vita illa, quæ recedit à substantiali intellectione rationis, in id quod imperfectum, atq; potestate existit, defertur. Hæcq; substantialis eius intellectio mihi perfringi videtur, in appulsu

illo vitæ, quæ extra progreditur. Quo in seipsa tota medietatem seruet. & quo & id ipsum promat, rationem illam extra progredientem. & quo, quod iam Aristoteles dixit, separetur. Nam separata est, quod vere est. Tametsi ratio hæc separata locum non habeat in intellectu illo, qui semper separatus reperitur. At quonam pacto cum semper eodem modo permaneat, aliquando quidem imperfectam illam rationem progredientem à seipsa dimittit? Aliquando autem perficiebat? Aliquando vero & in seipsam adduxit? Verum patet, quemadmodum substantialis ille animæ nostræ intellectus, neq; pure in conuersione illa in seipsum manet: neq; quemadmodum ille, qui passibilis dicitur, recedit. Qui ille est, qui extra progreditur. Ne & is altero perficiente indigeat. Adeo enim substantialis ille intellectionem remisit: vt haud in summitate quidem illa intelligat: verum sibiipsi satis superq; sit, ad suipsius perfectionem. Hactenusq;, vt illum quidem extra progredietem perficiat. Postremo vero in recessu ab illo, atq; concessione, quæ in seipsum omnino fiat, positus sit. Quandoquidem & separatus cũ sit, id est, quod vere est. Medietas itaq; in causa est: propter quã substantialis ille intellectus pure maneat. Nunc autem verba philosophus hactenus de eo fecit: qui progressus est: qui non semper intelligit. Aut quia propter multum lapsum recedat à substantia illa perficiente. Totusq; sensuum, atq; imaginationum, & summatim vitæ illius corporis formam referentis sit. & propter hanc causam imperfectus maneat. Aut quia licet iam perfectus sit, intellectus ille qui iam progressus est, impeditur quo ad contemplationem. Hocq; illi euenit, quia cum actione particulariter facit, propter partitionem illã multam, quæ in eo, qui progreditur, apparet. Illud autẽ propter corpus: & casus, qui ei extrinsecus eueniunt: quæ multas difficultates præbent. Prætereaq; propter imaginationes etiam illas: quæ indefinite excitantur. Atcũ de intelligibili eo philosophus locutus sit, quod sine materia existat: tanquam idem cum intellectu sit: anteaquam de eo intelligibili determinet, quod cum materia sit, in medio de ratione ea, quæ vim sciendi habeat, statuit: quia semper intelligit: Quo cum expleuerit sermonem illum, qui de intelligibilibus illis habitus fuit, quæ sine materia sunt: ita ad eum accedat, qui ad ea intelligibilia pertinet, quæ cum materia sunt.

Dubitatio.

Responsum.

IN IIS autem, quæ habent materiam, potestate solum unumquodque est ipsorum intelligibilium.

Haud quia sibiipsi solum intelligibile fieri potuerit. Nam id in nonnullis tantum ex illis intelligibilibus est, quæ sine materia sunt. Neq; quia vnquam alii intelligibile factũ esse possit. Tametsi enim semper ab alio intelligatur, & nunquam à seipso potestate est. Quemadmodum & corpus illud, quod iam viuat, vitam potestate habere dicitur. Tanquam id, quod haud secundũ seipsum, neq; à seipso, sed aduentitie viuat. Intelligibile sane, & quod in materia alteri sit, imperfecte intelligibile est. Neq; enim sufficiens est, vt seipsum intelligat: nisi ipsum intelligens adsit: quod diuersum ab ipso sit. Imperfecte itaq; intelligibile erit: quod altero, quo intelligatur, indiget. Quod autem potestate, ipsius imperfecti erit. Ita, vt ambiguum quodam pacto sit: aut ita sese habeat, quemadmodum quæ ab vno ducũtur, qđ in illis intelligibilibus consideratur, quæ sine materia sunt: & qđ in iis, quæ cũ materia.

QVARE illis quidem non inerit intellectus.

Intelligibilibus inquam illis, quæ cum materia sunt. vt formis eorum, & substantiis cõpositis. Et causam addit, propter quam non inerit.

SINE materiaen im potestas est intellectus talium.

Sine materia intellectum omnem esse enuntiat: & propter hãc quoq; causam in iis, quæ cum materia sunt, non inesse. Potestatem autem eorum quæ cum materia sint, esse inquit: quippe cum quod potestate est, eum perficiat. Nam in tractatione, quæ post naturalia dicitur: nõ solum in patiente, sed & in agente collocat quod potestate. Et in omni præterea causa, quæ quacunq; ratione cum eo, quod ex ea deductum sit, potestate implicata sit: & eius

quod

quod potestate finiendi, aut perficiendi vim habeat. Iure itaq; & intellectus potestas illorũ intelligibilium est: quæ in materia potestate sint. Nam ipse quod potestate illorum est, ad actum in seipso ducit. Quemadmodum enim qui mensurat, cum circa id, quod mensuratur, agit: non in illud aliquid facit: sed cognitionem, quæ quantum illud sit, declarat, apud se retinet. Eademq; ratione & is, qui ea quæ cum materia sunt cognoscit: circa ea quidem versatur. Verum neq; quicquam in illa agit: neq; quicquam ab illis patitur: sed ex causis in se existentibus: quæ eorum comprehendendorum vim habent, eam promit actionẽ, quæ eorum cognoscendorum facultatem obtineat.

ILLI autem ipsum intelligibile inerit.

Intellectus inquam, quoniam omnes sine materia sunt. Verum haud alterius, sed suiipsius & omne id, quod sine materia est, existit. Suipsius itaq; & intellectus est. Illud autem cuius intellectus, ipsum intelligibile est. Quare omnino intellectibus ipsum intelligibile inerit. At hoc in loco cum Aristoteles sermonẽ perfecit: qui de intellectibus illis institutus erat, qui progrediuntur: ad eumq; accedit, qui hos promouet, atq; perficit.

PARS SECVNDA.

DECIMASEPTIMA PARTICVLA.

VONIAM autem quemadmodum in omni natura est aliquid. Alterũ quidem, materia unicuiq; generi. Idq; illud, quod omnia potestate illa. Alterum uero causa, & efficiendi uim habens: quia faciat omnia. Vt ars respectu materiæ passa est. Necesse & in anima inesse has diuersitates.

EXPOSITIO.

Neq; hæc mihi uidentur, aut de intellectu illo, cuius anima particeps est, aut de eo, qui & hoc præstantior dici: sed de nostra anima, quæ rationis compos est. Illudq; quidem dico, quandoquidem de anima tota tractatio est. Id autem, quoniam vel ipse manifeste infert & in anima eas diuersitates inesse. Sententiasq; illas omnes nobis in memoriam reuocare possumus, quæ deinceps sequuntur: quæ non transcendunt contemplationem eam, quæ de anima fiat. Ideoq; nunc hæc cum iis iungentes, quæ antea dicta fuere, dicamus: quod post duplicem illum intellectum, qui iam traditus fuit: qui quidem recessit à præcipua illa animarum substãtia: & ob id & ab ea, quoq; actione, quæ in ea insita, atq; innata est: quiq; progreditur ad secundas vitas, atq; cõtemplationes: quæ aut imperfectæ, aut perfectæ quidem sint: sed ex appulsu: & quia aliis perficiantur formis, quæ in prima substantia permaneant: nunc eum Aristoteles contemplatur intellectum, qui propè ipsam substãtialẽ actionem stat: & formas intelligentes considerat: non autem eas, quæ progrediuntur: sed eas, quæ in ipsá animæ substantia permanent. Impetus nanq; ille, qui ad ea, quæ extra collocata sunt, fit, in partitionem aliquam defertur. Quælibet nãq; partitio id ipsum est, quod extra existit. & in secundam vitam progreditur: quæ in anima, nequaquam idem est, quod prima illa. Actionemq; à substantia diuidit. Neq; solum à substantia primæ illius vitæ: sed & eius quoq; vitæ, quæ appulit. Ita, vt haud adhuc actio substantia fit: sed substantiam tantum tetigerit. Quemadmodum recursus ille animæ in supremam suiipsius substantiam, permansioq; in hac, actionem cum substantia in idem redigit. Quod propter conuersionẽ illam existit: quæ intus tota fit. Quod nanq; intus est, eam habet vim, vt impartibilem collectionem indicet. At & extremitas illa animæ absq; vllo medio cum substãtia supra ipsam intelligente, & cum formis, quæ in ipsa existunt, coaluit. Substantia autem omnis, quæ supra animam est, intelligens est. Vnde & actio id vere est, quod ipsa substantia est: & substãtia quod actio. Quod haud vlla proprietate fit: sed collectione illa impartibili ambarum in vnum. Animæ igitur extremitas, vbi cum intellectu illo, qui supra ipsam existit, coaluerit: multum quod impartibile sit, obtinet. Haneq; ob causam secundo loco & eius actio cum

substantia in idem redigatur. Quemadmodum itaq; in intellectu illo, qui progressus est, atq; adhuc imperfectus existit, eius actio facultati illi sentire valenti assimilabatur. Haud quia eadem omnino esset: nam discrimen quoq; ostendebatur: sed propter ipsam affectionem, quæ aliunde in vtrisq; immittebatur. Ita & actionem supremi, atq; substantialis ipsius animæ intellectus intellectui illi, qui supra ipsam est, Aristotelis similem facit. Nequaquã tamen ita, vt absq; vlla varietate eadem sit. Nam & confestim Aristoteles discrimen adducit. Siquidem is, qui animæ dicitur intellectus, aliquando quidem agit: aliquando autem nõ. & siquidem is, quod vere est, separatus est. Ille autem qui supra animam existit, & semper agit: & semp separabilis est. Siquidẽ igitur oĩno eadẽ maneat aĩæ suprema substãtia: actioq; haud eadem maneat: nequaquã id esse vere poterit, quod ipsa substantia est. Siquidem aliquando intelligit: aliquando autem non intelligit. Sin autem & ipsa suprema eius substantia non permanet pura in impetu illo, qui ad secunda fit: ita, vt & hac quoq; ratiõe media sit: vt & Iamblicho in sua illa tractatione de anima videtur: media inquam non solum inter ea, quæ partibilia, atq; impartibilia sunt: sed & inter ea quæ genita, atq; ingenita: & inter ea quæ corruptibilia, atq; incorruptibilia: & ita, vt id ipsum, aliquando quidem intelligat: aliquando autem non intelligat. Nam cum absq; vlla varietate eadem permanet, ex seipsa agit: & semper eodem modo ageret. Verum neq; cum aliquando quidem ad secundas illas vitas appellat, atq; cum illis complicetur, in complexione illa ab illis inseparabilis permaneret: aliquando autem separaretur. Forsan enim & id ipsum separatio illa est, incorrupta ipsius substantiæ puritas, atque synceritas. Quod Aristoteles etiam indicat, scribens. Separatus autem est, quod vere est. Ita, vt vita illa quæ à secundis istis rebus inseparabilis est, haud id sit, quod vere est. Aequum itaq;, atq; adeo necessarium potius est, non solum actionem, sed & animæ quoq; substantiam, atq; eam etiam supremam, quæ tamẽ animæ nostræ sit, diuersam quodam pacto effectam esse, & remitti, & quasi subingredi in inclinatione ad secunda ista: cum tamen haud omnino à seipsa recedat. Neq; enim adhuc anima permaneret. Sed summum illud haud amplius seruat. Ita, vt simul eadem, atq; non eadem cõseruetur: neq; omnino seipsam à diuersitate liberet: neq; eadem penitus pure, atq; absq; vlla varietate pmaneat. Et hac ratione diuisa quocunq; modo sese varietas illa habeat: neq; id manens, quod vere erat: diuisionem illam actionis à substantia subit: ita, vt aliquando quidem non agat. Vbi vero in suiipsius substantiam syncere accurrerit: appulsumq; illum omnem ad ea, quæ extra, dimiserit: conuersioneq; illa in seipsam confirmata fuerit: & conueniente sibi mediocritatem assecuta erit: tunc est, quod vere est: atq; suprema illa in seipsam conuersione impartibiliter contrahitur: atq; actionem in idem cum substantia adiungit. Atq; ipsa quidem extrema animæ perfectio, in separatione illa à secũdis istis vitis, quæ omnino fiat, collocata est. In complexione autem illa inseparabili cum his, perficitur, atque perfecta secundo loco est. Quæq; ad perficiendam vitam istam, quæ iam appulit sufficiẽs est, siue agendo, siue contemplando id agat: cum ipsa imperfecta non existat: perfici iã posset. Verum haud adhuc iuxta extremas illas mẽsuras perfecta est: ita, vt & suiipsius solius sit. Nam iuxta ea, quæ aliorum perficiendorum vim habent: secundũ quæ est, seipsam producit: & ad summam illam suiipsius perfectionem ascendit. At iam ad Aristoteleam dictionem accedamus.

QVONIAM autem quemadmodum in omni natura est aliquid. Alterum quidem unicuiq; generi. Idq; illud, quod omnia potestate illa. Alterum uero causa, & efficiendi uim habens: quia faciat omnia: ut ars respectu materiæ passa est. Necesse & in anima inesse has diuersitates.

Haud communiori quodam modo nunc natura pro omni substãtia sumpta fuit. Neq; enim in omni substantia ipsum facere, & pati reperitur. Ita, vt in omnibus aliquid sit, quod ex proportione materiæ, atq; efficienti respondeat. Sed ea intelligitur natura: quæ proprie motus, ac quietis principium determinata fuit. In iis nanq;, quæ iuxta eam subsistunt: & in iis, quæ ad hæc accedunt, ipsum facere, atq; pati reperitur. Nam materia, atq; efficiens pro-

pne

prie quidem in iis existunt: quæ ortui obnoxia sunt. Ex proportione vero & in cœlestibus, & in nostra quoqꝫ anima: cum ad naturam accedat. De qua etiam naturalis philosophus sermonem habere potest. Quoniam cū in seipsa pura permaneat: ipsaqꝫ sublimis existat: neqꝫ faciat, aut patiatur: neqꝫ aliquid habeat, qđ materiæ ex proportione respondeat: neqꝫ huiusmodi tunc est, vt à naturali considerari debeat. Sed ab eo, qui ea tractat: quæ post naturalia docētur. Quemadmodum ipse quoqꝫ Aristoteles in libris de particulis animalium dixit. & à nobis in prooemio sententia quædam hæc indicant, admota fuit. Quando igitur anima nostra ad naturam vergens, secūdas illas vitas in seipsa promit: & ex seipsa non permanens amplius excelsa, qualis erat: alterum quidem habebit patiendi vim obtinēs: & vita illa est, quæ extra progreditur: alterum vero, quod efficiendi facultatem habeat: & vita illa est, quæ producit. Materiaqꝫ illa haud simpliciter materia dicēda. Neqꝫ enim corporata est. Sed quemadmodum ipse dixit, genere: hoc est, ex proportione dicitur materia. Causa vero ipsi facere, vita illa est, quæ producit. Quippe quæ ad alterū quid: & id quod potestate est, atqꝫ fit, suiipsius actionem extendit. Namqꝫ illa quidem, quia omnia fiat: hæc vero quia omnia faciat, affertur. Formasque illas intelligo, quæcunque in anima illa, intelligendi vim habente, quæ extra progreditur, innascuntur. Has quidem enim & ipsa patitur. Facit autē illa, quæ promit. Belleqꝫ ipsi efficienti artem: ipsi vero patienti materiem Aristoteles similē fecit. Quandoquidem proprie ars, quæ in iis, quæ cum materia sunt, efficiendo versatur: secundum rationem animæ habitus est.

Q. ñ aĩa nr̃a a naturali cōsiderari debeat: & q̃ñ non.

Ars quid.

DECIMAOCTAVA PARTICVLA.

ET EST huiusmodi quidem intellectus, quia omnia fiat. Ille uero, quia omnia faciat, ut habitus quidam, ut lumen. Modo enim quodam & lumē facit, qui potestate sunt colores, actu colores.

EXPOSITIO.

Quandoquidem ea animæ substantia, quæ secundas vitas producit: haud extra alicubi exponitur: sed in seipsa eas recipit: neqꝫ omnino ab iis seiuncta permanet: sed seipsam cū illis complicat: atqꝫ illarum quodam pacto fit: ideo recte habitui, atqꝫ lumini eam Aristoteles similem fecit. Quemadmodum etiam propter id, quod seiunctum habet, antea arti similem esse dicebat. Nam dum ad secūda ista vergit, tum in seipsa quodam pacto manet: tum à seipsa, vt iam dictum fuit, recedit. Ars quidem igitur, illud quod in ea stabile, firmu'mue, atqꝫ separabile est potius respicit. Lumē vero, atqꝫ habitus illud quod inseparabile, & quod cum secundis istis connexum. Nam & lumen ab iis, quæ illuminantur, inseparabile est: & habitus ab iis, quæ habitum habent. Verum quia in impetu illo ad ea, quæ extra vitam facit: & seiuncta quodam modo est: simulqꝫ cum progredientibus istis vitis colligata: iccirco perbelle simul & tanquam ars: & rursum tanquam habitus, atqꝫ lumen facere, traditum fuit. Par autem, atqꝫ conueniens est: vt illud sciamus: quod cum habitui ipsam Aristoteles similem effecerit, propter connexum illum cum secundis istis, addidit, vt lumen. & de lumine reliquum sermonem habet, non autem simpliciter de habitu. Quandoquidem habitus qualitas quædam potius est: quæ substantiæ illi, quæ separari possit, nequaquam conuenit. Lumen vero licet ei adsit, quod illuminatur: sed tanquā actus, & huiusmodi actus, qui separetur ab eo, quod nunc recepit. Tametsiqꝫ substantialis ille animæ intellectus in impetu illo cum progrediente complicetur: attamen aliquando separatur: & ex seipso subsistit. Quemadmodum & ipse quoque Aristoteles confestim infert. Verum hactenus lumini partem illam animæ, quæ efficiendi vim habet, similem faciat, interpretatur. Quia nanque colores actu maneant colores, cum potestate cerni possint: cum illud adsit, quod actu ipsos tractare possit: similitudinem manifestat, illius intellectus respectu: qui actu formas illas perficit, quæ potestate in eo intellectu cognosci poterant, qui passibilis dicitur. Simulqꝫ illud philosophus demonstrat: quod neqꝫ in intellectu isto, qui passibilis dicitur: ita potestate erant, vt omnes subsistant. Sed ita, vt sint quidem, sed non cognoscantur: quemadmodum & colores illi, qui absqꝫ lumine reperiuntur.

DECIMANONA PARTICVLA.

ET IS intellectus separabilis, & immixtus, & impassibilis, sua ex substantia existens actus. Semper enim dignius faciens patiente: & principium materia.

EXPOSITIO.

Separabile illud, in intellectu hoc, qui nunc ꝓpositus est, quo de eo cōtēplemur: haud id quod semp separatum sit, interpretādum est. Nā inferet philosophus de eo. Separatus aūt est solum id, qđ vere est, quia aliqñ separatur. Verū ita, vt aliqñ quidē aut separatus sit ab ea oī vita, quæ extra tendit: aut paratus ad separationē sit. Vtroq; nanq; modo & separabilis, & impassibilis, & immixtus, & sua ex substantia actus est. Et ita, vt iā ad pura illa festinet quodam pacto, aut propè ea stet. At separabilis quidē dicitur non solum ipsius corporis respectu: neq; propter illas tm̃ vitas, quæ corporum formas referunt: sed & propter eas, quæ rationis cōpotes, & propter eas, quæ in actione collocatæ sunt: & propter illas, quæ cū appulsu cōtēplari valeant: nam ab his recessit. Impassibilis vero dicitur, tanq̃ is, qui haud ab alio, neq; ex diuersitate aliqua, neq; ex participatione: sed ipse à seipso, aut ſm actum perficitur, aut iam perfectus est. Licet enim & à præstantiori illo intellectu id huic largiatur: attamen haud ita, vt is diuulsus sit: nam cum eo iam cohæsit, atq; in idē cum illo redactus est, iuxta supremam suipsius substantiam. Ita, vt & præstantissime cum perficienti iungatur: atq; dum ipsum pficiens sit, sufficiens vel ad seipsum pficiendum existat. Separabilis quidē igitur erit ſm substantiam ab iis, quorū non eget, quo ad ipsum esse, aut ad ipsum agere pertinet. Tametsi adhuc cum illis, quodā pacto cōmisceatur: tanq̃ impetu quodā illa cōstituens. Immixtus aūt est, qui neq; vlla ratione cum his implicatur: aut qui aptus, atq; natus est, & properat ad id. Sua vero ex substantia actio est, propter impartibilē illā in seipsum conuersionem: quæ nunq̃ actionē à substantia dimisit. Ita, vt & substantia sit actio: & actio sit substantia. Nanq; si progrediens ille intellectus, cum seipsum intelligat, idē cum ipso intelligibili est: hoc est, cum seipso: & sua ex substantia actio est. Quia substantia erat intelligibilis: ipsum vero intelligere actio. Quanto magis, qui totus in seipso pmanet: quiq; nunq̃ neq; à seipso, neq; à superioribus recedit, huiusmodi erit. Vnde & id quoq; quod efficiēdi vim habet, est. Quod propter coniunctionem cum præstantissimis ei datum est. Cum ille p diuersitatē progrediatur: & tanq̃ ab alio perficiatur: & propter hanc quoq; causam patiatur. Et principium quoq; est: tanq̃ causa, quæ illud quod potestate est, perficiendi vim habeat. Quod materia existit. Vnde & dignior quoq; causa existit, tanq̃ præstantior: & propter id

Dubitatio. præstantiorē quoq; coniunctionem sortitur. At quanam ratione à vero intellectu differat, aliqs rogare posset. Si præter alia & sua ex substantia actus is animatus intellectus sit. Nun

Responsum. quid quemadmodum passibilis ille intellectus, qui adhuc imperfectus, iuxta illam impassibilitatem, atq; potestatem cōparabatur quidem cum eo, quod sentiendi vim haberet: quatenus vero differebat, postea determinabatur? Ita & in isto supremo animæ intellectu, cum comparatur cum superiori illo, dicit philosophus de eo, quæ dicta fuere: quæcunq; in quā primo diuiniori illi intellectui conueniunt. Propter cohærentiam q;, quam substantialis is animæ intellectus cum eo habet, de hoc secundo loco ea dicit. Discrimen vero quod inter hos existat, postea affert. Verum adhuc aduersus hæc dubitemus. Aduersus vnum qui-

Dubōnes. Prima. dem, quanam ratione diuersus erit separabilis iste animæ intellectus, qui celebratur? siquidem & ipse quoque progreditur: à progredienti. Propter quam enim causam vnus non

Secunda. est, & qui manet, & qui progreditur? Aduersus alterum vero, quid sanè progrediens ille intellectus? nonne & ipse intelligibilis est, quemadmodum intellectus? Siquidem ipsum intelligibile intellectui omnino inest: licet intellectus ipsi intelligibili non insit. Quo itaque pacto ipsum quidem intellectum vocat: intelligibile vero nequaquam philosophus

Formas intelligi. statuit? Quandoquidem & formas ei adesse vult: quæ ea sunt, quæ intelliguntur. Ita, vt in-

Solutio secū dę dubōnis. tellectus quidem ex seipso sit: intelligibile vero ex accessione. Nunquid ad id quidem dicendum est, ac iam dictū fuit: queādmodū progrediens ille, cū adhuc quidē ipfectus existat: neq; intellectus actu est, neq; intelligibilis. Sed vtrunq; potestate existit: atq; ad hæc ambo aliunde ex substantiali illo perficitur. Ille vero qui perfectionem adeptus est, & intelligibilis, &

lis, & intellectus est, iuxta id, quod secundo modo dicitur potestate: ita, vt & aliquando agere, & ipsum per seipsum intelligere potis sit. Verum passibilis est, propter perfectionem illā, quam aliunde consequitur. Vna itaq; progreditur cū intellectu, & intelligibile illud, quod eiusdem ordinis cum illo existit: & simul quoq; perficitur. Cæterū philosophus proprietate quadam ipsum intelligibile ante intellectum iudicat. Siquidem illud eam habet vim, vt substantiam indicare valeat: is vero potius actionem quandam. & siquidem illud expetendum ab intellectu: intellectus autem ad illum, tanquam ad finem accedit. Ac siquidem intellectus nomen vel ad id, quod imperfectum sit, spectat: ipsius vero intelligibilis vocabulū nequaquam. Nam id potius manentibus, atq; perficientibus formis tribuitur: atq; iis, quæ in eo intellectu, qui iam progressus sit, perfecta fuerint. Quæ etiam describi Aristoteles asserit. Quæ haud illa sunt, quæ imꝑfecta, & potestate sunt: sed formæ perfectæ, & quæ actu sunt.

Responsum primæ dubitationis.

Quod autē prius fuit ex iis, quæ à nobis in inquisitionē proposita fuere, satis superq;, vt arbitror, & antea expressum, atq; compositum fuit. Nam substātia quidem animata manet sublimis in pura illa, erga seipsam, & erga extrema, coniunctione. Aliquando autē dissoluens illam coniunctionem, atq; à seipsa recedens, impetu illo ad secunda: manet quidē, quo etiam sit. Haud amplius autem sublimis: tanquam ea, quæ secūdas à se vitas promat. Ipsaq; harum depropōtione manet, quæ erat: atq; adhuc magis inclinatione ad eas. Substātia vero & secunda quoq; vita est. Quandoquidem & postrema quoq; est. Verum ea, & rationis compos, & intelligens potestate. Attamen secunda ab ipsa perducente est: quatenus quod ex causa effectum est, causæ ipsi concedit. Et quatenus ei, quod alicubi manet, quod totum progressum est. Et quatenus quod secundum potestatem, atq; aliunde perficitur, ei assurgit, quod secundum actum, & à seipso existit. Ideoq; id quidem nūquam in extremā perfectionem decidit: sed in perfectionem, quæ remissa sit. Quod vero progreditur, vel vndiq; aliquādo fit imperfectum. Recte itaq; à nobis duplex animæ intellectus traditus fuit. Nam alter manens, alter progrediens. Et is aut imꝑfectus, aut perfectus. Qui q; manet, aut omnino manet, aut aliqua ex parte. Quoniam autem hæc exacte declarata fuerunt, nunc qua ratione discrimen iuxta altitudinem intellectus animæ, qui perficitur: respectu præstātionis illius cuius is particeps est: atq; huiusmodi etiam est, vt nihil eum participet, philosophus tradat: quandoquidem iam affinitatem considerauit, ex eo, quod inseparabile, impassibile, & immixtum, & sua ex substantia est actus, interpretemur.

IDEM autem est secundum actum scientia cum re.

VIGESIMA PARTICVLA.

QVAE uero secundum potestatem, tempore prior in uno. Omnino autem neq; tempore. Sed haud aliquando quidem intelligit: aliquando autem non intelligit. Separatus autem est solum id, quod uere est.

EXPOSITIO.

In quibus primam demonstrat differentiam: quod non solum intellectus sit, animata illa sublimitas: sed & ratio. Scientia nanq; cognitio rationis particeps est. Appellat aūt nunc scientiam, quem vocabat intellectum: qui sua ex substantia actus est. Scientiamq; secundū actum eandem cum eo, quod sciri debeat, esse demōstrat. Quod ipsam rem refert. Verum haud hic quēadmodum in sensu fit: vbi forma ipsa diuersum quid ab eo, quod sensile existit. Rursumq; præstantissimus Platonis interpres nobis declarat, qua ratione ab eo dictū fuerit, Qđ est semper intelliget, quod cū ratione cōprehendi queat. Ita, vt simul intellectio, ,, atq; sciētia supremæ illius aīatæ cognitionis sit. Intellectus aūt simpliciter superior ille est. ,, Hæc quidē igitur prima est differentia, propter remissionē rationis respectu intellectus: & propter remissionē cognitionis respectu eius, quod cognosci debeat. Ac quēadmodū qđ gigni potest cū sit, superatur ab eo, qđ absq; vlla generatione est: qđ propter cōplexū cū vi, ac potestate ipsius nō esse fit: ita & quod aliqñ quidem intelligit: aliqñ aūt non intelligit: vel cū intelligat, eam habet potestatem, vt aliquando non intelligere valeat. Neq; huiusmodi habet intellectionem, qualem ipsum intelligēs: neq; coniūctionē illā adipiscitur: vt in vnū cū ipso intelligibili redigatur. Nā exactions cognitionis coniunctio quoq; maior est. Erit quis

dem igitur sua ex substantia actus,& animatus ille intellectus separatus: sed haud eodem modo,quo qui semper separabilis.Nondũ enim separatus noster ille intellectus est.Quod propter inseparabilem illam cognitionem cum secunda sit.Neq; actionem cum substantia perfecte iungit.& quatenus aptus est.Verũ adhuc imperfectius quod potestate dixit.Quãdoquidem & aptus est,vt perficiatur.Priorem autem esse tempore eam quæ secundum potestatem in vno:in iis quidem quæ gignuntur verissimum est.Nam generatio quælibet ab imperfecto ad perfectum progreditur.Ideoq; quod imperfectũ est,tẽpore prius est.Quod illud est,quod potestate existit:in eo,quod vnum idem sit.Quoniam in proxima causa necesse est,vt quod actu existat ante id,quod ab ea in eo potestate fiat.Recte itaq; illud ĩ vno

In perpetuis neq; in eo,qd vnũ prius tẽpore esse, qđ potestate.

adiectum fuit.In iis vero,quæ perpetua quidem sunt:quæ aliquando quidem intelligunt:& rursum aliquando non intelligunt:neq; in ipso vno prius quod potestate tempore.Cur nanq; id potius,q̃ quod actu?cum sibiipsis semper mutuo succedãt.Ideoq; ipse quoq; Aristoteles in anima non censet tempore priorem esse potestatem ipsam.Sed illud vere inesse: quod aliquando quidem ipsa intelligat:aliquando autem non intelligat.Nam si in composito homine potestas antea est:intellectus aũt is animata est substantia,quæ separabilis existit:quemadmodum confestim infert:vbi & simul tertiam differentiam animati intellectus illius præstãtioris respectu tradit:iam & cognitio eadem cum eo,quod cognosci debet,existet.Separatus enim,inquit,qui semper separabilis.Semper autem separabilis oĩum cõcessione ille,cuius anima particeps non est.Oĩnoq; & ille cuius ipsa particeps est.Neq; enim is animæ existit:sed anima ipsius.Ille nanq; in seipso firme manens,suiipsius animã attingit.Hæc autẽ nostra anima est:quæ impetu,atq; inclinatione secundas affert vitas:quæq; cum illis colligata est.Neq; iuxta eam tantum quæ permanet: sed & iuxta illam sui vitam quæ recedit,atq; progreditur,viuit.Rursumq; separatur.Cum prope illud tantum stent, quod in seipsa firmum,atq; permanens.& id solum est,vt ipse dixit,quod vere est:non aũt aliud quid.Cuiusmodi intelligẽs illud erat,quod in appulsu collocatum erat: quod in vita separabili positum erat.Vel separata itaq;,quatenus & inseperabiliter aliquãdo apta est ad viuendum:haud tunc quod separabile sit,habebit:quale quod semper separabile. Quatenus ergo separabili,& sine materia existenti cõuenit illud seipsum intelligere.Suiipsius aũt intellectio sua ex substantia actus est.Quatenus veco separabile illud animati intellectus concedit,atq; assurgit separabili illi,quod in præstantiori reperitur:ea ratione & coniũctio illa relinquetur ab actione,ipsius substantiæ respectu.

ET id solum immortale,& sempiternũ.Non reminiscimur aũt, quoniã id quidẽ impassibile.Passibilis uero intellectus corruptibilis,& sine hoc nihil intelligit.

Scire æquum est:quod cum oĩ ratione philosophus nitatur,atq; ei adhæreat: substantialem animæ intellectum immortalem,& perpetuũ enũtiat. Quo tum hac ratione simul huius cum Platone conuenientiam admiremur:tum tractationẽ etiam corũ,quæ particularia sunt.Nam quæcunq; ille potius vniuersalia comprehẽdens,atq; perspiciens tradidit: tametsi ita,vt illi antiquorum præstantiæ conueniens erat:hæc eadem nunc quoq; Aristoteles docet.Neq; enim quia in solo continuo,atq; partibili actu,motus vocabulo vtitur:nõ fert,vt id animæ adiungatur:quippe cum partibilis anima non sit.Nam cum tu mutes vocabulum illud,quod per se mobile indicat,in id,quod per se viuens,& per se perfectũ,& per se faciens,atq; patiẽs:omnis inde oratio duci videtur.Vel apud Platonem enim illud per se mobile,quandam animæ duplicitatem significat.Nam eius quod ipsius animæ permanẽs, formale,atq; efficiẽs est,illud per se est.Quo cum de supremis etiã illis loquitur formis,vti consueuit.Ad illud aũt mobile spectat:quod passibile,& progrediens,& quod pficitur,atq; terminatur.Hinc itaq; & Aristoteles commotus,quod in anima efficiẽdi vim habet: quod Plato per se dixit:is separabile,atq; impassibile,& immixtum esse demonstrat.Nam tanquã principium statuit:& naturam quandam causam afferẽtem,quæ omni materia,atq; eo oĩ

Materia pro eo oĩ qđ fit.

quod fit,nobilior sit.Materia nanq; apud hunc pro eo omni quod fit,accepta fuit. Præterea que illud huiusmodi est, vt sua ex substantia actus sit. Quod propter contractionem in impartibilem formam,ei datum est.Vnde cum id philosophus acceperit,tanq̃ quod sine

materia

materia sit:quia omne quod cũ materia existit,partibile est:& cum ipsum in seipsum age-
re voluerit:demonstrat,omne id,quod sine materia sit,seipsum intelligere. Cumq; simul
intelligẽs,atq; intelligibile demõstrarit,& simplex:ita,vt haud particulariter intelligat,atq;
intelligatur:sed totum ambo constituant:quod immortale,atq; perpetuum sit,pronuntia
uit. Quod nãq; separabile,atq; simplex est:quodq; suipsius est:& seipsum viuum reddit,
atq; perficit:ita,vt in impetu illo ad ea,quæ extra,secundas effundat vitas,atq; substantias:
non solum mortem,atq; interitum subire non valet:sed præcipue eam habere vim demõ-
stratur:vt vitam,atq; substantiam præstet:& propter hanc causam immortale quoq; dici-
tur. Ita,vt sit,totus syllogismus,dum paucis eum compono,talis. Patet,quẽadmodum de
nostra anima rogatum fuit:quod in nostra anima,non solum ipsum reperitur panẽs: sed
& ipsum efficiens,principium,& causa eorum,quæ fiunt. Præterea ipsum efficiens in ani-
ma seipsum intelligere potest:actionemq; cum substantia in vnum impartibiliter reducit.
Quod autem incipit,quodq; in causa est eorum quæ fiunt:quodq; sua ex substãtia actio
est,separabile,atq; simplex est. Quod vero separabile,atq; simplex suipsius est,& non in
altero. Quod vero huiusmodi contrarium recipere non valet,vt vitæ,atq; substantiæ pri-
uationem. Neq; enim in seipso oppositum vnquam aliquod recipiet:neq; in altero,quod
suipsius solum est. Ipsum itaq; efficiens,quod in anima reperitur:huiusmodi erit,vt mor-
tem,atq; interitum recipere non valeat. Iccircoq; immortale,atq; perpetuum ex necessitate
est. Quod haud eam ob causam ei præcipue conceditur,quia recipere nõ valeat. Sed quia,
vt iam dictum fuit,in impetu illo ad ea,quæ extra,substantias,atq; vitas secundas profun-
dit. Quæ sane omnia,vt dicebamus,ita ab Aristotele tradita,atq; tractata fuere,vt vndique
cum demonstratione illa Platonis de anima,quæ ex eo,quod per se mobilis sit,sumitur,
conueniant. Quod nanq; de anima loquatur,non autem de intellectu illo,cuius ipsa par-
ticeps est:multoq; minus de eo,quem ipsa non participat:sed de anima nostra,& iam à no
bis in memoriam adductum fuit:præstereaq; ex pluribus sibi aliquis discere posset. Quonã
pacto,quod potestate,aut illud aliquando intelligere,aut illud aliquando separari,iis qua-
drabit,quæ vltra particularem istam animam existũt? At neq; quod sine materia,quodq;
simul id,quod intelligit,& quod intelligitur,aut quod separabile,vlla ratione omnino no-
stris illis vitis conueniet,quæ corporum formam referunt. Multoq; minus aliorum ani-
malium,aut plantarum animis. Id quidem igitur perspicue,atq; necessario,vt mihi persua
deo,collectum fuit,quicquid efficiens in anima est,illud immortale,atq; perpetuum esse.
Perbelle enim illud perpetuum admonuit:quemadmodum & Plato,quod sine interitu in
Phædone. Ne in eam incidamus opinionem,quæ fuit Boethi:qui animam,tanquam ani- Boethi de animę immortalitate sñia.
matam quandam rationem immortalem esse voluit:verum ita,vt mortem accedentem nõ
expectaret:sed illa accedente recederet,atque inde viuens periret. Ob quam autem cau- Interrogatio
sam id solum perpetuum? Nunquid quoniam manifeste infert,passibilem intellectum Responsum.
corruptibilem esse? At dubitare aliquis posset,quonam pacto cum & ille intellectus sit, Dubitatio.
corrumpitur? siquidem & ille sine materia est. Intellectus nanque omnis sine materia po-
situs,atque cõstitutus fuit.& propter id,omnis quoque intellectus est intelligibilis. Non
autem forma,quæ sine materia est:quia intelligibilis sit,& intellectus quoque est. Nun- Responsum.
quid autem passibilis ille intellectus materialis erat,& potestate,& id ipsum passibilis,&
imperfectus est intellectus:totumq; id existit,donec passibilis sit? Propter hancq; causam
corruptibilis,quatenus passibilis est. Sine materia autem fit,& actu intellectus,atq; intelli-
gibilis,in coniunctione illa,cum ipso efficienti. Perfecte vero sine materia,atque perfectus
existit intellectus,cum ad ipsum efficientem recurrit. Ita,vt passibilis intellectus interitus Passibilis intellectus interitus.
sit,haud quia in id,quod non est,abeat:sed quia cum eo,quod præstantiori ratione est,
coniungitur. Nam animata illa substantia,quæ separata est in seipsam,illam quoque vi-
tam,quæ progressa est,reuocat. Quæ tamen haud adhuc progreditur:sed in ipso manere,
tanquam in causa existit. Passibilis itaque intellectus,quatenus passibilis,corruptibilis est.
Quemadmodum aũt opponit,aduersus illud,quod ipsius animæ ppetuum demõstratũ
fuit? quonã pacto nõ reminiscimur,quæ ante ortũ nobis acciderint:si ppetuo is præexiste-
bat? Vnde etiam rursum patet eum de anima sermonẽ habere:non autem de præstantiori

simpli. de Anima.

illo intellectu. Cuiusmodi nanq; in dubitationem veniret, propter quid nos non recordamur: cum perpetua illa nobis præstantiora sint. Dubitationisq; præterea solutio, animæ quadrat. Quoniam progrediens ille intellectus impassibilis, & ob hanc quoq; causam immortalis est. Passibilis vero ille corruptibilis, quatenus passibilis: quemadmodum etiam à nobis dictum fuit. & quatenus in id, quod firmum, atq; permanens adducitur. Sine eo vero, qui passibilis est, quatenus passibilis, & qui progreditur ad eas vsq; vitas, quæ corporũ formam referunt, nihil intellectus intelligit. Nihil inquam eorum, quæ memoria comprehẽdi possunt. De quibus nobis sermo propositus est. Quæ vt alibi ipsemet Aristoteles nos docet, huiusmodi sunt, vt imaginatione concipiantur. Ideoq; in intellectione eorum, quæ memoria comprehendi possunt: ea ratione omnino egemus: quæ ad imaginationem vsq; progrediatur. Et sine hac ne impassibilis quidem intellectus eorum aliquid intelliget, quæ memoria percipi possunt. Neq; enim simpliciter illam particulam, nihil interpretari debemus. Ita, vt nihil impassibilis ille intellectus sine passibili intelligere dicamus. Quo nanque pacto adhuc separabilis? quo pacto immixtus? quoq; pacto sua ex substanna erit actio? Quoniam & anima, quæ corpus id viuum efficit, separabiliter aliquando viuit, atq; intelligit. Quod nanq; Deus, inquit ille, semper est, in duodecimo eorum, quæ post naturalia dicuntur: id nos aliquando obtinemur: ex potestate scilicet nostra. Deus autem semper separabilis est: & nos itaq; sumus, licet aliquando. Nos inquam, qui adhuc naturalem istam vitam viuimus. Cum anima absq; vllo respectu erga corpus, atq; erga secundas istas vitas: tametsi breui tempore: sese habuerit.

VIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

INDIVISIBILIVM quidem igitur intellectio in his, circa quæ nõ est falsum. In quibus autem falsum, & uerum, compositio quædam iam intellectionum. Quippe quæ unum sint: ut Empedocles dixit. Profecto multorum quidem capita sine ceruicibus germinarunt. Postea composita fuisse amicitia. Sic & hæc separata componuntur. ut quod incommensurabile, & diameter.

EXPOSITIO.

Quando de aliis animatis facultatibus docendo verba Aristoteles faciebat: de naturalibus inquam, atq; iis, quæ sentiendi vim haberent: quæ iis subiecta essent, tradebat: & ante substantias actiones ipsas considerabat. Nam ex iis, quæ nobis manifestiora essent, ad immanifestiora progrediebatur. In tractatione autem ista de anima intelligente, intellectum, quisnam, & qualis sit, ante intelligibilia contemplatur. Quia ea ignotiora sint. Atq; deinde intelligibilia ipsa considerat. Quo ex his ambobus actionem ipsius intellectus intelligibilium respectu adipiscamur: & intellectus præterea perfectionem, quæ ex ipsis intelligibilibus prouenit, consequamur. Quemadmodum itaq; in passibili intellectu, cum substantiam antea tradidisset: ea adduxit, quæ ab eo cognosci debeant: quæ duorum generũ sunt: tum quæ forma affecta sunt: tum formæ, quæ illa determinant: & eius præterea diuersam circa illa actionem exposuit: ita cum substantiam, & perfectionem, & æternitatem efficientis intellectus antea cõsiderarit: quænam ei intelligibilia sint: & quænam ipsius intellectus actio circa ea fit: ex his nunc nos docet. At quia intellectum simul, atq; rationem causam afferentem, & simpliciter scientiam gignentem, ipsum intellectum afficiẽtem statuit, & duorum generum intelligibilia ei conuenienter concedit. ex quibus altera quidem sunt indiuisibiles, atq; impartibiles formæ: quæ quatenus intellectui, conceduntur. Altera vero quæ conuoluta, & quæ non sine aliqua compositione, ac diuisione, coniunctionem participãt: tanquam ea, quæ sciri queant: quandoquidem & cum causa iuncta sunt. Atq; ipsam quidem actionem impartibilem, ac veram tantum esse inquit: nunquam autem falsam. Illam autem quæ in quampiam partitionem deferatur: quæ quidem partitio cum compositione, ac diuisione fit: circa quam verum, atq; falsum constitutum est: haud huiusmodi esse vult, vt scientiam pariat. Nam hæc semper vera est. Vbi aũt compositio, ac diuisio ea quoq; existit actio, quæ a causis abest: quæ opinandi vim habet, atq; exterior est: neque ad rerum

profunditatem peruenit. Meta igitur eorum quæ proposita sunt, hæc est. Admodum autẽ
paucis, atq; adeo breuissime confestim Aristoteles incipiens, & quæ ipsa intelligibilia sint,
& cuiusmodi intellectio: quoniam illa quidem ipsæ existunt formæ: hæc autem vera so-
lum: indicauit, inquiens. Indiuisibilium intellectionem circa ea esse: circa quæ non est fal-
sum. Multis autem modis ipsum indiuisibile dicitur: vt & ipse quoque explanaturus est. Indiuisibile multiplex.
Nanq; & longitudo actu est indiuisibilis: licet potestate sit diuisibilis: & vt punctum, atq; fi- Primo.
nis interualli. Quod tamen punctum ignobilius ipso interuallo est: atq; ita ab eo decidit: vt Secundo.
haud ipsum dici queat: sed extremum tantum eius sit. Nunc autem forma indiuisibilis di- Tertio.
cta fuit. Quæ, vt in primo naturalis auditionis expositum fuit: & adhuc amplius in diuina
philosophia: de naturali quidem in septimo, & octauo: de ea vero, quæ naturalem excedit, Formæ dotes.
in duodecimo, substantia prima est, & secundum seipsam, & perfectio, & actus, & termi-
nus impartibilis. Qui quidem terminus eas omnes rationes, quæ circa ipsum conuoluun-
tur: atq; eas omnes proprietates iuxta quas partibilia subsistunt, ita, vt vnam formam refe-
rant, antea complexus est. Simplexq; quidem est: sed haud propè simplicitatem illam in
angustum redactam permanet: sed propè eam, quæ illam obtinet vim, vt omnes proprias
atq; priuatas rationes, quæ circa eum diuisæ sunt, perferat. Naturalisq; naturales tollit: ani-
matusq; animatas. Terminus autem ille, qui secundũ seipsum existit: quiq; sumpsius est:
atq; id vere est, quod ipsum: ita, vt eos quoque terminos, qui dicti sunt, constituere valeat:
vnam in formam redigendo, vel hos quoq; antea sumpsit. Terminus sanè animæ maxi-
me primus: cuius humanæ omnes animæ communiter compotes sunt, intellectus est, &
qui vniuscuiusq; proprius. Quoniam autem præstantiori quadam ratione quam natu-
ralia, quamq; ipsa natura, animata substantia connexa fuit cum proprio termino, atq; for-
ma: propter cuius impartibilitatem, & cum aliis omnibus formis impartibiliter iuncta est:
& ipsa omnibus formis secundario referta est: quæ tamen non permanent, quales erãt ve-
ræ formæ: sed quæ commixtæ sunt cum præstantissima substantialium rationum cõuo-
lutione. Ideoq; & ab intellectione post rationem comprehẽdi possunt. & quemadmodum
inquit Aristoteles, huiusmodi sunt, vt intelligi, atq; sciri valeant. Ex quibus anima & cum
præcedentibus illis formis coniungitur. Contemplatur enim & illas, vbi per eas, quæ in ip-
sa existunt, perfectionem consecuta fuerit: sed proxime coniunctas. Atq; huiusmodi intel-
ligibilia illa sunt: quæ substãtiali animæ intellectui parata sunt: proxima scilicet, atq; præ-
stantiora. Substantialis autem eius actio huiusmodi: cuiusmodi & ipse qui talis erat. Erat
autem intellectus cum præstantissima ratione commixtus. Vnde & eius actio eodem mo-
do sese habebit. Intellectioq; talis erit: qualis & præstantia illa, quæ rationis compos est,
existit. Et quatenus quidem intellectio impartibilis, atq; eadem sua ex substantia est: & in-
diuisibilium, hoc est formarum existit. Solumq;, ac secundum seipsam vera est: veritatẽq;
obtinet, quæ aduersus falsum obicitur. Nam in complexione alterius cum altero: atq; in
particularibus iis, quæ cognoscantur: falsitas omnis collocata est. Ita, vt aliqua quidem ex
parte, quod illud cognoscit, tangat: aliqua vero ex parte minime. Quoniam nequaquam,
quod nulla ratione tangit, de eo etiam mẽtitur: de quo neq; omnino quicquam opinatur,
neq; aliquid dicit. Neq; quod totum illud apprehendit. Nam id verum dicere necesse est. In
iis itaq;, quæ aliqua ex parte attingunt, falsitas, & quæ huic opponitur veritas, constituta
est. Impartibilis autem illa indiuisibilium intellectio quæ illud ex aliqua parte, propterea
quod impartibilis, non habet: aut quasi totum tãgit: aut nullo pacto. Quare ex Plotini sen-
tentia huiusmndi est, vt in nullum errorem incidere valeat: & vt Aristoteles sentit: semper
vera existit: nunquamq; falsa. Quatenus quidem igitur intellectio huiusmodi est. Quate-
nus autem præstantia illa rationis compos, atque scientia, non cum appulsu, sed sub-
stant aliis, hæc quoq; eadem cum ipsa re est. Ita, vt & scientia, & substãtialis fit cognitio: sed
secundario. Licetq; quod idem sapiat, obtineat: at non sine diuersitate, atq; interuallo quo-
piam. Quemadmodum & indicat nostra illa rationis particeps cognitio, quæ cum appul-
su fit: quæ in diuisione, atq; collectione semper posita est. Quod ei euenit, tum quia haud
propè terminum vnum simplicem permanet: sed conuoluitur. Tum quia, quæ conueniẽ-
ter, atq; eodem seruato ordine ei, quo cognoscantur, offeruntur rationes, non autem for-

mæ sunt. Atq; adeo formæ ipsæ nō sine aliquo interuallo cum rationis his animatis, atq; substātialibus in idem redactæ sunt. Ipsa quidem igitur cognitio rationis particeps vel sui ipsius respectu non sine diuisione est: & quæ cognosci etiam debent, eodem modo se mutuo habent. Quæ vero ambo comprehendit, quod inquā cognoscendi vim habet, & quod cognosci debet, sibi mutuo consequens, atq; similis est. Et semper vera existit cognitio, atq; huiusmodi, vt scientiam gignere valeat. Sed haud simpliciter tāquam rationis compos existit. Immo potius tanquam ea, quæ ex causis sciētiam gignere possit: & quæ omnino cum rebus totis iuncta, ac cōnexa sit. Falsum itaq;, & verum quod ei aduersum est, haud in his suam sedem habent: sed in quibus compositio, apparet. Quæ in cognitione rationem participante, atq; progrediente, collocata est. At quia philosophus noster dixit, intellectionum compositionem: ne intelligibiles ipsas formas intelligamus: sed particulares proprietates,
,, quæ post formam, rationem participant, infert. Quemadmodum Empedocles dixit. Profe
,, cto multorum quidem capita sine ceruicibus germinarunt: postea composita sunt, amici-
,, tia. Ita, & hæc separata cōponuntur. vt quod incōmensurabile, & diameter, aut quod cōmēsurabile, & diameter. Hæc quidē enim tāq̃ forma tetragoni: quæ simul oē indiuisibiliter cōplexa est, & latera, & diametrum, & quod incōmensurabile eorum: & illud æquales angulos, æqualiaq; latera habere. Vnumquodq; autem horum singillatim particularium est rationum proprietas. Ex quibus ea constituitur compositio, quæ rationis particeps est.

VIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

SIN autem eorum quæ fiunt, aut futura sunt, tempus præterea intelligit, atq; cōponit. Falsitas nanq; in compositione semper. Nanq; si ipsum album non album, ipsum non album composuit. Contingit autem & diuisionem dicere omnia. Ergo est non solum falsum, aut uerum, quod albus Cleon est: sed & quod erat, aut erit.

EXPOSITIO.

In iis nanq; quæ perpetua sunt, cōplexio solum eius quod dicitur, atq; subiicitur adest: in iis vero quæ in ortu, atq; interitu sunt collocata, vel tempore opus est. Quippe cū haud semper, sed aliquando sint, ac non sint. Et oportet nos legentes. Sin autem eorū quæ fiunt, faciat scilicet aliquis compositionem: & vbi iam punctum interposuerimus, sic inferre: tempus præterea intelligit, atq; componit. Ita, vt præter id, quod dicitur, atq; subiicitur, tempus etiam intelligat, atq; componat. Propter quæ etiam rursum nobis in memoriam reuocat: quod in compositione omnino falsitas posita est. Quandoquidem quod album est, haud album esse, opinari possumus. & quod non sine diuisione compositio est. Ideoq; & diuisio in iis collocanda, in quibus compositio existit.

QVOD uero unum facit, id intellectus, unumquodq;.

Ratio nanq; animæ simplices intellectiones connectit: quam sanè intellectus nomine appellat, vt iam demonstratum fuit. Nisi & illud demōstretur: quod pluribus in tractatione illa, quæ post naturalia sequitur, Aristoteles demōstrauit: quemadmodum causa, quæ à forma stat: ac formalis dicitur: vt ipsius essentia & eius, quod est, vnum esse, iis, quæ forma affecta sunt, causa est. Quod in naturalibus quidem verum est. In animis vero, intellectus forma est: cuius particeps est, & qui propè ipsam animæ substantiam, quatenus intellectus permanet. Nam quatenus ratio, & ipse in vnum redigitur. Aristotelis autem verba ita componenda sunt. Quod vnamquanq; complexarum intellectionum vnum facit, id, ipse est intellectus.

VIGESIMATERTIA PARTICVLA.

IPSVM uero indiuisibile, quoniam dupliciter, aut potestate, aut actu.

EXPOSITIO.

Indiuisibile multiplex. Dictum & à nobis iandudum fuit, quod multis modis ipsum indiuisibile dicitur. Aliud
Primo. quidem, tanquam forma, quæ nulla ratione diuisibilis est, neq; potestate, neq; actu. Aliud
Secundo. vero, quemadmodum longitudo, & omne continuum, quod actu tātum est indiuisibile:

potestate

Tertio.

potestate vero quadam ratione diuisibile. Aut quia re vera aptum sit, vt diuidatur: quemadmodum quæ in generatione collocata sunt. Aut quia sola cogitatiōe diuidi queat: quēadmodum cœlestia. Quæ diuidi possunt, propter id, quod partibile à corporibus consecuta sunt. Aliud autem, vt punctum, & ipsum nunc: quæcunq; tanquam extrema indiuisibilia esse dicimus. Nanq; linea tanquam extremum superficiei, iuxta latitudinem indiuisibilis est. Et superficies tāquam extremum corporis, iuxta profunditatem indiuisibilis. Quod igitur ita indiuisibile, vt ipsum extremum, est quidem & ipsum omnino indiuisibile, non solum actu, sed etiam potestate. Verum opposito modo, atq; formæ, rerumq; termini sint. Formæ nanq; perfectiones sunt: & omne illud coniuncte comprehendere. Puncta vero, & omnino ipsa extrema, tāquam ea, quæ ab interuallis deciderint: & quæ ex hoc, quia extrema sint, vel ab iis superentur: quorum sunt extrema: in priuatione eorum, quæ finiuntur, existunt. Neq; enim nunc huiusmodi Aristoteles pūcta recipit: qualia Pythagoræi posuere: tanquam ea, quæ interuallorum principia formas referētia sint: atq; causæ, quæ determinandi vim habeant. Sed fines, vt dictum fuit, atque extrema noster philosophus esse vult. Ideoq; haud absurde illi puncta substantias esse statuebant. Nam ea in idem cum formis illis: quæ partibilium determinandorum vim habent, adducebant. Aristotelesq; pbelle in priuationibus puncta statuit. Ita, vt sermo, qui de indiuisibilibus in medium adducitur, dum paucis exponitur, huiusmodi sit. Duobus modis ipsum indiuisibile dicitur, aut potestate, aut actu. Quod quidem igitur potestate est: actu omnino etiā esse potest. Quod autem actu, haud omnino etiam potestate. Actu quidem enim, vt ipse inquit, longitudines tantum indiuisibiles sunt, atq; omne id, quod continuum. Potestate autem, & ob hanc quoq; causam omnino indiuisibilia, formæ, & termini: & quæ tanquā extrema: quæ quatenus extrema, indiuisibilia. Ex his vero aliæ quidem sunt formæ, tanquam perfectiones, & præstantiores iis, quæ perficiuntur: & quæ omne illud coniuncte complectuntur. Atq; hæ primæ, & ex se substantiæ sunt. Puncta vero sunt fines, ac tanquam extrema corū, quæ finiuntur: quæ ipsum indiuisibile obtinent: quia ab ipso diuisibili decidunt, atq; illud assequi non possunt. Simplexq; illud habent: non quia comprehendant, quemadmodum formæ: sed quia ab interuallis decidunt, atq; ea amittunt. Cognitio itaq; indiuisibilium, tanq̄ formarum, ac terminorum, nostro nunc philosopho, quode ea contempletur, proposita est. Intellectus enim quatenus intellectus, & substātialis quoq; animæ intellectus horum comprehendendorum, suum seruando ordinem, vim habebat. Horumq; intellectio, vt ipse tradidit: vera vbiq; est: neq; vlla vnquam ratione falsum recipit. At quo & alia, quæ indiuisibilia dicuntur ab iis, quæ tāquam formæ, indiuisibilia sunt: distinguat: & illorū quoq; intellectiones, respectu eorum, quæ formarum sunt: necessario quot modis indiuisibilia dicantur, affert: & quænam sint propriæ, ac conuenientes eorum intellectiones, docet. Nā intellectiones eorum, quæ secundario indiuisibilia dicuntur, nequaquam puræ existunt. Neq; enim pmanent in eo, quod pure indiuisibile. Sed quippe quæ cognoscant, quæ actu quidem indiuisibilia, potestate autē diuisibilia: aut quæ ex priuatione indiuisibilia. & hæ labuntur ab illis summis, atq; puris intellectionibus: atq; in diuisionem quandam, saltem potestate existentem, decurrunt. Ac in id, vt haud ex se, sed per accidens, fines cognoscant. Nam quia fines cognoscimus, & quæ inde decidant, nota, atq; perspecta habemus. Quēadmodum recto cognoscitur obliquum: & bono malum: & omnino formis eorum priuationes, quorum sunt formæ. Siquid enim haud eundem ordinem seruando, sed præstantiori quapiā ratione res cognoscat: huic nihil est impedimento: quin haud vt res illæ sunt: sed vt intelligens ipsum existit: ita etiam intelligat. Nam neq; simul cum iis, quæ intelligūtur, in diuisionem venit: neq; vnà cum illis infertur: sed causam afferendo, atque in seipso manens intelligit. Nunc autem, vt dictum fuit, de iis à nobis sermo habetur: quæ eundem ordinem seruando cognoscunt. Quoniamq; hæc antea iam à nobis posita, atq; explicata fuere, Aristotelis verba prosequamur.

IPSVM uero indiuisibile, quoniam dupliciter, aut potestate, aut actu.

Primam diuisionē philosophus facit: quod omne quod indiuisibile, aut potestate, aut

actu. Huiusmodiq; hæc est diuisio, vt nihil ei desit. Quod nanq; potestate indiuisibile est: vel alia quacũq; ratione indiuisibile existit. Quod aũt actu, haud ex necessitate & penitus.

NIHIL prohibet intelligere ipsum indiuisibile, cum intelligat lõgitudinem. Indiuisibilis nanq; actu, & in tempore indiuisibili. Eodemq; modo & tempus diuisibile, atq; indiuisibile cum longitudine.

Ipsum nanq; indiuisibile reperitur in iis, quæ potestate diuisibilia sunt: quod actu reddit illa indiuisibilia. Idq; sanè indiuisibile cũ inseparabile ab eo sit, qđ cũ dimẽsionibus est, eam sanè habet vim, vt comprehendat: non tanquam causa, vt forma: sed tanquam summum, atq; supremum eius, quod forma affectum sit. Quemadmodum & bona valetudo perfectio est viuentis corporis. Sed haud tãquam causa, quæ vt finis in forma collocata sit. Nihil nanq; quod partibile sit, aut subsistere valet ita, vt impartibile quippiam in se non cõtineat: aut secundum naturã sese habere sine perfectione, quæ in iis subsideat. Intellectusq; profecto ille, qui ordine seruato cognoscit, quod actu quidem indiuisibile, potestate autẽ diuisibile: cognoscet id ipsum profecto, quemadmodum est: quatenus inquam actu indiuisibile. Pons nanq; is idem intellectus est, illud intelligere, vel vbi iam diuisum fuerit. Verum cum tanquam vnum totum illud intelligat: & haud adhuc diuisum: tunc tanquam indiuisibile intelligit. Recte itaq; illud Aristoteles dixit, Nihil prohibet. Quandoquidem & quatenus indiuisibile: & quatenus iam diuisum potest cognoscere. Quando igitur tanquã indiuisibile intellexerit: tunc & in tempore indiuisibili. Et confestim quod demissum sit in cognitione ista, quæ horum ordinem seruat, Aristoteles indicauit. Neq; enim in illo nunc impartibili, quod omni tempore præstantius existit: id agit. Si nunc appellare fas est: quod omni tempore præstantius. Sed in tempore quidem: sed quod indiuisibile secundum actũ existit. Patet autem, quod intellectus ille, qui ordinem seruando hæc intelligit: haud simpliciter est intellectus: sed vnà cum conuolutione illa rationis compote: quæ primo interuallum adducit, implicitus est: atq; simul agit. Illud nanq; in tempore agere, ei conuenit vitæ, quæ rationis particeps est. Intellectusq; attamen est: quatenus quod indiuisibile est à distantia, atq; interuallo isto rationem participãte seiungit. Quousq; enim ipsum continuũ, tanquam indiuisibile intellexerimus, ne ipsum quidem tempus diuidimus. Vtrum enim diuiserimus, siue longitudinem in dimidiam, siue tempus, consequens est, vt & alterum quoq; simul diuidatur. Nanq; si dimidium longitudinis antea, deinde alteram partem postea cognouerimus: profecto & tempus quoq; vnà cum priori, atq; posteriori illo diuidatur. Rursumq; tempus, cum iuxta id, quod prius, atq; posterius diuiditur: aliam etiã partem habet, quæ iuxta id, quod prius, aliamq; quæ iuxta id, quod posterius cognoscitur. Ita, vt & actu quoq; diuidatur. Quare & ipsius quoq; lõgitudinis alia erit pars, quæ prius, aliaq; quæ posterius cognoscitur. Recte itaq; philosophus infert. Eodem nanq; modo tẽpus diuisibile, atq; indiuisibile cum longitudine. Nam quemadmodum sese habuerit longitudo, & omne continuum: ita & tempus quoq;. Manifesteq; id ex his confirmatur.

HAVD igitur licet dicere, in dimidio aliquid intelligit utroq;. Neq; enim est, nisi diuisum fuerit. At nunquid potestate? Separatim autem utrunq; intelligens, diuidit & tempus simul. Tunc autem quasi longitudines. Si n autem tãquam ex ambobus, & in tempore eo, quod ex ambobus.

In quocunq; quidem enim, vt indiuisibile cognoscit: neq; tempus ipsum diuidet. Cum non queat dicere, quid quidem in priori dimidio quidque diuersum in altero cognoscat. Quo actu ipsa intellectione diuidat tempus: tanquam aliud quidem prius, aliud autẽ posterius cognoscens. Qni nanq; cum continuitate id absq; vlla varietate cõtemplatur: haud actu tempus diuidit: sed potestate solum tempus in quo intelligit, indiuisibile esse nouit. Quoniam tempus quoq; ipsum diuideret: si vtranq; ex particulis longitudinis, in particulis huius temporis, alteram quibem prios, alteram autem posterius cõtemplaretur. Quoniam si longitudinem vel mente diuideret: & alteram quidem eius partem prius, alteram

autem

autem posterius consideraret: vna & tempus omnino diuideret iuxta illud prius, atque posterius. Atque tunc nequaquam tanquam indiuisibile totum cognosceretur. Ideoque perpulchre Aristoteles dixit, Quasi longitudines, Omnino enim quod vnum est, multa facit: quia mente diuisit, & propter hanc causam, quasi dixit, Quoniam haud nostram mentem, atque intellectionem diuidentem illud omnino sequitur: quod & ipsa iam res diuisa sint. Licet igitur non adhuc sit multitudo: sed tanquam multitudo intelligatur. Nam si non tanquam multa: sed tanquam vnum, quod ex vtroque conflatum est, intellexerimus, & in indiuisibili tempore omnino ipsa videbimus: ac secundum actum indiuisibili, inquam. Atque recte sane noster philosophus facit: qui hac ratione quod in ipsis diuisibilibus indiuisibile reperitur, ab eo distinguit, quod formale existit. Non solum quia illud in tempore cognoscatur: sed & quia diuidi possit: praetereaque quia ex partibus expleatur. Ideoque quod ex ambobus dixit: tanquam is, qui duas parteis statuat. Indiuisibile nanque illud, quod formale dicitur, omnino impartibile est: parteisque nullas habet.

VIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

QVOD autem haud secundum quantitatem indiuisibile, sed forma, intelligit in indiuisibili tempore, & in indiuisibili animae.

EXPOSITIO.

Anteaquam perfecte compleat Aristoteles sermonem illum, quem de intellectione indiuisibilium in ipsis diuisibilibus habet: nobis in memoriam reuocat discrimen huius, eius intellectionis respectu, quae formis ascribitur. Quo & causam ostendat: propter quam omnino intellectio de iis nunc sumpta fuit. Quoniam, propter dilucidatatem, atque distinctionem formalium intellectionum factum fuit. Hae nanque, neque in tempore existunt: neque diuiduntur vllo pacto, aut actu, aut potestate. Sed quemadmodum ipsae formae sunt impartibiles: quaeque ne tempore quidem extenduntur: neque vlla ex interuallo separantur: ita & cognitiones illae quae ordine seruato cum his conueniunt: impartibiles omnino erunt. Quod eis probe conuenit: cum neque vlla ratione distantiam asciscant: neque conuoluantur: neque omnino in tempore fiant. Tametsi enim in tempore Aristoteles dixerit: at illud, in indiuisibili admonuit. Quo illud quod supra omne tempus est, significet. Omne nanque tempus diuisibile est. Vt igitur lapidei alicuius adiectio in eo, quod lapidea nauis existat: nauim esse destruit: ita & additio ipsius indiuisibilis si tempori admoueatur: ex eo extrahit, quod tempus sit. Secundum quantum igitur indiuisibile est: quod quantum quidem est: sed haud diuisum. Ita, vt actu quidem indiuisibile sit: sed potestate nequaquam. Quod autem haud huiusmodi: sed forma indiuisibile, hoc est, tanquam forma est indiuisibile, intelligit, inquit, in indiuisibili tempore. Id autem est, aut in ipso nunc: aut quod verius enunciare possumus, praestantiori modo, quam secundum tempus: & in indiuisibili animae. Perbelleque Aristoteles nouit, quae a Platone dicta sunt: quemadmodum ex ambobus anima constituta est: ex impartibili inquam substantia, atque ex ea, quae circa corpora diuisa est. Quicquid igitur indiuisibile, atque impartibile formis egregie quadrat. Atque rectam seriem custodiendo ipsis cohaerescit: quia ex eo quod ipsarum indiuisibile cum indiuisibilibus conueniunt. Rursumque dilucidum est: quod haud de eo nunc Aristoteles intellectu agit: qui praestantior, quam prope animam existens: neque de eo, cuius ipsa particeps est: multoque minus de eo sermonem habet: quem ipsa non participat: sed de intellectu illo animae substantiali, atque permanente. Nanque nunc perspicue, indiuisibili animae, dixit: tanquam is, qui nouerat, & quod eius quodam pacto diuiditur. At cum haec de intellectione formarum in medio philosophus collocarit: discrimenque nobis tradiderit cum intellectione eorum, quae alia quapiam ratione indiuisibilia dicuntur: rursum excipit sermonem de illis, haec scribens. Indiuisibile fm quantu.

SECVNDVM accidens autem, & haud quatenus illa diuisibilia, quo intelligit, & in quo tepore. Sed quatenus indiuisibilia. Inest enim & in his aliquid idiuisibile.

Repetit, vt iam dictum fuit, sermonem, qui ad indiuisibilia, quae in diuisibilibus colloca

ta sunt, spectat: quo intelligatur. At quia in medio distinxit, atq; segregauit intellectionem illam de formis: atq; eam in indiuisibili animæ fieri dixit: & in indiuisibili tempore: nũc hæc quæ ad indiuisibilia in diuisibilibus collocata spectat: neq; simpliciter aĩæ diuisibili fieri, inquit: neq; simpliciter in tp̃e indiuisibili. Sed indiuisibili eo, quod s̃m actũ, nõ aũt potestate sit. Quicquid enim aĩæ diuisibile, aliqñ quidẽ & s̃m actum in cõtẽplatione diuiditur: aliquando vero potestate solum diuisibile est: actu autem nequaquam. Quando enim singillatim animal, atq; rursus rationis compos, deinde mortale consideret: actu hominis contemplationem diuidit. Quando vero simul omne id contrahat: actus eius qui cognoscẽdi vim habet, indiuisibilis est: nequaquam autem potestate. Aptus nanq; est, vt diuidatur: sed solum actu. Atqui cum diuisibile sit animæ illud, quod horum cognoscendorum vim habet: & cum natura in tempore, quod diuisibile sit, cognoscat: haud tamen tanquã diuisibile: neq; tanquam in tempore diuisibili cognoscit: cum id quod cognoscitur, tanquam indiuisibile percipiat: quod natura & ipsum quoq; diuisibile est. Ideoq;, secundum accidens philosophus dixit. Neq; enim tanquam diuisibile, quod diuisibile est: sed tanquam indiuisibile cognoscit. Neq; tanquam in tempore diuisibili, tametsi diuisibile sit: sed tanquam indiuisibili. Neq; tanquam diuisibili animæ cognoscit: sed & hoc tanquam indiuisibili. Neq; enim respectu eius, quod diuisibile sumptum fuit illud, secundum accidens esse, quod in ipsis indiuisibile. Neq; enim quatenus diuisibilia sunt: ea ratione etiam indiuisibilia existũt. Et propter hanc causam tanquam diuisibilia, secundum accidens habebũt, quod indiuisibile sit. Neq; illud secundum accidens, quicquam nunc indicat, quod deterius sit: sed quod iuxta aliam rationem, atq; præstantiorem. Secundum accidens itaq;, quæ diuisibilia sint, cognoscit. Illa nanq; particula, illa, eam habet vim, vt quæ diuisibilia sint, apud Aristotelem significet. Quemadmodum & ipse infert, inquiens: & haud quatenus illa diuisibilia: cum quod eorum indiuisibile est, considero. Illud autem secundum accidens censet non solum de iis quæ cognoscuntur, quæ diuisibilia sint, interpretandum esse: sed & de ipso intelligente, & de tempore: quia, quo intelligit, atq; in quo: inquit. Nam id ipsum sanè admouit: quo intelligit, & in quo tempore. Quod eam ob causam fecit, vt dicebamus, quo indicaret, quod agit eo ipsius animæ, quod diuisibile est: quod intelligit, quæ huiusmodi sunt: haud tamẽ quatenus diuisibile est. Quod itaq; in iis indiuisibile est secundum se, quatenus indiuisibile cognoscit. Quæ vero diuisibilia sunt secundum accidẽs. Quoniam ex alia ratione obtinebat, quod indiuisibile: & haud quatenus diuisibilia. Indicat autem secundum se, quod indiuisibile cognosci, quia addidit illud: sed quatenus indiuisibilia. At cũ dixerit, sed quatenus indiuisibilia, confirmat ex iis, quæ sequuntur: quod est aliquid in ipsis diuisibilibus indiuisibile. Est enim & in his aliquid indiuisibile.

SED forsan haud separabile, quod facit unum tempus, & longitudinem. Et id eodem modo in omni est continuo, & tempore, & longitudine.

Quod quidem in continuis aliquid sit indiuisibile, confirmauit ex eo, quod omne continuum vnum aliquid sit. Ipsum nanq; vnum indiuisibile est. Et quod parceps est, ita elaboratur: vt haud ipsum vnum sit: sed coniunctum, nã partibile existit. Quod philosophus demonstrans, aliquid dixit. Illud autem, forsan non separabile protulit: quoniam haud ipsius subiecti formam: sed ipsum subiectum, tanquam in vnum redactum contemplatur. Illud nanq; omnino inseparabile est: quia ipsius subiecti aliquid est. Nam forma aliquid qđ separabile sit, obtinet. Quemadmodum & ipse quoq; in naturali auditione vult: vbi naturales formas separabiles inquit. Quoniam substantiæ sunt: & subiectum perficiũt: nequaquam autem ab eo perficiũtur. Hancq; ob causam, vt opinor, & illam particulam, forsan, admouit. Id innuere volẽs: quod si id quidem indiuisibile sumas, quod à forma stet: ac formale dicatur: id quodã pacto separabile existet: sin aũt quod subiectũ respicit, inseparabile.

VIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

PVNCTVM autem, & omnis diuisio, & quod ita indiuisibile, indicatur, ut priuatio. & eadem ratio in aliis. Exempli gratia. quonam pacto malum cognoscit: aut nigrum.

nigrum. Contrario enim quodam modo cognoscit.

EXPOSITIO.

Post intellectionem de iis, quæ actu solum indiuisibilia sunt: confestim & eam philosophus tradit, quæ ad ea spectat, quæ omnino quidem indiuisibilia sunt: sed indiuisibile illud obtinent, quia ab iis, quæ diuisibilia sunt, decidunt. Superficies enim, & linea, & punctum, & ipsum nunc, propriam quandam habent formam. Ob idq; haud omnino in priuatione collocari queunt. Sed quatenus indiuisibilia id obtinent, quod priuatum sit. Quēadmodum enim superficies, quo ad longitudinem, atq; latitudinem spectat, id quod forma affectum sit, consecuta est: quo vero ad profunditatem, quod cum priuatione existit: ita & aliæ omnes diuisiones: quatenus à diuisibili deseruntur: cuius extrema sunt: ea ratione in priuatione existunt. Rursum itaq;, qui ordinem custodiendo extrema intelligit: ea quoq; cognoscet, tanquam ea quæ proprie subiectis priuata sint. Quod propter cōtemplationem illam, quæ ordinem seruat, ex formæ priuatione accidit. Nam qui formam intelligit: & quod ea priuatum fuerit intellectione assequetur. Quippe cum id, quod aptum est, vt ei priuatio adsit: illius formæ particeps sit, eius inquam, quæ gigni valeat. Quoniam perpetuo bono nullum adest malum. Neq; alii vlli ex ppetuis formis priuatio inest vlla. Quodam itaq; modo priuationes, tāquam priuationes cognoscimus. Exempli gratia, tenebras, quia lucem non intueamur. Et malum, quia bonum in eo non videamus. At ex boni intellectione, notione'ue, & luminis, tum malum, tum tenebras cognoscimus. Quēadmodum & ex regulæ rectitudine obliquum. Nam nigrum, atq; album ita nunc Aristoteles accepit: vt alterũ pro lumine, alterum pro tenebris posuisse videatur. Nam & ipsum nigrum forma est. Quantum vero ad dictionem ipsam spectat, adnotandum est: qđ haud simpliciter pūctum per priuationem intelligi vult. Neq; enim diuisionem subire credit: sed tanquam id statuit: qđ à dimensione, atq; interuallo, cuius finis est, deseratur: ex quo & priuationem quoq; passum est. Punctum enim, inquit, & qđ ita indiuisibile, vt ipsum nunc, & omnis diuisio, ea ratione est diuisio: quatenus à ppria dimensione deseritur: indicaturq;, tanquam, quæ omnino existit diuisio, vt ipsum malū. Licet enim malum omnino tanquam malum significationi ipsius boni aduersetur: attamen quatenus malum in absentia boni suum habet esse. Quemadmodum id, quod non est: inquantum nouit natura, id, quod non est: sed haud id, quod nullo pacto est. Nam id quod non est, quatenus nō est, in absentia eius, qđ est, collocatum est. Licet alicui quod sit, nitatur: atq; in hoc subsistat.

OPVS AVTEM est, potestate esse ipsum cognoscens: & unum esse in ipso.

Dictum id videtur mihi rursum manifeste demonstrare, quod secunda hæc est diuisionum istaꝝ intellectio: & longo interuallo deseritur à contemplatione substantiarum. Ea nanq; propè actum puꝝ permanet: hæc autem cum eo, quod potestate est, connexa est. Nanq; hæc eius formæ existit: cum qua & priuatio subsistit. Qñ formam tanquam priuatiue agentem cognoscimus. Id autem est, qñ intelligimus formam illam, quæ ab iis, quæ forma affecta sunt, abesse potest. Qđ in intellectione illa, quæ iuncta cum eo est, qđ potestate existit, fit. Neq; enim pfecto, neq; puro existit actu: sed imperfecto. Neq; ad id solum se appellit, qđ actu tantum sit: sed & ad id, qđ possit, quodq; priuatione affectum reperiatꝛ. Idq; cum cognitione illa, quæ ordinem cum eo seruat. Rursumq; id significandum philosophus putauit. Ne aliquis præstantiorem illam, quàm res sint, cognitionem proponens, atq; in medium adducēs: & quæ seiuncta est: & quæ haud ordinem seruando, sed præstātiori quadam ratione, ipsas cognoscit, dubitaret. Ea nāq; huiusmodi, cuiusmodi ipsum cognoscens est. Neq; ita, vt ea quæ cognoscuntur, consequatur: attamen præstantiori modo ipsa nouit, quàm illa sint. Opus itaque est, inquit Aristoteles, potestate esse, ipsum intelligens, hæc. Id autem est, imperfectius esse, quàm quod forma intelligit, atq; cum eo, quod potestate sit, connexum esse debet. In ipsoq; intelligente, quod potestate inesse debet. Id autem addidit: quo non solum potestate ipsum intelligens esse, cognoscamus: qualem eum intellectum docebat, qui extra progrederetur: atque adhuc imperfectus

existeret. Neq; enim ita potestate ipsum intelligens nũc dictum fuit: vt neq; intelligens sit. Sed tanq̃ intelligens esse ducamus, & secundum actum intelligens. Licet iunctum sit, cum eo, q́d potestate: id aũt est, cum eo, q́d imperfectum, & cum propria, atq; sua priuatione. Quemadmodum enim ipsum intueri imbeciliter, nequaquam est omnino non intueri: sed intueri vnà cum suiipsius priuatione: ita & ipsum intelligere, cum implicatum sit cum ipso non intelligere quodam pacto. Id autem euenit, cum quispiam formam, atq; eius priuationem simul ordinem seruando cognoscat. Non solum enim intelligit: sed etiam non intelligit. Nanq; priuatio, nunquam ex seipsa intelligitur. Quandoquidem neq; ex se vnquam est. Propter hancq; causam, huiusmodi intellectio imperfecta quodam pacto est: & vnà cum propria, atq; conuenienti potestate, seu cum priuatione colligata.

SIN AVTEM alicui non est contrarium ex causis, ipsum seipsum cognoscit, & actu est, & separabile.

Quemadmodum paulo ante, cum eam philosophus cognitionem traderet, quæ ad indiuisibilia illa spectat, quæ in diuisibilibus collocata sunt: cõfestim distinxit intellectionem eorũ, quæ pure impartibilia existunt: tanquam eam, quæ animæ indiuisibili fiat; ac supra omne tempus existat. Quandoquidem præcipua eius contemplatio erat de intellectione formarũ: & ex declaratione huius ea omnia accipiebat, quæ alia quacunq; ratione indiuisibilia existunt. Quippe cum ex hac comparatione, manifestius puram formarũ intellectionem consequuturi simus. Eodem itaq; modo & nunc cum diuisionum intellectionem tradiderit: distinguit rursum formarũ intellectionem, quasi respectu illius actus, qui cum potestate sit: & qui eundem quasi seruet ordinem cum priuantibus naturis, atq; ortui obnoxiis. Quæ quidem formarũ intellectio propter hanc causam aliquid etiam habeat, quod oppositum sit illi quod potestate existit: quod ibi reperitur. Ita, vt separabilis, atque purus ista formarũ intellectio actus sit: & qui absq; vllo opposito elucescat. Licet ita suiipsius existat: vt aliud quoq; respiciat. Quæ quidem omnia diuinius, atq; præstantius illi insunt intellectui, cuius nihil reperitur particeps. Ideoq; & secundo loco ei insunt, cuius anima particeps est. Insunt præterea, & primæ illi animæ substantiæ: tametsi remisse: quod propter complexum cum reuolutione fit. De quo nunc etiam Aristoteles verba facit: quemadmodum pluribus ex præcedenti sermone declaratum à nobis est. Ita, vt simul intellectus, atq; scientia sit: quod ipsemet philosophus iam determinauit. Qui nãq; præstantior animata ipsa substantia existit, intellectus quidem est: anima vero nequaquam. Vnde de animata substantia, atq; intellectu illo, qui propè illam stat, nunc Aristotelem verba facere, fatendum est. De hocq; etiam determinatur, q́d sine opposito sit. Nam immortalis etiam est. Q́d nanq; immortalis sit, manifeste dictum fuit: quando dicebatur. Et est id solum animæ immortale. In iis nanq;, quæ ortui obnoxia sunt, contrarietas, atq; priuatio adest. Et quod in causa sit. Ipse nanq; efficiens erat. Quemadmodum patiens ille est, intellectus: qui extra progreditur. Nãq; animæ ipsius, vel antea, quoddam efficiens, quoddamq; patiens philosophus esse dicebat. Atq; ipsum quidem efficiens, principium, & causam statuebat. Ipsum vero patiens materiam iudicabat. Substantia itaq; est, & ipsa suprema animæ substantia. At sua ex substantia erat actus. Licet secundo loco, vt dictum fuit: substantialis animæ intellectus huiusmodi sit, Ideoq; nunc ipsum seipsum cognoscere Aristoteles concludit. Ipse nanque & formas secundo loco cognoscit: quod propter innatam illam permanentiam cum intellectu illo, qui supra animam existit, euenit. Neq; enim cum diuersitate, quemadmodum natura, & corpora: sed innate illum attingit. Est præterea & actus, tanquam is, qui nullo modo cum potestate connexus. Sine materiaq; insuper existit: vbi seiunctus fuerit à secundis istis vitis, quæ prominent, appellunt, atq; extrinsecus vergunt. Vnde cum Aristoteles ipse, actum huiusmodi esse dixerit intellectum, addidit & separabilis. Tũc enim actus, atq; immixtus, & ea omnia vera sunt, quæ de eo nunc determinata fuere: cum separatus fuerit. Neq; enim separabile illud ita interpretandum est: vt id quod semper separatum sit, intelligamus, Sed tanquam aliquando. Separatus nanq;, inquit, est, quod vere est.

VIGESIMASEXTA PARTICVLA.

EST AVTEM dictio, quidem, aliquid de aliquo, quemadmodum affirmatio: Et uera, aut falsa omnis. Intellectus autem non omnis. Sed qui ipsius quid est, iuxta ipsum quid erat esse, uerus: & non aliquid de aliquo.

EXPOSITIO.

Quia dixit, atq; determinauit philosophus noster de summa, atq; maxime excelsa animata substantia, & de eo intellectu, qui propè ipsam reperitur, quæcunq; primo de intellectu illo, qui supra animã existit, decernimus: vult rursum, ut & antea diximus, discrimen demonstrare, ac manifeste nobis tradere, discrimen inquam substantialis illius nostri intellectus, respectu illius superioris. Qđ præstat additione diuisionis rationem participãtis. Hancq; ob causam pſæpe eadem utitur dictione: substantiãq; atq; actionem substantialis nostri intellectus tradidit. Quo unà cum affinitate, quam cum præstãtioribus illis retinet: & discrimen quoq; uideamus: & undiq; in animæ medietatem mentis aciem dirigamus. Quoniam autem tum non sine magna difficultate medietates cõprehenduntur: tum uocabulorũ interdum propriorum inopia, obscuriores remanent: ex ambobus extremis, partim inquã, ex iis, quæ ipsas antecedunt: partim ex iis, quæ ipsas subſequuntur, ab antiquioribus illis hominibus illustrari, atq; explanari solent. Hacq; ratione à Platone ex partibili, atq; impartibili animæ substantiam constare dictum fuit. Licet haud ex cõparatione, ut ille dixit, sed ex admixtione. Cõmiscebatur enim, inquit, ex ambobus. Quod ob id dixit, quo enunciaret, animatam substãtiam totam per seipsam totam ptransire: & in eam quoq; substantiam inclinare, quæ circa corpora diuisa sit. Neq; ita unquam ea interpretanda sunt, ut altera ex parte ipsam impartibilem: ex altera uero in id, quod partibile sit, uergere, existimemus. Nam tota per seipsam totam utrũq; illud obtinet: neutrum q; pure assecuta est. Atq; adeo neq; eorũ utrũlibet pmixtum est: sed simplex quoddam, atq; ꝓprium, ipsum esse animæ est: qđ medium inter impartibilem substãtiam, atq; eam, quæ circa corpora diuisa sit, existit: & affinitatem cũ utroq; extremorũ pp medietatem istam seruat, retinetq;. Vt flauus, exẽpli gratia color, simplex re uera existens: non aũt ex albi, & nigri pmistione: qui extremi sunt colores, à natura constitutus: sed ꝓprius, atq; simplex, ut iam dictũ fuit, existens: attñ ex ambobus extremis constare dicitur. Qđ propter omnium mediorũ cũ extremis, affinitatem eis datur. Cæterũ qñ, ut dictum fuit, neq; ꝓpriis omnino nominibus extrema appellata fuere: neq; huiusmodi sunt, ut nostris intellectionibus facile pcipi, atq; apprehẽdi queant: comprobandi præstãtissimi illi philosophi sunt: qui ex extremis media ipsa uenari conati sunt. Hacq; sanè ratione & Aristoteles, ex intellectu, & scientia, quæ actio rationis cõpos non sine habitu, atq; appulsũ existit: animæ substantiam, atq; substãtialem eius actionem inuenire nititur. Quippe cũ intellectus simul, atq; scientia sit. Nam quæ tota per seipsam totam abit, neq; intellectus est: qualis supior ille animæ intellectus: neq; sciẽtia, qualis cognitio, quæ sc̃dm habitum, & appulsum ex causis existit. Quẽadmodum enim & ipse quoq; manifeste indicat: scientia est anima, aut animata cognitio: quæ unà cum re eadem est. Nã ex eo, qđ idem cũ re existit, intelligentem animæ uim, atq; ipsius cognitionis quoq; manifestabit. Ex ipsa uero scientia: qđ rõnis formam refert indicabit: & qđ cõuolutum est: quodq; in ipsam substãtiæ diuersitatem subingredit̃. Propter hãcq; causam mihi ita particulam hanc philosophus uidet̃ exorsus, ut dixerit: Dictionem substãtialem animæ cognitionem. Et addiderit illud, aliquid de aliquo: haud quẽadmodũ ab interpretibus dictũ fuit, ab Alexãdro, inquam, atq; Plutarcho Nestorii filio: qui dictionẽ pro negatione acceptã uoluere: aut ꝓ disposita quadam oratione. Horũ nãq; utrũq; compositio est. Vbiq; aũt Aristoteles & ante hũc Plato, de simplicibus intellectionibus, atq; dictionibus, dictionis uocabulo vtunt̃. Vel hoc itaq; loco simplicem intellectionem Aristoteles indicat. Ex additione autem illa, cum aliquid de aliquo, dixit: iunctionem, atq; complexum substantialis animatæ actionis, cum eo, quod conuolutum est, manifestauit. Huiusmodi nanq; est, ut simplex, atque intelligens sit. Dimittit autem simplicitatem illam ex complexu cum ratione. Nam haud tum quidem intelligens est: tum uero rationis compos: sed tota per seipsam totam.

Qua ratione media cõstẽt: ac nõ constẽt ex extremis: & vtrũq; participent, aut potius experti a sint. vt Cice. dixit.

Scientia qđ.

vtrunq; obtinet, atq; adeo neutrum pure habet. Sed media quædam simplex forma inter ambo illa existit. Ideoq; ex vtrisq; illis conflata est: quippe q; vtrusq; ꝓpter medietatem particeps reperiatur. Hancq; ob causam intulit, quemadmodum affirmatio. Quoniam dictio simplex id totum erat aliquid de aliquo. Quo ex extremis medium indicet. Affirmatio vero quæ ex se oratio quædam est: in ipso aliquid de aliquo suum habet esse. Quemadmodum igitur, si quis diceret, flauum disgregare visum: vt & album facit: quandoquidem proprie album disgregat. Flauum vero ꝓpter affinitatem, quam cum albo obtinet, significationem quandam præ se fert, quæ ipsum disgregare posse indicat. Nam ex se haud eam habet vim, vt disgregare queat. Ita sanè, & substãtialis quidem animæ actio: haud est aliqd de aliquo. Dictio nãq; dicta fuit. Propter affinitatem autem, atq; inclinationem, quam erga rõnem habet, huiusmodi qd indicat, vt alteꝝ de altero dicatur. Atq; id significat illud, quẽadmodum affirmatio. Ipsa nãq; ex se, vt dictum fuit, in iunctione alterius cum altero cõstituta est. Recteq; se se res habet, qđ nusquam in his negationem assumpserit: sed ipsam affir-
Negationẽ in intelligibilib. locum assequi non debere. mationem solum. Qñquidem, vt inquit Parmenides, in iis, quæ intelligibilia sunt, nullibi qđ non est, contemplari debemus. Hac eadem itaq; ratione, & suprema animæ substantia; & actio illa, quæ ꝓpe substantiam ꝑmanet: cum seipsa referta sit: ei qđ non est, sedem non
Respõdet tacitæ obiectioni concedit. Tametsi enim Plato in Sophista, vel in intelligibilibus celebret, qđ non est, attamen haud id intelligit, qđ cum euersione, quodq; omnino cum negatione existit. Sed potius illud, qđ cum actu, atq; proprietate, vel ipsa substantia præstantiore. Cuiusmodi illud est, qđ supra substantiam est. Aut qđ cum diuersitate: at haud partibili: sed quæ formam referat. Proprietas autem quædam præcipua, & ipsa diuersitas est, quæ ei, qđ idem sit, opponitur. Cum qua conuenit, & ꝓprietas eius, qđ non est. Licet haud eadem cum diuersitate sit. Quemadmodum iis quoq; videtur, qui exactius dialogum illum nomine Sophistam, interpretantur. Aut & eam quoq; accipit actionem, quæ causam afferendo eam obtinet facultatem, vt quæ aliqua ex parte ab eo, qđ est, absunt, constituat. Nam vbiq; locorum non affectio, sed ꝓprietas, & actio, & ꝑfectio, qđ non est, in intelligibilibus à Platone esse, effertur: atq; celebratur. Illud autem, qđ non est, qđ ad excidium eius, qđ est, defertur: ex eoꝝ numero exceptum est, quæ vere sunt. Quibuscum etiam illa animæ præstantia, atq; excellentia insite iuncta est. Quæ secundo loco & ipsa suipsius plena redditur. Nam vbi in seipsam conuersa fuerit: atq; seiuncta ab iis appulsibus, quæ extra tendunt extiterit: & coniuncta pure cum superioribus illis erit: tũc id vere assequetur. Quamuis igitur affinitatem aliquam cum ratione conuoluta habeat: in id qđ affirmandi vim habet, potius tẽdit, quam in id, qđ habet vim negãdi. Illud autem, vera, aut falsa omnis, de affirmatione dictum fuit: non autem de dictione. Infert enim Aristoteles. Intellectus aũt non omnis: & loco dictionis intellectum accepit: non omnis inquam verus, aut falsus. Ille nanq; qui extra ꝓgreditur: & qui potestate, atq; passibilis intellectus ab eo dictus fuit: aliqñ quidem verus, aliqñ autem falsus. Substantialis aũt ille, nunquam verus, aut falsus: sed verus tm̃. Is nanq; ille est, qui qui eam habet vim, vt ipsum qd est, iuxta ipsum qd erat esse, comprehendere valeat. Id aũt est: qui reꝝ substantiam percipit. Id nanq; indicat, qđ dicimus: eum illam vim obtinere, vt ipsum qd est, iuxta ipsum qd erat esse, cõtemplet̃. Qđ ipsam formam significat. Ita, vt ratio sermo'ue omnis huiusmodi sit. Intellectus, qui substantiaꝝ percipiendaꝝ vim habet fm̃ formas, falsum recipere non valet. Perspicuum autem est, qđ ipsum quidem quid est, sub
Ipsum qd est, qd apud Aristo. significet. Quid erat esse quidꝭ stantiam apud Aristotelem indicare consueuit. Ipsum autem quid erat esse, formam. Quãdoquidem differẽtiam Aristoteles ponit, inter materiales ipsius rei formas, atq; inter ipsius rei esse. Nam alteꝝ quidem eius quod cum materia sit, substantiam significat: ipsum vero esse formam indicat. In iis vero, quæ sine materia sunt, in idem hæc ambo deueniunt. Iandudum autem à nobis causa exposita fuit, propter quam intellectus ille, qui impartibilium substantiarum, & materia carentium, atq;, vt vno verbo exponam, formarum ordine seruato cognoscendaꝝ vim habet, semper cum cognoscat, verus sit. Neq; enim illud habet, vt rẽ aliqua qdem ex parte tangat: aliqua aũt ex parte nõ tangat: ita, vt aut mentiat̃, aut veꝝ dicat, iuxta veritatẽ illã, quæ falsitati opposita est. Nãq; falsitas, & veritas, quæ ei opposita est, in cõplexione, atq; diuisione collocata est. Cõplexio aũt & diuisio in rebus quadam rõne par-

tibilibus, atq; compositis constituta est. Formæ vero simplices, atq; impartibiles sunt. Atq; omnino falsitas in eo posita est, qd' est, aliqua quidem ex parte rem tangere: ita, vt aliquid de ea dicat: aliqua autem ex parte non. Quo & id ipsum mentiatur. Qd' autem impartibile est, non concedit tactum illum ex aliqua parte: quia impartibile est. Sed totum: si totum de iis quæ impartibilia sunt, dicere par, atq; conueniens est: cognoscitur, aut nullo pacto. Atq; id illud erat, quod, vt iam meminimus, Plotinus dicebat. Quod intellectus aut tetigit, aut non tetigit. Quare sine peccato existit. Cum itaq; Aristoteles dixerit de affirmatione, quod, & aliquid de aliquo: & aut vera, aut falsa: opponit intellectum, tãquam eum, qui neutrum habeat: neq; verum, & falsum, sed verum solum: neq; aliquid de aliquo. Atq; ex his oppositis eius rursum medietatem indicat. Nam cum antea philosophus dixerit, dictionem esse aliquid de aliquo, quemadmodum affirmationem: ne confestim complexum intelligeremus in ipsa dictione: demonstrabat & ex ipso dictionis vocabulo, qd' simplex manifestat. Præterea verò manifestius remouet ab intellectu negans illud aliquid de aliquo intelligere. Quia, vt dictum fuit, ex oppositis media significat. Falsitas, vbi posita.

SED quemadmodum intueri quod proprium uerum. Si autem homo, ipsum album, aut non, non uerum semper. Ita sese habent, quæcunq; sine materia.

Perspicua Aristoteles similitudine vtitur, propter inspectionem intelligibilium, quæ simplicia sunt: propriorum scilicet visilium visione: neque alio quopiam vtitur sensu. Nam licet omnes propriorum sensilium sensus veri sint: atq; simplicium cognitiones existant: attamen visus ꝑpter affinitatem quam cum lumine habet: & quia ea, quæ longissime absunt, comprehendere valet: & propter collectam illam cognitionem: & quia in primis, quatenus sensus assequi possunt: qd' impassibile sit, atq; agendi vim habeat, obtinet: maxime aptus visus fuit, quo cum intellectu cõpararetur. Ipse itaq; verus est. Nisi enim interuallum, aut aliqua alia affectio impedimento fuerit, semper propriorum sensilium sensus verus est. Exempli gratia, quod album, aut flauum sit, quod apparet. Vtrum verò Cleonis filius, qui albus est, existat: cum haud amplius id simplex sit, neq; proprium visus sensile: haud etiam omnino verũ est. Hoc itaq; modo sese habent, & quæ sine materia Aristoteles inquit, quemadmodum propria sensilia, quæ simplicia sunt. Nam ex simplicitate sola similia efficiuntur. Quandoquidem illa substantiæ sunt perfectæ. Immo verò perfectiones, & actiones puræ, & termini omnino impartibiles. Simpliciaq; existunt, haud eodem pacto, quo propria sensilia. Propria nanque sensilia simplicia sunt, quia in angustias redacta. Illa verò cum simplicitate quadam repiuntur: quæ omnium comprehendendorũ vim habẽt. At iuxta id tñ qd' simplex intelligatur: quẽadmodum qd' ab vno originem habet, atq; ad vnum refertur: hacq; ratione propinquitatem quandam retineat, comparatio hæc facta fuit.

VIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

IDEM autem est, quæ secundum actum scientia cum re. Quæ uero secundum potestatem, tempore prior in uno. Omnino autem neq; tempore, sunt ex eo quod actu est, omnia quæ fiunt.

EXPOSITIO.

Iisdem ferè verbis & antea sententia hæc ab Aristotele pronunciata, atq; literarum monumentis commendata fuit: quæ nũc quoq;, tametsi haud frustra, effertur. Quandoquidem tunc substantiam, atq; esse substantialis animæ intellectus: qui tñ remissus ab eo, qui supra animam sit, indicabat: & est, qñ scientia de eo dicitur. Nam qd' simul sciendi vim habet, atq; intelligens est, cedit ei, qd' solum intelligens existit. Verũ qm iisdem vocabulis, & actionem, & substantiam significamus: tunc quidem vocabula illa interpretanda statuebamus, vt de intellectu, atq; scientia, tãquam iis, quæ substantias indicare possent, intelligeremus: nunc autem tanquam de iis, quæ actiones significent, accipimus. Quo & nunc intelligentem animæ actionem, quæ conuenienter cum substantia remissa sit à superiori illa intelligente actione, ex cognitione illa, quæ simul scientiæ pariendæ vim habeat intelligentes, inde & substantiam quoque subingredientem confirmemus. Verum qualis nam ea est Interrogatio

Responsum. scientia, quæ in his de substantiali animata actione dicitur? Non quæ secundum habitum in nobis fit. Neq; quæ ex appulsu recedit a substantia, quæ ipsam dimittit: & quæ ex diuersitate cuiusdam, atq; cum quodam recessu ipsam tollit. Sed quæ, quia eadem, cum ea quoq; iuncta est. Censet enim Aristoteles ipsam eandem cum re esse: hoc est, cum substantia illa, quæ simul cognoscit, atq; cognoscitur. Quo rursum medietatem demonstret: ex eo, quod cum eadem sit, quod intelligibile est, obtineat. intellectus nanq; ille proprie est, qui sua ex substantia actus est. Ex eo autem quod omnino scientiam dicit: quod in reuolutionem rationum vergit, intelligit. Declaratum autem a nobis pluribus supius fuit: qua ratione, qd' secundum potestatem tempore prius in vno, atq; eodem est. At & nunc quoq; paucis in memoriam reducatur. Quoniam in iis, quæ ortui obnoxia sunt, aliquando sunt, id verum est. In quibus ab imperfecto ad perfectum progressus fit. Ex quorum numero & anima quodam pacto est: quæ propter coniunctionem illam, quam cum corpore hoc habet, tanquam ex eo, quod potestate contemplando ad agédum ad formas, accedit. Nam in iis, quæ omnino ortui obnoxia sunt, nunquam quod actu prius tempore, quam quod potestate in vno, atq; eodem. Quandoquidem licet pater actu existat ante potestatem filii, qui fieri debet: attamen haud in vno hæc posita sunt. De anima vero haud ita intelligendum Aristoteles censet: sed & in vno, ante id quod potestate, quod actu esse vult. Tametsi enim non in communi hac vita, quæ cum corpore est: quod actu existit tempore prius illa potestate sit, quæ in anima est: attamen in anima ipsa, quæ vna est, prius erit. Cũ & ante corpus existat: & separabiliter aliquando vixerit: & in seipsam intelligendo conuersa sit. Tempore autem quod potestate prius esse, Aristoteles dixit: quia omnium concessu, alia prioris significata huc non accedũt. vt natura, cultu, atq; existimatione, seu dignitate. Antea quidem igitur satis superq; fuit, dicere, quod non est simpliciter tempore prius quod potestate in anima. Sed aliquando quidem intelligit: aliquando autem non intelligit, vt ibi dixit. Nunc autem & necessitatis quoq; vim rationi admouet: vbi etiam rursum cum Platone in his conuenit. Nam id quodam in loco ille dicit, quod nũquam ad eam figuram anima perueniet: vt ea quæ sunt, non contempletur. Quem Aristoteles noster sequens, ex eo, quod actu sit, ea omnia quæ fiunt, fieri censet. Ita, vt in iis, quæ quacunq; ratione ortui subiecta sunt: qd' actu existit tempore imperfectam potestatem præcedat. Ita, vt & ex seipso fiat. At diuersum quid in anima est, quod in vna, atq; eadem re, quod actu est, prius sit. Ob id enim, simpliciter quidem in aliis dictum fuit, quod potestate est, eo prius esse quod actu sit in vno. In anima autem negatur. Cõtrariumq; potius dicitur, quod actu est, prius esse & in ipsa vna anima. Quod ei datur, quo seipsam perficere possit, cum in id, quod imperfectum existat, delata fuerit, iam prius agens: & quia rationes obtineat: neq; opera multa egeat: vt in seipsam conuersa, atq; in suiipsius altitudinem recurrens, vel rursum eodem modo agat. Opus nanq; est, & aptam ad huiusmodi actionem esse: & quia persæpe iam egerit, aliquid habere quod facile deueniat ad id, vt & rursum agat: & vt assuescat ad modum hunc, qui cum conuersione fit. Quia persæpe, atq; adeo infinities conuersa est, cum immortalis existat.

VICESIMAOCTAVA PARTICVLA.

VIDETVR autem ipsum quidem sensibile, ex eo, quod potestate sentiendi uim habeat, actu efficiens. Neq; enim patitur, neq; alteratur. Ideoq; alia species hæc motus. Motus nanq; imperfecti actus erat. Qui autem simpliciter actus, diuersus, qui perfecti.

EXPOSITIO.

Cum sermonem de eo omni, vt opinor, intellectu, qui contemplandi vim habet, Aristoteles iam confecerit. Nam exordium quidem sumpsit ab eo, qui imperfectus est, quiq; potestate solum adhuc existit: ad eumq; sibi schalas fecit, qui extra etiam progreditur: sed perfectus ex habitu, atq; appulsu est: per huncq; ad substantialem illum intellectum peruenit: quem omnibus etiam modis perscrutatus est. Nam eius substantiam atq; actiones, & quod vim causæ habens obtinet, & quod separabile, atq; perpetuum considerans, & eius

affinitatem, atq; insinuationem ad ea, quæ superiora sunt, ex inclinatione ista, quæ ad ea, quæ inferiora, atq; secunda dicuntur, vergit, explicans: nihil'q;, vt vno verbo rem complectar, earum contemplationum, quæ ad ipsum pertinent, prætermittens, ad eum inde intellectum accedit, qui in actione positus est: quem cogitationis etiam nomine appellat: & imaginatione vti vult: & circa bonum, atq; malum versari: quemadmodum & circa falsum, & verum, quod huic aduersum est. Neq; enim, quemadmodum supremus, atq; excelsissimus ille cõtemplandi vim habens, ad veritatem solam spectat. Vel progrediens nanq; ille, cùm adhuc imperfectior sit: & ipse tanquam contemplandi vim habens, in vero, & falso collocatus erat. Nondum autem bonum, aut malum illud assequi traditum fuit: quod in iis: quæ ad actiones spectant, reperitur. Omnis quidem enim cõtemplatio non tantùm eius existit, quod verũ sit: sed & ipsum quoq; bonum omnino respicit. Tametsi bonum ipsum haud tanquam aliud aliquid præter veritatem pſequitur: Nam veritatem potius ipsam, tanquam præstantissimum finem: cùm & boni quoq; compos sit, statuit. Illud'q; quod nos Aristoteles in tractatione illa, quæ post naturalia sequitur, docuit, afferre in medium possumus. Nam mathematicas scientias ibi docuit causa illa contineri, quæ finis dicitur. Quod ex ipsius cognitionis veritate, certa'q; notitia illis datum fuit. Intellectus nanque is, qui in actione consistit, haud in eo, quod est bonum cognoscent, suum posuit finem: sed in ipso facere, aut iuste agendo, aut tempanter viuendo, aut fortiter res tractando. De huiusmodi itaq; intellectu, cùm verba facturus Aristoteles sit: rursum ex sensu, tãquam nobis notiore, nos in eius contemplationem adducit. Quemadmodum etiam fecit, cùm de eo intellectu, qui contemplandi vim habet, loqui volebat. Nam ibi sic quodam modo incepit. Si est ipsum intelligere, quẽadmodum ipsum sentire, aut pati quoddam esset ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi alterum. Nunc'q; sensu ipso tãquam imagine vtitur: haud quia simpliciter cognoscendi vim habeat: sed quia suaue, atq; molestum quicquid offertur, cõprehendere valeat. Quo similitudinem hanc accommodet cum intellectu illo, qui in actione positus est: qui non solum cognoscendi vim habet: sed & quod bonum, aut malum sit, inquirere valeat. Vbi etiam qua ratione illud dictum antea fuerit, quòd id quod sentiendi vim habet, ab ipso sensibili patiatur, exponit. Quoniam haud simpliciter iuxta imperfectum illum motum, qui ab eo in naturali auditione definitus fuit: qui eius, qd' potestate est, actus sit. Nam imperfectum illud est, qd' potestate est. Neq; enim iuxta eum motum mouetur quod sentiendi vim habet, ab ipso sensibili. Sed siquidem mouetur, sensorium tantùm ita mouetur. Ipsa verò vita, quæ sentiendi facultatem obtinet, quæ perfecta iam existit, sensile illud, qd' sibi occurrit, iudicat: propè perfectum actum pmanens. Intus nãq; iudicium ipsum adest: nihil'q; præterea aliunde accipit. Indiget autem sensili, tanquam præsente, atq; sensorium mouente. Neq; enim sensus, quemadmodum imaginatio, & ad id excitatur, qd' abest: sed in id solum cietur, quod præsens est, cùm ad actionem prodit. Hac'q; ratione dicitur, cùm antea potestate esset, actu ab ipso sensili fieri. Atq; ita, vt neq; quicquam ab eo patiatur, Neq; enim mouetur, inquit, ex motu illo impfecto. Verum quia antea non agebat: postea quoniam sensile ipsum adest: actionem iam collectam promit: eam'q; impartibilem, atq; omnem simul. Ideo'q; haud quemadmodum motus, & sensus quoq; in diuisione, & continuitate collocatus est: sed perfectæ iam potius rei existit: &, vt ipse inquit, quæ absoluta sit. In ipsis autem philosophi verbis, recte illud, videtur, seu apparet, adiectum fuit. Neq; enim re uera sensile in id, quod sentiendi vim habet, facit: sed videtur tantùm: quia in sensorium agit. Ideo'q; & ipse Aristoteles, causam reddens, ob quam, illud videtur, protulit: cõiunctione illa, enim, quæ ad causas reddendas accommodata est, vtitur. Neq; enim patitur, neq; alteratur, inquit. Sed videtur quidem ipsum sensile ex eo, quod potestate sit, illud actu efficere quod sentiendi vim habeat: haud tamen vere. Pateretur nanq; ab eo, quod sentiendi vim habet. Quod autem patitur, iuxta imperfectam quandam mutationem mouetur. Qd' verò sentiendi vim obtinet, dum agit, nequaquam mouetur: sed propè actionem simpliciter permanet. Motus enim, totum id, hoc est, actus imperfectus existit. Actus autem ille, qui simpliciter absq; vlla imperfectione dicitur: impartibilis est actio. Huiusmodi verò id iudicium existit, quod sentiendi vim habet: vt & antea dictum fuit. Motus autem nomen &

in hoc quoq;, omnino conuenire videtur: tametsi, inquit philosophus noster, alia hæc fit motus species: quia aliquando ab ipso non agere, ad ipsum agere, in sensu mutatio fit. Dicimus nanq;, vt de hoc motum: haud tamen eum, qui pertranseundi vim habeat: sed collectum illum motum, iuxta quem & indiuiduarum, atq; particularium formarum præsentia, atq; absentia perfici traditum fuit. At affert præterea Aristoteles causam, ꝓpter quam, actionem hanc, quæ sentiendi vim habeat, nequaquam in vllo motu collocandam censet: de qua & nos quoq; iam mentionem fecimus. Motus nanq;, inquit, imperfecti actus est: eius enim, qđ potestate sit. Quæ vero simpliciter est actio: id aũt est: quæ ita actio est, vt vel sine illo imperfecto solum actio sit: diuersa ab imperfecto illo actu existit. Ac qua ratione diuersa sit, declarauit, cum addiderit philosophus, dictionem illã, ꝑfecti. Quandoquidem haud imperfectæ, sed ꝑfectæ rei existit. Hæc itaq; iccirco dicta sunt, quo exponantur, quæ antea dicta fuere. Quoniam pati quodam modo ipsum sentire existit: pati inquam, ita, vt ei qđ sentiendi vim habeat, secundum rei veritatem quadret, atq; conueniat. Nequaquam vero ita, vt re uera patiatur. Nam ꝑfectam quidem agit actionem: & aliquando, id est, quãdo sensile ipsum adfuerit. Ideoq; & à sensili pati videtur. Qđ autem deinceps sequitur, sensus similitudinem cum intellectu illo, qui in actione positus est, exponit.

IPSVM quidem igitur sentire, simile ipsi dicere solum, & intelligere.

Quod sane diximus, & ipse quoq; Aristoteles innuit: qui qđ sentiendi uim habeat, ex ipsa sola cognitione simile effici inquit: Hæcq; ipsa similitudo erat: quæ eius actionis respectu tantum sumebatur: quæ rationis particeps sit, & intelligens, atq; cognoscendi uim habens. Illud quidem enim, affirmare, atq; negare eius est contemplationis, quæ rationis compos sit. Intelligere intelligibilis proprium.

QVANDO aũt suaue, aut molestũ, ut affirmans, aut negãs, ꝑsequitur, aut fugit.

VIGESIMANONA PARTICVLA.

ET EST ipsum lætari, agere, & dolere cum sentiendi uim habente medietate, erga bonum, aut malum, quatenus talia. Et fuga sane, & appetitio id, quæ sedm actum.

EXPOSITIO.

Ea nunc Aristoteles in medium adducit, ex quibus indicaturus est: quãdo quod sentiendi vim habeat, tanquam similitudo eius intellectus, qui in actione versetur, accipiatur. Nam quando haud simpliciter sensile ipsum diiudicat: sed & tanquam suaue, aut molestum. Iudicium nanq; illud, qđ sentiendi vim habeat: qđ vtrauis ratione in ipso sensili collocatum sit: siue quod suaue, siue quod molestum est, persequatur, vt affirmationem dixit. Quemadmodum etiam negationem voluit, vtriuslibet eorum recusationem. Nam num in complexu quodam pacto, & huiusmodi quoq; ipsius sensilis iudicium constiturum est: & tanq̃ eius, quod cognosci debet, & tanquam ꝓprium? Propter hancq; causam, vt affirmatio, dictum fuit, illaq; particula, vt, adiecta fuit: quoniam ꝓprie, affirmatio, & negatio in conuolutione illa collocatæ sunt, quæ rationis compos existat. Quando igitur, tãquam suaue, aut molestum iudicat ipsum sensile, tunc insequitur, aut fugit. Quoniam sensus, quod suaue quidem est, tanquam bonum insequitur. Quod uero molestum, atq; insuaue, tanquam malum, fugit. Ad eam autem diiudicationem, quæ rationis particeps est, qđ bonum sit ab ipso suaui distinguere persæpe, ꝑtinet. Quodq; malum ab eo, quod molestum. At insecutio, quasi dilectionem, atq; inqsitionem præ se fert. Fuga uero auersionem, atq; recessum. Sensusq; cum lætitia, atq; uoluptate afficitur, propriam actionem, tanquam bonum quid nanciscitur. Cum uero dolet, tanquam malum renuit. Hæcq; illa indicant uerba, cũ philo
» sophus inquit. Et est ipsum lætari, aut dolere, agere sentiendi uim habente medietate: erga
» bonum, aut malũ, quatenus huiusmodi. Vbi medietas illa uim sentiendi habens, accepta fuit, tanquam ea, quæ utriusq; recipiendi uim habeat: suauis inquam, atq; molesti. Aut, ut ornatius dicam, ipsius lætitia, & dolore affici. Nam ea prædita est ui, ut utriusq; iudicandi facultatem obtineat. Quia enim sensorium corporato omnino utitur instrumento: ideo il-

las quoq;

las quoq; cognoſcit affectiones, quæ eius ſeruandi, aut corrumpendi vim habent. Et tanquam congruas, aut incongruas, has quidem amat, illas autem effugit. Illa autem particula, quatenus talia adiecta fuit ei, cum dixit, bona, aut mala: quoniam nunquam ſenſus, bonum tanquam bonum, aut malum, tanquam malum iudicat: aut alterę quidem inſequitur, alterę autem effugit. Sed quod ſuaue, tanquam bonum, & quod moleſtum, tanquam malum, inſequitur, atq; fugit. Quæ itaq; ſimilia ſunt bono, & malo, ſuaue, inquam, & moleſtum, illa particula talia, quæ adiecta fuit, indicat. Primo quidem igitur ſentire oportet: & actu fieri quod ſentiendi vim habeat. Secundo autem loco, lætitia, aut mœrore affectum eſſe. Iudicium nanq; affectionem illam, quæ eum voluptate, aut dolore fit, antecedit. Quoniam ſentire quidem abſq; voluptate, & dolore quilibet pōt. Lætitia vero, aut dolore abſq; cognitione affici non poteſt. Hancq; ob eauſam prior natura hac affectionum cognitio eſt. Tertio aūt loco appetere, aut effugere poſitum eſt. Id aūt eſt: inſequi qd' oblectabile ſit. aut omnibus viribus vitare qd' moleſtia afficiat. Id qd' nomen illud fugæ ſignificat, quēad modum & appetitio inſecutionem præ ſe fert. Nam cupiditas eſt: atq; ad id, qd' ſuaue ſit cō mouetur, atq; concitatur. Hæc itaq; actio eſt. Quia haud ſimpliciter in ipſo pati, quēadmodum ipſum lætitia affici, collocata eſt: ſed & in ipſo inſequi. Inſecutio vero non affectio, ſed actio eſt. Fuga itaq; & appetitio, tanq̄ actio. Nequaquam vero, quēadmodum ipſum, voluptate, & mœrore affici. Hæc qdem enim tanq̄ affectiones, qd' quidem ſe inſequendum, aut effugiendum offert. Inſecutio vero eius, quod ſuaue habeatur, eſt. Et fuga, ab eo, qd' moleſtum, ſit. Tanquam actioq;, ea quidem appetitio, illa vero fuga exiſtit.

ET HAVD diuerſum, quod appetendi, atq; effugiendi uim habet, neq; inter ſe neq; ab eo, quod ſentire ualeat, ſed ipſum eſſe aliud.

Quandoquidem eum eo, quod ſentiendi vim habeat, appetitionem, atq; euitationem cō iunxit, antea quam traderet, qua ratione intellectū illum, qui in actione poſitus eſt, ſimilem faceret, innuit: quemadmodum ſubiecto quidem, quod appetēdi, & quod vitandi vim habet vnum, atq; idem exiſtunt. Amboq; hæc cum eo, qd' ſentiendi vim obtineat, cōueniunt. Vbi nanq; iudicium illud, quod ſentiendi facultatem obtineat, collocatum ſit: id autem in anima ea, quæ ſentire valeat, poſitum eſt: ibi & appetitio, atq; euitatio adſunt. Neq; in alio quidem ipſum iudicium, in alio aūt ipſum appetere, aut effugere, exiſtunt: ſed in eodem. Ratione vero, atq; vniuſcuiuſq; eorū proprietate: id nāq; illud eſſe, indicat, multitudo, atq; varietas apparet. Nanq; ipſum euitare aliud præter ipſum inſequi exiſtit: & horū vtrunq; præter ipſum iudicare. Licet omnino ea quoq; non ſine iudicio fiant. Certa vero, atq; ſufficiēs diuerſitatis nota eſt, quod & ſenſus, abſq; appetitione, atq; euitatione interdum ſit. Interdumq; cum appetitione ſola, ſine euitatione: interdumq; econtrano. Poſtq; hæc eōtem plationes illas, quæ ad eum intellectum ſpectāt, qui in actione collocatus eſt, Ariſtoteles tradit. Similitudoq; iam antea ab eo, accepta fuit.

TRIGESIMA PARTICVLA.

DISCVRRENDI uim habenti animæ, uiſa, tanquam ſenſa inſunt. Quando uero bonum, aut malum, aſſeruerit, aut negauerit, fugit, aut inſequitur. Ideo nanq; intelligit ſine uiſo anima.

EXPOSITIO.

Diſcurrendi vim habere eam animam Ariſtoteles intelligit, quæ pagit, & circa partibilia conuoluitur: quæ non ſolum agendo, ſed contemplādo quoq; id efficit. Quæq; haud amplius formas ipſarum collectē comprehendendaſq; vim habet: ſed circa rationes eas, quæ circa ipſas diuiſæ ſunt, conuoluitur, atq; percurrit: quia partibiliter propria, & iuxta vnumquodq; tractat: rurſumq; in vnum aliquod cōmune, & ea quoq; colligit, quæ proprie cognita fuerint. Exempli gratia, ipſum animal, deinde, qd' rationis compos, & poſtea ipſum mortale. Et hæc quoq; tria ſimul cognoſcit. Huiuſmodi itaq; actioni cognoſcendi vim habenti, quæ imaginatione percipi poſſunt, quæ viſa à noſtro philoſopho dicuntur: hæ autem ſunt, imagines illæ, quæ in vita illa innaſcuntur, quæ imaginatione vtitur ſubiciun- Viſa.

Sensa.

tur: quemadmodum sensibilia sensui: sensa namq; pro sensilibus ab eo accepta fuere: cumtamen non sint quæ imaginatione concipiuntur, quæ vere ea sunt, quæ intelligētia acquiruntur. Manifeste nanq; postea philosophus demonstrabit, quemadmodum visa hæc, nequaquam cogitationis ipsius intellectiones sunt: licet non sine visis hæ existant. ob quam autem causam non sine, inuestigandū est. Quandoquidem huiusmodi animæ actio, quæ partibiles rationes ambit, & circum eas conuoluitur, haud talis erat, qualis, quæ ipsarū formarum existit. Sed per ipsam partitionem, iuxta extēsionem actionum ad ea, quæ extra fit. Cui ex necessitate, quæ extra reperiuntur, adsunt. Quibus plæpe quidem cogitatio vsa est. Cum & ipsorū sensilium, & imaginum earum, quæ in ipsa imaginatione reperiuntur: aut propter solam cognitionem: aut & quo expleat appetitionem illarū rerum, præterea indigeat. Interdum vero ipsa quidem non vtitur. Consequitur autem necessario extensionem illam eius, ad ea, quæ extrinsecus sunt, vt dictum fuit, actio quoq; eius, qđ extra est, quæ simul mouetur. Ideoq; illud Aristoteles inquit, q nunq̄ anima sine imagionatione intelligit: non aūt, qđ visa non sit, assent. Patetq;, quēadmodum ea nunc intelligit anima, quæ discurrendi vim habet. De qua etiam antea dictum fuit. Ac quia dixit, qđ tanq̄ sensa, insunt visa, animæ isti, quæ pcurrendi vim habet: demonstrauit qđ postea dicturus est, qđ haud sunt intellectiones. Sed tanq̄ scđaria quædam substrata sunt: vt & ipsa sensilia sensui. Hoc iuxta similitudinem illam sensus, quæ antea sumpta fuit, fit. Nanq; ibi præcedebat, qđ iudicandi vim haberet, ante ipsum lætitia, aut mœrore affici. Hicq; cogitationis iudicium, tanq̄ eius, qđ simpliciter cognosci debet, præcedet: anteaquam id, vt bonum, aut malum percipiatur. Quam quidem pceptionem, haud amplius, tanquam: sed simpliciter affirmationem, & negationem vocat. Qm cogitatio coniungens ipsum bonum, aut malum, cum eo, qđ cognosci debet, affirmationem molitur. Vtrūquelibet ab eo seiungens, negationem facit. Eodēq; præterea modo in sensu, in tertio illo ordine, actio ea sequitur, quæ insequendi, aut euitandi vim habet. Insequens, inquam, bonum: effugiens autem malum. Vitæ nanq; illi, quæ sentiendi vim habet, ipsum suaue, atq; molestum, insequendum, atq; euitandum fere offert. Alterum quidem tanquam bonum: alterum vero tāquam exitiale. Ei vero vitæ, quæ rationis compos, bonum præcipue, tanq̄ finis occurrit. Malum vero effugiendum. Tametsi suaue quippiam ipsum malum habeat: aut molestum qđ bonum existit. Quod aūt nequaquam de ea cognitione nunc Aristoteles verba faciat, quæ contemplandi vim habet; quippe quæ nunquam sine imaginatione sit, quemadmodum peripatetici quidam interpretantur: indicant & ea quæ antea dicta fuere. In quibus summam, atq; supremam illam ex illis cognitionibus, quæ contemplandi vim haberent, separari dicebat: atq; id solum esse, qđ vere sit: eandēq; cum re existere: neq; cum diuersitate quadam cum ea iungi. Suaq; ex substantia actionem esse: & impassibilem, atq; immixtam permanere. Indicant præterea & ea, quæ nunc dicuntur. Nam alterū quidem ea dicta fuit anima, quæ discurrendi vim habeat: non aūt intellectus, aut contemplatio. Alterū vero ipsa est eius cōuersio circa bonum, & malū: quæ opposita sunt: quæq; in ortu, atq; generatione, & in extrema partitione subsistunt. Nam intellectus ille, qui contemplandi vim habet: qui haud ex habitu perfectus: aut quēadmodum ipse sua ex substantia est: vna tm̄ forma habet ipsum bonum, qđ opponitur vitio: quemadmodum & verū illud obtinet, quod aduersatur falso. Non solum enim ex substantiali illo intellectus: sed & ex eo, qui secundum habitum scientiam acquirendo, perfectus est, falsum ipsum eiectum fuit. Eodēq; modo & malum. In intellectu aūt illo, qui in actione versatur, ex necessitate vel malum aliqñ reperitur: bonūq; qđ huic aduersum est. Quod, ppter conuersionem illam circa generationem, ac circa ea, quæ partibilia sunt, accidit. Nam actiones in his collocatæ sunt. Licet enim appetitionem illam, quæ in nobis est, temperans existens, aut in iustam actionem excitans, perficiat: attamen circa particularem rem agit. Non autem quēadmodum, qui contemplandi vim obtinet, circa id, quod semper eodem modo sese habeat.

TRIGESIMAPRIMA PARTICVLA.

QVEMADMODVM autem aer pupillam talem reddidit: ipsa uero alterum: & auditus

& auditus eodem modo. Extremum autem unum, & una medietas. Ipsum uero esse ei plura.

EXPOSITIO.

Meta eorum, quæ proposita sunt, eadem quoque est. Ex sensu, inquam, tanquam nobis notiore, nos ad vnam quandam animæ intellectionem excitare: quæ cōmuni quadam ratione, quæ quocūque pacto intelligibilia sunt, diiudicet. Quēadmodum enim quilibet ex quinque sensibus propria sensilia, quæ plura, & diuersa sunt, cognoscit: & mutuam quoque eorum similitudinem, atque diuersitatem, vna, atque eadem facultate, licet iuxta diuersas rationes, diiudicat, atque determinat. Visus quidem album, & nigrum, mediosque horum colores. Gustus autem dulce, & amarum, mediosque horum sapores. Et vnusquisque eodem modo propria sensilia percipit. Ita, & qui cōmunis dicitur sensus, omnia, quæ simpliciter sensilia, mutuamque eorum similitudinem, ac diuersitatem, in eo quod cognoscendi vim habeat, impartibili existēte, atque indiuisibili tempore cognoscit. Quoniam simile est, atque si id, ego quidem, illud autem tu sentires, vt in tertii libri principio dictū fuit. Hincque sanè Aristoteles censet, ad vnam quampiam animæ intellectionem nos adducēdos esse. Quæ & ipsa eam habet vim, vt ea omnia, quæ in actione posita sunt, colligat, atque cognoscat. Neque contraria solum, vt bonum, atque malum; quod in rebus ad venerem, aut gulam pertinentibus positū sit. Sed & id quoque, quod ad possidendum spectat: & id quod in rebus horrēdis, atque fidentiæ plenis, reperitur. Aliaque præterea omnia eodem modo percipit. Nāque ipsum intelligens dicet, atque adeo dicit: quemadmodum ego temperanter viuo, & iuste, & fortiter, & liberaliter. Discrimenque eorum, de quibus loquitur, nouit: mutuamque eorum cognationem: quippe cum in impartibili, atque indiuisibili eorum intellectionem peragat. At erit & præterea quoddam adhuc cōius intelligens in anima: quod simul intellectiones eas, quæ actioni subiectæ sunt, & eas, quæ contēplationi, contrahit. Quod diuersitatem, atque affinitatem mutuam, eorum quæ in actione, & quæ in contēplatione posita, videbit. Quod rursum vnū existit, atque idem impartibile, & eā habet vim, vt multitudinem, & impartibiliter cōplectatur. Vnumque quidem est, iuxta ipsam intelligente vitam. Ratione autē multiplex, quia iuxta diuersas rōnes, ad diuersa, quæ cognosci debeant, sese adiicit. Ad huiusmōi ita que intellectiones, ad eam, inquam, quæ vna est communis, quæ eorum omnium, quæ in actione posita sunt, comprehendendorum vim habet: & ad eam, quæ maiorem adhuc comprehendendi vim, quam hæc habet: quæ ad ea omnia spectat, quæ à nobis simpliciter, intelliguntur: nos Aristoteles adducit. Cōmunique sensu, tāquam similitudine quadam vtitur. Hæcque istorum verborum meta, atque propositum existit. Verum dum orditur noster philosophus, ita scribit. Quemadmodum autem aer pupillam talem reddidit: ipsa autem alterum. Et videri posset ita incepisse, tanquam is, qui reddere debeat illi particulæ, quēadmodum, aliam particulam, sic. Et ita exempli gratia dicat. Et id quod in actione positum, aut id intelligibile intellectionem. Haud tñ reddidit. Neque tanquam is, qui redditurus esse, dixit illud, quemadmodum autem. Sed tanquam ad id, quod iam notum sit, retulit. Quandoquidem enim iam intellectui illi, qui in actione versatur, sensum similem fecit. quippe qui eius, quod suaue, aut molestum sit, habeat vim comprehendendi: vi illa, qua bonum, & malum diiudicare valet: Et modum subscribens addidit nunc, qua ratione sensus, quod suaue, atque molestum mutuo comparat. Hoc enim pacto, & cogitatio illa, quæ in actione versatur, diuersa, atque opposita in actione posita videbit. Particulam itaque illam, quēadmodum, haud tāquam aliquid redditurus, Aristoteles protulit. Sed potius ad ea, quæ iam dicta fuerant, retulit. Habet autem similitudinem sensus, cū cogitatione illa, quæ in actione posita, & ex alia adiectione, quam philosophus ipse subiungit. Neque enim absque vllo medio, extrema, & maxime particularia sensilia, aut in actione posita, ad id, quod cōmuniter omnium comprehendendorum vim habet, referuntur: sed per propria, atque proxima quibuslibet instrumenta, & per vires eas, quæ cognoscendi vim habent. Ita enim aer, qui illuminatus est in pupillam aperte agit. Hæc autē vim eam, quæ intuendi facultatem habet, in actionem euocat. Eaque cōmunem sensum cōmouet. Sonusque in eum spiritum agit, qui audiendi vim habet. Spiritusque is eam mouet vim, quæ audire valet: quæ rursum cōmunem sensum excitat. Eodemque modo & alii quinque

sensus ad eum, qui omnium communis est, referuntur: iuxta coniunctionem vnam, quæ omnes complectitur. Qui tamen haud ita sese habet, vt ex omnibus collectus sit: sed & ante illam multitudinem existit: & cum omnibus simul agit: & cũ vnoquoq; speciatim, atq; cõmuniter. Eademq; ratione & quæ in actione posita, quemadmodum ipsa intelligibilia, ad intellectum illum referuntur: qui omnium communis existens, eorũ cognoscendorũ vim habet. Nam ipsa quidem sensilia, eo modo, quo in iis, quæ de imaginatione tradita fuerunt, ab Aristotele dictum fuit: imaginationem cõmouent: quæ vero imaginatione concepta sunt, aduocant proprium, atq; conuenientem intellectum in actione versantem, qui in quibuscunq; dispositus est, ad cogitationem, quæ de ipsis facienda est. Exempli gratia, visum illud, quod ad cibaria spectat, rationem ad iudicium ꝓuocat, si oportet, & quando, & quantopere, & qua ratione nutriri: eam, inquam, rationem, quæ eam habet vim, vt hæc ꝓxime diiudicet. Quæ quidem ratio, & eum quoq; excitat intellectum, qui cõmuniter eorũ omnium, quæ in actione posita sunt, iudicandorũ vim habet. Ad quem, quemadmodum ratio illa, quæ ad cibaria pertinet: ita, & rationes aliorũ omnium appetendorum, aut effugiendorũ, reducuntur. Ita, vt vnum sit quod horum omnium similitudinem, atq; diuersitatem diiudicet: & alia quidem ꝓhibeat: aliis autem modum vna tantum ratione imponat. Idq; ante multas rationes existit: haud tamen ex illis collectum est. Verum coniunctione quadam præstantiore impartibiliter horũ multitudinem præoccupauit. In suis autem verbis, talem, inquit Aristoteles, fecit aer pupillam: quando scilicet diiudicabat: atq;, vt vno verbo explicem, viuacem affectionem in ea excitabat. Dictum nanq; abũdantius à nobis fuit in sermonibus illis, quos de sensibus habuimus: qđ haud ita sensorium nostrum patitur: vt quæ sine anima sunt. Ita, exempli gratia, vt ab iis, quæ extrinsecus solum posita sunt, calefiat: sed non sine aliquo, licet tenui iudicio, & non sine ꝓpria actione patitur. Ideoq; haud passio simpliciter hæc erat: sed totum id, hoc est, viuax passio. Ipsa vero alterũ. Quandoquidem passio illa, quæ sentiendi vim habet, lacessit, vt iam diximus, vitam illam sentiẽdi vim habentem, quæ illi proxime inest, quemadmodum pupilla vim illam videre valentem: & auditus eam, quæ potest audire. Patetq; quod haud ad hæc vsq; ꝓgrediendo consistunt. Ita nanq; vnum esset extremum. Sed cum & hæ vitæ quæ sentiendi vim habent, ad cõmunem illum sensum accurrerint. Tunc enim vnum extremum ipsum existit. Vnum qdem, quia & cõmunis sensus vnus est: qui & omnium quoq; ꝓpria iudicat. De omnibusq; iis enunciat, tanquam ea omnia cognoscens. Extremũ autem dicitur, haud tanquam remissum: sed tanquam præstantius quidem: sed qđ iis, quæ deorsum ascendunt, extremum adest. Id autem qđ vere vnum extremum, Aristoteles dixit: & vna quoq; medietas dicitur. Vna quidem, qa & illud quoq; vnum est. Medietas autem, quia tanquam centrum multorum ab eo ꝓgredientium: & quia eam habet vim, vt complectatur, quæ ad ipsum vergũt. Simulq; illam possidet facultatem, vt recipere, atq; diiudicare valeat. Medietas itaq;, quandoquidem & centrum medium est. Ac qm̃ medium extremorũ omnium particeps esse videtur. Quẽadmodum itaq; Aristoteles determinare consueuit, unũ quidem, & una subiecto. Qm̃ una & ipsa impartibilis anima existit: quæ cuncta cognoscit. Nam ratione, & ipso esse, ut ipse dicere solitus est, multiplex existit: cum iuxta diuersas rationes, diuersas cognoscat sensilium ꝓprietates. Nequaquam aũt, ut dictum fuit, infert, & quod ita sese habeant, quæ ad intellectum illũ spectant, qui in actione uersatur. Quia, particula illa, quẽadmodum, nunc Aristoteles utitur, aut aliquid præterea ci redditurus sit: sed potius ita, ut ad aliquid, quod antea dictum fuit, retulerit.

QVONAM AVTEM diiudicat, qua differt dulce, & calidum, dictum quidem fuit, & antea: dicendum autem & nunc. Est enim unum aliquid. Ita autem, & ut terminus.

Cum dixerit unũ essem extremum, quod omnium sensilium iudicandorũ uim habet: quod etiam ratione multiplex existit: id ipsum ꝑtractat. Vbi per expositionem demonstrat id uerũ esse qđ dictum fuit. Iamq; & antea hæc eadem in sermone, quem de sensu cõmuni

habuit,

habuit, prædixit: quæ nunc quoq; breuiter nobis in memoriam reuocat: ac propter breuitatem obscuriorem suam philosophus orationem reddidit. Quonam itaq;, inquit, diiudicat id, quod communiter sentiendi vim habet discrimen eorum, quæ cognoscuntur. Quoniam haud vna atq; eadem ratione: tametsi ipsum vnum existat. Sed diuersis vtitur rationibus, iuxta diuersas ꝓprietates conuenienter cognoscit. Est enim, & ipse Aristoteles, inquit, vnum quoddam & ipsum iudicans, quemadmodum & terminus. Terminumq; appellat, quod & antea dixit, commune punctum diuersarum linearum, quæ simul in vnum incidunt. Nanque illud vnum, atq; impartibile idem existens, diuersas habet, diuersas erga lineas respectus.

TRIGESIMASECVNDA PARTICVLA.

ET HAEC unum, propter proportionem, atq; numerum, quem habent erga utrunq;: quemadmodum illa inter se.

EXPOSITIO.

Hæc intelligit dulce, & calidum: ex quibus simpliciter sensilia omnia demonstratur. Hæc itaq; vnum, aut ꝓpotione, aut numero, quem habeant erga vtrunq;: quatenus illa inter se. Nam qđ cognoscēdi vim habet, eo determinatur, qđ cognosci debet: vt ꝑsæpe ab Aristotele determinatum fuit. Si itaq; vnum, atq; idem numero sit, qđ dulcis, & calidi cognoscēdi vim obtinet: quatenus cognoscendi vim obtinet: & illa quoq; vnū, atq; idem numero inter se existēt. Sin aūt ex ꝓpotione quapiam, non numero, illud vnum, ei, qđ cognoscēdi vim habeat, concesserimus: & in iis, quæ cognosci debeant, eodem modo ex ꝓportione sui ipsoꝝ respectu, & respectu eius, qđ cognoscēdi vim habeat, videbimus. Amboq; quadam ratione vera sunt. Qm̄ & numero, & proportione vnum illud adest, tum in eo, qđ cognoscendi vim obtinet sumpsius, atq; eoꝝ, quæ cognosci debent, respectu: tum in aliis, sumpsorum, atq; eius, quod cognoscendi vim habeat, respectu. Nam quod cognoscendi vim habet, numero vnum est: quandoquidem & subiecto quoq; vnum existit. Proportioneq; nō autem numero vnum est: propter actionem illam iuxta diuersas rationes similem. Quemadmodum enim ipsum calidum calidi ratione cognoscit: ita & ipsum nigrum, nigri ratione. Atq; ita cum his ambobus quadrat: tanquam idem ipsis numero sit. Quandoquidem, vt dictum fuit, ex eo, qđ cognosci debeat, determinatur. Ac si ambo simul cognoscit, ita vt vnum ipsum sit: idem vtriq; numero erit. Ex proportione autem rursum, propter similem cum illis iuxta diuersas rationes coagmentationem. Quemadmodum enim iuxta calidi rationem, calidi forma afficitur: ita & ex dulcis ratione dulcis formam assequitur. Ipsaq; præterea, quæ cognosci debeant, tum inter se, tum cum eo, qđ cognoscendi vim habeat, vnum fiunt: aut secundum numeꝝ, aut secundum proportionem. Numero quidem, quia ambo ita ei, qđ cognoscendi vim habeat, cū vnum, atq; idem numero sit, insunt, vt id determinare valeant. Secundum propotionem autem, quia iuxta diuersas rationes id efficiant. Licet eodem modo: quia nihil alteꝝ magis, aut minus. Sed vt calidum ipsum agit, & dulce, iuxta propriam vtriusq; eoꝝ rationem. Illud autem, erga vtrunq; in ipsa philosophi dictione positum fuit: nō autem erga vnumquodq; dictum: quia duo erant, quæ sumpta fuere, ipsum inquam dulce, & ipsum calidum.

QVID enim differt id dubitare, quonam pacto quæ eiusdem generis sunt, iudicat: aut contraria, ut album, & nigrum. Sit sane, ut ipsum. a. album, ad ipsum. b. nigrum. ipsum. g. ad ipsum. d. ut illa inter se. Quare & conuersim. Si sane ipsa. g. d. uni essent inhærentia: ita sese habebunt, quemadmodum & ipsa. a. b. idem quidem, & unum. Ipsum autem esse, haud idem: & illud eodem modo. Eadēq; ratio, si ipsum quidem. a. dulce sit: ipsum uero. b. album.

Cum dulci, atq; albo, tanquam exemplis vsus Aristoteles fuerit: quæ eiusdem quidem generis sunt, tanquam sensilia, & longius quoq; inter se cognationem habent: aut contra-

ria dixit: quia quæ contraria sunt, sub vnum, atq; eundem sensum ueniunt. Illaq; ad diuersos referuntur. Quod tamen nihil differre Aristoteles innuit. Nanq; si & quæ longius absunt, cuiusmodi sunt, quæ eiusdem generis existunt, vnum quodam pacto, numero, atq; proportione fiunt: & contraria, & quæ eodem sensu iudicantur, vnum illud numero, aut proportione habebunt, quemadmodum illa. Nihil itaq; differet dubitatio, quæ de iis, quæ eiusdem generis sint, & de contrariis, commouetur. Propter quæ, tanquam de contrariis adhuc per elementa verba philosophus facit. Nam in albo, ipsum quidem.a. sumpsit: in nigro autem ipsum.b. aliaq; præterea quædam contraria subiecit: vt dulce, exempli gratia, & amarum. Neq; enim ipse manifeste cuiusmodi ista essent contraria, determinauit. Quo autem ad elementa spectat, ipsum.g. & ipsum.d. addit. Quemadmodum igitur ipsum.a. sese habebit ad ipsum.b. ita & ipsum.g. & ad ipsum.d. Cōtrarietas enim in his ambobus adest. Si itaq; ipsa.a.b. vnū inter se fiunt, cum simul cognoscātur: & ipsa.g.d. eodem modo vnum reddentur, aut numero, aut ꝓportione. Numero quidem, quia vnō, atq; eodem cognoscūtur. Proportione autem, quia iuxta diuersas rationes, nihil magis, aut minus alterꝫ. In ipsa vero ꝓportione, & qđ commutato ordine fit, locum habebit: at erit, quēadmodum ipsum a. ad ipsum.g. ita & ipsum.b. ad ipsum.d. Id autem sumptum præterea fuit: quo nō solum in contrariis, sed & in iis, quæ eiusdem generis sunt: qđ vnum fit, intelligamus. Cum, vt dictum fuit, vnum illud fit, quod simul contraria cognoscit. Tunc enim & ipsum album, & ipsum dulce vnum fit: & nigrum, atq; amarum. Quæ quidem haud contraria sunt. sed tamen & ipsa eiusdem generis, iuxta quoddam genus, qđ longius abest, quā in color. Qui ergo id concesserit, vt quacunq; ratione inter se unum fiant, ipsa.a.b. aut.g.d. & alterꝫ dabit: præterea q; qđ conuersim, atq; ordinem uariando fit. Omninoq; multitudinem cum aliqua coniunctione uidebit. Nam eoꝝ quæ in unum rediguntur rationes diuersæ sunt: in quibus ipsis rationibus eoꝝ esse positum est. Eademq; ratio, si ipsum.a. dulce fit: ipsum uero.b. album. Qđ ordinem cōmutando demonstrauit: quippe cum haud adhuc contraria, sed quæ eiusdem generis longius existentia, assumpta fuerint. Id autem, quod per elementa expositum fuit, & exemplis manifestius adhuc Aristoteles facit. Ipsum nanq; dulce, atq; album inter se comparat. Non autem amplius ipsa.a.b. tanquam cum contrariis. Sed albo, atq; dulci hæc adiungit.

IPSAS QVIDEM igit̃ formas, qđ intelligēdi uim habet, in spectris intelligit.

TRIGESIMATERTIA PARTICVLA.

ET QVEMADMODVM in illis determinatum est ei, quod insequendum, & uitandum, & extra sensum, cum in uisis sit, mouetur.

EXPOSITIO.

Perspicue post sermonem de sensu, ad intellectū illud philosophus transit, qui in actione uersatur, tanquam ab imagine ad exemplum. Censetq; ipsum, qđ insequendum, atq; euitandum est, aliquando & in ipsis sensilibus præsentibus determinare. Vt uidens faces, quæ mouentur, & qđ hostes tumultuentur perspiciēs: quod per ipsum sensile cognoscit, deliberet, ut ipse dixit, quid agere opus sit. Vt plurimum autem contingit, qđ cum in uisis, atq; spectris sensilium simulachra, intellectus ille, qui in actione uersatur, uideat: ratiocinetur, atq; deliberet. Nam tametsi interdum sensilia adsint, anima illa, quæ discurrēdi uim habet, dum in seipsam cōuertitur, ratiocinationes illas, circa ea, quæ agēda sunt, excitat. Atq; in cōuersione illa in seipsam, ex necessitate nō in ipsa sensilia: sed in imagines illas, quæ ex illis prodeūt, inspicit. Hisq; utitur: ita ut syllogismi partes in minori ex ꝓpositionibus fiant. Ideoq; ex necessitate, imaginatione utitur. Vel hinc itaq; pspicuum esse potest, qđ haud de intellectu illo, qui cōtemplandi uim habeat, Aristoteles locutus est, cum dixit: nūquam sine imaginatione ipsum intelligere: sed de eo, qui in actione uersat̃. Quemadmodum & ex aliis, quæ antehac dicta fuerūt, nouimus: & ex his quæ nūc dicta sunt, manifestum est. Præterea uero magis cum sensibilia ipsa ꝓcul abfuerint, in ipsis uisis, ea pspicientur, de quibus actiones fiūt. Nam particularia sunt, atq; indiuidua, & sensilia quodam pacto. Hisq; ob causam, aut

sam, aut sensu, aut imaginatione, ordine seruato, cognoscunt. At cum vel hæc sane philosophus tradiderit: formas, inquit, quod intelligendi vim habet in ipsis visis intelligere. Formasq; vocat, sensilium figuras. Iam enim p̃sæpe dixit, & rursum dicturus est, qd' haud ipsa sensilia, sed eoꝝ formæ in sensu, atq; imaginatione nascunt. In eo quidem, tanq̃ sensilia. In hoc autem, tanq̃ visa. Recte itaq; & nũc formas dixit: siue sensilium interpreteris, siue eoꝝ, quæ actione tractant. Nãq; & ea, quæ in actione posita, sensilia quodam modo sunt. Nam cum meipsius, aut alicuius alterius morem ornare volo: & ipse mos, quia in particulari homine existit, sensilis fit. Atq; adeo magis, quia inde sensu cognoscit, cuiusmodi sit, ex motu, atq; actione illa, aut recte, aut non recte cõstituta. Ipsum aũt intelligendi vim habens, id aũt est, in actione positum. Id nãq; illud est, qd' insequitur, aut effugit. Dictum aũt fuit, qua ratione in visis formas eoꝝ, quæ actione tractãda excipiens, intelligit in ipsas spectans. Haud quia imaginatione concipiant, ipsæ intellectiones: sed quia aliæ & in ipso intelligente, tractent; quæ ex inspectione in ipsa visa excitant. Manifeste enim & ipse dicturus est, qd' neq; hæ intellectiones visa sunt: sed non sine visis. Intuentur aũt in ipsa visa, cum à sensilibus recesserint: quæ aut adhuc præsentia nõ sint: aut & præsentia sint, ꝓpter inclinationem illam in seipsam. Qd' enim & in ipsa sensilia aliqñ intuent, indicat philosophus scribens. Et quẽadmodum in illis determinatum est ei, qd' insequendum, & qd' effugiendum. In illis, intelligens, sensibilibus. Quẽadmodum ipse manifeste interpretat: cum distinguat, atq; seiungat ab his, quæ extra sensum. Quæ ea sunt, quæ imaginatione concipiunt. Qñ enim in visis, inquit, sit, mouetur. Id autem est, excitatur ad ratiocinationem, atq; deliberationem circa ea. Manifestius autem explicat illud, aliqñ quidem ipsum in sensilia intueri, aliqñ autem in ea, quæ imaginatione concipiantur, ex his, quæ sequuntur.

VT SENTIENS faces, quod ignis communi cognoscit, cernens quod mouetur: quoniam hostis. Aliquando autem in iis uisis, quæ in anima, aut intellectionibus. Quemadmodum cernens, ratiocinatur, & deliberat futura respectu præsentiũ.

Qñ enim confestim cernit faces, & cõmuni vtitur sensu: patet, qd' in ipsum sensile intuetur. Opinor aũt eum nunc cõmunem accepisse sensum, loco eius, qui cõmunium sensiliũ existit. Quoꝝ quidem & visus ex seipso est. In primis aũt communis ille videt, tanq̃ is, qui cõmunium ꝑcipiendoꝝ vim habeat: cum & singillatim cum vnoquoq; simul agat. Cõmune aũt sensile motus est: quẽadmodum & color ignis, atq; lumen, ꝓprium visus sensile existit. Et cognoscit, qui intelligit, componẽs, alteꝝ q̃dem ab ipso sensibili, alteꝝ vero à ratione, quæ circa hæc versat, referens ad illud: faces præsentiæ hostium, indicium esse. Faces nãq; quæ mouent, sensiles sunt. Illud vero, cuius hoc indicium, ex ratione sumptum fuit: quæ solitum eius vsum spectat. Hacq; rõne legendum est, ita vt mutemus parump dictionem. Vt sentiens faces, qd' ignis, cõmuni cernens, qd' mouet. Hocq; in loco punctum faciẽtes, illud inferre debemus: cognoscit qd' hostis. Cognoscitq; non solum ex ipso sentire, sed & ex ratione. Interdum quidem igit in ipsum sensile inspicit: interdum aũt in visa, aut in intellectiones, quæ in anima sunt, inquit. Et aut ipsa visa, intellectiones vocat: quia & imaginationem intellectionem dixit: vt supius demonstrauimus. Aut diuidẽdum est: & ipsa quidem visa in imaginatione statuẽda. Intellectiones aũt eas actiones putare debemus, quæ in ipso intelligẽte sunt. Quæ etiam determinãtur formis intelligibilibus eoꝝ, quæ actione tractantur. Omnis nanq; cognitio rõnis particeps, licet eius, qd' extrinsecus existat, sit: attñdum in seipsam cõuertitur: & sui ipsius intelligẽtiam iudicat, fit. Ideoq; fidem opinioni omni consequẽtem esse, dictum fuit. Recte itaq; in ipsa visa, aut in intellectiones dictum fuit eum intueri, qui ratiocinetur, aut deliberet de iis, quæ actione tractãtur. Qui haud diuisus est, aliqñ erga has, aliqñ erga illa: sed simul ad vtraq; aciem dirigit: licet magis his, q̃ illis animam aduertat. Ratiocinatione aũt, & cõsilio colligit futura, respectu eoꝝ, quæ præsentia sunt. Nã præsentia ex sensu accipit: futura vero ex cognitione illa, quam de p̃ntibus assequutus est. Quæ q̃dem cognitio rõnis cõpos existit. Ob idq; particulas illas, visa, atq; intellectiones, nequaq̃ ita interpretari cõuenit: vt tanq̃ idem significantes, ibi ponãtur: sed illa quidem imaginibus:

has autem huius intellectus actionibus ascribere oportet.

TRIGESIMAQVARTA PARTICVLA.

ET CVM dicat, quemadmodum ibi, quod suaue, aut molestum, tunc fugit, aut Prosequitur: & omnino in actione.

EXPOSITIO.

Neq; enim intellectus is, qui in actione versat̃, præcipue qd' suaue, aut molestum, sibi finem statuit: quẽadmodum sensus, & vita illa, quæ sine rõne est. Sed ipsum bonum, tanq̃ insequendum: malũq; tanq̃ euitandum. Ideo cum voluerit philosophus ex iis, quæ vel sensui notissima sunt, determinare, quæ intellectui illi, qui in actione versat̃, expetẽda, aut euitanda sint, ab ipso suaui, atq; molesto ordit̃: vt ibiq; dixit, in sensuq; intellexit. Qñ itaq; ita iudicat rem, non solum tanq̃ eam, quæ cognosci debeat: sed quatenus hmõi: cuiusmodi erat, qd' in ipsis sensilibus suaue, aut molestum: hmõiq; quod in ipso bonum, aut malum. Tũc, hoc est, in tali iudicio, aut fugit malum, aut insequit̃ bonum: & vniuersaliter aliquid agit. Id nanq; indicat illud, omnino in actione. Agit autem, aut boni adeptionem insequẽs, aut malum eiciens.

ET QVOD sine actione, & uerum, & falsum: in eodem genere est cum bono & malo. Sed ipso simpliciter differt, & quopiam.

Qd' quidem, tanq̃ insequendum, atq; effugiendum, qd' in actione positum, non solum in intellectione, sed & in viso, aut & in sensili considerat̃: qa in ratiocinationibus illis, quæ in actione versant̃: quæq; de bono, atq; malo agũt: illa quæ minor dicit̃ ꝓpositio, particularis omnino est: demonstratum fuit. Statuit aũt nunc Aristoteles, qd' & qñ intellectus ille, qui in actione versat̃, in seipso cõtemplationem illam cõmouet, quæ de iis, quæ actione tractant̃, fit: licet haud tanq̃ insequendum, aut effugiendum, at tanq̃ id qd' cognosci debeat: & vniuersaliter contemplet̃: qualem, exempli gratia, eam ciuitatem esse oporteat, quæ præclare instituta sit: & cuiusmodi legibus vti debeat: aut omnino in qbus actiones collocatæ sint, ac circa quæ ex iis, quæ sunt: attñ haud in iis versatur, quæ semp eodem modo sese habeant: sed in iis, quæ mutant̃, atq; contingũt. Tuncq; sine actione existit: hoc est, absq; eo, qd' aliquid agat. Nam cum cõsideret, atq; inuestiget, quæ actione tractantur: & cuiusmodi quæ in iis veritas, ac falsitas, tanq̃ is qui agendi vim habeat, & tunc agit: haud tñ tanq̃ tunc aliquid agẽs. Sed ita, vt si agere oporteat: ea tunc vsurus sit veritate, quæ ei vniuersaliter apparuerit. In eodem itaq; genere, inquit, est, cum bono, & malo. Hæc aũt in eo repiuntur intellectu, qui in actione versatur. Quare & veꝝ id, atq; falsum in illo eodem intellectu existũt. Qui neq; tunc absq; imaginatione agit. Qñquidem & vniuersales cõtemplationes ei, hmõi sunt: cuiusmodi communes illæ, quæ in particularibus reperiuntur. Cum, exempli gratia, ꝙ omnis ciuitas præclaris legibus sit instituta, dicat: aut ꝙ, omnis vir ornatus, aut aliquid hmõi. Neq; enim intelligibilia, tanq̃ intelligibilia aliqs contemplans, quæ in sensibilibus vniuersaliter inueniunt̃, sumet: neq; vero, atq; falso, quæ ex ꝓportione bono, atq; malo respõdeant, vsurus est: sed veꝝ ita dicit, vt falso sese opponat: & bonum illud videbit, qd' aduersus malũ stat. Intellectus nanq; ille, qui in actione versat̃, circa ea quæ opposita sunt, vertit̃: quia & circa ea, quæ contingunt, atq; mutant̃, existit. Qm̃ itaq; q̃uis vniuersaliter de iis, quæ actione tractantur, sermonem habeat: haud tñ omnino à particularibus recedit: qa in his vniuersalia collocata sunt: ideo neq; ab imaginatione omnino discedet. Ea nanq; eam habet vim, vt particularibus inhæreat: cum quibus & ipsa quoq; vniuersalia existũt. Sine actione aũt, veꝝ, atq; falsum existere, dictum fuit: qm̃ qui non agit vniuersalius, vt dixi, de iis, quæ actione tractant̃, ratiocinat̃, iuxta scientiam illam, quæ agendi vim habet. Differt aũt solum intellectio illa vniuersalis de iis, quæ in actione posita, ab ea, quæ in agendo posita est: qm̃ & particularia comprehẽdere necesse est, eo ꝙ simpliciter & quopiam. Altera quidem enim simpliciter existit: quippe cum ex duobus vniuersalibus existat. Altera vero quædam, quippe cũ ex particulari, atq; vniuersali particularem conclusionem concludat. At cũ hactenus sermonem illum Aristoteles confecerit, qui de illo habet̃ intellectu, qui in

actione

actione versatur:rursumq; ad supremum illum contemplandi vim habentem accedere vo lens,per eos,qui medii existunt,sibi ascensum parat. Proxime autem ab isto,qui in actione versatur progressus est:qui mathematicæ rerum contemplandarum negocium sumpsit. Quæ &cum materia sunt. Tae&si est haud in ea materia,quæ ortui subiecta sit:quæq; alia's alia ratione se habeat:attamen in materia sunt.Nam in dimensione,atq; partitione quadam subsistunt. Hancq; ob causam,& ipsæ huiusmodi sunt, vt imagine concipiantur: intellectusq;,qui ipsas contemplatur,terminum,atq; ordinem ipsis imposuit: & quod opportunum esset admouit:& qđ superuacaneum est,amouit:& ipsas tanquam eas,quæ imagina tione cõcipiantur,consideravit. Nam intellectus ille,qui in actione versat,& quæ imagina tione concipiuntur,ex relatione ad ea,quæ sensilia sunt,mouit. Hacq; ratione mathematicus ille intellectum eum,qui in actione versatur,superat.

TRIGESIMAQVINTA PARTICVLA.

QVAE VERO in abstractione dicuntur,intelligit, quemadmodum si simum, quatenus quidem simum,non separate. Quatenus autem cauum,si quid intelligeret actu,sine carne intelligeret,in qua ipsum cauum:sic mathematica.

TRIGESIMASEXTA PARTICVLA.

NON SEPARATA, tanquam separata intelligit,cum intelligat illa.

EXPOSITIO.

Parumper,si ita videtur,gradum sistentes,quænam ea sint, quæ in abstractione posita: & ꝑpter quam causam ita vocentur:& quænam ea cognoscẽdi vis sit, quæ cum ipsis in eodem ordine pmaneat, cõsideremus. Veꝛe illud antea nobis sumere debemus: quod ea quidem quæ cognosci queunt pcipit,& vis illa,quæ eũdem cum ipsis seruat ordinem:at multo magis,atq; præstantiori quadam ratione, quæ haud in eodem pmanet ordine: sed ꝑpē id,qđ superat,proficiscitur. Quæ tamen potest,& vnà cum ea,quæ eiusdem ordinis est,interdum ageret:& ex seipsa etiam sola. Ita,vt sed' a ista,vel cum causa tollat. Hoc eadem itaq; pacto,& ratio illa nostra,quæ naturalium cognoscendoꝝ vim obtinet, sensibiles affectiones cognoscit. Aliquãdo quidem vnà cum sensu agens,atq; cum eo coniuncta:hocq; modo sese ipsis sensilibus adiungẽs. Aliqñ autem sine sensu,naturalium formaꝝ substantias: atq; substantias eoꝝ compositoꝝ,quæ secundum ipsas determinata sunt,cognoscẽs. Vbi ex substantiis,tanquam ex causis,& affectiones,atq; accidentia,quæ circa eas versatur,cu iusmodi quædam sint,diiudicat. Qua etiam ratione differre naturalem a mathematico in sed'o naturalis auditionis libro dicebatur. Mathematicus enim ꝗppe qui iuxta ipsa acciden tia,vt figuras,& magnitudines,& motus,& numeros,& eas rões,quæ nõ sine concentu, atq; harmonia existunt,inuestigãdo versaf:quo cognoscat,vel sensu ipso indiget. Naturalis aũt ex formis,tanq; ex causis,atq; ex ipsis compositis substantiis,tanq; ex substãtiis,tum figuras,tum reliqua,quæ ꝑpriè,atq; conuenienter substantiis euenere,contemplaf. Ideoq; philosophia quædam & naturalis quoq; tractatio est: tanquam ea,quæ circa substantiam conuertitur:& tãquam ea,quæ ex causis,quæ inde effecta sint,cognoscat. Mathematica autem peritia nequaquam philosophia dicenda. Atq; adeo, vt Plato inquit, poni similis est. Principium nãq; ei præbent,vt ipse philosophus asserit,quæ non nouit. Media autem,extrema,ex eis cõficiuntur,quæ etiam non nouit. Ideoq; a causis deseritur: quia substantias non inuestigat. Quæ nãq; proprie causa est,omnino substantia est, aut & ea præstantior. Vbi illud non ignorandum,qđ nunc mathematicam peritiam appello,non eam,quam Pythagorei olim constituerunt:eam inquam,quæ iuxta viuaces rationes, quæ dimensiones, atq; figuras promere valent,siue in naturalibus corporibus, siue in imaginationibus inna scantur, suam considerationem facit. Ea nãq; philosophia existit. Sed eam dico, quæ tota circa ea,quæ ꝑmuntur,vt circa figuras,& magnitudines,& motus,cõuoluitur. Quæ ex abstractione vocare Aristoteles consueuit. Nam cõsiderantur quidem in corporibus illis,quæ & in natura subsistunt. Protenduntur autem & ad ipsam imaginationem vsq;. Ex abstra-

Qua ratione differat naturalis a mathematico.

Quæ, & quã ob cãm ex abstractione dicantur.

ctione autem dicuntur, quippe quæ absque substantiis ipsa ex se considerentur, tametsi haud ita omnino subsistant: nã accidentia sine substantiis ex se subsistere non valent. Accidentia autem huiusmodi ea omnia sunt, in quibus mathematicorum tractatio versatur. omnis nanq; circulus, inquiunt, æquales eas omneis habet, quæ à centro prodeunt. Et omnes motus, qui circa centrum reperiuntur, iuxta vnum, atque eundem existentem polum simul deducantur, siue maiores, siue minores sint. Et omnis pariter par numerus ad vnitatem vsq; in duas diuiditur parteis, & omnis duplex proportio ex sesqui, & epitrito componitur. Accidentia vero omnes sunt figuræ, & motus, & singulares numeri, & rationes illæ cum respectu, quæ ex abstractione dicuntur. Quoniam non quatenus cum substantiis sunt: sed tanquam à substantiis separata per seipsa cognoscuntur. Nam & cum in imaginatione offeruntur, simul cum viuacibus illis rationibus à quibus producuntur, existunt. Ita, vt ab eis seiuncta videantur: atque in eis, tanquam finibus suum esse statuerint. Quemadmodum & accidentia illa, quæ in iis reperiuntur, quæ natura subsistunt, substantiarum sunt extremitates. Nequaquam, vt nonnulli ex peripateticis sentire videntur, dicendum est; qui quæ imaginatione concipiuntur, tanquam ea, quæ sine substantia omnino existant, ex abstractione vocarunt: quia seiuncta ab illis sint substantiis, quæ in sensibilibus apparent. Quod enim & quæ imaginatione concipiuntur, circa viuaceis rationes, quæ substantiæ sint, versentur: quod exactum in eis apparet, indicat, quod supra sensilia existit: & additio eius quod desit, quæ ipsis fit: & ablatio eius quod superuacaneum in ipsis reperiatur. Quæ haud extrinsecus innascuntur, & ab eis quæ deteriora sint, quod præstantius est, assequuntur. Sed perspicuum est quemadmodum proxime à seipsis viuaceis rationes promunt. Quemadmodum & ea eorum indicat actio, quæ iudicandi vim habet: cum iudicium illud nunquam affectio sit: sed actio pura, & quæ intus non autem extra commouetur. Dictum itaque à nobis, atque declaratum est, quæ ea sint, quæ ex abstractione dicuntur. Quod inquam mathematica ipsa sunt. Haud tamen, quæ causæ, neque quæ tanquam substantiæ: sed accidentia, quæ porriguntur, atque extenduntur. Huiusq; vocabuli causa est, quoniam haud tanquam cum substantia, sed sine ea considerantur, ab iis, qui ex vulgi consuetudine mathematici vocari consueuere. Hic autem sensilibus, atque his, quæ cogitatione concipiuntur, quæ accidentia sunt, sensus, atque imaginatio illæ cognitiones existunt, quæ ordine iunctæ sunt. Hæ nanq; ex illis sunt, quæ accidentium, non autem substantiarum iudicandarum potestatem habent. Ratio etenim & intellectus ea sunt, quæ substantiam comprehẽdere valeant. Haud enim compos substantiæ percipiendæ, inquit Plato, sensus est. Prætereaq; perspicuum est, quod circa qualitates, & quantitates & passiones, sensus omnes versantur. Quare & imagines illæ, quæ à sensilibus in imaginatione innascuntur, substantiæ non sunt. Quæ autem huiusmodi, non solum, vt dictum fuit, iis cognitionibus perspiciuntur, quæ eundem cum iis ordinem seruant: sed & à nostro quoque intellectu. Qui aliquando quidem cum sensu, atque imaginatione connexus est: & circa hæc tantum agit, absque vlla tunc substantiarum ipsarum cognitione. Quem sanè mathematicum intellectum aliquis dicere posset: ea nempe ratione, qua à vulgo illi mathematici dicuntur. Aliquando autem haud in ipsa intuetur: sed in ipsorum causas, quæ substantiæ sunt, cum formales, tum compositæ: & ex his tanquam ex causis accidentia excipit: quæ de causis effecta sunt. Præstantiorq; in intellectus est, cum substantiarum comprehendendarum vim habeat. De quo etiam iamdudum Aristoteles locutus est: cum intellectiones nobis tradiderit: intellectus illius, qui progressus quidem est: verum perfectionem adeptus fuit. Quas quidem intellectiones duplices fecit. Nam alias iuxta infractam quandam rectam posuit: quas etiam formarum cognoscẽdarum vim habere voluit. Alias autem iuxta incisam lineam, quas composita percipere ceedidit. Verum haud de hoc intellectu nunc sermonem habet. Nam de eo loquitur qui vnà cum sensu, atq; imaginatione connexus est. Ideoq; haud sine imaginatione vel is intelligit, cum ita intelligat. quemadmodum & ille, qui in actione versatur. Quando enim ex substantiis, & accidentia, tanquam ex causis excipit: tunc iuxta perfectiorem intellectionem profecto contemplatur. Neq; amplius, quæ in abstractione collocata sunt. Quoniam

Ex abstractione quæ?

Cũ cur ex abstractione dicantur.

cum,

cum, quæ in abstractione sunt collocata intelligat, non quatenus ea sunt: sed à substantia seiungens intelligit. Quemadmodum cum simum cernens, haud iuxta vtrunq; percipit: iuxta cauitatem inquam, & carnem eam, quæ subiecta est: sed ex cauitate sola perspexit. Qui itaq; simum, quatenus simum intelligit: non separatam intelligit cauitatem. Qui vero secundum ipsam cauitatem id agit: tanquam separatam eam, quæ separata non sit, intelligit. At cum dixerit Aristoteles simum, quatenus simum, non separate: cum inferre debuerit, ac quatenus cauum: quoniã simitas cauitas in naso est: loco caui deflexũ, curuum'ue, quod huic contrarium est, attulit. Quoniam qui curuum perspicit, in ipsa simi inspectione, patet, quod haud per se intelligit. Neq; enim potè est, in eodem, & cauum ipsum, & deflexum, seu curuum existere. Ex positione autem pronũciauit illud, si quid intelligit actu. Quoniam potest quispiam & quod curuum sit, cum alia carne nouisse. vt in iis, quæ nasum habent aduncum. & ipsum quoq; per se. si quis igitur intelligit, quod curuum sit, per seipsum: neq; potestate, sed actu: quod separatum non est: neq; aptum est, vt separate subsistat: tanquam separatum cognosceret. Illud autem in qua ipsum cauum: ad id, quod simum sit, reuertens philosophus, dixit: neq; in eo transitu permanet, qui ad id, quod curuum esset, factus est. Eodem itaq; modo & ipsa mathematica. Dictum autem fuit cuiusmodi vocet mathematica. Nam quæ nequaquam possunt absq; ipsis substantiis subsistere: que quidem substantiæ præbent sedem, atq; retinent, & excipiunt ipsa: tanquam separata mathematicus considerat. Duplex autem hoc in loco reperitur scriptio. tum ita, non separata, tanquam separata: tum non separate, tãquam separate. Indicat autem ex hac scriptione, ipsum intelligens, quod secundum naturam sese habeat, substãtias præcipue assequi: neq; separate sola accidentia in huiusmodi contemplatione separare tractare. Ita, vt intelligens ipsum in secunda hac cõtemplatione à seipso recedat: ab actionibusq; illis, quæ ei secundum naturam in primis conueniant. Vel antea vero iam ab ipso Aristotele dictũ fuit. quod vt res à materia separabiles sunt: ita & ea quæ ad ipsum intelligens attinent. Quando ergo, quæ separabilia sunt à substantiis, hoc est, ipsa accidentia. tanquam separabilia intellectus intelligat: iuxta inseparabiles suipsius actiones, atq; cum extremis connexas, agit: quæ quidem procul absunt ab iis, quæ substantiæ cognoscendæ vim habent.

OMNINO autem intellectus est, qui secundum actum res intelligit.

Vult & nunc, quod persæpe antea dixit, & rursum dicturus est, in memoriam nobis reuocare. Quod omnis siquam intellectus cum agat, idem cum iis, quæ intelligũtur est: & id est, quod vere quæ intelliguntur, existunt. Opus autem est, quo manifestam dictionem hanc reddamus, ordinem parumper transponendo mutare: atq; ita legere. Omnino autem intellectus est res, qui secundum actum intelligit.

NVNQVID autem contingit separatorum aliquid intelligere: cum sit ipse nõ separatus a magnitudine, an non, inuestigandum postea.

Cum extremas ipsius intellectus noster philosophus actiones, ex complexu illo cum sensu, atq; imaginatione inspexerit: quæ accidentium solum, atq; eorum per se existentiũ cõprehendendorum vim habent: quasi cauens, ac suspicans, ne à corporibus inseparabilem & ipsam intelligẽtis substantiã, ex huiusmodi actionibus arbitremur, nos gradũ sistere cogit atq; hortatur ad considerandũ, nunquid impossibile sit, cũ intellectus ipse inseparabilis existat, eã vim obtinere, vt separabiles formas percipiat. Antea nãq; dictũ fuit, quemadmodũ & is, qui extra progreditur: & ex habitu illo emisso perfectionẽ à substãtiali intellectu adeptus est: tũ seipsum, tũ separabiles formas cognoscere valet. Neq;.n. nisi separabilis esset cũ iis, quæ separabilia sunt, q̃drarer: neq; ĩ ipsa sepabilia agẽdo cõuerteret. Vt.n. qui valetudinem intelligit: propè valetudinis formã permanet: ita & qui quod separabile percipiet, propè id, quod separabile fulcietur. Nequaquam etenim potè est, vt quod inseparabile, id separabile fiat. philosophus autem noster inuestigationẽ hanc distulit, vel eã forsan ob cãm, quia vel postea id demõstraturus est. Tametsi haud pspicue, atq; aperte id cõstet. Forsan aũt ita inqsinonẽ istã iis q legũt, proponit: vt ipsi debeãt ex eis, q̃ ab ipso psæpe dicta sunt, explanare, qđ propositũ est. Nãq; illud iã dcm̃ fuit: qđ verũ ĩtellectus aliquod

corpus contineat, atque coagmentet, vel fingere difficile est. Et quod sensus instrumento vtitur corpore semper: intellectus autem nequaquam. Et quod seipsum intelligere potest. Conuersio vero illa in seipsum corpori omni toti, per seipsum totum impossibilis existit. Caeterum Alexander vel eum intellectum, qui inseparabilis sit: eam habere vim, inquit, vt quae separabilia existunt, cognoscere valeat. Nam ab iis, quae inseparabilia sunt, ad separabilia ab eo relatio fit. At relatio ista, nequaquam cadem cum intellectione est. Relatio enim tanquam pcussio, atque excitatio quaedam est. Intellectio vero finis existit. Exordium quidem igitur hinc, atque ex iis, quae inseparabilia sunt, anima capit: ppter impetum illum, qui omnino ad ea, quae extra sunt, tendit. Nam haud amplius potest erga seipsam, aut erga ea, quae praestātiora sunt, agere, ppter multum impetum, ad ea quae extra. At vbi ad ea, tanquam ad imagines sese adiecerit, in prima illa, quae quasi exemplaria sunt, seipsam reuocat. Neque enim, quemadmodum qd' inseparabile est, separabiles actiones habere non potest: ita & quod separabile, nihil inseparabiliter promit. Nam quādo cum secundis, atque inseparabilibus istis vitis implicitum est: tunc inseparabiles actiones educit. Quemadmodum vniuersalis ppositio, quae vna cum particulari colligatur: particularem ppositionem perfici. Particulari vero neque vnquam secundum seipsum, neque vna cum vniuersali, vniuersale quidpiam concluderetur.

TRIGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

NVNC autem, quae de anima dicta sunt, summatim colligētes, dicamus rursum.

EXPOSITIO.

Illud summatim colligentes, haud ad illud dicamus, adiungendum est. Ita, vt dicat, qd' summatim, atque breuiter dicendum sit. Neque enim infert, quae de anima dicta sunt, neque summatim colligit. Exempli gratia, quae de naturali vita dicta sunt: aut de sensu, aut de imaginatione. Neque de intellectu illo, qui in actione versatur. Sed quae dicta fuerunt, omnia, inquit, summatim colligentes: hoc est, absoluentes atque perficientes. Atque hic interpungentes illud inferre debemus. Dicamus rursum, quae etiam dicit.

QVOD ANIMA, ea quae sunt, quodam pacto est omnia. Aut enim sensibilia sunt, quae sunt, aut intelligibilia. Est autem scientia quidem, quae sciri possunt quodam pacto. Sensus autem ipsa sensilia.

TRIGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

QVO AVTEM PACTO hoc, oporteat inuestigare. Sectatur igitur scientia, & sensus in ipsas res. Qui quidem potestate in ea, quae potestate. Qui uero actu, in ea, quae actu. Ipsius autem animae, quod sentiendi, quodque sciendi uim habet, potestate haec est. Alterum quidem quod sciri ualet. Alterum uero quod sensile.

EXPOSITIO.

Illa nobis ex his in memoriam Aristoteles reuocat, quae iam dicta fuere: propter quod & dicamus rursum, dixit. Quoniam cognitio secundum potestatem, ea, quae cognosci debent, quodam modo existit. Id nanque indicat apud hunc, illud, quodam pacto. Quando quidem, vt dicturus est, non sensilia ipsa sensus est: sed ipse sensilium formae. In sensu quidem igitur, qui sensilium formas agit, inhaerent: non autem extra positae sunt. Nam intus ex substantia educuntur, in actione ipsa, quando iam agit. Ipsa nanque actio, quae cognoscendi vim habet, intus tota excitatur. Quare & formae illae, ex quibus determinatur, inde veniunt. Verum deceptionem quampiam illud inducere potest: quia cum respectu erga ea, quae extrinsecus collocata, tum actio ipsa, tum ea quae cognoscuntur, sese adiiciunt. At quemadmodum actio haud extrinsecus existit: ita

neque

neq; formæ illæ, iuxta quas cognoscit. In ipsa uero sciētia, ea quæ sciri possunt, reperiũtur. Quæ intelligibilia etiam appellat. Quoniam cognitionem eam, quæ sciētiam pariat: quēadmodum & actionem oēm, quæ rõnis particeps existat, intellectionem Aristoteles uocat. Et q̃m supremus ille animæ substantialis intellectus, quodam pacto, scientia erat, ꝓpter inclinationem illam in ipsam rõnem. Illud aũt non ignorare par, atq; cõueniens est, q; in ipso quidem sensu manifeste formas illas philosophus distinxit, quæ in eo innascunt, ab illis sensilibus, quæ extra posita sunt. Neq; enim ipsa, inquit, sensus existunt: sed hoꝝ formæ. Haud tñ in scientia id quoq; agit. Sed quæ sciunt, ipsam esse vult. Id aũt fit: quoniam scientia, & eoꝝ quæ remissa sint, iudicandoꝝ vim habet. Quēadmodum cum naturalia cõtempletur, aut mathematica. Et ea quoq; cognoscere valet, quæ eũdem cum ipsa ordinem seruãt. At & ad ea etiam quæ præstãtiora sint, tendit. Pateq;, quēadmodum neq; præstantiora, neq; remissa illa, est. Sed ea, quæ, ordine seruato, ab ea cognosci valeant. Quæ remissæ quidem talia sunt, qualia prima ipsa. Præstantiori aũt modo, qualia, quæ post ea. Iuxta ea nãq;, quæ in ipsa repiuntur, & ad prima illa tendit: & secũdoꝝ quoq; contemplãdoꝝ vim habet. Quare scientia ea existit, quæ sciri valẽt. Sed alia quidem ita, vt cum iis exactissime eadem sit. Alia vero scđo loco. Aliaq; præstantiori modo. Ideoq; cũ dixerit philosophus, sciẽtiam quodam pacto ea esse, quæ sciri debeãt: sensumq; ipsa sensilia: modũ inuestigandum censuit. Quo sensum quidem haud ipsa sensilia, sed eoꝝ formas, esse, cognoscamus: scientiam aũt ea ipsa, quæ sciri debeãt. Itaq; eadem sit, vt aut exacte, ut iam dictũ fuit, aut parce, & remisse. At cum distinxerit iuxta id qđ potestate, & qđ actu, scientiam, atq; sensum: & quæ ab his cognosci queunt. Ita, ut quæ cognosci ualent, aliq̃n quidem potestate, aliq̃n aũt actu sint. Ac cum determinarit noster Aristoteles, q̃n potestate scientia, & sensus existant. Quoniam nõ sciens, q; ipsius animæ uim cognoscendi habens existit, neq; sentiens: sed sciendi, atq; sentiendi tunc uim habere dicimus: nunc quo pacto sensus ipsa sensilia sit: scientiaq; ea, quæ sciri debeant, declarat, ita scribens.

NECESSE AVTEM, aut ipsa, aut formas esse. Ipsa quidem enim sane nequaquam. Neq; enim lapis in anima: sed forma.

Sensus quidem ex omnium cõfessione, non ipsa, sed eoꝝ formæ est. Nam omne sensile partibile existit. Impartibilisq; substãtia nulla rõne sensilis. Ideoq; diuersum in his, ipsumq; & esse ei. Vt & hæc manifeste à philosopho determinata fuere. In iis aũt, quæ sciri ualent, aut intelligibilia sunt: siqdem substãtia composita ea fuerit, quæ sciri debeat: ipsa in scientia non existet: sed eius forma. Cognitio nãq; omnis ex formis determinata fuit: non aũt ex iis, quæ forma affecta sint. Sin aũt ipsæ formæ sint, quæ sciri debeãt: siue naturales sint, siue substantiæ, quæ sine materia existant: quēadmodum anima ipsa, iuxta ea, quæ ipsius animæ præstantiora sunt: haud diuersum ipsum, & esse ei, & sciẽtia, quæ iuxta esse, ipsaꝝ reꝝ fit. Quēadmodum tum sensus, tũ omnis hmõi cognitio est. Q̃nquidem rebus his idem & esse eaꝝ erit. Non solũq; scientia cum formis, sed & cũ rebus ipsis eadem existit. Ideoq; & in sensu manifeste distinctũ fuit. Quoniam iuxta formas, quæ extra sunt, sensus cognoscit: non aũt & quæ in ipso repiuntur. At haud ita in scientia res sese habet. Aliq̃n quidem enim reꝝ formas obtinebit: qđ in cognitione eoꝝ quæ forma affecta sunt, fit. Aliq̃n aũt res ipsas ꝓsequet: qđ in contemplatione eoꝝ, quæ impartibilia sunt, fit. In quibus idem est ipsumq;, & esse ei. Scientia nãq; licet eoꝝ, quæ extra collocata sunt, fit, iuxta formas, quæ in ipsa existũt: at & ea quoq; inspicit, quæ in ipsa repiunt. Veꝝ cum id hactenus nouerimus ad ea, quæ sequunt, accedamus. Quoniam sciẽtia, cum duplex sit: Altera qdem eius intellectus, qui progressus est, quiq; ꝑfectionem adeptus est: Altera vero substãtialis ipsius, atq; ꝑficiẽtis. Hæc qdem ita cum formis colligat, ut in unam formam cum iis redigat. Illa uero non sine aliqua diuersitate id nãciscitur. Et utraq; potestate aliq̃n fit. Veꝝ ita, ut quæ ꝑficiendi uim habet, ita fiat, ut haud unquam conuenatur, qđ progreditur, sed quasi ligatum, atq; firmum ex Platonis sententia sit: Altera uero hmõi est, ut conuertat qđ progreditur: & ut ipsa omnino præstantiori quopiam, quo perficiatur, indigeat.

Scientia duplex.
Prima.
Secunda.

QVARE ANIMA quemadmodum manus est. Nanq; manus instrumẽtum est, instrumentorum. Et intellectus ẽt forma formarũ. Et sensus, forma sensilium.

Animæ rõnis compotis dignoscendi facultatem obtinẽtem vim, mediam ex his demon
strare vult, inter primas illas formas, quæ cognoscuntur, atq; extremas quæ qdem cogno
scunt: haud tñ eæ sunt formæ neq; scd'm substãtiam, sed iuxta quædam accidentia cogno
scunt. Ad medietatẽq; illam declarãdam manu, tanq̃ similitudine quadam vtit: q̃a instrõꝝ
instrumẽtum sit. Neq; tñ quatenus instr̃m manũ animæ similem facit. Neq; enim vel intel
lectus, vel sensus, tanq̃ instrumenta, cognoscendi vim habent. Sed quatenus medium, est
instr̃m. Ita, vt rõ sit: qd' in instrumentis manus est: quæ media est inter ea, quæ ipsa vtunt,
atq; inter ea, qbus ipsa vtit: id in iis, quæ cognoscendi vim habent, anima existit: quæ tanq̃
media cognoscit, prima, atq; extrema illa, quæ sese cognoscẽda præbent. Artificis qdem igi
tur manus, quæ ab anima mouet, quæq; illius instrumentum existit: & ipsa illius instru-
mẽtum est: & alio inde vtit instrumento, secun, exẽpli gratia, ad secandum. Hancq; ob cau
sam recte dictum fuit, instrumentum instrumentoꝝ, quæ ipsa vtuntur: eorũq; quæ quasi
ipsi deseruiunt. Anima vero haud tanq̃ instrumentum, vt dictum fuit, sed tanq̃ ea, quæ co
gnoscẽdi vim habeat: media est inter præstãtissima illa, quæ cognosci debeant: qualia intel-
ligibilia sunt: ad quæ sua quoq; cõtemplatione tendit: & inter extrema ista, cuiusmodi ipsa
sunt sensilia. Quæ etiam iuxta extremam suiipsius cognitionem pcipit: id aũt est, iuxta sen
sum. Horũq; ratione, quæ ex vtraq; parte sese animæ cognoscendi offerũt, medietas cogni
tionis animæ sumpta fuit. Formas nãq; illas, quæ in ipsa conspiciunt, haud adhuc medias
esse ponit. Nisi ꝓfecto & hic media dicatur, quatenus qd' cognoscendi vim habet, id qd' co-
gnosci debet, subit. Quẽadmodum finem ingreditur, qd' ad finem tendit. Haecq; rõne de ani
ma interpretari possumus. Haud q̃a solum, qd' eius cognoscẽdi vim obtinens existit, inter
extrema illa quæ cognosci debent, medium sit: sed & qd' eius cognoscẽdum se offert, hmõi
sit. Ideoq; haud simpliciter eius cognitio: sed ipsa anima media dicta fuit inter formas, & for
ma formaꝝ, & forma sensilium. Quæ qdem omnia eam habebãt vim, vt qd' cognosci pos
set, indicarent. Nãq; forma, & formæ, & sensilia eam habẽt vim, vt quæ cognosci valẽt, signi
ficent. Quẽadmodum intellectus, & sensus, eoꝝ quæ cognoscendi vim habent, ostenden-
Dubitatio. doꝝ vim retinent. Cæteꝝ si & ex ipsius quoq; Aristotelis sententia, anima rõne quadam ea
omnia existit, quæ sunt: quonam pacto differet à positione Empedoclis: quæ ex elementis
ipsam, & ex iis, quæ sunt, constituit: quo simili simile cognoscat. Quam tñ in primo libro
Responsum. admodum philosophus noster reprehẽdebat. Nunqd aũt, vt in illis quoq; dicebamus, sic
censebat noster Aristoteles rationi illi, atq; eam ægre ferebat, quæ videbat ponere ipsa pri-
ma, aut extrema in anima: Nequaquam autem rationem illam criminatus est, quæ huius-
modi animæ medietatem determinauit: vt cum omnibus qdem affinitatem obtineat: haud
tñ, quemadmodum illa existat. Sed ex propria quadam permanentia, proprietatibus illis ra
tionem participantibus, vna simul, atq; multiplex esse debet: cum iuxta seipsam totam si-
mul, atq; ex ꝓpria conuenientia, cum vnoquoq; cognoscẽdo cõnueniat. Instat autem Plu
Dubitatio Plutarchi. tarchus, qua ratione, cum superius animam formaꝝ recipiendarum vim habere Aristote-
les dixerit: neq; omnem huiusmodi esse enũciarit: sed eam tñ, quæ intelligẽdi vim habeat:
nunc & sensum quoq;, inquit, sensilium formas esse, aut potestate, aut actu. Atq; respõden
Rñsum Plutarchi. do inquit, qd' intelligendi vim habere in illis inquit, oẽm simul animam, quæ rationis par-
ticeps sit: intelligentẽq;, atq; sentiendi vim obtinẽtem, eo nomine appellauit. Quo cõueniat
cum iis, quæ hic dicunt. Qd' scilicet non solum scd'm intellectum: sed & secũdum sensum
Rñsum Simplicii. formas recipit. Nos aũt & ibi quoq; innuebamus, qd' ipso formaꝝ vocabulo magis ꝓprie
in substãtiis philosophus vtebat. Accidentium nãq; formæ, aut formæ vocãdæ non sunt:
vt in sexto eius tractationis ait, quæ post naturalia sequit: aut alio modo, & demisso, sunt
formæ. Forsanq; haud simpliciter formæ: sed totũ id, hoc est, accidẽtes formæ appellandæ
sunt. Quẽadmodum nunc quoq; sensilium formas dixit, eas, quæ in ipso sensu reperiunt:
hoc est, ipsa accidentia. Hmõi nãq; ipsa sensilia, quatenus sensilia sunt. Quæ vero sciri que
unt, simpliciter formas nominat, tanquam substantias.

Trigesima

TRIGESIMANONA PARTICVLA.

QVONIAM autem neq; res ulla est, præter magnitudines, ut uidentur sensilia, separata, in formis sensibilibus ipsa intelligibilia sunt.

EXPOSITIO.

Quod nos iuxta vnumquodq; indicabamus, quando ipse philosophus dicebat, intellectum in iis, quæ imaginatione cōcipiuntur, formas contemplari: qd' scilicet, haud omnem intellectum simpliciter volebat: sed aut eum, qui in actione versaretur: aut eum, qui cum sensu, atq; imaginatione connexus esset: quo quæcunq; sensilia sunt, quæq; imaginatione concipiuntur, perciperet: ita nunc Aristoteles communi ratione hæc determinat. Hæcq; meta est, eo℞ quæ proposita sunt. Docere scilicet, in quibusnam intellectus imaginatione vtitur, adiutrice. Nam sine hac non cognoscit in cognitione ipso℞ sensilium, aut eo℞, quæ imaginatione concipiuntur. Siue tanquam ea, quæ in actione posita, siue tāquam ea, quæ cognosci debeant, solum existant. Nam cum particularia sint, ex necessitate adiutricibus illis vtuntur cognitionibus, quæ in eodem cum ipsis collocantur ordine. Neq; enim quemadmodum nonnulli ex peripateticis fecerunt, omnem intellectum, non sine viso agere, Aristotelem dicere opinari debemus. Quid enim sanè etiam, inquit, in sensilibus videri, nihil esse separatum à magnitudine, hoc est, à dimensione. Huiusmodi nanq; esse dicit, ipsa sensilia: quæ haud seiuncta ab interuallo. Hæc sanè igitur, quæ in accidentium naturam incidunt: quæq; vnà cum interuallo inseparabiliter subsistunt: cum quantum sit & ipsum accidens, in formis sensilibus ipsa intelligibilia sunt. Formasq; sensiles totum id Aristoteles vocat: formas inquam sensilium, quæ in ipso sensu, atq; imaginatione sunt. Intelligibiles autem sunt, ipsius intellectus intellectiones: Nihilq; aliud dicit, nisi quod & antea quoq; dixit. Quod inquam intellectus formas in ipsis sensilibus, atq; in iis, quæ imaginatione concipiuntur, intelligit. Non autem simpliciter omnia. Neq; enim, & ea, quæ sine materia sunt. Sed quemadmodum nunc manifeste addit.

QVAEQVE in abstractione dicuntur, & quæcunq; ex sensilibus, habitus, & affectiones. Et ob id, neq; non sentiens quidpiam, quicquam disceret, aut intelligeret. Cumq; contempletur, necesse simul cum uisu contemplari. uisa nanq;, tanquam sensa sunt, præterquam sine materia.

Ex his, quæ quidem in abstractione posita eam habent vim, vt mathematica indicent. Habitus vero iuxta primam, ac quartam qualitatis speciem considerant. Valetudineq;, figuras, & formas præ se ferunt. Affectiones aūt passibiles qualitates ante oculos ponere cōsueuēre. Intellectus nanq;, qui hæc intelligit, vt iam dictum fuit, sensu, atq; imaginatione vtitur adiutoribus. Hæc quidem igitur sine sensu, haud potis est anima nostra: quæ semel tota extra defluxit: neq; amplius valet, tanquam ex causa, ea excipere: sed necesse per sensum ipsa percipere. Quemadmodum cum desit sensus aliquis: neq; enim omnino sine sensu quempiam Aristoteles nobis subiicit: nam neq; cognoscere is potis est. At qd' sine sensu aliqua ex parte existit: neq; aliquid eo℞ cognoscere ualet, quo℞ sensus est. Et in cognitione eo℞ secundum actum, licet haud ipsa sensilia: attamen imagines illas, quæ ab iis imaginationi conceduntur, possidet. Idq; indicat illud, uisa, ex necessitate ipsum contemplari. In ipsis autem philosophi uerbis, quæ obscurius quodam modo ita sese habēt, cum dicebat, Quoniam autem sic res nulla est præter magnitudines, ut uidentur, sensilia, separata. Trāsponere debemus postremam hanc particulam, separata. Quo manifestius, qd' dicitur, existat. Quoniam autem sic, res nulla est præter magnitudines separata. Hisq; uerba illa addere debemus: ut uidentur ipsa sensilia. Illudq; sciendum est, qd' sensilia haud sumpta fuerunt, tāquam exempla eius, qd' à magnitudinibus separatum sit: sed potius contrarii, hoc est, eius, quod inseparabilis. Oportetq;, post dictionem illam, separata, parumper, ubi quēadmodum nos fecimus, de loco mota fuerit, interspiranteis inferre illud, ut uidentur ipsa sensilia. Ita, ut haud ad illud, separata, sed ad id, qd' antea dictum fuit, nihil esse præter ma-

gnitudines, referaẽ. Ipsa namq; sensilia, omnino, vt dictum fuit, in interuallo, collocata sunt. Illa vero particula, videntur, adiecta fuit, vt & Alexander nouit: quemadmodum ipse quidem exponit, propter mobiles cæli formas, quæ separabiles sunt. At, vt ego opinor, nõ solum propter illas: sed & propter naturaleis formas eorũ, quæ ortui obnoxia sunt. Nanq; illas separabiles esse inquit, in secundo naturalis auditionis: quatenus non egent, quo sint, interuallo, aut omnino accidentibus. Econtrarioq; suo ipsarũ esse, & iis, quæ circa eas versantur, & quæ circa compositas substantias, quamcunq; permanentiam largiuntur. Appellamus autem sensilia proprie quidem, & tanquã sensilia, quæ sub sensum cadunt. Quæ vere ipsa accidentia existebant. Persæpe vero & substantias, quæ à forma stant, ac formaleis dicuntur, sensiles ex accidentibus nominamus. Quemadmodum & Galenum significare volentes ex medico indicamus. Et ex eo, quod simus, aut caluus Socrates manifestaẽ. Propter hæc itaq; illa particula, videtur, hic locum consecuta est. Nanq; si sensilia, tanquam sensilia accipiantur, nihil re uera præter magnitudines, aut interualla sensile exister. Si autem vel cum naturalibus substantiis sensilis vocabulum commune reddatur, non vere illud sese habebit. Sed videtur solum nullum sensile esse separatum à magnitudine. Quia ergo in positione illa, quæ nullum sensile separatum à magnitudine in sensilibus formis reperiri inquit: hoc est, in iis, quæ in sensu sensilium rerũ acceptæ fuere: intellectus cognoscens intellectiones, quæ de his habentur, fulcit: vel ex imaginibus illis, quæ ex his formis in imaginatione innascuntur: & qđ ex particula illa, videtur, antea philosophus demonstrauit: manifestius nunc declarat, determinans quænam secundũ rei veritatem sensilia sunt: quæ præter magnitudines non reperiuntur. Quarũ etiam intelligibilia in sensilibus illis formis, & in iis, quæ imaginatione concipiuntur, apparent. Quæ namq; in abstractione dicuntur, & quæcunq; sensilium affectiones, atq; habitus, & horũ cognitio, in intellectu, à principio sine sensu, nunquam existerent. Neq; omnino eorũ intellectio in intellectu reperiretur: nisi huiusmodi vteretur formis. Nam omnino à principio formis illis, quæ in sensu reperiunẽ, indiget. Ab his enim, vel imagines illæ ortum habent, quæ in imaginatione sibi sedem collocarunt. In intellectionibus autem illis, quæ postea de his sequuntur: vel iis, quæ imaginatione concipiuntur, ei satis, superq; est. Hac enim ratione visum à sensili diuersum existit: quod sensile in partibilem naturalem substantiam spectat: quam nunc materiam Aristoteles vocat. Licet haud eam intelligat, quæ postrema iis, quæ ortui obnoxia sunt, subiecta est. Quandoquidem & cælestia cum sensilia sint, in materia esse possent: vt nunc diciẽ. Visum vero quod accidens est, omnino quidem ex se substantiæ alicui nititur. Verũ haud naturali: sed viuaci. Hancq; ob causam neq; in materia esse dicitur. Tametsi enim inseparabilis à corporibus imaginatio sit: quatenus vita, & substãtia corporibus præstantior, ab iis inseparabilis est. Quemadmodum & forma, quæ in materia collocatur, à materia. Ideoq; haud ab iis inseparabilis est, quia innitatur: sed potius quia innixu careat, & complectaẽ. Hisq; hæc philosophus addit.

Sensilia proprie

-EST AVTEM imaginatio diuersum à dictione, & negatione. Complexus nanq; est intellectionum, quod uerum, aut falsum.

Cum imaginationem formam absq; materia philosophus esse dixerit: & nostrã quoq; animam rationis compotem, materia carere addiderit: confestim discrimen imaginationis cum ratione intulit. Quo & qđ eius à corporibus inseparabile ostendatur. Ratio quidem enim in complexu posita est, aut affirmandi vim obtinente: cuius loco, hunc, dictio sumpta fuit: aut negare valente. Ideoq; & ad falsum, verum'ue spectat. Imaginatio autem in simplicibus illis in angustum redactis permanet. Quippe quæ corporum formas referat: neque simplicia illa complecti queat. Ita, vt & tanquam vnum quoddam, quod ex pluribus confectum fuit, cognoscat. Nam partibiliter tantum eorũ vnumquodq; nouit. Ideoq; veritatis, atq; falsitatis, quæ non sine complexu existunt, expers est. Licet vel ipsa, vel sensus, aliquando quidem veri aliquando autem falsi sint. Quod ex conuenienti, vel inconuenienti eorũ, quæ simplicia sunt, cum ipsis rebus coagmentatione, atq; discrepantia fit. Quo itaq; ratio ab imaginatione distinguatur, particula hæc admota fuit. At cum dicere noster Aristoteles

debuerit,

debuerit, complexus enim intellectionũ est, affirmatio, atq; negatio: ipsum verum, aut falsum ptulit: & qd sequtur pro eo, qd pcedit, posuit. Ná cóplexu vero, aut falsum cósequés est.

PRIMAE uero intellectióes, qua ratione differrét ab eo, q haud uisa sint. Nunquid neq; alia, uisa: sed non sine uisis.

Vel ex his non omnem intellectionem, imaginationem simul agéte habere Aristoteles docet. Praetereaq; illud nos admonet, quod ne intellectio quidem illa, quae ipsa imaginationem utitur, eadem cum imaginatione existit. Sed tanquam praestantior ea vtitur, quae remissa est. Interrogat enim propter quam, causam, nóne & primae intellectiones, visa sunt? Primasq; intellectiones appellat eas, quae substantiarum cognoscendarum vim obtinent, formasq; illas in primis cognoscere valent, quae sine materia sunt. Respondetq; quemadmodum neq; quae ante dicta fuere: quae ipse alia dixit: eaq; sunt, quae in sensibilibus formis, atq; iis, quae imaginatione concipiuntur, extenduntur: visa sunt: sed & illa visis, tanquam iis, quae subest nata sint, vtuntur. Neq; ita interpretari debemus, vt primae illae intellectiones sint, quemadmodum haec, vt Alexander vult. Sed quod haec quidem, licet haud ipsa visa sint: attamen iis vtuntur: quia haud omnino intellectiones fiunt, quae sensilia sunt, aut imaginatione finguntur, sine actione ipsius intellectus circa haec extrema. Nam vna cum cognitióibus, quae eundem cum ipsis ordinem seruant, quae partibilia, atque sensilia sunt, cognoscunt. Primae quidem illae intellectiones ne omnino quidem vtuntur: neq; ad prima illa, quae extrinsecus collocata sunt, vergunt. In separataq; illa vita elucescunt. At illud, quicunq; ingenio vales, considera, qua ratione per intellectum illum qui in actione, & per eum, qui in contemplatione versatur, illum ex abstractione, & eum, qui sensilium, tanquã sensilium demonstrauit Aristoteles: & eum, qui substantias naturaleis, & harum formas, & eas, quae in anima reperiuntur, contemplatur. Qualis qui scientiae gignédae vim habet, erat. Ad eum q; ascendit, qui supremus, atq; substantialis ipsius animae existit. In hoc etenim primae illae intellectiones inueniebantur. Rursumq; quod eius separabile sit, suo testimonio comprobauit: quia nulla ratione vergat, aut in sensum, aut in imaginationem. At hoc in loco ei sermoni finem philosophus noster imponens, qui de omni eo, quod vim cognoscendi habés in anima existit. Habitus fuit ad eam eius vim accedit: quae corporum mouendorum facultatem obtinet. Quemadmodum ipse determinat in iis, quae sequuntur. Nam cum iam perfecerit sermonem illum, qui ad eam animae partem spectat, quae iudicandi potestatem obtinet: & partem illam quae mouere valet, tractandum sumet. Diuinũ Arist. pgressum agnosce.

QVADRAGESIMA PARTICVLA.

QVONIAM autem anima iuxta duas determinata fuit potestates, quae animalium. Eoq; quod iudicandi uim habet, quod cogitationis opus est, & sensus. & adhuc quia moueat motu secundum locum. De sensu quidem, & intellectu. determinata sint, tot. De ipso uero mouente, quidnam est animae, considerandum.

EXPOSITIO.

Alia qdé manifesta sunt. Insistere aũt & nũc oportet. qm quã cogitationé dixit, & intellectũ quoq; nũc appellat. Ita, vt intellectus nomé, queadmodũ & antea demóstrauimus, ad eã oém vitã ptineat, q rónis particeps sit. Ideoq; forsan & ad imaginationé accedit. At non ad eã, q in iis aíalibus reperit, q sine róne sunt: sed ad eã, q in hoibus extat. Totũq; id, hoc est imaginationé rónis cópotí dicere démus. Quã ét, Theophrastus in suis naturalibus libris dubitat, verũ rónis cópoté, an experté facere debeamus. Inuestigat aũt Aristo. deinceps, vbinã locorum ea aíae vis sit, quae corpora in loco mouere valeat. Vtrũ in tota anima collocata sit: aut aliqua eius particula determinate. Quod si particulam in anima nominat, cũ tñ antea id renuerit, quia ea partibilis non sit: sed vires, seu potestates habeat: quas alii particulas dicunt, haud admiratione dignum. Illud nanq; Aristoteles non ignorauit, quod in rebus iis, q sine materia sunt haud sine substantia vis est. Ideoq;, queádmodũ multas aía Intellect⁹ nomine, quę significentur. Cur particulae vocabulo vel in anima Aristo. vtat.

vires, ac potestates habet; ita & multas quoq; substantias retinet. Quæ tñ illam substantiarum multitudine nequaquã habet diuulsam, ac separatã. Nam ea huic aduersabitur. Sed iuxta cõiunctionem maior in substãtiis existit cõiunctio, q̃ in viribus, ac facultatibus. Qñquidem & substantia facultate præstãtior existit. Ideoq; manifestius animæ philosophus multitudinẽ facultatum concedit. Demõstratur aũt, quod & multiplex quo ad substantias pertinet, est, iuxta coniunctionem illam, vt dictum fuit: ex eo, quod & particulas dixit.

VERVM una aliqua particula eius separabilis existẽs aut magnitudine, aut rõne, aut tota anima. & si sit particula aliqua, uerum propria quæpia præter eas quæ dici consueuere, & eas, quæ dictæ sunt. aut illarum una quæpiam.

Cum dixerit particulã, addidit, q̇ separabilis sit, aut magnitudine, aut rõne: quippe cũ alii videantur, mutuo distractas ponere aiæ particulas. ipse aũt qđ separatum est, n. uel uo sit, rõne tantũ hmõi esse cõsiderãs, rõnem illã mutuã diuersitatẽ cum ꝓprietate significare accepit: magnitudinẽ vero distractam substantiã. Quãdoqdem & ita apta est diuidi magnitudo, vt & mutuo inter sese distrahant̃ particulæ, q̃ hactenus cõtinuæ fuere. Nanq; n. eo, qđ cõtinuæ sint, alia alibi collocat̃ pars, prima, aut media, aut extrema; q̃ localis partitio est. cũ nulla substãtia corpore carens, in loco sit. Quapropter illius particulæ to æ p totas aditum nactæ sunt. Neq; ꝓpter hãc cãm oĩno, vt & in iis quæ ꝓcesserũt, significauimus; vnã Aristo. ponit, & separatã totã nr̃am aĩam; vt & vegetantẽ, & sentientẽ, & oĩno eã, quæ rõnis expers appellat̃, circũuertentẽ. Neq; .n. penitus separari posset. Sed queãdmodum in vita hac, quæ oĩum rerũ fabricatrix est, & ostreo huic adiungit̃ corpori, sic multo ante, & vitis iis, q̇ corporis formã hñt. qñ haud adhuc viuit separabiliter. Nũc igit̃ tota vna iudicat̃ apud Aristo. esse, sed nõ semper. Inuestigat itaq;, siue vna quæpiã est eius particula, q̃ mouendorũ corporum ꝑtãtem habet, siue ipsa tota, tanq̃ iuxta oẽm suipsius ꝑtãtem, mouendi vim habet. Ac si nõ tota, sed & vna quæpiã eius particula, verũ vna quæpiam ex iis, quæ dicta sunt, vt quæ appetendi vim habet, aut aĩo cõcipiendi, aut sentiendi, aut rõcinandi, aut alia quæpiã, ꝑter eas, q̇ dictæ sunt, q̃ & circũferri cõsueuere. Videt̃ nãq; Plato in tres ꝑtes aĩam diuidẽs, in rõnem, indignationẽ, & appetitionẽ, solũ diuidere, & solũ tradere, ꝑtem eã, quæ rõcinãdi vim obtinet: & q̃ cũ cognitiõe rõne carente appetẽdi vim hẽt. Eodẽq; ꝑterea mõ, & q in duas. in eã q̃ rõnem hẽat, & in eã, q̃ rõne caret, ipm diuidũt. & hæc ea sunt, q̇ dici cõsueuere. In iis aũt quæ ꝓcessere, & eã quoq; dicta fuit. propter quã oẽs duobus iis in primis insigniunt aĩam: & vi iudicãte & vi mouente corpa. Qm̃, vt Platonice loquar, nõ solũ est ex se viuens, sed & aliis oĩbus, q̇ cũq; mouent̃, fons, atq; principiũ est motus. hãc qdem hñs ꝑtãtem, tãq̃ corporũ cã: q nõ solũ tanq̃ ex forma viuãt: sed & eũ efficiente, atq; fine, queãdmodũ ipse in prio huius tractationis determinauit. Illã vero iudicãdi vim secundum seipsam adipiscitur.

QVADRAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

HABET aũt dubitationem, quonã pacto oportet particulas aiæ dicere, & quot. Modo. n. quodã infinitæ apparẽt & nõ solũ quas quidã dicũt, determinãtes, rõcinantẽ, atq; irascentẽ, & appetentẽ. Alii uero eã, quæ rõnem habeat, & eã quæ rõne careat. Iuxta differẽtias. n. per quas has seiungũt, & aliæ apparẽt particulæ maiorẽ distãnã habẽtes his: de qbus & nũc dictũ fuit. Quæq; nutriẽdi uim hẽt: q̇ & plãtis inest, & oĩbus animalibus, & quæ sentiendi, quã neq; tanquã rõne carentem, neq; tanquam rationem habentem aliquis facile poneret. Præterea quæ imaginatione concipere potest: quæ ipso quidem esse, ab omnibus est diuersa.

QVADRAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

CVINAM aũt harũ eadẽ, aut diuersa, hẽt multã dubitationẽ: si aliquis posuerit separas particulas aiæ. Insup ãt q̇ appetẽdi uim hẽt, q̃ & rõne, & ꝑtãte diuersa uideret̃ eẽ ab oĩbus. & absurdũ sane hãc distrahere. In ipsa rõcinãte. n. uolũtas ẽ: & i ea quæ rõne caret, cupiditas, & indignatio. Sin aũt tres aia, in unaquoq; erit appetitio.

Quadragesimatertia

QVADRAGESIMATERTIA PARTICVLA.

AC SANE & de qua nunc ſermo eſt: quæ mouẽs ſecundum locum animal eſt. Ipſum.n. iuxta accretionẽ atq; decretionẽ motũ q̃ oĩbus inſunt: q̃ oĩbus ineſt uideret mouere quæ gignẽdi, atq; nutriẽdi uim hẽt. De reſpiratiõe aũt, & expiratiõe, & ſomno, & uigiliis, poſterius inueſtigãdum. Habẽt.n. & hæc multam dubitationem.

EXPOSITIO.

Qui particulas dicit, multas ꝑfecto dicit ſubſtãtias. Partes.n. ſubſtãtiaꝝ & ipſæ ſũt ſubſtãtiæ queãdmodũ in ꝑdicamẽtis determinauit. Hæcq; ſanè multitudo, ꝙ vníus alicuꝰ exiſtit totius ꝑſpicuũ eſt. Particulæ nãq; ſunt: q̃ mutuo diuiſæ nõ ſint. ſed & totiꝰ ſint. Aliæ q̃dẽ ita ſunt, vt q̃ cõtinui: q̃ ita, atq; ita poſitæ ſunt, & diuiſæ ſcđm locũ. Aliæ vero, eo mõ q̃ cõuenitiis, q̃ ſine corpe ſunt: cũ vnaquæq; ĩ oĩbus ſit, & nullibi loco coerceat̃. Queãdmodũ & in ipſis naturalibꝰ formis, calidũ exẽpli gr̃a ignis à leui diſtĩguimus, nõ ſcđm locũ ea dimouẽtes, ſed iuxta ꝓprietatẽ. Verũq;.n. ibi ẽ, vbi & reliquũ. Mãifeſte ſanè Ariſto. eadẽ haꝝ, quæ aĩæ particulæ dñr, diuerſitatẽ, cõprobat: vbiq;, ipſo eẽ, atq; rõe, eas mutuo differre enũtiãs. Haud tñ ſtatuẽs ſepatas eas ĩter ſeſe cõſiderare, neq; diſtractas: partitionẽ ab ipſis auertit, eã, q̃ corpibus, atq; oĩno cõtinuis cõuenit: cũ ſcđm locũ ſit, vt diximus. Neq̃ quã igit̃ aduerſus multitudinẽ ꝑticulaꝝ aĩæ ſimplr̃ pugnat, fatet̃.n. rõne eẽ multas: ſed aduerſus id qđ diſtractũ, atq; ſcđm locũ ſepatũ. Mouet ãt oĩno nũc de hac re ſermonẽ: eã eius ꝑticulã inuenire volẽs, q̃ corporũ mouẽdoꝝ vita hẽt: antea ſanè, & eã ipſam diſtiguẽs, qđ & ĩ ꝓœmio tractat. Quonã pcõ ĩ aĩa ꝑticulã ĩtelligere oportet: qm̃ nõ corporeæ, ſed ita, vt iis q̃ ſine corpe ſũt, cõueniat. Illa itaq; ꝑticula quonã pcõ, eã hẽt vim, vt ei modũ ſignificet eiꝰ qđ corpis formã hẽat, aut ſine corpe ſit. Illud ãt, quot, patet qdẽ, ꝙ multitudinẽ mãifeſtat: ſed nõ id, qđ oĩno diuiſum ẽ, vt equus forte fortuna, & lignũ. ſed qđ cũ q̃dã cõiũctiõe, vel ĩpartibili, queãdmodũ ĩ pũcto pricipiũ, & finis cõiũgũt̃ ĩpartibiliter: vel ꝑtibili, vt ĩ linea ꝑticulæ cũ cõtinuitate iũgunt̃. Neq; fruſtra, illud, quot, addidit. Sed demõſtrãs, queãdmodũ cõtinui ſimplr̃ iuxta loci ĩteruallũ dñr ꝑticulæ, ſine diuerſitate ea, q̃ ſcđm rõnẽ eſt. Queãdmodũ, ſeſe hñt rectæ lineæ ꝑticulæ. Aliq̃ñ uero nõ ſolũ hoc pcõ ſed & rõne quoq; differũt, vt neruꝰ, & caro, & qm̃, q̃ tãq̃ cõtinui ꝑticulæ, ĩfinitæ ſunt ꝑtãte. In ĩfinitũ.n. oẽ cõtinuũ diuiſibile ẽ. Quæ vero rõne differũt, licet cõtinui ſint ꝑticulæ, licetq; à nobis cõprehẽdi nõ poſſint, attñ haud naturæ ipſi talis exiſtũt. Multitudinẽ.n. ĩ tertio naturalis auditiõis dictũ fuit, vbi totũ, atq; ꝑfectũ, & nõ ĩfinitũ iis q̃ ſunt cõcedẽs, demr̃auit, ĩ ipſo fieri tãtũ, qđ ĩfinitũ eẽ collocari, & nõ ĩ ipſo eẽ. Recte itaq; & de aĩa illud dictũ fuit, mõ.n. quodã ĩfinitæ. Qm̃ licet nõ adhuc diſtictæ ſint, ſeu tãq̃ cõtinui ſint eius ꝑticulæ: ſiue tãq̃ eius, q̃ ſine corpe ſit, oĩno qdẽ erũt finitæ. Qñ qdẽ nõ tãq̃ cõtinui ſimplr̃, ſed ceu rõne differẽtes dñr. A nobis ãt forſan cõꝑhendi nõ pñi, q̃a ſcđm plurimos modos diuidunt̃, ſepabili exẽpli gr̃a, atq; ĩſepabili, rõnali, atq; irrõnali, cognoſcẽte, atq; mouẽte, cõtẽplãte, & appetẽte, & ſcđm rõnẽ appetẽte, aut abſq; rõne. & ꝑficiẽti, atq; eo, qđ ꝑficit̃. ꝑterea ſentiẽte, atq; nõ ſentiẽte, plurimiſq; & aliis quoq; differẽtiis. Hoc itaq; mõ appet, q̃a à nobis cõprehẽdi nõ pñt: donec ita nos hẽamus, q̃madmodũ nunc hẽmus, deficiendo. Caut ita vt oẽs ꝓcuramus. Neq;.n. ſufficit neq; q̃ in duas ꝑtes diuiſio fit: q̃ oẽs aĩæ ꝑticulas declaret, q̃ ĩ rõnem, atq; id qđ rõne careat, fit. neq; q̃ ĩ tres ꝑtes apud Plato. in libris de republica, in rõnem, & ĩdignationẽ, atq; appetitionẽ. Qm̃ neq; illæ ꝓpoſuit totiꝰ aĩæ diuiſionem facere: ſed ea, quoꝝ ad uitã in actiõe poſitã ĩdigebat, tria in quã ſola accepit. Quemadmodum & Ariſtot. in moralibus iuxta electionem determinans, electionemq; in ratione, atq; appetitione collocans: nõ tamen in ea quæ ſecundum rõnem exiſtit: ſed in ea quæ ſine ratione. Aduerſus rationem.n. ab eo appetitio opponitur. & ille itaq; in rationem, atq; appetitionem diuidere videtur nõ totam tamen animam, ſed eam quæ in actione poſita, atq; moralem, idq; vel Plato etiam fecit præterq̃ quod appetitiõem rõne carentem, in indignationem diuiſit, atq; deſiderium. Idq; neceſſarium erat moribus ad inſtõnem ꝑtinentibus, q̃a in diuerſitate ipſa deſiderii, aduerſus rõnem, indignationem ſemper rationi adeſſe oportet. Hæc qdem igit̃ pro Platone ita dicta ſint. Manifeſtum ãt, eſt, ꝙ magis à rõne vegetans pars differt ſecundum ſubſtantiam, quàm quæ irrationalis appellatur eius particula,

Particulæ ☙

Hæc.n.secundum plura,cum rõne cõis est,& tanq̃ cognoscens,sentiensq; aut & imaginatiõe cõcipiẽs,& tãq̃ appetens. Appetit⁹.n.qdã, & rõnis volũtas est.&tãq̃ mouẽs corpa scdm locũ. Illud ãt ab oĩbus his absfuit. Quæ ãt sentiens est:nõ tãq̃ & ipsa magis recedat a rõne, q̃ iracũdiæ formã hñs,& desiderãs,memoria digna iudicata fuit. sed tanq̃ diuersa simplr ipsa appetẽs sit,cognitiõis nãq; nomẽ sensus est. Indignatio vero,atq; desideriũ appetitionũ:qppe q̃ ex ipsa cupiditate nomen duxerint.licet oĩno & simul quoq; trahat cognoscẽs, qñqdẽ neq̃ quã possibile est sine cognitiõe appetere. Qđ.n.sentientẽ nõ tãq̃ magis recedẽtẽ acceperit,sed cõtra tãq̃ pstãtiorẽ ea, q̃ sine rõne appetit,& q̃ magis vicina sit,rõni, idicauit dubitãs, vtrũ tãq̃ rõnis participẽ ipsam collocare deamus,aut tãq̃ rõnis exptẽ. Nãq; oẽ qđ cognoscẽdi vim hẽt,vt generatim loquar,pstãtius eo appetente existit,qđ sibi pximũ est. Cum illud semp cognitiõe indigeat,quo appetat. Id ãt nihil illo, quo cognoscat:& ipm qdem dirigere vr scdm naturã appetitiõem. Qñqdem & qđ recte appetit, cognoscere antea oportet ipsam rectitudinem. Qđ ãt appetendi vim hẽt,cũ cogat cognitiõem,cũ ipm pcedens sit, atq; icitãs ad ea q̃ nõ oportet,cognitiõem machinã aliq̃ ad hoꝝ adeptiõem excogitare. Licet qdẽ igit & gñatim dicere q̃madmodũ dcm̃ fuit,oẽ qđ cognoscendi vim hẽt,appetente sibi pxio pstãtius esse. Qm̃ & alteꝝ qdem ad finem tendit, alteꝝ vero ad ĩfinitũ, vt ĩ Philebo demõstratũ fuit. Mãifestius ãt id appet,& ĩ nr̃o sensu,& ĩ appetitiõe humana rõne carente. Rõnis qdem .n.particeps vterq; q̃ in hoĩe est,& sensus,& appetitus. Atq; is cum rõnis pticeps sit ad modum cõuertit,& magis q̃ in iis q̃ rõne careãt,cum pterea sumat,qđ rõnis sagax, atq; ingeniosum,atq; inde in supremã deferat maliciã. Sensus ãt cõtra ppter rõnis formam in id qđ pstãtius extendit:ita vt & seipsum quoq; sentiat,atq; rõnis cõuersionem in seipsam imitet. Videbat.n.nobis & antea haud cõe id cuiuscũq; sensus esse,,sentire,s.qđ sentiat:sed eius solius,qui rõnis particeps sit. In primis qdem ipsius cõis, sed iam & vniuscuiusq; singillatim. Qđ itaq; rõnis expers est in primis appetitioni rõne carenti Aristoteles concedens,q̃ ppter intensam extensionem ad ea, q̃ extra,ne cohibere qdem,aut gubernare seipsum põt, tanq̃ pstantiorem hm̃õi rõnis carentia hm̃õi sensum videns, medium inter appetitum rõne carentem,atq; rõnem ipsam collocat.atq; vtriusq; quadam rõne participem esse vult. Ipsius quidem rõnis qm̃ finis formam retinet,& ppter collectionem illã in id,qđ impartibile,atq; cõuersionem,quodã pacto in seipsum. Ipsius autem appetitionis ppter ipsam corpoream substantiã,& quia eoꝝ,quæ extra collocata sunt,existit. Atqui de eo qđ imaginatione concipiendi vim habet,id solum & nunc in memoriã reduxit,q; ipso esse,ab oĩbus est alius particulis diuersum,subiecto vero,siquis separatas scdm locum interpretaret aĩæ particulas, dubitationem multam afferre dixit, siue oporteat & ipsum ab oĩbus aliis separare, siue & tanq̃ idem vni ex aliis ponere.ad alias accedit aĩæ potestates. Sed q; quidem ipso esse ab omnibus differat,ex iis,quæ superius de eo tractata sunt,habemus. Propter quam autem causam de eo singillatim protulit,quemadmodum magnã, iis qui particulas secundum locũ separant,præbebit dubitationem. Siquidem idem sit vni ex aliis subiecto scilicet. Quod.n. ipso esse differat,& nunc quoq; dictum fuit. Siue ab oĩbus & ipsum sit diuersum, tanq̃ ppria quæpiam particula magnitudinis,aut quoniã magnam qdem cognitionem cum sentiente psefert. Qñquidem iuxta formas semp partibiles,atq; sensibilibus similes agit.& qñquidem & imaginatio corporea est cognitio, ppter hancq; cãm idem esse posset subiecto cum sentiente,qđ cogitatione cõcipiendi vim habet. quemadmodũ & ei magis visum est. Quoniam aũt non amplius præsentibus indigebat oĩno sensibilibus, post primum motum,ad cognoscentem eorum actionem,sed & multum habet id,qđ in nr̃a potestate,cum ipsam pmere velimus,ea rõne,cognitiõem magnam cũ potestate rõne vtente manifestũ. Habet aũt,& qđ medium opiniõis,atq; sensus iuxta qđ & Plato in cõplexiõe hoꝝ amboꝝ imaginationem ponebat,tanq̃ ppter medietatem vtrunq; participaret. Iure itaq; dubiũ fit, iis q̃ haud confestim oẽs inter sese mutuo pmeare aĩæ particulas volunt, sed scdm locum distare faciunt,veꝝ & id a sensu,atq; opinione distat,an cũ vtroq; eoꝝ subiecto idem est. Quod.n.appetendi vim habet,perspicue a rõne diuersum est, vt & eius actio indicat, & vis quæ actiones assignat. quapropter & adiecta fuit rationi potestas. Neq;.n.cũ cognoscente idẽ est.cũ idicãdi vim nõ habeat ipm appetens,neq; cũ nutriẽte.id.n.nullo pcõ,cognoscen-

di vim

di vim habet, quod autem appetens exstit, omnino cum cognitione est. Et omnium confessione id haud separatũ est subiecto, neq; à rõne, neq; ab eo quod animo cõcipiendi vim habeat. Nãq; in ipsa rõne, est quædã appetitio voluntas, & in ipso cogitatione concipiente, irascẽs, atq; desiderãs. Neq;.n. possibile est sine cognitione, vt dictũ fuit, appetere. quapropter cũ cognitiõe aliqua oĩno inest. Absurdũ itaq; esse belle enũtiat, distrahere qđ appetẽdi vim hẽt, ab aliis. Perspicue.n. cũ iis quæ cognoscẽdi vim hñt, subsistũt indignatio, & desideriũ, & cõfestim sunt appetitiões, & illa aĩæ particula quæ mouẽdi vim retinet, iis q ita separant aĩæ particulas, dubitationẽ pbet. Queadmodũ.n. qđ appetẽdi vim hẽt, in rõne atq; imaginatiõe apparebat: sic & qđ mouẽdi vim hẽt, cũ appetẽs nõ sine cognitiõe sit, vt dicet, rõnis particeps erit, aut cogitatione cõcipiẽs, verunq; cum cognitiõe sibi cõiuncta. Quare absurdũ est, illud separare, vt in magnitudinibus. Haud tñ qđ mouẽs aĩal sit, dubitat, sed qđ mouẽs ipsum aĩal scđm locũ. Qñquidẽ aũt nõ simpliciter naturalis motus q̃lis q ignis existit, cám nũc inuestigamus, sed eius q cũ affectiõe, q in ipsis aĩalibus est, qđ.s. scđm locũ mouẽdi vim hẽat inuestigãs, & scđm alios quoq; motus vim mouẽdi hẽe cõfestim intulit. Quo & recta sit, q̃ eius qđ scđm locũ mouẽdi vim hẽat, additio. Est.n. & aliqđ aliud, nõ solũ quale qđ naturaliter mouet, sed & qđ extra vitã aliã quãdã, quæ vegetãs dr̃, quæ nutriẽdi, & augẽdi, atq; generãdi vim hẽt. Motus aũt & hi viuaces sunt, ipm̃.s. nutrire, & augere, & generare. quoȝ cã efficiẽs, vegetãs ipsa aĩa, vt dictũ fuit, existit. Qñquidẽ & sola, & oĩa hãc habẽtia hmõi cõsequuntur motus. In libris aũt de memoria, atq; somno, & in libello de respiratiõe, & expiratiõe, propriã determinat pticem, eã, quæ hoȝ motuũ, q & quidã sunt, est effectrix, cũ viuaces & ipsi sint, haud tñ vegetãti proprii. Neq;.n. dormiũt plantæ, neq; sentiunt, neq; pfecto respirãt, aut exspirãt. neq; simpliciter tanquã aĩalis vitæ insunt, nisi pfecto somnus, & vigiliæ. Videtur.n. mortalia oĩa, vt alibi quoq; philosophus vult, licet & nõ oĩa visa fuerint, aliqñ dormiẽtia, at à rõne cognosci, tanq̃ somnum aliqñ participantia. propter indigentia mortalis vitæ, quæ quiete aliqñ indiget, & quæ nõ valet, absq; vllo interuallo sensu vti. ipsa quidẽ respiratio, & exspiratio cũ haud oĩbus insit, sed iis solis q pulmonẽ hñt, ppria esset alicuius alterius vitæ particularioris, pter cõem animaliũ oĩum aĩam. Quare recte dictũ fuit, & illud, & hæc multã hñt dubitationẽ. Neq;.n. facile est assignare, q̃ nam vita hoȝ motuũ cã sit, neq;.n. quæ scđm locum. qm̃ neq; scđm locũ mouent, quæ sentiũt, aut dormiẽtia, aut respirãtia, aut exspirãtia. qm̃ neq; tota locũ mutãt. qđ ppriũ erat motus scđm locũ. neq; vegetãs, illa nãq; neq; oĩno cũ appetitiõe est. Respiratio ãt & exspiratio, & somnus, & vigiliæ, habent quidem aliquid & necessarium, hñt tamen & id quod cum appetitione. Cohibemus itaq; interdum, atq; prorogamus iuxta appetitionem quæ in nobis existit.

QVADRAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SED DE motu secundum locum, quid mouens auimal progredienti motu, inuestigandum. Quod quidem igitur haud nutriens uis, dilucidum. Semper.n. causa alicuius motus ipse. Et aut cum imaginatione, aut appetitione est. Nihil.n. nõ appetens, aut fugiens mouetur. sed nunquid ui? præterea si plantæ mouendi uim haberent etiam haberent aliquam particulam instrumentariam ad motum hunc.

EXPOSITIO.

Multa nobis diluciditas atq; abũdãtia ĩ inuestigatõibus adest, ex oppositoȝ cõparatiõe. q̃ et nũc philosophus vtit, quænã ipsæ vitæ nequaquã scđm locũ mouẽtes sint antea expones: quo ex cõparatiõe cũ his, facilius mouẽtẽ ipsam scđm locũ inueniamus. Quã sanè pgrediẽtẽ dixit, qppe cũ haud simpliciter sit localis, sed viuaciter locales. Ipsum nãq; pgredi cũ appetitiõe ẽ. Atq; hactenus q; neq̃ quã vegetãs vita moueat scđm locũ demõstrat, pgrediẽtẽ motũ võlẽs oĩno alicuius rei cã fieri, nõ tãq̃ accretio, aut nutritio haud alicuius cã fiãt (ad aliquẽ.n. finẽ oĩs motus scđm naturã fieri) sed aut totũ id cõiungendũ, quẽadmodũ cã alicuius ambulatio fit, & aut cũ imaginatiõe, aut appetitiõe. Ne speciatim illud alicuius cã dicamus de ambulatiõe. sed totũ id cã alicuius cum imaginatiõe, aut appetitiõe, aut si id violentum videtur, pter cõiunctionem illã, & quæ interiecta fuit in eo, & aut cum imaginatione videt.n. hmõi coniunctio occasionem præbere alterius argumentationis, ipsum illud, cã alicuius,

nunc sic interpretandum, tanquam cognoscendo destinctum sit ab ipso, cuius gratia. Ita vt quod progreditur, finem antea cogitatione conceptum, vel intelligens, tanquam causa alicuius motũ ad eũ assumat. Quod ita sane cã alicuius omnino iis non inerit, quæ vegetando mouentur, & erit nobis aliud argumentum illud, & aut cum imaginatione, aut appetitione est. Oppositio autem videtur mihi non simpliciter cognitionis, atq; appetitionis esse, quoniam imaginatio vocabulum cognoscendi vim habẽs, est. Omnino.n. & appetẽs, & cognoscens ipsum mouẽs est. Verum ipsius appetitionis diuisio mihi esse videtur, cum aut cogitatione concepta sit, quod illud indicat cum imaginatione, aut rationis particeps, quemadmodum in iis quæ cum cogitatione, atq; ratione mouentur, cum & illa ex voluntate, atq; rationis participe moueantur cognitione, & non adhuc imaginationem sequantur. Manifeste.n. & ipse intulit, nihil moueri non appetens. Quare & quod cum imaginatione mouetur, appetens mouetur. Igitur & vermes, & erucæ mouentur cum adhuc non habeant, quod appetendum præsens. Sed quo consequantur illud. Sic autem hoc ita sese habet, & antea quoq; cogitatione concipiunt illud, quo appetant. Neq;.n. sentiunt cũ præsens non sit. Verum propter indeterminatam eorum imaginationem, vbiq; & Aristoteles, & hic quoq; Plutarchus qui philosophi nomine dignus est, non censeat imaginationem his animalibus concedendam: cum imaginationis vocabulum non solum de determinata ferat, sed & de ea quæ doceri potest. Quapropter neq; apem imaginationẽ habere Aristoteles dicit, cum tamen determinatam habeat. Nihil.n. inquit, non appetens, aut fugiens mouetur. Appetitionem nunc tanquam eius solius, quod insequendum sit, vocans. Quando & auersio eius quod fugiendum est, appetitio quædam est, ipsum illud scilicet fugere cupiẽs. Illud autem, sed nunquid vi, adiectum fuit, quandoquidem nonnulla ex animalibus cum præter suam voluntatem trahantur, nequaquam iuxta affectionem propriam mouentur. Illud autem idem demõstrare valet ꝙ scilicet vegetans vera causam ipsius motus secundum locum non habeat, quia plantæ progrediendi instrumenta non habeant. Conuenientia nanq; potestatibus semper conceduntur instrumenta. Quare si vegetans vita, mouẽdi secundum locum potestatem haberet, & instrumenta quoq; huic potestati cõuenientia haberet. Quoniam itaq; nõ habet, quia neq; secundum totum, neq; secundum particulas apta est moueri, dilucidum erit, quemadmodum neq; propria eorum vita mouentem huiusmodi habebit facultatem. Neq;.n. deficeret in toto genere natura, ita vt præter naturam eis instrumenta desint. Sin autem aliquis causam inuestigaret, propter quam plantæ non egent, vt secundum locum moueantur, quandoquidem inquit Aristoteles, ꝙ telluri radicibus innixæ habent præsentem semper nutritionem. Quid itaq; in iis quæ perfectius viuunt, nõne magis natura id studuit, ꝙ absq; vlla molestia, atq; motu educarentur? Quoniam, dicam, perfectiorem habent vitam, & quæ haud iuxta ipsum nutriri solũ determinata est, sed & iuxta alias sentientes, & cogitatione concipientes, atq; rationis participes vitas, & ipsum sane id, ad alia, atq; alia ferentes, & quasi plura agentes. Huiusmodi autem ipsum radices non egisse conuenit. Neq;.n. plura agerent, neq; ad multa ferrentur. Illud q; consideres velim, quonam pacto hæc naturalis vitæ, tanquam eius quæ secundum locum non moueatur comparatio, occasiones nobis præbet, ad inuentionem eius quæ ita moueatur. Si.n. ipsa vegetans propter hanc causam non mouet, quia finem nõ præcognoscat, neq; appetentem habeat vitam, dilucidum est, quemadmodum mouenti omnino adesse has oportet potestates.

QVADRAGESIMA QVINTA PARTICVLA.

EODEM autem modo neq; sentiendi uim habens. Multa.n. sunt animalium quæ sensum non habent. Stabilia autem sunt, & immobilia propter finem. Si itaq; neq; quicquam natura facit frustra, neq; deficit à necessariis præterquam in oblæsionibus, & imperfectis. Talia uero animalium perfecta, & non diminuta sunt. Indiciũ autem quoniam generandi uim habent, & uigorem, atq; diminutionem, Quare haberent etiam instrumentarias progressionis partes.

Expositio.

EXPOSITIO.

Neq; quod sentiendi vim habeat quemadmodum neq; vegetandi in causa eius motus qui cum appetitione fit, esse vult. Quatenus.n.id solum quod præsens est, cognoscere valet, non autem illud quod præterit, aut quod futurum est. Quod autem imaginatione cōcipiens est, cum manifestius sentienti adsit, quo memoria prioris ad inuestigationem feratur, iuxta id mouetur. Sin autem idem est, & subiecto quod sentiendi vim habet, cum eo, quod cogitatione concipit, cum id secundum naturam hebes fiat, necesse & illud quoque hebes fieri. Perspicua autem in animalib. existit imaginationis remissio. Quo.n.eam nūc dimittamus, quæ in iis animalibus est, quæ rationem habent, at quæ in iis, quæ ratione carent, alia quidem huiusmodi est, vt & assuescere, & discere possint. vt quæ canum & equorum, & vrsorum. alia vero quæ ab illa quidem superatur, sed memoriam determinatam habet. vt apes ad consuetos flores, atq; propria feruntur aluearia. Alia autem indeterminatam habet memoriam eius quod appeti debet, vt quæ vermium quæ in nullum locū determinatum mouentur. Alia vero ne memoriam quidem prioris habet, sed ceu in id tantummodo quod appetendum, extenditur. qualis quæ in ostreis. Licet.n. non præsente nutritione ipsæ hiauerint, tanquā desiderantes ipsam, erit & in his tenuis, atq; hebes quædam imaginatio, tanquam nutritionis. Lignulo itaq; iniecto manent, quippe cum propter nutritionē hactenus hiauerint. Cæterum & quod sentiendi vim habet, hebes factum est in ipsis, perspicue quidem cum à tribus præstantiorib. deseratur sensibus. Sin autem vnà cum imaginatione, & sensus hebetatur, iuxta id quod gustandi, atq; tangendi vim habet, illud hactenus omnium confessione concessum est, q̃ haud quatenus sentientia animalia progrediuntur. profecto.n. sic & ipsæ quoq; ostreæ progredi possent. Absurdum namq; est, ea tantum accusari, quippe cum eis non adsint progrediendi instrumenta, tanquam eis quidem vis insit, quæ mouere possit, sed haud moueat propter instrumentorum carentiam. Præter naturam.n. & aliquando, & quibusdam adest potestatibus propriorum instrumētorum defectus. Nihil itaq; totis formis, quæ perpetuæ sunt, atq; secundum naturam subsistunt præter naturam euenit, siquidem ei, quod secundum naturam quod præter naturam contrarium est. In quib. itaq; nō perfectum quod secundum naturam id accidit. In ipsis autem totis, & perfectis omnino & perfectum adest. Quapropter neq; superuacaneum quid in ipsis totis fit, neq; deest aliquid eorum, quæ necessaria sunt. præterquam, inquit, in diminutis, atq; imperfectis, tanquam in his natura deficiat, ad ea quæ necessaria sunt, omnino tradēda. in ipsis itaq; diminutis, inquit, haud admiratione dignum est. Diminuūtur .n. nō totæ formæ, sed aliquando, & quædam ex atomis, quæ sub formis sunt. In quib. nō est, quod secundum naturam perfectum, sed quodam pacto, & quod præter naturam ipsis adest. Quapropter & corruptibilia hæc sunt potestate, cum à principio nō sint, quod vere sunt. Quæ vero imperfecta, vt licet ex iis quæ alibi ab eo dicūtur, cōiectura assequi, & in totas formas sese extēdere videtur, quæcūq; nō omnes habēt sensus. quemadmodum talpa, & purpura licet progrediēdi vim habeat. Quonam igitur pacto ī totis formis, quod præter naturam est? Quod.n. deficiēs præter naturam est. Nūquid quod imperfectum, quemadmodum iam dictum fuit, aliud quidem dicitur, tāquam respectu formæ quemadmodū cæcum dicimus imperfectū, in ipsam ītuētes humanam formam, quæ oculis vtitur? aliud vero tāquam respectu proximi generis, quādo & formam imperfectam dicimus, quæ ī aliquo deficit, eorum quæ proximum ipsum genus aptum est habere. Hoc enim pacto talpā dicimus imperfectam, in illud intuētes animalium genus, quod progrediendi vim habet. in quo apta est, & cernēdi vis inesse. Cum hac itaq; talpa careat, imperfecta tāquam respectu generis dicetur. sed nō respectu formæ, quæ apta quidem est, vt habeat, sed nō habet. Quod namq; progrediendi vim habet, insitum erat, sed hæc nō erat propria talpæ forma. Quoniam quatenus ad propriam speciem spectat, perfecta omnis est talpa, quæ oculis solis priuata sit. Hoc itaq; pacto & ostreas quoq; perfectas Aristoteles demōstrat. Huiusmodi.n. inquit ex animalibus perfecta sunt. & id nobis significauit, ex vigore, & diminutione, atq; generandi facultate. qui quidem motus sunt à vegetante ipsa vita cōcessi. quos cum habeant & huiusmodi animalia, haud quia secundum naturam habeant, deficerēt. Quod

Dubitatio Rursum

enim secundum naturam, atq; præter naturam præsertim in vegetantem ipsam veram intuentes, iudicamus. Quod.n. animalia quoq; quædam sint, indicāt & ostreæ cum sensum quendam habeāt. Multo itaq; magis perfecta erit, & talpæ species, tanquam ea, quæ progrediendi vim habeat, atq; pluribus vtatur sensibus. Verum si respectu totius generis, qđ progrediendi vim habet, comparetur, imperfecta dicitur. Vigorem itaq;, & interitum, vel omnium confessione habent & ostreæ. Ipsa autem generandi uis non apparet, nisi profecto, quemadmodum & in plantis. quædam haud quia fructus ferant, sed seiunctis ramis fœtum habent. Ita & huiusmodi animalia humiditate quadam dimissa à seipsis, propter similium generationem, perfectam perficiunt recipientem terrā. Nisi profecto & prolem quidem ferre dicas, sed haud omnino similem. Quemadmodum musca dicitur vermium generandorum vim habere, sed non muscarum. Concludit itaq; recto, quemadmodum haberent, & instrumentarias partes progressionis, ad eam dictionis partem, cōclusionem hāc referens, quæ inquit. Si igitur natura, neq; facit frustra quicquam, neq; deficit in necessariis. Nam cum in medio meminerit, q perfecta secundum naturā & talia sunt, & cum breui interiecto spatio reddiderit, coniunctione illa, quare, vsus est.

QVADRAGESIMASEXTA PARTICVLA.

ATQVI neq; quod ratiocinandi uim habet, neq; qui appellatur intellectus est qui mouet. Ipse quidem. n. cōtemplans nihil intelligit agendum. neq; dicit de fugiēdo, & prosequendo quicquam. semper autem motus, aut fugientis aliquid, aut insequentis est. Sed neq; cum contempletur aliquid tale iam iubet fugere, aut persequi, ut persæpe percipit aliquid timendum, aut suaue, nō iubet autem timere, cor autem mouetur. Sin autem suaue aliqua alia particula.

QVADRAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

PRAETEREA & mandante intellectu, & dicente cogitatione fugere aliquid, aut persequi non mouetur. Sed secundum desiderium agit, quemadmodum intemperantes. Atq; omnino uidemus q habens medicinam non medetur, quippe cum alius aliquis dominus sit, ut secundum scientiam agat. & non scientia.

QVADRAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

ATQVI neq; appetitio huius domina est motus. Temperantes. n. appetentes, & desiderantes, non agunt, quorū habent appetitionem, sed consequuntur intellectū.

EXPOSITIO.

Ea animæ quoq; particula quæ intelligendi vim habet, nequaquam mouere dicitur. non quemadmodum ipsa vegetans, sed tanquam ipsa sola haud ipsius moueri domina sit. neq;. n. sufficit ipsum itelligere, neq; ipsius intellectus cognitio, atq; voluntas, nisi & corporea simul quæq; appetitio moueat. At neq; ea sola in iis quæ ratiōem habēt, sufficit, nisi & ratio concedat. Ne itaq; aliquis dubitet, quonam pacto hic non mouere, quod intelligendi vim habeat, dictum fuerit, cum postea & ipsum non sine appetitione mouere voluerit. Hic quidem. n. tanquam id, quod haud omnem habeat principatum, ita dicitur non mouere, ibi vero ceu mouens qdem existens, verum cum alio. Quapropter hæc cum illis conueniunt. Ipse quidem igitur contemplans, neq; omnino mouet tanquam cōtemplans, sed circa verum, atq; falsum is versatur, non autem circa ea, quæ in actione posita sunt, in quibus quod insequēdum, atq; fugiendum est, adest ad quæ, & ex quib. motus proficiscitur, qui secundum naturam. Qui autem ea quæ in actione postea sunt, considerat, & propter hanc causam quod fugiendum, atq; insequendum cōtemplatur, vult quidem interdum, aut mouere, aut quiescere facere ipsum animal, neutrius autem est solus princeps. Sed &

cum

eum quiescere iubeat intellectus, mouetur exempli gratia cor, in formidolosis, & gignendi vim habentes partes, in venerearum voluptatum intellectionibus. Ac contra cum moueri hortetur, & fugere, non mouetur animal, neq; fugit, quemadmodum sese habet in intemperantibus, vbi cum pugnet intellectus, atq; desiderium, superat desiderium. Tales nanq; intemperantes sunt. Quare neq; omnino dominus est motus ipsius animalis. Quoniam & qui artes habent, & volunt iuxta rationem vti arte, ab aliqua perturbatione aliquando cohibentur, ita vt neq; ipsi iuxta rationem sint solum actionis domini. Illud aūt, tanquam alius aliquis sit dominus, non tanquam de eo, qui appetendi vim habeat dictum fuit, sed tanquā de vtroq;, quemadmodum & ipse infert. Neq;.n. appetitio sola domina est, quemadmodum temperantes manifestant, cum differat & hic appetitio ab intellectu, superat autem intellectus, quia temperantes intellectum, non autem desiderium sequuntur, aut omnino appetitionem ratione carentem.

APPARENT autem duo hæc mouentia, aut appetitus, aut intellectus, si aliquis imaginationem ponat tanquam intellectionem quandam. Multa.n. præter scientiam consequuntur imaginatiōis. & in aliis animalibus haud intellectio, neq; ratiocinatio est, sed imaginatio. Ambo itaque hæc uim mouendi habent secundum locum, intellectus & appetitus.

QVADRAGESIMANONA PARTICVLA.

INTELLECTVS autem qui causa alicuius ratiocinatur, & in actione uersatur. Differt autem a contemplante fine: & appetitus causa alicuius omnis. Cuius.n. appetitus illud principium in actione uersantis intellectus. Quod autem extremū, principium actionis.

EXPOSITIO.

Appetitum quidem nunc appellat, eum qui ratione dicitur carere. Intellectum autem ambigue, aut ipsam solam rationis participem cognitionem, aut & eam omnem, quæ a se ipsa excitatur, & non solum eum instrumenta ab iis, quæ extra percutiantur, quemadmodum sese habet in sensu. Ita vt secundum hanc rationem, & imaginatio quoq; rationis particeps intellectio quædam sit. Forsan.n. quæ in animalibus ratione carentibus existit, indiget omnino percussione alicuius instrumenti, ad propriam actionem. In ipso autem intellectu, qui secundum rationem agit, comprehensa fuit & voluntas. Ipsa.n. imaginatio nūc tanquam cognoscens tantum actio accepta fuit, & non tanquam ea, quæ & cum appetitionibus ratione carentibus conueniat. Quapropter & tanquam cum intellectione nunc in eodem ordine collocata, & ipsa tanquam distincta aduersus appetitiones accepta fuit. In pugnis itaq; illis quæ mutuo fiunt inter intelligēs, atq; appetens, aut intellectus mouet, vt in temperantibus, aut appetitus vt in intēperantibus. In iis aūt qui aut omnino rationem sequuntur, vt in studiosis euenit, aut perturbationibus se totos tradunt, vtrunq; mouendi vim habet. Nanq; in intemperantibus ratio sequens perturbationem, simul quoq; agit, & in modestis appetitus sua sponte eedit rationi. Hæc sane & Aristoteles excogitans ex suppositiōe dixit, si aliquis imaginationem ponat, tanquam intellectionem, propter id quod ambiguum. Quatenus quidem.n. corporea est vita, nequaquā intellectio dicitur. Quatenus autem & a seipsa aliquando excitatur, eo pacto cū ratione cōmunis existens, & ipsa quoq; intellectio dicitur. Cum itaque dixerit, aut appetitionem esse eam quæ moueat, aut intellectum, quandoquidem multis mouentur motibus animalia secundum imaginationem, quæ quidem ratione carent, & iuxta eam solam, quæ vero rationem habent, cum aut non agat in ipsis ratio, aut non vincat perturbationes, quemadmodum responsum fuit, propter quam causam, aut intellectum dixit, aut appetitionem. Vera nanq; ratio est, licet imaginationem, tanquam intellectum ponat. Quoniam tria esse oportebit ipsa mouentia, intellectum, imaginationem, appetitionem, cum & voluntas in intellectu, vt dictum fuit, cōpre-

hendatur, oportet autem nos interpungentes in dictione, post particulam illam, imaginationes, ita inferre, & in animalibus ratiōe carentibus haud intellectio, neq; ratiocinatio est, sed imaginatio: ambo. n. hæc vim mouendi habent secundum locum intellectus, & appetens, aut singillatim, vt dictum fuit in temperantibus, & intemperantibus, aut communiter, vt in immodestis, & studiosis. Præterquam quod & quando singillatim alterum ponitur, quod intelligendi vim habet, haud sine voluntate mouet. Appetitus autem quidam, & voluntas quoq; est: sed haud qui ratione careat, neq; quod sine ratione appetit, absq; imaginatione existet, quæ nō solum cognoscat, sed & quasi comprobet, atq; superet appetitum. Verum quādo etiam vtrunq; moueat, quod appetendi vim habet intellectus sequens mouet, proprium scilicet, atq; conueniens in studiosis, quod autem rationis expers, in immodestis. Quapropter dicet, quammaxime adiudicans, quod appetendi vim haber, illud esse in primis, quod mouere posset. Licet. n. aut cum intellectu, aut cum imaginatione, at præcedens tamen mouet. Nanq; in iis quæ in actione posita, quod insequitur, aut fugit, mouet. Id autem quod appetendi vim habet, est. Quapropter cum & ipsum moueatur ab appetibili mouet. Quod autem appetibile est, eam habet vim vt ipsum appetens mouere posit, non tanquam intellectum, aut imaginationem, sed tanquam appetens. Intellectus autem in actione versans mouet. Is nanq; est, qui insequitur, aut fugit, quiq; differt ab ipso cōtemplante, fine. Huius quidem. n. finis verum, illius vero bonum, quod in actione positum. & huic quidem in ipsa cōtemplatione finis adest, illi autem post motum. Idq; ei indicat illud propter aliquid ratiocinari. Neq; enim in ipso ratiocinari finis positus est, quemadmodum in ipso contemplari. Sed moueri oportet post ratiocinationem, & in ipso motu assequi finem. Et non solum in actiōe versans ipse intellectus causa alicuius agit cum diuersus præter ratiocinationem finis sit: sed & omnis appetitus. Nam is qui ratione caret, diuersum habet ipsum appetibile ab ipso appetere. Cuius enim inqt, appetitus oporteteq; aspirare illud, cuius, quo illud indicet, quod appetibile. Id, inquit, principium est in actione positi intellectus. quandoquidem & appetens quoddam in actione versans ipse est intellectus, ab appetibili autem ipsum appetens mouetur. Licet enim intus excitetur, at tanquam ad appetibile tamen progreditur. Atq; hac ratione dicitur ab appetibili moueri. Quod autem extremum huius, principium est actionis, huius tanquam in actione versantis intellectus. Extremum illud intelligens in quod agens ratiocinatio definet, exempli gratia si appetens aliquis vmbraculum in hyeme, cogitur, & ratiocinetur, quod ei appetibile erat, quonam pacto debeat in opus exire, & ratiocinans inuenerit firmantium indigere, atq; sustinentium; & propter hanc causam lapidibus, atq; lateribus, quo sustineatur, opus esse. Inuenit autem & lapides, & lateres supra fundamenta firmatos, ita vt omnis ei ratiocinatio in fundamenta desinat, quæ actionis principium existunt, oportet enim fundamenta ante omnia subiicere, atq; inde lapides, & lateres, ac præterea protectionem vltimam vbi posueris id habere, quod erat appetibile, ipsum scilicet vmbraculum.

QVARE itaте duo hæc apparent mouentia appetitus, & cogitatio in actione uersans. Quod enim appetendi uim habet, mouet. & propter id cogitatio mouet. quoniam principium eius est, quod appetendi uim habet.

QVINQVAGESIMA PARTICVLA.

ET IMAGINATIO præterea cum moueat, non mouet absq; appetitione.

EXPOSITIO.

Quod enim appetendi vim habet mouet, & propter hāc causam cogitatio mouet, quoniam principium huius est, quod appetendi uim habet. & imaginatio præterea cum moueat, non mouet absq; appetitione. Ex quibus illud præiudicat, quemadmodum motus potius ipsum appetens causa est, quod assentiēs appetitioni ipsum mouet. Ita vt in mouendo appetitus semper id præcedat, quod cognoscendi potestatem habet. Siue intelligens sit, siue imaginatione concipiens, illud quod cognoscere valet,

VNVM sane quoddã ipsum mouens, quod appetendi uim habet. Si enim duo intellectus, & appetitus mouerent, iuxta aliquam communem formam mouerent. Nunc au tem ipse quidem intellectus, non uidetur mouens, absq; appetitu. Voluntas. n. ap petitus. Quando uero iuxta ratiocinationem moueatur, & secundum uoluntatem mouetur. Appetitus autem mouet præter ratiocinationem. Desiderium enim appetitus quidam est.

QVINQVAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

INTELLECTVS quidem igitur omnis rectus est. Appetitio uero, & imaginatio, & recta, & non recta. Quapropter semper quidem mouet, quod appetibile. Sed id est, aut bonum, aut apparens bonum. Non omne autem, sed bonũ quod in actiõe positũ. In actione uero positũ bonum est, quod contingit, & alio modo sese habere.

QVINQVAGESIMASECVNDA PARTICVLA.

QVOD quidem igitur huiusmodi uis mouet animæ, quæ appellatur, appetitio manifestum. Diuidentibus autem partes animæ, si iuxta potestates diuidant, & separent, multæ adsunt, nutriens, sentiens, intelligens, uolens, prætereaq; appetens. Hæ .n. admodum differunt inter se, aut desiderans, & irascens.

EXPOSITIO.

Duplex. n. scriptio est. Propositum quidem igitur est, in unum mouens motum scilicet ipsum localem animalium, cum appetitione factum, tanquam in causam reducetur. & id quidnam sit declarare, & in duo adducere, quemadmodum hactenus dicebat, in ipsum cognoscens, atq; appetens, sed & ambo in vnum contrahere. Nam cum vnus sit, qui cum appetitione animalium motus, vna quoq; causa assignanda est. Quare & cum duo quædã, vnius, atq; eiusdem in causa esse dicamus, iuxta vnum aliquod commune existimandum est, nos duo illa causas dicere. si debemus vnius, atq; eiusdem rei causam reddere. Quod & Aristoteles quoq; iudicat. Si duo, inquiens, sint, quæ mouendi uim habeant intellectus, atq; appetitus, iuxta communem aliquam formam mouerent. Tanquam oporteat vnius vnum aliquod omnino causam sustinere. Nam si iuxta aliud quidem id, iuxta aliud vero alterum aliquid in causa esset, vnius, atq; eiusdem rei. Tanquam vnius, & totum, neutrum erit. Oportet itaq; causam aliquam esse, quæ duo illa complectatur quæ tanquam tota, & vnius quoq; erit effectus causa. Id sane vnum inuestigans, haud in aliud aliquod progreditur, præter id qd' appetendi, atq; cognoscendi vim habet. Sed ipsum appetens affert, tanq̃ id, quod præcipue mouere possit ipsum cognoscens, quod non præcipue, sed ceu adiutor cum appetente mouet. Et nulla alia ratione nisi cum appetitione & cognitio adest quo & id quod cognoscendi vim habet, iuxta appetitionem moueat. Appetitus autem licet omnino cum cognitione, sed non iuxta cognitionem, sed secundum seipsum insequitur, aut vitat, & propter hanc causam mouet. Quando itaq; & appetitus secundum seipsum mouet, & cognitio iuxta appetitum. Neq;. n. alia ratiõe mouet, neq; prosequitur, aut fugit, nisi cum appetitu sit. Recte philosophus, quod appetens est, tanquam præcipue mouẽdi vim habens determinat. Nanq; quando duo in causa esse dicebamus. Quapropter & Aristoteles haud mouere inquit, intellectũ, sine appetitione. quandoquidem & voluntas, proprius est ipsius intellectus, appetitus. Non mouet autem intellectus, sine voluntate qualis ipse cõtemplans est. Appetitus autem quando cum imaginatione fit, qualis quæ sine ratione esse dicitur, mouet sine ratione. Id itaq; demonstrat illud, quod præcipue mouendi potestatem habeat ipsum appetens. quia cognitio seiuncta ab appetente non moueat: appetitus autem præsens, siue in eo, quod cum ratione cognoscet, siue in imaginatione moueat: cum iuxta ipsam appetentem proprietatem ad id quod insequendum tendat, aut quod fugiendum vitet. Hæc autem vbi determinauit, deinceps illud diiudicat qualis secundum intellectum

fit cognitio, atq; appetitio. qualisq; secundum imaginationem ipsa vtraq; secundum seipsam. Quoniam ea quidem recta semper est, cum scilicet secūdū seipsam sit, deterioribusq; vitiis, vtq; cognitionibus iuncta non sit. Illa vero & recta, & non recta, ipsa scilicet imaginatione concipiens propter id quod indeterminatum. Siquidem igitur in principio orationis, ipsum appetens scriberetur, recte illustrata esset hæc dictio, quonam pacto & id, tanquam vnum mouens. Sin autem ipsum appetibile scriptum sit, quod secundum actum appetens accipiendum esset, hoc est, id, quod simul est, & appetibile, & appetēs. Quemadmodum. n. quod secundum actum scibile, idem cum eo quod sciendi vim habet, & cōtra: ita quod secundum actum appetens, ambo vnum, atq; idem subiecto est. Oportet. n. cognitum esse ipsi appetenti, quod appetibile, quo fiat secundū actum appetibile, & appetens. Recte itaq; conclusit semper dicēs mouere quod appetibile, siue appetibile sit, & in principio scriptum, siue appetens. Quoniam quod secundum actum appetēs, idem est cum appetibili. Quod autem appetibile, aut vere, aut apparens est bonum, licet non sit. Nihil. n. aut malorum, aut mediorum appetendum est, sed solum id, quod bonum. & siquid bonum ipsum subingreditur, tanquam bonum & ipsum appetibile sit. Quemadmodum vbiq; & apud Platonem conceditur, & ab Aristotele in ethicis traditum fuit, qui bonum omnia appetere inquit. Bonum itaq; illud quod secundum veritatem bonum, & contemplans quoq; appetit. Practicus autem philosophus. & vno verbo dicam, ipse appetens, illud appetit bonum, quod in actione positum. Communius nanq; nunc illud appellauit, quod in actione positum, non autem id, quod homines soli persequi, aut vitare debeant: sed & id quod animalia, quæ sine ratione sint. Quod etiam determinat, tanquam contingat alia etiam ratione sese habere, cum generabile sit, & non eodem semper modo exeat. Ipsum nanq; cōtemplantis bonū necessarium est, quod etiam optimum. Concludēs autem eam quæstionem, quæ ipsi proposita fuit, quænam sit ea animæ particula, quæ præcipue mouendi vim habeat, animalia motu, secundum locum: iterum nobis in memoriam reducit, multas quidem esse animæ particulas, quæ non secundum locum, sed secundum potestates diuiduntur, ita vt ratione diuersæ sint. Quapropter & multas simul existere possibile est, quæ cum eædem sint subiecto, iuxta plures adiectiones possunt plures intelligi, quemadmodum ipse meminit. Est. n. nutriens, sentiens, intelligens, volens, præterea appetens. Ipsa nanq; nutriens omniū confessione ab intelligente, & volente, & ipsa præterea appetente plurimum distat, aut inter sese, ipsa desiderans, neq; irascens, & à ratione. Communicant. n. hæ & inter sese, & cum ratione iuxta appetitionem. Intelligentem autem nunc ipsam contemplantem dixit, quo in actione uersantem intellectum ipso volente significet. Ipsum autem appetens differt ab ipso volente, tanquam communius, quia & aliquid etiam rationis expers est. Demonstrat itaq; ex his, quemadmodum si oportet particulas potestate distantes exponere, eas quæ plurimum distent potius exponere oportet, quàm eas, quæ propè adsint. Dictum aūt fuit, quemadmodum propositum fuit in ratione gubernandæ ciuitatis particulas illas exponere, quæ ad institutionem spectabant. & propter hanc causam, tres solas Plato tradidit. quēadmodum & Aristoteles in ethicis rationem, atq; appetitionem.

QVINQVAGESIMATERTIA PARTICVLA.

QVONIAM autem appetitiones fiunt contrariæ inter se. Id autem contingit, cum ratio, & desiderium contraria sint. Fit præterea in iis, quæ temporis sensum habent. Ipse quidem. n. intellectus, propter id quod futurum, retrahere iubet. Desiderium uero propter id quod iam. Apparet. n. quod iam suaue. & simpliciter suaue. & uerum simpliciter. quia non cernit futurum.

EXPOSITIO.

Cum iam mentionem fecerit de temperantibus, atq; intemperantibus: manifeste nunc determinat, quemadmodum ambo hi in controuersia duorum quorundā appetendi vim habētium collocati sunt, cum aliud quidem rationis particeps sit, aliud aūt rationis expers.

Quibus

Quibus ambobus commune est, quod simpliciter appetendi vim habet: non tanquam genus, quod in proximas formas diuidatur: sed potius ceu ea, quæ ab vno sese habent. Præstantius nanque illud est, quod cum ratione appetit, quam id quod sine ratione. ita vt & cognatio quædam inter ea sit, & diuersitas quoque. Anteaquam vero aliquid reddat ad illam coniunctionem, quoniam, in medio nobis in mentem reducit, in quibus apta sit controuersia esse, quoniam in hominibus, in quibus implicita est rationalis vita, cum ea quæ ratione caret, & persæpe ab ea differt, atque ei aduersatur. In hominibus enim cum ratio temporis cognoscendi vim habeat, & de eo quod futurum est, aliquid sentiat, quemadmodum & de eo, quod præteritum. Ipsum autem desiderium, quemadmodum & omnis rationis expers vita, cum tempus cognoscere non valeat, non distinguit temporis mensuras, sed licet percutiatur a præterito, at non tanquam præteritum ipsum cognoscit. sed solum tanquam ab eo pariens, illius affectionis memoria. Nanque nunc præsens ipsum percipit, non tanquam huic ipsi insistens, quoniam adest, sed tanquam illud sentiens, quod agit. Quapropter ipse quidem intellectus, & ratio non in id solum, quod præsens est: sed in id quoque quod futurum appetitionem extendit. Desiderium vero quod præsens est, semper sibi finem statuit, quod etiam sentit, & ipsa quidem ratio non id solum, quod suaue, sed & quod bonum percipit. Diiudicat enim quod suaue, quippe cum haud omne bonum sit. Desiderium autem in id solum intuetur, quod suaue, tanquam id omnino bonum sit, & in id quod præsens adest, non autem in id quod futurum est, quia temporis nullam nactum est cognitionem. Quandoquidem igitur, quod præsens est, suaue sit, quod autem futurum, aut vtile, aut & magis suaue, desiderium quidem quod præsens est prosequitur. At ratio quæ secundum naturam sese habeat quod futurum, si maxime bonum sit. Desiderium enim tanquam non diiudicans futurum a præsenti, præsens suaue, tanquam simpliciter, & suaue, & bonum existens, recipit. Tanquam enim idem sit, quod suaue est, id & tanquam bonum insequitur. Hæc itaque cum in medio dixerit, quod reliquum est refert, ad coniunctionem illam, quoniam, quæ in principio collocata fuit, sic.

QVINQVAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SPECIE QVIDEM esset unum ipsum mouens appetens, quatenus appetens. primum autem omnium ipsum appetibile. Id nanque mouet, & non mouetur, quia intelligatur, aut imaginatione concipiatur. Numero autem plura ipsa mouentia.

EXPOSITIO.

Specie vnum esse dicitur ipsum appetens, non exacte, sed quemadmodum dictum fuit, quemadmodum sese habent, quæ ab vno, & ad vnum. Antea vero quam rursum redderet ad illud, specie quidem vnum esset, plura vero numero, quoniam duo ipsa appetentia, & quæ aliquando inter sese pugnant, quodque rationis particeps, & quod absque ratione appetit, in medio illud attulit, quemadmodum ante appetens ipsum appetibile est. Quoniam & ipsum appetens propter appetibile mouet. Præcipue igitur ipsum appetibile, adest, at non quod adhuc potestate sit, verum quod actu existat. quia enim intellectum fuit, aut imaginatione conceptum. Quando, & idem est cum appetente, iuxta subiectum. Quandoquidem & quod ratione differt, ipsum appetens præcedit. Ipsum nanque appetens, tanquam finem ipsum appetibile consequitur.

QVONIAM autem sunt tria, unum quidem ipsum mouens, alterum autem quo mouet, & præterea tertium quod mouetur. Ipsum autem mouens duplex, alterum quidem immobile, alterum autem mouens & quod mouetur.

Vult quidem ex his, quæcunque ea sunt, quæ spectant ad motum animalium secundum locum, colligere, atque tradere. Hæcq; meta est eius quod dicitur. Sed anteaquam ea quæ speciatim traduntur, habeantur, oportet in dictione ipsa versari, quemadmodum & interpretes faciunt. Nam cum inceperit ex coniunctione illa, quoniam, tanquam aliquid redditurus, attamen nihil reddidisse videtur. Sed subintelligendum est, dum interpungimus, post illud, est autem alterum quidem immobile, alterum autem quod mouetur. Quatuor nanque essent, quæ spectarent ad huiusmodi motum, propter quæ iure enumerata fuerunt, quænam sint ista quatuor. appetibile. appetens. id quo mouet, & quod mouetur. Tria nanque enumerauit, mouens, id quo mouet, & quod mouetur. Cum vero ipsum mouens duplex esse attulerit, alterum quidem immobile, alterum autem quod mouet, & mouetur quatuor quod reliquum fuit, ipsa omnia enumerantur. Immobile quidem igitur est, quod tanquam appetibile mouetur. Quia enim imaginatione conceptum sit: aut intellectum, quemadmodum dixit, hoc est, actu appetibile factum, quando & idem subiecto fit, cum appetente mouet. & præcipue mouet ipsum appetens, quatenus ratione differt ab eo. Quandoquidem tanquam ad finem ad ipsum appetibile, appetens mouetur. Manet autem ipse finis immobilis, & ipse in id quod cupit, non fertur. Hoc quidem pacto ipsum appetibile mouet, tanquam immobile. Ipsum vero appetens, quod etiam proximius mouet ea, quæ mouentur, ab appetibili excitatum, & in eius ordinem commotum, & quod propter hanc causam moueri dicitur, iuxta ipsam appetibilis insequutionem mouet animal, innatum ei, atque subiectum instrumentum. Quapropter haud vi vlla, sed sua natura illius impetu commouetur. Mouet autem vtens altero quodam, quod medium est inter ipsum mouens, ipsum appetens inquam, & id quod mouetur, quod est ipsum animal. Id autem quod medium, videtur quidem Aristoteles in libro de motu animalium ipsum spiritum intelligere, qui viuax in nobis est. qui medius existit inter cor ipsum mouens, atque solidiores animalis particulas, quæ mouentur. Dicit autem in illo, & aliud quoque quodam medium esse in superiores, atque inferiores animalis particulas, & dextras, atque sinistras. quod in superficie potius collocat, quæ iungit oppositas particulas. Cum aut sursum, aut deorsum, aut dextrorsum, aut sinistrorsum ipsum flectatur, dum aliqua quidem ratione mouetur, alia vero quiescit. In ipsa nanq; flexione contingit, alteram quidem oppositarum particularum moueri, alteram autem quiescere. Quandoquidem quod mouetur, omnino alicui stanti dum nititur, ita moueri vult. Contingit itaq; mediam oppositorum superficiem, ceu finem quidem stantis quiescere, vna autem cum eo quod mouetur, moueri, tanquam huius principium. Cæterum hæc quidem, siue spiritum aliquis dicat, siue huiusmodi superficiem, corporea omnino esse fatetur, in quæ & Aristotelis interpretes oberrarunt. Opinor autem & hac ratione diiudicandum esse sermonem. Nam q; omnis anima actus corporis organici sit ab eo traditum fuit, & q; vtatur tanquam instrumento ipso viuente corpore. Quod autem vtitur non est simpliciter forma instrumenti, tanquam instrumenti, exceptum nanq; semper est quod vtitur, ab eo, quo vtitur. Quoniam itaq; ipsum animal instrumentum, substratum fuit animæ vtenti, anima quæ ipso vtitur, non erit tota, vt ita dicam, instrumenti forma. sed tanquam vtens id à quo, & efficiens causa. Ipsum nanq; mouens sub efficienti est. Sed ipsa quidem vegetans, tanquam postrema, obscure manifestat ipsum vtens, manifestius autem quæ ostrearum, aut similium. quoniam licet non vniuersaliter, at iuxta suas particulas secundum locum mouent. Quæ vero progredientium manifestior, cum alia sit, præter id quod mouetur. Ipsum nanque mouens, & efficiens, diuersum est, præter id quod mouetur, & patitur. & præsertim cum aliquid eius quod mouetur non sit, secundum Aristotelem. Ne idem & mouens sit, & quod moueatur. Erat autem quod mouetur ipsum animal. Ipsum vero mouens anima, cum non sit formalis vita viuentis corporis. Huiusmodi nanq; vita, & tanquam animalis formandi vim habet, & tanquam instrumenti. quod id erat, quod mouetur. Ipsa quidem anima iuxta mouens, sed non iuxta formam eius quod mouetur,

tanquam

tanquam eius quod mouetur est, & declarata fuit, tanquam mouens eius quod mouetur, & efficiens eius quod efficitur. Et propter excellentia, & medietate quoq; indigebant, quæ ambo inter se iungat. Medietasq; ista haud corpus, vt opinor, esse debet, rursum enim quod mouetur erit, & non id quo mouet, sed corporeum quidem aliquid: non, autem corpus. Qualis ea vita est, quæ instrumentum, tanquam instrumentum format, quæ secundum seipsam quidem non mouetur, cum incorporea sit, principium autem est, eius quod mouetur, tanquam viuentis, cum formalis causa sit, quemadmodum bona valetudo recte valentis, quia tota inseparabiliter ingressa est corpus, cum corporea dicatur. Quod autem mouetur ipsum animal est quoniam non tanquam corpus ab anima, sed tanquam animal mouetur. Medietas vero & quiescere, & moueri, quodam pacto dicitur. Cum iuxta seipsam quidem immobilis sit, quia vita est, secundum accidens autem mouetur, propter inseparabilem complexionem, quam cum animali habet.

EST AVTEM quod quidem immobile, quod in actione positum bonum.

Non tanquam secundum seipsum immobile. In mutatione nanq; posita sunt, quæ aguntur & alio modo sese habere contingunt. Sed quia moueant appetitiuum non mouentur, quo moueant. Nam quia manent bona, aut videantur, mouent.

QVOD autem mouet, & mouetur, ipsum appetens. Mouetur enim appetens, quatenus appetit, & appetitus motus quidam est, aut actio. Quod autem mouetur est animal.

Non quod secundum locum mouetur, sed quod quidem secundum locum mouet, mouetur autem tanquam ab appetibili: cum in id, quod est actu, appetere excitetur. Pulchnus enim sic Plutarchus exponit, ipsam appetentem actionem motum ab Aristotele nunc Platonice dictam fuisse inquiens. Ac forsan quia in motum omnino desinit, & totum id, localis est motus, sed non possibiles. vel Alexander moueri dicens, appetitum, secundum accidens, quia in corpore est, ita intelligit, vt vna moueatur cum subiecto secundum accidens, quemadmodum dictum fuit. Neque enim qui in viuente corpore totus insitus est mouet, sed qui habet aliquid & separabile, & seiunctum, & prope ipsum mouens manet, atque ipse medietatis indiget. Qui vero id quod mouetur, tanquam id quod mouetur format, eius causa formalis est, quæ medio caret. Aristoteles autem seipsum interpretatur, qua ratione ipsum appetens id esse dixerit, quod moueatur. Quatenus enim appetit, indicans appetitionem secundum ipsum. Nanq; moueri nunc inquit, non animal, sed ipsum appetens, tanquam appetens. Atque adhuc manifestiorem orationem reddens, appetitum censet, motum quendam esse, tanquam actionem in motum desinentem in ipso animali. Quo, particula illa aut, in eo, aut actio, non coniunctio disiunctiua sit, sed tanquam aduerbium, pro eo, quod est, secundum quod intelligamus. Sin autem & tanquam coniunctio dicta fuerit, indicatur illud, appetitum licere, vel actionem vocare, tanquam impartibilem, & perfectam actionem. vel motum, tanquam is qui ab appetente excitetur, & tanquam in motum animalis desinat. Mouetur autem animal, iuxta motum proprie determinatum, qui actus est ipsius mobilis, non tamen naturalis, sed progrediens, & qui ab anima fit, atq; animalibus conuenit.

QVO autem mouet instrumento appetitus, iam id corporeum est. Quapropter in communibus corporis, & animæ actionibus, considerandum de eo.

Non corpus intelligit, quod corporeum, illud nanq; moueretur omnino, sed corporis formam habentem, atq; extremam vitam. Quapropter & differt contemplationem de ea, tanquam tunc dicturus, quando communia cōsiderabit animæ, & corporis munera. Commune aūt est, non ipsum mouere, neq; n. & à corpore mouetur, qđ' aīam hēt, at neq; à cōmixta vita, Nāq; ipsa terminus erat, tanq̄ eius qđ' viuaciter mouet. Ipsum aūt mouēs iuxta

mouentem stat, iure igitur in libro de motu animalium loquetur, de eo, quo mouet.

QVINQVAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

NVNC autem, ut summatim dicam, ipsum mouens instrumentarie, ubi principium, & finis idem, ut gigglysmus. ibi. n. curuum, & cauum. Id quidem, finis, illud autem principium. Quapropter alterum quidem quiescit, alterum autem mouetur. Ratione quidem cum diuersa sint, magnitudine autem inseparabilia.

EXPOSITIO.

Est quidem, vt dictum fuit, & corporeum aliquod ibi instrumentarie mouens. nunc attamen instrumenti, tanquam instrumenti formandi vim habentem vitam esse vult, eam quæ instrumentarie moueat, quam dicet manere, atq; moueri. Sin autem hanc & in libro de motu animalium aut manifeste dicit, aut & demonstrat, inde accipiendum est. Videtur autem & ibi omnino de ea loqui. Nunc enim summatim, inquit, hoc est breuiter, quæ ibi lanius dicta fuere, dicenda. atque sane intelligit ipsum instrumentarie mouens, quod scilicet post appetitum quidem est, qui non instrumentarie, sed primo, atque ipse mouet, quia licet ab appetibili excitetur, attamen ex seipso in appetibile fertur. Omne autem instrumentarium, post ipsum primo mouens, ante id quod mouetur est, siquidem non solum illud existat, quod moueatur, verum & mouens quoq;. Tale nanq; ipsum instrumentarie mouens, quod mouetur quidem à primo mouente, mouet autem id quod tantum mouetur. Sit quidem igitur, vt dictum fuit, & corporeum aliquod tale, vt cor, vt spiritus viuax, qui media est inter oppositas particulas superficies. sit præterea & vita, quæ inseparabiliter animal format, quæ ipsum fingit, tanquam id, quod moueatur. quæ & ipsa animal mouere dicitur, quoniam secundum ipsam mouetur, sed haud tanquam ab ipsa. Mouere autem dicitur ab ipso primo mouente, quod mouetur inseparabiliter & tanquam eius quod mouetur sit forma, & potius tanquam secundum accidens moueatur, quam secundum seipsam. Quod enim secundum seipsum mouetur corpus omnino, & magis proprio huiusmodi vitam intelligere debemus instrumentariam, quàm quodcunq; corpus. Ipsum quidem enim corpus impossibile est, iuxta eandem particulam per totum principium esse, & finem. Manifeste enim id adduxit Aristoteles idem principium, & finem esse volens, quod illud est, quo mouet. Ipsa quidem vita, quæ insita est tota per seipsum totam, quæ ipsum animal mouet, tanquam id quod mouendi vim habet, iuxta quod, sed non à quo. & quæ mouetur secundum accidens, tanquam formalis causa eius quod mouetur. & gigglysmus præterea acceptus fuit ab eo tanquam similitudo, eius quod totum per totum quodam pacto mouetur, atque quiescit. neque enim tanquam corpus, sed tanquam superficies. Est autem gigglysmus, quemadmodum Plutarchus vult, duorum annulorum complexio, ita vt alter in alterum iniectus sit. Quando curuum alterius, alterius cauum tangit. & quemadmodum Alexander demonstrat, quando circa vnam fibulam stantem, annulus adiunctus ei, intus, atque extra, rum porta quæ conuertitur, agit. fibula tamen immobili manente, ipse annulus, contrariis in conuersione illa portæ, intus, atque extra, mouetur motibus. Verum gigglysmum, quacunque ratione res sese habeat, ita accipere oportet, vt interpretes volunt. aut alterius quidem annuli curuum, alterius autem cauum, aut alterius quidem annuli cauum, ipsius vero fibulæ curuum. Atque hic quidem manens sit curuum fibulæ, cauum autem annuli moueatur. In duobus vero annulis, moueatur quidem curuum eius, qui complexus ab altero est, immobileq; maneat complectentis cauum. Cæterum nequaquam hæc mihi cum ipsa dictione conuenire videntur, quæ inseparabilia à magnitudine statuit ipsum quiescens, atque id, quod mouetur, Cum sola ratione diuersa sint. Solitusq; Aristoteles sit inseparabiles magnitudine appellare, non continui particulas, quia in continuitate aliæ alibi collocatæ sunt, neque adhuc magis, quæ se tangunt, quæ hæ neq; secundũ continuitatem inter se coniũctæ sunt, sed eas, quæcũq; totæ per totũ subiecto inter sese cõiunctæ sunt. Quapropter & Alexan-

Gigglysmus quid.

huic

huic instans, haud quæ deinde adducuntur tanquam de gigglysmo intelligit, quod est, inseparabilia esse magnitudine principium, & finem: & ipsum quiescens, atq; id quod mouetur. Sed tanquam de nobis ea dicta sint. Cum inter oppositas partes, intelligo autem eas quæ sursum, atq; deorsum, aut quæ dextrorium, vel sinistrorium flectuntur, & altera maneat ex oppositis, altera autem moueatur, media superficies, tanquam finis quidem eius quod mouetur sit, & ipsa, tanquam principium autem eorum quæ quiescunt manens tota per seipsam totam. Neque enim habet profunditatem, & quiescens, & dum mouetur. Verum, vt opinor, oportebat, & in ipso gigglymo similitudinem accipere, ne frustra acceptus fuisset. Quonam igitur pacto in corpore accipiemus, quod profunditatem habeat. & alibi quidem ipsum curuum alibi vero cauum. Nunquid, vt diximus, non iuxta id quod corporeum eius est, similitudinem capere oportet: sed iuxta corporis superficiem, siue caua, siue curua appelletur. Namq; & curua omnino, & caua eadem tota per totam. & caua eodem modo omnino curua. Siue igitur intimum annulum intelligas, qui mouetur iuxta curuum suiipsius, iuxta quod tangit quod ipsum complectitur, id quod mouetur erit, annulus scilicet qui complectitur corpus nanq; erit, quod mouetur. Superficies autem eius, quæ simul curua, atq; caua est, quæ iuxta ipsum complectẽs, quatenus quidem proxima ei, quod mouetur, est autem ipsum cauum, mouetur, tanquam finis potius, illud tangẽs, quod mouetur. Quatenus autem quiescenti: atque complectenti annulo vicina est, iuxta curuum quiescit. Quãdoquidem finis quidem est eius quod mouetur, & iuxta curuum. sed longius, quam iuxta cauum. Ipsum autẽ curuum, & ipsum cauum, subiecto quidem inseparabilia sunt. quod magnitudine Aristoteles dixit. Totum enim per totum quod sit cauum, id & curuum est. Siue igitur in linea, siue in superficie, siue in corpore id aliquis cõtempletur, forsan totum videbitur, & moueri quodam pacto & quiescere. neutrum autem secundum se faciet. Ipsum nanq; secundum se, & moueri, & quiescere, corporibus, vt dictum fuit, conuenit, sed secundum accidens, & secundum respectum, qui in id quod mouetur, aut in id quod quiescit, vergit. Et hac ratione, & superficiei inter oppositas partes interiectæ similis erit similitudo. & illi vitæ quæ instrumenti formandi vim habet: vt nos posuimus. Quam & siquis iuxta id æquius interpretaretur, quandoquidem vt ipsum mouens substantia est, ipsa appetens vita, & id quod mouetur. Ipsum nanq; animal oportet, & id medium, quo mouet ipsum mouens, substantiam esse. Substantia vero vita ipsa est, & non superficies. & tanquam media præstantior quidem animali, subingrediens autem appetentem vitam.

OMNIA enim impulsione, & tractione mouentur. Quare oportet quemadmodum in circulo manere aliquid. & inde incipere motum.

QVINQVAGESIMASEXTA PARTICVLA.

OMNINO quidem igitur ut dictum fuit quatenus appetens ipsum animal, ea ratione ipsius mouendi uim habet. Appetens autem non sine imaginatione. Imaginatio uero omnis aut ratione colligens, aut sentiens. Hanc quidem igitur, & alia animalia participant.

EXPOSITIO.

Qua quidem ratione motus qui extra fiunt ad impulsionem, atque tractionem adducuntur, ab eo in naturali auditione didicimus. quo vero pacto, & qui secundum naturam existunt, scire dignum est. Dixit enim omnia. Quare & quæ secundum naturam quoque mouentur. Ac videtur quidem ipsum impellens, atque trahens dicere causam motus, aut extendens, aut colligens, quod mouetur. Impellens quidem cum extendat, trahẽs autem cum colligat. Hæcq; non solum efficiens cã est, tanq̃ ea à qua, sed & formalis tanquam ea secundum quam. Quod autem trahitur, & impellitur, ipsum quod mouetur

existit, aut dum extenditur, aut dum contrahitur, quemadmodum illud sese animal habet, quod calefit, aut frigefit. Nam dum veretur calefit, cum diffundatur, atque extendatur sanguis. Dum vero timet, contrahitur, atq; colligitur, vnde & pallor in superficie accidit. At & in naturalibus, atq; non viuacibus motibus, vt in latione ignis ad superiora, leuitas vis illa est, secundum quam mouetur, ipse autem ignis qui mouetur, qui quidem trahitur secundum naturam, & non violenter, cum non sine sua integritate colligatur, atq; ad eam properet. Iuxta ipsum vero progressum qui dimensionem habet impellatur, haud violenter, neq; in hoc, sed sua sponte, attamen extendatur. Ei autem quod propositum est, cócinnádum, quia dum impulsione, atq; tractione mouetur, aliud quidem quiescit ab eo, quo mouet mouens, aliud autem mouetur, quo ipsum quidem quiescens impellat, aut trahat, quod vero mouetur, impellatur, aut trahatur. quemadmodum in annulo, qui ab alio complectitur, ipsum quidem curuum est impellens, aut trahens secundum quandam proportionem. Ipsum vero cauum quod impellitur, aut trahitur. Quatenus quidem recedit à cauitate cóplectentis annuli impellitur, quatenus autem in idem circulariter fertur, id quod trahitur, existit. Quoniam si non annulus qui ab alio complectitur, moueretur, sed ipse cõplectens, circa eum qui intus manet, iuxta cauum superficiei quæ intus est, habebit ipsum manés. iuxta autem curuum id, quod mouetur. Secundum curuitatem. n. magis habebit, quod profunditati suiipsius vicinum fit. Iuxta cauitatem autem, quod longius quidá abest à propria profunditate, proximius autem est manentis annuli, quam fibulæ. quemadmodum Alexander gigglymum interpretatus est. Vita vero iuxta quam mouetur, quod mouetur, ipsum quidem stabile habebit, iuxta tactum, quem erga ipsum mouens seruat, hoc est, erga appetitum, quod autem mouetur, erga ipsum animal. Id náq; erat, quod proprie mouetur. Quoniam itaq; ipsum impellens, atq; trahens iuxta ipsum manens, quod autẽ impellitur, & trahitur iuxta id quod mouetur, in omni motu erit, illud quidem manens, id autem quod mouetur. Quemadmodum in circulo ipsum quidem centrum manet, impellens quidé circulum, quatenus recedere faceret eum à seipso, remouet. Trahens vero, quatenus circa ipsum mouet, ipse totus circulus, qui sic impellitur, & trahitur. Propter quæ cõclusionem quæstionis, quæ ei proposita fuit, adduxit mouentem quidem causam proxime, ipsum appetibile esse volens. Ipsum vero appetens, omnino nõ sine imaginatione esse enuntians. Siue rationis particeps illa imaginatio sit, qualis quæ in hominibus existit, cum rationis formam habeat secundum substantiam. neq;. n. alio pacto cum ratione conueniret, aut rationis expers existat, qualis quæ in bestiis. Ipse quidem. n. contemplans intellectus haud omnino indiget imaginatione. nisi cum sensibilia, aut quæ ex abstractione consideret. Ipse autem appetens, & in actione versans semper circa particularia sese habés, atq; cum vniuersali, & particularem quoq; coniungens propositionem, semper imaginatione indiget adiutrice, ad particularium cognitiõem. Mouet autem animal, & imaginatio, & intellectus, non iuxta cognoscentem vim, sed appetentem, vt dictum fuit. Quatenus. n. appetens mouet, licet cum imaginatione sit rationis participe, aut vita ratione carente. Quapropter dixit, omnino appetens ipsum mouens esse.

CONSIDERANDVM autem & de imperfectis, quod ipsum moués est. quibus tactus solum inest sensus. Verum contingit imaginationem inesse his, aut nõ, & cupiditatem. Videtur. n. dolor, & uoluptas inesse. Sin autem hæc, & cupiditatem necesse. Imaginatio autem quonam pacto sit, nunquid quemadmodũ & mouetur, indefinitorum, & hæc insunt quidem, indefinitorum autem insunt?

Quæ quidem imperfecta vocaret, ipse exposuit, quibus tactus solus sensus inest. Omnino quidem. n. quibus tactus, his & gustus. Quo ex suaui, atq; molesto, quæ in humorib. posita, quod nutriendi, ac non nutriendi proprietatem habeat, diiudicet. & ad id quidé accedat, alterum autem auertat. Quoniam ex tactu, quod totum corpus seruare potest, adest, quod q; corrumpere. Ambobus nanq; sensibus animalibus opus est. iis nanq;, quæ terrestre multum habent in tota corporis natura, ne sensu quidem quolibet opus est, quippe

cum

cum neq; quocunq; modo moueri apta sint, & propter hanc causam neq; persequi quod eligendum, neq; vitare quod fugiendum. Verũ quia extrema tm̃ vita vegetans ipsis adest, delabũtur iã, & ꝓximũ aliqd iã ciunt in naturales motus. Sensus vero in iis, quacũq; rõne mouent' ictus est. Qñquidẽ, & q̃ imꝑfecta dñr aĩalia, moueri vñr, nõ scdm seipsa tota, sed secundum partes. Et absq; eo, ꝙ ipsis adsit quod suaue, aut molestum secũdum humores, aperiunt ostream testam, quæ circum carnem iniecta est, inquirũtq; id, quod ad nutrimonem aptum. Sin autem festuca quæpiam, aut durum aliquod alterans iniciatur, clauduntur, tanquam vitantia, quod molestum existit, & quod suaue recipiunt, tanquam ad id accedentia, quod nutrit. Dilucidum itaq; est, quemadmodum nõ sensus ipsa mouet, ad aperiendum, & claudendum, solum nanq; eorum, quæ adsunt, sensus est, & eorum quæ absunt ratio, atq; imaginatio. At neq; ratio in illis est. Nanq; ipsorum vniuersalium ratio est. Imaginatio vero in atomis sensibilibus posita, licet adhuc recedant hæc, memoria tamen adest similiũ, quæ antea facta fuere. Cõcedenda itaq; ipsis ex necessitate imaginatio. Quod sane & Aristoteles quoq; rationibus colligit, quia dolor, atq; voluptas huiusmodi animalibus insit. Id autem perspicuum ex eo est, ꝙ accedant ad ea, quæ nutriunt, aufugiant autẽ aliena. Quibus autem voluptas, & dolor adest, hos omnino cupiditas sequitur. quod & ex se quidem perspicuum est. Appetitus nanq; est, qui in id quod suaue, aut molestum extensus est. aut & in bonum, atq; malum. quemadmodum in iis, quæ rationem habent. Quapropter & conuertitur in mortalibus animalibus. Siq; aliquis concedat cupiditatẽ esse, omnino erit voluptas, & dolor in his, siue contra voluptas sit, & dolor, omnino & cupiditas aderit. Præterea & manifestior ratio fit, cum etiam non adhuc præsente ipso suaui, in id quacunq; ratione moueri videntur. Dilucidum nãq; est, ꝙ secundum appetitum, non autem secundum sensum simpliciter mouentur. Sensus.n. solum præsentium est, appetitus autẽ & absentium. Quibus autem appetitus inest, siue cupiditas, his & imaginatio, quoq; adest. Quo ex memoria ipsius suauis, vt dictum fuit, erga illud moueatur. Sed imaginatio in huiusmodi animalibus id plurimum habet, quod indeterminatum. Indeterminata nãq; est, & quæ vermium, & erucarum, & eorum quæ indeterminate illuc mouentur. Sed in latitudine potius, & haud anguste habent, quod indeterminatum. Neq;.n. ibi solum inuestigãt, quod suaue, vbi hactenus immobiles manebant, sed & sic, atq; sic dum ad aliud, atq; aliud feruntur, ipsum suaue, vt vno verbo dicam, determinate nãciscũtur. ac persæpe ipsum insequuntur. Indeterminate autem agunt, quia ita forte fortuna euenit, vt ipsum inuestigarẽt. & non quemadmodum apes quæ ad consuetũ pabulum, atq; propria deferuntur aluearia. Ipsa quidem imperfecta animalia, & ipsa quidem determinate quod suaue adipiscuntur, quia vero haud in pluribus suaue id inuestigant, tanquam sic, atq; sic ipsum adeptura, sed in eo solo, in quo & manent, angustumq; habent terminum, & magis indefinitum, q̃ illa, quia haud multis in locis ipsum terminum ponant. sed vno solo in loco, vt dictum fuit. Hac autem ratione, & motus quoq; eis indefinitus inesse dicitur, propter id, quod angustum atq; secundum partem, & non tanquam ipsis totis locum ex loco mutantibus. & tanquam non sic, & sic, neq; tanquam à seipsis excitentur. ad perceptionem illam suauis, quæ domi fit. sed ad solam qualem eius receptionem quando illud extra cadat.

QVINQVAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

IPSA quidem igitur sentiendi uim habẽs imaginatio, quemadmodum dictum fuit, & in aliis animalibus inest. quæ autem deliberandi potestatem obtinet, in iis quæ ratiocinantur.

EXPOSITIO.

Cum dixerit & in imperfectis animalibus imaginationem inesse, licet indefinitam, atq; multo videlicet magis cum concesserit ipsum adesse, & perfectionibus, quæ secundum locum mouentur, cumq; sæpenumero dixerit, & rationem quæ in nobis est, imaginatione vti, tãquam & in hominibus, non aũt in solis bestiis imaginatio insit, distinguit admodum philosophice discrimen humanæ imaginationis, atq; eius: quæ animalium ratione caren-

tium. Cum ea quidem cum ratione, atque opinione conueniat, & consilium aliquod assequatur, & aliquando dirigatur à rationali voluntate, aliquando autem & resistat aduersus eam, vt & interdum superet in intemperantibus, tantam habet cognationem, cum eo quod rationis formam secundum naturam habet. Altera vero haud apta sit, cum ratione, aut deliberatione coniungi. Licet in quibusdam, quæcunq; demonstrant, aliquid quod rationis formam habeat, in ipsis, ipsum consueta reddi ab iis, quæ ratione habent, & concinnari quodam pacto, non ex se, sed extra accedit. Quia natura haud collectim aggreditur, quæ admodum distant, sed per ea, quæ proxima sunt. Canes.n.& simiæ, & vrsi, & equi, licet rationem propriam nō habeāt, at humanæ accommodantur rationi, quodā scilicet rythmo. at neq; ita, neq; quātum ipsæ nostræ imaginationes. Haud tamen id faciunt formicæ, & apes, aut quæ humi serpunt, aut quæ natant. neq; adhuc magis, quæ indeterminatam, habent imaginationem. Id itaq; propositum est dictionis, destinguere humanam imaginationem: quam nunc consultantem appellat, ab ea, quæ in animalibus ratione carentibus reperitur. Quod autem particulare eius quod dicitur inuestigandum, deliberantem in iis, quæ ratiocinantur, appellat, tanquam omni imaginationi quod ambiguum est, quodam pacto assignans, & quod circa ea, quæ contingunt, versetur. Neq;.n.est circa perpetua, atq; ea quæ semper eodem modo sese habent, & quorum necessarius est finis, quæcunq; deliberatio. Sed in iis quæ agūtur, & particularia, atq; huiusmodi sunt qualia ea sunt, quæ aliquando quidem possunt in finem exire, aliquando autem non. & qualia quæ non semper ipsum quod eligitur inferāt. Quapropter videtur neq; imaginationem, quemadmodum, neq; sensum cœlestibus cōcedere, quippe quæ secundum solum intellectum agant. Quonanq; pacto illis deliberatio qualiscunq; adesset, quæ eodem semper mouentur modo, & in fine semper sunt? Sin autem aliquis alia ratione eis sensum concederet, alia ratione philosopharetur de sensu, & non de eo, iuxta quem nos, & mortalia omnia animalia sentimus. cum percussione ab iis quæ extra præterea egeamus, & instrumēto ipso vtamur sensorio. Sed cognitionem quæ tota ab ipsis sensibilibus excitatur ei concedit, quæ neq; percussiōe, neq; instrumentis indiget, quæq; neq; iuxta passionem, sed tota iuxta actionem præstantiorem consistit, & nō à corpore ad intellectum venit, sed ab intellectu in corpus progreditur. & quia sensibilium rerum est, sensum appellat. Si aliquis itaq; hoc pacto, & imaginationem in ipsis ponat, eodem modo assignabit sensus. Ambiguitatem autem deliberatiōis, & ipse demonstrans, illud addidit.

VERVM enim aget hoc, aut hoc, ratiocinationis iam est opus. & necesse semper est, uno mensurare. qđ.n. maius prosequit. Quare pōt, unū ex pluribus uisis facere.

In iis.n. quæ dubia sunt, & non necessario habet vnum, atq; eundem terminum, & vnū finem, ipsum, verum hoc, aut hoc inest, & simul quod rationis particeps est ipsius deliberantis vitæ declarat. Animalia nanq; quæ ratione carent in id solum progrediuntur, quod suauie apparet. propter angustias in vnum aliquod suaue intuentia. Ac non quemadmodum ratio facit, quæ propter latiorem, atque ad multa progredientem contemplationem, atq; appetitionem aliquando quidem in id quod bonū, aliquando autem in id quod suaue tendunt. Quare rationis quidem particeps est, sed circa ea quæ cōtingunt, & eorū, quæ ratiocinandi vim, habent imaginatio. Sentientem autem vocat imaginationem, eam quæ à solo excitatur sensu. Oportet.n. quemadmodum in sermonibus de eo, ab ipso determinatum fuit, omnino antea sensisse, atq; inde imagines ex sensibilibus innatas esse in imaginatione, iuxta quas, quod reliquum est, illa mouetur. Ea.n. quæ deliberandi vim habet cum ab iis moueatur, omnino quidem & ipsa à sensu in principio excitatur, sed non à solo sensu, propter id quod secūdum substantiam cum ratione cognationem habet, percipit quodam pacto & eius deliberationem, & ita erga eam agit, vt aliquando quidem consequatur, aliquando autem ad alterum vergat, eius quod à ratione iudicatur. & aut vincat, quemadmodum in intemperantibus, aut vincatur, vt in temperantibus. & aliquid deliberās affuit, non solum quia in contingentibus, & iis quæ in actione posita, & quæ interdum alia ratione sese habent, verum quoniam & in vnum intueri oportet, id quod deliberet, & ad id,

tanquam in illud, quod maxime eligendum referre. quam vnam dixit mensuram. Nanq; quando aut quod vtile eligi oportet, aut quod suaue, deliberat in illud intuens, quod maxime eligendum. Verum & vbi determinauit vtile esse, quod maxime eligendum, verum id vnius, aut id deliberat, rursusq; vni, atq; eidem vtili innixus deliberationes facit. Eodemq; modo & qui ipsum suaue finem ponit. Quare potest vnum ex pluribus visis facere. qui sane deliberat, non anguste, quemadmodum dictum fuit, in id solum intuetur, sed in plura, & ea particularia, atq; generabilia, & quæ aliquando sunt, & quæ contingit alia, atq; alia ratione sese habere, & quæ mutuo comparantur. Ac propter hanc causam, quod ex pluribus talibus in vnum ratiocinatione contrahitur, quemadmodum alicubi Plato dixit, & imaginatione omnino adiutrice vtitur. Cuius munus quæ ita cognoscibilia proxime occupare.

ET CAVSA hæc, q. opinionem haud uideatur habere. quoniam eam, quæ ex ratiocinatione non habet. Ipsa uero illam.

Si aliquis quidem opinionem simpliciter eam cognitiõem vocet, quæ iuxta id quod extenus existit, atq; apparet, hanc in primis animalibus ratione carentibus ascribere oportet, & Iamblichus sane in ea vita quæ ratione caret, & opinionem quoq; collocat. Sin autem eã intelligat quæ ex ratione, atq; ratiocinatiõe, & eam quæ ex multis particularibus in vnum vniuersale adducit, nequaquam animalibus ratione carentibus hanc concederet. In causa aut. m esse inquit, q. non omnis imaginatio de qua ratio existit, quam & appetitus quoq; sequitur, opinionem videatur habere, quoniam eam, quæ ex ratiocinatione non habet. Quandoquidem cognitionem illam, quæ iuxta id, quod videtur existit, omnis appetitus habet. Neq; enim possibile est sine cognitione aliquid appetere, & absq; cognitione saltem ea, quæ iuxta id quod videtur. Circa ea enim quæ in actione posita, existimatio versatur, quemadmodum circa ea, quæ in contemplatione collocata, exacta cognitio. Hæc autem eam, hoc est, opinio ex ratiocinatione, sequentem habet imaginationem tanquam eã, quæ circa ea, quæ aguntur sit, & circa ea, quæ contingit alio modo sese habere, hmõi opinio. Existimatio. Exacta cognitio, vbi posita.

QVAPROPTER ipsam deliberantem potestatem non habet appetitus. Vincit.n. interdum, & mouet uoluntatem aliquando autem illa hunc.

Appetitum nunc proprie vocat eum, qui ratione caret, & facit syllogismum in secundũ figura. Appetitus qui in animalibus ratione carentibus non habet ratiocinandi vim, ipsum deliberans habet ratiocinandi vim, talis itaq; appetitus non habet deliberandi vim. Adeo autem appetitum eum, qui in alijs existit nostra appetens imaginatio superat, vt interdum rationi æqualis reddatur, quemadmodum dictum fuit. & uoluntati ipsius rationis, ita vt in iis quæ in actione posita resistant, & pugnet, interdum autem & eam quoq; superat. interdum vero etiam vincatur. Quando igitur ab appetitu eo qui ratione caret principium sit, mouet quidem rursus ipse. mouetur autem tunc rationalis voluntas. & aliquando voluntas tota illam sequitur, vt in immodestis, aliquando vero resistit quidem, non autem superat vt in intemperantibus.

QVEMADMODVM pila appetitus appetitum, cum incontinentia fit. Natura aũt semper quæ sursum principalior, & mouet. Ita ut tribus latiõibus iã moueat.

Similitudinem affert eius quod dictum fuit, vnam pilam eorum, qui mutuo inter sese proiiciunt. cum moueat quidem ipse proiiciens, moueatur autem qui recipit. & rursum qa proiicit moueat. Ita.n. & in intemperantibus, & deterior præstantiorem mouet appetitum, & præstantior deteriorem tanquam resistentem. & vincit quemadmodum in iis qui pila ludunt, qui vehementius percunt. In intemperantibus vero deterior appetitus. quemadmodum in temperantibus, qui præstantior. Ac videtur quidem incontinentiam nunc appellare omnem illam contentionem. Licet non id, quod deterius, sed quod præstantius vincat. Quatenus omnino haud vnius imperium est, sed aliquando quidem alterius, aliquando vero reliqui. Interpretes vero pilæ similitudinem de cœlestibus intelligunt, quippe cum ea

non errat, & proprium motum largiatur, iis, quæ errant. Quo vnaqueq; sphærarum errantium proprio moueatur motu, & ipsa non errans suo ipsius. & tertius qui ab ipsa nõ errante datur vincat secundum. Quandoquidem natura, hoc est, secundum naturam volũtas, præstantior, & principalior. quæ & à seipsa tota excitari potest, & tanquam bonum ipsum terminum statuit. secundum naturamq; secundam ipsa moueret. aut quoniam seditiones agit aduersus præstantiorem, mouet quodam pacto & ipsa illam. quemadmodum in iis qui pilam inuicem proiiciũt, dictum fuit. Si itaq; neq; demulceatur, neq; cogatur, sed contra superare debeat voluntas, tertius erit motus, à voluntate, qui eam habet vim, vt reprimat eum qui ratione caret, cum prima sit tanquam imperans iussio secundum naturã existens. Imperat. n. natura, vt dictum fuit, voluntas imaginatione concipienti appetitui. Ipsæq; adhuc imperite sese habens, econtrario illam non adhuc secundum naturam in id quod proprie eligi debeat, trahere nititur. Ipsaq; voluntas cum tracta non sit, cohibet non sine quadam instantia illius motum.

QVINQVAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

IPSVM autem sciendi uim habens non mouetur, sed manet.

EXPOSITIO.

Ex iis quidem quæ deinceps sequuntur videtur summatim concludere, quæ ante dicta fuerunt omnia, cum superius inceperit ab extremitate substantiæ nostrarum animarum. Nanq; omnis ei vel à principio directus fuit sermo erga omnem mortalium animalium vitam. Sciendi nanq; vim habens nunc intelligit, non quod potestate, sed quod perfectum existit, atq; actu sciens est. quemadmodum contextum, quod iam contextum est, & auratum, quod iam auratum est. Quoniam quod adhuc potestate existit, tanquam & adhuc imperfectum, & mouet, & mouetur. Mouens quidem ipsum animal est, tanquam per ipsum, & sensus, atq; imaginationes ad formarum spectaculum excipiẽdi sint. Mouetur autem tanquam id quod perficiatur à substãtialibus animæ, intelligibilibus formis. At & qd' iam perfectum fuit, tanquam id quod possit & seipsum intelligere, iuxta habitumq; atque adeptionem perfectum sit, & id omnium confessione mouetur, à lumine quod perficit colores sine lumine in ipso existẽtes, cum actu cognosci possint. & quemadmodum ab arte, quæ arte fiunt. & tanquam actionem ab ipsa substantia seiungens. ac & mouet non ipsum animal proxime. & tãquam in actione versantis intellectus causa est. Oportet. n. eam, quæ maior dicitur propositio antea consideratam fuisse, atq; inde ipsam particularem adiunctã facere in actione versantem intellectum. Ipsam autem maiorem secũdum seipsam, qui secũdum habitum sciens est, contemplatur. quemadmodum & particularem secundum seipsam ipsa deliberans imaginatio, in animalibus rationem habentibus. vtrasq; autem secundum cõplexionem, intellectus, qui practicus appellatur. Quapropter & ipse deinceps inuestigat, vera magis manet animal, maior, aut minor propositio. Si enim quacunque ratione, & maior mouebit, & scientiam pariens ratio, at & qui secũdum habitum, & qui progreditur. Ipse quidem separatus, & qui id tantum est, quod vere est, & qui iuxta substãtialem consistit actionẽ secundo loco, post intellectum & animatam quoq; substantiam superantem, quapropter & intellectus simul, & scientiam quoq; pariens dicitur. cũ illud sciẽtiam parere ipsum secundum esse, indicet. Talis autem neq; mouet, neq; mouetur, sed manet. Solum. n. id est inquit, quod vere est, cum non adhuc vlli secundæ coniungatur vitæ. sed & actionem in substantiam colligat, propter ipsam coniunctionem cum superante intellectu, quæ tamen haud ex diuersitate fit. Neq;. n. quemadmodum ipsa natura, ita & corpora quoq; tangunt formas, sed iuxta cognationem, atq; coniunctionem potius insitam, cum pauca diuersitas fiat. Vnde & secũdo loco eadẽ de summitate animæ dicuntur, quæcunq; & de intellectu ab eo seiuncto, dum eam secundo loco positam demonstramus, ex additione ea quæ intellectui fit, quæ est scientiam parere, quod quasi medium indicat inter eum qui manet, atq; eum, qui progreditur, & intelligibilem formam, atq; eã quæ ab ipsa cognitione reuoluitur. cum ipsa quidem substantia, & permansio ex manente atque

progrediente significetur, scientia vero ex intelligibili, forma, atq; ea, quæ à cognitione re-
soluitur. Ipsa quidem.n.cognitio actio quædam est. Permansio autem, & progressio sub-
stantiales subsistentiæ, quæ indiuisibilem simul, atq; diuisibilem, aut mediam apud Plato-
nem indicant existentiam, quemadmodum intellectus, & scientia apud Aristotelem indi-
cant, circumlationes illas apud eum, quæ circa eiusdem, atq; alterius circulum. Cæterum
anteaquam ea quæ sequuntur agglutinemus, parumper manentes dubitabimus aduer-
sus nos ipsos duas dubitationes, quarum altera ex rebus ipsis sumitur, altera vero ex opi-
nionibus eorum, qui vsq; ad finem philosophati sunt. Ex quibus altera quidem ex rebus Dubitatio prima.
inuestigat, qua ratione nõne & summitas animæ mouetur, a seiuncto ab ea intellectu, ab
eo qui omnino ab anima seiunctus est, tãquam ab efficiente, ab eoq; qui ipsam participat,
tanquam à definiente. Quapropter tanquam ea quæ moueatur, & tanquam per se mobi-
lis à Platone tradita fuit. Quo itaq; pacto nos neq; moueri, neq; mouere animæ extremita
tem, sed manere dicimus separatam, & id tantum existentem, quod vere est, cum tamen &
tunc intellectui appensa sit, atq; ab intellectu perficiatur. Nunquid, quemadmodum dictũ Solut
fuit, non erat cum discessu illa eleuatio, sed solum cũ coniunctione, atq; sine medio. Quã-
do naturales formas, nõ corpus coniuncte, sed naturales rationes formæ attingunt, & per
eas medias ipsum partibile adest. Rationes.n. post seipsas formas vbiq; proximæ sunt. Ra
tio autem, & animata substantia & quæ præstantior quàm secundum naturales, quapro-
pter & propriæ formæ proximius, atq; coniunctius coniungitur. Partibilium autem pro-
prius est motus, cum actus sit secundum Aristotelem, qui in hoc motus vocabulo vtitur,
& non quemadmodum. Aliquando facit Plato, & in actu impartibilium, vt in extremitate
intelligibili. Nanq; intellectum ille circa eadem, & iuxta eadem, & eodem modo moueri di
cit. & præstantissimam eius actionem motum appellat. Nouit autem & naturales omnes
motus, à quibus excipit animatum. Aristoteles autem ex suipsius consuetudine immobi-
lem vocans animatam substantiam, atq; actionem, quia solis iis quæ partibilia sunt motũ
cõcedit, iure immobilem & nunc quoq; dicit. Neq; mouere iudicat dum pure in seipsa ma-
neat. Mouere.n. tunc vult, cum quodam pacto progrediatur. Nunquid autẽ & quod apud
Platonem per se mobile huiusmodi est? Non tanquam id quod mouetur simpliciter, sed
tanquam medium quod ex extremorum compositione indicatur, eius inquam, quod ip-
sum est, atque ipsius mobilis. Quo itaq; pacto perficit animam intellectus, non ex recessu,
sed ex coniunctione carente medio. Quapropter ex permansione potius, & non quia mo-
ueat, verum quia in seipso sedeat. & perficiens non separate, sed quia separet quidẽ ab iis,
q extra, cõuertat autem, & cõiungat in primis erga seipsam, atq; erga seipsum. Hæc quidẽ
igitur inquisita sint, atq; dissoluta, ex dubitatione, atq; contẽplatione, quæ ad rẽ ipsam spe-
ctat. Inuestigetur aũt & illud, quonã pacto cũ diuino conueniemus Iãblicho, qui & intelle
ctũ potestate, & eũ qui actu de præstantiori anima intelligit, aut de eo, quod animæ definiẽ Dubõ scda.
dæ vim habet, aut de eo cuius haud particeps existit. Cum nos arbitremur de ipsa animata
substantia ambe tradita fuisse, vt & ex ipsis Aristotelis verbis multis in locis explicauimus.
At neq; quæ contraria Iãblicho sint loqui audebimus. Conciliabimus aũt secundũ nostrã
potestatẽ, tantũ nos inferiores fatentes, quanto qui hactenus iudicati sunt præstare sapien- Reponsum
tissimis hominibus. Ex quibus alii quidẽ ex iis quæ dicũtur à causis ad causarũ contẽpla-
tionẽ veniunt, alii vero contra, tanquã ex specula, ex causis, ea quæ inde efficiuntur, specu-
lantur. Eadẽ.n. quodã pacto est ratio. Quandoquidẽ & quadã ratione eadẽ sunt ipsæ cau-
sæ, atq; ea, quæ ex causis ducuntur. Quoniã secundũ causarũ proprietatẽ, atq; actionem,
quæ ex causis efficiuntur, suũ habent esse, & qualis causa apparuerit iuxta formã, atq; sim
plicitatẽ, tali & id quod ex causa ducitur est, secundo tñ loco, & ex participatione. Atq; con-
trariis euenit, qui ea quæ ex causis ducuntur antea considerant, qualia n. hæc secundo lo-
co, & in participatione, talis quoq; causa simpliciter, existit, & absque vllius participatione.
Quecũq; itaq; de causa considerantur iuxta eius proprietatẽ, tot & de iis, quæ ex causis du
cta sunt. Diuinus igitur ille vir ex summa suipsius contẽplatione, in causa prio hanc consi
derans, dat nobis & in anima quoq; hanc intelligere, nobis aũt gratũ est, qui in aĩa primo

ipsam sumus consideraturi, ita ad causam ascendere. Quo quod aliquando quidem pure manet, aliquando autem recedit à pura illa permansione, ad iamq; quod prominet fluentium animarum progreditur, atq; his implicatum est, considerantes in ipsa anima nostra, tanq̃ in ea, quæ iuxta id perficiatur, iudicemus & intellectum ipsam determinantem talem esse, tanq̃ eum qui hmõi rei determinandæ vim habeat, & rursum, quod aliqñ in actũ eius purum abit, ex eo tñ quod potestate, & intellectus q̃ hmõi substantiæ determinandæ vim habet, eius quæ aliquando quidem potestate, aliquando aũt actu puro fit, potestate & ipse perficiatur, non tanq̃ patiens quod potestate est, sed tanq̃ definiens, atq; constituens ipsam patientem substantiã. & quod potestate aliquando, & quod in actum aliqñ abit. Hæc itaq; à nobis dicta sint & in secũda dubitatione, at quæ Aristotelis inde sequuntur, adiũgamus.

QVONIAM autem alia quidem ipsius uniuersalis existimatio, & ratio, alia uero ipsius particularis. Illa quidẽ. n. dicit, q; oportet talem, quod hniusmodi facere. Hæc autem, q; hoc tale. & ego talis. Iam ipsa mouet opinio, non quæ uniuersalis aut ambo, sed alia quidem quiescens potius, alia autem non.

Cum ea quæ de contemplante animæ intellectu dicuntur hactenus concluserit, quemadmodum solum qui summus manet, & neq; mouet, neq; mouetur, ex iis quæ sequuntur de ipso progredienti demonstrat, qua ratione mouetur. Licet iam perfectus sit, ac propter hanc causam scientiam pariens. Cum præterea demonstret qua ratione mouetur, q; vniuersalem eius contemplationem dicit, & non impartibilem. Quo perpetuam quidem, atq; necessariã eius contemplationem seruet. quæ est quæ vniuersalis ab eo dicitur, propositio. Quæ formas percepit nõ substantiales, atq; causales, sed eas quæ eã progrediuntur, & quæ rationibus ex causis ductis atq; particularibus in anima existentibus conueniunt. Talia nanq; sunt quæ vniuersaliter dicuntur, quæq; de particularibus dicuntur. & quæ vnà cum eis inseparabiliter ipsum esse habent. Quod autem & mouet manifestius demonstrans, quia vniuersalem hanc propositionem practico tradit, quæ & ipsa vnà cum particulari animal mouet, atq; inde ad ipsum in actione versantem intellectum ascendens, concludit & quæ de eo tradita sunt, tanquam & vniuersalis contemplans sit, & quietius, atque magis abstracte moueat, particularis autem à deliberante imaginatione magis cognoscat, & proxime, atq; magis moueat ipsum animal, cum circa ea quæ in actiõe posita versetur, & quæ aliis alia ratione sese habere cõtingit. quippe quæ particularia sint, & particulari indigeãt motu quo perficiantur. Cũ practicus intellectus qui in nobis est, ambas propositiones simul consideret, atq; contingat, alteram quidem ab ipso contemplante accipiens, alteram vero vnà cum imaginatione rationis formam habente, considerans. & cum moueat animal ad ea, quæ aliquando sunt, aut vidẽtur eligenda, abstracte quidem, vt dictum fuit, atq; potius cum quiete maior. Proximius aũt & non sine multa mutatione interdum alteret ipsam minorem. Qualis autem ipsa vniuersalis, & maior sit, & qualis minor, atq; particularis, meminit. Vtranque quidem rationis participem enuntians, quia existimationem atq; rationem dicit. Nanq; & quæ particularis rationis particeps est, quippe cum & imaginatio nostra deliberandi vim habeat, & tanquam ab intellectu nunc cognoscatur. Distinguens autem eas inter sese, quia eam quidẽ tale censeat facere Cum tale consueuerit, quẽadmodum & in prædicamentis, ei quod vniuersale aptum est fieri, concedere. Exẽpli gratia, quòd bonum colendum sit. Neq; id, aut id, sed simpliciter omne bonum. Altera vero ipsum particulare determinet, q; bonum, hoc est, exempli gratia, q; Socrates bonus. Qđ quidem subiectum in hac id appellans, tanq̃ socratem forte fortuna particularem, ipsum vero tale, quod dicitur. tanquam absq; vlla determinatiõe semper quod dicitur, insit. & propter hanc causam haud id sit, sed tale potius. Duarum autem particularium propositionũ exẽpla posuit, alterius quidem, tanq̃ eius quæ de tertia persona sermonem habeat. vbi id igitur tale esse dicit, tanq̃ si de Socrate verba faceret. alterius aũt, tanq̃ de prima, qñ, & ego talis, infert, iam ipsa mouet opinio, hanc particularem intelligens. Ac quo manifestius mouenti

totam

totam hactenus assignaret causam motus animalis, qui secundum locum fit, & non vni-
uersali. Deinde tanquam corrigens exactius inquit, quemadmodum ambæ quidem
mouent, sed altera quidem potius quiescens, quoniam cum non moueatur mouet.
Manet enim eadem semper, cum nunquam mutetur, neque interdum aliter sese habeat.
Scientiam nanque patiens erat. Propter quam igitur causam potius, & non simpliciter
quiescit? Quoniam coniuncta cum particulari, & cum ea quæ mutatur, iuxta ipsam Interrogõ.
complexionem simul mutatur. Perpetua quidem enim est, quatenus ipsum bonum Reponsum
honore dignum esse enuntiat. Quatenus autem cum ea, quæ aliquando quidem So-
cratem, aliquando autem Pythagoram, aut Platonem dicit esse bonum, coniungitur,
& concludit, & concludit interdum alium esse honore dignum. Conclusio nanque non
ex sola particulari fit, sed & ex uniuersali quoque, ea ratione quodam pacto; & ipsa
quoque mouetur, & propter id, illud, potius, in ea, quæ secundum seipsam quiescit,
adiunctum fuit, quod eam habet vim vt indicet, & ipsam quodam pacto secundum
complexionem moueri. Conclusit itaque & quæ de practico dicuntur intellectu, tan-
quam eo, qui & ea imaginatione vtatur, quæ in ipsis animalibus rationem habenti-
bus, inuenitur, & coniungat ipsum particulare cum vniuersali, atque ambo contem-
pletur, & eam habeat vim, vt animalia secundum locum mouere possit, iuxta ambas
propositiones, propinquius autem, & manifestius iuxta minorem. sed vt exactius lo-
quar iuxta ambas. & quodam quidem pacto, iuxta vtranq;. Quod autem & quod simpli-
citer moues, ipsum appeteris sit, superius quidem ex pluribus demonstrauit, nunc autem
& in sermone de practico intellectu meminit, quia particularem imaginationem maximã
mouendi vim habere dicit, non adhuc proprie, & de eo concludit. sed tanq̃ is qui de omni
locutus sit, & sensu, & contemplatione, & appetitu. ex imaginatione. n. & quæ ad sensum
quoq; spectant, demonstrauit. eamq; rursum pro ipso accepit. quoniam ex sensis formæ
quæ cogitatione concipiuntur, fiunt, & ex sensu imaginatio excitatur. quoniam illa ex sen-
sibilibus fit. Acceditq; deinceps ad sermones de ipso instrumẽto, nãq; vel à principio iis sue
censebat, qui quale & ipsum uiuax instrumentum sit, non determinãt, sed solam ipsius vi-
tæ formam, cõtemplatur. neq; quale illud sit, quod recipiendi vim habeat, determinant. &
ad id, vt distinguat, quænam quidem sunt extremæ vitæ, quæ in iis, quæ quacũq; ratione
viuunt, quæq; quæ proxime semper ingrediuntur. Quotq; omnino tanquam instrumen
tis, ad ipsum agere, indigent corporibus. Eas. n. quæ nunq̃ indigent, tãquam perspicue ab-
stractas dimitit, & ad id accidit vt concludat, quemadmodũ quæ perfectiora quidem sunt
ex mortalibus animalibus, omnes eas habent, quæ subingrediuntur. Haud tamen & con
tra. & quænam imperfectiora sint ex viuentibus, quæq;, vt dictum fuit, quæ proxime sem-
per ascendunt. Propositum itaq; eius est de instrumento loqui, immo vero concludendo
summatim colligere, quæ latius ab eo dicta fuere. Quoniã ipsum quidem instrumentum
eorum quæ vegetando, atq; non sentiendo viuunt magis simplex est, cum multa abundet
terra, propter idq; haud facile patiatur, & ipsum id non facile pati, haud in elementorũ me-
dietate collocatum, sed in potentia terræ perficitur, & à sensibilibus quæ eò incidunt, diffi-
cilius adhuc fit, atq; ibi à sensu relinquitur. Quod. n. sentiendi vim habet quacunq; ratio-
ne in medietate potius elementorum collocatum est, & non in abundantia terræ. quemad-
modum indicat, quod tangendi facultatem habet, cum extremum sit sensorium. Quo &
diuersas quoque qualitates, quæ in ipsis sunt, cognoscere possit, caliditatem verbi causa,
quæ in igne, frigiditatem, quæ in aqua, humiditatem quæ in aere, & siccitatem, quæ in
terra. Quoniam quod iuxta vnum superans perficitur, non habebit medietatem similem
erga contrarium. Determinat igitur, primo quidem quale vegetans instrumentum sit.
Deinde quale, quod tangendi solum, atque gustandi vim habet. vt quod eorum anima-
lium existit, quæ quo ad totum immobilia sunt, secundum locum. & tertio loco, quale
eorum, quæ progrediuntur, atque perfectiora sunt. Cum iuxta id, quod tangendi vim
hẽt, nullũ ex ĩmobilibus iuxta seipsa tota differat. sed quatenus progredientiũ sunt, atq; eorũ
quæ ꝓcul sentire debẽt, & nõ adhuc sine medio, q̃ incidunt tangãt, sed per media iuxta præ
stãtiora elemẽta, talia perficiãtur sensoria. Opus aũt ei erat ꝑ horũ collectionẽ, illud nobis

in memoriam reuocare, quemadmodū omne, quod quacunq; rōne viuit genitam vitam, vegetante aīa eget. Quod aūt sentiēdi vim hēat quacūq; rōne, tangēdi, atq; gustandi sensu. Quod vero pgredi debet & pfectionbus quoq; sensibus. Vnde initium sumēs, & ea quoq; additurus est, quæ de proprio vniuscuiusq; instrumento, dicenda sunt.

QVINQVAGESIMANONA PARTICVLA.

NVTRIENTEM quidem igitur animā necesse est omne habere, quod uiuat, & animam habet ab ortu ad interitum usq;. Oportet.n. quod factum est accretionē habere, atq; uigorē, & interitū. Hæc aūt sine nutritione habere, impossibile est. Necesse itaq; inesse nutrientem potestatem, in omnibus iis quæ producuntur, & intereunt.

EXPOSITO.

Mortalibus sane, q̄ quacūq; rōne viuunt nutritiōe opus est. Neq;.n.pñt, q̄ nō nutriunt̄ seruare vitæ formā. Qm̄ nō sine materia vitæ receptio ipsis adest. Vt illud indicat, q; aliqñ quidem vināt, aliqñ aūt nō, & ipm esse alqd in eis nō innate, sed aduentitie vitā recipiat, qd̄ & anteaq̄ receperit, & post obiectionē priuat̄ ipsa. Q d̄ aūt aduētitie accipit materia est. Quēadmodū qd̄ insite recipit ipm aīal. Cuius nihil remanet post abiectionē vitæ, ceu viuētis. Neq; ante receptionem quicquā erat, qd̄ tanq̄ viuens præexisteret. Et & hæc iam à nobis multis in locis cōmemorata sunt, & in iis quoq; q̄ in hac tractatione scripta fuerūt. Propter materiā autem, q̄ aduentitie vitā recipit, & q̄ ppter hāc cām, & ad priuationem eius accedit, neq; fluit, & q̄tum in fluxu illo, q̄celerrime ipsam abiicit, cū æqualis existat natura nutrienti vi, tanq̄ sane nutritio influxus sit, aliqñq; defluxum potius vincat, vt in accretione, aliqñ autē æqualis existat, vt in vigore, aliqñ vero vincatur, vt in decretione & in hac itaq; nutritione quoq; opus est. qñ & multus fit defluxus. Quo cuicūq; influxui tempore aliquo resistat, propter maiorem defluxum. Iure itaq; ab ortu vsq; ad interitum, quæ ita viuunt nutritiōe indigent. Necesse nanq; est ipsa, aut augeri, aut in vigore esse, aut interire. In vnoquoq; aūt hoꝝ nutritione indigent, quæ ita viuunt. Neq;.n. in iis, q̄ aīa carent oīno nutriens inest vis. Exēpli.n. gratia si aliqs concedat, & metalla quoq; augeri, & in illis adhuc magis obscurā, q̄ in plantis cōcedet vegetātem vitā inesse, neq; in iis, quæ perpetuo viuunt, quippe cū neq; cū materia sint, neq; ex accessione vitā recipiāt, sed iuxta id solū quod ipsis innato insitum est, ipsam viuunt. & propter hāc cām auxilio nullo indigent, qd̄ inferatur, quo viuant.

SEXAGESIMA PARTICVLA.

SENSVM autem non necessarium in omnibus uiuentibus. Neque enim quorūcūq; corpus simplex, tactū cōtingit habere. neq; sine eo pote est ullū esse animal.

EXPOSITIO.

Videri posset illud adsumere, qd̄ inuestigat̄. Propter quā.n. cām̄ nōne & oīa q̄ viuūt, additiam eius qd̄ ppriū, quodq; alienū, tāgēdi, atq; gustādi nō hñt sensum, ita vt oīa, q̄ viuūt sentiāt? Qñquidē & alioꝝ oīum, q̄ sentiendo viuunt, corpus id tale existēs, vt i medietate sit atq; tactū hēat, simplex appellamus. qa, vt iā dictū fuit, ex potētia vnius elemēti, hoc est telluris, tāgendi cōstitutionē hēt, cū nō oīno.s. simplex sit, siqdē cū vnius potētia, atq; exuperātia, cōpositūq; est & ex aliis quoq;, vt & ipse vbiq; vult, & eius actio indicat. Quid itaq; vetaret in medietate quodā pacto, & hæc quoq; esse, qa omnino cōtranoꝝ sint, licet haud æqualia existant, habeantq; aliquē sensum, sed tenuiorē, q̄ iuxta ea, quæ alia rōne viuunt: &, vt dixit Plato, tanq̄ dormientem, sensum? Verum forsan Aristo. haud censet ipsi sensum assignare, idq;, qm̄ nō tanq̄ vigilantē hñt, sed. vt ille dixit, tanq̄ dormientē. Id aūt fit, quoniā nō facile patiunt̄, & terrestre multū hñt plantæ. vt ipse dicit. facile nanq; pati oportet, qd̄ sentiendi vim habeat. Nanq; in quibuscunq; natura in ipsum esse solū intuebatur, iis. vt cū difficultate paterentur, cōcessit, cū haud indigerēt sensu, quoniā à seipsis illud hñt, vt nō facile patiantur. In quibus autem non ipsum esse, sed ipsum potius bene esse conseruat, iis ipsum facillime

pati

pati dat, iuxta totam corporis consistentiam. quo & maximam sentiendi vim habeat. Quapropter in primis humanum corpus, vt id omnino dicam, facile pati potest, cum & temperamēto alijs præstet animalibus, & tenuitate cutis iuxta magnitudinis proportionem. quo sensum secundum totum corpus exactionem habeat, cum in sensibus particularibus multa ab ea superentur animalia. Recte itaq; haud necessariū esse, dictum fuit, omnibus viuētibus sensum adesse. qm̄ plantæ neq; tactum habent, neq; huic alium præcedere oportet. Non necesse aūt sensum omnibus inesse. qm̄ extrema extremum habent, & finem. qui omnino quidem bonum est, qualis sit finis. sed alius quidem præstātior, alius vero remissior, & proprius iis omnibus, quæ perficiūtur. quemadmodum & extremis extremum. Quod autem sentiens bonum haud est extremium: sed excitatum iuxta actionem, iudicātem manere apparet. Quapropter requirit, quod adhuc remissum, quo & extrema sint bona. Tale autem potius id, quia est secundum ipsum solum ipsum esse concurrens bonum. Nōnulla autem forsan, & ex his cum remissa sint, quodam pacto sunt bona, quemadmodum ipsum inanimum. quemadmodum quod potestate, quemadmodum quod materiale, quēadmodum quod priuans. At non de his nunc sermo est. Sine tactu vero, cui omnino & gustus quoq; cōnexus est, impossibile animal esse. Quoniam cum facile animal pati debeat, vt dictum fuit, quo & sentiat, iuxta seipsum totum sentiens esse oportet. Quoniam corrumpetur, quatenus sensu caret. & secundum quidem secundum quod, eius quod in mollicie, proprium, atq; alienum est, distinctionem habebit. Cum hac quidem ratione gustādi vim habeat. iuxta eam vero, quæ secundum totum, tangendi. His itaq; omnino opus est, ei, qđ quacunq; ratione sentiendi vim habet. Verum quid quod infertur est.

NEQVE præterea quæcunq; non recipientia formas, sine materia. Ipsum uero animal necessarium sensum habere, si nihil frustra facit natura.

Quænam. n. vult significare, quæ formas sine materia recipere possint? quo ex affirmatione, & quæ non recipiunt sine materia cognoscamus. & propter quam causam dicta fuit negatio illa, quæ in principio proposita fuit. illud quam neq;, haud. n. simpliciter adiecta fuit. sed significationem quādam videtur habere, immo vero hoc pacto totum id, quod dictum fuit, declarādum est. Si sanè videtur dicere nunc, & formas anima carentes, si aliqua sit in ipso vniuerso forma anima carens, sed non solum atoma quæcunq; sint cadauera. & est de sentientibus ei sermo. videturq; neq; simpliciter quæ animata sint nunc accipere. sed & quæ sentiendi vim habeant, aut præstantius adhuc cognoscentia sint. Quæ sanè huiusmodi formas sine materia recipere possunt perpetua sunt animalia, quæ qđ ex accessione recipit nullo pcō hn̄t. Quibus neq; Plato, neq; Aristo. sensum quēlibet cōcedūt. Qn̄quidē, vt dcm̄ fuit, possibilē appellāt sensum, nō totū, q intus, iuxta ppriā actionē, & cōstituētē, atq; iudicātē sensibilia. Talia itaq; sunt, q̄ formas sine materia recipere pn̄t. & dictū fuit, q̄les formas, qm̄ eas qdē, q̄ cognoscēdi vim hn̄t, sed p̄stāti⁹, & nō sentiēdo iuxta antiquos istos philosophos. Manifesta itaq;. & q̄ formas ipsas cognoscētes haud sine materia recipe valēt. Eæ. n. sunt, q̄ haud ppetua ex aīalib⁹. Quæ sanè hmōi, oīno & sensu quoq;, ppea q̄ añdcā fuerūt, tāq̄ ipassibilia indigēt, prioq; ipso tāgēte. Illa itaq; pticula, neq;, iūgēda ē rursum, vbi acceperim⁹ qđ antea dictū fuit, illud inquā, sine hoc, hoc ē, sine sensu, nullū pote ē, eē aīal. atq; huic qđ dr̄ adiūgētes, & illud neq; qđ postremo loco adductū fuit, ita qđ reliquū est dictionis inferemus. q̄cūq; nō recipiūt formas sine materia. Quo duplex assigneť cā eius, qđ est, mortalia aīalia tāgēdi sensum hr̄e. Altera qdē qa nō sine hoc reliq sint. altera uero, qn̄quidē cū aīalia sint. & aduētīoe cognoscētes formas recipe possint, id nāq; illud est, qđ haud sine materia sentiētia sint, necesseq; & sētiētia quoq; cū passiōe eē. Si nihil frustra facit nā. Hoc ē, nisi ppriū bonū aīalib⁹, tāq̄ aīalib⁹ assignabit. Ipm̄ nāq; bonū vniuscuiusq; seruādi vī hēt. quēadmodū & i politia Plato. vr̄ Qđ itaq; haud assecutū fuerit id, qđ ei salutis cā ē, scđm naturā, frustra erit. Sed nihil frustra a natura facit, q̄re & aīalib. oīb⁹, qđ iuxta cōuenientes ipsis mēsuras traditur, seruandi vim habet. Seruandorum autem mortaliū animaliū vim habet ipsum sentire potens cum causa sit, vt ea vitentur, quæ aliena, & ea recipiātur quæ propria.

CAVSA alicuius.n.omnia insunt, quæ natura, aut accidentia erunt ex iis quæ cā alicuius. Si itaq; oē corpus progrediēs nō hñs sensū corrūperet, & ad finē nō accederet. q est naturæ opus. Quo.n. pcō nutriet. Stabilibus.n. inest id, unde nata sunt.

Hæc & in naturali auditione manifestius determinata sunt, quemadmodum quæ secundum naturam fiunt, alia quidem tanquam ipsi sunt fines, ceu formæ virtus, & sanitas, & omne quod huiusmodi, & hæc quidem, tanquam ea, cuius causa. Alia vero haud tanquam fines, sed ceu ea, quæ ad hos ferant, vt exercitationes, & propria materia & instrumēta. Alia vero tanquam accidentia consequentia, aut ea quæ iam assecuta sint finem, aut ea, quæ adhuc feruntur ad finem, vt sudor, & saliua & pili, vt inquiunt, qui in aliis sunt, quæ & bene sese habentia, quoq; cōsequuntur animalia. & quemadmodum labores, & erumnæ, eos consequuntur, qui adhuc feruntur ad bonam valetudinem ex exercitationibus. Aristoteles autem in duas partes diuidere videtur ea omnia, quæ natura fiunt, in ea quæ causa alicuius, & in ipsa accidentia. Cum iis quæ causa alicuius, & ea quoq; omnino simul inferens, quæ cuius gratia dicuntur. Neq; enim pote est, causa alicuius aut esse, aut fieri, cum nō sit, & ipsum cuius gratia. Quibus omnibus recte adiungit philosophus, tanquam conclusionem propositionum antedictarum, progredientia animalia & magis requirere sensum, quàm ea quæ firma, atq; imperfecta sint, quia & iuxta multa, atq; interdum diuersi loci occurrant corporibus, quæ ipsorum seruandorum, ac corrumpendorum vim habent, & propter hanc causam, tanquam perfectiora, & perfectiorem sensum participant, quam is sit, qui tangendi vim habet, & propter hanc causam, quiq; magis agat. & præterea, quia & alios ex necessitate, qui longius ab ipso absint sensibili percipientes sensus participet. Quo & antea quam tangat, quæ corrumpendi, atq; seruandi vim habent, sentiens, alia quidē fugiat, alia autem insequatur. Sine sensu vero, non seruarentur in primis, quæ progrediendi vim habent. Qui erat ipsis finis, atq; bonum, quæq; salutis, vt dictum fuit, causa, quæq; in primis secundum naturam est, quandoquidem & præstantissima causa ipsa finalis existit. cuius causa, & ipsa efficiens facit, & formalis determinat, & materialis causa substrata est proprie rebus. & cum tractauerit pulchre quæ dicta sunt, infert, quemadmodum ipsis stabilibus ex animalibus, & ipsis præterea animalibus quæcunq; stabilia sunt, ipsum nutriri natura dedit, & in ipso manent. Perspicue quidem plantis, iam vero & stabilibus animalibus, quæ ibi à principio nascuntur, atq; subsistunt, vnde & nutriri quoq; psit.

SEXAGESIMAPRIMA PARTICVLA.

NEQVAQVAM autem pote est corpus habere quidem animā, & intellectum iudicātē. Sensum aūt nō habere. cū stabile nō sit: ortui āt obnoxiū. At neq; īgenitū. propter quam.n. causam non habebit. Aut.n. anima, melius est, aut corpore. nunc aūt neutrum. Ea quidem.n. haud magis intelliget. Id aūt nihil erit magis pp illud.

SEXAGESIMASECVNDA PARTICVVLA.

NVLLVM itaq; habet animam corpus non stabile, sine sensu.

EXPOSITIO.

Id patet, q̄ nō de oībus progredientibus dictū fuit, sed de perfectissimis aīalibus, q̄ inter ipsa sunt. In q̄bus & iudicans quoq; est intellectus. Dubitatū aūt oīno fuit, & adiunctū fuit iis q̄ dicta erāt, aduersus ipsos dubitātes, ppter quā cām p̄stantiorē habeāt cognitionē eam, quæ scdm intellectū, neq; sufficiat ea ad salutē licet pgrediētia sint, sed & sensu quoq; indigeant. & vna qdē, q̄ iā psæpe dcā fuit cā, nūc dimittit. Quia.s. necessariū est aīalibus, cognatā, iis q̄ cognoscūtur inesse cognitionē. cognatus āt adeo ipsis ē sensus, vt neq; aliter ab intellectu illo, q in ipsis ē, q̄ p sensum ipsa cognoscant. Sed id qdē vt dicebā, tāq̄ id, qđ psæpe dictū fuerit Aristo. dimisit. Immo vero neq; oīno dimisit, sed cū addiderit & aliā cām, & hanc quoq; demōstrauit. Impossibile ēē dicēs ipsa genita, & pgrediētia ex aīalib9 intellectū qdem

habere

habere, insensibilia autem existere, & huius rursum causam addens. Neq; enim animæ id esse, ad ipsum intelligere melius, neq; corpori inde erit salus, nisi & sensum quoq; præterea sumat. Nanq; anima rationis particeps nō alia ratione ad ipsum intelligere, quam tota ad corpus accedens, excitatur, nisi per sensum primum. & in actionibus ipso vtitur adiutore, atq; imaginatione, quæ in ipso est. Corpusq; non solum ex intellectu, sed ex sensu quoq; seruatur, qui id ei exitiale esse demonstrat, id autem seruandi vim habere, aut id quidē molestum, illud autem suaue, & bene, vnde & quæ antea dicta fuit, reddita est causa, quæ sensum concedit sentientibus animalibus, tanquam cognitam cognitionem ipsis sensibilibus. Quapropter vniuersaliter, quod reliquum est, cōcludit. q; nullum habet animam corpus non firmum sine sensu, vbi illud non firmum additum fuit propter plantas. quæ habent quidem animam, sed sine sensu. aut & propter astra, vt Alexander vult, quæ animata quidem sunt, sed stabilia, quia tanquam radicibus propriis sphæris infixa, ita vt haud secundum se moueantur, vt eius sermo est. Ac ita videtur Alexāder interpretari propter id quod proxime prædictum fuit, quod est, nequaquam pote est corpus habere animam, & intellectum iudicātem, sensum autem non habere, cum haud stabile sit, ortui autem obnoxium. quod enim non stabile, & intellectum habet iudicantem. ortui vero obnoxium ad differē-nam sumptum fuit eius, quod habet, & animam, & intellectum iudicantem, stabileq; ingenitum id. in ipsis nanq; generabilibus nihil est stabile eiusmodi. In quibusdam autem exēplaribus adiunctum fuit, & illud. Atqui neque ingenitum, quod Plutarchus quidem exponit, tanquam Aristoteles nunc & ipsis quoq; cœlestibus sensum tribuat. Neq; enim ipsa ingenita, quia secundum seipsa locum ex loco non mutant, & propter hanc causam stabilia sint, expertia erunt sensus. Videtur autem Aristoteles nullibi sensum in cœlestibus concedere. Sed deinde & ipsum id quoq; respuit. Quapropter rectius, vt opinor, Alexander interpretatur, illud, atqui neq; ingenitum, censens interpretando referre ad illud sensum habere. Vt ne ad id quod proxime dictum fuit, inferatur, ad id, inquam, nequaquam pote est corpus habere animam, sensum autem nō habere, sed ad id quod à principio dictum fuit, quod est, sensum autem non necessarium in omnibus viuentibus. neque enim quorumcunq; corpus simplex contingit tactum habere. atqui nec quod ingenitum, necessarium sensum habere. Illud autem iudicans, intellectui adiunctum fuit, tanquam id, quod contemplans indicaret. propter contrariam diuisionem ipsius in actione versantis, ac quo manifestiorem reddam ipsum sermonem. Quoniam ipsum quidem in actione versans omnino sensu indiget, ipsum autem cōtemplans haud omnino videtur. Attamen à principio & ipsum quoq; eget. & deinceps omnino in contemplatione de ipsis sensibilibus.

ATQVI si sensum habeat, necesse est corpus esse, aut simplex, aut mixtū. Haud pote autem est, simplex tactum. n. non habebit. Est autem necessitas, hunc habere.

SEXAGESIMATERTIA PARTICVLA.

ID AVTEM ex his dilucidum. quoniam. n. ipsum animal corpus animatū est: corpus autem omne tangibile: tangibileq; quod sensibile tactu: necesse & animalis corpus tangendi uim habere: si debet seruari ipsum animal. Alii nanq; sensus, ex aliis sentiunt. ut olfactus, uisus, auditus. Tangens uero nisi habuerit sensum, non poterit, alia quidem fugere, alia autem accipere. Sin autem hoc impossibile seruari ipsum animal.

EXPOSITIO.

Quod quidem plures sint generabilium vitæ, & aliæ quidem remissæ, atque extremæ, aliæ vero parumper ascendētes, quæ in iudicantem desinunt intellectū, & q; vnà cū præstātioribus & ipsæ remissæ, atq; extremæ existunt, haud tamen contra cū deterioribus ipsæ præstantiores omnino, & nuper quoque ex iis quæ ante dicta fuerunt, conclusit:

Quale autem vnicuiq; proprium instrumentum, instrumentoq; conuenienter vnaquæq; vtitur vita, iam quidem apparet, cum & id ipsum demonstrarit. Manifestius autem nunc sermone suo percurrit, diiudicans corpus vegetans ab eo, quod sentiendi simpliciter habeat vim. & id ab eo, quod non simpliciter, totumq; id à progredienti sensibili. & cum assignarit huiusq; instrumenti diuersam substantiam, non amplius aut tanquam instrumenti imaginatione concipientis, atq; tanquam rationalis infert, diuersam quandam naturam esse sciens, quemadmodum corpus proprie, vt & in superioribus dixit. Licet rationis particeps sit, sensus est proxime instrumentum, atq; proprie. Nanq; & imaginatio sensus quidam est, & appetitio, quæcunq; & in aliis quoq; est animalibus. & rationis voluntas, licet aliquando vtatur corpore, quia & sensum & imaginationem tanquam adiutores assumit, vtiturq; corpore, tanquam instrumento. Quoniam, vt dictum fuit, si ipse intellectus aliquod corpus continet, vel fingere difficile est. Propter idq; rursum assignans causam, ob quam exactiora sensibilia percipientes, non possumus eorum, quæ imbecilliora sunt, confestim rectum iudicium facere, sed quanto magis intelligibilia prius percipiamus, tanto magis & tenuiora confestim cognoscimus. Quoniam, inquit, ipse quidem sensus instrumento indiget, corpore. quod propter vehementiorem maiorum sensibilium passionem, tenuiorem non patitur. donec à vehementiori detineatur. Intellectus vero, quo intelligibilia cognoscat, non vtitur instrumento corpore. Iure itaq; & nunc non tractat, quale quod tanquam intellectus, aut rationis instrumentum. Sed quale eius, quod tanquam sentiens sit. Licet duplex sit ipsum sentiens, alterum quidem secundum se, & sine ratione, alterum vero quod rationis formam habet, tanquam id quod cum ratione connexum sit. Tanquam vero prædixerit satis supraq; de vegetante corpore, quod simplex quodam pacto, propter telluris abundantiam, determinat quale, vt simpliciter dicam ipsum sentiens. ex diuisione sermonem sumens. Aut. n. simplex erit, inquit, aut mixtum. propter perfectionem diuisionis illud simplex accipiens. quo tanquam ex principio verba faciat. Quoniam iam dictum fuit, quod simplex esse impossibile est. Quapropter & ipsum id confestim attulit, nequaquam possibile esse, dicens, esse simplex. Quod. n. simplex tactum non habet, ipsum vero sentiens omne ex necessitate habet tactum, ita vt in secundam rursum concludatur figura. Nullum simplex esse sentiens, cum medius terminus sit illud sensum non habere. Vtranq; autem propositionum ex aliis nobis in memoriam reuocans, & primo causa, quæ censet, omne sentiens tactum habere, ex pluribus confirmat. Illam. n. quod nullum simplex tactum habet, deinde confirmabit. Illam vero affirmatiuam, quod omne sentiens volentem tactum habet, ex iis nobis in memoriam reuocat. Ipsum animal, inquit, mortale intelligens, corpus animatum est, omne autem corpus tangibile est, nequaquam ipsum cœleste intelligens nunc, neq;. n. vult illud esse tangibile, vt Plato ponere videtur. Quoniam philosophus is, quod iuxta qualitates eas, quæ passibiles dicuntur, agendi vim habet, tangibile esse determinat. Omne igitur corpus, quod generabile intelligit, & quod proximum debebat inferre dictis duabus propositionibus, quod est, omne igitur corpus tangibile est, quo ratio sit, omne viuens corpus animatum est, omne corpus tangibile est, omne itaq; viuens corpus est tangibile. ipse vero, non id infert, sed omne igitur corpus tangens est, quod omnino illud sequitur, quod est, omne corpus tangibile esse. Neq;. n. solum tangibile esse oportet, sed & tangi quoq; eorum corpus. Quia. n. tangibilia omnia, oportet ex necessitate esse, & quod iudicando tangit. & quod non simpliciter ex comparatione tangere dicitur, sed tanquam & cognoscens, quale eorum vnumquodq; iuxta passibiles qualitates tangens est. Quo rursum à principio ratio talis sit, animal animatum est corpus, omne corpus tangibile est, omne quod ita tangibile, tanquam ipsius tangibilis cognoscendi vim habens, est quoq; tangens, omne itaq; animal tangens erit. Sed cum postremam propositionem reliquerit Aristoteles, prioribus illis duabus in ipsis tribus assignauit conclusionem. Immo vero neq; tertiam præterit, sed apposuit, statuens tangibile esse, quod tactui sensibile, quo indicet opposito modo quod tangibile sentiat, tangens ipsum esse & ita colligat, animal nempe omnino tangens est. sed asperitatis aliquid attulit, quia conuersam, & non ipsam præcipue propositionem posuit, quæ censet ipsum tangibilis cognoscendi vim habere, sed eam quæ æqualem habet cum ipsa protestatem, quæ tangibile omne à tactu cognosci vult. Cum tangens autem demonstrarit

monstrarit ex iis quæ ante dicta fuerunt, ipsum animalis corpus, & alio quoq; modo idem demonstrat, ex eo, si debeat seruari animal, quatenus animal simpliciter. neq; n. quatenus videndi simpliciter, aut audiendi, aut gustādi vim habet. Quod.n. huiusmodi & sensuum quoq; eorum indiget, quæ per medium fiunt, quatenus autē animal simpliciter, tactu solum eget. quo & possibiles qualitates percipiat, a quibus omnis secundum substantiā perficitur onus, & interitus, & salus. Ita vt & hæc ratio sit, cum passibile sit, tanquam genitum, & generabilia semp corpora iudicando tangat, pati necesse est ab ipsis iuxta passibiles qualitates, aut moderate, aut immoderate, quod autem ita patitur, aut seruatur, aut corrumpitur, persequens quidem mediocritatem, fugiens autem quod non moderatum, propter iudicantem naturam. Quod autem in insecutione moderatæ passionis, a vitatione q; immoderatæ seruatur, tangens esse necesse est. Passibilium namq; vt dictum fuit, qualitatum tangendarum vim habet, ipsum cognoscens. Ipsum itaq; animal tangens esse, necesse est. & differt qui nunc dictus fuit syllogismus a priori, cum ex salute animalium argumentetur, ille q; iuxta ipsam tangibilis, tanquam tangibilis percipientem cognitionem id demonstret. At & tertiam quoq; addit rationem, quemadmodum oportet omnino ipsum animal tangens esse, cum talis existens ex perceptione medio carente animalia iudicare possint. Ipsum animal ex necessitate, quæ absq; medio ei accidit, sentire oportet, & quibus, aut seruatur, aut perit in primis quodq; quæ ei absq; medio accidunt, cognoscere potest, tangens est, ipsum itaq; animal tangens. Talisq; & tertia quoq; ratio est. Sensus autem per media cognoscentes adiuncti fuerunt, propter manifestam distinctionem, eorum quæ fine medio iudicant, hoc est, tactus atq; gustus. Ex appositione.n. eorum, qui per medium magis cognoscimus, quinam ii sunt, qui fine medio. propter quos tertiæ rationi secundam cōiungit, non vicinitate solum tactus vtens, sed & adiutore ipso ad ipsum viuere. Quod.n. tangens, & proximum, & positū iuxta ipsum tangibile, oportet sensum habere. Nisi.n. habuerit sensum, neq; poterit, eam quidem fugere, hæc autem accipere. Tertiæ autem hæc conclusio est, id impossibile erit seruari, quæ proxime conclusioni secundæ rōnis accepta fuit.

QVAPROPTER & gustus est, tanquam tactus quidam. nutritionis nāq; est, nutritio autem corpus tangibile.

SEXAGESIMAQVARTA PARTICVLA.

SONVS autem & color, & odor, non nutriunt. neq; faciunt, neq; accretionem, neq; decretionem. Quare & gustum necesse tactum esse quendam. quia tangibilis; atq; nutriendi uim habentis sensus est.

EXPOSITIO.

Aalia hæc est ratio, quæ idem concludit, q omnino tangens esse oportet ipsum animal, quæ haud ab eo, qui proprie dicitur tactus, excitata fuit, sed a gustu. & non amplius ab iis, quæ passibiles appellantur qualitates. sed ex constitutione quadā, quæ cum humoribus. Corrumpunt.n. animal, & seruant, præcipue quidem passiones sensibilium, iuxta ipsum tactum, calidum, exempli gratia, & frigidum, & quæ his cognata, nō tanquam animal simpliciter, sed tanquam passibile. Quod autem cum humore, cuius percipiendi gustus vim habet, quatenus animal aut seruat, aut perdit. Nutriri.n. necesse est ipsum animal, & quia animal est, eam habere vim, vt quod cum humore quoq; iudicet propter receptionem quidem conueniens, vitationem autem eius, quod alienum est. Corporeum autem, & tangibile est omne id, quod cum humore, non quatenus cum humore, sed quatenus non sine tangibili est, quod cum humore. Quia igitur & in tāgibili quoq; est, & quod cum humore non solum tanquam gustabile, sed & tanquam tangibile quoq; incidit. ita vt gustus hac ratione sit tactus. Quoniam itaq; & gustus propter ipsum esse pertinet ad animalia, nō sine tactu autem gustus est, quæ indigent gustu, habebunt non solum hunc, sed & tactum

omnino. Atq; collectum id & nunc quoq; fuit ratione, non ab ipso tactu præcipuo simpliciter, sed & à gustu, tanquam & is necessarius ad salutem animalibus sit. Et quádoquidem non secundum seipsum gustus tactus est, sed quia non sine tactu sit, id autem quádoquidem & cum humore, & gustabile omnino in ipso tangibili, gustum, quemadmodum tactum esse enuntiat. Sed non confestim tactum, exacte nunc tractans, & causam inferens, quoniam secundum ipsum gustus nõ ipsius tangibilis, sed nutritionis est, nutritio autem ipsum corpus tangibile, sed non quatenus tangibile, sed quatenus cum humore. Rursus autem ex comparatione oppositi, notum facit, quod ipsum nutriens omnino in tangibili existit. Quod.n. non tangibile, sed quod per medium alterius cognoscitur, vt color, & sonus, & quod odorabile, haud nutrire inquit, neq; accretionem facere, neq; decretionem. Nanq; & accretio, vt iam antea dictum fuit, & decretio, nutritiones quædam sunt. altera quidem dum superatur defluxus, altera vero dum superat. quare iuxta conuersioné existunt, quæ cum oppositione dicitur. Si ea quæ non sine medio cognoscuntur, nõ nutriunt, ipsum nutriens in iis quæ sine medio cognoscuntur, ex necessitate inest. Hac itaq; ratione rursum concludit, illud, & gustum tactum quendam esse, ex illa particula, quendam, demonstrás idem, quod & ex eo, quemadmodum manifestabat. Quandoquidem ipsius nutriétis præcipue gustus est. Contingit autem ipsum nutriens omnino & tangibile quoq; esse.

HI QVIDEM igitur necessarii animali. & manifestum quod haud pote est sine tactu esse animal.

Tanquam ad ipsum esse spectantes. Alter quidem quia in primis seruandi, atq; corrũpendi vim habét passibiles qualitates, quas tactus percipere potest. Gustus autem quæ nutriunt iudicat quorum etiam semper propter ipsum esse animal indiget, propter cõtinuum particularum deflexum.

ALII uero ipsius bene causa & generi animalium iam, non cuicunq;, sed quibusdam, ut progredienti necesse est inesse. Si enim debet seruari, non solum oportet tangens sentire, sed & procul.

SEXAGESIMAQVINTA PARTICVLA.

ID AVTEM esset, si per medium sentiens esset, quia illud quidem à sensibili patiatur, atq; mouentur, id autem ab eo. quemadmodum & ipsum mouens secundum locum, usq; ad ipsum mutari facit, & impellẽs alterum facit, ita ut impellat. & est per medium motus, & primum quidem mouens, impellit cum non impellatur, extremũ autem solum impellitur, non impellens. Medium uero ambo. multa autem media.

EXPOSITIO.

Qui quidem enim dicti sunt, quo ipsum animal quacunque ratione fit: & quia sine eis animal esse non possit: spectant. Illis autem tribus, vel secundum naturam animalia quædam priuata sunt. Aliaq; quæ vel præter naturam priuata fuere, nihilo minus animalia sunt. Quippe cum non quo sint, ipsis hi sensus necessarii existant: sed ipsius bene causa, adsint. Quo & præstantioribus sensibus agant: haud tanquam iis, qui à sensilibus percutiantur: quia & per alia media ab iis moueantur: sed iis, qui maiorem agendi vim habeant: animalq; non simpliciter, sed exactius perficiant. Quod haud id, quod accidit, dixit. Idq; Aristoteles ex eo, quod progrediendi vim habet, tanquam præstantius sit, confirmat. Quod nanq; maiori interuallo ad proprii, atq; conuenientis finis adeptionem accedit: quodq; inter plura finem suum venatur: suaq; sponte ad id commouetur, eo perfectius existit: quod cum in aliquo angustius permaneat: vt plurimum forte fortuna suum finem assequitur. Aut & quod intereundi vim habet. Ita, vt haud pote sit, præcognoscere, quod procul abest, antequam sese admouerit, quod apparet. Quo id quidem seruetur: illud autem attrahat. Hæc itaq; ratio est, quæ ex forma, atq; bono, quod honore dignius ex illis tribus, horum

duorum

duorum respectu, indicat. At quæ deinceps sequitur, & tanquam necessarios illos indicat Necessarii nanq; vel hi quoque sunt: licetq; haud tanquam animali simpliciter: at tanquam animali illi, quod progrediendi vim habeat. Si conseruari debeat illa progrediendi vis: quæ sensibus illis quoque eget, qui per aliquod medium percipiendi vim habent. Quoniam quod haud ex appetitione in ea, quæ perniciosa sunt improuide, temereq; delatum collectim incidit, aliquando corrumpitur. Necessarii itaq; & hi quoque sunt. Verum quia vitæ forma quadam præstantiori, & tanquam ii qui vitæ præstantioris seruandæ vim obtinent, illud necessarium habent, maiori honore digni sunt. Patefecit autem & qua ratione fiat sensus ille per media: nequaquam ea prætergrediens, quæ proposita sunt. Quo quod ex eis minorem patiendi, atque maiorem agendi vim habet, ostendat. Magis enim sensus illi afficiuntur: magisq; patiuntur, qui sine medio a sensibilibus percutiuntur. Minus autem patiuntur, quibus non sine medio id accidit. Quia haud confestim ab eo, quod primo mouet, percutiuntur. Quique minorem patiendi vim habent: magis agere possunt. Affectio nanq;, passio'ue quæ multum posit, actionem iudicandi vim obtinentem tenuem, atq; obscuram facit. At cum & hæc ipse quoq; demonstrarit: primum ipsum mouens inquit, in tribus illis sensibus, haud in id quod sentiendi vim habet, absq; medio agit. Sed in aliud profecto, hoc est, in ipsum medium. A' quo sanè medio, quod sentiendi vim habet ita mouetur: vt ipsum haud valde patiatur. Quemadmodum illud patitur, qd' sine medio a primo ipso agēte percutitur. Neq; n. quia in aliud prius agit ipsum primo mouens, ideo haud & in id, quod sentiendi vim habet, ab eo motus pertransit. Ita, vt quispiam sibi fingat, nos nequaquam primum illud mouens sentire: quippe cum haud perueniat actio quæ mouet ab eo, ad nos. Exponit itaq; qua ratione pertransit: atq; id exemplis agit. Multa nanq;, quæ eam habent vim, vt moueant, quæ proxime tangunt: per ea alia mouēt, quæ haud præterea tangunt. Quemadmodum manus per vectem lapidem impellit: isq; per alium & alium impellit, qui longius abest. Qui nanque primo eum impulit, qui in medio collocatus erat, eam obtinet facultatem, vt vel huic deinceps mouendi vim largiatur. Interdumq; & hunc alius mouet. Vniuersaliter itaq;, quod secundum locum mouet, mutare censet.

Desunt nonnulla.

Opusq; est, dictioni illi, quemadmodum ipsum mouens secundum locum ad illud vsque mutari facit, adiungere, ac cum continuitate legere, & ipsum impellens alterum facit: ita, vt impellat. Ita, vt quod dicitur sit: quemadmodum omne mouens secundum locū, cuiusmodi & ipsum impellens, mutari facit, quod proxime mouetur: adeo vt & ipsum aliud aliquid impellat, siue aliquando, siue etiam omnino id fiat. Quando contingit per aliquod medium, quod proxime moueatur, ab eo quod primo moueat, & alterius impulsum fieri. Ita tamen, vt primum mouens immobile ex se maneat. Quemadmodum cum anima corpus moueat: id autem ab anima quidem moueatur: calamum vero moueat: & ipsum quidem mouere in primo, atq; medio conspiciatur: ipsum vero moueri in medio, atq; tertio. Ita, vt primum solum moueat: tertium solum moueatur: medio vtrunq; datum sit. Sin autem & ipse calamus, qui mouetur, aliud aliquid moueat, plura erunt media, & plura quæ simul moueant, ac moueantur. Ex extremis autem, ipsum quidem primum solum mouet: vltimumq; solum mouetur.

ITA IN alteratione, præterquam quod manentia in eodem loco alterat. ut si in ceram tingeret aliquis eousq; motus esset, quousq; tingeret. Lapis autem nihil: sed aqua procul usq;. Aer uero plurimum mouetur, & facit, & patitur, si maneat: & unus sit. Ideo & de refractione melius, aut uisum exeuntem refringi: aeremq; pati à colore, & figura, donec unus sit. In leui autem est unus. Ideoq; rursum & is uisum mouet quemadmodum si quæ in cera nota est. succederet ad finem usq;.

Primum alterans alterat, non solum quod proxime ab eo mouetur.

Tota fere huiusce particulæ expositio desideratur.

SEXAGESIMASEXTA PARTICVLA.

QVOD AVTEM haud pote est, simplex esse animalis corpus, manifestum. Dico autem, ut igneum, aut aereum. Sine tactu enim, neque unum alium sensum contingit habere. Corpus nanque quod tangendi uim habet, animatum omne, quemadmodum dictum fuit. Alia uero præter terram, sensoria quidem esse possunt. Omnia uero, quia per aliud sentiuntur faciunt sensum: & per ea quæ media sunt. Tactus autem, quia ipsa tangit, est. Ideoq; & nomen id habet. Licetq; alia sensoria, tactu sentiant: attamen per alia. Is autem uidetur solus per seipsum. Quare ex huiusmodi quidem elementis, nullum esse posset corpus animalis neq; sane terreum.

EXPOSITIO

Manifeste in ipsa prima huiusce particulæ propositione, quod suum sit propositum philosophus determinat. Quod eam vim sortiri debet, vt ostendat, nullum esse corpus simplex, quod sensum habeat. Id autem est, quod neque animal sit. Omne nanq; animal sentiẽdi vim adeptum est. Nam cum mia simplicia corpora sint diuinum quidem illud ab omni sensu philosophus liberat. Neq; de eo, sibi quicquam hoc in loco dicendum proposuit. Quandoquidem de ea anima sibi vel à principio verba facienda statuit: quæ immortalibus animalibus reperitur. De vnoquoq; autem aliorum illorum corporum aliquid sermonis habet. Nam non solum quod admodum pure simplex manet, tactum non habebit: sed neque cum aliis commistum admodum superabit: quemadmodum in plantis terra. Qua itaque ratione philosophus demonstrat? Omne sanè animal statuit, vt & iam demõstratum fuit, omnino tactum habere: nullumq; simplex tangendi vim possidere. Idq; tanquam id quod haud adhuc in his demonstratum fuerit, confirmat: de vnoquoque que, simplicium illorum corporum, quæ infra lunæ globũ reperiũtur, verba faciens. Igneũq;, atque aerium, & aqueum corpus hoc in loco concedit, sensorium fieri: verum nequaquã eis tangendi vim concedere vult. Terram vero vel superantem nequaquam sentiendi vim adipisci vult. Concedit autem igneum illud, haud quia ei videatur: sed forsan quia à Platone dictum fuit. Ille nanq; visui, igneum illud ascribit. quemadmodum Aristoteles noster aquam. Quoniam, vt ipse in secũdo libro dixit: ignis ex se, quia corrumpendi vim obtinet, sensorium fieri non potest. Vbique autem fit, dum cum aliis cõmiscetur. Quod sanè & ibi.

Desiderantur quædam.

Confestim a tangibili dissolui, cum tenuium partium sit. Quod nanque tenuium partium existit. facile patitur. Ideoq; quæcunq; elementa tenuium partium existunt, sensoria fiunt. At non sine medio sensilium cognoscendorum vim habent: sed per aliquod mediũ eorum percipiendorum vim obtinent. Quod eam ob causam fit, ne si affectio immoderata iis, cum facile pati queant, adsit: quod propter partium tenuitatem eis datum est: in apulsu illo sensilium, qui sine medio fiat: cũ omnino aliquid in sensorium agant, destruãt, atque corrumpant actionem vim sentiendi habentem. Haud igitur sentiendi vim habebunt. Nam quæ sentiendi vim habent: quia ipsa sensilia tangant, id ipsum, quod dicuntur, hoc est, vim sentiendi habentia sunt. Quia scilicet iudicando, atq; absq; vllo medio iis cuncta sint. Vnde nomen quoque sortita sunt. Prima nanque vocabuli positio, in iis collocata est, quæ propè sita sunt: vt & in naturali auditione determinatum fuit. Quorum extrema simul sint. Licet neque viuentia, neque sentientia sint, quæ ita propè collocata. Tactus autem qui tanquam sensus habetur, actio quædam est, quæ iudicandi vim habet. Nomen autem & is sortitus ex iuxta, positione est: quæ fines ipsorum propè positorum statuit. Cognitio

gnitio nanque illa vim sentiendi habens, quæ per aliud medium fit: cum ad ipsum sensile sese adiciat: & ipsa quoque ex illo appulsu, tactus quidam videri posset. Haud tamen proprie, neque simpliciter. Neque enim extrema eius quod sentiendi vim habet, & ipsius sensilia tunc simul sunt.

Desiderantur pauca quædam.

Quandoquidem & in sensu, qui sentiendi vim habeat, quod præcipuum est, collocatur, Non autem in carne, neque in neruis, neq; in aliqua particula, quæ proxime quod tangi debet, tangat. Sed in ea, quæ quod tangi debet, per hæc media percipere valet. Quoniam ipsum medium haud extra existit: quemadmodum in præstantioribus illis sensibus. Sed vitæ, atque propria pars ipsius viuentis corporis est. Ita, vt licet haud primo, at secundo loco senti.ndi vim habeat, & ipsum per quod. Absque vlloq; medio dicitur coniunctio eius quod sentiendi vim habeat, cum ipso sensili in hoc. Concludit itaque philosophus, quod ex elementis illis, quæ tenuium sunt partium, licet quædam sensoria fint: haud tamen huiusmodi sensorium fierent, cuiusmodi totius animalis corpus est. Sed cuiusmodi sensorium illud, quod iuxta aliquam particulam existit, vt quod cernendi, aut audiendi facultatem obtinuit. Nam iuxta aliquam particulam existit. Quod autem per totum corpus extenditur, id omnino est, quod tangendi uim habet. Quod uero tangendi uim habet, solidum esse oponet, ut dictum fuit, neque tenues paneis habere. At quatenus ad sermonem hunc spectat, terrestre nullum prohibetur, quia tangendi uim habeat. Ideoq; quod reliquum est, quod neque ipsum terrestre, aut quatenus omnino simplex, aut quatenus valde superant, huiusmodi sit, demonstrat, inquiens.

OMNIVM enim tactus tangibilium est, tanquam medietas. & recipiendi uim habet sensorium, non solum quot differentiæ terræ sunt. Sed & calidi, & frigidi, & actionum tangibilium cunctorum. & propter id, ossibus, & capillis, & huiusmodi particulis, non sentimus: quoniam terræ sunt. & plantæ propter id, nullum habent sensum: quoniam terræ sunt. Sine tacta autem nullus potis est alius adesse. Id autem sensorium, non est neq; terra, neq; alius ex elementis ullius.

SEXAGESIMASEPTIMA PARTICVLA.

MANIFESTVM itaq; quod necesse est, solo hoc priuata sensum animalia, mori. Neq; enim hunc habere pote est, non animal. Neq; quod animal sit, alium habere necesse præter hunc. Et propter id, alia quidem sensilia excellentiis non corrumpũt ipsum animal, ut color, & sonus, & odor: sed solum sensoria. Nisi sit secundum accidens, ut si simul cum sono impulsio fiat, & percussio. Et ab iis quæ cernuntur, atque odore, alia moueantur: quæ tactu corrumpant. Saporq; præterea si simul contingit, ut tangendi uim habeat, ea ratione corrumpit. Tangibilium autem excessus, ut calidorum, & frigidorum, & durorum, destruit ipsum animal.

SEXAGESIMAOCTAVA PARTICVLA.

CVIVSCVNQVE quidem enim sensibilis excessus euertit sensorium. Quare & ipsum tactile tactum. Hoc autem determinatum est ipsum uiuere. Sine enim tactu demonstratum fuit, quod impossibile esse animal. Ideo tangibilium superlatio, non solum sensorium corrumpit: sed & ipsum animal. Quoniam necesse solum habere hunc.

EXPOSITIO

Tactus quidem enim, eam huius vitæ actionem indicat, quæ indicandi vim habet. Sensorium autem instrumentum, quod ei subiectum est. Medietas autem & omnis actio vim cognoscendi habens existit: quæ oppositorum percipiendorum vim obtinet. Quæ cum vnà cum instrumento agit, opus est & ipsum instrumentum erga affectionem illam contrariam, quæ ab oppositis in ipso fit, medio modo sese habere, ita, vt nihil magis ad hanc, quàm ad illam uergat. Sed eodem modo utranque respiciat. Quo medietas quidem illa, utrunque oppositorum eodem modo iudicat, instrumentum autem ipsum, cum eodem modo utriusque affectionem recipiat, æque ad utriusque iudicium aduocetur. Quoniam itaq; quæ tactui sese offerunt, non solum sunt terrestria: sed nonnulla quidem terrea, ut quod siccum simul, & frigidum: alia uero aerea, quæ his opposita, ut calidum simul & humidum: & ut humidum ac frigidum aquea: ut uero siccum, & calidum ignea, ideo horum medietas terrea esse non poterit.

Desiderantur pauca quædam,

Rursum itaq; in secunda figura conclusio sequitur,

Tangendi uim habere sensorium. Siquidem quod tangendi uim habet, medium inter calidum, & frigidum, & siccum, & humidum. Terra uero haud media: cum ex aliqua tantum horum parte designetur. Deinde & alterum adiungit huic syllogismum, tanquā consequentem. Qui sensorium id, quod tangendi uim habet, eam habere uim censet, ut recipiat non solum terrestres qualitates, sed & eas, quæ in aliis alimentis reperiuntur. Corrumpiq; præterea in illarum præsentia. Nequaquam igitur, quod eam habet uim ut tactiles omnes qualitates suscipiat, terrestre esse pote est. Quod nanque suscipiendi uim habet, permanere opus est, in illarum omnium præsentia, quarum recipiendarum uim habeat: quo etiam recipiat. At & ex tertio idem Aristoteles colligit, ex perspicuitate, atque ex inductione. Apparet enim manifeste & ex particulis illis quæ in animalibus existūt, quod quæcunq; magis abundantem habent terram, quàm aliæ, sensus expertes sunt, ut ossa, quæ tamen animalium particulæ sunt. Ita, ut terrestre elementum, neque solum purum elementum, sed & quod quidem mixtum sit, sed id superet, uegetando quidem agere possit, sentiendo autem nequaquam. Huiusmodi nanque particulæ plantis similes sunt. infert itaque philosophus huius totius sermonis conclusionem. Nam sine tactu nullum animal esse statuit. Ex iisque quæ antea dicta fuere id accipit. Quod uero tactum, nullum unquam ex simplicibus consequi queat, ex iis, quæ nunc demonstrata fuere sumptum fuit. Demonstratum nanque fuit, quod neque ex terra, neq; ex alio quopiam simplicium illud constat instrumentum, quod tangendi uim habet. Sed in medietate collocatum est. Quemadmodum enim haud terrestre: quemadmodum iuxta determinatas quasdam qualitates perficitur, neque oppositorum medium est: eadem ratione, neque igneum, neque aqueum esse ualet. Neq; enim horum ullum in medietate perficitur. Sed in quibusdam determinatis qualitatibus. Ac cum collegerit, nullum esse ex simplicibus ipsum animal: hoc est, ex iis, quæ in ortu, atque interitu collocata sunt: quibus etiam sensu opus est, quo animalia sint.

Pauca quædam desunt.

Quod itaque tactum euertit, euertit ipsum animal. At & qui tanquam hūc solum euertit, tanquam animal euertit. Is nanq; solus est, qui tanquam animal ex necessitate constituere ualet. Alii nanque priores tres sensus, habebant quidem aliquid necessarium & ipsi: sed haud quatenus animalis, sed quatenus eius animalis quod progrediendi uim habeat, constituendi facultatem obtinent, ut iam expositum fuit. Sensus autem qui gustandi potestatem

testatem

testatem nactus est, & quatenus animalis perficiendi vim habet: necessitatemque intulit quia ad nutritionem aptus est. Haud tamen quia qualitatum secundum substantiam constituentium cognoscendarum præcipue vim obtineat. Constituendi nanque vim habent passibiles qualitates. Ad has autem gustatus spectat, non ex se: sed tantum propter eas, quæ tapidæ sunt. Ac quatenus cum tactu existit omnino & eas, quæ passibiles dicuntur, cognoscit: licet haud quatenus gustus: sed quatenus tactus. Solus quidem igitur tactus ex se vbi destructus fuerit, totum animalis instrumentum euertit. Interdum autem & ex alijs sensibus quispiam totum quoque simul euertit: verum haud secundum se. Nam id tunc fit, cum accidit præter euersionem proprij eius sensorij, propter aliam causam & quod tangendi vim habeat, destrui. Exempli gratia si ex strepitu fulminis, cum læsum fuerit instrumentum quod audiendi vim habeat contingat propter collectum, atque vehementem obstrepentis spiritus in viuens corpus impulsum, & ipsum quoque lædi. Vbi haud propter sonum, detrimentum illud totum sequitur: sed propter vehementem spiritus sonandi, atque obstrependi vim habentis in totum impulsum tangendi vim obtinentem. Qui quidem impulsus ipsum tanquam tangendi vim habens, euertit. Hac enim ratione feræ cuiuspiam venenum linguæ adiectum, totum corrumpit. Quod haud tanquam amarum: neque quatenus gustui offertur, omnino præstat. Nam tunc gustatum solum corrumperet. Sed quatenus siccus: & quatenus nullam cum eo, quod tangi debet, seruans proportionem facit. Quæ sane & Aristoteles perspicue explanat. Nam quodlibet quidem sensorium censet à proprijs sensilibus excedentibus corrumpi: haud tamen & eam quoque ob causam totum animal euertere vult. Nisi secundum accidens, vt dictum fuit, id contingat. Quia & quod tangendi vim habet secundum accidens alia ratione deleatur. Quemadmodum de strepitu dictum fuit: & quemadmodum de eo, quod gustui sese offert. At in sono quidem cum addident, quod secundum accidens corrumpit auditionem: in visu autem, & odore, indeterminate.

Desunt quædam pauca.

Propter passibilium qualitatum immoderantiam corrumpit totum. Sed haud quemadmodum quod male olet. Ita vero & quod visui sese offert, vt flamma, nequaquam quatenus luminis valde speciem referens, & quæ cum oculo proportionem non habeat, animal corrumpit. Hac enim ratione illud tantum corrumperet, quod cernendi vim obtinet. Sed quatenus calida collectum nonnunquam accedit. Impellit autem quatenus tangibile omne id, quod tangendi vim habet. De sapore autem dictum fuit, quonam pacto corrumpit: quoniam & ipse secundum accidens. At tangibilium excessus per se, & non per accidens euertit animal. Quemadmodum enim & in alijs proprium sensoriorum proprij sensibilis excessus p. rditum & quod tangendi vim habet tangibilis excessus. Verum quando ex illa tangēdi facultate animali, quatenus animali ipsum adest esse: simul quatenus tangendi vim habens, & quatenus animal corrumpitur.

ALIOS AVTEM sensus habet animal, quemadmodum dictum fuit, non ipsius esse causa: sed ipsius bene. ut uisum. Quoniam in aere, & aqua quadam ratione intuetur. Omnino uero quoniam in pellucido. Gustum uero, propter ipsum suaue, & molestum. Quo sentiat, quod in nutritione, & appetat, & moueatur. Auditumque, quo significet aliquid sibi. Linguamque quo indicet aliquid alii.

Quod quidem visum, & auditum, & olfactum, non ita ipsum animal habet, vt ad eius esse, quatenus animal existit, spectent: satis, superque ex iis, quæ antea dicta fuere demonstratum fuit: sed ad ipsum bene esse pertinent. Nam animali, quatenus progrediendi vim

habenti vtiles hi ſenſus ſunt. Quatenus vero progrediendi vim obtinet, perfectius quàm animal ſimpliciter exiſtit. At guſtus, & quatenus animali neceſſarius eſſe videtur. Nunc autem vnà cum iis, qui ad ipſum bene eſſe attinent, connumeratus fuit: quia vtrunque vere dici poteſt. Quoniam quo diutius animal permaneat: atque longius perduret: non autem quo ſimpliciter ſit, pertinet. Quoniam autem ipſum eſſe, verum eſt, & de iis, quæ vnius horæ ſpatio exempli gratia ſint, & quacunque etiam huius particula: & de iis, quæ annuum aliquod tempus, & diutius etiam viuant: nutritio autem haud ad id, quod horæ alicuius interuallo ſit, ſpectat: ſed ad annuum illud eſſe: quatenus, quidem omnino cum ipſo eſſe communis eſt, ea ratione cum ſenſu illo, qui tangendi vim habeat, communis exiſtit. Quatenus autem haud ſimpliciter ad ipſum eſſe: ſed ad id quod longiori temporis ſpatio exiſtit, ſpectat: in quo haud ſine nutritione quidpiã degerere valet: ea ratione guſtus præſtantior, atq; perfectior tactu eſt. Quoniã quod diutius ipſum eſſe participat, perfectius etiam eſt.

TERTII LIBRI

FINIS.